SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 140

Martti Majanen

YKSITYISHENKILÖN OIKEUDESTA VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖÖN

Rikosoikeudellinen tutkimus

Mit deutscher Zusammenfassung

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA

A-sarja N:o 140

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 140

MARTTI MAJANEN

YKSITYISHENKILÖN OIKEUDESTA VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖÖN

Rikosoikeudellinen tutkimus

ÜBER DAS RECHT
DER PRIVATPERSON
ZUR GEWALTANWENDUNG

Eine strafrechtliche Untersuchung

ZUSAMMENFASSUNG

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

YKSITYISHENKILÖN OIKEUDESTA VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖÖN

Rikosoikeudellinen tutkimus

KIRJOITTANUT

MARTTI MAJANEN

OIKEUSTIETEEN LISENSIAATTI
VARATUOMARI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III lauantaina marraskuun 17 päivänä 1979 kello 10.

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1979, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-855-014-X nid.
ISBN 951-855-015-8 sid.
ISBN 978-951-855-607-0 (pdf)

ALKUSANAT

Professori *Reino Ellilä* sai minut aikoinaan kiinnostumaan voimakeinojen käyttöä koskevista rikosoikeudellisista kysymyksistä. Hän on myös merkittävästi ollut myötävaikuttamassa siihen, että olen saanut tehdä tutkimustyötä yhtenä Helsingin yliopiston rikosoikeuden laitoksen henkilökunnan jäsenenä. Kuuluminen tähän yhteisöön on monin tavoin avartanut maailmankuvaani.

Professori *Inkeri Anttila* on vuosien varrella osoittanut alati kannustavaa mielenkiintoa työni edistymistä kohtaan.

Professorit *Pekka Koskinen* ja *Raimo Lahti,* joiden kanssa on aina ollut miellyttävää vaihtaa ajatuksia, ovat tutkimukseni esitarkastajina tehneet joukon arvokkaita huomautuksia, joita olen parhaan kykyni mukaan yrittänyt ottaa huomioon.

Myös muille erikseen nimeltä mainitsemattomille työtovereilleni yliopistolla haluan osoittaa kiitokseni kaikesta tuesta. Heidän lisäkseen on muistettava lämmöllä niitä lukuisia henkilöitä, jotka ovat eri tavoin vaivojaan säästämättä auttaneet minua tutkimustyöni kestäessä. Unohtaa ei myöskään sovi perheen ymmärtäväisen suhtautumisen suuriarvoista merkitystä.

Vielä haluan kiittää dosentti *Dietrich Assmannia* tutkimuksen tiivistelmän kääntämisestä, *Antti Tulenheimon muistorahastoa* taloudellisesta tuesta, *Suomalaista Lakimiesyhdistystä* teoksen hyväksymisestä julkaistavaksi yhdistyksen A-sarjassa ja *Vammalan Kirjapainon henkilökuntaa* hyvästä ja sujuvasta yhteistyöstä.

Helsingissä lokakuussa 1979

Martti Majanen

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat V

Sisällysluettelo VII

Kirjallisuusluettelo XV

Lyhennysluettelo XXXV

1 §. JOHDANTO 1

A. Lähtökohdista 1

B. Tutkimustehtävästä 6

C. Tilastotietoja 11

2 §. HÄTÄVARJELULLA SUOJELTAVISTA OIKEUSHYVISTÄ 17

A. Historiallinen katsaus 17

B. Vuoden 1889 rikoslain esityöt 20

C. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen 22

1. Yleistä 22
2. Ruotsi 23
3. Norja 24
4. Tanska 25
5. Saksan Liittotasavalta 25
6. Saksan Demokraattinen Tasavalta 26
7. Itävalta 26
8. Sveitsi 27
9. Englanti 27

D. Suojeltavat oikeushyvät RL 3:6:ssä ja 3:7:ssä verrattuna 3:10:ään 28

3 §. HÄTÄVARJELUTILANNE RL 3:6:N MUKAAN 34

A. Yleistä 34

B. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen 35

1. Ruotsi 35
a. Hätävarjelutilanne 35
b. Pakkotila 36
2. Norja 36
a. Hätävarjelutilanne 36
b. Pakkotila 37
3. Tanska 37
a. Hätävarjelutilanne 37
b. Pakkotila 37
4. Saksan Liittotasavalta 38
a. Hätävarjelutilanne 38
b. Pakkotila 38
5. Saksan Demokraattinen Tasavalta 39
a. Hätävarjelutilanne 39
b. Pakkotila 40
6. Itävalta 40
a. Hätävarjelutilanne 40
b. Pakkotila 40
7. Sveitsi 41
a. Hätävarjelutilanne 41
b. Pakkotila 41

C. Hyökkäyksestä 41

D. Pakottavasta vaarasta 44

E. Hätävarjelutilanteen aikarajoista 48

F. Hyökkäyksen oikeudettomuudesta 50
1. Yleistä 50
2. Eläimen tai elottoman esineen taholta uhkaava vaara 51
3. Hyökkääjän syyntakeettomuus 52
4. Oikeudettomat virkatoimet 52

G. RL 3:6:n hätävarjelutilanteen ja RL 3:10:n pakkotilan välisestä suhteesta 56

4 §. OMAISUUDEN TAKAISINOTTAMISOIKEUS 58

A. Oikeutetut henkilöt 58

B. Omaisuuteen kohdistuvan hyökkäyksen päättymisestä RL 3:6:n mukaan 64

C. Verekseltä 69

D. Vastarinnasta 69

E. RVA 12 §:n omaisuuden takaisinotto-oikeudesta 80

5 §. HÄTÄVARJELULLA ESTETTÄVÄ RAUHAN RIKKOMINEN RL 3:7:N MUKAAN 83

A. Yleistä 83

B. Huone, talo ja kartano 85

C. Alus 89

D. Luvaton tunkeutuminen 95
1. Kotirauhan rikkomista koskevista säännöksistä 95
2. Laillisesta tunkeutumisesta kotirauhan piiriin 97
3. RL 3:7:n ja 24:1:n välisestä suhteesta 98
4. Poliisilain 21 § 101
5. Ruotsin kotirauhan suojaamista koskevista hätävarjelusäännöksistä 104
6. Oma kanta 105

6 §. YKSITYISHENKILÖN VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖ VIRANOMAISEN APUNA 107

A. Julkisoikeudellisen hätävarjelun käsitteestä 107
1. Historiallinen katsaus 107
2. Eri tutkijoiden mielipiteitä 113

B. Ulkomaisia RL 3:8:ään verrattavia rikoslakien säännöksiä 117
1. Ruotsi 117
2. Norja ja Tanska 119

C. Viranomaisten auttamisesta 121

D. RL 3:8^1:n nojalla voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt .. 123

E. Erityislakien nojalla RL 3:8:n tarkoittamien voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt 127

F. RL 3:8^2:n nojalla voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt .. 129
1. RL 3:8^1:n ja 3:8^2:n suhteesta 129
2. Kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava 137
a. RL 3:8:n esityöt 137
b. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen 139
c. RVA:n nojalla kiinniottamiseen oikeutetut 140
d. RVA:n nojalla pidättämiseen oikeutetut 140
e. Vangitsemisen edellytyksistä ennen tuomion antamista RVA 20 §:n nojalla 140
f. Vangitsemiseen oikeutetuista viranomaisista RVA 22 §:n nojalla 141
g. Rikoksen johdosta tapahtuva kiinniottaminen, pidättäminen tai vangitseminen muiden säännösten nojalla 142
h. Tuomioistuimen vangitsemisoikeus rikoksen johdosta 147
i. Rikoksen johdosta kiinniotettavaan, pidätettävään tai vangittavaan kohdistettuun voimakeinojen käyttöön oikeutetut RL 3:8^2:n nojalla 149

j. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen muusta syystä kuin rikoksen johdosta 152
k. Eräitä muita vapaudenriistotapauksia 154
3. Voimakeinojen käyttöön oikeutetut rangaistusvankia tai muuta kiinniotettua, pidätettyä tai vangittua kohtaan 160
a. Yleistä 160
b. Rangaistusvanki 160
c. Kiinniotettu, pidätetty tai vangittu 162
d. Säilössä pidettävä 163
e. Työlaitokseen otettu 164
f. Karkaamisyrityksen päättyminen 166
g. Vapautensa menettäneeseen kohdistettaviin voimakeinoihin oikeutetuista 167
4. Voimakeinojen käyttö vastarintaa tekevää kolmatta henkilöä vastaan 167
G. Yksityishenkilön asemasta RL 3:8³:n voimakeinojen käyttötilanteissa 168

7 §. JOKAMIEHEN KIINNIOTTO-OIKEUS 170
A. Johdanto 170
B. RVA 23¹ § 170
1. Historiallinen katsaus 170
2. Ulkomaisia jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevia säännöksiä 172
3. »Rikos» 173
4. »Saattaa tulla vankeutta» 176
5. »Verekseltä tai pakosalta» 187
6. Moottoriajoneuvossa pakenevan kiinnioottamisesta 187
7. Kiinniottaminen etsintäkuulutuksen perusteella 192
C. Poliisilain 20⁴ § 193
D. Tunnustodisteiden ottaminen ja jokamiehen kiinniotto-oikeus .. 199
1. Luvaton kalastus 199
2. Luvaton metsästys 199
3. RL 33:17 200
4. Tunnustodisteiden ottaminen metsälain nojalla 201

8 §. KULKUNEUVOISSA TAPAHTUVAA VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖÄ KOSKEVIA ERITYISSÄÄNNÖKSIÄ 203
A. Alukset 203
B. Ilma-alukset 205
C. Maakulkuneuvot 209
1. Eräitä asetuksentasoisia säännöksiä 209

2. Laki järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä 210
3. Laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta 220

9 §. VOIMAKEINOJEN MÄÄRÄSTÄ 231

A. Yleistä 231

B. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen 232
1. Ruotsi 232
2. Norja 239
3. Tanska 240
4. Saksan Liittotasavalta 242
5. Saksan Demokraattinen Tasavalta 245
6. Itävalta 247
7. Sveitsi 247
8. Englanti 248

C. Suomalaiset lainvalmisteluasiakirjat ja lainsäädäntö 249
1. Vuoden 1866 pahoinpitelyasetus 249
2. Rikoslain alkuperäiset säännökset 249
3. Serlachiuksen rikoslakiehdotus 252
4. RL 3:8 a 252
5. RL 3:8:n uudistaminen 253
6. Muita säännöksiä 255

D. Suomalaisessa oikeustieteessä esitettyjä näkemyksiä käytettävien voimakeinojen määrästä 259
1. Forsman 259
2. Serlachius 261
3. Grotenfelt 262
4. Alanen 263
5. Tauno Ellilä 265
6. Jotuni 265
7. Honkasalo 266
8. Reino Ellilä 267
9. Livson 268
10. Ylösjoki 269
11. Anttila ja Heinonen 269
12. Sinisalo 270
13. Helminen 271

E. Hätävarjelua koskevaa oikeuskäytäntöä 272
1. Yleistä 272
2. Hyökkääjän kuolemaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset 277
a. Ampuma-ase sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä 277
b. Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä ampuma-ase 277
c. Puukko sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä 279

d. Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä jokin muu hengenvaarallinen lyöntiväline 279
e. Muita hengenvaarallisia hyökkäyksiä 280
3. Hyökkääjälle aiheutuneeseen vaikeaan vammaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset 281
a. Ampuma-ase sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä 281
b. Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä ampuma-ase 281
c. Puukko sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä 281
d. Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä jokin muu hengenvaarallinen lyöntiväline 281
e. Muita hengenvaarallisia hyökkäyksiä 282
4. Hyökkääjälle aiheutuneeseen vaikeata vähäisempään vammaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset 282
a. Hyökkäysvälineenä ampuma-ase 282
b. Hyökkäysvälineenä puukko 282
c. Muita tapauksia 283
5. Hyökkääjälle aiheutuneeseen vähäiseen vammaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset 283
a. Hyökkäysvälineenä ampuma-ase 283
b. Hyökkäysvälineenä puukko 283
6. Ruumiillista koskemattomuutta vastaan kohdistuneet hyökkäykset 283
a. Yleistä 283
b. Hyökkääjän kuolemaan johtaneet tapaukset 283
c. Hyökkääjän vaikeaan vammautumiseen johtaneet tapaukset 285
d. Hyökkääjälle vaikeata vähäisempiin, vähäisiin tai ei minkäänlaisiin vammoihin johtaneet tapaukset 285
7. Vapautta vastaan kohdistuneet hyökkäykset 286
8. Omaisuutta vastaan kohdistuneet hyökkäykset 286
9. Kotirauhaa vastaan kohdistuneet hyökkäykset 287
10. Yhteenveto 288

F. Julkisoikeudellista hätävarjelua koskevaa oikeuskäytäntöä 292
1. Vanhan RL 3:8:n (19. 12. 1889) soveltamiskäytäntöä 292
2. SRL 38 §:n soveltamiskäytäntöä 292
3. Vanhan RL 3:8a:n (13. 5. 1932) soveltamiskäytäntöä 293
a. Yleistä 293
b. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut kuolema 294
c. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikea vamma 294
d. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikeata vähäisempi vamma 294
e. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vähäinen vamma 295
f. Voimakeinojen käytöstä ei mitään vammaa 295
4. RL 3:8:n (29. 12. 1967) soveltamiskäytäntöä 295

a. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut kuolema 295
b. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikea vamma 296
c. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikeata vähäisempi vamma 296
d. Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vähäinen vamma 297
e. Voimakeinojen käytöstä ei mitään vammaa 297
5. Yhteenveto 298

G. Pakkotilaa (RL 3: 10) koskevaa oikeuskäytäntöä 298

H. Johtopäätöksiä käytettävien voimakeinojen määrästä 299
1. RL 3: 6 ja 7 299
a. Absoluuttinen vai relatiivinen hätävarjeluoikeus 299
b. Välttämätöntä henkilöön kohdistuneen hyökkäyksen torjumiseksi 301
c. Välttämätöntä omaisuuteen kohdistuneen hyökkäyksen torjumiseksi tai omansa takaisin ottamiseksi 303
d. Välttämätöntä kotirauhan suojaamiseksi 304
e. Pakoon tai viranomaiseen turvautuminen 305
f. Suojelutarkoituksesta 306
2. RL 3: 8 309
a. RL 3: 8[1] 309
b. RL 3: 8[2] 310
c. Virallisista voimakeinojen käyttöä koskevista ohjeista .. 312
d. RL 3: 8[3] 313
e. RL 3: 6:n (tai 3: 7:n) ja RL 3: 8:n keskinäisestä suhteesta 313
f. Aseen käytöstä 316
g. RL 3: 8[4] 318
3. RL 3: 8:ään verrattavat säännökset 320
4. Ilmailulain 25 § 321
5. RL 3: 10 323

10 §. LIIALLISESTA VOIMAKEINOJEN KÄYTÖSTÄ RANKAISEMINEN 328

A. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen 328
1. Ruotsi 328
2. Norja 329
3. Tanska 330
4. Saksan Liittotasavalta 331
5. Saksan Demokraattinen Tasavalta 332
6. Itävalta 333
7. Sveitsi 333

B. Liiallista voimakeinojen käyttöä koskevia säännöksiä 334

C. Tuomitsematta jättäminen 337

D. Alennettu rangaistus 341

11 §. YHTEENVETO LAINUUDISTUSNÄKÖKOHDISTA 343

Zusammenfassung 346

Oikeustapaushakemisto 353

Asiahakemisto 357

KIRJALLISUUSLUETTELO

Aarnio, Aulis & Heinonen, Olavi & Tuori, Kaarlo (Aarnio ym.) (toim.) 1975: Suomen oikeus 1. Helsinki.

Agge, Ivar & Thornstedt, Hans 1973: Straffrättens allmänna del. Stockholm.

Ahtee, Aaro 1950: Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. Asialliset edellytykset. Vammala.

Alanen, Aatos 1925: Hätävarjelus yksityisen käyttämänä oikeussuojakeinona. Helsinki.

— » — 1926: Todistusvelvollisuudesta rikosprosessissa erikoisesti silmällä pitäen todistusvelvollisuutta hätävarjelusasioissa. DL 1926, 169—181.

— » — 1935: Vahingonkorvausvelvollisuus hätävarjeluksen liioittelutapauksissa. DL 1935 II, 35—40.

— » — 1936: Näytöskysymys hätävarjelustapauksissa. DL 1936, 65—86.

— » — 1937: Kavallusrikoksesta. LM 1937, 316—334.

— » — 1939: Pakkotila ja oikeudenvastaisuuskäsite. Antti Tulenheimo 1879—4/12—1939. Juhlajulkaisu-Festskrift. Helsinki. S. 81—91.

— » — 1941: Hätävarjelus yksityisen henkilön ja viranomaisen käyttämänä. Poliisimies 1941, 769—771.

— » — 1942: Kohtuusnäkökohtien merkitys lainsäädännössä ja -käytössä. LM 1942, 175—199.

— » — 1943a: Hätävarjeluksen käyttö maamme lainsäädännön mukaan. Poliisimies 1943, 143—147.

— » — 1943b: Oikeudellisesta pakkotilasta. Suomen Poliisilehti 1943, 703—706.

— » — 1945: Käytännöllisiä kysymyksiä hätävarjelusasiassa. Poliisimies 1945, 726—729.

— » — 1948: Eräitä käytännöllisiä hätävarjeluskysymyksiä. Suomen Poliisilehti 1948, 637—638.

Alanko, Sakari 1941: Rikostutkimus I. Poliisitutkintaa koskevat oikeudelliset näkökohdat ja lainsäädäntö. Vammala.

Andenaes, Johs. 1974: Alminnelig strafferett. 2. rev.utg. Oslo.

Anttila, Inkeri 1946: Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

— » — 1958: Välillinen tekeminen. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

Anttila, Inkeri & Heinonen, Olavi 1974: Rikos ja seuraamus. Rikosoikeuden perusteet. 2. painos. Helsinki.

Anttila, Inkeri & Heinonen, Olavi 1975: Rikosten lajit. Rikosoikeuden erityisen osan perusteet. 2. uusittu painos. Helsinki.

— » — 1977: Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki.

Anttila, Inkeri & Heinonen, Olavi & Koskinen, Pekka & Lahti, Raimo 1974: Rikollisuus ongelmana. Kriminaalipolitiikan perusteet. Helsinki.

Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik 1970: Kriminologia. Porvoo.

Ashworth, A. J. 1975: Self-defence and the Right to Life. The Cambridge Law Journal 1975, 282—307.

Augdahl, Per 1920: Nødverge. Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1920, 1—110.

Aurejärvi, Erkki (toim.) 1978: Yksilö, yritys ja yhteiskunta. Johdatus Suomen yksityisoikeuteen. Helsinki.

Baldus, Paulheinz 1970: §§ 52—54. Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Begründet von Ludwig Ebermayer, Adolf Lobe, Werner Rosenberg. Neunte Auflage. Herausgegeben von Paulheinz Baldus und Günther Willms. 3. Lieferung. Berlin. S. 36—71.

Baumann, Jürgen 1975: Strafrecht. Allgemeiner Teil. 7. überarbeitete Auflage. Bielefeld.

Beckman, Nils & Bergendahl, Ragnar & Strahl, Ivar (Beckman ym.) 1957: Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. Andra upplagan. Stockholm.

Beckman, Nils & Holmberg, Carl & Hult, Bengt & Strahl, Ivar (Beckman ym.) 1973: Brottsbalken jämte förklaringar. Band II. Brotten mot allmänheten och staten m.m. Tredje upplagan. Stockholm.

— » — 1974: Brottsbalken jämte förklaringar. Band I. Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m. Fjärde upplagan. Stockholm.

Betaenkning nr. 728/1974 om Anholdelse og varetaegt. Afgivet af det af justitsministeriet den 16. januar 1968 nedsatte udvalg. København.

Beyer, Karl-Heinz & Neumann, Hans & Willamowski, Horst (Beyer ym.) (Red.) 1968: Strafprozessrecht der DDR. Lehrkommentar zur Strafprozessordnung der Deutschen Demokratischen Republik vom 12. Januar 1968. Herausgegeben vom Ministerium der Justiz. Berlin.

Blei, Hermann 1977: Strafrecht I. Allgemeiner Teil. Ein Studienbuch. 17., neubearbeitete Auflage des von Edmund Mezger begründeten Werkes. Nördlingen.

Blomkvist, Curt 1972: Rätten till självförsvar. Om tillåtet och otillåtet våld i nödsituationer. Stockholm.

Bockelmann, Paul 1970: Notwehr gegen verschuldete Angriffe. Festschrift für Richard M. Honig zum 80. Geburtstag 3. Januar 1970. Dargebracht von Freunden und Kollegen. Göttingen. S. 19—31.

— » — 1973: Strafrecht. Allgemeiner Teil. Darstellung der ab 1. Januar 1975 geltenden reformierten Fassung. Wemding.

Carlén, Richard 1866: Kommentar öfver strafflagen. Stockholm.

Cross, Rupert & Jones, Philip Asterley 1953: An Introduction to Criminal Law. Third Edition. Bristol.

— » — 1968: An Introduction to Criminal Law. Sixth Edition. Bristol.

Dalcke, A. 1961: Strafrecht und Strafverfahren. Eine Samlung der wichtigsten Gesetze des Straf- und Ordnungsrecht und des Straf- und Bussgeldverfahrens mit Erläuterungen. 37. völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage von Ernst Fuhrmann & Karl Schäfer. Berlin.

Dillén, Nils 1947: Föreläsningar i straffprocessrätt enligt den nya rättegångsbalken. Falun.

Dubs, Hans 1973: Notwehr. Bemerkungen zu StrGB Art. 33 anhand von sieben Fällen. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1973, 337—357.

Eduskunnan vastaus Hallituksen esityksen (130/1964) johdosta poliisilaiksi 1965 vp.

— » — Hallituksen esitykseen (67/1966) eräiden viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 1967 vp.

— » — hallituksen esitykseen (6/1978) laiksi eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa olevalle aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain muuttamisesta 1978 vp.

Ehrström, G. 1870: Öfversigt af den finska lagstiftningens utveckling i straffrättsligt hänseende i följd af landtdagarne 1863—1864 och 1867. JFT 1870, 132—153 ja 353—386.

Ekelöf, Per Olof 1970: Rättegång. Tredje häftet. Tredje, omarbetade upplagan. Stockholm.

Ellilä, Reino 1949: Tutkintavankeuden lukeminen rangaistuksen vähennykseksi Suomen oikeuden mukaan. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

— » — 1957: Poliisin hätävarjeluoikeuden rajat. Suomen Kriminalistiyhdistyksen XVIII—XXI vuosikirja 1952—1955. Hämeenlinna. S. 131—142.

— » — 1973: Murron dekriminalisoinnin aiheuttamista erilliskysymyksistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 75 vuotta. Vammala. S. 99—104.

— » — 1974: Uusittu liikennerikosoikeus. Toinen, uusittu painos. Porvoo.

Ellilä, Tauno 1944: Hätävarjeluksen liioittelusta erään oikeustapauksen valossa. Suomen Poliisilehti 1944, 667—674 ja 695—699.

Ellilä, Tauno & Ellilä, Reino 1966: Professorien Tauno ja Reino Ellilän 14. 3. 1966 antama lausunto Outokummun kaivoksen jätevesikysymyksistä. Vesistön pilaantumista aiheuttavan toimenpiteen rankaisemisesta. Joensuu.

Eloranta, Viljo 1970: Henki- ja pahoinpitelyrikoksista. Oikeuslääketiede. Toinen, täydellisesti uudistettu laitos. Päätoimittaja Unto Uotila. Porvoo. S. 214—219.

Entwurf 1962 eines Strafgesetzbuches (mit Begründung). Bundestagsvorlage. Bonn.

Entwurf 1964 eines Strafgesetzbuches samt Erläuterungen. Allgemeiner Teil. Wien.

Eser, Albin 1976: Strafrecht I. Schwerpunkt Allgemeine Verbrechenselemente. 2., völlig neu bearbeitete Auflage unter Mitarbeit von Dr. Björn Burkhardt. Nördlingen.

Esitys n:o 36/1885, jossa Suomen Valtiosäätyjen hyväksyttäväksi jätetään: 1:si yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:si asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:si asetus rikoslain voimaanpanemisesta ja mitä sen johdosta on vaarinotettavaa.

Esitys n:o 1/1888, jossa Suomen Valtiosäätyjen hyväksyttäväksi jätetään: 1:ksi yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:ksi asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:ksi asetus rikoslain voimaanpanemisesta ja mitä sen johdosta on vaarinotettavaa.

Foregger, Egmont & Serini, Eugen 1966: Das österreichische Strafgesetz (Österreichisches Strafgesetz 1945) samt den wichtigsten Novellen und Nebengesetzen. Mit einer Einführung und Erläuterungen unter Verwertung und Zitierung des Schrifttums und der Rechtsprechung sowie mit Verweisungen auf die einschlägigen Gesetzesstellen. Zweite Auflage. Wien.

— » — 1974: Strafgesetzbuch StGB. 2., durchgesehene Auflage. Wien.

Forsman, Jaakko 1874: Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa. Akatemiallinen väitöskirja. Helsinki.

— » — 1878: Muistutuksia alamaiseen rikoslain ehdotukseen, jonka on valmistanut eräs sitä varten asetettu komitea. Ylipainos »Juridiska Föreningens Tidskrift»ista. Helsinki.

— » — 1886: Bidrag till tolkningen af §§ 25—27 i k. förordningen den 26 November 1866 ang. dråp utan uppsåt m.m. JFT 1886, 310—351.

— » — 1893a: Bidrag till läran om skadestånd i brottmål enligt finsk rätt. Helsingfors.

— » — 1893b: Professori Jaakko Forsman'in pitämä Kameralisteille sovitettu luentojakso Suomen rikoslain-opin pääkohdista. Yleinen osa. Professorin luvalla pikakirjoitettujen muistiinpanojen nojalla painosta toimittanut Oskar Blomqvist. Hämeenlinna.

— » — 1930: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver straffrättens allmänna läror med särskild hänsyn till strafflagen af den 19 december 1889. Med tillstånd af föreläsaren utgifna af Lars Wasastjerna. Tredje upplagan. Kerava.

— » — 1938a: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Andra afdelningen. Brotten mot det medborgerliga samhällets rättsgebit. Fjärde upplagan. Med av lagstiftningens utveckling föranledda rättelser och tillägg utgiven av Brynolf Honkasalo. Helsingfors.

— » — 1938b: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Tredje afdelningen. Brotten mot statens rättsgebit. Fjärde upplagan. Med av lagstiftningens utveckling föranledda rättelser och tillägg utgiven av Brynolf Honkasalo. Åbo.

— » — 1946: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Första afdelningen. Brotten mot individens rättsgebit. Femte upplagan. Med av lagstiftningens utveckling föranledda rättelser och tillägg utgiven av Brynolf Honkasalo. Helsingfors.

Frank, Reinhard 1901: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetze. Zweite, neu bearbeitete Auflage. Leipzig.

Förslag till allmän Criminallag 1832. Stockholm.

Förslag till Straff-Balk 1844. Stockholm.

Granfelt, O. Hj. 1937: Straffrättslig häktning. Straffprocessuellt reseförbud. Femte omarbetade upplaga. Tammerfors.

— » — 1941: Grundkurs i allmän straffrätt. Föreläsningar. Helsingfors.

Greve, Vagn & Ingstrup, Ole & Gram Jensen, Sv. 1975: Forbrydelse og Straf. En orientering om de strafferetlige ansvarsbetingelser og sanktionssystemet. 5. forøgede udgave af Forbrydelse og Straf av Vagn Greve og Sv. Gram Jensen. København.

Greve, Vagn & Unmack Larsen, Bent & Lindegaard, Per (Greve ym.) 1975: Kommenteret straffelov. Speciel del. Lovbekendtgørelse nr. 69 af 8. februar 1974 af borgerlig straffelov af 15. april 1930, kap. 12—29 (§§ 98—305) under medvirken af Niels Garner og Jens Olav Engholm Jacobsen. København.

Greve, Vagn & Unmack Larsen, Bent & Lindegaard, Per (Greve ym.) 1976: Kommenteret straffelov. Almindelig del. Borgerlig straffelov af 15. april 1930, med senere aendringer, kap. 1—11 (§§ 1—97c). København.

Grotenfelt, Julius 1910—13: Kommentar till strafflagen. Allmänna delen. Helsingfors.

Göhler, Erich & Buddendiek, Hans 1975: Gesetz über Ordnungswidrigkeiten. 4., neubearbeitete Auflage. Nördlingen.

Hafter, Ernst 1926: Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts. Allgemeiner Teil. Berlin.

Hagerup, Francis 1930: Strafferettens almindelige del. Tredje utgave. Oslo.

Hagströmer, Johan 1879: Granskning af förslaget till straffilag för Storfurstendömet Finland. Upsala.

— » — 1882: Om rätten till nödvärn. Förhandlingerne paa det fjerde nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn den 25de til den 27de August 1881. Bilaga IV. Kjøbenhavn.

— » — 1884: Granskning af underdåniga förslag till strafflag för Storfurstendömet Finland, förordning om verkställighet af straff samt förordning om strafflagens införande, utarbetade af den för granskning af 1875 års förslag tillförordnade kommitté. Upsala.

— » — 1901—05: Svensk straffrätt. Föreläsningar. Första bandet. Uppsala.

Hakulinen, Y. J. 1949: Kysymys ns. putatiivisesta hätävarjelusta. RL 3:9:ää ei voida silloin soveltaa. LM 1949, 88—90.

— » — 1955: Taskulakikirjan toimittajan näkökohtia. DL 1955, 307—317.

— » — 1965: Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. Toinen laajennettu painos. Helsinki.

— » — 1969: Sakoista ja veneistä uusien lakien valossa. LM 1969, 540—551.

Halila, Jouko 1972: Oikeudenkäyntimenettelyn 14. 1. 1972 annetulla lailla toteutetut osittaisuudistukset. LM 1972, 463—504.

Halinen, Markku & Koskinen, Pekka & Lappi-Seppälä, Tapio & Majanen, Martti & Palmén, Harri & Träskman, Per Ole & Utriainen, Terttu (Halinen ym.) 1979: Rikosten seuraamukset. Toinen painos. Helsinki.

Hallituksen esitys Eduskunnalle *(HE)* n:o 47/1922 merimieslaiksi.

Hallituksen esitys Eduskunnalle *(HE)* n:o 15/1932 laiksi rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 22 ja 23 §:n muuttamisesta.
— » — 21/1932 lisäyksistä rikoslain 16 lukuun sekä saman luvun 12 §:n muuttamisesta.
— » — 27/1932 laiksi rikoslain 3 luvun 8 §:n muuttamisesta.
— » — 94/1934 irtolaislaiksi.
— » — 2/1940 laiksi rikoslain voimaanpanoasetuksen muuttamisesta.
— » — 184/1947 vangitsemis-, pidättämis- ja kiinniottamissäännösten uudistamisesta.
— » — 10/1955 merimieslaiksi sekä laeiksi merilain (167/39) 53 §:n 1 momentin ja 233 §:n 3 momentin muuttamisesta sekä Suomen tuomioistuimen toimivallan rajoittamisesta eräiden ulkomaisen aluksen päällikön ja laivaväen kesken syntyneiden riita-asiain käsittelyssä.
— » — 20/1956 laiksi rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 22 ja 23 §:n muuttamisesta.
— » — 61/1963 ilmailulainsäädännön uudistamiseksi.
— » — 130/1964 poliisilaiksi.
— » — 67/1966 eräiden viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
— » — 68/1966 henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
— » — 91/1969 laiksi rajavartiolaitoksesta annetun lain muuttamisesta.
— » — 11/1970 laiksi irtolaislain muuttamisesta sekä eräistä siihen liittyvistä laeista.
— » — 112/1970 laiksi ilmailulain muuttamisesta.
— » — 12/1971 laiksi asianosaisia ja eräiden asioiden käsittelyjärjestystä koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamisesta.
— » — 23/1972 rikoslain täydentämisestä rangaistusasteikosta poikkeamista koskevalla säännöksellä sekä varkautta, veropetosta ja eräitä muita rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.
— » — 58/1972 laiksi huoltoapulain muuttamisesta.
— » — 63/1972 laiksi rikoslain täydentämisestä eräillä yksityiselämän suojan loukkaamista koskevilla rangaistussäännöksillä.
— » — 130/1972 rikosoikeudellista vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
— » — 239/1972 vapausrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa rangaistuslaitoksissa sekä tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
— » — 158/1974 laiksi rajavartiolaitoksesta.
— » — 3/1975 laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä.
— » — 110/1975 II laiksi rikoslain täydentämisestä liikennejuopumusta koskevilla säännöksillä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
— » — 119/1975 II laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä.
— » — 108/1976 laiksi joukkoliikenteen tarkastusmaksusta.
— » — 169/1977 merimieslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
— » — 226/1977 laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta.

Hallituksen esitys Eduskunnalle *(HE)* n:o 6/1978 laiksi eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain muuttamisesta.

— » — 10/1978 tullilaiksi, tulliverolaiksi sekä laiksi tullihallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta.

— » — 188/1978 laiksi meren pilaantumisen ehkäisemisestä.

— » — 231/1978 laiksi puolustusvoimien virka-avusta poliisille ja laiksi asevelvollisuuslain 47 §:n muuttamisesta.

— » — 261/1978 eräiden vahingonkorvausta koskevien säännösten muuttamisesta.

— » — 267/1978 laiksi rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 22 ja 30a §:n muuttamisesta.

Heilborn, Hans & Mürbe, Harry & Neuhof, Werner & Schlegel, Joachim & Schmidt, Helmut & Weber, Hans (Heilborn ym.) (Red.) 1970a: Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar zum Strafgesetzbuch. Band I. 2., unveränderte Auflage. Berlin.

— » — 1970b: Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar zum Strafgesetzbuch. Band II. 2., unveränderte Auflage. Berlin.

Heinonen, Olavi E. 1966: Velallisen konkurssirikoksista. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

— » — 1969: Henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevat uudet säännökset. DL 1969, 332—352.

— » — 1973: Vangin kankaaminen järjestyksen kourissa. Oikeus 1/1973, 42—44.

Helminen, Klaus 1969: Henki- ja pahoinpitelyrikoksia koskevat säännökset uudistettu. Suomen Poliisilehti 1969, 265—271 ja 309—323.

— » — 1972: Kommentaareja eräiden varallisuusrikossäännösten muutoksiin. Suomen Poliisilehti 1972, 183—188 ja 207—217.

— » — 1973a: Arvostelu teoksesta: »Sinisalo, Kari: Poliisi. Poliisioikeuden perusteet. Forum Oikeustiede-sarja. Tammi 1973.» LM 1973, 728—734.

— » — 1973b: Rikosprosessuaaliset pakkokeinot. Poliisiopisto. Moniste.

— » — 1974: Rikosoikeuden yleiset opit. Runkomoniste poliisikokelaskurssien opetusta varten. Tampere. Moniste.

Hemmer, Ragnar 1945: Hemfridens lokala utsträckning enligt svensk landskapsrätt. Svensk Juristtidning 1945, 232—258.

— » — 1962: Suomen oikeushistorian oppikirja I. Oikeuslähteiden, rikosoikeuden, prosessioikeuden ja ulosottotoimen historia pääpiirteittäin. 2. painos. Porvoo.

Hiltunen, Paavo 1951: Syyllisyyskäsite rikoksen uusimisessa. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

Hirsch, Hans Joachim 1974: Vor § 51. Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Begründet von Ludwig Ebermayer, Adolf Lobe, Werner Rosenberg. Neunte Auflage. Herausgegeben von Paulheinz Baldus und Günther Willms. 19. Lieferung. Berlin.

— » — 1977: Die Notwehrvoraussetzung der Rechtswidrigkeit des Angriffs. Festschrift für Eduard Dreher zum 70. Geburtstag am 29. April 1977.

Herausgegeben von Hans-Heinrich Jescheck und Hans Lüttger. Berlin. S. 211—233.

Hoflund, Olle 1967: Om farebegreppet i straffrätten. Stockholm.

Honkasalo, Brynolf 1948: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa. Hämeenlinna.

— » — 1951: Oikeudesta aseen riisumiseen. LM 1951, 47—57.

— » — 1960: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa II. Hämeenlinna.

— » — 1962: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa III. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna.

— » — 1964a: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa I 2. Varallisuusrikokset. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna.

— » — 1964b: Erinäiset rikokset. Neljäs täydennetty ja korjattu painos. Hämeenlinna.

— » — 1965: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa. Toinen painos. Hämeenlinna.

— » — 1967: Suomen rikosoikeus Yleiset opit. Toinen osa. Toinen painos. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna.

— » — 1969: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Kolmas osa. Toinen painos. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna.

— » — 1970: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa I 1. Henkilöön kohdistuvat rikokset. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Hämeenlinna.

Honkasalo, Brynolf & Ellilä, Reino 1966: Rikosoikeuden yleiset opit pääpiirteittäin. Hämeenlinna.

Hurwitz, Stephan 1949: Den danske strafferetspleje. 2. udgave. København.

Hurwitz, Stephan & Waaben, Knud 1971: Den danske kriminalret. Almindelig del. 4. reviderede udgave. København.

Jareborg, Nils 1969: Putativ nöd. Till tolkning av försvarlighetsrekvisiten i Brottsbalkens regler om nöd och nödvärn. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1969, 303—326.

— » — 1975: Förmögenhetsbrotten. Lund.

Jescheck, Hans-Heinrich 1978: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 3. vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Berlin.

Jotuni, Olavi 1944: Hätävarjelus yksityisten etujen puolustuskeinona. Poliisimies 1944, 798—803.

— » — 1945a: Hätävarjeluksesta. DL 1945, 143—161.

— » — 1945b: Hätävarjeluksen rajoista. Suomen Poliisilehti 1945, 57—61 ja 85—94.

— » — 1945c: Julkisoikeudellinen hätävarjelus. Poliisimies 1945, 5—9, 28—33 ja 95—104.

— » — 1945d: Kiinniottamisesta. Poliisimies 1945, 772—777 ja 869—874.

— » — 1947: Rikosoikeuden yleiset opit. Oppikirja poliisikoulutusta varten. Helsinki.

— » — 1949: Pidättämistä koskevien säännöksien tulkintaa. Suomen Poliisilehti 1949, 301—303.

Jousimaa, Kyösti 1971: Mietteitä ja tosiasioita ampuma-aseen käytöstä. Suomen Poliisilehti 1971, 282—285.

Juurinen, Kalervo 1971: Huoltajan ja yhteiskunnan vallankäytön raja-alueet. II Pro Juventute. Mannerheimin Lastensuojeluliiton 50-juhlavuoden kansallinen konferenssi lapsen oikeuksien toteutumisesta tämän päivän maailmassa 4.—5. 6. 1970 Tampereella. Tapiola. S. 29—35.

Kaniak, Gustav 1960: Das österreichische Strafgesetz samt den einschlägigen strafrechtlichen Nebengesetzen. Mit verweisenden und erläuternden Anmerkungen und einer systematischen Darstellung der Rechtsprechung. Fünfte Auflage. Wien.

Kantola, Antero 1976: Finaalisista selityksistä ja tuottamuksesta. Tuottamukselliset rikokset. Rikosoikeudellinen jatkokoulutusseminaari Tvärminnessä 18—20. 2. 1976. Helsinki. S. 5—21.

Kenny C. S. & Turner, J. W. Cecil 1966: Kenny's Outlines of Criminal Law. Nineteenth Edition. Cambridge.

Kivimäki, T. M. & Ylöstalo, Matti 1973: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Kolmas, uudistettu painos toimittanut Matti Ylöstalo. Porvoo.

Klami, Hannu Tapani 1972: Tulkinta, tieteisoppi, tunnusmerkistö. Näkökohtia anastusrikoksista. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III Niilo Kullervo Salovaaralle 13. 10. 1972 omistettu. Vammala. S. 17—35.

Komiteanmietintö (KM) 1875: 9: Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaiksi, Asetukseksi rangaistusten täytäntöönpanosta, sekä Asetukseksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle annetun uuden rikoslain voimaanpanemisesta, ynnä perussyitä näihin ehdotuksiin. Valmistanut sitä varten määrätty komitea. Helsinki 1884.

— » — 1884: 12: Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaiksi, Asetukseksi rangaistusten täytäntöönpanosta sekä Asetukseksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle annetun uuden rikoslain voimaanpanemisesta ja siitä mitä sen johdosta on vaarinotettavaa, ynnä perussyitä näihin ehdotuksiin. Valmistanut komitea, joka oli määrätty tarkastamaan vuonna 1875 painettuja alamaisia ehdotuksia sanotuksi rikoslaiksi ja sanotuiksi asetuksiksi. Helsinki 1884.

— » — 1921: 6: Merilakikomitea: Merimieslain ehdotus. Helsinki 1922.

— » — 1936: 8: Sotaväen rikos- ja oikeudenkäyntilainsäädännön uusimista varten asetetun komitean mietintö. Helsinki 1936.

— » — 1937: 1: Liite sotaväen rikos- ja oikeudenkäyntilainsäädännön uusimista varten asetetun komitean mietintöön. Asetus joka sisältää sotaväen kurinpitosäännön sekä asetus joka sisältää tarkempia määräyksiä sotatuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä annetun lain soveltamisesta rauhan aikana. Ehdotukset perusteluineen. Helsinki 1937.

— » — 1958: 15: Poliisin järjestelykomitean mietintö n:o 6. Ehdotus poliisilainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 1958.

— » — 1960: 23 (Mon.): [Hätävarjelukomitean mietintö.] Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön ja rikoslain 16 luvun 1 ja 6 §:n uudistamisesta sekä korvausten

suorittamista eräille virkamiehille ja heidän apunaan olleille henkilöille koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 1960. Moniste.

Komiteanmietintö (KM) 1964: A 1: Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1964.

— » — 1967: B 9: Poliisiasetustoimikunnan mietintö. Helsinki 1967. Moniste.

— » — 1967: B 11: Ulkoilulakikomitean mietintö. Helsinki 1967. Moniste.

— » — 1972: A 18: Sotilasrikos- ja sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamiskomitean mietintö. Helsinki 1973.

— » — 1974: 92: Järjestys- ja turvallisuusasiain toimikunnan mietintö. Helsinki 1974. Moniste.

— » — 1976: 70: Yksityisetsivä- ja vartioimisliiketoimikunnan mietintö. Helsinki 1976. Moniste.

— » — 1976: 72. Rikosoikeuskomitean mietintö. Helsinki 1977.

Kommittébetänkande (KB) 1875: 9: Underdåniga förslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland, Förordning om verkställighet af straff och Förordning om införande af ny strafflag för Storfurstendömet Finland, jemte motiver till dessa förslag. Utarbetade af en tillförordnad komité. Helsingfors 1875.

— » — 1884: 12: Underdåniga förslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland, Förordning om verkställighet af straff samt Förordning om införande af ny strafflag för Storfurstendömet Finland och hvad i afseende derå skall iakttagas, jemte motiver till dessa förslag. Utarbetade af en för granskning af de år 1875 tryckta underdåniga förslag till enahanda författningar tillförordnad komité. Helsingfors 1884.

Koskinen, Pekka 1971: Ryöstöntapainen kiristäminen. DL 1971 II, 65—68.

— » — 1972: Salakuuntelun rankaisemisesta. DL 1972, 177—190.

— » — 1973a: Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurenssin erottelua. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

— » — 1973b: Rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistus. DL 1973, 96—118 ja 242—260.

— » — 1976: Rikoksen yleisestä rakenteesta, erityisesti tuottamuksellisista rikoksista. Tuottamukselliset rikokset. Rikosoikeudellinen jatkokoulutusseminaari Tvärminnessä 18—20. 2. 1976. Helsinki. S. 22—33.

— » — 1979: Arvostelu teoksesta: »Seelmann, Kurt: Das Verhältnis von § 34 StGB zu anderen Rechtfertigungsgründen. R. v. Decker's Verlag, G. Schenck. Heidelberg, Hamburg 1978. 80 sivua.» LM 1979 (käsikirjoitus).

Koskinen, Pekka & Lahti, Raimo 1977: Vapausrangaistusjärjestelmän uudistus 1974. 2. painos. Turku. Moniste.

Krabbe, Oluf H. 1947: Borgerlig Straffelov af 15. april 1930 som optrykt ved lovbekendtgørelse nr. 215 af 24. juni 1939 og lov af 15. april 1930 om ikraftraeden af borgerlig straffelov m.m. Under medvirkning af Carl Rasting. Fjerde udgave. København.

Kratzsch, Dietrich 1968: Grenzen der Strafbarkeit im Notwehrrecht. Zugleich ein Beitrag zur Grundlagenforschung der Rechtswissenschaft unter be-

sonderer Berücksichtigung der erkenntnistheoretischen Untersuchungen von Fr. Vinding Kruse. Berlin.

Kuusimäki, Matti 1973: Oikeutettu voimankäyttö ja virkavirhe. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen Vaasan paikallisosastossa pidetty esitelmä 14. 12. 1973. Moniste.

— » — 1975: Mielenkiintoinen voimankäyttöratkaisu Vaasan hovioikeudessa. Poliisimies 1975, 1:10—1:12.

— » — 1977: Poliisin toimivallasta liikenteen valvonnassa. Tieliikenteen syyllisyys- ja korvauskysymyksiä. Vammala. S. 195—209.

Laakso, Seppo 1971: Millainen on suomalaisen lapsen oikeusturva. II Pro Juventute. Mannerheimin Lastensuojeluliiton 50-juhlavuoden kansallinen konferenssi lapsen oikeuksien toteutumisesta tämän päivän maailmassa 4.—5. 6. 1970 Tampereella. Tapiola. S. 18—28.

Laaksonen, Jukka & Sulonen, Ahti & Törnqvist, Jan (Laaksonen ym.) 1978: Lausunnot rikosoikeuskomitean mietinnöstä. Tiivistelmä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 18/1978. Helsinki. Moniste.

Lackner, Karl 1977: Strafgesetzbuch mit Erläuterungen. 11., neubearbeitete Auflage des von Dr. Eduard Dreher und Dr. Hermann Maassen begründeten Werkes. Nördlingen.

Lagutskottet n:o 20/1859—60 i anledning af dels Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition (39/1859—60) till Förordning angående mord, dråp och annan misshandel, dels ock enskilda motioner i enahanda ämne. (Ruotsi)

Lagutskottet 36/1885: Lagutskottets utkast till betänkande öfver 1—21 kapitlen af det utaf Hans Kejserliga Majestät uti nådig proposition N:o 39 till Ständernas antagande öfverlemnade »Förslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland».

Lagutskottet n:o 44/1890 i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts proposition (21/1890) med förslag till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen och till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen för krigsmagten den 7 oktober 1881 än äfven väckta motioner om ändring i strafflagen. (Ruotsi)

Lahti, Raimo 1971: Lapsen oikeudellinen asema yhteiskunnassa. II Pro Juventute. Mannerheimin Lastensuojeluliiton 50-juhlavuoden kansallinen konferenssi lapsen oikeuksien toteutumisesta tämän päivän maailmassa 4.—5. 6. 1970 Tampereella. Tapiola. S. 36—41.

— » — 1972: Potilaalta hoitotoimenpiteeseen hankittavan suostumuksen oikeudellista arviointia. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III Niilo Kullervo Salovaaralle 13. 10. 1972 omistettu. Vammala. S. 64—92.

— » — 1974: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala.

— » — 1978: Rikosoikeuden soveltamistapauksia. Rikosoikeudellisia tenttitapauskysymyksiä sekä vastauksia ja vastausohjeita niihin. 2., lisätty painos. Turku. Moniste.

Laintarkastuskunta 2/1965: Lausunto ehdotuksesta Hallituksen esitykseksi Edus-

kunnalle julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki. Moniste.

Laintarkastuskunta 3/1974: Lausunto ehdotuksesta hallituksen esitykseksi Eduskunnalle laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta. Helsinki. Moniste.

Lainvalmistelukunnan julkaisuja N:o 8/1966: Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle eräiden viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Tarkistettu ehdotus. Helsinki 1966.

— » — 8/1970: Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle eräitä varallisuusrikoksia ja veropetosta koskevien säännösten muuttamisesta. Helsinki 1971.

Laki- ja talousvaliokunnan mietintö n:o 3/1935 HE 94/1934 johdosta irtolaislaiksi.

— » — 19/1965 HE 130/1964 johdosta poliisilaiksi.

— » — 6/1970 HE 11/1970 johdosta laiksi irtolaislain muuttamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Lakivaliokunnan mietinnön-suunnitelma (36/1885) 1—21 Lukujen johdosta ehdotuksessa Rikoslaiksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle, minkä Keisarillinen Majesteetti armollisessa esityksessä N:o 39 on Säätyjen hyväksyttäväksi antanut.

Lakivaliokunnan mietintö n:o 12/1932 HE 27/1932 johdosta laiksi rikoslain 3 luvun 8 §:n muuttamisesta.

— » — 16/1947 HE 184/1947 johdosta vangitsemis-, pidättämis- ja kiinniottamissäännösten uudistamisesta.

— » — 12/1967 HE 67/1966 johdosta eräiden viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

— » — 11/1969 HE 68/1966 johdosta henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

— » — 11/1970 HE 52/1970 johdosta siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

— » — 17/1971 HE 71/1971 johdosta laiksi rikoslain täydentämisestä ilma-aluksen kaappausta koskevilla säännöksillä.

— » — 4/1972 HE 23/1972 johdosta rikoslain täydentämisestä rangaistusasteikosta poikkeamista koskevalla säännöksellä sekä varkautta, veropetosta ja eräitä muita rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.

— » — 15/1972 HE 130/1972 johdosta rikosoikeudellista vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

— » — 6/1974 HE 239/1972 johdosta vapausrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa rangaistuslaitoksissa sekä tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

— » — 19/1978 HE 267/1978 johdosta laiksi rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 22 ja 30 a §:n muuttamisesta.

— » — 22/1978 HE 261 ja 294/1978 johdosta eräiden vahingonkorvausta koskevien säännösten muuttamisesta sekä laiksi liikennevakuutuslain 7 ja 20 §:n muuttamisesta.

Larenz, Karl 1975: Allgemeiner Teil des deutschen bürgerlichen Rechts. 3. durchgesehene und ergänzte Auflage. Nördlingen.

Lehtonen, Asko & Vikatmaa, Juha 1975: Varallisuusrikosuudistus 1972. 2. painos. Turku. Moniste.

Lekschas, John & Renneberg, Joachim (Red.) 1976: Strafrecht. Allgemeiner Teil. Lehrbuch. Berlin.

Liikennevaliokunnan mietintö n:o 4/1976 HE 119/1975 II johdosta laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä.

— » — 1/1977 HE 108/1976 johdosta laiksi joukkoliikenteen tarkastusmaksusta.

— » — 3/1978 HE 226/1977 johdosta laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta.

Lindholm, Per 1972: Rangaistusasteikosta poikkeaminen. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 5/1972: Per Lindholm & Erik Svinhufvud & Hannu Takala & Mauri Mandelin: Varallisuusrikoksia, rangaistusten mittaamista ja todistelukustannuksia koskevat uudistukset. Lainsäännön tiedotuspäivä Jyväskylässä 2. 9. 1972. Helsinki. S. 1—9. Moniste.

— » — 1973: Viimeaikainen kriminaalipolitiikka ja turvallisuutemme. Kriminaalihuolto 1973, 404—414.

Livson, Mikael 1949: Epävarsinainen laiminlyöntirikos (Delictum commissivum per omissionem). Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

— » — 1958 a: Avuttomaan tilaan saattaminen tai jättäminen. (RL 22:8 ja 25:3). Vammala.

— » — 1958 b: Yksityisen kotirauhan rikosoikeudellinen suoja Suomen oikeuden mukaan. Vammala.

— » — 1959: Oikeudenvastaisuuskäsite pohjoismaisessa rikosoikeustieteessä. LM 1959, 379—386.

Louekoski, Matti 1973: Kriminaalipolitiikan ajankohtaisia näkymiä. LM 1973, 429—434.

Löwe & Rosenberg 1967: Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Grosskommentar. Einundzwanzigste Auflage. Ergänzungsband und Gesamtregister bearbeitet von Hanns Dünnebier & Heinrich Jagusch & Else Koffka & Max Kohlhaas & Werner Sarstedt & Karl Schäfer. Berlin.

Majanen, Martti 1976: Tuottamus, oikeuttamisperusteet ja erehdysoppi. Tuottamukselliset rikokset. Rikosoikeudellinen jatkokoulutusseminaari Tvärminnessä 18—20. 2. 1976. Helsinki. S. 118—131.

Majanen, Martti & Palmén, Harri 1977: Rikosoikeuskomitea ja yleiset opit. Oikeus 1977, 93—100.

Malaniuk, Wilhelm 1947: Lehrbuch des Strafrechtes. Erster Band. Allgemeine Lehren unter Berücksichtigung des gesamten Strafrechtes sowie des Verwaltungs- und Steuerstrafrechtes. Wien.

Mandelin, Mauri & Nybergh, Björn 1973: Esitutkinta, puolustus ja pakkokeinot rikosasioissa. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 3/1973. Helsinki. Moniste.

Maurach, Reinhart 1971: Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. Ein Lehrbuch. 4., völlig neu bearbeitete Auflage. Karlsruhe.

Merikoski, V. 1976: Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin II. Kolmas painos. Porvoo.

Merikoski, V. & Modeen, Tore 1968: Luentoja huolto-oikeudesta. Kolmas lisätty painos. Vammala.

Mezger, Edmund & Blei, Hermann 1973: Strafrecht I. Allgemeiner Teil. Ein Studienbuch. 15., neubearbeitete Auflage. Nördlingen.

Miettinen, Martti 1969: Korkeimman oikeuden ratkaisujen hakemisto 1926—1968. Helsinki.

Nousiainen, Tapio 1961: Rangaistuksen määräämisestä erityisesti silmälläpitäen tuomarin mittaamistoimintaa oikean rangaistusmäärän tavoittamiseksi normaalilatitudin puitteissa. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

Nya lagberedningens förslag 1887 till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen äfvensom till andra dermed sammanhängande författningar. Stockholm 1888.

Ojanen, Ilmari 1969: Jokamiehenoikeus ja maanomistajan oikeussuoja. LM 1969, 432—455.

Olivecrona, Karl 1968: Rättegången i brottmål enligt RB. Tredje, omarbetade upplagan. Lund.

Palandt 1973: Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz, Beurkundungsgesetz, Abzahlungsgesetz, Wohnraumkündigungsschutzgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Ehegesetz, Jugendwohlfahrtsgesetz, Truppenschäden— Regelung bearbeitet von Bernhard Danckelmann & Max Degenhart & Helmut Heinrichs & Theodor Keidel & Wolfgang Lauterbach & Hans Putzo & Heinz Thomas. 32., neubearbeitete Auflage. Nördlingen.

Palme, W. A. 1942: Om preskription av åtalsrätt enligt gällande straff- och straffprocessrätt i Finland. Helsingfors.

— » — 1946: Kan skadestånd i brottmål utdömas, ehuru straffpåståendet förkastas? JFT 1946, 295—312.

Palmén, Harri 1978: Laiminlyöntirikoksista. Tutkimus erityisen toimintavelvollisuuden merkityksestä laiminlyönnin rankaisemisessa. Helsinki.

Palmén, Johan Philip 1840: Om nödvärn enligt Finlands gällande lag. Akademisk Afhandling. Helsingfors.

Palmer H. A. & Palmer, Henry 1954: Harris's Criminal Law. Nineteenth Edition. London.

Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 3/1977 Suurelle valiokunnalle HE 108/1976 johdosta laiksi joukkoliikenteen tarkastusmaksusta.

Peters, Karl 1966: Strafprozess. Ein Lehrbuch. 2. Auflage. Karlsruhe.

Petrén, Gustaf 1949: Om offentligrättslig användning av våld mot person. Akademisk avhandling. Lund.

Pidätettyjen käsittelyohjetyöryhmän ehdotus 1977 pidätettyjen ja päihtyneiden käsittelyä varten annettaviksi yleisohjeiksi. Helsinki. Moniste.

Poliisin oikeusturvatyöryhmän mietintö 1976. Helsinki. Moniste.

Proposition n:o 39/1859—60 till Rikets Ständer om antagande af en författning

angående mord, dråp och annan misshandel. Gifven Stockholms Slott den 27 Oktober 1859. (Ruotsi)

Proposition 16/1863—64 till Finlands Ständer, om antagande af en författning angående dråp, utan uppsåt att döda och annan misshandel å person. Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands Ständer å lantdagen i Helsingfors åren 1863—1864 I. Wiborg 1864. S. 415—448.

— » — 36/1885 till Finlands Ständer om antagande af: 1:o allmän strafflag för Storfurstendömet Finland, 2:o förordning om verkställighet af straff samt 3:o förordning om införande af strafflagen och hvad i afseende deråa skall iakttagas.

— » — 1/1888 till Finlands Ständer om antagande af: 1:o allmän strafflag för Storfurstendömet Finland, 2:o förordning om verkställighet af straff samt 3:o förordning om införande af strafflagen och hvad i afseende deråa skall iakttagas.

— » — 21/1890 till Riksdagen med förslag till lag angående ändring i vissa delar af Strafflagen och till lag angående ändring i vissa delar af Strafflagen för krigsmagten den 7 Oktober 1881; gifven Stockholms Slott den 14 Februari 1890. (Ruotsi)

— » — 1962: 10 med förslag till brottsbalk. Del A, Del B, Del C. Stockholm 1962 (Ruotsi)

Rautapää, J. 1943: Sotaväen rikoslain pakkotilasäännöstöstä. DL 1943, 81—93.

Rikoslakivaliokunnan mietintö N:o 1/1888 Keisarillisen Majesteetin armollisen esityksen johdosta, jossa Suomen Säädyille hyväksyttäväksi on jätetty 1:ksi yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:ksi asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:ksi asetus rikoslain voimaanpanemisesta ja siitä mitä sen suhteen on vaarinotettavaa.

Rittler, Theodor 1954: Lehrbuch des österreichischen Strafrechts. Zweite, neubearbeitete Auflage. Erster Band. Allgemeiner Teil. Wien.

Rontu, Helge 1973 a: Oikeus luontoon. Oikeus 1/1973, 20—26.

— » — 1973 b: Ympäristön yleiskäyttöoikeudet ja niiden peruste. Ympäristörikostoimikunnan mietintö KM 1973: 49 liite 1. Helsinki 1973.

Ross, Alf 1976: Studie i forbrydelsesbegrebets definition. Svensk Juristtidning 1976, 241—271.

Routamo, Eero & Hoppu, Esko 1977: Suomen vahingonkorvausoikeus. Vaasa.

Rytkölä, Olavi 1955: Virkamies hallinto- ja rikosoikeudellisena käsitteenä. LM 1955, 758—767.

— » — 1971: Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta: »Sinisalo, Kari: Poliisin toimivallan määräytyminen. Tutkimus poliisin vallasta ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 94. Vammala 1971. XXIII + 278 sivua.» LM 1971, 749—754.

Salmiala, Bruno A. 1945: Eräs laintulkintakysymys. DL 1945, 201—204.

— » — 1949 a: Onko RL 3 luv. 9 § sovellettavissa kysymyksen ollessa ns. putatiivihätävarjeluksesta? DL 1949 II, 28—32.

— » — 1949 b: Ravintolan vahtimestari oli poistaessaan ravintolan portaikosta

meluavaa väkijoukkoa erehdyksestä lyönyt erästä sivullista henkilöä luullen tämän kuuluvan meluajiin. Kysymys m.m. siitä, oliko tässä putatiivisessa hätävarjelustapauksessa pahoinpitely rangaistava tahallisena vai tuottamuksellisena, ja olivatko RL 3 luv. 9 §:n säännökset siihen sovellettavissa. DL 1949 II, 49—52.

Salmiala, Bruno A. 1952: Lisiä oppiin virkarikoksesta ja sen rankaisemisesta. DL 1952, 358—393.

— » — 1953: KKO katsonut, että RL 3 luv. 9 §:n säännökset hätävarjeluksen liioittelusta ovat sovellettavissa myöskin putatiiviseen hätävarjelukseen nähden. DL 1953 II, 49—51.

— » — 1955 a: Arvostelu teoksesta: »Y. J. Hakulinen: Lakikirja. Pellervo-seura 1955, 1130 s.» DL 1955, 116—126.

— » — 1955 b: Muutama sana taskulakikirjan toimittajan esittämistä näkökohdista. DL 1955, 317—324.

— » — 1957: Syyteoikeuden petoksesta, jota ei ollut tehty erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa, ja yksityisen asiakirjan väärentämisestä, joka oli tehty erittäin lieventävien asianhaarain vallitessa, oli katsottava vanhentuvan, petoksesta erittäin raskauttavien asianhaarain varalta säädetyn korkeamman asteikon ja yksityisen asiakirjan väärentämisestä vastaavasti korkeamman säännöllisen rangaitusasteikon mukaisesti. DL 1957 II, 55—57.

— » — 1960 a: Kysymys poliisin oikeudesta hätävarjeluun? DL 1960 II, 18—23.

— » — 1960 b: Poliisin oikeus hätävarjeluun. Suomen Poliisilehti 1960, 89—91.

— » — 1962: RL 40 luv. 22 §:n tulkintaa. DL 1962 II, 41—49.

— » — 1964: Arvostelu teoksesta: »Brynolf Honkasalo: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa I 2. Varallisuusrikokset.» DL 1964, 353—363.

— » — 1966 a: RL 24 luv. 1 § 1 mom:n tulkintaa. DL 1966 II, 27—31.

— » — 1966 b: Henkilö, joka oli murtautunut lukittuun autotalliin, ottanut sieltä luvattomasti auton sekä juopuneena ja omaamatta asianmukaista ajolupaa kuljettanut tuon auton toiselle paikkakunnalle, tuomittiin rangaistukseen yksin teoin tehdyistä törkeästä varkaudesta, moottoriajoneuvon kuljettamisesta juopuneena sekä moottoriajoneuvon kuljettamisesta ilman asianmukaista ajolupaa. DL 1966 II, 39—45.

Salovaara, Niilo 1948: Rikoksen yrityksestä erityisesti n.s. kelvotonta yritystä silmällä pitäen. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala.

— » — 1959: Oikeudenvastaisuudesta rikosoikeudessa. LM 1959, 441—451.

— » — 1960: Varkaus. Rikosoikeudellinen tutkimus. Helsinki.

Schmidhäuser, Eberhard 1970: Über die Wertstruktur der Nothwehr. Festschrift für Richard M. Honig zum 80. Geburtstag 3. Januar 1970. Dargebracht von Freunden und Kollegen. Göttingen. S. 185—199.

Schultz, Hans 1977: Einführung in den allgemeinen Teil des Strafrechts. Ein Grundriss. Erster Band. Die allgemeinen Voraussetzungen der kriminalrechtlichen Sanktionen. 3., stark überarbeite und ergänzte Auflage. Bern.

Schweigaard, A. 1882: Commentar over Den norske Criminallov. Første Deel. Tredie Udgave. Christiania.

Schäfer, Karl 1972: §§ 123, 124. Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Begründet von Ludwig Ebermayer, Adolf Lobe, Werner Rosenberg. Neunte Auflage. Herausgegeben von Paulheinz Baldus und Günther Willms. 11. Lieferung. Berlin. S. 64—94.

Schönke, Adolf & Schröder, Horst 1974: Strafgesetzbuch. Kommentar. 17., neubearbeitete Auflage. Nördlingen.

Schönke, Adolf & Schröder, Horst & Lenckner, Theodor & Cramer, Peter & Eser, Albin & Stree, Walter (Schönke ym.) 1978: Strafgesetzbuch. Kommentar. 19., neubearbeitete Auflage. Nördlingen.

Seelmann, Kurt 1977: Grenzen privater Nothilfe. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1977, 36—60.

— » — 1978: Das Verhältnis von § 34 StGB zu anderen Rechtfertifungsgründen Heidelberg—Hamburg.

Serlachius, Allan 1903: Väärä termi suomalaisessa rikoslaissa. LM 1903, 153.

— » — 1909: Suomen rikosoikeuden oppikirja. I osa. Yleiset opit. Helsinki.

— » — 1912: Suomen rikosoikeuden oppikirja. II osa (I puolisko). Helsinki.

— » — 1919: Suomen rikosoikeuden oppikirja. Ensimmäinen osa. Yleiset opit. Toinen painos. Helsinki.

— » — 1920: Ehdotus uudeksi rikoslaiksi I. Yleinen osa. Helsinki.

— » — 1924: Suomen rikosoikeuden oppikirja. Toinen osa (I puolisko). Toinen painos. Helsinki.

— » — 1926: Suomen rikosoikeuden oppikirja. Toinen osa (II puolisko). Toinen painos. Helsinki.

— » — 1951: Suomen rikosoikeuden oppikirja. Ensimmäinen osa. Yleiset opit. Kuudes painos. Muuttuneen lainsäädännön mukaisin korjauksin ja täydennyksin julkaisseet: Bruno A. Salmiala & Brynolf Honkasalo. Hämeenlinna.

Sinisalo, Kari 1971: Poliisin toimivallan määräytyminen. Tutkimus poliisin vallasta ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Vammala.

— » — 1973: Poliisi. Poliisioikeuden perusteet. Helsinki.

Sipilä, Arvo 1936: Deliktiperusteisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne Suomen varallisuusoikeutta silmälläpitäen. Helsinki.

Sjöholm, Erik 1973: När och hur får polisen ingripa? Polisrättens allmänna grunder. Stockholm.

Skeie, Jon 1939: Den norske straffeprosess. Første bind. Oslo.

— » — 1946: Den norske strafferett. Første bind. Den alminnelige del. Annen utgave. Oslo.

Smith, J. C. & Hogan, Brian 1973: Criminal Law. Third Edition. London.

Sosiaalivaliokunnan mietintö n:o 6/1978 HE 169/1977 johdosta merimieslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Spillmann, Walter 1963: Die Strafausschliessungsgründe im schweizerischen Strafgesetzbuch. Winterthur.

Staffans, Sandfrid 1960: Grunddragen av rättegången i civila sjörättsmål i första instans. Jämförande framställning av nordisk rätt. Helsingfors.

Statens offentliga utredningar (SOU) 1923:9: Förslag till strafflag. Allmänna

delen samt förslag till lag angående villkorlig frigivning jämte motiv avgivna av Strafflagskommissionen. Stockholm 1923.

Statens offentliga utredningar (SOU) 1934: 56: Betänkande och förslag rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m.m. avgivet av inom Justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Stockholm 1935.

— » — 1940: 20: Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott. Stockholm 1940.

— » — 1942: 54: Utredning angående frågan om polismans rätt att bruka våld m.m. verkställd inom Justitiedepartementet av särskilt tillkallade utredningsmän. Stockholm 1942.

—» — 1946: 83: Betänkande med förslag till strafflagstiftning för krigsmakten avgivet den 16 november 1946. Stockholm 1946.

— » — 1953: 14: Förslag till brottsbalk avgivet av Straffrättskommittén. Stockholm 1953.

— » — 1977: 50: Häktning och anhållande. Betänkande av Utredningen angående översyn av häktningsbestämmelserna. Stockholm 1977.

Straffelovrådets betaenkning nr. 601/1971 om privatlivets fred. København 1971.

Strafflagsutskottets betänkande N:o 1/1888 i anledning af Hans Kejserliga Majestäts Nådiga proposition till Finlands Ständer om antagande af 1:o allmän strafflag för Storfurstendömet Finland, 2:o förordning om verkställighet af straff samt 3:o förordning om införande af strafflagen och hvad i afseende derå skall iakttagas.

Strahl, Ivar 1976: Allmän straffrätt i vad angår brotten. Lund.

Ståhlberg, K. J. 1893: Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Helsinki.

Ständernas svar (Proposition 1/1888) i anledning af Hans Kejserliga Majestäts Nådiga proposition om antagande af 1:o allmän strafflag för Storfurstendömet Finland, 2:o förordning om verkställighet af straff samt 3:o förordning om införande af strafflagen och hvad i afseende derå skall iakttagas.

Suppert, Hartmut 1973: Studien zur Notwehr und »notwehrähnlichen Lage». Bonn.

Suuren valiokunnan mietintö n:o 26/1977 HE 119/1975 II johdosta laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä.

— » — 185/1978 HE 226/1977 johdosta laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta.

Svedelius, C. A. & af Geijerstam, Olof 1921: Strafflag för krigsmakten och lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 23 oktober 1914 med flera till krigslagstiftningen hörandre författningar jämte förklarande anmärkningar och sakregister. Stockholm.

Säätyjen vastaus (Esitys 1/1888) Keisarillisen Majesteetin armolliseen esitykseen, jossa Suomen Säädyille hyväksyttäväksi on jätetty 1:ksi yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:ksi asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:ksi asetus rikoslain voimaanpanemisesta ja siitä mitä sen johdosta on vaarinotettavaa.

Thormann, Ph. & von Overbeck, A. 1940: Das Schweizerische Strafgesetzbuch. Erster Band. Allgemeine Bestimmungen Art. 1—110. Zürich.

Thormann, Ph. & von Overbeck, A. 1941: Das Schweizerische Strafgesetzbuch. Zweiter Band. Besondere Bestimmungen Art. 111—332. Einführung und Anwendung des Gesetzes Art. 333—401. Zürich.

Thornstedt, Hans 1950: Begreppet »motvärn» i straffilagstiftningen. Festskrift tillägnad Hans Excellens Riksmarskalken juris doktor Birger Ekeberg den 10 augusti 1950. Stockholm. S. 476—500.

Thyrén, Johan C. W. 1912: Principerna för en strafflagsreform. II Brottsbegreppets objektiva sida. Lund.

— » — 1914: Principerna för en strafflagsreform. III Brottsbegreppets subjektiva sida. Försök. Subjektsflerhet. Sammanfattning av de legislativa resultaten. Lund.

— » — 1916: Förberedande utkast till strafflag kap. I—XIII (Allmänna delen). Lund.

Tirkkonen, Tauno 1969: Suomen rikosprosessioikeus I. Toinen, uusittu painos. Porvoo.

— » — 1972: Suomen rikosprosessioikeus II. Toinen, uusittu painos. Porvoo.

— » — 1975: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Neljäs, uusittu painos. Porvoo.

Toisen lakivaliokunnan mietintö n:o 3/1978 HE 6/1978 johdosta laiksi oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa olevilla aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain muuttamisesta.

Tolonen, Juha 1972: Oikeudenvastaisuudesta vahingonkorvausoikeudellisena käsitteenä. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III Niilo Kullervo Salovaaralle 13. 10. 1972 omistettu. Vammala. S. 121—137.

Torp, Carl 1905: Den Danske Strafferets Almindelige del. København.

Träskman, P. O. 1974: Arvostelu teoksesta: »Kari Sinisalo: Poliisi. Poliisioikeuden perusteet. Tammi. Forum-Oikeustiede. Helsinki 1973.» JFT 1974, 304—306.

— » — 1977: Straffrättsliga åtgärder vid brott med främmande inslag I. En granskning av den finska straffrättens tillämpningsområde. Borgå.

Tulenheimo, Antti 1918: Rikosoikeudellisia oikeustapauksia yliopistollisia harjoituksia varten. Helsinki.

Törnqvist, Jan & Lampén, Veikko & Montonen, Harri & Takala, Hannu & Vanhala, Kari (Törnqvist ym.) 1977: Ehdonalainen vapaus. Ehdonalaista vapautta koskevien säännösten uudistamista selvittäneen työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 4/1977. Helsinki. Moniste.

Törnudd, Patrik 1971: Kvalificerade förmögenhetsbrott de lege ferenda. Kriminologiska forskningsinstitutet Serie M:14. Helsingfors. Moniste.

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 16/1970 HE 112/1970 johdosta laiksi ilmailulain muuttamisesta.

Ulkuniemi, Martti 1975: Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset I. Maanlain ja Kaupunginlain teksti. Vaasa.

— » — 1978: Kuningas Kristofferin Maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Vaasa.

Underdåniga utlåtanden 1880 öfver förslagen till Strafflag för Storfurstendömet Finland och två dermed gemenskap ägade förordningar, afgifna af Prokuratorn i Kejserliga Senaten, Hofrätterna i landet och Juridiska fakulteten vid Kejserliga Alexanders—Universitet. Helsingfors.

Utriainen, Terttu 1975: Juopumuksen aiheuttamat järjestyshäiriöt rakennustyömailla. Rakennustaito n:o 11/1975, 24—29.

Vankeinhoitolaitoksen virka-asetyöryhmän mietintö 1978. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1978. Helsinki. Moniste.

Warda, Günter 1972: Zur Konkurrenz von Rechtfertigungsgründen. Festschrift für Reinhart Maurach zum 70. Geburtstag herausgegeben von Friedrich-Christian Schroeder und Heinz Zipf. Karlruhe. S. 143—171.

Welzel, Hans 1960: Das deutsche Strafrecht. Eine systematische Darstellung. Siebente Auflage. Berlin.

Vikatmaa, Juha 1970: Erehdyksestä. Rikosoikeudellinen tutkimus. Turku.

— » — 1971: Rikosoikeudellisen tunnusmerkistön säätämisestä ja merkityksestä. Suomen Nimismiesyhdistys 1921—1971. Toimittanut Hannu Rautkallio. Vammala. S. 141—157.

—» — 1973: Vesien saastuminen rikosoikeudellisena ongelmana. Vammala.

Viranko, Allan 1973: Hätävarjelun liioittelu. LM 1973, 655—660.

Virolainen, Pentti 1974: Pidätetyn oikeusturvakysymys pidättämissäännösten puitteissa tarkasteltuna. Poliisimies 1974, 447—454.

Wolf, Ernst 1973: Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. Lehrbuch. Berlin.

Wrede, R. A. & Caselius, Ilmari 1946: Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. Toinen painos. Helsinki.

Ylikangas, Heikki 1977: Henkirikos keskiajan lopun ja uuden ajan alun Suomessa. Oikeustiede-Jurisprudentia VIII-1976. Vammala. S. 87—140.

Ylösjoki, P. 1966: Poliisioikeus II. Hämeenlinna.

— » — 1968 a: Poliisin oikeudesta käyttää väkivaltaa. Suomen Poliisilehti 1968, 7—10.

— » — 1968 b: Poliisin voimakeinot uuden lainsäädännön valossa. Suomen Poliisilehti 1968, 145—151.

Ylöstalo, Matti 1972: Kotirauhan rikkominen. Yksityiselämän suoja. DL 1972 II, 17—19.

Zitting, Simo & Rautiala, Martti 1976: Esineoikeuden oppikirja. Yleinen osa. 4. tarkistettu ja täydennetty painos. Vammala.

Ådahl, Henry & Silenti, Timo & Nikula, Paavo (Ådahl ym.) 1972: Joukkoliikenteen tarkastusmaksu. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 8/1972. Helsinki. Moniste.

LYHENNYSLUETTELO

A	= Asetus
AlkL	= Alkoholilaki 26. 7. 1968/459
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch 18. 8. 1896 (Saksan Liittotasavalta)
BrB	= Brottsbalken 21. 12. 1962 (Ruotsi)
DL	= Defensor Legis; II = oikeustapausosasto
EOA	= Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus
HE	= Hallituksen esitys
HHO	= Helsingin hovioikeus
HO	= Hovioikeus
ISHO	= Itä-Suomen hovioikeus
JFT	= Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JFTB	= Bilaga till Juridiska Föreningens tidskrift
KB	= Kommittébetänkande
KKO	= Korkein oikeus; I = selostuksia, II = tiedonantoja
KM	= Komiteanmietintö
KO	= Kihlakunnanoikeus
KonkS	= Konkurssisääntö 9. 11. 1868/31
L	= Laki
LM	= Lakimies
MAA	= Moottoriajoneuvoasetus 4. 10. 1957/330
NJA	= Nytt juridiskt arkiv
OK	= Oikeudenkäymiskaari 1734
OKa	= Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus
OWiG	= Gesetz über Ordnungswidrigkeiten 24. 5. 1968 (Saksan Liittotasavalta)
PakkokeinoL	= Laki takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa 12. 6. 1959/260
PolA	= Poliisiasetus 14. 2. 1969/119
PolL	= Poliisilaki 18. 2. 1966/84
RB	= Rättegångsbalken 18. 7. 1942 (Ruotsi)
RK	= Rikoskaari 1734
RL	= Rikoslaki 19. 12. 1889/39
RO	= Raastuvanoikeus
RTA	= Asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 19. 12. 1889/39
RVA	= Asetus rikoslain voimaanpanemisesta 19. 12. 1889/39

SL	= Strafflagen 16. 2. 1864 (Ruotsi)
SO	= Sotaoikeus
SOO	= Senaatin oikeusosasto
SOU	= Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
SRL	= Sotaväen rikoslaki 30. 5. 1919/71
StGB	= Strafgesetzbuch 15. 5. 1871 (Saksan Liittotasavalta)
STL	= Laki sotatuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä 16. 4. 1920/93
StPO	= Strafprozessordnung 27. 1. 1877 (Saksan Liittotasavalta)
THO	= Turun hovioikeus
TLA	= Tieliikenneasetus 4. 10. 1957/331
TLL	= Tieliikennelaki 29. 3. 1957/143
UL	= Ulosottolaki 3. 12. 1895/37
VaarRikL	= Laki vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä 9. 7. 1953/317
VHO	= Vaasan hovioikeus
ViipHO	= Viipurin hovioikeus
vp	= Valtiopäivät

1 §. JOHDANTO

A. Lähtökohdista

Järjestäytyneessä yhteiskunnassa kuuluu sen yksityisiin jäseniin kohdistettavan fyysisen voiman käyttäminen ensisijassa yhteiskunnan tällaisia toimenpiteitä varten asettamien elinten toimivaltansa rajoissa suorittamiin tehtäviin. Yhteiskunnan voimavarojen rajallisuus ja esiintyvien tilanteiden moninaisuus johtavat käytännössä siihen, että kaikissa tapauksissa ei ole mahdollista saada valtiovallan apua. Toisaalta joissakin tilanteissa asia voi olla myös päinvastainen. Viranomaiset voivat tarvita yhteiskunnan intressissä toimiessaan yksityisten henkilöiden apua tehtävänsä suorittamisessa.

Rikosoikeudelliselta kannalta asiaa tarkasteltaessa tämä merkitsee sitä, että on ollut tarpeen muotoilla poikkeussääntöjä, joilla tunnustetaan rankaisemattomiksi tekoja, jotka täyttävät jonkin rikoksen tunnusmerkistön.

Rikos määritellään tavallisesti muodollisesti laissa rangaistavaksi julistetuksi teoksi.[1] Kaikille rikoksille yhteisinä perusainesosina erotetaan yleensä teko, oikeudenvastaisuus, tunnusmerkistönmukaisuus ja syyllisyys.[2]

---

[1] Ks. esim. *Anttila & Heinonen* 1974, 14 ja 1977, 13, *Anttila & Törnudd* 1970, 12—13, *Forsman* 1930, 59, *Heinonen* 1966, 1—4, *Honkasalo* 1965, 18, *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 4, *Koskinen* teoksessa *Anttila & Heinonen & Koskinen & Lahti* 1974, 50, *Lahti* 1974, 280, *Serlachius* 1951, 59, *Träskman* 1977, 16 ja *Vikatmaa* 1970, 13.

Tästä ns. legaalisesta rikoskäsitteestä on erotettava ajasta ja paikasta ja siten myös lainsäädännöstä riippumaton ns. sosiologinen rikoskäsite. Ks. siitä tarkemmin *Anttila & Törnudd* 1970, 14—16.

[2] Näin esim. *Anttila & Heinonen* 1974, 63 ja 1977, 106, *Heinonen* 1966, 1—4,

Suomalaisessa rikosoikeustieteessä on vallitseva kausaalinen *teko*käsitys, jota edustaa *Honkasalon*[3] määritelmä: teko on ihmisen tahdosta riippuva ulkonaisessa maailmassa ilmenevän muutoksen aikaansaaminen. Muita pääsuuntauksia ovat sosiaalinen ja finaalinen tekokäsitys. Sosiaalisen käsityksen mukaan teko on yhteiskunnallisesti merkityksellistä käyttäytymistä. Finaalisen tekokäsityksen mukaan inhimillinen teko on päämäärähakuista. Tekijä kykenee haluamallaan tavalla ohjaamaan luonnon kausaalikulkua ja siten toteuttaa haluamiaan päämääriä.[4]

Tunnusmerkistö-sanaa käytetään rikosoikeudessa useassa eri merkityksessä. Puhuttaessa *tunnusmerkistönmukaisuudesta* käsiteltäessä kaikille rikoksille yhteisten perusainesosien kokonaisuutta eli yleistä tunnusmerkistöä sillä tarkoitetaan rikostyyppiä koskevaa erityistä tunnusmerkistöä, josta on erotettu syyllisyyttä koskevat tunnusmerkit, eli ns. vääryystunnusmerkistöä.[5] Sen sijaan se, mitä luetaan kuuluvaksi vääryystunnusmerkistöön, riippuu rikoksen yleisen tunnusmerkistön rakenteesta omaksuttavasta ratkaisusta. Klassisen rakennelman mukaan erotetaan rikoksen objektiivinen ja subjektiivinen puoli. Objektiiviseen puoleen kuuluvat tunnusmerkistönmukaisuus (ulkonainen tapahtumien kuvaus ilman arvostusta) ja oikeudenvastaisuus puhtaasti objektiivisesti arvosteltuna sekä subjektiiviseen puoleen syyllisyys, jonka muotoina ovat tahallisuus ja tuottamus sekä niiden edellytyksenä syyntakeisuus. Tämän kaltaiset näkemykset rikoksen rakenteesta olivat vallitsevia rikoslakimme syntyvaiheissa. Näin tapahtuva kaavamainen jako objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen on osoittautunut epätyydyttäväksi. Uusklassisiksi tai teleologisiksi kutsuttujen rakennelmien mukaan vääryystunnusmerkistöön kuuluu myös arvostusta edellyttäviä normatiivisia tunnusmerkistötekijöitä. Aikaisempaa rikoksen kahtiajakoa järkytti subjektiivisten tunnusmerkistötekijöiden merkityksen havaitseminen ja niiden lukeminen myös vääryystunnusmerkistöön kuuluviksi. Vielä pidemmälle subjektiivisten seikkojen huomioonottamisessa vääryystunnusmer-

---

Honkasalo 1965, 19—20, *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 4—5, *Koskinen* 1976, 22, *Lahti* 1974, 280, *H. Palmén* 1978, 22 ja *Vikatmaa* 1970, 13 ja 15—22.

3 *Honkasalo* 1965, 103.

4 Ks. tarkemmin esim. *Heinonen* 1966, 1 aliv. 2, *Jescheck* 1978, 172—180, *Kantola* 1976, 9—11, *H. Palmén* 1978, 22—24, *Schönke ym.* 1978, 128—134 ja *Vikatmaa* 1970, 15—22.

5 *Honkasalo* 1965, 142, *Koskinen* 1976, 22 ja *Salovaara* 1948, 43—44.

kistössä ovat menneet finaalisen rakennelman kannattajat. Heidän mukaansa myös tahallisuus kuuluu tunnusmerkistönmukaisuuteen erityisenä subjektiivisena tunnusmerkkinä.[6]

Oikeudenvastaisuuden määrittelyssä on esiintynyt paljon erimielisyyttä. Eräät skandinaaviset tutkijat ovat olleet valmiit jopa hylkäämään koko käsitteen.[7] Suomessa on yleensä hyväksytty oikeudenvastaisuuden muodollinen määrittely. Sen mukaan oikeudenvastaisuus on oikeusjärjestykseen sisältyvän normin, käskyn tai kiellon vastaisuutta. Aineellisessa merkityksessä oikeudenvastaisuudella tarkoitetaan yhteiskunnalle vahingollista tai vaarallista suhtautumista, yhteiskunnanvastaisuutta.[8]

Vallitsevan käsityksen mukaan oikeudenvastaisuutta pidetään objektiivisena käsitteenä, jonka mukaan oikeudenvastaisuus määräytyy yksinomaan tai ainakin pääasiallisesti ulkoisessa maailmassa ilmenevän teon perusteella. Tämän mukaisesti oikeudenvastaisuus olisi riippumaton oikeusalamaisen yksilöllisestä kyvystä käskyn tai kiellon vastaanottamiseen. Syyntakeettomankin henkilön tekoa voidaan pitää oikeudenvastaisena. Vaikka oikeudenvastaisuus ja syyllisyys on erotettava toisistaan, ei tämä nykyisten käsitysten mukaan merkitse kaavamaista objektiivisten ja subjektiivisten seikkojen erottamista. On yleisesti tunnustettu, että

---

[6] *Jescheck* 1978, 159—172, *Majanen & H. Palmén* 1977, 93—94 ja *Vikatmaa* 1970, 15—22.

[7] *Andenaes* 1974, 158—160, *Ross* 1976, 248—257 ja *Strahl* 1976, 370—371.

[8] Ks. muodollisesta ja aineellisesta oikeudenvastaisuudesta *Anttila* 1946, 3—14, *Anttila & Heinonen* 1974, 73, *Honkasalo* 1965, 139—141, *Lahti* 1972, 86 aliv. 39 ja 1974, 109—110, *Livson* 1949, 124—132 ja 1959, 379—382, *Salovaara* 1948, 56—64 ja 1959, 442—443, *Sipilä* 1936, 236—254, *Tolonen* 1972, 129—130 ja *Vikatmaa* 1970, 30.

Poikkeuksena vallitsevasta kannasta *Serlachius* 1951, 68—74 asettuu aineellisen oikeudenvastaisuuden kannalle. *Anttila* 1946, 24—25 pitää selvänä, että laissa mainitsemattomien oikeuttamisperusteiden vaikutuksen määritteleminen edellyttää aineellisen oikeudenvastaisuuskäsityksen hyväksymistä. Tosin hän pitää tähän turvautumista vain toissijaisena keinona, mikäli kirjoitettu ja tavanomainen oikeus eivät asiaa selvitä. Sen sijaan teoksessa *Anttila & Heinonen* 1974, 73 todetaan, että epämääräisyytensä vuoksi aineellisella oikeudenvastaisuudella ei ole rikosoikeudessa käyttöarvoa. *Salovaara* 1948, 56—64 katsoo, että muodollinen oikeudenvastaisuus kaipaa täydennykseksi aineellisen sisällön tajuamista. Myös *Lahti* 1972, 86 aliv. 39 ja 1974, 109—110 painottaa aineellisten näkökohtien merkitystä. *Vikatmaa* 1970, 30 puolestaan kysyy, onko tarpeellista lainkaan operoida muodollisella ja aineellisella oikeudenvastaisuudella.

eräissä tapauksissa juuri subjektiivisen oikeudenvastaisuusedellytyksen olemassa olo tekee teosta oikeudenvastaisen.[9]

Oikeudenvastaisuuden ja tunnusmerkistönmukaisuuden välinen suhde on ollut kiistanalainen. Erään mielipiteen mukaan teon toteamisella tunnusmerkistönmukaiseksi ei olisi vielä sanottu mitään sen oikeudenvastaisuudesta. Toisen mielipiteen mukaan tunnusmerkistönmukaisuus on oikeudenvastaisuuden indisio (ratio cognoscendi). Tunnusmerkistönmukainen käyttäytyminen olisi säännöllisesti, ellei erityisiä oikeuttamisperusteita ole olemassa, oikeudenvastainen. Tälle kannalle asettuvat tyytyvät käsittelemään tunnusmerkistöä normin olemassaoloa koskevana tiedonlähteenä. Kolmannen kannan mukaan tunnusmerkistönmukaisuus on oikeudenvastaisuuden reaalinen perusta (ratio essendi). Tunnusmerkistönmukainen teko on aina oikeudenvastainen, ellei erityistä teon oikeuttavaa seikkaa ole olemassa.[10]

Rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate edellyttää, että laissa kuvataan ne oikeudenvastaisuuden muodot, joihin liittyy rangaistusvastuu. Jokaisen uuden rikosoikeudellisen tunnusmerkistön säätäminen merkitsee uuden rikosoikeudellisesti merkityksellisen vääryystyypin luomista. Sen sijaan uuden tunnusmerkistön säätäminen ei aina merkitse uuden oikeudenvastaisuustyypin luomista. Jos käyttäytyminen ei ole ollut entuudestaan oikeudenvastainen, tulee se uuden tällaista käyttäytymistä koskevan tunnusmerkistön säätämisellä oikeudenvastaiseksi. Tällöin oikeudenvastaisuuden olemassa olon peruste (ratio essendi) on tässä uudessa tunnusmerkistössä.[11]

Oikeudenvastaisuuden ja tunnusmerkistönmukaisuuden välisiä suhteita tarkasteltaessa on esiintynyt *oppi negatiivisista tunnusmerkistötekijöistä*, joka ei kuitenkaan ole saanut Suomessa kannatusta. Tämän opin mukaan tunnusmerkistöön on sisällytetty kaikki vääryyden edellytykset. Negatiivisena tunnusmerkistötekijänä niihin kuuluisi myös oikeudenvastaisuuden poistavien perusteiden eli oikeuttamisperusteiden puuttuminen. Tämä merkitsisi sitä, että oikeuttamisperusteen käsillä ollessa tehty teko ei olisi myöskään tunnusmerkistönmukainen. Tunnusmerkistönmukai-

---

9 *Alanen* 1925, 41—46, *Anttila* 1946, 5—6, *Salovaara* 1948, 17—31, 74—75 ja 1959, 443—446 sekä *Sipilä* 1936, 217—222. Ks. myös *Hakulinen* 1965, 243—244, *Kivimäki & Ylöstalo* 1973, 451, *Routamo & Hoppu* 1977, 45 ja *Tolonen* 1972, 128—133.

10 *Honkasalo* 1965, 143, *Salovaara* 1948, 45—50 ja *Sipilä* 1936, 224—230.

11 *Honkasalo* 1965, 143 ja *Sipilä* 1936, 227—229.

suus ja oikeudenvastaisuus olisivat tämän käsityksen mukaan identtisiä.[12]

Pelkästään abstraktisesti tarkasteltuna voidaan todeta, että jokaisen tunnusmerkistön sisältämä vääryys on oikeudenvastaista. Näin oikeudenvastaisuus on alaltaan laajempi kuin tunnusmerkistönmukaisuus. Siirryttäessä konkreettiselle tasolle muuttuu oikeudenvastaisuuden ja tunnusmerkistönmukaisuuden suhde päinvastaiseksi. Eri rikosten vääryystunnusmerkistöt edustavat typisoitua oikeudenvastaisuutta, niitä oikeudenvastaisen suhtautumisen tyyppejä, jotka on katsottu välttämättömäksi määrätä rangaistaviksi. Kun abstraktisesti tarkasteltuna kaikki tunnusmerkistönmukainen suhtautuminen on oikeudenvastaista, niin konkreettisessa tilanteessa tunnusmerkistönmukaisuus on alaltaan laajempi. Tunnusmerkistönmukaisuuden ja oikeudenvastaisuuden alueiden voidaan katsoa olevan päällekkäisiä. Ympyröillä kuvattuna ulompi kehä rajaa tunnusmerkistönmukaisuuden ja sisempi kehä oikeudenvastaisuuden alan. Näiden kehien välisen alan täyttävät oikeuttamisperusteet. Niiden puuttuessa oikeudenvastaisuus ja tunnusmerkistönmukaisuus ovat yhteneviä.[13]

Syyllisyyden sisältöön vaikuttavat edellä käsitellyt rikoksen rakennetta koskevat yleiset ratkaisut. Suomalaisessa kirjallisuudessa luetaan syyllisyyteen syyntakeisuus ja syyksiluettavuus. Syyksiluettavuuden yhteydessä tarkastellaan tahallisuutta ja tuottamusta. Lisäksi edellytetään moitittavuuden eli syyllisyyden normatiivisen ainesosan käsillä oloa. Säännönmukaisesti pidetään syyksiluettavaa tekoa myös moitittavana. Vain jos on jokin erityinen syy (anteeksiantoperuste), voi moitearvostelu joutua vaikenemaan. Anteeksiantoperusteet voidaan nähdä jollakin tavoin rinnakkaisena tapauksena edellä oikeudenvastaisuuskysymyksen yhteydessä tarkasteltujen oikeuttamisperusteiden kanssa. Oikeuttamisperusteet poistavat teolta sen tunnusmerkistönmukaisuudesta huolimatta oikeudenvastaisuuden. Anteeksiantoperusteet poistavat oikeudenvastaisen ja tunnusmerkistönmukaisen teon tekijältä syyllisyyden.[14]

---

[12] *Jescheck* 1978, 199—201, *Koskinen* 1976, 24, *Salovaara* 1948, 41—43 ja *Vikatmaa* 1970, 27. *Vikatmaa* 1971, 142 toteaa tunnusmerkistönmukaisuuden ja oikeudenvastaisuuden suhteen pitkälle sopimiskysymykseksi. Esimerkiksi oikeuttamisperusteet voidaan hänen mukaansa laskea negatiivisina tekijöinä tunnusmerkistöön tai ne voidaan pitää tunnusmerkistön ulkopuolella. Ks. myös *Lahti* 1974, 283. Hänen mukaansa oikeudenvastaisuuden poistavat perusteet eli oikeuttamisperusteet ovat laajassa mielessä negatiivisia tunnusmerkistötekijöitä.

[13] Ks. *Salovaara* 1948, 45—48 ja *Vikatmaa* 1970, 30—31. Ks. myös *Koskinen* 1976, 27—28.

[14] *Anttila & Heinonen* 1974, 101 ja 1977, 141—142 sekä *Koskinen* 1976, 24.

B. Tutkimustehtävästä

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus ensisijassa selvittää ne tapaukset, joissa laissa on nimenomaan tunnustettu yksityishenkilölle oikeus puuttua toisen henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen tai vapauteen. Tutkimuksen painopiste on voimakeinojen käyttöä koskevissa rikosoikeudellisissa kysymyksissä. Säännösten tarkastelussa lähdetään liikkeelle niiden historiallisen taustan selvittämisestä. Eri yhteyksissä tehdään katsauksia vastaavanlaisiin ulkomaisiin säännöksiin. Kun osa suomalaisista voimakeinojen käyttöä koskevista säännöksistä on viimevuosisadalta, esitetään ulkomailta jonkin verran myös oikeushistoriallisia tietoja. Tutkimuksen keskeisimmän osan muodostavat Suomen voimassa olevien säännösten systematisointi ja tulkinta, jossa käytetään apuna edellä mainittua historiallista ja ulkomaista aineistoa sekä oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Kun rikoslainsäädännön uudistussuunnitelmat ovat kaiken aikaa vireillä, tulee tutkimuksessa kiinnittää erityistä huomiota myös lainuudistusnäkökohtiin.

Voimakeinojen piiriin voidaan käsitteellisesti lukea myöskin muihin objekteihin kuin välittömästi toiseen henkilöön kohdistuva fyysisen voiman käyttäminen. Näitä muita tapauksia ei kuitenkaan tutkita enempää kuin mikä palvelee varsinaista aihetta lähinnä vertailuaineistona. Tosin samat säännöt soveltuvat joissakin tapauksissa sekä henkilöön että muuhun objektiin kohdistuvaan voimakeinojen käyttöön.

Tutkimuksen kohteena ovat lähinnä ne tapaukset, jotka täyttävät RL 21: 1:n tapon, 21: 2:n murhan, 21: 5:n pahoinpitelyn, 21: 6:n törkeän pahoinpitelyn, 21: 7:n lievän pahoinpitelyn, 21: 8:n tappelun, 21: 9:n kuolemantuottamuksen, 21: 10:n ruumiinvamman tuottamuksen, 21: 12:n vaaran aiheuttamisen, 25: 9:n ja 10:n laittoman vangitsemisen, 25: 12:n pakottamisen tai 25: 13:n laittoman uhkauksen vääryystunnusmerkistön.

Keskeiset oikeuttamisperusteita koskevat säännökset, joissa on tunnustettu oikeus voimakeinojen käyttöön, ovat RL 3 luvussa »Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät».[15] Voimakeinojen

---

15 RL 3 luvun otsikko muutettiin näin kuuluvaksi L:lla 29. 12. 1967/621. Tässä yhteydessä saivat nykyisen sisältönsä mm. RL 3: 8 ja 9. Aikaisemmin RL 3 luvun otsikko kuului: »Perusteista, jotka poistavat rangaistavaisuuden tahi sitä vähentävät» (»Om grunder, som utesluta eller minska straffbarhet»). *Serlachius* 1903, 153 ja 1951, 75 aliv. 1 on katsonut suomenkielisessä lakitekstissä käytetyn väärää termiä ja sen vuoksi luvun otsikko oli ruotsinkieliseen tekstiin verrattuna epä-

käyttöä koskevia säännöksiä on myös rikoslain ulkopuolella. RL 3: 6:ssä ja 7:ssä on kysymys varsinaisesta hätävarjelusta ja RL 3: 8:ssä ns. julkisoikeudellisesta hätävarjelusta.[16] Tosin RL 3: 6:ssä tai 7:ssä ei käytetä puolustustekojen luonnehdinnassa voimakeino-termiä. Rikoslain alkuperäisessä 3: 9:ssä, joka koski hätävarjelun liioittelua, puhuttiin viittauksin mainittuihin säännöksiin enemmästä *väkivallasta* kuin minkä hätä vaati. Nykyisessä RL 3: 9[1]:ssa ei ole enää tätäkään mainintaa. Hätävarjelu on kuitenkin tyypillisesti henkilöön kohdistuvien voimakeinojen käyttämistä. Puolustusteot tosin voivat kohdistua myös hyökkääjän käyttämiin välineisiin. Vuonna 1967 tehdyn lainmuutoksen yhteydessä korvattiin RL 3: 8:n terminologiassa väkivalta-sana voimakeinolla. Lainvalmisteluvaiheissa uutta termiä on perusteltu väkivalta-sanaa laajempana paremmin tarkoitustaan vastaavaksi. Voimakeinon on katsottu kuvastavan sallittua ja väkivallan luvatonta keinoa.[17] *Sinisalo* luonnehtii RL 3: 8:n tarkoittaman voimakeinon jokaiseksi vastarinnan murtamiseksi käytettäväksi fyysiseksi keinoksi.[18] Tämä merkitsee sitä, että kysymys voi olla myös muista kuin suoranaisesti johonkin henkilöön kohdistettavista voimakeinoista, jotka ovat RL 3: 8:n nojalla oikeudenmukaisia.

Tutkimuksen aiheen rajaamisen kannalta ongelmalliseksi muodostuu pakkotilaa koskeva RL 3: 10. Ensinnäkin on jonkin verran epäselvää, onko kysymyksessä lainkaan oikeuttamisperuste. Toiseksi myöskään pakkotilasäännöksessä ei ole luonnehdittu tarkemmin sitä, minkälainen »rangaistuksenalainen teko» on pakkotilassa tehty. Kun on kuitenkin selvää, että on pakkotilatilanteita, joissa saatetaan kohdistaa voimakeinoja johonkin henkilöön säännöksessä tarkoitettujen oikeushyvien pelastamiseksi, on riippumatta siitä, ovatko ne mahdollisesti oikeudenmukaisia, anteeksiannettavia vai vähennetysti rangaistavia, välttämätöntä tarkastella myös RL 3: 10:ää. Jotta sitä koskeva esitys ei jäisi irralliseksi ja kun kysymyksessä on vain eräiden yksittäisten pakkotilatyyppien tarkastelu, on tässä tutkimuksessa luovuttu erillisestä pakkotilatilanteiden tarkastelusta. Hä-

---

tarkka. Hänen mukaansa olisi pitänyt puhua perusteista, jotka tekevät teon rankaisemattomaksi tai jotka perustavat rankaisemattomuuden. Ks. myös *Anttila* 1946, 19.

16 Ks. julkisoikeudellinen hätävarjelu-termistä jäljempänä 6 §. A.

17 Ks. tästä tarkemmin *Sinisalo* 1971, 134—135 sekä *KM* 1964: A1, 7, *Laintarkastuskunta* 2/1965, 7, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966, 3.

18 *Sinisalo* 1971, 133 ja 1973, 114.

tävarjelulla suojeltavia oikeushyviä tarkasteltaessa käsitellään vertailunomaisesti pakkotilateoilla pelastettavia oikeushyvä (2 §). Hätävarjelutilanteen käsittelyn yhteydessä suoritetaan rajankäynti pakkotilaan. Itse hätävarjelutilanteen tarkastelu tehdään erikseen RL 3: 6:n (3 §), omaisuuden takaisinottamisoikeuden (4 §) ja RL 3: 7:ssä tarkoitetun rauhan rikkomisen osalta (5 §).

Tämän jälkeen tarkastellaan RL 3: 8:n voimakeinojen käyttötilanteita. Tämä jakaantuu kahteen toisista erotettavaan osaan sen mukaan, onko kysymyksessä viranomaisen apuna vai itsenäisesti tapahtuva voimakeinojen käyttö. Ensiksi mainitussa tapauksessa erityistä huomiota on kiinnitettävä niiden henkilöiden piiriin, joiden apuna voidaan toimia (6 §). Itsenäisesti tapahtuva voimakeinojen käyttö perustuu ns. jokamiehen kiinniotto-oikeuteen, jonka edellytykset on säännelty, niin kuin RL 3: 8[4]:ssa viitataan, RVA 23[1] §:ssä ja PolL 20[4] §:ssä. Tämä vaatii näiden kahden rikoslain ulkopuolisen säännöksen tarkemman tutkimisen (7 §).

Voimakeinojen käyttötilanteiden lopuksi tarkastellaan uusia lähinnä RL 3: 8:ään verrattavia rikoslain ulkopuolisten lakien erityissäännöksiä. Kysymyksessä on lähinnä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen laivoissa (merimieslaki), ilma-aluksissa (ilmailulaki) ja eräissä maaliikenteen joukkoliikennemuodoissa (laki järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä). Jakson lopuksi tarkastellaan myös joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain voimakeinojen käyttöä koskevaa säännöstä, vaikka se ei välittömästi koskekaan yksityishenkilöä, koska sen ja eräiden muiden säännösten välillä on myös yksityishenkilön kannalta mielenkiintoisia erityisongelmia (8 §).

Tutkimuksen viimeisen laajemman kokonaisuuden muodostaa käytettävien voimakeinojen määrän ja laadun selvittäminen (9 §). Tässä jaksossa pannaan erityistä painoa oikeuskäytännön tutkimiselle. Kun kysymyksessä on oikeuttamisperuste, lienee selvää, että tuomioistuimiin valikoituvat sellaiset tapaukset, jotka ovat seurauksiltaan vakavampia tai joissa muutoin vallitsee epäilyksiä käytettyjen voimakeinojen soveltuvuudesta kyseisessä tilanteessa. Todennäköisesti joukko tyypillisiä tapauksia jää joko kokonaan viranomaisten tietoon tulematta tai niiden käsittely päättyy jo esitutkintavaiheessa. Tutkimustaloudellisesti ei ole ollut mahdollista ryhtyä selvittelemään tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolelle jääviä tapauksia. Tietojen saaminen tuomioistuintenkin ratkaisuista on työlästä. Tätä tutkimusta varten on käyty läpi rikoslain voimaantulon (1894) jälkeen SOO:n ja KKO:n voimakeinojen käyttöä koskevat aluksi JFT:n liit-

teenä ja vuodesta 1916 erityisenä kokoelmana julkaistut päätökset. Tämän lisäksi aineistoa on yritetty saada valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen julkaisemista kertomuksista. Oikeuskanslerinvirastossa on tutustuttu siellä säilytettäviin virkasyytejuttuja koskeviin päätöksiin RL 3: 8:n voimaantulosta 1. 1. 1968 alkaen. Joitakin oikeustapauksia on löytynyt läpikäytäessä KKO:n diaareja vuodesta 1960 alkaen. Tilastokeskuksesta vuosilta 1972—73 saatujen tuomioluettelotietojen, joita käsitellään tässä johdantojaksossa jäljempänä (1 §. C), perusteella on saatu joukko hovioikeuksien ja KKO:n päätöksiä. Alioikeuksien päätöksistä ei ole hankittu tuomioluettelotietoja tarkempaa selvitystä. Oikeustapauksista ja rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa esitetyistä kannanotoista johtoa etsien pyritään vetämään raja sallittujen ja liiallisten voimakeinojen käytön välillä.

Tämän jälkeen tarkastellaan ahtaasti ottaen tutkimuksen varsinaisen aihepiirin ulkopuolelle jäävänä liiallista voimakeinojen käyttöä erityisesti anteeksiantoperustenäkökulmasta (10 §). Tutkimuksen lopussa on lyhyt yhteenvedonomainen katsaus lainuudistusnäkökohdista (11 §).

Kun tutkimus on rajattu koskemaan vain yksityishenkilön oikeutta voimakeinojen käyttöön, jäävät yksityiskohtaisemman tarkastelun ulkopuolelle sellaiset erityissäännökset kuten SRL 38 §, UL 3: 30 ja valtuusrikoslain 11 §, jotka eivät sisällä minkäänlaista mainintaa yksityishenkilön mahdollisuudesta toimia mainituissa säännöksissä tarkoitettujen henkilöiden apuna.

Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät myös sellaiset oikeuttamisperusteet, joita ei ole nimenomaisesti laissa säännelty. Ruumiillinen koskemattomuus ja vapaus ovat periaatteessa niin merkittäviä oikeushyviä, että ei pitäisi jättää niihin kohdistuvia oikeuttamisperusteita lainkaan säädännäisen oikeuden ulkopuolelle. Vuoden 1969 loppuun voimassa olleen RL 21: 12^2:n mukaan kuritusvaltaa käytettäessä kuritetulle aiheutettu vähäinen vamma oli rankaisematon. Uusittuun RL 21 lukuun (14. 7. 1969/491) ei tullut tätä vastaavaa säännöstä. Poisjättämistä perusteltiin sillä, että erityinen kasvatettavan vahingoittamiseen oikeuttava säännös rikoslaissa voi olla omiaan rohkaisemaan kovakouraista kasvattajaa terveyttä vahingoittavien ojennuskeinojen käyttämiseen tavalla, jota ei voida pitää hyväksyttävänä. *Hallituksen esityksessä* katsottiin mainittu säännös laissa tarpeettomaksi, mutta kuitenkin tunnustettiin, että »mikäli kasvattaja ei ylitä laillista kuritusvaltaansa, hänen puuttumisensa kasvatettavan ruumiilliseen koskemattomuuteen on oikeudenmukaista eikä hänen menette-

lynsä rankaiseminen pahoinpitelyrikoksena sen vuoksi voi tulla kysymykseen».[19] Tämä merkitsi kuritusvallan jättämistä pelkästään tavanomaisen oikeuden varaan. Ilmeisesti lainsäätäjä ei ollut valmis kieltämään kokonaan fyysistä kuritusta, vaan jätti sen epämääräiselle pohjalle ehkä toivoen nimenomaisen kuritusvallan oikeuttavan säännöksen puuttumisen ohjaavan tavanomaista oikeutta väkivaltaista kurittamista vieroksuvaan suuntaan. Parempi ratkaisu olisi ollut joko täsmällinen kuritusvallan rajat osoittava säännös tai vielä parempi, jos nykyistä ratkaisua erityisen säännöksen poisjättämisestä olisi perusteltu lainsäätäjän omaksumalla kielteisellä suhtautumisella jonkin pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön täyttävään kurittamiseen.

Laissa nimenomaisesti sääntelemättömien oikeuttamisperusteiden joukkoon — ja siten tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääviin aiheisiin — luetaan myös loukatun suostumus eräistä laissa olevista hajanaisista säännöksistä huolimatta.[20]

Kun tässä tutkimuksessa painopiste on rikosoikeudellisten ongelmien käsittelyssä, jäävät tarkastelun ulkopuolelle myös voimakeinojen käytön aiheuttamat todistusoikeudelliset [21] ja vahingonkorvausoikeudelliset [22] ongelmat.

---

19 *HE* 68/1966, 7. Ks. myös *Anttila & Heinonen* 1975, 95—96, *Heinonen* 1969, 345 aliv. 25, *Helminen* 1969, 315, *Honkasalo* 1970, 46, *Juurinen* 1971, 31, *Laakso* 1971, 19—20 ja 25—26 sekä *Lahti* 1971, 38—39.

20 Ks. esim. RL 21: 3, jossa on kriminalisoitu pyynnöstä surmaaminen. Säännöksestä voi päätellä lainsäätäjän kielteisen suhtautumisen suostumuksen antamiseen hengen riistämiseen. Erityisen ongelmalliseksi on muodostunut kysymys loukatun suostumuksin tapahtuneen pahoinpitelyn rankaisemattomuudesta. Aikaisemmin raja pyrittiin vetämään siten, että suostumus olisi annettavissa törkeää lievempiin pahoinpitelyihin. Vuonna 1969 tehdyn RL 21 luvun uudistuksen jälkeen, jolla muun muassa muutettiin törkeän pahoinpitelyn alaa, ei rajanveto ole ollut aivan yksiselitteisen selvää. Nykyisin usein vedotaan mahdollisen katumusriskin todennäköisyyteen. Ks. *Anttila & Heinonen* 1974, 85—86 ja 1977, 125, *Heinonen* 1969, 344 aliv. 21 ja *Lahti* 1972, 77—78. Ks. vanhemman lainsäädännön osalta esim. *Anttila* 1946, 128—155 ja *Honkasalo* 1965, 183—188.

21 Ks. näistä esim. *Alanen* 1926, 169—181 ja 1936, 65—86, *Forsman* 1930, 154—155, *Honkasalo* 1965, 165 ja *Tirkkonen* 1972, 150—151.

22 Ks. näistä esim. *Alanen* 1935, 35—40, *Forsman* 1893 a, 199—202 ja 1930, 460—461, *Hakulinen* 1965, 287—289, *Kivimäki & Ylöstalo* 1973, 432, *Palme* 1946, 307—308 ja *Routamo & Hoppu* 1977, 46—47. Ks. myös keskustelukysymysselostusta JFT 1926, 382—388 ja JFT 1927, 81—82.

C. Tilastotietoja

Tilastotietoja erilaisista voimakeinojen käyttötapauksista on saatavissa varsin vähän. Nekin selvittävät vain erästä osaa kaikista tapauksista. Ilmeisesti suurin osa jää tilastoinnin ulkopuolelle pelkästään siitä syystä, että kysymyksessä on vääryystunnusmerkistönmukaisuudestaan huolimatta oikeudenmukainen teko, joka ei tule lainkaan viranomaisten tietoon tai josta viranomaiset toteavat, ettei kysymyksessä ole rikos. Lähinnä tilastoihin jäävät sellaiset tapaukset, joissa on ilmeisesti käytetty liiallisia voimakeinoja. Tällaisten tekojen erottaminen muista saman tunnusmerkistön täyttävistä teoista on suomalaisissa tilastoissa yleensä tekemättä. Poikkeuksen muodostaa tilastokeskuksen vuosittain julkaisema Suomen virallisen tilaston osa XXIII B: Rikollisuus. Tuomioistuinten tutkimat rikokset. Vuodesta 1973 lähtien tähän tilastoon on sisällytetty hätävarjelua ja hätävarjelun liioittelua koskevia tietoja. Nämä koskevat ensimmäisessä oikeusasteessa tutkittuja juttuja. Tietoja on julkaisun kahdessa eri taulukossa. Syytettyjä koskevassa taulukossa on mainittu hätävarjelun tai sen liioittelun nojalla rangaistukseen tuomitsematta jätettyjen lukumäärä. Valitettavasti näistä ei saa tietoja siitä, kuinka tapaukset jakautuvat oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteiden eli hätävarjelun ja rankaisemattoman hätävarjelun liioittelun välillä.

Taulukko 1. Hätävarjeluna tai sen liioitteluna rangaistukseen tuomitsematta jätetyt ensimmäisessä oikeusasteessa vuosina 1973—1976.

Vuosi	RO	KO	SO	HO	Miehiä	Naisia	Yhteensä
1973	17	15	—	—	31	1	32
1974	13	15	—	—	22	6	28
1975	14	14	—	—	26	2	28
1976	11	10	—	—	21	—	21

Lähteet: Suomen virallinen tilasto XXIII B: 109—112 (1973—1976). Rikollisuus. Tuomioistuinten tutkimat rikokset.

Toinen taulukko, jossa on hätävarjelun liioittelua koskevia tietoja, koskee rangaistusta enentäviä tai vähentäviä lainkohtia. Tietojen vertailua rajoittaa se, että vuosilta 1973 ja 1975 on tilastoitu sekä vapausrangaistuksiin että sakkoihin tuomitut, sen sijaan vuosina 1974 ja 1976 vain vapausrangaistuksiin tuomitut. Lisäksi ryhmittely on tapahtunut tilastoyksikkönä käytetyn kunkin syytteen, tuomitsemiskerran tai rangaistusmääräyksen päärikoksen mukaan, jolla tarkoitetaan sitä rikosta, josta on määrätty suurin rangaistus.

Taulukko 2. Ensimmäisessä oikeusasteessa vuosina 1973—1976 rangaistukseen tuomitut päärikoksen mukaan. Tuomittuun sovellettu hätävarjelun liioittelua koskevaa säännöstä.

	1973		1974		1975		1976	
	V	S	V	S	V	S	V	S
RL 21:1	1	—	—	..	1	—	2	..
RL 21:5	4	29	8	..	2	21	1	..
RL 21:6	5	—	8	..	10	—	12	..
RL 21:7	—	5	—	..	—	1	—	..
RL 21:9	1	—	2	..	—	1	1	..
RL 21:10	—	—	1	..	—	—	—	..
RL 28:3	—	—	—	..	—	1	—	..
RL 32:1	—	—	—	..	—	2	—	..
RL 34:1—4	—	—	—	..	—	—	1	..
RL 35	—	—	—	..	—	1	—	..
RL 38:6a[2]—4	—	—	—	..	1	—	—	..
AlkL 86 §	—	—	—	..	—	1	—	..
TLL 6[1] §	—	1	—	..	—	—	—	..
Muut	—	—	—	..	—	1	—	..
Kaikkiaan	11	35	19	..	14	29	17	..

V = Vapausrangaistus
S = Sakkorangaistus
Lähteet: Suomen virallinen tilasto XXIII B: 109—112 (1973—1976). Rikollisuus. Tuomioistuinten tutkimat rikokset.

Edellä mainittu taulukko antaa vain puutteellisen kuvan hätävarjelun liioittelutapauksista. Se havainto voidaan tehdä, että useimmiten teko toteuttaa pahoinpitelyn (RL 21:5) tai törkeän pahoinpitelyn (RL 21:6) tunnusmerkistön. Tosin se, että tilastoyksikkönä on päärikos, saattaa jonkin verran vääristää kuvaa, koska on mahdollista, että hätävarjelun liioittelu ei liitykään juuri siihen rikokseen. Erityisen arveluttavilta vaikuttavat eräät muut kuin RL 21 luvussa säädetyt päärikokset, joissa kaikissa tuskin voi olla kysymys sen rikoksen yhteydessä hätävarjelun liioittelusta. Myöskin on otettava huomioon tilaston laatimisessa tapahtuneen virheen mahdollisuus, jollainen on tuomioluetteloista saatujen tietojen perusteella ainakin vuoden 1973 aineistossa TLL 6[1] §:n kohdalla oleva maininta hätävarjelun liioittelusta.

Hieman lisävalaisua voimakeinojen käyttöä koskevaan käytäntöön on saatu tätä tutkimusta varten vuosien 1972 ja 1973 tuomioluetteloista tilastokeskuksessa rikollisuustilastoja valmisteltaessa kerätyistä RL 3:6—9:ää koskevista päätöksistä. Vuoden 1973 tuomioistuintilastoon on otettu mukaan eräitä hätävarjelua koskevia tietoja. Verrattaessa tilaston valmistelun aikana erikseen kerättyjä tietoja lopullisiin tietoihin voidaan havaita, että nämä aineistot eivät ole aivan yhtäpitäviä. Tapausten todellinen määrä on jonkin verran suurempi kuin mitä ilmenee virallisesta tilastosta,

mutta joitakin viralliseen tilastoon tulleita tapauksia puuttuu puolestaan saman tilaston valmistelun aikana kerätystä aineistosta.[23] Eroavuudet aiheuttavien virheiden etsiminen ei ole kuitenkaan saavutettavan hyödyn huomioon ottaen tutkimustaloudellisesti kannattavaa. Tuomioluetteloissa oleva tieto on sen verran niukkaa, että saatava yleiskuva ei oletettavasti paljoakaan parane tai huonone, jos mukaan saadaan kateissa olevat tapaukset.

Taulukossa 3 on erotettu toisistaan ne tapaukset, joissa ensimmäisen oikeusasteen syytteen hylkäävä päätös perustuu nimenomaan RL 3: 6—8:ään, niistä, joissa syytteen mukaan on ollut kyse hätävarjelun tai julkisoikeudellisen hätävarjelun liioitteluna tehdystä törkeästä, tavallisesta tai lievästä pahoinpitelystä, mutta joista syyte on hylätty mainitsematta tuomioluettelossa, että se olisi perustunut RL 3: 6, 7 tai 8:ään. Tämän tiedon puuttuminen voi johtua huolimattomuudesta, mutta on mahdollista, että joissakin tapauksissa tekoa ei ole lainkaan pidetty hätävarjeluna tai julkisoikeudellisena hätävarjeluna, vaan syytteen hylkääminen on tapahtunut jollakin muulla perusteella.

Taulukko 3. Voimakeinojen käyttöä koskevat hylätyt syytteet ensimmäisessä oikeusasteessa vuosina 1972—1973.

	RL 3: 6—8		Muut	
	1972	1973	1972	1973
RL 21: 5	7	8	5	3
RL 21: 6	—	2	—	1
RL 21: 7	2	3	1	—
RL 21: 7 + 21: 10	—	—	—	1
Ei tietoa	—	1	—	—
Kaikkiaan	9	14	6	5

Lähteet: Vuosien 1972 ja 1973 tilastokeskukseen toimitetut tuomioluettelot.

Todellisuudessa kaikki otsikon RL 3: 6—8 alla olevat tapaukset olivat RL 3: 6:n nojalla tuomitsematta jätettyjä. Lisäksi vuoden 1972 tapausten joukkoon olisi voitu lisätä yksi hätävarjeluna hylätty tapposyyte, mutta koska sama henkilö tuomittiin samassa yhteydessä hätävarjelun liioitteluna tekemästään taposta, on tämä tapaus jätetty tällä perusteella pois

[23] Virallisessa tilastossa on 32 hätävarjeluna tai sen liioitteluna vuonna 1973 tuomitsematta jätettyä ja valmistelun aikana syntyneessä aineistossa 28 vastaavaa tapausta. Toisaalta rangaistukseen tuomittuja koskevia hätävarjelun liioittelutapauksia on virallisessa tilastossa vain 46, kun niitä tuomioluetteloista erikseen kerättynä on ollut 51.

taulukosta 3. Yhdessä tapauksessa on RL 3: 6:n nojalla jätetty tuomitsematta kaksi pahoinpitelyä. Taulukkoon tämä on merkitty yhtenä tapauksena.

Taulukko 3 sisältää eri henkilöihin kohdistetut syytteet. Kuudessa jutussa on ollut useampia henkilöitä syytteessä liiallisten voimakeinojen käytöstä, yhdessä kolme, muissa kaksi. Näistä kuuteen henkilöön on sovellettu RL 3: 6:ää, kuuden osalta syyte on muusta syystä hylätty. Nämä kaksitoista tapausta ovat asianomaisissa kohdissa taulukossa 3. Sen ulkopuolelle on jäänyt yksi syytetyistä, joka tuomittiin rangaistukseen.

Liiallisten voimakeinojen käyttöä koskevat päätökset on seuraavassa taulukossa 4 ryhmitelty tuomittua tai RL 3: 9:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jätettyä henkilöä koskevien päätösten mukaan. Näissä on kolme sellaista tapausta, joista voimakeinoja on kohdistettu samalla kahteen eri henkilöön. Yksi on jo edellä mainittu vuodelta 1972 oleva hätävarjelu ja hätävarjelun liioitteluna tehty tappo. Kaksi muuta ovat vuodelta 1973. Molemmissa tuomioistuimet ovat soveltaneet RL 7: 1:ää. Toisessa on kysymyksessä kaksi pahoinpitelyä ja toisessa pahoinpitely ja lievä pahoinpitely. Molemmissa tapauksissa tuomittiin sakkorangaistus. Kumpikin on merkitty taulukkoon yhtenä pahoinpitelynä.

Taulukko 4. Ensimmäisessä oikeusasteessa vuosina 1972—1973 liiallisten voimakeinojen käytöstä RL 3: 9:n nojalla rangaistukseen tuomitut ja tuomitsematta jätetyt rikoslajien mukaan.

	Vapausrangaistus				Sakko		Tuomitsematta	
	Ehdoton		Ehdollinen					
	1972	1973	1972	1973	1972	1973	1972	1973
RL 21: 1	—	1	1	—	—	—	—	—
RL 21: 5	1	4	—	1	14	32	1	3
RL 21: 5 + 21: 9	—	1	1	—	—	—	1	2
RL 21: 6	—	2	1	3	1	—	1	1
RL 21: 6 + 21: 9	—	1	—	—	—	—	—	1
RL 21: 7	—	—	—	—	1	5	1	1
RL 21: 9	—	—	—	1	—	—	—	—
RL 21: 10	—	—	—	—	1	—	1	—
RL 25: 13	—	—	—	—	1	—	—	—
Ei tietoa	—	—	—	—	—	—	—	1
Kaikkiaan	1	9	3	5	18	37	5	9

Rangaistava liiallisten voimakeinojen käyttö näyttää tyypillisimmillään toteuttavan pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön (noin 2/3 kaikista tapauksista). Näinä kahtena vuotena on tämän aineiston mukaan ollut yhdeksän tapausta, joissa liiallinen voimakeinojen käyttö on johtanut kuolemaan. Lisäksi kuten aikaisemmin on käynyt ilmi yhden kuoleman katsottiin tapahtuneen laillisessa hätävarjelussa.

Tapauksista ilmeisesti lähes kaikki ovat varsinaista hätävarjelua koskevia. Niistäkin hyvin suuri osa on RL 3: 6:n tarkoittamia tilanteita. Ainoastaan kolmessa tapauksessa on viitattu RL 3: 7:ään. Aivan varmoja johtopäätöksiä ei ole tehtävissä, koska usein on tyydytty pelkästään RL 3: 9:ää koskevaan viittaukseen. Läheskään aina ei ole myöskään merkitty sitä, onko kysymyksessä 9 §:n 1 tai 2 momentti. Kahdessa tapauksessa on sakkorangaistukseen tuomitun osalta viitattu RL 3: 9^2:iin sekä yhdessä tapauksessa on syytetty 3: 8:n ja 9:n nojalla jätetty rangaistukseen tuomitsematta.

Alioikeuksien päätöksiin on muutosta haettu 29 syytetyn tai tuomitun osalta. Näistä 17 tapauksessa HO ei muuttanut voimakeinojen käyttökysymyksen osalta päätöstä.[24] Yhdessä tapauksessa kovennettiin vankeusrangaistusta,[25] yhdessä alennettiin sakkorangaistusta[26] ja yhdessä muutettiin hätävarjelun liioitteluna tehdystä pahoinpitelystä tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus sakoksi.[27] Kaksi alioikeuden RL 3: 9:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jätettyä on tuomittu rangaistukseen: toinen sakkoihin (RL 21: 5, 3: 9)[28] ja toinen vankeuteen (RL 21: 6, 21: 9, 3: 9).[29] Yhdessä tapauksessa on vankeusrangaistusta alennettu samalla kun teko katsottiin tapon asemasta yksin teoin tehdyksi pahoinpitelyksi ja kuolemantuottamukseksi.[30] Edelleen yhdessä tapauksessa HO katsoi RL 3: 9:n nojalla tuomitsematta jätetyn teon pahoinpitelyksi alioikeuden törkeän pahoinpitelyn asemasta.[31] Yksi alioikeuden hätävarjeluksi katsoma tapaus on HO:ssa muuttunut lieväksi pahoinpitelyksi.[32] Lopuissa neljässä tapauksessa HO on katsonut tapauksen hätävarjeluksi ja vapauttanut tuomitun alioikeuden määräämästä rangaistuksesta. Näistä kahdessa alioikeus oli tuominnut RL 21: 5:n nojalla[33] ja yhdessä 21: 10:n nojalla sakkoa.[34] Viimeksi mainitussa tapauksessa katsottiin ampuma-

---

[24] *HHO 5. 9. 1974 N:o 400, HHO 14. 11. 1974 N:o 1121, HHO 17. 12. 1974 N:o 1477, THO 2. 10. 1973 040973-N:o 945, THO 17. 1. 1974 221073-N:o 1197, THO 30. 6. 1975 130575-N:o 1223, THO 8. 10. 1975 040975-N:o 1938* (jutussa kaksi syytettyä), *THO 7. 11. 1975 250975-N:o 2212, THO 12. 1. 1976 131075-N:o 2425, ISHO 20. 11. 1973 N:o 1041/73, ISHO 19. 6. 1975 N:o 817/75, ISHO 27. 6. 1975 N:o 62/75, ISHO 27. 2. 1976 N:o 2020/75, VHO 1. 10. 1974 RD 1973 N:o 324, VHO 8. 11. 1974 RD 1973 N:o 1587* ja *VHO 9. 9. 1975 RD 1974 N:o 25.*

[25] *ISHO 16. 10. 1973 N:o 1104/72.*

[26] *VHO 21. 2. 1975 RD 1973 N:o 837.*

[27] *ISHO 1. 10. 1974 N:o 851/74.*

[28] *HHO 4. 4. 1974 N:o 301.*

[29] *HHO 4. 4. 1974 N:o 239.*

[30] *VHO 11. 12. 1973 RD 1972 N:o 1029.*

[31] *VHO 25. 6. 1974 RD 1972 N:o 786.*

[32] *VHO 14. 12. 1973 RD 1972 N:o 1229.*

[33] *HHO 18. 3. 1975 N:o 1471* ja *THO 17. 12. 1975 031175-N:o 2699.*

[34] *VHO 15. 6. 1973 RD 1972 N:o 396.*

aseella tapahtuva hyökkääjän pelottelu oikeutetuksi ja käsikähmän yhteydessä tapahtunut laukauksen osuminen hyökkääjään pikemmin tapaturmaksi kuin tuottamukseksi. Neljännessä tapauksessa alioikeus oli tuominnut RL 21: 5:n, 21: 9:n, 3: 9:n ja 7: 1:n nojalla vankeusrangaistukseen. HO hylkäsi syytteen RL 3: 5[1]:n ja 6:n nojalla.[35] Hovioikeuksien päätöksistä on seitsemässä tapauksessa pyydetty KKO:lta muutoksehakulupaa, näistä kuudessa siihen ei ole suostuttu ja seitsemäs oli tätä kirjoitettaessa KKO:ssa edelleen vireillä.[36] Näiden muutoksenhakuasteiden päätösten antamat tiedot eivät ratkaisevasti ole muuttaneet alioikeuspäätöksistä olevien tietojen mukaista kuvaa. Niiden pienen lukumäärän johdosta niistä ei ole syytä tehdä enempiä johtopäätöksiä.

---

35 *HHO 30. 3. 1976 N:o 441.* Juttu on muutoksenhaun johdosta vireillä KKO:ssa.

36 *KKO 24. 9. 1974 N:o 1679* (HHO 4. 4. 1974 N:o 239), *KKO 11. 6. 1975 N:o 1100* (THO 17. 1. 1974), *KKO 8. 10. 1975 N:o 1985* (ISHO 1. 10. 1974), *KKO 28. 1. 1976 N:o 2673/75* (THO 30. 6. 1975), *KKO 21. 4. 1976 N:o 494* (VHO 9. 9. 1975) ja *KKO 2. 6. 1976 N:o 872* (THO 7. 11. 1975) sekä vireillä oleva juttu *N:o 546/274 VD 1976* (HHO 30. 3. 1976).

2 §. HÄTÄVARJELULLA SUOJELTAVISTA OIKEUSHYVISTÄ

A. Historiallinen katsaus

Vanhan germaanisen oikeuskäsityksen mukaan hätävarjelutilanteessa tehty loukkaus oli yhtä rangaistava kuin mikä muu loukkaus tahansa. Vain puolustautuminen eräitä törkeitä rikoksia vastaan saattoi tehdä tästä poikkeuksen.[1]

Hätävarjelutilanteeseen liittyviä voimakeinojen käyttösäännöksiä on löydettävissä jo vanhimmista ruotsalaisista laeista. Yleispiirteenä on niiden kasuistisuus. Erityisesti kotirauha oli sellainen oikeushyvä, jonka suojelun maakuntalait yleensä hyväksyivät myös voimakeinoin. Henkilön surmaaminen tai haavoittaminen oli rankaisematonta, mikäli se tapahtui kotirauhan piiriin tunkeutunutta vastaan.[2]

Lisäksi oli joukko vain yksittäisille maakuntalaeille ominaisia hätävarjelusäännöksiä. Eräiden lakien mukaan hengen ja terveyden suojelemiseksi tapahtunut voimakeinojen käyttö oli rankaisematonta silloinkin, kun joku pellolla tai niityllä tahallaan hyökkäsi talonpojan tai hänen väkensä kimppuun. Niinikään nainen saattoi rankaisematta puolustuksekseen surmata väkisinmakaamista yrittävän henkilön.

Joissakin harvoissa tapauksissa oli myös omaisuus suojeltavien oikeushyvien joukossa. Ryöstötarkoituksessa hyökännyt henkilö oli oikeus surmata. Anastettu omaisuus mukanaan pakenevan varkaan sai tappaa, jos tämä omistajan ottaessa esinettä pois ryhtyi tekemään vastarintaa. Edelleen maakuntalakien aikakautena Mauno Ladonlukko myönsi hätävarjeluoikeuden pakkokestitsemistä vastaan.[3]

---

1 *Alanen* 1925, 21 ja *Hemmer* 1962, 82.

2 *Alanen* 1925, 21, *Forsman* 1930, 128 ja *J. Ph. Palmén* 1840, 11—13.

3 *Alanen* 1925, 21, *Forsman* 1930, 128 ja *J. Ph. Palmén* 1840, 11—13.

Yleinen maanlaki ja kaupunginlaki eivät tuoneet mukanaan olennaista uutta suojeltaviin oikeushyviin. Edelleenkin jäivät rankaisemattomiksi puolustautumiset kotirauhan piirissä tähän lukien myös lähinnä omaisuuden suojaan kuuluvat pakkokestitystä vastaan tapahtunut voimakeinojen käyttö sekä suljetusta puutarhasta väkivalloin hedelmiä varastavan surmaaminen tai vahingoittaminen. Osittain rauhanrikkomiseen ja osittain ruumiillisen koskemattomuuden suojaamiseen liittyi pellolla tai niityllä olevien kimppuun hyökkäävien torjuminen. Lähes samaan kategoriaan lienee luettava myös väkisinmakaamisrikoksen estäminen väkivalloin. Hengen ja terveyden suojaksi tapahtuva itsepuolustus oli nimenomaisia poikkeustilanteita lukuunottamatta yleensä rangaistava, joskin lievemmin, jos puolustautujalla oli todellinen hengenhätä.[4]

Vasta 1590 annetussa Kaarle IX:n kartano-oikeudessa katsottiin toisen surmaaminen tai vahingoittaminen oman henkensä pelastamiseksi rankaisemattomaksi. Vuodelta 1664 oleva plakaatti myönsi aina hyökkääjän surmaamiseen saakka ulottuvan hätävarjeluoikeuden väkivaltaista omaisuuden vahingoittamista ja anastamista vastaan. Kuninkaallinen kirje vuodelta 1691 antoi oikeuden ampua varkaan, joka öiseen aikaan väkivalloin murtautui taloon.[5]

Vuoden 1734 lain hätävarjelusäännökset olivat edelleen hajanaisia ja kasuistisia. Hätävarjeluoikeudelle asetettiin verrattain ahtaat rajat. Rankaisematon voimakeinojen käyttö oli mahdollinen vain tiettyjä vakavampia rikoksia vastaan. Lisäksi todistelusäännöt olivat hyvin epäedullisia. Rikoskaaren (RK) 22: 1:n mukaan väkisinmakaajan surmaaminen oli rankaisematon (»olkoon sinään»). Samoin oli asianlaita, jos rauhanvalan rikkoja teossaan surmattiin tai häntä vahingoitettiin tai lyötiin (RK 23: 1). RK 26: 4:ssä oli hätävarjelusäännös hengen ja terveyden suojaksi. Hyökkääjän surmaaminen oli rankaisematon, mikäli puolustaja näytti olleensa hengenvaarassa. Omaisuuden ja kotirauhan osalta oli säädetty RK 40: 7:ssä rankaisemattomaksi yöllä taloon murtautuvan varkaan surmaaminen tai haavoittaminen. Päiväsaikaan teko oli rankaisematon vain, jos varas teki vastarintaa.[6]

---

4 *Alanen* 1925, 22, *Forsman* 1930, 129, *J. Ph. Palmén* 1840, 14—16, *Ulkuniemi* 1975, 22, 96—97, 103, 104—105, 112, 127, 138, 217, 218, 222, 227 ja 242 ja 1978, 39, 121—123, 129, 131, 137, 154 ja 165 sekä *Ylikangas* 1977, 108—109.

5 *Alanen* 1925, 23, *Forsman* 1930, 129—130 ja *J. Ph. Palmén* 1840, 16—18.

6 *Alanen* 1925, 23, *Forsman* 1886, 310—311 ja 1930, 130, *J. Ph. Palmén* 1840, 18—23 ja *SOU* 1934: 56, 7.

Vuoden 1734 laista löytyy myös säännös julkisten intressien puolustamisen yhteydessä tapahtuvasta rankaisemattomasta toisen surmaamisesta, kun kysymys oli rikoksentekijän kiinniottamisesta ja tämä teki vastarintaa sille, joka koetti ottaa hänet kiinni tai estää häntä karkaamasta (RK 25: 1).[7]

Kun lainsäädäntötoiminta elpyi 1860-luvulla, tulivat myös hätävarjelusäännökset uusimisen kohteeksi. Vuonna 1866 annettiin asetus taposta, ilman kuolettamisen aikomusta, ja muusta rääkkäyksestä ihmistä kohtaan (förordning angående dråp, utan uppsåt, och annan misshandel å person 27. 11. 1866/27),[8] johon henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten yhteyteen koottiin joukko hätävarjelusäännöksiä. Asetuksella kumottiin nimenomaisesti mm. RK 26: 4 ja 40: 7. Säännökset säilyivät siis edelleen erinäisten tunnusmerkistöjen yhteydessä, vaikka ne silloisen käsityksen mukaan olisivat paremminkin kuuluneet rikoslain yleiseen osaan.[9]

Mainitun asetuksen esikuvana oli Ruotsissa vuonna 1861 annettu asetus murhasta, taposta ja muusta pahoinpitelystä (förordning angående mord, dråp och annan misshandel 29. 1. 1861/11), jossa olivat myös hätävarjelua koskevat säännökset. Nämä hätävarjelupykälät sijoitettiin sittemmin sellaisenaan Ruotsin vuoden 1864 rikoslakiin.[10] Meillä Suomessa vuoden 1866 asetus omaksui Ruotsin hätävarjelusäännökset lähes sanatarkasti. Itse asetuksen perustelut hätävarjelun osalta olivat hyvin niukat:[11]

Vuoden 1866 asetuksen 25[1] §:n sanamuodosta »Varder man af annan öfverfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara...» *Forsman* katsoi kiistattomasti seuraavan, että hätävarjeluoikeuden suojaamia oikeushyviä olivat henki, ruumiillinen koskemattomuus ja vapaus.[12] Lisäksi saman pykälän 2 momentin mukaan suojattiin kotirauhaa ja omaisuutta silloin, kun kysymyksessä oli sisään murtautuminen tai muu laiton tunkeutuminen toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen öiseen

7 *Forsman* 1930, 149.

8 Tästä käytetään myöhemmin nimeä *pahoinpitelyasetus*.

9 Näin *Forsman* 1886, 312.

10 Ks. *Forsman* 1886, 312 ja *SOU* 1934: 56, 11—14.

11 Ks. *Proposition* 16/1863—64,427: »åt begreppet om nödvärn gifvits hittils saknad nödig bestämdhet, och en gräns blifvit fastställd, som vid nödvärnets utöfning ej får öfverskridas, uti hvilken sednare omständighet lagen ej innehåller noggrannare föreskrift.»

12 *Forsman* 1886, 333 ja 1930, 132. Näin myös *Ehrström* 1870, 361—362.

aikaan, tai vuorokauden ajasta riippumatta, kun hyökkääjä teki vastarintaa sille, joka halusi omaisuuttaan varjella tai ottaa sen verekseltä takaisin. Forsmanin mukaan 2 momentin suojaamilla oikeuksilla ei ollut mitään itsenäistä asemaa, vaan kysymys oli 1 momentissa tarkoitettuihin oikeuksiin kohdistuvista hyökkäyksistä tai ainakin vaarasta niille.[13]

B. Vuoden 1889 rikoslain esityöt

Vuonna 1863 annettiin valtiopäiville esitys uuden rikoslain yleisistä perusteista, jonka säädyt vuonna 1864 hyväksyivät. Tämän pohjalta ryhtyi työskentelemään rikoslainsäädännön kokonaisuudistukseen tähtäävä komitea, joka sai työnsä päätökseen 1875. Komitea totesi puheena olevilta osin oman ehdotuksensa liittyvän vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen hätävarjelusäännöksiin ja jatkoi: »koska valtio, jonka asiana on oikeuden suojeleminen ja vääryyden polkeminen, sen johdosta on velvollinen katsomaan jokaista väärää hyökkäystä mitä oikeutta vastaan tahansa laittomaksi, niin siitä seuraa, että se suostumus puolustukseen sellaista hyökkäystä vastaan, jonka hätävarjelusoikeus edellyttää valtion antamaksi, koskee jokaista väärän hyökkäyksen alaiseksi joutunutta oikeutta, eikä ainoastaan oikeutta elämään ja pysymään ruumiillisesti sortamatta». Komitea lähti siitä, että hätävarjelun tuli olla sallittu »jokaista lainvastaista hätyytystä vastaan». Tämän mukaisesti komitean ehdotuksen 89 §:ssä lausuttiin: »suojellaksensa omaa tai toisen oikeutta» (»Har någon, till skydd emot orättmätigt hot eller angrepp, som innebar trängande eller påbegynd fara för hans egen eller annans rätt»). Kuitenkin komitea käsitteli vielä erikseen ehdotuksensa 90 §:ssä hätävarjelua kotirauhan ja omaisuuden suojaksi kuten pahoinpitelyasetuksen 25^2 §:ssä sillä erotuksella, ettei kotirauhan suojassa enää tehty eroa vuorokauden aikojen suhteen.[14]

Vastarintaa tekevän karanneen vangin kiinnisaamiseksi, karkaamisen estämiseksi, järjestyksen pysyttämiseksi, kiinnipanon toimittamiseksi tai vastarinnan poistamiseksi olisi ehdotuksen 91 §:n mukaan vanginvartijalla ja eräillä muilla henkilöillä ollut voimakeinojen käyttöoikeus, koska »van-

---

13 *Forsman* 1886, 337—340 ja 1930, 132—133.

14 *KM* 1875: 9, 192—194 ja *KB* 1875: 9, 172—173. *Forsman* 1878, 35 piti erillistä kotirauhaa koskevaa säännöstä tarpeettomana, koska se jo itse asiassa sisältyi ehdotuksen 89 §:ään.

gin karkaaminen ja vastarinta y.m. sisältävät oikeudenvastaisia hyökkäyksiä valtion oikeutta vastaan».[15]

Lisäksi vuoden 1875 komiteanmietinnössä ehdotettiin kapinan ja metelin taltuttamiseksi oikeutta määrätyin edellytyksin käyttää myös asevoimaa. Näitä koskevat säännökset olivat sanottujen erityisten tunnusmerkistöjen yhteydessä.[16]

Tästä komiteanmietinnöstä annettiin joukko arvovaltaisia lausuntoja,[17] minkä jälkeen vuonna 1881 asetettiin tarkastuskomitea, joka sai työnsä valmiiksi vuonna 1884. Komiteanmietinnön perustelut olivat niukat ja hätävarjelusäännöstön osalta ne puuttuivat melkein tyystin.[18]

Vuoden 1884 mietinnön hätävarjelusäännökset alkoivat olla jo melko lailla sellaisia, minä ne tulivat rikoslakiin. Ehdotuksen RL 32 §:ssä puhuttiin itsensä tai toisen, omansa tai toisen omaisuuden varjelemisesta sekä 33 §:ssä tunkeutumisesta »toisen asuntoon, työhuoneeseen, huoneukseen, taloon tahi laivaan» (»in i annans boning, arbetsrum, hus, gård eller fartyg») tai omansa takaisin ottamisesta rikoksentekijältä itse teossa.[18a] *Hagströmer* totesi antamassaan lausunnossa, että ehdotuksessa ei ole hätävarjeluoikeutta tunnustettu samassa laajuudessa kuin vuoden 1875 ehdotuksessa, joka oli seurannut Saksan lain esikuvaa, eikä ehdotus mennyt edes niin pitkälle kuin silloinen Tanskan laki, joka mainitsee kohteet: »Person, Aere eller Gods».[19]

Vuoden 1885 valtiopäiville annettu esitys sisälsi hätävarjelua koskevat säännökset, hätävarjelun liioittelua lukuunottamatta, jo lopullisessa muodossaan. Tämä koskee alkuperäisenä pidettävää ruotsinkielistä tekstiä. Suomenkielinen teksti sen sijaan koki vielä muodonmuutoksia ja sai lopullisen asunsa vasta rikoslakivaliokunnan mietinnössä 1888.[20]

Edelleen alkuperäisessä muodossa olevassa RL 3: 6:ssä säädetään: »suojellaksensa itseään tahi toista taikka omaansa tai toisen omaisuutta» (»för

---

[15] *KM* 1875: 9, 21—22 ja 194 sekä *KB* 1875: 9, 24 ja 173.

[16] Ks. *KM* 1875: 9: 210, 212, 215 ja 216 §.

[17] Ks. *Hagströmer* 1879 ja *Underdåningа utlåtanden* 1880. Ks. myös *Forsman* 1878.

[18] *KM* 1884: 12, 166 ja *KB* 1884: 12, 147—148, jossa perustellaan vain vuoden 1875 ehdotuksen 96 §:n poisjättämistä. Säännöksessä oli kysymys itsensä ilmiantamisesta hätävarjelu- tai pakkotilateosta.

[18a] *KM* 1884: 12, 9 ja *KB* 1884: 12, 8.

[19] *Hagströmer* 1884, 52—53.

[20] Ks. *Proposition* 36/1885, 11—12, *Proposition* 1/1888, 13—14, *Lagutskottet* 36/1885, 70 ja *Strafflagsutskottet* 1/1888, 7—8 (lakitekstiosa) sekä *Esitys* 36/1885,

att skydda sin eller annans person eller egendom») ja RL 3: 7:ssä: »jos joku luvattomasti tunkeutuu toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tahi alukseen, taikka tekee vastarintaa sille, joka verekseltä tahtoo omansa ottaa takaisin» (»Tränger sig någon olofligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg, eller sätter sig någon till motvärn mot den, som å bar gerning vill återtaga sin egendom»). Sekä vuoden 1885 säädyille annetussa rauenneessa esityksessä että vuonna 1888 annetussa rikoslain säätämiseen johtaneessa esityksessä olivat varsin niukat perustelut, joista ei saa mitään johtoa siihen, miten suojeltavat intressit oli tarkoitus määritellä. Sen sijaan valiokuntamietinnöissä on myös tästä lyhyet maininnat. Lakivaliokunnan kesken jääneessä suunnitelmassa vuoden 1885 valtiopäivillä viitaan siihen, että »sen ehtona ovat laittomat toiminnat *henkilön, omaisuuden* ja *kotirauhan* suhteen»[21] (kurs. lakivaliokunnan). Vuoden 1888 valtiopäivien rikoslakivaliokunnan mietinnössä kiinnitettiin nimenomaista huomiota puolustettaviin oikeushyviin. Valiokunta totesi, että yhtäpitävästi vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 25 §:n kanssa olisi »oikeus hätävarjelukseen olemassa henkilöä ahdistettaessa ja kotorauhaa rikottaessa». Omaisuuden osalta suojaa laajennettiin. Valiokunta viittasi nimenomaan myös siihen, että sen piirissä oli keskusteltu hätävarjeluoikeuden ulottamisesta, kuten vuoden 1875 ehdotuksessa oli tehty, vielä kaikkeen väärään oman tai toisen oikeuden hätyytykseen, mutta tätä kantaa ei ollut hyväksytty. Edelleen valiokunta lausui, että »hätävarjelusoikeuden käyttäminen esimerkiksi kunnianloukkausta vastaan on ainoastaan poikkeustapauksissa mahdollinen ajatella ja voisi helposti saattaa käyttämään perusteetonta väkivaltaa».[22]

C. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen

1. Yleistä

Vertailun vuoksi on aiheellista kosketella eräiden muiden maiden hätävarjelusäännösten mukaan suojattavia oikeushyviä. On kuitenkin pidettävä mielessä, että säännösten irroittaminen laajemmasta yhteydestä

12, *Esitys* 1/1888, 14, *Lakivaliokunta* 36/1885, 77 ja *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 8—9 (lakitekstiosa).

[21] *Lakivaliokunta* 36/1885, 26.

[22] *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 27—28 (perusteluosa).

ja taustasta, jolle ne rakentuvat, saattaa helposti johtaa harhaan, eikä niitä ole syytä sellaisenaan siirtää suomalaisten säännösten tulkintamateriaaliksi. Suomalaiselle lainsäädännölle ei ole kuitenkaan ollut vierasta lainata ajatuksia muiden maiden lainsäädännöstä. Näin on aivan ilmeisesti tapahtunut rikoslakimme säätämisen yhteydessä. Mutta se, että jotakin on lainattu muualta, ei vielä edellytä, että säännöstä olisi irroitettuna omasta ympäristöstään ja siirrettynä toiseen tulkittava täysin samoin. Vertailevasta selvittelystä voi kuitenkin olla hyötyä, varsinkin jos oikeudenhoito rakentuu läheiselle yhteiselle perustalle. Tietenkin tällöin on merkitystä ensisijassa oman säännöksemme säätämisaikana voimassa olleilla ulkomaisilla säännöksillä. Viimeksi sanottu koskee erityisesti Ruotsin lainsäädäntöä.

2. *Ruotsi*

Hätävarjelulla suojattavat intressit ovat Ruotsissa perinteisesti rajoittuneet vain muutamiin määrättyihin oikeushyviin. Vuoden 1864 rikoslaissa (SL) tunnustettiin hätävarjeluoikeus vain puolustuksena henkilöön kohdistuvaa hyökkäystä vastaan, kotirauhan suojaksi määrätyin edellytyksin ja omaisuuden puolustamiseksi. *Carlén* totesi henkilöön kohdistuvien hyökkäyksien torjumista koskevan SL 5: 7:n yhteydessä hätävarjeluoikeuden laajentuneen siten, että laissa ei määrätä, että hyökkäysuhan tulisi kohdistua henkeen, terveyteen, siveyteen tai vapauteen,[23] mutta tämän tarkemmin hän ei pohtinut tätä kysymystä. *Hagströmer* puolestaan katsoi SL 5: 7:n tarkoittavan yksinomaan väkivaltaisia henkilöön kohdistuvia hyökkäyksiä.[24] Rikoslain ja sitä edeltäneen murhaa, tappoa ja muuta pahoinpitelyä koskevan vuonna 1861 annetun asetuksen, josta hätävarjelusäännökset sellaisinaan siirrettiin rikoslakiin, esitöissä oli pitkään mainittuna itse säädöstekstissä »fara för lif eller hälsa», »till otukt tvinga» ja »någon dess frihet olofligen beröfva», mutta vuoden 1859—60 valtiopäivien lakivaliokunta piti terveys-sanaa epäiltävänä ja pelkäsi sen johtavan tarkoitettua ahtaampaan tulkintaan sekä toisaalta sen ja siveettömyyteen pakottamisen välisen rajanvedon vaikeuteen, minkä vuoksi niitä koskevat maininnat esitettiin jätettäväksi pois, kuten tapahtuikin.[25]

---

[23] *Carlén* 1866, 96—97.

[24] *Hagströmer* 1882, 7.

[25] *Lagutskottet* 20/1859-60 (Proposition 39/1859-60), 29—30 ja 43—44. Ks.

Vuonna 1890 tehty hätävarjelusäännöstön osittaisuudistus ei varsinaisesti tuonut lisää suojeltaviin oikeushyviin. Uudessa SL 5: 10:ssä oli kysymys oikeudettomasta hyökkäyksestä henkilöä tai omaisuutta vastaan taikka murtautumisesta tai luvattomasta tunkeutumisesta huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen.

Ruotsin myöhemmästä lainsäädännöstä ja sen valmistelusta voidaan todeta, että vuonna 1923 valmistui laaja komiteanmietintö *(SOU 1923: 9)*, joka hätävarjelun osalta rakentui paljolti *Thyrénin* 1910-luvulla tekemien esitysten perustalle. Mietintö poikkesi silloisesta lainsäädännöstä merkittävästi siinä, että sen mukaan olisi hätävarjeluoikeus ulotettava kaikkien yksityisten oikeuksien puolustukseksi, mukaanluettuna muun muassa kunnia silloinkin kun sitä ei loukata väkivaltaa käyttäen.[26] Nämä suunnitelmat eivät kuitenkaan välittömästi johtaneet lainsäädäntötoimiin.

Edelleen vuonna 1934 mietintönsä jättäneet asiantuntijat esittivät *(SOU 1934: 56)* hätävarjeluoikeuden laajentamista.[27] Kotirauhan osalta se toteutuikin vuonna 1937, jolloin hätävarjeluoikeus ulotettiin koskemaan myös niitä tapauksia, joissa kotirauhan piirissä oleskeleva kieltäytyy poistumasta kehoituksen saatuaan. Sen sijaan komitean ehdotus hätävarjelun laajentamisesta koskemaan eräitä kunnianloukkaustapauksia ei johtanut lainsäädäntötoimiin.

Vuonna 1953 mietintönsä jättänyt rikosoikeuskomitea *(SOU 1953: 14)* ei tehnyt suojattavien oikeushyvien osalta muutosehdotuksia.[28] Voimassa olevat hätävarjelusäännökset ovat vuonna 1962 säädetyn rikoskaaren (BrB) 24 luvussa. Hätävarjelulla voidaan suojella kuten ennenkin henkilöä häneen kohdistetuilta hyökkäyksiltä sekä omaisuutta ja kotirauhaa lain tarkemmin määrittelemissä rajoissa.[29]

3. Norja

Norjan vuoden 1842 rikoslaki soi hätävarjeluoikeuden sekä oman että toisen hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, naisen siveellisyyden,

---

Förslag till allmän Criminallag 1832, 14 ja 31, *Förslag till Straff-Balk* 1844, 16 ja *Proposition* 39/1859-60, 13—14. Ks. myös *SOU* 1934: 56, 7—14 ja *Hagströmer* 1882, 7 aliv. 1.

26 *SOU* 1923: 9, 159—160. Ks. myös *Thyrén* 1912, 134—138 ja 1916, 49—51.

27 Ks. *SOU 1934:* 56, 5 ja 60—67.

28 *SOU* 1953: 14, 392—394.

29 *Beckman ym.* 1973, 613—618 ja *Blomkvist* 1972, 20—27, 43—45 ja 48—49.

vapauden ja omaisuuden puolustamiseksi.[30] Vuoden 1902 rikoslain 48 §:ssä ei ole aikaisemman lain kaltaisesti lueteltu suojeltavia oikeushyviä. On katsottu, että hätävarjelu on sallittua jokaista oikeudenvastaista hyökkäystä vastaan. Voidaan siis puolustaa mitä tahansa omaa tai toisen laillista oikeutta, myös julkisia intressejä.[31]

4. *Tanska*

Tanskan vuoden 1866 rikoslain mukaan voitiin hätävarjelutoimin torjua omaan tai toisen persoonaan, kunniaan tai omaisuuteen kohdistuva oikeudeton hyökkäys. *Torp* tulkitsi tätä varsin laajasti lukien suojeltaviin oikeushyviin muun muassa siveellisyydentunnon ja kotirauhan.[32]

Vuoden 1930 rikoslain 13 §:ssä puhutaan enää vain oikeudenvastaisesta hyökkäyksestä. Sen on katsottu voivan kohdistua mihin tahansa oikeushyvään. Hengen, ruumiillisen koskemattomuuden ja omaisuuden ohella kysymyksessä voivat olla myös muut yksilön loukkaamiset kuten kunnian, rauhan tai siveellisyyden loukkaaminen, oikeudenvastaiset keinot kilpailu- ja työsuhteessa tai perheoikeuksien loukkaukset. Hätävarjelua voidaan käyttää myös yleisten yhteiskuntaintressien puolustamiseksi.[33]

5. *Saksan Liittotasavalta*

Saksan Liittotasavallan rikoslain (StGB) sekä alkuperäisessä vuodelta 1871 olleessa 53 §:ssä että 1969 säädetyssä ja vuoden 1975 alussa voimaan tulleessa uudessa 32 §:ssä puhutaan oikeudenvastaisesta hyökkäyksestä, jota vastaan saadaan käyttää hätävarjelua.[34] Vakiintuneesti on sekä oikeuskirjallisuudessa että oikeuskäytännössä katsottu puolustettaviksi kaikki oikeudellisesti suojatut yksilölliset intressit. Näitä ei ole rajoitettu

---

30 *Augdahl* 1920, 9—10 ja *Hagerup* 1930, 196.

31 *Andenaes* 1974, 166. Ks. myös *Augdahl* 1920, 24—28, *Hagerup* 1930, 196—197 ja *Skeie* 1946, 159.

32 *Torp* 1905, 283—285. Ks. myös *Hagströmer* 1882, 6 ja *Krabbe* 1947, 151. Tanskassa on vuodelta 1916 oikeustapaus, jonka mukaan on yksityiselämän suojaksi sallittua käyttää voimakeinoja valokuvaamista vastaan (U 1916, 729). Selostettu mietinnössä *Straffelovrådet* 601/1971, 41.

33 *Greve ym.* 1976, 142, *Hurwitz & Waaben* 1971, 182 ja *Krabbe* 1947, 151—152.

34 Vastaavasti BGB 227 § ja OWiG 15 §.

edes rikosoikeudellisesti suojattuihinkaan. Esimerkkeinä suojattavista eduista on mainittu muun muassa henki, ruumiillinen koskemattomuus, vapaus, kunnia, omaisuus hallinta mukaanluettuna, kotirauha, metsästysoikeus, oikeus yksityiselämään ja oikeus kuvaan.[35]

Jonkin verran ongelmia on Saksan Liittotasavallassa aiheuttanut se, ovatko valtion oikeushyvät myös suojeltavissa hätävarjelulla. Varallisuuden osalta tämä on tunnustettu, mutta sitä vastoin oikeusjärjestys kokonaisuudessaan ja julkinen järjestys sellaisenaan eivät ole hätävarjelulla puolustettavissa. Jos samalla loukataan myös yksityisiä intressejä, tulee tätä kautta hätävarjelumahdollisuus. Näistä erillään on pidettävä ns. valtionhätävarjelu (Staatsnotwehr), johon on valtion »korkeimpien» etujen (valtiosäännönmukaisen järjestyksen) puolustamiseksi jokaisella saksalaisella oikeus, jos muuta apua ei ole tarjolla.[36]

6. *Saksan Demokraattinen Tasavalta*

Saksan Demokraattisen Tasavallan vuodelta 1968 olevan rikoslain 17 §:n mukaan hätävarjelulla voidaan puolustaa mitä tahansa rikosoikeudellisesti suojattua intressiä. Säännöksessä on nimenomaisesti mainittuna myös sosialistista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä vastaan tehtyjen hyökkäysten torjuminen.[37]

7. *Itävalta*

Itävallan rikoslainsäädäntö on vain rajoitetusti tunnustanut oikeuden käyttää hätävarjelua. Vuoden 1803 rikoslaki hyväksyi sen vain surmaamisrikoksen yhteydessä, ja aina vuoden 1974 loppuun voimassa olleen

---

35 *Baldus* 1970, 49, *Baumann* 1975, 306—307, *Blei* 1977, 130, *Bockelmann* 1973, 92, *Eser* 1976, 105—106, *Jescheck* 1978, 272, *Lackner* 1977, 143, *Maurach* 1971, 309, *Mezger & Blei* 1973, 133—134, *Schönke & Schröder* 1974, 481—482, *Schönke ym.* 1978, 464, ja *Welzel* 1960, 78.

Ks. järjestysrikkomusten osalta *Göhler & Buddendiek* 1975, 92 ja BGB:n osalta *Larenz* 1975, 219, *Palandt* 1973, 185 ja *Wolf* 1973, 485.

36 *Baldus* 1970, 57, *Baumann* 1975, 348, *Blei* 1977, 135, *Eser* 1976, 106, *Jescheck* 1978, 272—273, *Maurach* 1971, 309, *Mezger & Blei* 1973, 138, *Schönke & Schröder* 1974, 482 ja *Schönke ym.* 1978, 464—465.

37 *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 110 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 398—399.

vuoden 1852 rikoslain 2 §:n mukaan tuli hätävarjelu kysymykseen vain hyökkäyksissä henkeä, vapautta tai omaisuutta vastaan.[38] Tässä suhteessa ei tapahtunut kovin merkittävää muutosta uudessa vuoden 1974 rikoslaissa, jonka 3 §:ssä mainitaan kohteina henki, terveys, ruumiillinen koskemattomuus, vapaus ja varallisuus.[39]

8. *Sveitsi*

Vuodelta 1937 olevan Sveitsin rikoslain 33 artiklassa puhutaan vain hyökkäyksen torjumisesta. Sveitsissä on katsottu, että hätävarjelua saa käyttää kaikkien persoonallisten oikeushyvien puolustamiseksi. Säännöksessä ei tarkoiteta valtiollisia oikeushyviä ja valtiota sinänsä hyökkäyksen kohteena.[40]

9. *Englanti*

Vuodesta 1967 lähtien on Englannin lainsäädännössä ollut nimenomainen voimakeinojen käyttöä koskeva säännös (Criminal Law Act 1967, section 3), jonka mukaan olosuhteisiin nähden kohtuullisia voimakeinoja saa käyttää rikoksen estämiseksi tai rikoksentekijän, rikoksesta epäillyn tai laittomasti vapaalla jalalla olevan pidättämiseksi. Säännös on laadittu yleiseen muotoon eikä sen soveltaminen periaatteessa ole riippuvainen rikoksen laadusta, vaikka vähäisten rikosten yhteydessä voimakeinojen käyttö ei olekaan kohtuullista.[41]

---

[38] *Foregger & Serini* 1966, 22, *Kaniak* 1960, 38—39 aliv. 93—97, *Malaniuk* 1947, 128 ja *Rittler* 1954, 138—139.

[39] Ks. *Entwurf* 1964, 11 ja *Foregger & Serini* 1974, 3.

[40] *Schultz* 1977, 148, jossa on lueteltu joukko esimerkkejä: ruumis, elämä, vapaus, seksuaalinen koskemattomuus, kunnia ja varallisuus. Ks. myös *Thormann & v. Overbeck* 1940, 140 ja *Dubs* 1973, 341—342. Ks. aikaisemmasta eri kanttoonien rikoslainsäädännöstä *Hafter* 1926, 138—139.

[41] *Ashworth* 1975, 284—292, *Cross & Jones* 1968, 92 ja 126 sekä *Smith & Hogan* 1973, 260—262, 290 ja 536—537.

Ks. aikaisemmasta common law-oikeudesta *Kenny & Turner* 1966, 143, jonka mukaan hätävarjelutilanteessa tapahtunut toisen surmaaminen oli oikeutettua ns. felony-rikosten torjumiseksi. Anteeksiannettavia olivat lisäksi eräät muut väkivaltaisen hyökkäyksen torjumiseksi tapahtuneet hyökkääjän surmaamiset. Tästä oli johdettavissa, että myös lievemmän väkivallan käyttö oli rankaisematonta tällaisessa tilanteessa. Myös omaisuutta ja kotirauhaa voitiin suojella

D. Suojeltavat oikeushyvät RL 3: 6:ssä ja 3: 7:ssä verrattuna 3: 10:ään

Vastauksena kysymykseen, mitkä ovat ne oikeushyvät, joiden suojelemiseksi on mahdollista käyttää varsinaista hätävarjelua, on suomalaisessa rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa esitetty melko yhtenäinen kanta. *Forsman* toteaa, että RL 3: 6:ssä puhutaan henkilön tai omaisuuden suojasta. Henkilön suoja tarkoittaa hänen mukaansa hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, mukaanluettuna terveys ja siveys, ja vapauden suojaa. Omaisuuden suojaa puolestaan ei saa käsittää niin rajoitetusti, että se käsittäisi vain omistusoikeuden, vaan siihen kuuluu myös hallinta ja ylipäätänsä kaikki varallisuusoikeudet. RL 3: 7:ssä mainitaan kotirauha, joka Forsmanin mukaan kuuluu vapausoikeuksiin (frihetsrättigheter). Lainsäätäjä on maininnut sen vain selvyyden vuoksi erikseen. Hätävarjelua kunnian suojaksi laki ei myönnä, mikäli samalla ei ole kysymys siveyden tai ruumiillisen koskemattomuuden suojelemisesta. Myös siveyteen kohdistuvan hyökkäyksen tulee kohdistua ruumiilliseen koskemattomuuteen.[42]

Serlachius on katsonut, että edellä mainitun RL 3: 6:n sanamuodon pohjalta ei ole aivan helppo sanoa, mitä oikeushyviä rikoslakimme tahtoo suojella, »sillä miltei kaikista oikeudenvastaisista teoista saattaa sanoa, että ne käsittävät loukkauksen joko puolustajaa itseään tahi jotakuta muuta henkilöä kohtaan». Edelleen hän jatkaa, ettei ole »epäilystäkään siitä, että Jumalan häväiseminen sisältää loukkauksen toisen uskonnollisia tunteita vastaan, tahi että julkinen ryhtyminen haureelliseen tekoon, joka aikaansaa pahennuksen, loukkaa yksilön siveellisiä tunteita. Siitä huolimatta olisi tuskin rikoslain hengen mukaista näissä tapauksissa myöntää yksilölle oikeutta hätävarjelukseen». Jos näin olisi asianlaita, niin silloin Serlachiuksen mukaan ei olisi tarvittu erityistä säännöstä kotirauhan osalta. Hän katsoo suojeltaviksi oikeushyviksi hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, vapauden ja varallisuuden sekä kotirauhan.[43]

Grotenfelt näyttää omaksuneen Forsmanin kannan olennaisilta osin melkein sanatarkasti.[44] Myös *Alasen* mukaan hätävarjelu on oikeutettu

---

voimakeinoin. Ks. myös *Cross & Jones* 1953, 245—249 ja *Palmer & Palmer* 1954, 254—255 ja 283.

42 *Forsman* 1930, 150—151.

43 *Serlachius* 1909, 102—103. Jumalan häväisemisesimerkki puuttuu myöhemmistä painoksista (Ks. esim. 2. p. 1919, 94 ja 6. p. 1951, 79—80).

44 *Grotenfelt* 1910—13, 84—85.

hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, vapauden, omaisuuden (yleensä kaikki varallisuusoikeudet) ja kotirauhan suojaamiseksi. Hän toteaa erityisesti, että kunnian suojeleminen hätävarjelulla on oikeutettua vain, kun hyökkäys samalla kohdistuu johonkin edellä mainituista muista oikeushyvistä.[45]

Niinikään *Jotuni* luettelee vallitsevaan mielipiteeseen viitaten mainitut viisi oikeushyvää sekä toteaa, että ruumiillisen koskemattomuuden puolustamiseksi on katsottava myös puolustautuminen siveettömiä kosketuksia vastaan. Omaisuuden puolustamisella tarkoitetaan paitsi omistusoikeuden myös muiden varallisuusetujen puolustamista.[46]

Honkasalon mukaan lain sanoja »itseään tai toista» on perusteetonta tulkita niin ahtaasti, että niihin sisältyisivät vain ne henkilön ruumiiseen kohdistuvat loukkaukset, joilla tälle aiheutettaisiin fyysistä tai psyykkistä pahoinvointia ja joita pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön toteuttavina voidaan sanan varsinaisessa merkityksessä pitää ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvina. Hänen mukaansa, jos toisen henkilön ruumista aiotaan käyttää välikappaleena siveellisyyteen tai kunniaan kohdistuvan loukkauksen tekemiseksi, on hätävarjelu oikeutettu, vaikkei tekoa voitaisikaan pitää varsinaisessa merkityksessä vapauden tai ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamiseen tähtäävänä. Sensijaan siveellisyyden ja kunnian suojaamista yli sen, mikä on tarpeen oman tai toisen ruumiin varjelemiseksi oikeudenvastaisilta kosketuksilta, voidaan tuskin puheena olevalla lainsäädännöllä perustella.[47]

Anttilan ja *Heinosen* mukaan on aina pidetty selvänä, että hätävarjelu on oikeutettu hengen, terveyden ja vapauden suojaamiseksi. Myös kunnian suoja heidän mukaansa näyttäisi lain sanamuodon perusteella antavan oikeuden hätävarjeluun, ja he arvelevat, että »tämä on mahdollisesti

---

[45] *Alanen* 1925, 66—67, 1941, 769, 1943a, 143 ja 1945, 726. Samoin *Granfelt* 1941, 36.

[46] *Jotuni* 1947, 34. Vrt. *Jotuni* 1944, 802—803, jossa hän piti tulkintaa, joka rajoittaa hätävarjelulla suojeltavat oikeushyvät mainittuihin viiteen, liian suppeana.

[47] *Honkasalo* 1965, 145—146 ja *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 44. Honkasalolla (1965, 146 aliv. 2) on esimerkki B:n nenän painamisesta, joka liike saa aikaan työtovereita naurattavan äänen. Tämän painamisen estäminen on Honkasalon mukaan mahdollista hätävarjelulla, vaikka teko hänen mukaansa kohdistuu lähinnä kunniaan. Ks. myös *R. Ellilä* 1957, 132, jossa lyhyesti viitataan mainittuihin viiteen oikeushyvään, samoin myös *Helminen* 1974, 15, *Utriainen* 1975, 26 ja *Ylösjoki* 1966, 284.

rikoslakia säädettäessä ollutkin lain tarkoitus». Edellä esitetyt tiedot rikoslain valmistelusta eivät näytä kuitenkaan tukevan tätä mielipidettä. He toteavat kuitenkin, että »vain sellainen kunnianloukkaus, joka samalla loukkaa ruumiillista koskemattomuutta (pahoinpitelyn tai seksuaalirikoksen muodossa), antaa loukkauksen kohteeksi joutuneelle tai kolmannelle häntä puolustavalle henkilölle hätävarjeluoikeuden». Omaisuuden suojeleminen on sallittua omaisuusedun suuruudesta riippumatta.[48]

RL 3: 10:n pakkotilaa koskevassa säännöksessä on pelastettavat intressit määritelty samoin kuin RL 3: 6:ssä: »itseään tahi toista taikka omaansa tai toisen omaisuutta» (»sin eller annans person eller egendom»). Vanhemmassa kotimaisessa rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa ei yleensä ole kiinnitetty suurempaa huomiota pakkotilateoilla pelastettaviin etuihin. Esimerkiksi *Forsman* jättää kysymyksen avoimeksi todeten vain suuria mielipide-eroja vallitsevan siitä, mitä oikeuksia voidaan suojata ja mitä uhrata pakkotilateoin.[49]

Suomessa vallitsevaksi muodostunut mielipide näyttää rakentuvan *Honkasalon* kannanotolle. Hänen mukaansa hätävarjelulla suojeltavien intressien rajoittamisen voinee perustella sen periaatteen ehdottomuudella, joka RL 3: 6:ssä on omaksuttu puolustuksen suhteen, mutta sellaista rajoitusta ei voitane johtaa pakkotilainstituutin perustana olevan periaatteen luonteesta ja kun lain sanamuotoon Honkasalon mukaan voidaan sisällyttää kaikki yksilölliset intressit, ei hänen mukaansa liene mitään syytä niiden suhteen rajoituksiin. Kunnian eliminoiminen niiden oikeushyvien joukosta, joiden pelastaminen voi tapahtua pakkotilatekona, on hänen mukaansa tuskin perusteltavissa. Sen sijaan julkiset edut eivät ole pakkotilateoin pelastettavissa varallisuusetuja lukuunottamatta.[50]

Anttila ja *Heinonen* toteavat RL 3: 10:ää tulkitun siten, että »suoja

---

48 *Anttila & Heinonen* 1974, 74—75 ja 1977, 117.

49 *Forsman* 1930, 125.

50 *Honkasalo* 1965, 171—172. Ks. myös *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 52: »lain sanamuotoon voidaan sisällyttää kaikki yksilölliset intressit, niin hyvin omat kuin toiselle kuuluvat. Julkisia intressejä sitävastoin puheena oleva 3 luv. 10 § ei koske.» Vrt. kuitenkin *Rautapää* 1943, 85, joka katsoo, että pakkotilateoin suojeltavat oikeushyvät ovat samat kuin hätävarjelulla suojeltavat eli yksilön henki, ruumiillinen koskemattomuus, vapaus ja varallisuus, eivät sensijaan julkiset edut kuten valtion turvallisuus.

Ks. myös *R. Ellilä* 1974, 87—88, 129 ja 144—146, jossa ei erikseen tarkastella suojeltavia oikeushyviä, mutta esimerkeistä ilmenee, että pakotilatekoja voi tehdä ainakin hengen, terveyden ja omaisuuden pelastamiseksi.

koskee mitä yksityisiä etuja hyvänsä: henkeä ja terveyttä, vapautta, kunniaa ja varallisuutta». Julkisia etuja heidän mukaansa ei voi pakkotilateoin rankaisematta suojata omaisuutta lukuunottamatta.[51] Myös *Helmisen* mukaan kysymykseen voivat tulla kaikki yksityiset edut, mutta käytännössä vaara tavallisesti kohdistuu henkeen, terveyteen, vapauteen tai omaisuuteen. Julkisista eduista vain julkinen omaisuus on RL 3:10:n nojalla pelastettavissa.[52]

Se, että samalla kertaa säädettyjä ja samassa rikoslain luvussa olevia keskenään täysin samansisältöisiä ilmauksia halutaan tulkita eri tavoin, herättää kummastusta. Toisistaan poikkeava tulkinta edellyttää joidenkin lisäkriteerien olemassa oloa. Honkasalo on halunnut nähdä tällaisena itse voimakeinojen käyttöä koskevat erilaiset periaatteet. Tämä ero voinee perustella lainsäätäjän tekemän toisistaan poikkeavan ratkaisun suojeltavien oikeushyvien osalta, mutta ilmeisestikään ei sitä, että lainsäätäjän laatimia identtisiä ilmaisuja vain tapaukseen soveltuvien erilaisten voimakeinojen perusteella tulisi tulkita suppeammin tai laajemmin. Toinen asia on se, että jos voimakeinojen käyttö rakentuu intressien vertailulle, tämän periaatteen noudattaminen tosiasiallisesti saattaa estää joidenkin etujen pelastamisen voimakeinoilla.

Sen sijaan säännösten erilaiseen tulkintaan voinee vaikuttaa RL 3:7, jonka merkitystä on syytä pohtia. Jos asetutaan suojattavien oikeushyvien osalta sille kannalle, mitä on esitetty pakkotilasäännöksen tulkinnan yhteydessä, niin silloin ilmeisesti kotirauhaa koskeva erillinen maininta laissa olisi turhaa toistoa.

Jos taasen lähdetään liikkeelle RL 3:6:n vallitsevasta tulkinnasta, niin silloin RL 3:7 on katsottava edellisen pykälän täydennykseksi ja RL 3:10:n vallitseva tulkinta täytyy silloin rakentaa joidenkin muiden näkökohtien varaan. Vain lain sanamuodolle nojautuvaan tulkintaan mainittua eroa ei voine perustaa. Jos tarkastellaan puheena olevien säännösten vaiheita rikoslakimme esitöiden valossa, voidaan todeta, että vuoden 1875 ehdotus lähti hätävarjelulla suojeltavien intressien osalta nykyistä (ja silloistakin) lainsäädäntöä laajemman soveltamisen linjoille. Saman ehdotuksen pakkotilasäännöksessä (93 §) puhuttiin hengenhädästä tai itsensä tai tavaroidensa tulenvaaraan tai muuhun samanlaatuiseen vaaraan joutumisesta. Myöskään sen perusteluista ei voi saada varmaa johtoa. Niissä

51 *Anttila & Heinonen* 1974, 80—81 ja 1977, 120.

52 *Helminen* 1974, 34—35.

puhuttiin vain tulipalosta tai muusta hädästä sekä viitattiin valtion oikeuksiin sodan aikana ja muussa yleisessä hädässä ja katsottiin, että eräillä ehdoilla ja määrätyin rajoin täytyi sallia yksityiselle toisen oikeuksien loukkaaminen, kun tämä ei voi käsillä olevasta hädästä pelastaa itseänsä tai toista henkilöä kolmannen oikeutta loukkaamatta. Sen sijaan perusteluissa ei mainittu suojattavia intressejä sen tarkemmin.[53] Vuoden 1884 ehdotuksesta lähtien pakkotilasäännös on ollut suojattavien intressien määrittelyn osalta lopullisessa muodossaan, eikä valmisteluasiakirjoissa ole sen sisällön perusteluihin otettu sen enempää kantaa.

Kun hätävarjelun osalta rikoslain valmistelun myöhemmissä vaiheissa omaksuttiin vuoden 1875 ehdotusta suppeampi kanta hätävarjelulla suojeltaviin oikeushyviin, ja kun jo mainittu vuoden 1875 mietintö pakkotilan osalta olisi ilmeisesti tulkittava melko suppeasti, niin tästä saattaisi olla pääteltävissä, että myös pakkotilateoin suojattavat intressit ovat rajoitetummat kuin meillä kirjallisuudessa on esitetty.

Julkaistuja pakkotilaa koskevia SOO:n ja KKO:n ratkaisuja on löydettävissä aivan muutamia, joista vain yksi vaikuttaa tässä suhteessa muita kiinnostavammalta.[54] Tapauksessa *KKO 1967 II 15* oli kysymys siitä, onko vesistön pilaantumista aiheuttavan jäteveden johtamisen vesistöön katsottava tapahtuneen pakkotilassa. Vesiylioikeuden mukaan, »ottaen huomioon toiselta puolen tehtaan toiminnan keskeyttämisestä johtuvat yleiset vahingolliset seuraukset paikkakunnalla ja taloudellisen vahingon sekä toisaalta jäteveden johtamisesta vesistöön aiheutuvan vahingon», kysymyksessä oli toimiminen pakkotilassa. Sen sijaan KKO katsoi, että »niitä vesiylioikeuden mainitsemia seuraamuksia, jotka ehkä aiheutuisivat vesien pilaantumisen ehkäisemiseksi tarvittavista toimenpiteistä, ei ollut pidettävä sellaisena rikoslain 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettuna vaarana, että jätevesien johtamisen vesistöön voitaisiin katsoa tapahtuneen pakkotilassa». KKO perusti ratkaisunsa siihen, ettei kysymyksessä ollut RL 3: 10:n tarkoittama pakottava vaara. Sen sijaan vaarassa olleet etuudet sinänsä voisivat olla pakkotilateoin pelastettavissa.[55]

---

53 *KM* 1875: 9, 194—195 ja *KB* 1875: 9, 173—174.

54 Muissa on kysymys joko hengen pelastamisesta palveltaessa vihollisen sotajoukoissa sodan aikana, kuten *KKO 1946 II 86* ja *KKO 1946 II 166* tai omaisuuden pelastamisesta, kuten *SOO 31. 3. 1915 (JFTB 1916, 95 a n:o 100).*

55 *Vikatmaa* 1973, 69 ja 88—90. Ks. myös *T. Ellilä & R. Ellilä* 1966, 18, jossa he puoltavat vesien saastumistapauksissa nojaamista RL 3: 10:n oikeusperiaatteeseen.

Pakkotilasäännöksen tulkinnasta ja niukasta oikeuskäytännöstä ei voi saada paljoakaan tukea samansisältöisen hätävarjelusäännöksen suojaamien intressien tulkintaan. Pikemminkin päinvastoin RL 3:6:n pohjalta tarkasteltuna vaikuttaisi siltä, että RL 3:10:ää on tulkittu tarkoitettua laajemmin.

Suojeltavien intressien osalta asettuvat eri maiden lainsäädännöt toisistaan varsin poikkeaville kannoille, eikä niiden määrittelyistä tai oikeuskirjallisuudessa lausutuista kannanotoista ole mahdollista tehdä merkittäviä johtopäätöksiä Suomen oikeuden kannalta Ruotsin vuoden 1864 rikoslakia ja sitä edeltänyttä vuoden 1861 asetuksella suoritettua osittaisuudistusta lukuunottamatta. Suomen hätävarjelusäännösten tulkinnassa tulee ottaa huomioon säännösten historiallinen perusta ja pyrkiä selvittämään se, oliko rikoslailla tarkoitettu todella muuttaa selvästi aikaisempaa tilannetta. Meillä kuten myös Ruotsissa hätävarjelussa voitiin ryhtyä voimakeinojen käyttöön todella konkreettista fyysisen koskemattomuuden tai itsemääräämisoikeuden loukkaamista tai vaarantamista vastaan sekä omaisuuden suojaksi. Kotirauhan suoja liittyi yleensä välittömästi edellä mainittujen intressien loukkaamisen suojaan. Sen sijaan historiallisen tarkastelun valossa näyttää muiden intressien kuten kunnian tai siveellisyydentunnon loukkaaminen jäävän tämän ulkopuolelle, ellei samalla tekoon sisälly myös puuttuminen henkeen, ruumiilliseen koskemattomuuteen tai vapauteen. Kun rikoslakimme valmistelutöissä torjuttiin esillä ollut hanke hätävarjeluoikeuden laajentamiseksi, lienee tämä ymmärrettävä niin, että puolustettavat oikeushyvät säilyivät periaatteessa ennallaan. Pakkotilasäännös (RL 3:10) oli uusi säännös, jolla ei ollut varsinaista historiallista perustaa. Aikaisemmat niukat säännökset olivat siinä määrin kasuistisia. Tältä pohjalta ei mielestäni ole erityisiä perusteita esittää RL 3:6:n ja 3:10:n samanlaisille suojattaville/pelastettaville intresseille toisistaan poikkeavaa tulkintaa. Näin ollen näissä säännöksissä »itseään tai toista» tarkoittaisi vain henkeä, ruumiillista koskemattomuutta ja vapautta, jolloin ruumiillinen koskemattomuus tulee ymmärtää laajasti tosiasiallisena fyysisenä puuttumisena toisen henkilöön, olipa pohjimmiltaan kysymys pahoinpitelystä, siveellisyyden loukkaamisesta tai kunniasta. Näiden lisäksi säännöksissä on nimenomaan mainittu omaisuus, joka voi olla yhtä hyvin omaa kuin vierasta yksityistä tai julkista varallisuutta. Vain hätävarjelua koskevat eräät RL 3:7:n omaisuuden ja lähinnä kotirauhan suojaa koskevat erityissäännökset.

3 §. HÄTÄVARJELUTILANNE RL 3: 6:N MUKAAN

A. Yleistä

Ennen vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen säätämistä olivat hätävarjelua koskevat säännökset varsin kasuistisia. Hätävarjelutilanteet oli määritelty suhteellisen yksityiskohtaisesti ja konkreettisesti. Tämän perinteen jäänteet ovat selvästi nähtävissä sekä sanotun asetuksen että vuoden 1889 rikoslain hätävarjelusäännöksissä. Pahoinpitelyasetuksen 25^1 §:ssä oli melko yleisluonteisesti säädetty hengen, ruumiillisen koskemattomuuden ja vapauden suojelusta tilanteessa, jossa hyökkäys tapahtui väkivallalla tai uhkauksella, joka sisälsi pakottavan vaaran. Tämän lisäksi asetuksen 25^2 §:ssä oli kysymys toisaalta kotirauhan toisaalta omaisuuden suojasta. Tilanne oli määritelty yksityiskohtaisemmin kuin 1 momentissa. Hätävarjeluoikeus oli sitä vastaan, joka murtautui tai muutoin luvatta tunkeutui toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen yön aikana, taikka sitä vastaan, joka teki vastarintaa, olipa yö tai päivä, sille, joka halusi suojella omaansa tai ottaa omansa verekseltä takaisin.

Pääpiirteissään pahoinpitelyasetuksen mukainen hätävarjelutilanteiden erottelu säilyi myös rikoslakia valmisteltaessa. Näin tulivat hätävarjelusäännökset jaetuksi rikoslaissa kahteen eri pykälään. RL 3: 6 sisältää yleissäännöksen. Sen mukaan voidaan »aloitetulta tahi kohta päätä uhkaavalta oikeudettomalta hyökkäykseltä» (»emot påbörjadt eller omedelbart förestående angrepp») suojella itseään tai toista eli henkeä, ruumiillista koskemattomuutta ja vapautta sekä omaa tai toisen omaisuutta. RL 3: 7 tunnustaa tätä täydentäen hätävarjeluoikeuden, jos omaansa verekseltä takaisin otettaessa kohdataan vastarintaa. Lisäksi siinä on kotirauhan suojan osalta pahoinpitelyasetuksen 25^2 §:ää vastaava säännös hätävarjeluoikeuden käyttämisestä sitä vastaan, joka luvattomasti tunkeutuu toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tahi alukseen. Erona on se,

että säännöksestä puuttuu erityinen maininta murtautumisesta ja nyt hätävarjeluoikeus on myös päiväsaikaan.

Tässä luvussa on tarkoitus käsitellä vain RL 3: 6:ssä säädettyä hätävarjelutilannetta erityisesti vertailemalla sitä RL 3: 10:ssä säädettyyn pakkotilaan. RL 3: 7:ssä säädetyt kaksi erityistapausta on luontevampaa selvitellä erikseen omissa luvuissaan jäljempänä.[1]

B. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen

1. Ruotsi

a. *Hätävarjelutilanne.* Ruotsin vuoden 1864 rikoslain hätävarjelua koskeva 5: 7 oli Suomen vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 25[1] §:n kanssa ja 5: 8 vastaavasti mainitun asetuksen 25[2] §:n kanssa samansisältöinen. Vuonna 1890 uusittiin Ruotsissa hätävarjelusäännöksiä. Tapaukset jaettiin kahteen ryhmään. SL 5: 7:ään tulivat säännökset ns. suuremmasta (absoluuttisesta) ja SL 5: 10:ään pienemmästä (relatiivisesta) hätävarjeluoikeudesta. Samalla hätävarjelutilanteet olennaisesti lisääntyivät. Tähän liittyvä pelkkä tekninen muutos oli SL 5: 8:n siirtäminen 5: 7:n 2 momentiksi. Uusittuun SL 5: 10:ään tuli 7 §:ään ja myös julkisoikeudellista hätävarjelua koskevaan 8 §:ään nähden toissijainen säännös, jossa puhutaan voimakeinojen (våld) käyttämisestä »till afvärjande af ett påbörjadt eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, eller öfvat våld emot den, som medelst inbrott eller eljest olofligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg».[2]

Vuonna 1937 tehdyllä lisäyksellä SL 5: 10:ään laajennettiin hätävarjeluoikeutta kotirauhan suojaksi koskemaan myös sellaisia tapauksia, joissa kotirauhan piirissä oleskeleva kieltäytyy poistumasta kehoituksen saatuaan.[3]

BrB 24: 1:ään tulivat hätävarjelusäännökset jonkinverran entisestään muokattuina. Hätävarjelutilanteen alkamisajankohdan raja siirtyi hie-

---

[1] Ks. jälj. 4 ja 5 §.

[2] L. 20. 6. 1890/33. Ks. myös *Hagströmer* 1901—05, 144—148 ja *SOU* 1934: 56, 14—30.

[3] L. 21. 5. 1937/242. Ks. sen valmistelusta *SOU* 1934: 56. Vuonna 1945 siirrettiin SL 5: 10 asiallisesti muuttamattomana SL 5: 8:ksi (L. 20. 4. 1945/128).

man aikaisemmaksi. Henkilöön tai omaisuuteen kohdistuvan rikollisen hyökkäyksen tuli olla aloitettu tai uhkaava (»påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp»), kun se aikaisemmin oli, kuten meidänkin rikoslaissamme, aloitettu tai kohta päätä uhkaava (»påbörjat eller omedelbart förestående»). Laiminlyöntiä ei pidetä hyökkäyksenä. Edelleen voimakeinoja saa käyttää, jos estetään omaisuuden takaisin ottamista verekseltä. Lisäksi kotirauhan piiriin tunkeutuneeseen tai siellä olevaan, mutta poistumiskäskyä noudattamatta jättäneeseen saadaan kohdistaa voimakeinoja.[4]

b. *Pakkotila.* BrB 24: 4:ssä on saman luvun muihin säännöksiin nähden toissijainen pakkotilaa (nöd) koskeva säännös. Siinä on kysymys hengen tai terveyden vaaran torjumisesta, arvokkaan omaisuuden pelastamisesta tai muusta syystä hädässä toimimisesta. Ennen tätä ei Ruotsissa ollut rikoslaissa pakkotilaa koskevaa säännöstä.

2. *Norja*

a. *Hätävarjelutilanne.* Norjan rikoslain 48 §:ssä on hätävarjelutilanne määritelty hyvin niukasti. Siinä puhutaan vain oikeudenvastaisesta hyökkäyksestä (retsstridigt angreb). Norjassa on vallinnut tietty epätietoisuus siitä, mitä ymmärretään hyökkäyksellä. Ensi sijassa se on aktiivista intressien loukkaamista. Eräissä tapauksissa laiminlyönti on verrattavissa vahinkoa aiheuttavaan toimintaan. Näihin tilanteisiin liittyvillä ongelmilla ei kuitenkaan *Andenaesin* mukaan ole erityistä käytännön merkitystä, koska silloin yleensä voidaan soveltaa rikoslain 47 §:n pakkotilaa koskevaa säännöstä.[5]

Norjan vuoden 1842 rikoslaki edellytti, että hyökkäyksen tuli olla aloitettu tai että ainakin oli tehty sellainen hyökkäyksen valmistelu, että vaara oli läheltä uhkaava.[6] Nykyisessä rikoslaissa ei ole tällaista rajoitusta, vaan laissa puhutaan vain hyökkäyksen torjumisesta (afvergelse), joka tarjoaa mahdollisuuden ryhtyä hätävarjelutoimiin myös tulevaisuudessa

4 *SOU* 1953: 14, 394—395, *Proposition* 1962: 10, B 325—328, 389 ja 479, *Beckman ym.* 1973, 614—618, *Blomkvist* 1972, 20—27 ja 43—51 sekä *Strahl* 1976, 393—394.

5 *Andenaes* 1974, 166—167. Ks. myös *Augdahl* 1920, 22—24, *Hagerup* 1930, 196 ja *Skeie* 1946, 157—158.

6 *Augdahl* 1920, 56 ja *Schweigaard* 1882, 347.

tapahtuvaa hyökkäystä vastaan. Laivanpäällikkö voi käyttää hätävarjelua miehistöä vastaan, joka on tehnyt keskenään sopimuksen päällikön surmaamisesta muutaman päivän kuluttua määrätyssä paikassa, jo ennen kuin mainittu paikka on saavutettu.[7] Hätävarjeluoikeus lakkaa puolestaan silloin, kun hyökkäys on päättynyt. Hyökkäyksen päättymistä ei välttämättä merkitse se, että jonkin rikoksen tunnusmerkistö on täyttynyt.[8]

b. *Pakkotila.* Norjan rikoslain 47 §:ssä säädetyssä pakkotilassa (nødrett) on kysymys toiminnasta, johon on ryhdytty »for at redde nogens Person eller Gods fra en paa anden Maade uafvendelig Fare...». Kun hätävarjelusäännös edellyttää oikeudenvastaista hyökkäystä, on pakkotilasäännöksessä otettu huomioon kaikenlaiset hätätilanteet. Erona on nähty se, että hätävarjelussa on oikeus vääryyttä ja pakkotilassa oikeus oikeutta vastassa.[9]

3. *Tanska*

a. *Hätävarjelutilanne.* Tanskan rikoslain 13 §:n mukaan edellytetään, kuten edellytettiin jo vuoden 1866 rikoslain 40 §:ssä,[10] aloitettua tai läheltä uhkaavaa oikeudetonta hyökkäystä (»påbegyndt eller overhaengende uretmaessigt angreb»). Hätävarjelu ei ole mahdollista hyökkäyksen loputtua. Voimakeinojen käyttö pakenevaa pahoinpitelijää vastaan ei ole hätävarjelua. Vapaudenriistoa vastaan on oikeus käyttää hätävarjelua niin kauan kuin vapaudenmenetys kestää. Varkausrikosten osalta on Tanskassa vanhastaan katsottu, että omaisuuden takaisin ottaminen varkaalta on sallittua, kun tätä seurataan »in continenti».[11]

b. *Pakkotila.* Tanskan rikoslain 14 §:ssä olevassa pakkotilasäännöksessä puhutaan teosta, joka on välttämätön »til afvaergelse af truende skade på person eller gods». Erona hätävarjeluun nähdään se, että hätävarjelu edellyttää oikeudetonta hyökkäystä, kun pakkotilassa ei ole täl-

---

7 *Andenaes* 1974, 167—168, *Augdahl* 56—58 ja *Skeie* 1946, 158. Suppeamman tulkinnan linjoilla *Hagerup* 1930, 197. Ks. myös *Honkasalo* 1965, 150.

8 *Augdahl* 1920, 61—62 ja *Hagerup* 1930, 197—198.

9 *Andenaes* 1974, 181.

10 *Torp* 1905, 283 ja 293—294.

11 *Greve & Ingstrup & Gram Jensen* 1975, 44—45, *Greve ym.* 1976, 143, *Hurwitz & Waaben* 1971, 185—186 ja *Krabbe* 1947, 152—154.

laista edellytystä. Lisäksi hätävarjeluteko voidaan kohdistaa vain hyökkääjään tai hänen omaisuuteensa, sen sijaan pakkotilateko voi kohdistua myös kolmannen intresseihin.[12]

4. *Saksan Liittotasavalta*

a. *Hätävarjelutilanne.* Sekä aikaisemmassa StGB 53 §:ssä että nykyisessä 32 §:ssä puhutaan käsillä olevasta oikeudenvastaisesta hyökkäyksestä (»um einen gegenwärtigen rechtswidrigen Angriff»). Sillä on ymmärretty tilanteita, joissa oikeudenloukkaus on välittömästi uhkaamassa, jo tapahtunut tai edelleen jatkumassa. Sen sijaan näiden aikarajojen ulkopuolelle jäävät tulevaisuudessa uhkaavat tai jo päättyneet hyökkäykset. Pientä epätietoisuutta on eräissä tapauksissa aiheuttanut käsillä olevan hyökkäyksen päättymisajankohta. Anastusrikoksissa on katsottu hyökkäyksen jatkuvan aina siihen asti, kunnes saalis on saatu turvaan. Myös laiminlyöntiä voidaan tietyissä tapauksissa pitää hyökkäyksenä. Tällaisia voivat olla aktiiviseen tekemiseen rinnastettavat epävarsinaiset laiminlyöntirikokset sekä tapaukset, joissa rikos- tai järjestysoikeudellisesti on sanktioitu toimimisvelvollisuus. Hyökkäyksen tulee olla oikeudenvastainen, mutta ei välttämättä rangaistava. Ei ole myöskään pidetty välttämättömänä, että jokin vääryystunnusmerkistö täysin toteutuu. Riittää, että ns. seurausvääryys (Erfolgunwert) eli suojatun oikeushyvän loukkaaminen tai vaarantaminen toteutuu.[13]

b. *Pakkotila.* Saksan Liittotasavallan rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä tuli vuoden 1975 alusta rikoslakiin yleinen oikeudenmukaista pakkotilaa koskeva säännös (StGB 34 §). Tosin ilman rikoslainsäädännössä ollutta nimenomaista säännöstäkin oli tavanomaisoikeudellisesti tunnustettu jonkin oikeushyvän pelastamiseksi tai oikeusvelvollisuuden täyttämiseksi välttämätön teko intressivertailun perusteella oikeudenmukaiseksi (»übergesetzlicher Notstand»)[14]

Siviilioikeudellisessa lainsäädännössä on vanhastaan ollut omat säännöksensä oikeudenmukaisesta pakkotilasta. BGB 228 §:ssä on säädetty

---

12 *Hurwitz & Waaben* 1971, 194.

13 *Baldus* 1970, 48, *Baumann* 1975, 310—311, *Blei* 1977, 129—131, *Bockelmann* 1973, 92—93, *Eser* 1976, 93—96, *Hirsch* 1977, 211—233, *Jescheck* 1978, 273—275, *Maurach* 1971, 310—313, *Mezger & Blei* 1973, 132—134, *Schönke & Schröder* 1974, 481—483 ja *Schönke ym.* 1978, 466—468.

14 *Schönke & Schröder* 1974, 448—452.

vieraan esineen taholta uhkaavan vaaran torjumisesta (defensiivinen pakkotila) ja BGB 904 §:ssä muunlaisesta käsillä olevan vaaran torjumisesta (agressiivinen pakkotila). Molemmissa tapauksissa on kysymys vieraaseen omaisuuteen puuttumisesta vaaran torjumiseksi. Nämä säännökset ovat edelleen voimassa rikoslain oikeudenmukaista pakkotilaa koskevasta säännöksestä huolimatta.[15]

StGB 34 §:n mukaan oikeudenmukaisessa pakkotilassa on kysymys käsillä olevan, eikä muutoin torjuttavissa olevan henkeen, ruumiiseen, vapauteen, kunniaan, omaisuuteen tai muuhun oikeushyvään kohdistuvan vaaran torjumisesta.[16]

Aikaisemmin StGB 52 ja 54 §:ssä olivat suppea-alaiset pakkotilaa koskevat säännökset, joiden mukaan pakkotila oli vain anteeksiantoperuste. Nämä säännökset korvasi rikoslain yleistä osaa uudistettaessa säädetty StGB 35 §. Sen mukaan pakkotilateko anteeksiantoperusteena tulee kysymykseen vain mikäli käsillä oleva vaara kohdistuu omaan tai läheisen henkilön henkeen, ruumiiseen tai vapauteen. Kuitenkin jos vaara on itse aiheutettu tai erityisistä olosuhteista johtuen (kuten sotilaat, poliisi ym.) tekijältä vaaditaan vaaran sietäminen, ei kysymys ole anteeksiantoperusteesta, mutta rangaistusta voidaan alentaa.[16a]

5. *Saksan Demokraattinen Tasavalta*

a. *Hätävarjelutilanne.* Saksan Demokraattisen Tasavallan rikoslain 17 §:ssä puhutaan myös käsillä olevasta oikeudenvastaisesta hyökkäyksestä. Pelkkä passiivinen suhtautuminen ei ole hyökkäystä lain tarkoittamassa merkityksessä, ellei laiminlyödä oikeudellista velvollisuutta. Hyökkäys on »käsillä oleva» silloin, kun se suoraan tapahtuu tai välittömästi uhkaa. Suunnitteluvaiheessa ja valmistelun alussa ei ole hyökkäystä, ellei kysymyksessä ole jo tässä vaiheessa rangaistava teko. Hätä-

---

[15] Ks. siviilioikeudellisista pakkotilaa koskevista säännöksistä *Baumann* 1975, 322—327, *Jescheck* 1978, 285—288, *Larenz* 1975, 223—226, *Palandt* 1973, 186 ja 943—944 sekä *Wolf* 1973, 486—488.

Ks. StGB 34 §:n sekä BGB 228 ja 904 §:n keskinäisistä suhteista *Seelmann* 1978. Ks. myös *Koskinen* 1979 ja *Warda* 1972, 143—171.

[16] Ks. tarkemmin *Baumann* 1975, 353—357, *Blei* 1977, 147—150, *Hirsch* 1974, 30—31, *Jescheck* 1978, 288—290 ja *Schönke ym.* 1978, 489—492.

[16a] Ks. tarkemmin *Baumann* 1975, 468—472, *Blei* 1977, 185—187, *Jescheck* 1978, 389—390 ja 393—394 sekä *Schönke ym.* 1978, 505—509 ja 511—512.

varjeluoikeus kestää niin kauan kuin hyökkäys ei ole päättynyt. Myös Saksan Demokraattisessa Tasavallassa on pakomatkalla olevaa varasta vastaan oikeus käyttää hätävarjelua, koska hyökkäys vielä jatkuu.[17]

b. *Pakkotila.* Rikoslain 18 §:n mukaan pakkotilatilanne edellyttää tekijää tai toista tahi sosialistista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä uhkaavaa käsillä olevaa vaaraa. Vaara voi olla ihmisen, esineen tai luonnontapahtumien aiheuttama, kun hätävarjelussa on kysymys ihmisen hyökkäyksen torjumisesta ja hyökkääjälle vahingon aiheuttamisesta. Rikoslain 19 §:n mukaan kysymyksessä ei ole rikos, jos joku vastustamattomalla väkivallalla tai hengen tai terveyden vaaran käsittävällä uhkauksella pakotetaan loukkaamaan kansalaisten tai yhteiskunnan oikeuksia ja intressejä (Nötigungsstand).[18]

6. Itävalta

a. *Hätävarjelutilanne.* Itävallan vuoden 1852 rikoslain 2 §:ssä puhuttiin vain elämää, vapautta tai varallisuutta vastaan tapahtuvan oikeudenvastaisen hyökkäyksen torjumisesta. Vaikka laissa ei nimenomaisesti mainittukaan, on Itävallassa pidetty varsin kiistattomana, että se tarkoitti käsillä olevaa tai välittömästi uhkaavaa oikeudenvastaista hyökkäystä.[19] Näin ollen sillä seikalla, että uuden rikoslain (1974) 3 §:ään otettiin nimenomainen maininta hyökkäyksen käsillä olosta tai välittömästä uhkaavuudesta (»um einen gegenwärtigen oder unmittelbar drohenden rechtswidrigen Angriff auf...»), ei merkinnyt tässä suhteessa muutosta aikaisempaan lainsäädäntöön.[20]

b. *Pakkotila.* Itävallan positiivisessa oikeudessa ei ole nimenomaisesti säädetty oikeudenmukaisesta pakkotilasta. Vanhan rikoslain (1852) 2 §:n g kohdassa oli mainittuna hätävarjelun ohessa teko, joka tapahtuu vastustamattomasta pakosta. Tällaista tekoa ei voitu lukea syyksi Verbrechen-tyyppisenä rikoksena, joka edellytti tahallisuutta. Myöskään

---

17 *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 110—111 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 398—402.

18 *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 113—115 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 410 ja 414—415.

19 *Entwurf* 1964, 11, *Foregger & Serini* 1966, 22, *Kaniak* 1960, 39 aliv. 98—99 ja *Rittler* 1954, 139.

20 *Entwurf* 1964, 11 ja *Foregger & Serini* 1974, 3.

uuteen rikoslakiin (1974) ei sisälly muuta kuin anteeksiannettavaa pakkotilatekoa koskeva säännös (10 §). Tämän mukaan kysymyksessä on itseään tai toista välittömästi uhkaavan huomattavan haitan torjuminen.[21]

7. *Sveitsi*

a. *Hätävarjelutilanne.* Sveitsin rikoslain 33 artiklan mukaan hätävarjelutilanne on käsillä, kun joku oikeudetta hyökkää tai välittömästi hyökkäyksellä uhkaa. Täälläkin tilannetta voidaan luonnehtia aloitetuksi tai välittömästi uhkaavaksi hyökkäykseksi.[22] *Dubsin* mukaan hätävarjelutilanne ei ole enää käsillä pakenevaa varasta vastaan. Siinä puuttuu käsillä oleva tai uhkaava hyökkäys.[23] Hyökkäys voi tapahtua myös epävarsinaisen, mutta ei varsinaisen laiminlyöntirikoksen muodossa.[24]

b. *Pakkotila.* Sveitsin rikoslain 34 artiklan mukaan pakkotila on olemassa silloin, kun joku tekee teon pelastaakseen omansa tai toisen oikeushyvän, etenkin hengen, ruumiin, vapauden, kunnian, varallisuuden välittömästä vaarasta, jota ei käy muuten torjuminen.[25]

C. Hyökkäyksestä

RL 3: 6:n hätävarjelutilanteen määrittelyyn kuuluu, paitsi jo edellä kuvattu rajoittuneisuus määrättyihin oikeushyviin, myös että kysymyksessä on hyökkäys, joka on oikeudeton ja aloitettu tai kohta päätä uhkaava.

RL 3: 6:n ilmaus hyökkäys (angrepp) ja siihen verrattavat Ruotsin BrB 24: 1:n angrepp, Norjan rikoslain 48 §:n ja Tanskan rikoslain 13 §:n angreb sekä saksalaisen kielialueen hätävarjelusäännöksissään käyttämä Angriff ovat aiheuttaneet tulkinnallisia vaikeuksia. Puhtaasti kielelliseltä kannalta se näyttäisi rajoittuvan tietynlaiseen aktiiviseen toimintaan, jonka

---

[21] *Entwurf* 1964, 21—24, *Foregger & Serini* 1966, 21 ja 1974, 7—8 sekä *Rittler* 1954, 236—238.

[22] *Dubs* 1973, 342—345, *Schultz* 1977, 145—147 ja *Thormann & v. Overbeck* 1940, 140—141.

[23] *Dubs* 1973, 344 ja 349—350.

[24] *Schultz* 1977, 146.

[25] *Schultz* 1977, 150—152 ja *Thormann & v. Overbeck* 1940, 143—146.

laatu eri säännöksissä on yksityiskohtaisemmin rajattu. Tällainen sisältö on hyökkäys-sanalla Suomen rikoslain 21:8:n tappelusäännöksessä.[26]

Grotenfeltin mukaan hyökkäys on toiminta, joka lähtee muutoksen aikaansaamisesta pysyvissä olosuhteissa loukkaamalla toisen henkilöä, omaisuutta tai kotirauhaa. Oikeudenvastaisen tilan ylläpitäminen laiminlyönnillä ei ole hyökkäys.[27] *Serlachius* puolestaan toteaa, että jokainen oikeudenvastainen teko ei ole hyökkäys. Hän mainitsee esimerkkejä: luvattomasti viljelleen tekemän sadonkorjuun estäminen ei ole mahdollista hätävarjelutoimin, eikä hätävarjelua saa harjoittaa sitä vastaan, joka omin valloin on rakentanut toisen talonasemalle. Toisaalta vapaudenriistotapauksissa ollaan oikeutettuja hätävarjeluun niin kauan kuin vapaudenriisto kestää tai vastaavasti niin kauan kuin kotirauhaa häiritään.[28]

Alasen mukaan pitää kiinnittää huomiota lainsäätäjän tarkoitusnäkökohtiin, eikä hänen mukaansa liene rajoituttava pelkästään hyökkäyksen alkuperäiseen käsitesisältöön. Aineellisesti oikeudeton hallinta ei ole kuitenkaan hyökkäys tässä tarkoitetussa mielessä. Vapaudenriiston ja kotirauhan loukkaamisen pitempiaikainen kesto oikeuttaa koko ajan hätävarjeluun, vaikkei kysymyksessä olekaan hyökkäys sanan kielellisessä merkityksessä. Myös ns. epävarsinaisia laiminlyöntirikoksia vastaan voidaan käyttää hätävarjelua.[29]

Honkasalo katsoo hyökkäyksellä tarkoitettavan lähinnä aktiivista toimintaa, jonka kautta oikeushyvä joutuu uhanalaiseksi. Myös passiivinen suhtautuminen voidaan katsoa tällaiseksi hyökkäykseksi, jos passiivisesti suhtautuvalla on erityinen seurauksesta vastuun perustava velvollisuus seurauksen estämiseen ja laiminlyönti sen vuoksi saattaa oikeushyvän aktuaalisen uhan alaiseksi. Honkasalon mukaan hätävarjelu on käytettävissä, jos vaihdemies istuu vaihteen päällä sitä asianmukaisesti kääntämättä, aikoen tällä laiminlyönnillä aiheuttaa onnettomuuden, tai jos La-

---

26 Ks. RL 21:8 (L. 14.7.1969/491): »Jos tappelussa tai hyökkäyksessä, johon useat ottavat osaa...». Myös rikoslain alkuperäisissä 21:8:ssä ja 9:ssä puhuttiin tappelusta ja hyökkäyksestä. Tosin rikoslain alkuperäinen ruotsinkielinen teksti ei käyttänyt angrepp vaan öfverfall-sanaa, jota myös käytettiin vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 25 1 §:ssä hätävarjelun yhteydessä. Ks. nykyisen RL 21:8:n tulkinnasta *Honkasalo* 1970, 48—51.

27 *Grotenfelt* 1910—13, 84.

28 *Serlachius* 1951, 80.

29 *Alanen* 1925, 91—95.

pin opas uhkaa jättää opastettavansa avuttomaan tilaan erämaahan, näiden pakottamiseksi täyttämään velvollisuutensa.[30]

Hakulinen on todennut hyökkäyksellä tarkoitettavan positiivista tekoa, laiminlyöntiä ei voida torjua hätävarjelulla. Hän ei kuitenkaan vaadi, että sinä hetkenä, jolloin vaaran torjumiseen ryhdytään, loukkaamiseen sisältyisi aktiivista toimintaa, vaan riittää, että aikaisemmalla teolla on luotu tilanne, jonka edelleen jatkuminen on vaaraksi suojatuille eduille.[31]

Helminen puolestaan on katsonut, että laiminlyönti tuskin koskaan saattaa olla sellainen hyökkäys, joka oikeuttaisi voimakeinoin pakottamaan laiminlyöjän täyttämään velvollisuutensa.[32]

Hyökkäys merkitsee oikeusjärjestyksen suojaaman intressin loukkaamista tai vaarantamista.[33] Kuten edellä on käynyt ilmi, on varsin epäselvää, onko laiminlyönti lain tarkoittama hyökkäys, vaikka silläkin tavoin voidaan loukata tai vaarantaa suojattua oikeushyvää. Rikoslain niukat perustelut eivät tuo valaisua tähän kysymykseen. Historiallisesti tarkasteltuna näyttää lainsäätäjä liittäneen hätävarjeluoikeuden yleensä tilanteisiin, joissa on edellytetty aktiivista toimintaa. Usein laissa puhuttiin nimenomaan kimppuun hyökkäämisestä tai päälle karkaamisesta. Vielä vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 25[1] § näyttää noudattaneen tätä linjaa. Hyökkäystä kuvaava sana muuttui rikoslaissa pahoinpitelyasetuksen öfverfall-sanasta angrepp-sanaksi. Kysymystä hätävarjeluoikeudesta laiminlyöntiä vastaan tämä muutos ei kuitenkaan ratkaissut.

Laiminlyöntirikokset on yleensä jaettu varsinaisiin ja epävarsinaisiin. *Honkasalon* määrittelyn mukaan varsinainen laiminlyöntirikos on kysymyksessä kaikissa niissä tapauksissa, joissa laiminlyönti sinänsä on kriminalisoitu. Tekijä jättää tekemättä, mitä hänen pitäisi tehdä. Hän rikkoo käskynormia vastaan. Epävarsinainen laiminlyöntirikos on kysymyksessä, kun tekijä jättää tekemättä, mitä hänen pitäisi tehdä, ja aiheuttaa siten seurauksen, jota hänen ei pitäisi aiheuttaa. Hän rikkoo samalla sekä käsky- että kieltonormia vastaan.[34] Hätävarjelutilanteen luonteesta johtuu, että kysymykseen ei voi tulla voimakeinojen käyttö RL 3: 6:n nojalla varsinaisiksi luonnehdittuja laiminlyöntirikoksia vastaan, koska säännös-

30 *Honkasalo* 1965, 146—147 ja *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 44—45.

31 *Hakulinen* 1965, 289.

32 *Helminen* 1974, 15—16.

33 Näin esim. *Jescheck* 1978, 271.

34 *Honkasalo* 1965, 107—108. Ks. myös *H. Palmén* 1978, erit. s. 6—21.

tön tarkoitus tähtää nimenomaan seurauksen estämiseen, eikä sinänsä jonkun henkilön pakottamiseen täyttämään sanktioidun toimimisvelvollisuutensa. Sen sijaan ongelmallisiksi muodostuvat juuri ne tilanteet, joissa vastuu laiminlyönnillä aiheutetusta seurauksesta rinnastetaan aktiiviseen tekemiseen. Tämä vastuu edellyttää erityisen toimintavelvollisuuden olemassa oloa. Kun tällaisissa tapauksissa on vakiintuneesti voitu soveltaa laiminlyönteihin myös sellaisia tunnusmerkistöjä, jotka eivät tavallisen kielenkäytön mukaan sisällä laiminlyöntiä, ei mielestäni ole estettä sille, etteivätkö tällaiset tapaukset voisi sisältyä myös hätävarjelusäännöksen tarkoittaman hyökkäys-käsitteen piiriin.

D. Pakottavasta vaarasta

RL 3: 10:ssä puhutaan »pakottavasta vaarasta» (»ur trängande fara») pelastamisesta, kun RL 3: 6:ssä on kyse »oikeudettomalta hyökkäykseltä» (»orättmätigt angrepp») suojelemisesta. Vastaavasti edellä selostetut ulkomaiset säännökset noudattelevat samantapaisia päälinjoja. Pakkotilan yhteydessä puhutaan vaarasta ja hätävarjelun yhteydessä hyökkäyksestä. Terminologisesta erosta huolimatta ainakin joissakin tapauksissa kysymyksessä voi olla yksi ja sama asia. Tämä edellyttää sen selvittämistä kumman säännöksen mukaan määräytyy voimakeinojen käyttö.[35]

Vaaran käsitettä on kirjallisuudessa pohdittu runsaasti. Vaaralla rikosoikeudellisena käsitteenä katsotaan Suomessa olevan vakiintunut merkitys, ja se voidaan määritellä tilaksi, johon ennalta (ex ante) arvostellen liittyy mahdollisuus, että jokin oikeudenloukkaus voi syntyä.[36]

Pakkotilasäännöksessä vaaraa ei ole kytketty nimenomaisesti oikeudenvastaisten tekojen aiheuttamiin vaaratilanteisiin, vaan vaara on voinut aiheutua syystä, joka sinänsä ei ole lainvastaista. Sen sijaan hätävarjelusäännökselle on hyvin olennaista se, että kysymyksessä on *oikeudeton* hyökkäys. Suomalaisessa rikosoikeuskirjallisuudessa on hätävarjelun ja pakkotilan eroa luonnehdittu sillä, että hätävarjelussa on oikeus vääryyttä vastassa, mutta pakkotilassa oikeus oikeutta vastassa.[37] Näin ei kui-

---

35 Ks. oikeuttamisperusteiden konkurenssista *Warda* 1972, 143—171. Ks. myös *Koskinen* 1979 ja *Seelmann* 1978.

36 *R. Ellilä* 1974, 67—68. Ks. eri tutkijoiden käsityksistä *R. Ellilä* 1974, 68—69 ja *Hoflund* 1967, 35—36.

37 *Forsman* 1874, 5—6 ja 1930, 116, *Grotenfelt* 1910—13, 93, *Honkasalo* 1965,

tenkaan ehdottomasti ole asianlaita lain nimenomaisen sanamuodon mukaan. Pakkotilassa ei ole eroteltu oikeutta ja vääryyttä. Siinä puhutaan vain pakottavasta vaarasta. Vaaran laatua ei ole tämän tarkemmin määritelty. Myös oikeudeton hyökkäys voi olla tällainen pakottava vaara.

Kun hätävarjelusäännöksessä puhutaan aloitetusta tai kohta päätä uhkaavasta oikeudettomasta hyökkäyksestä, on selvää, että kysymyksessä on ainakin vaara jollekin oikeushyvälle. On tila, johon ennalta arvostellen liittyy mahdollisuus, että jokin oikeudenloukkaus voi syntyä. Onko kysymyksessä pakottava vaara, on jo ongelmallisempi. *Honkasalon* mukaan pakkotilaan kuuluva pakottava vaara on säännönmukaisesti sellainen, että vaara on välitön. Toisin sanoen tilanteen täytyy yleensä olla edistynyt sille asteelle, että oikeuden menetys on viivytyksettä uhkaamassa. Jos vaara uhkaa vasta jonkin ajan kuluttua, se yleensä voidaan torjua muilla keinoin kuin oikeusjärjestyksen suojaaman edun uhraamisella. Pakkotilateon lykkäämistä ei voida vaatia sellaisissa tapauksissa, joissa sen lykkääminen on omiaan lisäämään vaaraa. Tällöin Honkasalon mukaan vaara voidaan jo aikaisemmilla asteilla katsoa pakottavaksi.[38]

Pakottavasta vaarasta puhutaan myös muutamissa erityisissä tunnusmerkistöissä. Väkisinmakaamista koskevassa nyttemmin kumotussa RL 25: 4:ssä, samoin kuin nykyisessä RL 20: 1:ssä (L. 15. 1. 1971/16), puhutaan uhkauksesta, »jossa pakottava vaara on tarjona». Ryöstön (RL 31: 1) ja ryöstöntapaisen kiristämisen (RL 31: 4^3) tunnusmerkistöissä on vaatimus, että uhkauksessa tulee olla tarjona »pakottava hengen tai terveyden vaara». Nämä ovat olleet tässä muodossa rikoslain säätämisestä lähtien.

RL 25: 4 sai lopullisen sisältönsä valtiopäiväkäsittelyn aikana rikoslakivaliokunnassa, joka halusi selventää ja yhtenäistää RL 25: 4:n ja 25: 6:n sanamuodot, minkä vuoksi pakottamisen tuli tapahtua »väkivallalla tai *uhkauksella, jossa pakottava vaara on tarjona* (»med våld eller med hot, som innebär trängande fara»).[39] Säädyille annetussa esityksessä lausuttiin RL 25: 4:ssä: »Jos joku pakottaa naisen salavuoteuteen käyttämällä

165 ja *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 50. Näin myös *KM* 1875: 9, 194. Samoin *Kivimäki & Ylöstalo* 1973, 432.

[38] *Honkasalo* 1948, 195 ja 1965, 174. Vuoden 1948 painoksessa Honkasalo käyttää esimerkkinä raskaudentilaa ja sen synnyttämää vaaraa. Teoksen toisessa painoksessa ei enää ole tätä esimerkkiä. Ks. myös *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 52. *Anttila & Heinonen* 1974, 81 ja 1977, 121 toteavat vain suppeasti, että pakkotilassa kysymykseen tulevalla vaaralla tarkoitetaan välitöntä vaaraa.

[39] *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 85 ja *Strafflagsutskottet* 1/1888, 70. Ruotsinkielinen sanamuoto on sama kuin vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 25 1 §:n hätävarjelusäännöksessä.

väkivaltaa, jota nainen ei jaksa vastustaa, tahi *uhkausta,* taikka ...» ja RL 25: 6:ssä: »Jos joku väkisin tai *uhkaamalla väkivaltaa, mikä sisältää päälletunkevan vaaran* ...» (»Den som med våld eller hot om våld, som innebär trängande fara...»).[40]

Forsman toteaa, että »hot med våldtäkt åter måste innebära trängande fara och såsom sådant vara egnadt att bryta kvinnans motsträfvighet». Uhka voi kohdistua myös kolmanteen henkilöön (esim. uhataan surmata naisen lapsi). Uhkana voi olla muukin kuin henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuva uhkaus (esim. uhataan polttaa naisen koti).[41] *Serlachius* puolestaan katsoo, että »pahan, jolla uhataan, pitää olla 'kohta päätä uhkaava' (vertaa R.L. 3: 6).» Sen täytyy olla sitä laatua, että sen torjumista ei voida lykätä tuonnemmaksi. Serlachius on myöhemmin lieventänyt aikaisemmin esittämäänsä kantaa, jonka mukaan vaadittaisiin uhkaus, jonka toteuttaminen sisältäisi väkivallanteon naista tai jotakuta kolmatta kohtaan, ja yhtyy Forsmanin edellä esitettyyn kantaan, että voidaan uhata millä pahalla tahansa, kunhan tämä paha on niin tuntuva, että se on omansa murtamaan naisen vastahakoisuuden.[42] Myös *Honkasalon* mukaan vaaran tulee olla kohta päätä uhkaava. Sen torjumista ei voi lykätä tuonnemmaksi. Tästä hänen mukaansa vallitsee täysi yksimielisyys. Sen sijaan ei ole täysin kiistatonta se, mihin oikeushyvään uhkauksen tulee kohdistua. Honkasalon mukaan esimerkiksi »kunniaan kohdistuva uhkaus, niin pakottavan vaaran kuin se saattaakin naiselle sisältää, ei toteuttane rikoksen olemusta», ja hän näyttää yhtyvän Serlachiuksen aikaisempaan kantaan.[43]

Ryöstöä ja ryöstöntapaista kiristämistä koskevat säännökset poikkeavat väkisinmakaamista koskevasta säännöksestä siinä, että ensiksi mainituissa on nimenomaisesti mainittu myös ne oikeushyvät, joihin pakottava vaara kohdistuu. Sekä vuoden 1875 että vuoden 1884 ehdotuksessa puhuttiin uhkauksesta, joka sisältää päälletunkevan hengen tai ruumiin vaaran (»hot, som innebär trängande fara för lif eller kropp»).[44] Nykyisen sisältöntä tältä osin sanotut pykälät saivat jo säädyille vuonna 1885 annetussa esityksessä. Uhkauksessa tuli olla tarjona »pakottava hengen tai terveyden vaara» (»trängande fara för lif eller helsa»).[45]

---

40 *Esitys* 36/1885, 55 ja 1/1888, 58. Vastaavasti ruotsiksi *Proposition* 36/1885, 50 ja 1/1888, 49.

41 *Forsman* 1946, 129.

42 *Serlachius* 1912, 85—86 ja 1924, 74—75.

43 *Honkasalo* 1970, 100—101. Honkasalolta on mahdollisesti jäänyt huomaamatta Serlachiuksen kannanmuutos. Ks. myös *Honkasalo* 1964b, 28—29.

44 *KM* 1875: 9, 407 ja 412 § sekä perustelut s. 270—271 ja *KB* 1875: 9, 244—245 sekä *KM* ja *KB* 1884: 12, 259 ja 265 §.

45 Tosin suomenkielisessä tekstissä puhuttiin päälletunkevasta hengen tai terveyden vaarasta ja vasta *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, RL 31: 1 ja 43 pakoittavasta hengen tahi terveyden vaarasta. Vuoden 1946 ryöstösäännöksen muutos

Forsmanin mukaan sana »trängande» sisältää sen, että vaaran tulee olla sellainen, että se uhatussa herättää ajatuksen, että uhkaus toteutetaan. Jos kysymyksessä on tulevaisuuteen viittaava uhkaus, sitä ei voida kutsua lain tarkoittamassa mielessä pakottavaksi.[46] Myös *Honkasalo* toteaa, että hengen tai terveyden vaaran pakottavuus edellyttää vaaran välittömyyttä ja määrätynlaista tuntuvuutta. Ei riitä, että tekijä uhkaa polttaa uhkauksen kohteena olevan henkilön talon tämän nukkuessa tai ampua hänet, jos hän saapuu määrättyyn tilaisuuteen, kun uhanalaisella on mahdollisuus torjua tämä vaara.[47]

Uhkauksen pakottavuutta on meillä vallitsevan kannan mukaan arvosteltava uhatun henkilön kannalta.[48] Näin myös oikeuskäytännössä *KKO 1971 II 60:* Syytetty oli hankkiakseen itselleen hyötyä uhannut leikkipistoolilla, joka oli erehdyttävästi muistuttanut oikeata pistoolia, pankin kassanhoitajaa ja saanut siten kassanhoitajan, joka oli uskonut olevansa pakottavassa hengenvaarassa, luovuttamaan hänelle rahoja pankin kassasta. Teko luettiin syytetyn syyksi ryöstöntapaisena kiristämisenä.[49]

On kuitenkin varsin epävarmaa, voidaanko ryöstörikosten yhteydessä omaksuttua näkemystä vaaran pakottavuuden arvioinnista rikoksen uhrin subjektiivisesta näkökulmasta soveltaa sellaisenaan pakkotilasäännöksen tulkinnassa. RL 3: 10:n soveltaminen edellyttää lain nimenomaisen määräyksen mukaan, että pakkotilatekoon turvautuminen on toissijainen keino: »jos pelastus ilman sitä olisi ollut mahdoton». Jos objektiivisesti tarkasteltuna käsillä ei ollutkaan pakottavaa vaaraa, olisi pelastuminen voinut tapahtua ilman rangaistavan teon tekemistä. Ilmeisesti tilanteen arvioiminen pakottavaksi vaaraksi, vaikka se sitä ei todellisuudessa ollut, voitaneen katsoa vain anteeksiantoperusteeksi.[50]

Kun vaara luonnehditaan pakottavaksi, merkitsee se tietyn vaatimuksen asettamista vaaran uhkaavuudelle. Tämä tarkoittaa toisaalta vaaran

---

(L. 14. 6. 1946/456) kohdistui vain rangaistusasteikkoon, joten RL 31: 1 on edelleen muutoin alkuperäisessä muodossaan. RL 31: 4 on pysynyt muuttumattomana koko rikoslain voimassaoloajan.

46 *Forsman* 1946, 342.

47 *Honkasalo* 1962, 467—468, 1964a, 110 ja 141—142 sekä 1964b, 56.

48 *Forsman* 1946, 97, *Honkasalo* 1962, 468, 1964a, 110 ja 142 sekä 1964b, 22, *Koskinen* 1971, 67 ja *Salmiala* 1964, 357.

49 Tästä laajemmin *Koskinen* 1971, 65—68. Vastaavanlainen oikeustapaus on Ruotsissa *NJA 1956 C 187*. Ks. *Beckman ym.* 1974, 326 sekä siellä olevia lähdeviittauksia.

50 Ks. *Anttila & Heinonen* 1974, 82 ja 1977, 122 sekä *Honkasalo* 1965, 175—176. Ks. myös *Majanen* 1976, 122—128.

laatua koskevaa vaatimusta, mutta toisaalta pakottavuuden arviointi liittyy myös vaaran kohtaamisen ajalliseen läheisyyteen. Mitä tahansa käsillä olevaa vaaraa ei voida pitää pakottavana, kysymyksessä tulee olla nimenomaan konkreettinen vaara suojatuille oikeushyville. Lisäksi yleensä vaaran pakottavuudesta voidaan puhua suurinpiirtein samanaikaisesti kuin hätävarjelutilanteessa aloitetusta tai kohta päätä uhkaavasta hyökkäyksestä. Tosin aivan identtisiä nämä eivät liene. Tähän voinee kuitenkin vastata paremmin vasta, kun on tarkemmin tutkittu RL 3:6:n tarkoittaman hätävarjelutilanteen aikarajoja.

E. Hätävarjelutilanteen aikarajoista

Hätävarjelutilanteen aikarajoista ilmaistaan suoranaisesti vain tilanteen alkuhetki RL 3:6:ssä: *aloitettu* tai *kohta päätä uhkaava* oikeudeton hyökkäys (»påbörjadt eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp»). Tosin hyökkäys-sanasta on pääteltävissä sen päättymishetken kytkeytyminen hyökkäyksen kestoaikaan. RL 3:7:ssä tarkoitettuja aikarajoja käsitellään erikseen myöhemmin.[51]

Forsmanin mukaan hyökkäyksen pitää sisältää käsillä oleva vaara hyökkäyksen kohteena oleville oikeuksille. Pelkkä uhkaus ei riitä, ellei ole välitöntä vaaraa sen toteutumisesta.[52] *Serlachius* toteaa, että hyökkäyksen tulee olla aloitettu tai kohta päätä uhkaava. Jos hyökkäys on ohitse tai uhkaa vasta tulevaisuudessa, ei hätävarjelua saa käyttää. Aina hyökkäys ei ole ohi, vaikka se rikos, jonka se käsittää, on täyttynyt. Esimerkiksi kotirauhan rikkominen jatkuu niin kauan kuin rauhan rikkominen kestää.[53] Samantapaisesti esittää näkemyksensä myös *Grotenfelt*, joka lisää vielä, että aloitettu hyökkäys on kesken niin kauan kuin on kohta päätä uhkaamassa uuden oikeudenloukkauksen aiheuttaminen tai jo tapahtuneen vahingon lisääminen.[54] *Honkasalo* katsoo hyökkäyksen aloitetuksi, jos teko on edistynyt täytäntöönpanoasteelle. Myös valmistelu voi olla hyökkäys, jos vaara voidaan katsoa aktuaaliseksi. Uhkaus ei ole riittävä, ellei asianhaaroista ole pääteltävissä uhkauksen toteuttami-

---

51 Ks. jäljempänä 4 §.B ja C.

52 *Forsman* 1893b, 41 ja 1930, 135.

53 *Serlachius* 1951, 82.

54 *Grotenfelt* 1910—13, 85.

sen olevan välittömästi kysymyksessä. Honkasalon mukaan sitä ei saa arvioida hätävarjelun käyttäjän subjektiivisen käsityksen mukaan.[55] *Anttila* ja *Heinonen* tarkastelevat hätävarjelun aikarajoja eri oikeushyvien mukaan. Henkeä ja terveyttä vastaan tehty hyökkäys päättyy, kun vastustaja on tehty vaarattomaksi, lähtenyt pakoon tai muuten lopullisesti luopunut hyökkäyksestä. Vapautta ja kotirauhaa vastaan puolustautuminen on luvallista niin kauan kuin rikoksen aiheuttama oikeudenvastainen tila jatkuu. Omaisuuden suojaamisesta on RL 3: 7:ssä laajennus, joka oikeuttaa verekseltä omansa takaisin ottamiseen.[56]

Edellä kirjallisuudessa esitettyihin näkökohtiin ei ole paljoakaan lisättävää. Johtoa on parhaiten saatavissa suoraan hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, vapauden ja omaisuuden suojaa koskevista eri tunnusmerkistöistä. Jos jotakin tällaista oikeushyvää vastaan kohdistunut rikos on edennyt yritysasteelle, voidaan yleensä puhua aloitetusta hyökkäyksestä. Joskus rikoksen yrityksen ja sen täyttymisen välillä voi olla huomattava ajallinen ero. Yritys voi olla jo päättynyt, mutta seuraus ilmenee vasta myöhemmin. Tällöinkin voinee puhua aloitetusta hyökkäyksestä, mutta sen torjuminen tuskin on välttämätöntä hätävarjelutoimin.

Hyökkäys jatkuu aina tunnusmerkistön täyttymiseen saakka, mutta se ei välttämättä vielä pääty siihen. Ainoan selvän poikkeuksen tästä muodostaa henkeä vastaan kohdistunut rikos. Kun kohde on kuollut, on hyökkäys ja siten myös hätävarjelutilanne ohi. Sen sijaan ruumiillista koskemattomuutta vastaan hyökkäys voi jatkua vielä tunnusmerkistön täyttymisen jälkeen uusina saman tapaisina hyökkäyksinä aina siihen saakka, kunnes joko hyökkääjä kokonaan lopettaa tai hänet saadaan lopettamaan hyökkäyksensä.

Ns. jatkuvien rikoksien[57] olemukseen kuuluu oikeudenvastaisen tilan aikaansaamisen ohella myös tämän tilan ylläpitäminen, esimerkiksi laittomassa vangitsemisessa katsotaan vapaudenriiston jatkuvan niin kauan kuin vapauden menetys kestää. Näin ollen myös hätävarjelutilanteen

---

55 *Honkasalo* 1965, 149—150 ja *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 45—46.

56 *Anttila & Heinonen* 1974, 75 ja 1977, 117—118. Ks. aikarajoista myös *Alanen* 1925, 95—97, *Helminen* 1974, 16—17 ja *Jotuni* 1945a, 144—146 ja 1947, 35—37 sekä oikeustapaukset *KKO 1919 II p 813, KKO 1927 II 352* ja *KKO 1928 II 249.*

57 Ks. jatkuvasta rikoksesta *Forsman* 1930, 575—576, *Grotenfelt* 1910—13, 174, *Honkasalo* 1967, 275, *Koskinen* 1973, 177, *Palme* 1942, 138—139, *Serlachius* 1951, 199 ja *Träskman* 1977, 100.

mukainen hyökkäys jatkuu vapauden menetyksen ajan. Omaisuuteen kohdistuvien hyökkäyksien päättymistä tarkastellaan myöhemmin erikseen.[58] Voimakeinojen käyttöoikeus ei pääty aina hätävarjelutilanteen päättymiseen, vaan hyökkäyksen päätyttyä on määrätyin edellytyksin oikeus ottaa rikoksentekijä verekseltä kiinni.[59]

Ollakseen hätävarjelulla torjuttava hyökkäyksen ei tarvitse välttämättä olla jonkin rikoksen tytäntöönpanotekoon ryhtymistä. Riittää, että on kohta päätä uhkaamassa hengen, ruumiillisen koskemattomuuden, vapauden tai omaisuuden oikeudeton loukkaus. Tämä merkitsee ajallisesti hyvin läheistä hyökkäyksen uhkaa. Yleensä tilannetta saattanee luonnehtia pakottavaksi vaaraksi mainituille oikeushyville. Tosin vaara voinee olla pakottava, vaikka se ei vielä ole kohta päätä uhkaava. Täsmällisiä rajoja hyökkäyksen kohta päätä uhkaavuudelle ei ole esitettävissä. Ratkaisu jää riippumaan yksittäisistä tapauksista, kuitenkin uhan ja sen konkreettisen toteuttamisen pitää muodostaa käytännöllisesti katsoen yhtenäinen ajallinen ja asiallinen kokonaisuus. Kysymyksessä ei voi olla uhka hyökkäyksestä kaukaisemmassa tulevaisuudessa.

F. Hyökkäyksen oikeudettomuudesta

1. Yleistä

RL 3:6 edellyttää, että kysymyksessä on *oikeudeton* (orättmätigt) hyökkäys. Suomalaisessa rikosoikeustieteessä vaikuttaa yleiseltä se kanta, että oikeudettomalla tarkoitetaan samaa kuin oikeudenvastaisella.[60] *Anttila* ja *Heinonen* toteavat, että laissa käytetyllä oikeudeton-sanalla on »ensi sijassa tahdottu ilmaista, että hätävarjelu ei ole sallittu laillisia, oikeudenmukaisia pakkotoimenpiteitä, kuten vangitsemista tai takavarik-

58 Ks. 4 §.B.

59 Ks. 7 §.

60 Näin *Forsman* 1930, 130: »orättmätigt d.v.s. rättsvidrigt». *Serlachius* 1951, 81: »Hätävarjeluksessa torjuttavan hyökkäyksen tulee olla oikeudenvastainen». *Grotenfelt* 1910—13, 85: »Det orättmätiga angreppet behöfver icke vara straffbart, blott det är rättstridigt.» *Jotuni* 1947, 34: »Hätävarjelus on puolustusta oikeudenvastaista hyökkäystä vastaan.» *Helminen* 1974, 15: »Hyökkäyksen tulee olla oikeudenvastainen.» Samansuuntaisesti myös *Alanen* 1925, 75—76 ja *Honkasalo* 1965, 147—148.

koa, vastaan. Mutta se merkitsee myös, että hätävarjelu on toisinaan sallittu siitä huolimatta, että hyökkäystä ei rangaistaisi».[61]

Hätävarjelua ei ole oikeus näin ollen käyttää hätävarjelua tai muita oikeudenvastaisuuden poistavan perusteen käsillä ollessa tehtyjä tekoja vastaan.[62] Sen sijaan jos käsillä on vain anteeksiantoperuste, jonka erottaminen yksittäisessä tapauksessa oikeuttamisperusteesta ei aina ole helppoa, on oikeus käyttää hätävarjelua tällaista tekoa vastaan, koska se on oikeudenvastainen.[63]

Hätävarjelua voidaan käyttää myös henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi rankaisemattomaksi jäävää hyökkäystä vastaan. Esimerkiksi eksterritoriaalioikeuksia nauttivan henkilön hyökkäys on oikeudenvastainen.[64]

Rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa ovat paljon pohdintaa aiheuttaneet muutamat erityistilanteet. Näihin kuuluvat kysymykset eläinten hyökkäyksistä, elottoman esineen aiheuttamista vaaratilanteista, hyökkääjän syyntakeettomuudesta ja laittomista virkatoimista.[65]

2. Eläimen tai elottoman esineen taholta uhkaava vaara

Ne, jotka lähtevät siitä, että vain inhimilliseen tekoon voidaan liittää oikeudenvastaisuusarvostelu, kieltävät eläinten ja elottomien esineiden taholta aiheutuvien hyökkäyksien (vaaran) torjumisen hätävarjelutoimin. Tämä edellyttää kuitenkin, ettei eläimen tai esineen takana ole ihmisen tahdontoimintaa. Jos kysymyksessä on ihmisen »välikappaleena» oleva eläin tai esine, silloin on, mikäli muut edellytykset täyttyvät, käsillä hätävarjelutilanne. Muutoin asiaa tulee arvioida pakkotilasäännöstön perusteella.[66] Varsinkin vanhempina aikoina ilmeisesti puutteellisten pakko-

---

[61] *Anttila & Heinonen* 1974, 75—76 ja 1977, 118.

[62] Ks. *KKO 1969 II 98* (selostettu myös DL 1970 II, 46—48). Ks. myös *KKO 1946 II 231.*

[63] *Alanen* 1925, 80, *Forsman* 1930, 136—137, *Grotenfelt* 1910—13, 85, *Helminen* 1974, 16, *Honkasalo* 1965, 148, *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 45 ja *Serlachius* 1951, 81.

[64] *Alanen* 1925, 90, *Grotenfelt* 1910—13, 86, *Honkasalo* 1965, 148, *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 24 ja *Träskman* 1977, 158.

[65] Ks. vanhemman kirjallisuuden osalta *Alanen* 1925, 76—91.

[66] *Anttila & Heinonen* 1974, 76 ja 1977, 118, *Grotenfelt* 1910—13, 85, *Honkasalo* 1965, 147 ja *Serlachius* 1951, 81.

Ks. *SOO 31. 3. 1915 (JFTB 1916, 95a n:o 100):* koiran ampuminen omaisuuden suojelemiseksi oli tapahtunut pakkotilassa. Syytetty vapautettiin RL 3: 10:n no-

tilasäännösten johdosta on pidetty käytännöllisen tarpeen vaatimana hätävarjeluoikeuden tunnustamista myös eläimiä vastaan. Tähän ei ole nykyisin Suomessa tällä perusteella mitään aihetta.[67] Toisaalta pakkotilasäännöksen puuttuessakaan ei olisi perusteltua katsoa eläimen hyökkäystä RL 3: 6:n tarkoittamaksi oikeudettomaksi hyökkäykseksi.

3. *Hyökkääjän syyntakeettomuus*

Hätävarjeluoikeuden käyttäminen syyntakeetonta kohtaan ratkeaa aikaisemmin oikeudenvastaisuudesta omaksutun kannan mukaan.[68] Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan puolustuksen tulee olla mahdollista siitä riippumatta, onko hyökkääjä syyntakeinen vai ei. Näin ollen hätävarjelutilanteen ulkopuolelle ei tule sulkea alle 15-vuotiaiden lasten, mielisairaiden tai muutoin syyntakeettomien hyökkäysten torjumista.[69]

4. *Oikeudettomat virkatoimet*

Rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on paljon pohdittu kysymystä hätävarjeluoikeudesta viranomaisten virheellisiä toimia vastaan. Pelkästään periaatteellisella tasolla ratkaisun löytäminen on vaikeaa. Toisaalta on edellytettävä, että viranomaiset menettelevät toimissaan laillisesti, ja yksityisten henkilöiden tulee sopeutua tehtävien vaatimien laillisten keinojen käyttämiseen. Jos virkamiestä ryhdytään vastustamaan, on se rangaistava teko. Jotta voitaisiin saavuttaa virkatehtävien sujuvuus ja välttää tarpeettomia ristiriitoja, olisi perusteltua, että yksityisen henkilön tu-

---

jalla rangaistuksesta ja korvausvelvollisuudesta. *KKO 1963 II 112:* Poliisimies oli ampunut pidätettävien pidätystä estääkseen suojanaan käyttämän poliisille vihaiseksi usutetun koiran. HHO katsoi poliisimiehen toimineen hätävarjelutilanteessa ja vapautti syytteestä RL 3: 6:n nojalla. KKO sen sijaan tuomitsi hänet varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä, koska koiran ampuminen ei ollut välttämätön virkatehtävän täyttämiseksi. Ks. *Miettinen* 1969, 339, jossa tapaus on erheellisesti esitetty pakkotilan yhteydessä.

67 Ks. *Alanen* 1925, 77—78 ja siellä mainitut lähteet.

68 Ks. edellä 1 §. A.

69 Ks. tarkemmin *Alanen* 1941, 769 ja 1943a, 144, *Anttila & Heinonen* 1974, 76 ja 1977, 118, *Forsman* 1930, 144—145, *Grotenfelt* 1910—13, 85—86, *Helminen* 1974, 16, *Jotuni* 1947, 34—35 ja *Serlachius* 1951, 81.

lisi joissakin tapauksissa aktiiviseen vastarintaan ryhtymättä sietää toimenpiteitä, joiden laillisuus ei ole täysin selvä. Toisaalta lainsäätäjä itse on kuitenkin tunnustanut yksityiselle henkilölle oikeuden torjua määrättyjä intressejä vastaan kohdistetut oikeudettomat hyökkäykset. Tässä ei ole asetettu virheellisesti suoritettuja virkatehtäviä periaatteessa poikkeukselliseen asemaan muihin oikeudenvastaisiin tekoihin verrattuna.

Forsmanin mukaan hätävarjelu on sallittu vain sellaista virkatointa vastaan, joka muodollisessa suhteessa on ilmeisesti lainvastainen.[70] *Serlachiuksen* mukaan hätävarjelu on oikeutettu muodollisesti, mutta ei aineellisesti eli asiallisesti laitonta virkatointa vastaan. Jos nimismies toimittaa virkapiirinsä ulkopuolella vangitsemisen, niin vastarinnan teko pääsääntöisesti ei ole virkamiehen väkivaltaista vastustamista. Sen sijaan jos nimismies virkapiirissään vangitsee rikoksentekijän rikoksesta, josta ei saa vangita, niin tämän vastustaminen on rangaistava RL 16: 1:n mukaan.[71]

Alanen on katsonut, että hätävarjelu on sallittu sellaista virkatointa vastaan, johon on ryhdytty ilman asianmukaista pätevyyttä tai jos virkatoimessa on laiminlyöty oleelliset muotomääräykset, koska valtiovalta ei ole tällaisten toimenpiteiden takana. Sen sijaan hätävarjeluoikeus puuttuu, jos viranomainen on menetellyt lainsäätäjän tahdon vastaisesti toimenpiteen aineellisia edellytyksiä harkitessaan. Tarkoituksenmukainen toimenpide ei Alasen mukaan ole laaja hätävarjeluoikeus, vaan virkarikosten ankara rankaiseminen.[72]

Grotenfelt on vain lyhyesti todennut, että hätävarjelu on mahdollista lainvastaista virkatointa vastaan.[73] *Honkasalon* mukaan tämä lausuma antaa aiheen käsitykseen, että toimenpiteen aineellinenkin oikeudenvastaisuus tekisi hätävarjelun sallituksi.[74] Honkasalo itse asettuu hieman epäröiden Forsmanin omaksumalle kannalle. Honkasalo toteaa hätävarjelun sallituksi virkatointa vastaan, joka on selvästi virkamiehen pätevyyspiiriin kuulumaton tai jossa on laiminlyöty oleelliset muotomääräykset. Sen sijaan hänen mukaansa hätävarjelua ei saisi käyttää muodollisesti oikeaa tai muotomääräyksistä vain vähäisessä määrin poikkeavaa

70 *Forsman* 1938b, 127.

71 *Serlachius* 1926, 336—337.

72 *Alanen* 1925, 87—88 ja 1943a, 144.

73 *Grotenfelt* 1910—13, 85.

74 *Honkasalo* 1965, 148 aliv. 7.

virkatointa vastaan sillä perusteella, että se on aineellisesti oikeudenvastainen.[75]

Ylösjoki katsoo RL 16:1:ää tarkastellessaan, että mikäli virkamiehen »vastustaminen kohdistuu jo meneillä olevaan virka-asiaan, on virkatoimen täytettävä ainakin oleelliset muotomääräykset, koska muodollisessa suhteessa ilmeisen laitonta virkatointa vastaan on jopa hätävarjelu sallittua». Lisäksi hän toteaa, että lainvastainen on virkatoimi myös silloin, kun se jää asiallisesti selvästi tehtäväpiirin ulkopuolelle. Myös tällöin on hätävarjelu sallittua.[76]

Anttila ja *Heinonen* ovat myös sitä mieltä, että hätävarjelu on sallittua muodollisesti laitonta virkatointa vastaan, kuten sellaisessa tapauksessa, jossa on aivan ilmeistä, että toiminta ei lainkaan kuulu hyökkääjän virkatehtäviin.[77] Myös *Helminen* toteaa, että vallitsevan käsityksen mukaan virheellistä virkatointa vastaan on sallittua käyttää hätävarjelua vain, kun virkamies selvästi ylittää toimivaltansa tai kun virkatoimen olennaisia menettelymääräyksiä on rikottu.[78]

Edellä lausutut mielipiteet osoittavat, että melkoista pidättyvyyttä tulisi noudattaa harkittaessa, milloin virkamiehen tointa on pidettävä oikeudettomana hyökkäyksenä. Tällaisena tulisi pitää ainakin sellaisia toimia, jotka täyttävät RL 16:14²:n virkavallan anastusta koskevan rikoksen tunnusmerkistön. Rikoksen toteutuminen voi tapahtua joko niin, että tekijä esiintyy niin kuin hän todella olisi virkamies ja ryhtyy virkatoimeen tai siten, ettei tekijä kiistä yksityishenkilön ominaisuuttaan, mutta ryhtyy toimeen, jonka vain asianomainen virkamies voi tehdä. Rikoksentekijänä voi olla myös virkamies, joka ryhtyy toisen virkamiehen pätevyyspiiriin kuuluvaan tehtävään.[79] Näissä tapauksissa ei itse asiassa olekaan kysymys varsinaisesta virkatoimesta, vaan virkamies (tai muu henkilö) suorittaa lainvastaisen toimen, johon hänellä ei ole lainkaan muodollisia eikä asiallisia edellytyksiä.

Ne tapaukset, joissa virkamiehellä on oikeus määrätyntyyppisten virkatointen suorittamiseen, mutta hän on harkinnut niiden edellytykset vää-

---

75 *Honkasalo* 1962, 73 ja 1965, 148.

76 *Ylösjoki* 1966, 281.

77 *Anttila & Heinonen* 1974, 76 ja 1977, 118.

78 *Helminen* 1974, 16.

79 *Anttila & Heinonen* 1975, 73, *Forsman* 1938b, 191—192, *Honkasalo* 1962, 134—135 ja 1964b, 131 sekä *Serlachius* 1926, 354—355.

rin tai suorastaan tahallisesti menetellyt virheellisesti joko noudattamalla lain edellyttämiä muodollisia määräyksiä tai laiminlyömällä nekin, ovat hätävarjeluoikeuden kannalta ongelmallisia. Esimerkkinä voi käyttää RL 25:9:ssä ja 10:ssä säädettyjä laittoman vangitsemisen eri tapauksia, vaikka säännösten soveltaminen ei edellytäkään tekijältä virkamiesasemaa. Laissa voidaan erottaa neljä eri tapausta: vapaudenriisto on tapahtunut 1) vilpillisessä mielessä ilman laillista syytä, 2) vilpittömässä mielessä ja laillisia muotoja noudattaen, mutta ilman laillista syytä, 3) vilpittömässä mielessä ilman laillista syytä ja laillisia muotoja noudattamatta ja 4) laillisesta syystä laillisia muotoja noudattamatta.[80] Edellä esitettyjen eri tutkijoiden kannanottojen perusteella voinee päätellä hätävarjeluoikeuden olevan ainakin 1 ja 3 kohdassa tarkoitettuja laittomia vangitsemisia vastaan, vaikka asianomaisella virkamiehellä tehtävän suorittamisen aikaan ja sen suorittamispaikassa olisi vangitsemisedellytysten yleensä ollessa oikeus siihen. Sen sijaan kahden muun tapauksen osalta ilmeisesti enemmistö katsoisi hätävarjeluoikeuden poissuljetuksi. Tämän kaltaiset tapaukset synnyttävät helposti ristiriidan eräiden muiden säännösten kanssa. Jos katsotaan, ettei kysymyksessä ole hätävarjeluoikeutta, merkinnee se samalla sitä, että virheellisen virkatoimen vastustaminen johtaa rangaistukseen RL 16:1:n tai 2:n nojalla. Toisaalta lainsäätäjä on RVA 23[1] §:ssä tunnustanut kenelle tahansa rikoksentekijän kiinniotto-oikeuden, jos hänet tavataan verekseltä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta.[81] Edellä 1—3 kohdissa mainituista laittoman vangitsemisen tapauksista on aina vankeusrangaistusuhka ja 4 kohdassakin mainitusta erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa. Toisin sanoen tämän säännöksen nojalla saisi kuka tahansa ottaa kiinni laittomasti menetelleen virkamiehen, vaikkei hätävarjeluoikeutta katsottaisi olevankaan, ja siten tosiasiallisesti keskeyttää virheellisen virkatoimen jatkamisen.

Hätävarjelusäännöstön kannalta tarkasteltuna tuskin voinee puhua oikeudettomasta hyökkäyksestä, jos virkamiehellä on oikeus kohdistaa johonkin henkilöön tietty toimenpide, esimerkiksi vangitseminen, mutta sen toteuttamistapa ei täytä kaikkia lain vaatimuksia. Menettelyn virheellisyydet eivät saa kuitenkaan merkitä puuttumista kohteen hätävarjelulla suojattuihin oikeushyviin enempää kuin pelkkä toimenpiteen nor-

[80] *Forsman* 1946, 116—119, *Honkasalo* 1964b, 24 ja 1970, 95—96 sekä *Serlachius* 1924, 65.

[81] Ks. tarkemmin kiinniotto-oikeudesta jäljempänä 7 §.

maali toteuttaminen edellyttää.[82] Sen sijaan hyvin epäselvää on, miten tulee suhtautua ulkonaisesti täysin asianmukaisesti suoritettuun virkatoimeen, jolta tosiasiallisesti puuttuvat edellytykset. Periaatteessa yksityisen henkilön pitäisi alistua tapahtuneeseen ja pyrkiä selvittämään asia ilman voimakeinojen käyttöä. Jos vapaudenriiston toimittaminen tapahtuu vilpittömässä mielessä kaikkia menettelysääntöjä noudattaen tuskin myöskään nyt on syytä puhua RL 3: 6:n tarkoittamasta oikeudettomasta hyökkäyksestä. Sinänsä vaikuttaa kuitenkin omituiselta, jos toisaalta voitaisiin tuomita RL 16: 1:n nojalla virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta ja toisaalta kenellä tahansa olisi oikeus ottaa virheellisen virkatoimen suorittaja verekseltä kiinni. Ilmeisesti tällaisissa tilanteissa ei pitäisi soveltaa RL 16: 1:ää tai 2:ää.[83] Sen sijaan käytetyistä voimakeinoista riippuen saattaisivat soveltua RL 21 luvun pahoinpitelysäännökset.

G. RL 3: 6:n hätävarjelutilanteen ja RL 3: 10:n pakkotilan välisestä suhteesta

Hätävarjelussa on kysymys oikeudettomasta hyökkäyksestä ja pakkotilassa pakottavasta vaarasta. Kuten aikaisemmin on todettu, tätä eroa on yleensä luonnehdittu sillä, että hätävarjelussa on oikeus vääryyttä ja pakkotilassa oikeus oikeutta vastassa.[84] *Rikosoikeuskomitea* on mietinnössään luonnehtinut eroa seuraavasti: »Lainvastaisen hyökkäyksen torjumista on rikoslaissa kutsuttu hätävarjeluksi. Muusta kuin hyökkäyksestä johtuvaa vaaraa on nimitetty pakkotilaksi. Hätävarjelusäännöksessä säännellään, mitä on luvallista tehdä hyökkääjälle. Pakkotilasäännöksessä säädetään, mihin toimenpiteisiin saa ryhtyä sivullista vastaan.» Lisäksi komitea toteaa, että hätävarjelua voidaan pitää pakkotilan erityistapauksena.[85]

Aikaisempi tarkastelu on osoittanut, että jos RL 3: 6:ää ja 3: 10:ää tar-

---

[82] Ks. esim. *KKO 1939 II 165:* Syytetyillä oli ollut laillinen syy henkilön pidättämiseen, mutta hänen pidättämisekseen ei ollut syytä kytkeä häntä käsiraudoilla iltamatalon pihamaalla olleeseen lipputankoon, minkä vuoksi ja kun he olivat menetelleet muulla tavoin kuin mitä laillisesta vangitsemisesta oli säädetty, heidät tuomittiin RL 25: 10[2]:n nojalla sakkorangaistuksen.

[83] Ks. *KKO 1923 II p 1169.*

[84] Ks. edellä aliv. 37 kohdalla lausuttua.

[85] *KM* 1976: 72, 102.

kastellaan toisistaan erillisinä, on selvää, että on suuri joukko tilanteita, joiden kuvaukseen soveltuisi kumpi tahansa säännös. Pakkotilasäännöksen pakottavan vaaran piiriin on yleensä luettavissa kaikki oikeudettomat hyökkäykset. Tämän lisäksi vaara voi olla aiheutunut monesta muusta syystä kuten luonnonvoimista, toisen henkilön sellaisista toimenpiteistä, jotka eivät ole oikeudettomia hyökkäyksiä, tai vaaraan joutuneen omasta menettelystä.[86]

Jos hyväksytään aikaisemmin esitetty näkemys, että pelastettavat oikeushyvät ovat RL 3: 6:ssä ja 3: 10:ssä samat, eroksi näyttää jäävän juuri tuo kirjallisuudessa esitetty näkemys teoista vääryyttä ja oikeutta vastaan. Mitään välitöntä estettä ei liene myöskään sille, etteikö rikosoikeuskomitean tavoin hätävarjelua voisi luonnehtia pakkotilan erityistapaukseksi, vaikka niiden järjestys rikoslaissa tältä kannalta tarkastellen ei ole lakiteknisesti onnistunut. Tällä tavoin ilmaistuna päädytään suoraan myös ratkaisuun siinä kysymyksessä, kumpaa säännöstä (vaiko molempia) tulisi soveltaa yksittäisessä tapauksessa, koska yleisten periaatteiden mukaan samaa asiaa koskeva erityissäännös syrjäyttää yleissäännöksen.

Jos taas nähdään pakkotilateoin pelastettavat intressit laajempina kuin RL 3: 6:n nojalla suojeltavat, joudutaan samalla ilmeiseen ristiriitaan perinteisen oikeus/vääryys rajanvedon kanssa, koska kuten edellä on todettu, pakottava vaara voi tarkoittaa myös oikeudenvastaisesta teosta aiheutuvaa vaaraa. Tosin on mahdollista pitää kiinni mainitusta oikeustieteen luomasta erosta. Silloin ilmeisesti ei myöskään ole syytä puhua hätävarjelusta pakkotilan erityistapauksena, vaan kysymyksessä on kaksi rinnakkaista oikeuttamisperustetta niissä tapauksissa, missä pakkotila sellaiseksi voidaan hyväksyä. Tämän mukaan pakkotilassa olisi vain oikeus oikeutta vastassa. Se merkitsisi sitä, että oikeudenvastaisen vaaran aiheuttaminen ei voisi tulla torjuttavaksi pakkotilateolla (kuten esimerkiksi kunnianloukkaus).

Hätävarjelun ja pakkotilan erona ei voida pitää rikosoikeuskomitean näkemystä siitä, että hätävarjelussa toimenpiteet kohdistetaan hyökkääjään, mutta pakkotilassa sivulliseen. Hätävarjelun osalta kannanotto pitää paikkansa sikäli, että siinä on kysymyksessä hyökkäyksen torjuminen, joka kohdistuu hyökkääjään ja hänen käyttämiinsä välineisiin. Sen sijaan pakkotilassa toimenpide voidaan kohdistaa myös vaaranlähteeseen eikä pelkästään sivullisen kolmannen henkilön oikeushyviin.

---

[86] *Helminen* 1974, 34 ja *Honkasalo* 1965, 173—174.

4 §. OMAISUUDEN TAKAISINOTTAMISOIKEUS

A. Oikeutetut henkilöt

Omaisuuteen kohdistuvien hyökkäysten osalta on meidän lainsäätäjämme turvautunut erityisjärjestelyihin. RL 3: 6:ssä käsitellään »normaalitilannetta»: omaisuuden suojelua aloitetulta tai kohta päätä uhkaavalta oikeudettomalta hyökkäykseltä. Se ei edellytä, että jonkin varallisuusrikoksen tunnusmerkistö olisi jo täyttynyt, vaan riittää kuten muissakin tapauksissa määrätty ajallisesti läheinen uhka. Lainsäätäjä ei ole määritellyt uhattavaa omaisuutta tarkemmin. Hätävarjelutilanteen syntymisen kannalta on merkitystä vailla kenen omaa varallisuus on. Se voi olla yhtä hyvin yksityistä kuin julkista omaisuutta. Myöskään omaisuuden arvolle ei ole asetettu mitään erityisehtoja. Sen sijaan hätävarjelutilanteen päättyminen on RL 3: 7:ssä määritelty aivan erityisesti: »jos joku ... tekee vastarintaa sille, joka verekseltä tahtoo omansa ottaa takaisin, olkoon hätävarjelus niinikään oikeutettu» (»sätter sig någon till motvärn mot den, som å bar gerning vill återtaga sin egendom; ege ock rätt till nödvärn rum»). Tämän rinnalla on aiheellista mainita ns. *itseapua* koskeva RVA 12 §, jossa säädetään: »Älköön kukaan omin valloin ottako takaisin sitä, minkä tuntee omaksensa, olkoonpa häneltä rikoksen kautta vietyä, taikka kadonnutta, vaan turvautukoon poliisiviranomaiseen taikka tuomariin; ottakoon kuitenkin omansa takaisin irtaimelta tahi tuntemattomalta mieheltä, taikka siltä, jonka varoo karkaavan, taikka rikoksentekijältä verekseltään.»

Verrattaessa kahta viimeksi mainittua säännöstä RL 3: 6:ään kiinnittyy huomio siihen, että RL 3: 6:ssä säädetään »suojellaksensa *omaansa tai toisen* omaisuutta», kun taas RL 3: 7:ssä ja RVA 12 §:ssä puhutaan pelkästään *omansa* takaisin ottamisesta.

Itseapua koskeva säännös oli lähes samansisältöinen jo 1734 vuoden lain RK 52: 1:ssä: »Älköön kukaan omin valloin ottako takaisin minkä tuntee omaksensa, olkoonpa se häneltä varastettua tai hävinnyttä, vaan turvautukoon käskynhaltijaan tahi tuomariin. Olkoon kuitenkin lupa ottaa varastettu tavara takaisin irtaimelta mieheltä tahi siltä, jonka peljätään karkaavan, taikka milloin se tavara verekseltä tavataan.» Kotirauhan suojaksi käytettäviä voimakeinoja säätelevässä RK 40: 7:ssä oli säädetty kaksinkertainen sakko sille, joka »vahingoittaa niitä, jotka koettavat omaansa varjella».

Vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 25 ² §:n mukaan hätävarjelu oli sallittua, jos joku tekee, olipa yö tai päivä, vastarintaa »sille, joka omaansa varjella tahi verekseltänsä takaisin ottaa tahtoo» (»eller sätter sig till motvärn, ehvad det är natt eller dag, emot den, som sitt värja eller å bar gerning återtaga vill»). Saman asetuksen 27 §:n mukaan sama oikeus hätävarjeluun oli myös sillä, joka oli tullut edellä mainitun avuksi. Erillistä säännöstä hätävarjelutilanteessa apuna olevista henkilöistä ei käytetty enää missään rikoslain valmisteluvaiheessa. Omaisuuden takaisinottamista koskeva hätävarjelusäännös rakentui vanhalle perustalle. Kaikissa ehdotuksissa ja esityksissä puhuttiin vain *omansa* tai *omaisuutensa* takaisin ottamisesta ilman tarkempia perusteluja.[1]

RL 3: 7:n sanamuodon mukaan näyttäisi siltä, että hätävarjelutilanteen päättymishetki olisi myöhäisempi puolustettaessa omaa kuin vierasta omaisuutta. Säännöksen sisältöä tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että se on säädetty aivan toisenlaisessa yhteiskunnassa kuin missä me nyt olemme. Säännöksen juuret näyttävät löytyvän vuosisatojen takaa ja sen nykyinenkin sisältö on laadittu yli sata vuotta sitten. Omaisuuden merkitys ja mahdollisuudet saada korvausta menetyksestä olivat toisenlaiset kuin nyt. Kun lainsäätäjä on kuitenkin laajentaessaan hätävarjelutilanteen kestoaikaa rajoittunut puhumaan vain omasta omaisuudesta, täytyy sen merkitä jotakin rajoitusta verrattuna RL 3: 6:ään, jossa on puhe omasta ja toisen omaisuudesta. Säännöksen ikä huomioon ottaen täytyy olla varovainen muodostettaessa oman omaisuuden käsitesisältöä. Ahtaasti tulkiten kysymyksessä olisi vain sellainen omaisuus, johon on omistusoikeus. Useat tyytyvätkin puhumaan säännöksen tul-

[1] *KM* 1875: 9, 90 §: »omansa», *KB* 1875: 9, 90 §: »sitt», *KM* 1884: 12,33 §: »omansa», *KB* 1884:12,33 §: »sin egendom», *Esitys* 36/1885 ja 1/1888, 3: 7: »omansa» sekä *Proposition* 36/1885 ja 1/1888, 3: 7: »sin egendom».

kinnan yhteydessä vain *omistajasta* sen tarkemmin asiaa perustelematta.[2] *Serlachius* on kuitenkin todennut, että »omansa suojelemisella taas ei käsitetä yksinomaan sellaisen omaisuuden varjelemista, johon varjelijalla on omistusoikeus, vaan 'oma' käsittää tässä esim. hallintaakin ja yleensä muitakin varallisuusoikeudellisia oikeuksia».[3]

Oikeusministeriö on joulukuussa 1973 valmistanut kauppaliikkeisiin myymälävarkauksien ennaltaehkäisyä silmällä pitäen seinäjulisteen, jossa todetaan muun muassa: »Myymälän henkilökunnalla on lain mukaan oikeus *ottaa anastettu tavara takaisin.* Mikäli anastaja tekee vastarintaa, on henkilökunnalla oikeus jopa voimakeinoin ottaa tavara pois». Tämä näyttäisi viittaavan siihen, että oikeusministeriössä vallitsevan tulkinnan mukaan RL 3: 7:n ja RVA 12 §:n *omansa* takaisin ottaminen tarkoittaisi muutakin kuin pelkästään omistusoikeuden mukaista »omaa».

Tässä yhteydessä ei voi syrjäyttää RL 33: 17:ää, jossa säädetään: »Jos joku, tavattuna verekseltä jotakin tässä luvussa mainittua rikosta tekemästä, asettuu vastarintaan maan tahi kalaveden omistajaa, haltijaa tahi hoitajaa, taikka näiden väkeä vastaan, kun joku heistä koettaa rikoksentekijää teosta estää taikka häneltä ottaa pois mitä hän luvattomasti on anastanut tahi mitä rikoksen tunnustodisteeksi saa talteen ottaa, sen mukaan kuin siitä erittäin on säädetty; rangaistakoon, ellei vastarinta 31 luvun mukaan ole ryöstöksi katsottava, (enintään viidensadan markan) sakolla taikka vankeudella korkeintaan yhdeksi vuodeksi.» Tämä säännös on edelleen rikoslain alkuperäisessä asussa. Sisältönsä se sai viime vaiheessa *rikoslakivaliokunnan* mietinnössä, jolloin lakiin otettiin

---

[2] *Forsman* 1930, 147 puhuu RL 3: 7:n yhteydessä vain omistajasta (ägaren) vrt. kuitenkin 1938b, 254, josta jäljempänä aliv. 5 kohdalla. Samoin *Anttila & Heinonen* 1974, 75 ja 1977, 118 sekä *Grotenfelt* 1910—13, 88—89. Niin ikään *Wrede & Caselius* 1946, 88—89 puhuvat omistajasta, jolle laki myöntää oikeutuksen ottaa esine pois rikoksentekijältä verekseltään sekä edelleen »jos hallinta on riistetty haltijalta tai sen häiritseminen on jo lakannut, ei hän enää saa käyttää fyysillisiä voimakeinoja». Myöskin RVA 12 §:n osalta he puhuvat vain esineen omistajalle myönnetystä oikeudesta. *Alanen* 1925, 96 puhuu moniselitteisesti vain puolustajasta. Ks. sen sijaan *Lindholm* 1973, 412 ja *Louekoski* 1973, 431, jotka katsovat takaisin otto-oikeuden olevan omistajalla ja hänen edustajallaan. He eivät tarkemmin määrittele sitä, mitä edustajalla tässä tarkoitetaan.

Ks. *SOU* 1946: 83, 62, jossa todetaan, että SL 5: 7:n sitt-sanalle »bör givas sådan tolkning att det även innefattar egendom, som skyddas eller bevakas av vakt». Ks. myös *Beckman ym.* 1957, 144—145 ja *SOU* 1940: 20, 20 ja 243—244.

[3] *Serlachius* 1951, 80.

maininta maan tai kalaveden haltijasta tahi hoitajasta. Säädyille annetussa esityksessä puhuttiin omistajan oikeudenomistajista. Niinikään uutta oli lause: »sen mukaan kuin siitä erittäin on säädetty». Rikoslakivaliokunta perusteli tekemiään muutoksia lausumalla, että »tästä §:stä ei Valiokunnan mielestä käy ilmi niin selvästi kuin suotava olisi, onko esimerkiksi kylän yhteisen metsän katsastaja taikka kruunun metsänhoitovirkamies oikeutettu nauttimaan sitä rangaistusturvaa, joka on tässä §:ssä säädettynä. Valiokunta on sen vuoksi selventänyt §:ää tässä kohdin, jonka ohessa on tehty muutamia muitakin, sanamuotoa koskevia muutoksia».[4]

RL 33: 17 näyttää lähtevän siitä, että muualla on säädetty asianomaisten henkilöiden oikeus ryhtyä toimenpiteisiin anastetun omaisuuden takaisin ottamiseksi tai tunnustodisteen saamiseksi. Näin ollen tämän pykälän perusteella lienee rohkeaa tehdä johtopäätöksiä hätävarjelusäännöstön soveltamisesta. Kuitenkin nämä säännökset ovat toisistaan riippuvia kuten *Forsman* toteaa: »Endast då gärningsmannen anträffats å bar gärning äger nämligen den rättmätige försvararen af egendomen rätt till nödvärn, äfven om åvärkaren redan har egendomen i sin besittning. Denna nödvärnsrätt upphör, såsnart gärningsmannen bragt egendomen i säkerhet. Då egendomens berättigade vårdare icke mera har rätt att med våld sätta sig i besittning af egendomen, kan icke häller motstånd mot honom anses vara straffbart enligt 33: 17.»[5]

Kun Forsman puhuu omaisuuden laillisesta puolustajasta ja omaisuuden oikeutetusta hoitajasta hätävarjeluun oikeutettuna myös omaisuuden takaisinottamistilanteessa, näyttäisi tämä viittaavan siihen, että hänen mukaansa säännöksen tulkinnassa ei olisi rajoituttava ahtaasti omistusoikeuskäsitteen piiriin jääviin tapauksiin.

Käytännön syyt näyttäisivät puhuvan sen puolesta, että RL 3: 7:n tulkinta olisi joissakin tapauksissa väljempi kuin lain sanamuoto edellyttäisi. Sen henkilöpiirin määrittely, jonka osalta voitaisiin ajatella hätävarjelutilanteen jatkuvan vielä anastuksen täytyttyä, liittyy olennaisesti omaisuuden hallinnan problematiikkaan. Asian selvittelyä vaikeuttavat kuitenkin käsitteelliset epäselvyydet. Puhutaan siviilioikeudellisesta hallinnasta, jolla tarkoitetaan tietynlaista tosiasiallista valtasuhdetta.

---

4 *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 100, *Strafflagsutskottet* 1/1888, 82, *Forsman* 1938b, 255 ja *Honkasalo* 1964a, 83.

5 *Forsman* 1938b, 254.

Lähemmästä määrittelystä ei ole päästy yksimielisyyteen. Hallinnan käsite ei ole yhtenäinen vaan vaihteleva.[6] Siviilioikeudellisesta hallinnasta on kuitenkin haluttu erottaa rikosoikeudellinen hallinta, jota puolestaan on kutsuttu milloin tällä nimellä, milloin vallinnaksi (ei kuitenkaan samassa merkityksessä kuin siviilioikeudessa), milloin pelkästään hallussa tai huostassa pitämiseksi.[7] Näihin erilaisiin nimityskysymyksiin ei ole tämän enempää aihetta kiinnittää huomiota. Tärkeämpää on selvittää ne tosiasialliset tilanteet, joissa hätävarjelusäännöstö on sovellettavissa.

Voimassa oleva säännöstömme näyttää lähtevän liikkeelle pelkästään sellaisista tilanteista, joissa on kysymys yksityisistä fyysisistä henkilöistä ja heidän oikeuksistaan hätävarjelutilanteessa. Tosin useimmissa tapauksissa tämä ei aiheuta erityisempiä ongelmia, koska RL 3: 6:n mukaan voidaan puolustaa paitsi omia myös toisen intressejä aloitetulta tai kohta päätä uhkaavalta oikeudettomalta hyökkäykseltä. Nyt käsillä oleva kysymys hätävarjelutilanteen aikarajojen ulottamisesta pitemmälle juridisen henkilön omaisuuden suojelemiseksi on hankala. Vanha lakimme ei anna kysymykseen vastausta. Hätävarjelusäännöstön kannalta olisin taipuvainen suhtautumaan kielteisesti esimerkiksi osakeyhtiöiden ja osuuskuntien yksittäisten osakkaiden tai jäsenten voimakeinojen käyttöön »omansa» takaisinottamiseksi, kun tämä »oma» todellisuudessa on osakeyhtiön tai osuuskunnan omaa.

Kun kysymys on yhteisön piirissä toimivan henkilön hätävarjeluoikeuden olemassa olosta omaisuuden takaisinottamiseksi, on tilanne monellakin tavalla mutkikas. *Honkasalon* mukaan »vallitseva mielipide on se, että juriidisella henkilöllä ei voi olla vallintaa esineeseen, vaan se kuuluu sitä edustavalle henkilölle.»[8] Voidaanko katsoa, että kun juridinen henkilö on asettanut jonkun fyysisen henkilön hoitamaan yhteisön asioita, samalla tälle henkilölle olisi myös tullut hätävarjeluoikeus »omansa» takaisin ottamiseksi RL 3: 7:n mukaan? Säännöstön tarkoituksen kannalta — omaisuuden pelastaminen verekseltään ilman viranomaisen apua — ei liene estettä sille, että tällaisen valtuutuksen nojalla toimiva henkilö omaisi myös hätävarjeluoikeuden. Toisaalta voidaan

---

6 *Wrede & Caselius* 1946, 66—81 ja *Zitting & Rautiala* 1976, 54—66.

7 Ks. *Alanen* 1937, 324, *Forsman* 1946, 218, *Honkasalo* 1964a, 12 ja 1964b, 34, *Klami* 1972, 28—38, *Salovaara* 1960, 56—58 ja *Serlachius* 1924, 172.

8 *Honkasalo* 1964a, 15.

näissäkin tapauksissa löytää toisistaan poikkeavia tilanteita. Yhteisön puolesta toimiva voi samalla olla myös yhteisön omistaja tai osakas. Tällaiselta henkilöltä ei liene syytä kieltää hätävarjeluoikeuden käyttämistä omansa takaisin saamiseksi silloin, kun hänen asemansa yhteisön asettamana toimihenkilönä ja omistajana yhtyvät. Kuitenkin aseman täytynee edellyttää tiettyä vastuuta nimenomaan myös yhteisön omaisuudesta.

Jos yhteisön puolesta toimiva ei ole minkäänlaisessa omistajasuhteessa yhteisöön, vaan hänen asemansa perustuu virkaan tai työsuhteeseen, niin tällöin tuottaa edellistä enemmän vaikeuksia katsoa hätävarjeluoikeuden laajenevan tällä perusteella. On syytä myös muistaa, että rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on haluttu tehdä ero siinä suhteessa, onko kysymyksessä omaisuuden käyttäminen ja hoitaminen itsenäisesti, vaiko vain todellisen haltijan valvonnan ja ohjeiden mukaan ns. hallinta-apulaisena (vallinta-apulaisena). Näissä tapauksissa huomio on kiinnitetty erityisesti varkauden ja kavalluksen väliseen rajanvetoon. Kysymys on siitä, onko omaisuus omassa tai toisen hallussa. On katsottu, että itsenäisesti toimivat liikkeiden ja virastojen toimihenkilöt, erillisen liikkeen johtajat, säännöllistä valvontaa ja silmälläpitoa vailla toimivat liikkeiden ja virastojen toimihenkilöt, joilla on vastuu hallussaan olevasta vieraasta omaisuudesta, ovat sellaisia henkilöitä, joilla on omaisuus RL 29 luvun tarkoittamassa mielessä hallussaan.[9] Hallinta-apulaisia olisivat muun muassa henkilöt, joille kuuluvat säännönmukaisesti erinäiset vartiotehtävät kuten yövartijat, metsänvartijat ja junahenkilöstö junassa kuljetettavan rahtitavaran suhteen. Samoin ovat taloudenhoitajat, lähetit ja liikeapulaiset useimmiten vain hallinta-apulaisia.[10]

Henkilöllä, jolle ei haluta tunnustaa edes itsenäistä asemaa omaisuuden hallussa pitäjänä, tuskin voidaan katsoa olevan oikeutta ottaa esinettä takaisin hätävarjelusäännöstön tarkoittamin voimakeinoin. Jos näitä hallinta-apulaisiksi kutsuttuja henkilöitä valvoo henkilö, joka itsenäisenä omaisuuden hoidosta vastuussa olevana on kuitenkin vain toisen (yksityisen tai yhteisön) palveluksessa, joudutaan hänenkin osaltaan melko

---

[9] *Salovaara* 1960, 64—65.

[10] *Honkasalo* 1964a, 14 ja *Salovaara* 1960, 65—66. Ks. myös *Alanen* 1937, 325, *Forsman* 1946, 223—225 ja *Klami* 1972, 28—35. Klami katsoo, että esim. myymäläapulainen, joka anastaa hänelle myytäväksi uskottuja tavaroita, syyllistyy kavallukseen eikä varkauteen.

keinotekoisiin ratkaisuihin vanhan, toisenlaisia yhteiskunnallisia olosuhteita silmällä pitäen laaditun säännöksen tulkinnassa. Kun RL 3: 7 suo oikeuden toimenpiteisiin, jotka todellisuudessa saattavat johtaa hyvinkin merkittäviin oikeushyvien loukkaamisiin omaisuuden turvan nimissä, lienee perusteltua olla varovainen tulkintasuosituksia esitettäessä. Kuitenkin katsoisin, että omistajaan verrattavia ja RL 3: 7:n nojalla hätävarjeluun oikeutettuja olisivat kaikki itsenäisessä ja säännöllistä valvontaa vailla olevassa vastuullisessa asemassa olevat henkilöt valvonnassaan olevaan omaisuuteen nähden. Tämän kannan mukaisesti rinnastaisin RL 3: 7:n tulkinnassa omistajaan myös osamaksukaupassa omistuksenpidätysehdoin myydyn tavaran ostajan. Sen sijaan epäitsenäisen aseman omaavat jäisivät tämän ulkopuolelle. Tämän kannan hyväksyminen merkitsisi sitä, että esimerkiksi liikeapulaisilla, läheteillä ja yövartijoilla ei olisi RL 3: 7:n nojalla oikeutta ottaa työnantajansa omaisuutta voimakeinoin verekseltä takaisin.[11] Tehty rajanveto on melko muodollinen ja joissakin tapauksissa se ei ehkä tyydytä yleisen oikeustajunnan asettamia vaatimuksia. Kun RVA 23[1] §:ssä säädetty jokamiehen kiinniotto-oikeus monessa tapauksessa laajentaa sitä henkilöpiiriä, joka voi tapahtuneen rikoksen johdosta verekseltä ryhtyä toimimaan rikoksentekijän kiinniottamiseksi ja siten myös omaisuuden takaisin saamiseksi, eivät omaisuuden takaisinottomahdollisuudet ole niin rajoitetut kuin pelkästään RL 3: 7:n perusteella näyttäisi.

B. Omaisuuteen kohdistuvan hyökkäyksen päättymisestä RL 3: 6:n mukaan

Kun omaisuuden takaisin ottamisoikeus on RL 3: 7:n nojalla rajoitetummalla henkilöpiirillä kuin RL 3: 6:n nojalla oikeus suojella omaisuutta aloitetulta tai kohta päätä uhkaavalta oikeudettomalta hyökkäykseltä, on tarpeellista selvittää näiden kahden säännöksen soveltamisen raja. RL 3: 6:n mukainen oikeus päättyy hyökkäyksen päättyessä. Ilmeisestikin rajan muodostaa yleensä rikoksen täyttymishetki. Kuitenkin esimerkiksi

11 Ks. *Yksityisetsivä- ja vartioimisliiketoimikunnan mietintö* KM 1976: 70, 23—25, jossa vartijan valtuuksien osalta viitataan vartioimisliikeasetuksen 12 §:n ohella vain kaikkia henkilöitä koskeviin PolL 20[4] §:ään, RL 3: 6:ään ja RVA 23 §:ään.

vahingontekorikoksen täyttymisestä huolimatta on hätävarjeluoikeuden katsottava jatkuvan, jos rikoksentekijä jatkamalla tekoaan pyrkii aiheuttamaan omaisuudelle lisää vahinkoa. Tätä ongelmallisempi on kysymys luvatonta käyttämistä koskevien rikosten osalta. Ratkaisu voisi perustua samoihin näkökohtiin kuin oikeudettoman vapaudenriiston osalta eli hyökkäys jatkuu niin kauan kuin käyttäminen jatkuu. Toisaalta voisi ajatella hyökkäyksen päättyneen tunnusmerkistön täyttymiseen. RL 3: 7:ssä on ilmeisesti ajateltu omaisuuden takaisin ottamista lähinnä varkaustyyppisissä rikoksissa. Näyttäisi siltä, että ainakin luvattoman käyttöönottamisen tunnusmerkistön täyttävissä tapauksissa, jotka tekotavoiltaan ovat varkauteen verrattavissa, tulisi soveltaa samoja sääntöjä kuin varkausrikoksissa.

Varkausrikosten osalta on pulmia aiheuttanut rikoksen täyttymispisteen määrittely. Siitä on esitetty useita eri teorioita. *Kontrektaatioteorian* mukaan riittää pelkästään esineeseen tarttuminen. *Ablaatioteorian* mukaan vaaditaan esineen paikalta poisvieminen. Näiden väliin jää suomalaisen oikeustieteen hyväksymä *apprehensioteoria,* jonka mukaan varkaus on täytetty, kun varas anastamistarkoituksessa on ottanut esineen huostaansa.[12] Tästä poikkeaa kuitenkin RL 33: 3²:n säännös, jonka mukaan jo arvopuun kaataminen toisen maalta anastustarkoituksessa rangaistaan varkautena tai näpistyksenä. Tämä on *Honkasalon* mukaan lain säätämä poikkeus yleisestä säännöstä.[13] Tosin Honkasalo ei näytä muidenkaan varkaustapausten osalta aina selvästi asettuvan apprehensioteorian kannalle. Hän tekee eron varkauden täyttymispisteessä isojen ja pienten esineiden välillä: »Isoista esineistä, kuten traktoreista, niittokoneista ym. kysymyksen ollen on usein epätietoista, onko vallinta saavutettu pelkästään sillä, että anastaja on saanut ne kuljetetuksi toiseen paikkaan omistajan hallinta-alueella. Pienen esineen vallinta on katsottava saavutetuksi, kun anastaja on pannut sen taskuunsa, laukkuunsa tai koriinsa, vaikka anastaja olisi vielä esineen omistajan huoneessa.»[14] Vastaavasti *Forsman* on lausunut pienten esineiden osalta: »Gästen, som vid ätandet på ett värdshus begagnar en sked, måste anses hafva begått fullbordad tjufnad, om han stoppar skeden i sin ficka i afsikt att tillegna sig densamma, ty

[12] *R. Ellilä* 1973, 100, *Forsman* 1946, 227—228, *Honkasalo* 1964a, 18, *Salovaara* 1960, 90 ja *Serlachius* 1924, 176.

[13] *Honkasalo* 1964a, 18.

[14] *Honkasalo* 1964a, 19.

då har han i själfva värket undandragit den värdens besittning och öfverflyttat den i sin egen».[15]

Kun varkausrikos katsotaan täyttyneeksi vasta hallinnan siirrolla, niin oikeuskäytännössä on pidetty vain varkauden yrityksenä, jos rikoksentekijä on vain kerännyt omaisuutta esimerkiksi pahvilaatikkoihin ehtimättä yllätetyksi tulon johdosta saattaa anastusaikomustaan loppuun,[16] sen sijaan täytetyksi varkaudeksi on katsottu väritelevision ja levysoittimen kantaminen talon porraskäytävään, kun syytetty oli pidätetty mentyään siirtämään pakettiautoa lähemmäksi porraskäytävää.[17]

Varkauden yrityksen ja täytetyn teon erottaminen on osoittautunut vaikeaksi esimerkiksi valintamyymälöissä. *Anttilan* ja *Heinosen* mukaan tekoa pidetään käytännössä täytettynä, kun rikoksentekijä on sivuuttanut kassakontrollin. Muissa myymälöissä, joissa tekijä voi itse valita tavaran edellytetään, että tekijä on selvästi etenemässä pois esimerkiksi toiselle osastolle tavara hallussaan.[18]

Vuoden 1972 varallisuusrikossäännöksiä koskevassa osittaisuudistuksessa lähdettiin liikkeelle siitä, että varkauden käsite on yleisesti tunnettu. *Hallituksen esityksen* mukaan »varastamisella tarkoitetaan toisen omistaman ja toisen hallussa olevan irtaimen esineen oikeudetonta ottamista tarkoituksella omistaa se itselleen».[19] Tämä määrittely näyt-

---

15 *Forsman* 1946, 229. Ks. myös *Salmiala* 1966b, 42: »Olisiko auton varkaus toteutettu jo silloin kun auto oli ajettu tallista talon pihalle vai vasta sitten kun se oli kuljetettu pihan ohitse kulkevalle kadulle? Jos Jouko V. olisi joutunut kiinni teostaan saatuaan auton tallista talon pihalle, niin tuskinpa hänet olisi tuomittu täytetystä varkaudesta, vaan ainoastaan sen yrityksestä. Asian suhteen voitaneen kuitenkin olla eri mieltä.» Ks. tästä myös *Koskinen* 1973a, 262—263.

16 *KKO 1974 II 58.* Ks. myös *KKO 1930 II 158* ja *KKO 1963 II 120* sekä *Helminen* 1972, 188, *Honkasalo* 1964a, 19 ja *Lehtonen & Vikatmaa* 1975, 16.

17 *KKO 1975 II 70.*

18 Näin *Anttila & Heinonen* 1975, 113 ja 1977, 296. Vrt. kuitenkin 1977, 56: »Toiset luulevat, että jos kirjakaupan myyjä saa varkaan kiinni tämän ollessa vielä myymälän sisäpuolella, kysymys on vasta varkauden yrityksestä».

Ks. *Lehtonen & Vikatmaa* 1975, 16: »Kun tekijä on pannut pienemmän esineen esim. taskuunsa, on teko täytetty. Mainitulla tavalla tapahtunut tavaratalonäpistys tulee säännönmukaisesti täytetyksi ennenkuin tekijä kulkee liikkeessä olevan kassan ohi.»

Ks. Ruotsin vaihtelevasta oikeuskäytännöstä itsepalvelumyymälöissä tapahtuneiden anastusten täyttymispisteen osalta ja siihen liittyvästä kirjallisuudesta *Jareborg* 1975, 93—97. Ks. myös *Beckman ym.* 1974, 302—304.

19 *HE* 23/1972, 6. Samoin *Lainvalmistelukunta* 8/1970, 8.

tää aivan ilmeisesti pohjautuvan apprehensioteoriaan, vaikka sanottua nimitystä ja teoriaa ei hallituksen esityksessä nimenomaan mainitakaan. Näin anatustarkoituksin tapahtunut esineen haltuunottaminen täyttää varkauden tunnusmerkistön. Kysymys ei ole käytännössä läheskään niin selvä, kuin hallituksen esityksessä on oletettu. Rajanvetovaikeuksia tuottaa nimenomaan hallinnan siirtymisen määrittely. Milloin todella on tapahtunut anastaminen »toisen hallusta»? Toisaalta myös anastustahto joudutaan monesti päättelemään ulkoisesta tapahtumien kulusta, jolloin näyttökysymykset nousevat usein etualalle.

Hätävarjelusäännöstön kannalta näyttäisi selväpiirteisimmältä lähteä liikkeelle ablaatioteorian mukaisesta varkauden täyttymisajankohdasta. On kuitenkin kyseenalaista, voidaanko käytännössä näin tehdä. Kieltämättä erottelut pienten ja isojen esineiden välillä ja valintamyymälöiden aiheuttamat ongelmat osoittavat tiettyä epäselvyyttä varkauden täyttymisajankohtaa määriteltäessä. Hätävarjelusäännöstön kannalta aiheuttaa hämminkiä myös edellä mainittu RL 33: 3[2]. Onko hätävarjelutilanne ohi jo, kun puiden kaataminen on tapahtunut, vai voidaanko turvautua hätävarjeluun niin kauan kuin puut ovat niiden kaatamispaikalla sieltä poisviemättä. Käsitykseni mukaan hyökkäys on päättynyt puiden kaatamiseen, ja kolmannella henkilöllä ei ole enää sen jälkeen hätävarjeluoikeutta tämän omaisuuden suojelemiseksi.

Varkauden täyttymisajankohdan määrittelyllä on hätävarjeluoikeuden käyttämisen kannalta erityinen merkitys edellä mainituissa valintamyymälävarkauksissa. Paikalla on useimmiten henkilöitä, joita on pidettävä ns. hallinta-apulaisina, ja edellä on asetuttu sille kannalle, että näillä ei olisi omaisuuden anastamisen täyttymisen jälkeen oikeutta ottaa enää omaisuutta takaisin. Apprehensioteorian mukaan anastus on tapahtunut esineen huostaan otolla, joten tämän näkemyksen mukaan varkaus olisi täyttynyt esimerkiksi esineen taskuun pistämisellä anastustarkoituksessa (näin Forsman ja Honkasalo). Toisaalta samat oikeusoppineet eivät tunnusta itsenäistä omaisuuden hallussa pitoa samassa paikassa oleville hallinta-apulaisille, vaan he lähtevät siitä, että nämä ovat jatkuvan valvonnan alaisina. Samalla perusteella voisi sanoa, että jokainen valintamyymälässä oleva on kontrollin alainen ja se kontrolli tapahtuu käytännössä vasta kassan ohituksessa. Niin kauan kuin ollaan tämän rajan sisäpuolella mitään varsinaista omaisuuden huostaan ottoa ei vielä olisikaan tapahtunut. Asiaan vaikuttavana on kuitenkin otettava huomioon anastustahdon merkitys. Jos sille pannaan

tässä apprehensioteorian mukaisesti suurempi paino eli lähestyttäisiin kontrektaatioteorian mukaista rikoksen täyttymishetkeä, anastus olisi täyttynyt jo myymälän sisällä. Tällöin saman periaatteen mukaan myös myymäläapulainen, joka aikoo anastaa jotain liikkeestä, olisi täyttänyt teon jo liikkeen sisällä erottaessaan jonkin esineen itselleen taskuunsa tai kassiinsa.

Varkauden täyttymispisteen määrittely vaikuttaa merkittävästi muiden kuin omaisuuden omistajan asemassa olevien hätävarjeluoikeuden käyttöön. Jos esimerkiksi valintamyymälässä katsotaan varkauden täyttyneen jo esineen anastusaikomuksessa tapahtuvalla haltuun ottamisella, niin RL 3: 7:n nojalla ei ns. hallinta-apulaisella olisi oikeutta enää ottaa omaisuutta pois. Jos hänellä ei myöskään ole RVA 23 [1] §:n mukaista kiinniotto-oikeutta, on oikeudenvastaista käydä anastajaan käsiksi omaisuuden takaisin saamiseksi. Tällöin tilanne saattaa muodostua rikosoikeudellisesti ongelmalliseksi. Oikeudenvastainen hyökkäys oikeuttaa hätävarjeluun, mutta toisaalta RL 31: 3:n mukaan rangaistaan ryöstöntapaisesta varkaudesta sitä, joka tavattuna näpistämästä, varastamasta tai sitä yrittämästä, voidakseen täyttää rikoksensa tai pitää anastetun omaisuuden tekee toiselle väkivaltaa tai käyttää pakottavaa hengen tai terveyden vaaran käsittävää uhkausta. Tapauksessa pitäisi pystyä erottamaan toisaalta itsensä puolustamistarkoitus ja toisaalta anastuksella saadun omaisuuden hallussapitämistarkoitus. Katsoisin kuitenkin, että niin kauan kuin anastettu omaisuus on anastajalla, hänen voimakeinoihin turvautumisensa merkitsee RL 31: 3:n tunnusmerkistön täyttymistä.[20]

Vallitsevan varkauden täyttymishetken määrittelyn mukaan olisi asetuttava sille kannalle, että varkaus on ainakin pienten esineiden osalta täyttynyt jo valintamyymälän sisällä esineen haltuunotolla. On kuitenkin aiheellista kysyä, onko tämä kannanotto rakennettu kestävälle perustalle. Jo pelkkä esineiden ryhmittely pieniin ja isoihin ei ole onnistunut. Jos jokin toiminta tapahtuu valvonnan alaisena, kuten esimerkiksi osto itsepalvelumyymälässä, niin ei mielestäni ole täysin selvää katsoa anastusta täyttyneeksi tämän kontrollin piirissä. Myös yrityksestä luopumisen kannalta on täyttymishetkellä tärkeä merkitys. Jos anastus katsotaan täyttyneeksi myymälässä esimerkiksi omaisuuden taskuun pistämisellä, niin vaikka anastaja vapaaehtoisesti ilman ulkonaisia esteitä palauttaisi esineen alkuperäiselle paikalle, sillä ei enää olisi merkitystä

20 Näin *Honkasalo* 1964a, 119.

kuin korkeintaan rangaistuksen mittaamisen kannalta. Tosin kassakontrollia voitaneen yleensä pitää todellisena ulkonaisena syynä yrityksestä luopumiseen, jolloin ei voi vapautua yrityksestä tulevasta rangaistuksesta (RL 4: 2).[21]

C. Verekseltä

Voimakeinojen käytön mahdollisuutta rajoittaa omansa takaisinottotilanteissa se, että takaisin oton tulee tapahtua verekseltä ja että tässä tilanteessa tehdään vastarintaa takaisin ottajalle.

Verekseltä (å bar gärning)- ilmaisu esiintyy paitsi RL 3: 7:ssä myös RL 33: 17:ssä, RVA 12 ja 23 §:ssä sekä metsästyslain 62 1 §:ssä ja kalastuslain 91 1 §:ssä. Sen sisältö voidaan ilmaista melko vakiintunein muodoin: parhaillaan rikosta tekemästä, itse teosta, rikoshetkellä, heti rikoksen teon jälkeen.[22] Kysymyksessä on rikoksentekijän tapaaminen rikosta tekemässä tai heti teon jälkeen tekopaikalta tai aivan sen välittömästä läheisyydestä. Verekseltä-tilanne anastuksessa loppuu vallitsevan näkemyksen mukaan silloin, kun rikoksentekijä on saanut omaisuuden varmaan ja häiriintymättömään hallintaansa. Tämän on katsottu merkitsevän sitä, että hätävarjelutilanne tässä suhteessa jatkuu niin kauan kuin konkreettinen takaa-ajotilanne kestää. Jos tekijä luopuu saaliistaan tai takaa-ajaja menettää tuntuman takaa-ajettavaansa, on hätävarjelutilanne ohi.[23]

D. Vastarinnasta

Jotta kysymyksessä olisi hätävarjelutilanne edellytetään RL 3: 7:ssä, että tehdään *vastarintaa* sille, joka verekseltä tahtoo omansa ottaa takai-

---

21 Ks. myös esim. *Honkasalo* 1967, 179—181.

22 Näin Nykysuomen sanakirja V—VI 1970, 435.

23 *Alanen* 1925, 96—97, *Anttila & Heinonen* 1974, 75 ja 1977, 118, *Forsman* 1930, 147, 1938b, 254—255 ja 1946, 353—354, *Grotenfelt* 1910—13, 88—89, *Helminen* 1974, 17, *Honkasalo* 1964a, 120, 1964b, 41 ja 1965, 151, *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 46, *Jotuni* 1947, 35, *Lahti* 1978, 46 ja *Serlachius* 1924, 187. Ks. myös *Beckman ym.* 1973, 616—617 ja 1974, 328 ja 339, *Blomkvist* 1972, 46—47 ja *Carlén* 1866, 100 sekä (käsitteestä frische Tat) *Löwe & Rosenberg* 1967, 266.

sin. Tämän mukaan on siis omansa takaisin ottamisessa voimakeinojen kohdistaminen anastajaan kiellettyä, ellei tämä tee vastarintaa.

Tämäntapaisella säännöksellä on pitkät historialliset perinteet ruotsalais-suomalaisessa lainsäädännössä. Esikuvia on löydettävissä aina maakuntalaeista alkaen. Hieman läheisempänä esikuvana puheena olevalle säännökselle oli 1734-vuoden lain RK 40: 7, jonka mukaan kotirauhan piiriin tunkeutuvan vastarintaa tekevän varkaan surmaaminen tai haavoittaminen oli rankaisematon (»Sätter han sig till *motvärn* . . .»). Vastarinnan käyttämisestä puhuttiin myös rikoksentekijän kiinniottamisen tai paon estämisen yhteydessä voimakeinoihin turvautumista koskevassa RK 25: 1:ssä (»Ställer sig dråpare, eller annan ogierningsman til *värn emot* then, som . . .»). Ehkäpä säännöksen perustuminen vuosisataiselle perinteelle selittää sen, että myöhemmissä lainvalmisteluasiakirjoissa on pohdiskelu vastarinnan sisällöstä jäänyt melko vähälle huomiolle.

Suomen hätävarjelusäännöksiin merkittävästi vaikuttaneen Ruotsin vuoden 1861 asetuksen ja vuoden 1864 rikoslain hätävarjelusäännösten perusteluissa ei ole erityisempää huomiota kiinnitetty puheena olevaan vastarinta-kysymykseen. Rikoslakia valmistelleen komitean mietinnössä viitataan sekä RK 40: 7:ään että 25: 1:ään, jälkimmäisen viittauksen ja siihen liittyvän uudistusehdotuksen yhteydessä todetaan lyhyesti mm.: ». . . då fånge sätter sig till motwärn, d. w. s. söker befria sig genom wåld eller hot mot dem, som honom gripit eller i wård hafva» (harv. komitean).[24] Suomen vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen tai 1889 rikoslain hätävarjelusäännösten esitöistä ei näytä saatavan lisävalaistusta vastarinta-käsitteen sisältöön. Perustelut ovat siinä määrin niukkoja.

Vanhastaan oli vangitun, vangittavan tai karanneen *vastarinnan* torjumiseksi mahdollista käyttää voimakeinoja. Sen sijaan, kun vuonna 1932 lisättiin RL 3 lukuun uusi 8 a §, asetettiin siinä voimakeinojen käytön edellytykseksi se, että »joku *väkivallalla tai väkivaltaa uhaten asettuu vastustamaan* poliisiviranomaista virkatehtävässä». Eräiden viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevan lainsäädännön

[24] *Förslag till allmän Criminallag* 1832, 31—32. Ks. myös *Thornstedt* 1950, 476—500, jossa on laaja ja seikkaperäinen esitys motvärn-käsitteestä Ruotsin rikoslainsäädännössä sekä *SOU* 1934: 56, 7—19, jossa on katsaus Ruotsin hätävarjelusäännöstön historiaan vuodesta 1734 lähtien.

uudistamisen valmisteluasiakirjoista 1950- ja 1960-luvulla on saatavissa hieman lisäjohtoa vastarintakäsitteen sisällöstä. *Sinisalo* on tarkastellessaan sen vastustuksen määrittelyä, jota eri ehdotuksissa on edellytetty, todennut seuraavia vaiheita:

1) vuosien 1958 ja 1960 mietinnöissä katsottiin riittäväksi, että poliisimiestä yritettiin *jollakin tavalla estää* tehtäväänsä suorittamasta;

2) vuonna 1964 edellytettiin *väkivaltaista vastustamista* tai ainakin väkivallalla uhkaamista ja

3) vuonna 1965 ja sen jälkeen, myös lopullisessa RL 3: 8[1]:ssa, että poliisimies *»kohtaa vastarintaa»*.[25]

Vuoden 1964 mietinnössä todetaan, että silloinen »rikoslain 3 luvun 8 a § antaa poliisiviranomaiselle oikeuden *vastarintaa* kohdatessaan käyttää voimakeinoja vain sellaisen virkatehtävän suorittamiseksi, johon tämä on ryhtynyt järjestyksen ylläpitämiseksi tai turvallisuuden tehostamiseksi» (kurs. tässä).[26] Itse RL 3: 8a:ssä puhuttiin *väkivallasta tai väkivallalla uhkaamisesta.* Tästä ei liene kuitenkaan tehtävissä enempiä johtopäätöksiä, sillä sekä tätä edeltäneessä komiteanmietinnössä *(KM 1960: 23)*[27] että sitä seuranneessa *lainvalmistelukunnan* julkaisussa[28] olevassa vastaavassa perustelujen kohdassa käytetään lakitekstin ilmaisua eikä vastarinta-sanaa. Viimeksi mainitussa samoin kuin *hallituksen esityksessä* nimenomaan lausutaan, että »järjestyneessä yhteiskunnassa ei saa tulla kysymykseen, että joku tekemällä vastarintaa, vaikka se ei olisikaan väkivaltaista, voisi estää poliisimiestä suorittamasta virkatehtävää ilman, että tällä olisi oikeutta käyttää voimakeinoja vastarinnan nujertamiseksi. Jo valtion arvovallankin takia on välttämätöntä laajentaa oikeus voimakeinojen käyttämiseen koskemaan kaikkia niitä tapauksia, joissa joku tekemällä vastarintaa vastustaa virkatehtävää suorittavaa poliisimiestä, siis silloinkin kun vastarinta ei ole väkivaltaista tai väkivallalla uhkaamista».[29]

Vastarinta-sanaa on käytetty myös eräissä muissa voimakeinojen käyttöä koskevissa säännöksissä, kuten UL 3: 30:ssä, valtuusrikoslain

---

25 *Sinisalo* 1971, 125. Ks. myös *KM* 1958: 15, 17 ja 22, *KM* 1960: 23, 3—4 ja 11, *KM* 1964: A1, 6 ja 14, *Laintarkastuskunta* 2/1965, 5, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 6 ja 14 sekä *HE* 67/1966, 2—3 ja 10.

26 *KM* 1964: A1, 6.

27 *KM* 1960: 23, 3.

28 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 6.

29 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 6 ja *HE* 67/1966, 2.

11 §:ssä ja järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 4 §:ssä. Viimeksi mainittuun lakiin se otettiin vasta liikennevaliokunnan toimesta, joka halusi voimakeinojen käytön säänneltäväksi samoin kuin RL 3: 8:ssä ja tarkisti sen vuoksi lain sanamuotoa.[30] Myös erinäisten tunnusmerkistöjen yhteydessä on käytetty vastarinta-sanaa. RL 16: 1:ssä sillä tarkoitetaan lain nimenomaisen maininnan mukaan väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhaten tehtyä vastarintaa.[31] Toisaalta RL 33: 17:ssä vastarinnalla tarkoitetaan jotakin lievempää kuin väkivaltaista pitelemistä tai uhkausta, jossa on pakottava hengen tai terveyden vaara tarjona, koska säännöksen mukaan vastarinta ei saa toteuttaa ryöstön tunnusmerkistöä.

Suomen vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen hätävarjelusäännösten ja vastaavien ruotsalaisten säännösten (vuoden 1861 asetuksen 56 §:n ja vuoden 1864 rikoslain 5: 8:n) tulkinnassa on lähdetty liikkeelle siitä, että vastarinta sisältää sen, että hyökkääjä on asettanut fyysisen voimansa tai sen välittömän käyttämisen uhan sitä vastaan, johon omaisuuden menetys kohdistuu. Vastarintaa ei ollut pelkästään omaisuuden kanssa pakeneminen.[32]

Pahoinpitelyasetuksen hätävarjeluoikeus omaisuuden suojelemiseksi oli nykyistä suppeampi, sillä hätävarjelu oli sallittua päiväsaikaan vain sitä vastaan, joka teki vastarintaa sille, joka tahtoi omaansa varjella tai ottaa verekseltä takaisin (25 ^{2} §). Voimassa olevassa RL 3: 7:ssä tästä säännöksestä on säilytetty vain sen jälkimmäinen osa — verekseltä takaisin ottaminen vastarintaa tekevältä.[33] Hätävarjeluoikeus omaisuuden suojelemiseksi oikeudetonta hyökkäystä vastaan ei edellytä vastarinnan olemassaoloa.

Forsmanin mukaan pahoinpitelyasetuksen 25^{2} §:llä ei ollut mitään itsenäistä asemaa, sillä hätävarjelu omaisuuden ja kotirauhan suojaksi oli sallittua vain, mikäli se samalla sisälsi vaaran 25^{1} §:ssä kosketelluille puhtaasti henkilökohtaisille oikeuksille (henki, ruumiillinen koskemattomuus ja vapaus): »Den kunde således utöfvas endast då angriparen

---

30 *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2. Ks. *HE* 119/1975 II, 2 ja 4.

31 *Honkasalo* 1962, 74 katsoo, että RL 16: 1:ssä edellytetään vastarinnan olevan aktiivista.

32 *Carlén* 1866, 99—100, *Forsman* 1886, 339—340 ja 1893b, 43 sekä *Hagströmer* 1882, 8 ja 1901—05, 115 ja 147.

33 *Forsman* 1930, 146.

sökte direkt med användande af våld mot person eller med sådant hot, som låter våldet framträda såsom öfverhängande, tillegna sig främmande egendom, eller då våld mot person eller med omedelbar fara för sådant våld förenadt hot framkallades från angriparens sida därigenom att den angripne använde såkalladt oegentligt nödvärn, d.v.s. satte sig emot angreppet genom medel, hvilka icke ingripa i angriparens rättssfär, t.ex. genom att fasthålla den sak angriparen vill tillegna sig eller å bar gärning återtaga den af honom sedan han redan satt sig i besittning af densamma».[34]

Grotenfeltin mukaan vastarinta sisältää »personligt våld emot egaren eller hot om sådant våld». Omaisuuteen kohdistuva väkivalta ei ole riittävä. Tähän hän päätyy RL 3: 7:n ja silloisen RL 3: 8^2:n vertailun perusteella.[35] *Alanen* toteaa väitöskirjassaan hätävarjelun olevan sallittua pakenevaa varasta vastaan, mutta hän ei kiinnitä lainkaan tässä yhteydessä huomiota RL 3: 7:n edellyttämään vastarintaan.[36]

Jotunin mukaan hyökkäys omaisuutta vastaan jatkuu niin kauan kuin on mahdollisuus ottaa omansa verekseltä takaisin. Ellei henkilö saa muilla keinoin pelastetuksi omaisuuttaan pakoon juoksevan käsistä, on hän hätätilassa oikeutettu omaisuuden pelastamiseksi vaikkapa ampumaan tätä.[37] Kuitenkin Jotuni RL 3: 8:ää tarkastellessaan toteaa, että jos kiinniotettava pääsee irti poliisimiehen otteesta ja lähtee juoksemaan karkuun, on häntä, hänen karkuun juostessaan, pidettävä RL 3: 8:n kannalta katsottuna vangittavana, joka vastarintaa tekemättä yrittää välttää vangitsemista.[38]

Helminen on katsonut puolestaan, että RL 3: 8^1:ssa vastarinta tarkoittaa väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhaten tapahtuvaa vastarintaa, mutta myös sellaista »passiivista vastarintaa», että henkilö asettaa ruumiinpainonsa tai -voimansa virkatehtävän esteeksi väkivaltaa kuitenkaan käyttämättä kuten esimerkiksi kulkuväylän tukkiminen, kadulle heittäytyminen tai takavarikoitavan esineen päällä istuminen. Vastarintaa Helmisen mukaan ei ole suunsoitto sellaisenaan, poliisin antaman laillisen

34 *Forsman* 1930, 132—133.
35 *Grotenfelt* 1910—13, 89.
36 *Alanen* 1925, 96.
37 *Jotuni* 1947, 38.
38 *Jotuni* 1947, 54—55. Samoin myös s. 66: »vastarintaa tekemättä esim. pakoon juosten».

käskyn noudattamatta jättäminen, henkilötietojen tai muiden tietojen antamatta jättäminen eikä vaikeneminen kuulustelussa.[39]

Sinisalo määrittelee vastarinnan RL 3:8:ssä »inhimilliseksi, fyysisiä seuraamuksia aikaansaavaksi toiminnaksi tai fyysisiin esteisiin liittyväksi suhtautumiseksi (mukaan lukien passiivinen paikallaan olo), joka estää poliisia pääsemästä päämääräänsä».[40] Sinisalo tähdentää erityisesti, että vastarinnassa edellytetään *fyysisesti* ilmenevää vastustusta. Kun henkilö esimerkiksi pyrkii hävittämään tai piilottamaan jonkin esineen, jota poliisi tavoittelee, hän tekee vastarintaa. Jos asianomainen on jo heittänyt esineen jonnekin ja kieltäytyy kertomasta, missä se on, ei kysymyksessä ole vastarinta RL 3: 8[1]:ssa tarkoitetussa merkityksessä.[41]

Ruotsin vanhaa rikoslakia tarkastellessaan on *Hagströmer* katsonut, että vastarinta (motvärn) hätävarjelusäännöksissä tarkoittaa vain henkilöllistä ei esineisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Väkivallan tai uhkauksen ei kuitenkaan tarvitse sisältää pakottavaa vaaraa, lievempikin henkilöön kohdistuva väkivalta tai uhkaus on riittävä. Hagströmer rajoittaa lausumaansa kuitenkin toteamuksella, että »motvärn ej skulle föreligga, om man blott stretar emot, när egaren vill taga saken, eller söker rycka den ifrån honom».[42]

Vuonna 1934 mietintönsä jättäneet hätävarjelusäännösten uudistamista valmistelleet asiantuntijat (*SOU 1934: 56*) olivat vastarinnan käsitesisällön osalta hieman Hagströmeristä poikkeavalla kannalla. Niin kauan kuin hyökkääjä vain puhtaasti passiivisesti tenää vastaan yrittämällä kiinnipitää siitä, mitä on anastanut, ei kysymyksessä ole vastarinta. Mutta niin pian kuin jonkinlaista väkivaltaa kohdistetaan hyökkääjään henkilökohtaisesti, esimerkiksi hyökkääjä on alkanut tyrkkiä tai tempoo tai repii vaatteista, on kysymyksessä vastarinta, vaikkakaan väkivalta ei ole luonteeltaan »våld å person».[43]

Thornstedt on Ruotsissa löytänyt vastarintakäsitteen kannalta mielenkiintoisia oikeustapauksia metsästyslain soveltamisesta. Näissä tapauksissa vastarinnaksi on hyväksytty paitsi henkilöön kohdistuva väkivalta ja sitä koskeva uhkaus myös muita tapauksia. Ei ole pidetty välttämättö-

39 *Helminen* 1974, 21.
40 *Sinisalo* 1971, 127 ja 1973, 114.
41 *Sinisalo* 1971, 130.
42 *Hagströmer* 1901—05, 147.
43 *SOU* 1934: 56, 29—30.

mänä, että väkivalta olisi kohdistunut jonkun kehoon, on ollut riittävää, että salametsästäjä yrittää temmata aseen tai saaliin takaisin itselleen. Sen sijaan riittävää näyttöä ei ole, että tuomioistuinten käsityksen mukaan vastarintaa olisi pelkkä kivääristä tai saaliista kiinnipitäminen ja passiivinen tenääminen vastaan ilman, että koettaisi saada metsästyksenhaltijan päästämään otteensa.[44]

Thornstedt onkin halunnut tarkastella vastarintakäsitettä kunkin lainkohdan funktion kannalta ja tältä pohjalta hän hyväksyy Ruotsin vanhan rikoslain 5: 7^2:n (vastaa osittain meidän RL 3: 7:ää) tulkinnassa Hagströmerin kannanilmaisun ja pitää edellä mainitussa mietinnössä esitettyä näkemystä liian laajana. Sen sijaan vanhan rikoslain 5: 10:n (poliisien, vanginvartijoiden ym. voimakeinojen käytön) vastarinta käsittää Thornstedtin mukaan myös tiettyjä passiivisia toimia kuten makaamisen ajoradalla jne. Hän toteaa, että muussa tapauksessa olisi pakko hyväksyä se tosiasia, että poliisi pianaikaa päivittäin rankaisematta käyttää väkivaltaa ilman oikeutta siihen. Sen sijaan Thornstedtin mukaan metsästyslain itseapua koskevassa säännöksessä käytetään termiä vastarinta aivan muuhun tarkoitukseen kuin vanhan rikoslain 5 luvussa. Hänen mukaansa näyttää sinänsä tarkoituksenmukaiselta rubrisoida vastarinnaksi myös sellaiset tapaukset, joissa salametsästäjä kohdistamatta väkivaltaa suoraan metsästyksenhaltijan persoonaan koettaa tempaista pois aseen tai saaliin. Vieläpä, jos salametsästäjä rajoittuu pelkästään pitämään kiinni esineestä, näyttäisi menettely olevan kielellisesti kuvattavissa vastarinnaksi. Thornstedt toteaakin, että eri säännösten tarkastelu ottaen huomioon niiden erityispiirteet antaa tulokseksi sen, että kaikissa säännöksissä vastarinta uhan muodossa merkitsee välittömän väkivallan uhkaa henkilöä kohtaan, mutta väkivaltaa käyttävän vastarinnan täytyy sisältää erilaisia menettelytapoja eri lainkohdissa.[45]

Edellä olevan tarkastelun perusteella näyttäisi houkuttelevalta yhtyä Thornstedtin näkemyksiin ja antaa vastarinnalle useita eri merkityksiä kunkin säännöksen tarkoituksen ja tavoitteiden mukaan. Tätä tukemassa voisi olla sekin, että RL 3: 7 on rikoslain alkuperäisiä säännöksiä, mutta RL 3: 8 on säädetty vasta vuonna 1967. Myöskin vastarinta RL 3: 7:ssä näkyy suomalaisessa oikeustieteessä ymmärretyn suppeampana kuin RL 3: 8:ssä.

---

[44] *Thornstedt* 1950, 492—493.

[45] *Thornstedt* 1950, 494—498.

Vertailtaessa omansa takaisin ottamistilanteita koskevia RVA 12 §:ää ja RL 3: 7:ää voidaan todeta, että ensiksi mainitun pykälän mukaan oma saadaan ottaa takaisin rikoksentekijältä verekseltään. Siinä ei puhuta mitään vastarinnasta eikä toisaalta myöskään omistajan voimakeinojen käytön mahdollisuudesta. Säännöksessä vain tunnustetaan mainitussa tilanteessa omaisuuden takaisinottamisoikeus. Sen sijaan RL 3: 7 antaa verekseltä takaisinotettaessa oikeuden tiettyihin voimakeinoihin, mutta se edellyttää vastarintaa. Lain sanamuoto ei rajoita vastarintaa rikoksentekijään, vaan kolmannenkin henkilön taholta tuleva vastarinta, jolla estetään oman takaisin saaminen, on torjuttavissa hätävarjelulla.[46]

RVA 12 §:n tunnustama yleinen omansa takaisinottamisoikeus rikoksentekijältä verekseltä tuo esiin kysymyksen siitä, miten tämä säännös liittyy RL 3: 7:ään, jossa edellytetään vastarintaa. Ovatko nämä säännökset yhdessä kaikki tilanteet kattavia, niin että omistaja voi aina toteuttaa omaisuuden hallinnan palautuksen omin avuin, vai onko käytännössä tilanteita, joissa RVA 12 § tunnustaa oikeuden, mutta ei tarjoa sitä varten keinoja ja RL 3: 7:kään ei soveltuisi vastarinnan puuttumisen vuoksi. Kysymys on hyvin pitkälle pelkästään vastarinnan määrittelystä. RVA 12 §:n sisällön ymmärtäisin lähinnä sellaisena, että rikoksentekijältä voi omaisuuden ottaa pois, mikäli toimenpiteet kohdistuvat nimenomaan tähän omaisuuteen, sen sijaan voimakeinojen kohdistaminen itse rikoksentekijään tämän perusteella ei liene mahdollista.

Edellä esitetyn perusteella on selvää, että vastarintaa on kaikenlainen väkivallan — pahoinpitelyn — kohdistaminen toiseen henkilöön, mutta myös tällaisen uhan esiintuominen tarkoituksella vaikuttaa toisen henkilön tahdontoimintaan. Toisaalta näyttäisi siltä, että pelkkä pakeneminen ei täytä vastarinnalle asetettavia vaatimuksia.[47] Tosin tämäkin kysy-

---

[46] *Lahti* 1978, 49. Vrt. *Honkasalo* 1965, 151, joka puhuu RL 3: 7:n yhteydessä omaisuuden takaisin ottamisesta verekseltä tavatulta *rikoksentekijältä*.

[47] Ks. *KKO 1921 II p 1048*, jossa syytetty oli kolmen miehen tunkeuduttua puutarhaan anastamaan mansikoita ampunut yhtä heistä päähän seurauksin, että tämä kuoli. KKO:n enemmistö katsoi kysymyksessä olleen hätävarjelun liioittelutapauksen (RL 3: 6 ja 9). Toinen vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi syytetyn suojelleen omaisuuttaan ja tahtoen verekseltä ottaa omansa takaisin R:ltä, joka yritti paeta, ja ainoastaan käyttäneen hätävarjelua, minkä vuoksi hän olisi RL 3: 6:n ja 7:n nojalla vapauttanut syytetyn rangaistuksesta. Toinen eri mieltä ollut jäsen ei halunnut sovellettavaksi lainkaan hätävarjelusäännöksiä. Myös hän katsoi mies-

mys on hieman ongelmallinen. Omaisuuden saa ottaa takaisin verekseltä. Verekseltä tilanteesta on myös kysymys silloin, kun ryhdytään takaa-ajoon. Jos pakeneminen ei ole vastarintaa, lienee käytännössä pelkästään tämän säännöksen nojalla vaikeaa toteuttaa omansa takaisin ottamista voimakeinoja käyttämättä. Ainoa mikä olisi mahdollista, olisi tarttuminen pakenevan hallussa olevaan omaisuuteen. Tämä ei kuitenkaan läheskään aina ole käytännössä toteutettavissa omaisuuden ollessa kätkettynä esimerkiksi taskuun tai vaatteisiin. Säännös omaisuuden takaisin ottamisesta on kirjoitettu siten, että oletetaan toisen osapuolen luopuvan omaisuudesta vapaaehtoisesti tai suhtautuvan täysin passiivisesti siihen, että omistaja ottaa häneltä omansa pois. Lisäksi omistajan on voitava tehdä tämä ilman voimakeinojen kohdistamista rikoksentekijään. Vaikka vanhempina aikoina vastarintakäsitettä onkin yleensä tulkittu melko varoen suppeasti, on kuitenkin pidettävä mielessä säännöksen tarkoitus, omaisuuden turvaaminen sen menettämistä vastaan yleensä sellaisissa tilanteissa, joissa puuttuu mahdollisuus saada viranomaisilta välitöntä apua, vaikkakaan viranomaisen paikalla olo ei muodostakaan estettä omatoimiselle omaisuuden suojelemiselle.

Mielestäni ei ole onnistunutta, jos rikoslain saman luvun kahden peräkkäisen pykälän (RL 3: 7 ja 8) tulkinnassa päädyttäisiin saman käsitteen osalta eri tulokseen. Jos tullaan sellaiseen ratkaisuun, että vastarinnalla on eri merkitys sen kohdistuessa RL 3: 7:n mukaan omaansa pois ottavaan kuin RL 3: 8:ssä poliisiin, joka virkatehtävää suorittaessaan kohtaa vastarintaa, saattaisi tämä merkitä käytännössä sitä, että kun RL 3: 8:n mukaan on myös eräissä tapauksissa yksityishenkilöllä mahdollisuus turvautua voimakeinoihin vastarintaa kohdatessaan, vastarinta voitaisiin tulkita esimerkiksi jokamiehen kiinniotto-oikeuden yhteydessä kuten RL 3: 7:ssä tai kuten RL 3: 8:ssä. Saattaisi olla niin, että omaansa takaisin otettaessa anastajan menettely ei olisi vastarintaa, mutta jos tarkoituksena olisikin henkilön kiinniottaminen kysymyksessä olevasta rikoksesta, se olisi vastarintaa. Luo liian suuren oikeusepävarmuuden, jos vastarinnalla ei ole näissä tapauksissa samaa sisältöä. Arveluttavaa on se, että vastarinnalle on poliisitoiminnan tarkoitusperien täyttämiseksi haluttu antaa huomattavan laaja sisältö, johon kuuluu myös passiivinen paikalla olo. Yksityishenkilölle suotavien »poliisivaltuuksien» taas olisi syytä olla

ten jo lähteneen pakoon ja syytetyn ampuneen pakottaakseen heidät pysähtymään ja saadakseen selville keitä varastajat olivat.

yleensä rajoitetumpia kuin koulutetun ammattihenkilökunnan. Tämä ei kuitenkaan liene riittävä peruste tulkita vastarintaa eri tavoin eri lainkohdissa, jotka eivät edes perusluonteeltaan ole kovin kaukana toisistaan.[48]

Sinisalo on laajasti ja seikkaperäisesti tarkastellut vastarintaa erityisesti RL 3: 8[1]:n kannalta ja päätynyt varsin laajaan tulkintaan. Hänen mukaansa vastarinta voi tapahtua sekä pelkin ruumiinvoimin että erilaisia apuvälineitä hyväksi käyttäen. Se voi ilmetä offensiivisena toimintana kuten lyömisenä tai paikallaan olemisena kuten esimerkiksi, että henkilö heittäytyy veltoksi. Hänen mukaansa vastarinnan ei tarvitse kohdistua poliisimiehen henkilöön, vaan sellaista voi olla esimerkiksi esineen hävittäminen. Vastarintaa on turvautuminen erilaisiin lyömä- tai ampumaaseisiin tai koiran hyväksi käyttäminen.[49] Myös huoneistojen tai säilytyspaikkojen lukitseminen tai kieltäytyminen niitä avaamasta on vastarintaa. Tosin oven lukitseminen näkökulmasta riippuen voi olla vastarintaa tai pakenemista.[50]

Ruotsin BrB:n vastaavassa hätävarjelusäännöksessä on pyritty väistämään vastarinta-käsitteen epäselvyys. BrB 24: 1:ssä säädetään tältä osin: »I nödvärn handlar den som söker .... betvinga den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindra att egendom återtages på bar gärning...». Vielä rikosoikeuskomitean mietinnössä lausuttiin, että »någon sätter sig med våld eller hot om våld till motvärn emot den som vill värja eller på bar gärning återtaga tillgripen egendom» (ehdotuksen 22: 3[3]).[51] Lausuntojen johdosta pykälän sanamuoto saatettiin kuitenkin edellä mainittuun asuun. Tukholman raastuvanoikeus kiinnitti nimenomaan huomiota siihen, etteikö jokainen toimenpide hyökkääjän taholta takaisin

---

48 Ks. *Grotenfelt* 1910—13, 89: »De i 3: 8 nämnda fallen äro så till vida analoga med det nödvärn, som enligt 3: 7 är medgivet vid motvärn mot den, som å bar gärning vill återtaga sin egendom.»

49 *Sinisalo* 1971, 127—128. Ks. oikeuskäytännöstä *KKO 1977 II 55:* Syytetty, joka ampumalla poliisikoiraa oli pakottanut häntä koiraa käyttäen takaa-ajaneen poliisikonstaapelin luopumaan takaa-ajosta, tuomittiin virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta.

50 *Sinisalo* 1971, 128.

51 Ks. *SOU* 1953: 14, 66 ja 394, jossa todetaan, että vastarinnalle ei haluttu antaa ehdotuksessa mitään itsenäistä merkitystä. Ks. BrB 24: 2[2]: »Rymmer fånge eller den som är häktad, anhållen eller eljest berövad friheten eller sätter han sig *med våld eller hot om våld till motvärn eller* gör han *på annat sätt motstånd*...». Ks. tästä *Beckman ym.* 1973, 627—628.

ottamisen estämiseksi — ei vain vastarinta — toisi mukanaan hätävarjeluoikeuden aktualisoinnin. Esimerkiksi kun huvilavaras, joka keksitään varastettu omaisuus mukanaan kiipeämässä alas paloportaita, kieltäytyy pysähtymästä huutoihin, voidaan pitää puolustettavana, että väkivalloin saadaan koettaa estää hänen pakonsa ja siten mahdollistetaan varastetun omaisuuden takaisin saanti.[52]

Vastarinnan sisällön määrittelyssä törmäävät vastakkain vanhat varsin suppeat tulkinnat, joiden osalta voidaan esittää joitakin huomautuksia. Grotenfeltin päättely vertailemalla RL 3: 7:n ja 3: 8^2:n sanamuotoja voisi aivan yhtä hyvin johtaa päinvastaiseenkin tulkintaan. Se, että RL 3: 8^2:ssa sen alkuperäisessä muodossa säädettiin, että »sama olkoon laki, jos joku muu väkivallalla tahi väkivaltaa uhaten asettuu vastustamaan sitä, joka tahtoo karkaamista estää...», saattaisi viitata juuri siihen, että tällaisen muun henkilön osalta on vastarinnalle asetettu erityisiä vaatimuksia väkivallasta tai sen uhasta, joita ei esimerkiksi olisi 1 momentin tai vastaavasti RL 3: 7:n tapauksessa lainkaan.

Lainsäätäjän tarkoitus tässä suhteessa on epäselvä. Tosin vanhat ruotsalaiset lainvalmisteluasiakirjat 1830-luvulta antavat tukensa vanhalle suppealle tulkinnalle. Toisaalta Suomen 1960-luvun lainvalmisteluasiakirjat puhuvat sen puolesta, että vastarinta voi olla muutakin kuin väkivaltaista vastustamista tai sen uhkaa. Näyttää siltä, että vastarinta on saanut laajemman sisällön, joka tosin on jäänyt lainsäätäjältä tarkemmin määrittelemättä. Koska tämä vastarintakäsitteen laajentuminen on tapahtunut, jää epäselväksi. Vuonna 1932 lisättiin RL 3: 8a lakiin, kun siitä puuttuivat poliisiviranomaisia koskevat omat voimakeinojen käyttösäännökset. Tällöin käytettiin laissa ilmausta: »joku väkivallalla tai väkivaltaa uhaten asettuu vastustamaan poliisiviranomaista». Kun 1960-luvulla otettiin käyttöön vanha vastarintatermi, sillä ilmeisesti vain pyrittiin laajentamaan poliisin toimivaltaa. Näin ollen emme voi sanoa, että uusi RL 3: 8 olisi antanut jonkin uuden sisällön vastarinnalle.

Näkökohtia on esitettävissä useiden eri tulkintasuositusten puolesta. Kun kysymyksessä ovat poikkeukset normaalitilanteista, suositusten olisi syytä olla suhteellisen varovaisia. Kun nyt on erityisesti kysymys omaisuuden suojelemisesta/pelastamisesta ja sen toteuttaminen merkitsee yleensä puuttumista toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen, ankarim-

[52] Ks. *Proposition* 1962: 10, B 325—328 ja *Beckman ym.* 1973, 616—617.

massa tapauksessa jopa henkeenkin, olisi selvien sääntöjen olemassaolo tärkeää. Nyt ei kuitenkaan näin ole asianlaita. Vastarinta on käsitteenä liian epämääräinen. Tämä olisi syytä muistaa säädettävän lain kannalta. Suositeltavin ratkaisu olisikin täsmentää lakia käyttämällä yksiselitteisempiä ilmaisuja. Kun käytännössä vastarinnan käsitesisältö lienee useimmin esillä poliisin toimivaltanormien kannalta, ovat tulkintasuosituksen antamisen kannalta poliisioikeudelliset näkökohdat voimakkaasti esillä. Sinisalon ja Helmisen esittämät vastarinnan määrittelyt tulevat näin muodostamaan selvän lähtökohdan. Ne ovat rikosoikeudellisesti ja kriminaalipoliittisesti katsoen varsin laajat, esimerkiksi passiivisen suhtautumisen, paikallaan olon ja maassa makaamisen kuuluessa vastarinnan piiriin. Kun kuitenkin pidän parempana saman termin yhtenäistä tulkintaa — siitäkin huolimatta, että on esitettävissä voimakkaita epäilyjä kannanoton oikeellisuudesta tässä yksittäistapauksessa, lienee suositeltava vanhan RL 3: 7:n vastarinnan tulkinnan muuttamista RL 3: 8:n vastarinnan mukaiseksi.

Tämä kannanotto merkitsee sitä, että vastarintaa olisi pakenemista lukuunottamatta suurin piirtein kaikki muu omaisuuden takaisin saamisen tosiasiallinen estäminen. Hätävarjeluoikeuden näin laaja hyväksyminen merkitsee käytännössä sitä, että omaisuuden takaisin ottamiseksi on mahdollista puuttua vastarinnan tekijän ruumiilliseen koskemattomuuteen, mikäli se on välttämätöntä omaisuuden takaisin saamiseksi, kun RVA 12 § oikeuttaa kohdistamaan omaisuuden takaisinottotoimenpiteen vain kysymyksessä olevaan omaisuuteen, ei sen sijaan sitä hallussaan pitävään henkilöön. Laajan vastarinnan käsitteen hyväksyminen mahdollistaa omaisuuden todellisen takaisinsaamisen sellaisissakin tilanteissa, joissa vastarinta ei ole väkivaltaista, mutta edellyttää esimerkiksi omaisuuden päällä istumisen johdosta henkilön nostamista pois omaisuuden takaisinsaamiseksi. Jos passiivista vastustamista ei tunnusteta vastarinnaksi ei viimeksi mainitussa tapauksessa omansa takaisinottajalla ole laillista keinoa itsenäisesti toteuttaa oikeuttaan.

E. RVA 12 §:n omaisuuden takaisinotto-oikeudesta

RVA 12 §:ssä kielletään itseapu omansa takaisin ottamiseksi ja kehoitetaan turvautumaan poliisiviranomaiseen tai tuomariin. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin tapaukset, joissa on kysymys omansa takaisin ottamisesta »irtaimelta tahi tuntemattomalta mieheltä, taikka siltä, jonka va-

roo karkaavan, taikka rikoksentekijältä verekseltään».[53] Eräissä tapauksissa RL 3: 7:n hätävarjeluoikeus turvaa tämän itseapuoikeuden. On myöskin mahdollista, että samalla olisi käytettävissä RVA 23[1] §:n mukainen jokamiehen kiinniotto-oikeus. Viimeksi mainitussa tapauksessa takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa annetun lain 4[1] §:n mukaan saa se, joka laillisin oikeuksin ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, ilman määräystä takavarikoida esineen, joka silloin tavataan. Normaalisti lain 3 §:n mukaan takavarikosta päättää viranomainen, jolla on vangitsemisoikeus. Jos takavarikon on toimittanut muu kuin vangitsemiseen oikeutettu viranomainen, on lain 4[2] §:n mukaan asiasta viipymättä ilmoitettava tälle, jonka on heti päätettävä, jääkö takavarikko voimaan. Hätävarjelutilanteessa saa ottaa vain *omansa* takaisin. Sama koskee myös RVA 12 §:n itseapua. Kiinniotto-oikeuden yhteydessä ei ole tätä rajoitusta.

Rikoksentekijältä verekseltään omansa takaisin ottaminen hyväksytään RVA 12 §:ssä. RL 3: 7 tarjoaa vastarintaa kohdattaessa myös oikeuden voimakeinojen käyttöön. Muiden tilanteiden osalta laista puuttuvat maininnat niistä keinoista, joilla omansa takaisin ottaminen voidaan toteuttaa. Henkilöön kohdistuvien voimakeinojen käyttö ei ole mahdollista. Toimenpiteiden tulee kohdistua vain takaisin otettavaan omaisuuteen. Omaisuuden tulee olla henkilöllä, joka on irtain tai tuntematon tai jonka varotaan karkaavan. Näiden tulkinnassa on otettava huomioon, että pykälä on säädetty viime vuosisadalla ja sen keskeiset osat sisältyivät jo vuoden 1734 lain RK 52: 1:ään. Johtoa säännöksen tulkintaan on saatavissa irtolaislainsäädännöstä. Uuden ajan alusta lähtien pidettiin irtolaisena jokaista vuosipalvelukseen velvollista, jolla ei ollut vakinaista paikkaa palkollisena tai ammattilaisena. Irtolaislainsäädäntö oli järjestettynä 1850-luvulle saakka pakollissäännöissä. Vuonna 1883 annettu asetus irtolaisista ja heidän kanssa menettelemisestä piti irtolaisena sitä, joka ilman elatusta omista varoistaan tai toisen huolenpidon kautta työttömänä kuljeksi harjoittaen siveetöntä ja säädytöntä elämää.[54] Nykyisen irtolaislain mukaan irtolaisena on pidettävä henkilöä, joka on työkykyinen, toimeton ja riittäviä elatusvaroja vailla paikkakunnalta toiselle kuljeksiva olematta työnhaussa, sekä kerjuuta harjoittava henkilö tai joka elämäntavallaan tuottaa ilmeistä vaaraa yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai siveydelle. Irtolaisena on pidettävä myös työhön kykenevää henkilöä,

[53] Ks. tästä säännöksestä *Lahti* 1978, 46—49.

[54] Ks. *Ståhlberg* 1893, 3—10, 22—27 ja 116—157.

jolla on tapana vieroksua työtä ja sen vuoksi joutuu huoltoavun tarpeeseen tai tulee ylivoimaiseksi taloudelliseksi rasitukseksi toiselle henkilölle.[55]

Nykypäivänä ei liene pantava enää kovin suurta painoa RVA 12 §:n sanamuodolle ja sen täsmälliselle tulkinnalle. Irtolaisuudella lienee lähinnä se merkitys, että henkilön asosiaalinen elämäntapa viittaa siihen, että jollei omaisuutta heti oteta takaisin, niin viranomaisten asiaan turvautuminen usein on liian myöhäistä. Käytännössä irtolainen lienee usein myös tuntematon, jonka karkaamista on syytä varoa. Sitä paitsi voi olla vaikeaa jonkun henkilön luokittelu irtolaiseksi. Säännöksen luonnehdinnat eivät kuitenkaan ole toisiaan täydentäviä, vaan jo yhden seikan toteutuminen oikeuttaa omansa takaisin ottamiseen. Tehtäessä RVA 12 §:n eri tapauksia koskevia tulkintasuosituksia, ne olisi hyvä nähdä kokonaisuutena. Takaisin ottamisen tarkoituksena lienee lähinnä pelastaa itsensä omaisuuden menettämisen aiheuttamalta tappiolta.

Säännöksen tarkoittamalla tuntemattomalla tarkoitettaneen omaisuuden omistajalle täysin vierasta henkilöä. Henkilöä ei voine pitää tuntemattomana, vaikkei hänen nimensä ja henkilötietonsa olekaan tunnettuja, jos on selvillä hänen asuntonsa, työpaikkansa tms. seikka, jonka perusteella hän on helposti löydettävissä ja identifioitavissa.

Karkaamisen uhka liittyy lähinnä henkilön tuntemattomuuteen. Tutun henkilön osalta täytyy olla erityisiä perusteita. Sanamuoto näyttäisi viittaavan siihen, että tämä kriteeri tulee arvioida itseapuun turvautuvan kannalta, niin kuin hän tilanteen subjektiivisesti kokee. Jos henkilö on tuttu, niin silloin karkaamisen vaaran arvioinnissa voidaan käyttää apuna tietoja henkilön elämäntavoista. Laissa ei nimenomaan ole mainittu omaisuuden hävittämisen uhkaa. Kuitenkin tämä näkökohta voitaneen ottaa huomioon siten, että jos viranomaisten apuun turvautumisen aiheuttama viivästys merkitsee todennäköistä omaisuuden takaisin saamatta jäämistä, saatettaisiin tällaiset tapaukset rinnastaa niihin, joissa varotaan henkilön karkaavan omaisuus mukanaan.

---

55 *Merikoski* 1976, 224 ja *Merikoski & Modeen* 1968, 52—60.

5 §. HÄTÄVARJELULLA ESTETTÄVÄ RAUHAN RIKKOMINEN RL 3: 7:N MUKAAN

A. Yleistä

RL 3: 7:n mukaan hätävarjelu on oikeutettua, »jos joku luvattomasti tunkeutuu toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tahi alukseen» (»Tränger sig någon olofligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg»). Sanamuoto on pääosin sama kuin vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksessa, jossa tosin hätävarjeluoikeus rajoitettiin näissä tapauksissa vain öiseen aikaan ja säännöksessä mainittiin erikseen vielä murron tekeminen (»någon begår inbrott eller eljest tränger sig olofligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid», 25^2 §).

RL 3: 7 on osittain samansisältöinen RL 24: 1^1:n ja 24: 3:n kanssa. Edellisessä säädetään yksityisen kotirauhan rikkomisesta: »Joka ilman laillista syytä, vastoin toisen tahtoa, *tunkeutuu* hänen asuntoonsa, olkoonpa *huoneeseen, taloon, kartanoon tahi alukseen,* joko hänen omaansa taikka luvalla tai vuokralla asumaansa, taikka ilman syytä jättää noudattamatta käskyä lähteä sieltä pois, taikka ilman otollista aihetta hiipii sisään tahi kätkeytyy sinne...» RL 24: 3:ssä taas säädetään: »Joka tahallansa lyö sisään toisen akkunan, taikka hänen *huoneeseensa, taloonsa, kartanoonsa tahi alukseensa* heittää kiven tai muuta, taikka ampuu sinne aseella...» (kurs. tässä).

Maininta asunnosta lisättiin RL 24: 1^1:iin vasta säätyjen käsittelyssä *rikoslakivaliokunnassa,* jonka mietinnössä todettiin: »Koska kotorauhan rikkominen tapahtuu ainoastaan tunkeutumalla semmoiseen huoneeseen, huoneukseen, taloon tahi laivaan, jossa asutaan, on § Valiokunnan mielestä tässä suhteessa tehtävä selvemmäksi, ja on Valiokunta sentähden

sanan 'tunkeutuu' jälkeen lisännyt sanat 'hänen asuntoonsa, joko'».[1] Tämä asuntoon viittaus rajoittui siis vain RL 24: 1[1]:iin. Tässä yhteydessä ei sensijaan puututtu sen enempää RL 24: 3:n kuin RL 3: 7:n sanamuotoon. Tähän sanamuotojen eroavuuteen ovat eri tutkijat kiinnittäneet huomiota. *Forsman* toteaa, että RL 24: 3:n kohteita (lokaliteter) ei voida pitää identtisinä RL 24: 1[1]:ssa mainittujen kanssa, vaan RL 24: 3:n rauhan suoja ulottuu laajemmalle. Kohteiden ei tarvitse olla sellaisia, jotka kuuluvat henkilön asuntoon (hemvist), vaan riittää, että ne ovat toiselle kuuluvia. Tärkeänä edellytyksenä Forsmanin mukaan on kuitenkin, että teolla todella häiritään loukatun kotirauhaa ja kun mainittu kohde ei ole hänen asuntonsa, hän oleskelee siellä. RL 24: 3:n nojalla tulee rangaista esimerkiksi sitä, joka lyö sisään ikkunan toisen uimahuoneesta, vaikka uimahuone sijaitsisikin kaukana asunnosta edellyttäen, että omistaja tai oikeudenhaltija tulee todella häirityksi, mikä useimmiten tapahtuu siten, että hän teon hetkellä on sisällä sanotussa uimahuoneessa.[2] Aivan vastaavasti *Serlachius* on todennut, että »sen ei tarvitse kohdistua toisen kotirauhaan sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan voi kohdistua hänen rauhaansa yleensä. Sitä esim., joka ampuu latoon, missä hän tietää toisen paraikaa oleskelevan, on rangaistava väkivaltaisesta kotirauhan rikkomisesta, huolimatta siitä, että ladossa oleskeleva ei, ladossa ollessaan, olekaan kotonaan. Huomattava on toiselta puolen kuitenkin, että toisen täytyy olla ainakin tekopaikan lähettyvillä, niin että tuo väkivallanteko todella häiritsee hänen rauhaansa.»[3]

Myös *Honkasalo* on aivan samoilla linjoilla: »Siitä seikasta, että nyt puheena olevassa lainkohdassa ei puhuta asunnosta (hemvist) voidaan päätellä, että teko voi kohdistua toisen rauhaan hänen varsinaisen kotirauhanpiirinsä ulkopuolellakin».[4]

Samat päätelmät, jotka on tehty RL 24: 1[1]:n ja 24: 3:n kesken, on tehtävissä RL 24: 1[1]:n ja RL 3: 7:n välillä eli että hätävarjeluoikeus ei ole rajoittunut pelkästään asuntoon tunkeutumista vastaan, vaan se on laa-

1 *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 83. Ks. myös *Strafflagsutskottet* 1/1888, 68, joka on kielellisesti täsmällisempi, koska siinä käytetty terminologia vastaa ruotsinkielistä lakitekstiä. Itse valiokunnan lakitekstiehdotuksessa RL 24: 1[1]: »tunkeutuu hänen asuntoonsa, olkoonpa huoneeseen, taloon, kartanoon tahi alukseen» («inträngер i hans hemvist, vare sig rum, hus, gård eller fartyg»).

2 *Forsman* 1938a, 201—202.

3 *Serlachius* 1924, 159—160.

4 *Honkasalo* 1960, 103.

jempi.[5] Tulkinnassa on luonnollisesti merkittävästi apua saatavissa juuri kotirauhan rikkomista koskevista säännöksistä.

Seuraavassa tarkastellaan ensisijaisesti RL 24 luvun pohjalta sitä, mitä tarkoitetaan RL 3: 7:ssä huoneella, talolla, kartanolla ja aluksella. Huone ja talo näyttäisivät olevan vähemmän ongelmia aiheuttavia,[6] sen sijaan kartano vanhan lakitekstin terminä on nyky-yhteiskunnassa jo selvästi ongelmallisempi. Myös alus tuottaa vaikeuksia, koska siitä on lainsäädännössä olemassa omia erityismääritelmiä.

B. Huone, talo ja kartano

Huone on yleensä osa talosta, mutta myös aluksella voi olla huoneita. Saattaa olla niin, että huone ja talo ovat joskus identtiset. Voi olla tilanteita, joissa huone ei kuulu taloon, kartanoon eikä alukseen. Kotirauhan suojan on katsottu käsittävän esimerkiksi asuntovaunut, teltat, kodat ja asuntona käytetyt luolat,[7] mutta ovatko ne RL 3: 7:n tarkoittamia huoneita, on jossakin määrin epäselvää. Asuntovaunut ja luolat voitaneen luonnehtia huoneiksi, mutta entä teltat ja kodat? Tällaisissa tapauksissa tulkinnassa saatettaneen lähteä liikkeelle kotirauhan piirin määrittelystä. Jos katsotaan, että jokin asumus nauttii kotirauhan suojaa, siitä olisi voitava päätellä sen olevan RL 3: 7:ssä tarkoitettu huone tai talo, vaikka yleiskielen mukaan näin ei välttämättä olisikaan. Toisaalta kun RL 3: 7:ssä ei nimenomaan ole edellytetty, että huoneen, talon, kartanon tai aluksen tulisi olla asunto, ei tässä tarvitse ryhtyä tarkemmin pohtimaan niitä monia ongelmallisia kysymyksiä, ovatko esimerkiksi tehtaat, konttorit, toimistot, kahvilat tai kesähuvilat RL 24: 1:n tarkoittaman kotirauhan suojan piiriin kuuluvia kohteita.[8]

---

[5] Näin myös *Grotenfelt* 1910—13, 88.

[6] Näin *Forsman* 1938a, 187.

[7] *Honkasalo* 1960, 93 ja *Livson* 1958b, 43.

[8] Sekä oikeuskäytännössä että rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on hyväksytty melko laaja tulkinta ja katsottu niiden yleensä nauttivan kotirauhan suojaa. Rikoslakimme alkuvuosina haluttiin oikeuskäytännössä vaatia, että mainituissa tiloissa myös asuttiin, mutta myöhemmin tästä vaatimuksesta ei ole enää pidetty tiukasti kiinni. Ei vaadita, että näissä tiloissa olisi nukuttava, riittää, että ihmisiä niissä työskentelee tai muutoin oleskelee. Toisaalta myös tyhjillään olevat asumiseen tarkoitetut tilat, kuten kesähuvilat talvella, kuuluvat kotirauhan piiriin. Ks. näistä kysymyksistä *Forsman* 1938a, 190—191, *Honkasalo* 1960, 92—94,

RL 3: 7:ssä hätävarjelutoimin suojattavia huoneita ja taloja voivat olla muutkin kuin RL 24: 1[1]:n yksityisen kotirauhan piiriin kuuluvat kohteet, kuten esimerkiksi saman pykälän 2 momentin mukaiset julkisen kotirauhan suojaa nauttivat paikat, mutta ne on ymmärrettävä vielä tätäkin laajemmin. Yleensä kaikki huoneet tai talot, myöskin rakenteilla olevat, ovat hätävarjelutoimin suojeltavissa. Se, että RL 3: 9:ssä mainitaan erikseen hätävarjelun liioittelusta puhuttaessa kotirauhan suojaaminen, ei anna perusteita rajoittaa RL 3: 7:n tapauksia vain kotirauhan loukkausten torjumiseen, koska sanotussa lainkohdassa nimenomaan viitataan RL 3: 6:ään ja 7:ään sekä mainitaan paitsi kotirauhan suojaaminen myös hyökkäyksen torjuminen ja omansa takaisin ottaminen, joiden on katsottava luonnehtivan vain erilaisia hätävarjelutilanteita. Tämän sanamuodon RL 3: 9 on saanut vasta vuonna 1967 tehdyssä lainmuutoksessa (29. 12. 1967/621), jota koskevissa valmisteluasiakirjoissa sitä ei ole lainkaan perusteltu. Muutos näyttää aiheutuneen vain RL 3: 6:ään ja 7:ään liittyvien hätävarjelun liioittelutapausten erottamisesta samalla uudistettuun RL 3: 8:ään liittyvistä liiallisten voimakeinojen käyttämistä koskevista säännöksistä, jotka nyt sijoitettiin RL 3: 9:n uudeksi 2 momentiksi.[9]

Kotirauhan piirin osalta on talokin tuottanut ongelmia, joihin ilmeisesti on ollut vaikuttamassa laissa sen ohella mainittu kartano. Näihin molempiin nimittäin liittyy kysymys siitä, mitä muuta kuin tietyt rakennukset on luettavissa kotirauhan piiriin. Kun vuonna 1972 rikoslakia täydennettiin salakuuntelua ja -katselua koskevilla rangaistussäännöksillä, todettiin tosin *hallituksen esityksessä*, että »se, mitä aluetta rikoslain 24 luvun 1 §:ssä tarkoitetaan, on pykälän vanhahtavasta sanamuodosta huolimatta oikeuskäytännössä vakiintunut. Asunnolla tarkoitetaan asumiseen tai muuten pysyvämpään oleskeluun käytettyä huoneistoa tai huo-

---

Livson 1958b, 36—43, *Salmiala* 1966a, 27—31 ja *Serlachius* 1924, 155—156 sekä oikeustapausselostus *LM* 1962, 542—543.

Ks. oikeuskäytännöstä *SOO 3. 2. 1897 (JFTB 1898, 11a n:o 2)*, jonka mukaan tehtaaseen tunkeutumisessa ei ollut kysymyksessä kotirauhan rikkominen, kun pahoinpidelty työnjohtaja ei asunut siellä. Toisin kuitenkin jo *SOO 23. 5. 1902 (JFTB 1903, 86a n:o 21)* ja *SOO 4. 3. 1911 (JFTB 1912, 85a n:o 13)*, joissa työhuone ja tehdas nauttivat kotirauhan suojaa ilman, että olisi vaadittu niissä asianomistajan asumista. Samoin kahvila *KKO 1962 II 47* (LM 1962, 542—543) ja kesähuvila talvisaikaan *KKO 1965 II 81* (DL 1966 II, 27—31).

Vrt. myös Ruotsin BrB 4: 6. *Beckman ym.* 1974, 194—197.

[9] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja *HE* 67/1966, 4.

netta sekä omakotitalon tai vastaavan rakennuksen läheistä piha-aluetta. Kerrostalon osalta suojattu alue on rajoitetumpi. Asuntoon rinnastetaan myös asuntotarkoitukseen käytetyt alukset tai matkailuvaunut».[10]

Forsman on määritellyt kartanon seuraavasti: »Med gård förstår man det område, som upptages och omgifves af de byggnader och hus, som i ett sammanhang höra till en possesion i stad eller på landet. Således omfattar begreppet gård strängt taget äfven begreppen hus och rum.»[11]

Kotirauhan piiriin on luettu vanhastaan tietty alue varsinaisen asuintalon ympärillä. Sitä nimenomaan on luonnehdittu lain tarkoittamalla kartano (gård) sanalla, jolla tarkoitetaan paitsi asuinrakennusta myös muita sen yhteydessä olevia talousrakennuksia sekä tonttia ja puutarhaa näiden rakennusten välittömässä yhteydessä. Käytännössä ei ole edellytetty, että tämä alue olisi aidattu tai suljettu. Jos näin on tehty, alueen rajat on yleensä tällä osoitettu, mutta aidoilla ei kuitenkaan voida kotirauhan piiriä ulottaa yli sen, mikä tavanomaisesti voidaan lukea kodin alueeseen. Tämän alueen määrittely on yleisellä säännöllä jossakin määrin vaikeaa. Periaatteessa ollaan ilmeisen yksimielisiä näistä rajoista, jotka ovat syntyneet vuosisataisen kehityksen tuloksena. Yksityistapaukset joudutaan monesti kuitenkin ratkomaan aivan tapauksittain, jopa paikkakunnan tavan mukaan.[12]

Rikoslakimme kotirauhasäännökset ovat syntyneet aivan toisenlaisissa oloissa ja yhteiskunnassa kuin missä me nyt lähes sata vuotta niiden säätämisen jälkeen elämme. Kotirauhan määrittelyssä ovat aivan selvästi olleet esillä maaseutumaisen yhteiskunnan olosuhteet ja elämänmuodot. Sikäli kuin niitä joudutaan soveltamaan kaupunkiasutuksen pientaloasumiseen, voidaan lähteä vanhalta perustalta, jossa talon pihapiiri, käytännössä usein vielä aidattuna oleva alue, on luettu kotirauhan suojaamaan alueeseen, vaikka varsinaisesti emme voikaan puhua kartanosta. Toisaalta lain tarkoittama »gård», jota siis suomenkielisessä lakitekstissä vastaa sana »kartano», olisi mahdollista tulkita myös suomeksi sanalla piha, kuten se näkyy Ruotsissa BrB 4: 6:ssä nykyisin tulkittavan.[13]

---

[10] *HE* 63/1972, 2.

[11] *Forsman* 1938a, 187.

[12] Ks. tästä *Forsman* 1938a, 186—188, *Honkasalo* 1960, 91, *Livson* 1958b, 43—45 ja *Serlachius* 1924, 155. Ks. maakuntalakien aikaisista kotirauhan piirin määrittelyistä *Hemmer* 1945, 232—258. Ks. myös *Beckman ym.* 1974, 195.

[13] Ks. *Beckman ym.* 1974, 195: »Straffskyddet avser utom den egentliga bostaden även till bostaden hörande gård eller trädgård.» Ks. myös *Proposition*

Epäselvempi on asia silloin, kun käsillä on tyypillisen kaupunkiasumisen muoto: kerrostalo. Siitä ovat mielipiteet myös poikenneet toisistaan. *Serlachius* on lausunut, että »maalainen ja pikkukaupunkilainen esim. on epäilemättä 'kotonaan' ollessaan omalla pihamaallaan, mutta ei sitävastoin vuokrakasarmissa asuva suurkaupunkilainen, joka tuskin koskaan käy talonsa pihalla».[14] *Honkasalo* näyttää omaksuneen saman kannan kuin Serlachius: »Vuokrakasarmin pihamaalla ei kenenkään voitane katsoa olevan kotirauhansa piirissä».[15] *Livson* on lähtenyt laajemman ja mielestäni periaatteessa hyväksyttävän tulkinnan linjoille katsoessaan, että »vuokratalon» rappukäytävässä ja pihamaalla on asukkaalla myös kotirauhaoikeus. Tätä rajoittaa kuitenkin se, että monilla henkilöillä on eri syistä oikeus liikkua sanotulla alueella (omistaja, talon asukas, näiden vieraat jne.).[16]

Tällä RL 24: 1:n kotirauhan piirin tarkastelulla emme ole vielä saaneet vastausta siihen, soveltuvatko samat näkökohdat sellaisenaan RL 3: 7:n tulkintaan. Ongelmia aiheuttaa nimenomaan se, että puhuttaessa RL 24: 1[1]:n kotirauhan piiristä siihen välittömästi vaikuttaa se, että sanotussa säännöksessä puhutaan asunnosta. Toisaalta gård-sanan tulkinnan avulla kotirauhan piiriin on voitu lukea myös piha-alueet. Edellä olen ollut valmis puoltamaan RL 3: 7:n soveltamista eräiden rakennelmien osalta yhtä laajalle kuin mitä kotirauhan säännökset suojaavat. Samoilla linjoilla olisin myös kartanon osalta. Tulkintavaikeuksia tulee lähinnä juuri kaupunkiasumisen osalta. Jos asetutaan Serlachiuksen ja Honkasalon tulkinnan kannalle, niin tällöin tunkeutumista luvatta kerrostalon pihalle ei voitaisi estää RL 3: 7:n nojalla, sensijaan rappukäytävään tunkeutuminen on jo taloon tunkeutumista.

Ei kuitenkaan liene syytä nyt muuttuneissa olosuhteissa ryhtyä tulkitsemaan mainittua säännöstä aikaisemmasta linjasta poikkeavasti. Jos talo piha-alueineen maaseutuyhteisössä ja kaupunkien pientaloasutuksessa voidaan lukea kotirauhan piiriin, ei se, että asumus muuttuu korkeaksi kerrostaloksi, jossa asuu kymmeniä ehkäpä satoja ihmisiä, voi sulkea automaattisesti piha-aluetta rauhan piiristä pois. Piha-alueen luonne ja käyt-

1962: 10, B 422: »Under 'gård' får här anses falla även vanlig villaträdgård o.d.» ja B 479—480: »Det må anmärkas, att till 'gård' lärer vara att hänföra även upplagsplats, byggnadsplats o.l.».

14 *Serlachius* 1924, 155.

15 *Honkasalo* 1960, 92.

16 *Livson* 1958b, 41.

tötarkoitus on kerrostaloasutuksessa hieman toinen kuin pientaloasutuksessa ja loukattujen asianomistajien määrä saattaa hyvinkin paljon vaihdella. Kaikkine käytännön tuomine rajoituksineen olisin valmis ulottamaan kotirauhan piiriin myös kerrostalojen pihoihin. Päiväsaikaan voinee olla vaikea yleensä osoittaa oleskelun luvattomuutta, mutta öiseen aikaan tilanne on toinen. Tämän ei pitäisi rajoittua pelkästään kerrostaloihin, vaan olisin valmis tulkitsemaan lakitekstin gård-sanaa laveammin kuin vanhahtava kartano-sana sen tekee. Kun viime vuosisadan yhteiskunnassa lakia säädettäessä olosuhteet olivat toiset kuin tänään ja kun gård voidaan ymmärtää myöskin piha-aluetta tarkoittavaksi, mielestäni voitaisiin katsoa myös pihan kuuluvan suojattuihin alueisiin. Hätävarjelusäännöstön kannalta tällä olisi se merkitys, että yleensä taloon, ei siis välttämättä asuintaloon, vaan esimerkiksi teollisuusrakennukseen liittyvä pihamaa olisi myös sellainen alue, jonne tunkeutuminen olisi RL 3: 7:n nojalla estettävissä. Pihan ei tarvitse olla aidattu, mutta sen olemassa olo osoittaisi yleensä suojatun alueen rajat. Yleinen käytäntö ja tapa ovat ilmeisesti kuitenkin edelleenkin tärkeimmät sovellettavat kriteerit, joiden perusteella joudumme käytännössä määrittelemään suojatun alueen. Varsinaisia yleisiä sääntöjä ja metrimääriä ei ole aihetta (ja tuskin mahdollistakaan) täsmälleen esittää.[17]

C. Alus

Hätävarjelulla suojattavana paikkana mainitaan RL 3: 7:ssä myös alus (fartyg). Paitsi jo usein mainituissa RL 24: 1:ssä ja 24: 3:ssä puhutaan rikoslaissa myös muualla aluksesta. Lisäksi rikoslain suomenkielinen käännösteksti käyttää alkuperäisen ruotsinkielisen fartyg-sanan vastineena myös laivaa. Esimerkiksi RL 34 luvussa on sen alkutekstissä käytetty useissa pykälissä sanaa fartyg, joka RL 34: 1:ssä ja 4:ssä on suomennettu alus (samoin 12 §:ssä 21. 4. 1894), sen sijaan 13 §:ssä puhutaan laivasta. Vastaavasti RL 35: 1:ssä puhutaan vahingontekotunnusmerkistössä aluksesta (»Joka ilman laillista oikeutta, tahallansa hävittää tahi vahingoittaa toisen *huoneen, aluksen* . . .»), mutta RL 36: 2:ssä vakuutuspetoksen yhtey-

17. Vrt. kuitenkin metsästyslain 17 §. Ks. jokamiehenoikeuksista *Ojanen* 1969, 432—455, *Rontu* 1973a, 20—26 ja 1973b sekä *Ulkoilulakikomitea KM* 1967: B11, 4—14.

dessä merivahinkoon saatetusta laivasta ja 44: 9:ssä niiden ohjeiden rikkomisesta, joita laivain yhteentörmäyksen estämiseksi on säädetty. Toisaalta myöhemmässä lakitekstissä suomenkielisen lakitekstin sekä alus että laiva ovat saaneet vastineenaan ruotsinkieliseen tekstiin sanan fartyg.[18]

Rikoslaissa ei alusta (fartyg) tarkemmin määritellä. Ainoastaan vesiliikennejuopumusta koskevassa RL 23: 6:ssä on nimenomaan lausuttu, että »aluksella ei tarkoiteta soutuvenettä, purjejollaa tai muuta niihin rinnastettavaa kulkuneuvoa».[19] *Hallituksen esityksessä* todetaan säännöksen perusteluissa, että »aluksia ovat periaatteessa kaikki vesikulkuneuvot. Vesiliikennejuopumuksen rangaistavuutta ei kuitenkaan ole syytä ulottaa soutuveneiden eikä muiden niihin rinnastettavien vesikulkuneuvojen kuljettamiseen juopuneena, koska sellaisen kulkuneuvon kuljettaminen ei sinänsä aiheuta vaaraa toisten turvallisuudelle. Näiden alusten poissulkemisesta on maininta 3 momentissa. Soutuveneeseen rinnastettavana kulkuneuvona mainittaisiin purjejolla. Muita vastaavia kulkuneuvoja ovat esimerkiksi kanootit ja kumilautat. Rangaistussäännös soveltuisi aina moottoriveneen kuljettamiseen — moottorin ollessa käynnissä — sekä varsinaisen purjeveneen kuljettamiseen juopuneena. Myös vesillä käytettävää ilmatyynyalusta olisi pidettävä tässä pykälässä tarkoitettuna aluksena.»[20]

Rikoslain ulkopuolella on joukko erityisiä säännöksiä, joissa on käytetty sanaa alus. Meriteiden säännöissä (27. 11.1964/569) on alus määritelty seuraavasti: »*Alus* tarkoittaa, vedessä olevaa vesilentokonetta lukuun ottamatta, jokaista uivaa laitetta, jota käytetään tai voidaan käyttää vesitse tapahtuvaan kuljetukseen.» (1 sääntö c) 1.).[21] Nämä säännöt itse

---

18 RL 23: 6 (L. 10. 12. 1976/960): alus, RL 1: 3, 5 ja 6 (L. 20. 6. 1963/320): laiva. RL 1 luvun terminologia on ollut samanlainen rikoslain alkutekstistä alkaen. Vrt. RL 38: 14 ja 15 (L. 29. 4. 1926/115), joissa alus-sana on käännetty ruotsiksi sanalla farkost.

19 Vastaavassa ruotsinkielisessä lakitekstissä lausutaan: »Med *fartyg* avses icke roddbåt, segeljolla eller annan med dem jämförbara *farkost.*»

20 *HE* 110/1975 II, 16—17.

21 Lähes vastaavansisältöinen oli myös tätä edeltävien meriteiden sääntöjen (23. 12. 1953/515) aluksen määrittely: »sana 'alus' käsittää, vedessä olevia vesilentokoneita lukuun ottamatta, kaikenlaiset vesikulkuneuvot, joita käytetään tai voidaan käyttää vesitse tapahtuvaan kuljetukseen» (1. sääntö c.1.). Asetus sisältävä yleiset merenkulkusäännöt alusten yhteentörmäämisen estämiseksi 4. 11. 1921/

rajoittavat määritelmän soveltamisalan vain kyseisiin sääntöihin. Tosin näiden sääntöjen 7 luvussa säädetään sen rikkomisesta rangaistavaksi kuten RL 44: 9:ssä säädetään ja tätä kautta aluksen (fartyg) määrittely saa myös merkitystä rikoslain kannalta.[22] Mitään yleispätevää legaalista määritelmää aluksesta ei Suomen oikeudesta löydy.[23]

Rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on aluksen käsite jäänyt yleensä varsin vähälle huomiolle huolimatta siitä, että se esiintyy lakitekstissä melko monessa kohdassa. Voidaan sanoa, että *Träskman* on Suomessa ensimmäinen, joka rikosoikeudelliselta kannalta on siihen ottanut perusteellisemmin kantaa.[24] *Forsman* on tosin luennoissaan jonkin verran kysymystä käsitellyt. RL 35: 1:ää tarkastellessaan hän katsoo, että alus (fartyg) täytyy ymmärtää sen jokapäiväisessä merkityksessä. Hän tarkastelee lyhyesti silloisen merilain (1873) säännöksiä ja toteaa, että ne eivät sovellu rikoslain tulkintaan eikä niiden perusteella voida sanoa, että rikoslaissa olisi kysymys aluksesta vain, jos se olisi vähintään 19 rekisteritonnin suuruinen. »Dylika för andra ändamål gjorda bestämningar får man icke intvinga på straffrätten, utan måste domaren i det särskilda fallet bestämma, huruvida en sådan inrättning, som man i dagligt tal förstår med fartyg, värkligen är i fråga. Så mycket är tydligt, att under uttrycket fartyg icke få hänföras båtar, slupar och andra mindre farkoster.»[25] Tarkastellessaan RL 34: 13:ää (»Joka, aikoen matkaan saattaa vaaran toisen

253 ei sisältänyt mitään aluksen määritelmää, mutta esimerkiksi sen 9 artiklassa puhuttiin kalastus*aluksista* (fiskarfartyg) ja kalastus*veneistä* (fiskarbåtar). Ks. myös julistus siitä mitä on vaarinotettava laivain yhteentörmäämisen estämiseksi merellä 22. 6. 1897/23 ja sitä edeltänyt julistus siitä mitä on vaarin-otettava laivain yhteen-sattumisen estämiseksi merellä 11. 6. 1880/12 (molempien ruotsinkielinen nimike: Kungörelse angående hvad iakttagas bör till förekommande af fartygs sammanstötande i sjön).

Vrt. myös laki meren pilaantumisen ehkäisemisestä 16. 3. 1979/298 13 §: »Mitä tässä laissa on säädetty aluksesta, koskee myös venettä ja muuta merellä käytettävää kulkuneuvoa, merellä olevaa alustaa tai muuta rakennelmaa sekä ilma-alusta.» *HE* 188/1978, 9.

22 Vastaava viittaus oli meriteiden sääntöjen 23. 12. 1953 5 luvussa ja asetuksen 4. 11. 1921 X luvussa.

23 *Staffans* 1960, 16 ja *Träskman* 1977, 181 sekä siellä mainitut lähteet.

24 *Träskman* 1977, 181—188.

25 *Forsman* 1946, 540.

hengelle tahi terveydelle, tahallansa on saattanut laivan uppoamaan taikka karille tahi rantaan ajautumaan . . .») Forsman on katsonut, että sanan fartyg (suomenkielisessä lakitekstissä siis laiva) tulee saada laajempi merkitys kuin esimerkiksi RL 35: 1:ssä. »Här menas med detta uttryck hvarje större eller mindre fortskaffningsvehikel till sjös, äfven om det icke innehåller rum för mer än en enda människa».[26] *Honkasalo* hieman ihmettelee Forsmanin tulkintaa, mutta toteaa, että »kun hän on rikoslakimme henkinen isä, täytyy hänen mielipiteensä katsoa kuvastavan lainsäätäjän käsitystä. Eri asia on, miten sellainen alus oikeiden rikosoikeudellisten tulkintaperiaatteiden mukaan voidaan sisällyttää laivakategoriaan».[27] Honkasalo ei näytä ottaneen huomioon sitä, että rikosoikeudellisten tulkintaperiaatteiden mukaan ei kysymys tässä tapauksessa ole sellaisten alusten, joissa on tilaa vain yhdelle ihmiselle, sijoittamisesta laivakategoriaan, vaan siitä, onko kysymyksessä fartyg rikoslakimme alkuperäisen tekstin mukaan. Vahingontekorikosta tarkastellessaan Honkasalo lausuu, että »veneitä, purjeveneitä, tavallisia moottoriveneitä ja muita sellaisia pieniä vesikulkuneuvoja ei voida aluksiksi katsoa. Niiden vahingoittamiseen soveltuu 35 luvun 3 §.»[28]

Livson kotirauhaa koskevassa tutkimuksessaan ei määrittele alusta. Hän tyytyy vain toteamaan, että »kotirauha ulottuu kaikkiin aluksiin, niiden käyttötarkoituksesta riippumatta.»[29]

Träskman on Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa tutkiessaan perusteellisesti tarkastellut fartyg-käsitettä. Hän on tehnyt säännösten sanamuodoista ja tutkijoiden mielipiteistä sen havainnon, että voimassa oleva oikeus käyttää termiä »farkost» yleiskäsitteenä ja siihen sisältyvät sekä »fartyg» että »båtar». Erokriteerinä kahden viimeksimainitun välillä on niiden suuruus. »Fartyg» ei ole kysymyksessä, jos sillä on »en alldeles obetydlig storlek». Kysymyksen ratkaisu tuottaa kuitenkin vaikeuksia, sillä eräissä tapauksissa on esimerkiksi soutuveneisiin sovellettu laivojen yhteentörmäämistä (fartygssammanstötning) koskevia säännöksiä.[30]

---

26 *Forsman* 1938a, 391.

27 *Honkasalo* 1960, 165.

28 *Honkasalo* 1964a, 100.

29 *Livson* 1958b, 45.

30 *Träskman* 1977, 184—185. Ks. myös *Hakulinen* 1969, 545—547 ja *Staffans* 1960, 28—30.

Omaa kantaansa muodostaessaan Träskman ottaa lähtökohdakseen käsityksen aluksista valtion alueen uivana osana. Hänen mukaansa olisi jotenkin kummallista tarkastella kaikkia vesikulkuneuvoja (farkoster) — niiden suuruudesta riippumatta — uivana territoriona ja soveltaa laivoja (fartyg) koskevia oikeudenhoidollisia erityissääntöjä myös pieniin vesikulkuneuvoihin (små farkoster). Toisaalta tilanne on erilainen pikkuveneessä Tornion ja Haaparannan edustalla kuin aavalla merellä. Erilaiset tulkinnat olisivat mahdollisia. Tämän Träskman kuitenkin torjuu. Hänen mukaansa tuo oikeusepävarmuutta, jos samantyyppinen ja suuruinen vesikulkuneuvo (farkost) olisi toisissa tilanteissa fartyg, toisissa ei. Träskman päätyy siihen, että »såsom fartyg bör också då fråga är om fastställande av straffrättslig jurisdiktion enbart betraktas farkost, som ej är av helt obetydlig storlek. De jurisdiktionsrättsliga särreglerna bör förbehållas enbart större farkoster». Tarkan rajan vetäminen on kuitenkin vaikeaa. Hän katsoo kuitenkin selväksi, että kaikki ne vesikulkuneuvot (farkoster), jotka on merkitty tai voidaan merkitä alusrekisteriin, ovat laivoja (fartyg). Toisaalta aivan pieniä soutuveneen, purjejollan tai kanootin tyyppiä olevia vesikulkuneuvoja (farkoster) »inte kan betraktas som fartyg i ifrågavarande avseende». Ratkaisu näiden välillä tulee tehdä in casu. Niin pian kuin on kyse jostakin suuremmasta veneestä, joka suuruudeltaan lähestyy alusrekisteriin tai kalastusalusrekisteriin merkittäviä s.o. pituudeltaan kymmentä metriä, voidaan sitä pitää laivana (fartyg). Myös pienempiä vesikulkuneuvoja, sikäli kuin niiden rakenne ja merikelpoisuus vastaavat mainitunlaisia laivoja (fartyg), voidaan pitää soveltamisalasäännösten kannalta laivoina (fartyg). Venettä, joka suuruudeltaan ei vastaa sellaista venettä, joka voidaan rekisteröidä moottorivenerekisteriin, ei voida pitää laivana (fartyg). Toisaalta rekisteröinti moottorivenerekisteriin ei eo ipso tuo mukanaan sitä, että venettä pidettäisiin laivana (fartyg). Näin on erityisesti ulkolaitamoottoriveneiden asianlaita.[31]

Hätävarjelusäännöstön tulkinnassa on esitettävissä perusteita sekä suppeammalle että laajemmalle alus (fartyg)-sanan tulkinnalle. Forsman on hyväksynyt sen mahdollisuuden, että sanaa voitaisiin tulkita eri lainkohdissa eri tavoin. Nykyisen RL 1 luvun yhteydessä tehdyt tulkintasuositukset eivät käsitykseni mukaan ole sitovia rikoslain alkuperäisiä säännöksiä tulkitessa, vaan samojenkin termien tulkinnassa on uusissa muut-

31 *Träskman* 1977, 185—187.

tuneissa oloissa säädettynä otettava huomioon tapahtunut kehitys. Nyt lisäksi epävarmuutta luo suomenkielisen laiva-sanan käyttö.

Alus-käsitteen laajaa tulkintaa voisi mahdollisesti puoltaa sillä, että meriteiden säännöissä alus on määritelty laajasti ja näiden sääntöjen rangaistussäännöksessä on viittaus RL 44: 9:n soveltamiseen mainituissa rikkomustapauksissa. Näin ollen joka tapauksessa sanotun pykälän soveltamisen rajat määrää alus-sanan laaja tulkinta, siitäkin huolimatta että itse tuossa lainkohdassa käytetään laiva(fartyg)-sanaa. Tosin tämä alus-sanan määrittely on rikoslain jälkeen säädetty, mikä vähentää tämän perusteen arvoa tässä tulkintatilanteessa. Laivojen (alusten) yhteentörmäämistä koskevista rikoslain säätämisen aikaan voimassa olleista tai pian sen jälkeen annetuista säännöksistä saattaisi olla paremminkin pääteltävissä, että tuolloin fartyg-sana olisi tarkoittanut kooltaan vain tiettyä suuruusluokkaa olevia aluksia, koska erikseen puhuttiin esimerkiksi kalastusveneistä. Sen sijaan laajaa tulkintaa voisi puoltaa myöskin se, että laissa on lueteltu joitakin kohteita, joihin tunkeutumista vastaan tulee nauttia suojaa, eikä näitä ole rajoitettu asuntoihin kuten RL 24: 1:ssä. Toisaalta tästä samasta pykälästä voisi tehdä päinvastaisenkin johtopäätöksen ja katsoa, että juuri aluksen rinnastaminen huoneeseen, taloon ja kartanoon on merkki siitä, että aivan mikä tahansa lautta tai jolla ei olisi alus. Myös RL 35: 1:ssä, jonka tulkinnassa *Forsman* [32] suosittelee muun muassa veneiden jättämistä soveltamisen ulkopuolelle, mainitaan aluksen rinnalla yhtenä esimerkkinä kohteista huone. Lisäksi pelkästään hätävarjelusäännösten kannalta asiaa tarkastellen lienee käytännössä useimmiten tilanne sellainen, että jos »tunkeudutaan» johonkin veneeseen tai jollaan, niin voidaan osoittaa käsillä olevan hyökkäyksen, joka kohdistuu joko mainittuun omaisuuteen, tai mikäli joku ihminen on tässä aluksessa, suoraan häneen — hänen henkeensä tai terveyteensä — ja näin ollen säännöksen laaja tulkinta olisi lähinnä turhaa.

Aluksen käsitteen rajaamisella nyt käsillä olevan kysymyksen yhteydessä ei näytä olevan erityisempää käytännön merkitystä. Kuitenkin kaikesta edellä esitetystä olisin valmis tekemään sellaisen johtopäätöksen, että aivan pieniä vesikulkuneuvoja ei olisi luettava RL 3: 7:ssä tarkoitetuiksi aluksiksi (fartyg). Jos kulkuvälineessä on jokin suljettava suoja, hytti tai kajuutta, niin nämä tilat nauttivat RL 3: 7:ssä säädettyä suojaa huoneeseen tunkeutumista vastaan.

---

[32] *Forsman* 1946, 540.

D. Luvaton tunkeutuminen

1. Kotirauhan rikkomista koskevista säännöksistä

RL 3: 7:ssä luonnehditaan tekomuotoa, jota vastaan hätävarjelu on sallittua: »Jos joku luvattomasti tunkeutuu» (»Tränger sig någon olofligen»). RL 24: 1:ssä on puolestaan säädetty: »Joka ilman laillista syytä, vastoin toisen tahtoa, tunkeutuu» (»Hvar, som, utan laga skäl, emot annans vilja, inträngер»). Vastaavantapaisia kotirauhan piiriin tunkeutumisen kriminalisointeja on löydettävissä monista ulkomaisista laeista. Sekä Ruotsin vanhan rikoslain alkuperäisessä 11: 10:ssä että vuonna 1948 (30. 6. 1948/448) uusitussa 15: 26:ssä säädettiin mm.: »Bryter man annans hemfrid, i ty att man med våld, eller eljest emot hans vilja, inträngер i hans hemvist...». Nykyisessä BrB 4: 6:ssä säädetään: »Den som olovligen inträngер eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, dömes för hemfridsbrott».[33]

Myös Tanskan rikoslainsäädännössä on ollut vastaavanlaisia säännöksiä. Vuoden 1866 rikoslain 221 §:n mukaan rangaistiin sitä, joka »kraenker Husfreden ved uberettiget at traenge sig ind i en andens Bolig...» Vuoden 1930 rikoslain 264 §:ssä oli vastaava säännös: »Den, som kraenker Husfreden ved at traenge sig ind i fremmed Hus, Husrum eller Skib eller paa andet ikke frit tilgaengeligt sted...» Tanskan rikoslain nykyisessä kotirauhan rikkomisen kriminalisoinnissa vuodelta 1972 (264 §) ei enää puhuta tunkeutumisesta, vaan sen mukaan rangaistaan sitä, joka »uberettiget 1) skaffer sig adgang til fremmed hus eller andet ikke frit tilgaengeligt sted». Valmisteluasiakirjojen mukaan tällä ei kuitenkaan haluttu varsinaista muutosta aikaisempaan. Lähinnä kyse oli terminologian yhtenäistämisestä.[34]

Saksan Liittotasavallan rikoslain 123 ja 124 §:ssä käytetään ilmaisua »widerrechtlich eindringt».[35] Vastaavasti Saksan Demokraattisen Tasavallan rikoslaissa (134 §): »Wer unberechtigt in eine Wohnung, einen

---

[33] Ks. *Beckman ym.* 1974, 194—198.

[34] *Straffelovrådet* 601/1971, 32—33 ja 60. Ks. uudesta säännöksestä myös *Greve ym.* 1975, 269—270.

[35] Ks. esim. *Schäfer* 1972, 69—70 ja 90 sekä *Schönke ym.* 1978, 1018—1023 ja 1025—1026.

Raum oder ein umschlossenes Grundstück einer Bürgers eindringt...»[36] Sveitsin rikoslain 186 art. käyttää termejä »unrechtmässig eindringt».[37]

Jokainen luvaton meneminen kotirauhalla suojatulle alueelle ei ole tunkeutumista. Tunkeutuminen edellyttää sisään pääsyn hankkimista joitakin esteitä voittamalla. Este voi olla yhtä hyvin fyysinen kuin psyykkinen. Tunkeutumista vastustavan tahdon tulee kuitenkin olla selvästi ilmaistu sanoin tai toimenpitein. Se saattaa olla kyllä havaittavissa pelkästään ulkonaisista seikoista.[38]

Kun RL 3: 7:ssä edellytetään tunkeutumista, merkitsee se hätävarjelutilanteen syntymisen kannalta sitä, että puolustustoimiin saadaan ryhtyä myöhemmin kuin yleensä hätävarjelutapauksissa, sillä tunkeutumisessa on kysymys jo »aloitetusta hyökkäyksestä». »Kohta päätä uhkaava» tunkeutuminen ei ole riittävä.[39] Rajanveto voi joissakin tapauksissa olla vaikeaa, joskus ehkäpä keinotekoistakin, sillä mainitunlainen tunkeutumisen uhka voi jo sinällään sisältää vaaran jollekin muulle hätävarjelutoimin puolustettavalle oikeushyvälle ja tällöin tämän oikeushyvän suojelemiseksi on sallittua ryhtyä puolustautumaan, vaikka pelkän kotirauhan suojaksi se ei olisikaan mahdollista.

Kotirauhan rikkominen on jatkuva rikos, jonka olemukseen kuuluu rikoksen täyttymisen jälkeenkin oikeudenvastaisen tilan ylläpitäminen.[40] Hätävarjelutilanne kestää niin kauan kuin tunkeutuminen kotirauhan piiriin jatkuu siihen mukaan lukien tunkeutumisen jälkeinen luvaton oleskelu kotirauhan piirissä.

Tunkeutuminen on rangaistavaa vain, mikäli se tapahtuu *ilman laillista syytä vastoin toisen tahtoa.* Sen sijaan RL 3: 7:ssä puhutaan vain *luvattomasta* tunkeutumisesta. Lisäksi RL 24: 1[1]:ssä on luonnehdittaessa muita kotirauhan rikkomisen tekomuotoja käytetty ilmaisuja *ilman syytä*

---

36 *Heilborn ym.* (Red.) 1970b, 106—107.

37 Ks. esim. *Thormann & v. Overbeck* 1941, 184—186.

38 *Forsman* 1938a, 188, *Honkasalo* 1960, 94, *Koskinen* 1972, 180—182, *Livson* 1958b, 46 ja *Serlachius* 1924, 156.

39 *Grotenfelt* 1910—13, 88. Ks. kuitenkin *Livson* 1958b, 80—81, joka näyttäisi olevan hieman toisella kannalla todetessaan, että »hyökkäystä on taas pidettävä kohta päätä uhkaavana, kun tekijä ryhtyy sellaisiin luonteeltaan valmistavaa laatua oleviin toimenpiteisiin, joista voidaan päätellä, että hänellä on aikomus tunkeutua toisen kotiin».

40 *Honkasalo* 1960, 101, *Koskinen* 1973a, 277 ja *Livson* 1958b, 81. Ks. myös edellä 3 §:n aliv. 57:ssä mainittua kirjallisuutta.

(utan fog) jättää noudattamatta käskyä lähteä sieltä pois, taikka *ilman otollista aihetta* (utan skälig anledning) hiipii sisään tahi kätkeytyy sinne.

Serlachius on nimenomaisesti todennut, että lainsäätäjä on käyttäessään ilmausta »ilman laillista syytä» jättänyt tuomarille laajemman harkintavallan, kuin jos olisi käytetty ilmausta »ilman laillista oikeutta», ja harkintavalta kasvaa vielä laajemmaksi, kun poistumiskäskyn noudattamatta jättämisen yhteydessä puhutaan vain sen laiminlyömisestä ilman syytä. Vieläkin laajemman harkinnan suo kolmas tapaus, sisään hiipiminen tai kätkeytyminen »ilman otollista aihetta». Toisin sanoen rankaisematta jättäminen tunkeuduttaessa toisen kotiin vaatii täysipainoista syytä, viipyminen toisen kodissa saattaa pienemmästäkin syystä jäädä rankaisematta ja hiipiminen ja kätkeytyminen rangaistaan vain, jos se on tapahtunut ilman puolustettavaa aihetta.[41]

2. *Laillisesta tunkeutumisesta kotirauhan piiriin*

Hallitusmuodon 11 §:n mukaan »Suomen kansalaisten kotirauha on loukkaamaton. Kotietsinnän edellytyksistä ja toimittamisesta säädetään lailla». Lainsäädännössä onkin joukko tapauksia, joissa tunkeutuminen toisen kotirauhan piiriin on tehty lailliseksi. Tässä suhteessa keskeinen on vuodelta 1959 oleva laki takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa (PakkokeinoL), jossa on säädetty muun muassa kotietsinnän edellytyksistä. *Tirkkonen* on luonnehtinut kotietsinnän kotirauhalla suojatun asunnon (RL 24: 1[1]) tutkimiseksi tarkoituksessa päästä käsiksi a) esineisiin, jotka voivat antaa selvitystä rikoksesta tai jotka muusta syystä on otettava takavarikkoon taikka b) asuntoon piilotettuna olevaan tai piiloutuneeseen rikoksentekijään.[42]

Myös PakkokeinoL:n ulkopuolella on säännöksiä kotietsinnästä, joilla yleensä on kuitenkin vain tätä lakia täydentävä luonne. Paitsi ennen PakkokeinoL:n säätämistä olevia säännöksiä kuten esimerkiksi valtuusrikoslain 11 § ja eräistä sotilas- ja siviiliviranomaisten välisistä suhteista rauhan aikana annetun asetuksen 10 § sekä radiolaitteista annetun lain

[41] *Serlachius* 1924, 156—157. Ks. myös *Honkasalo* 1960, 95 ja *Livson* 1958b, 58—59.

[42] *Tirkkonen* 1972, 59.

3 §,[43] on myös uudempia lakeja, joissa on omia erityismääräyksiä mm. etsinnästä, kuten alkoholilain 77—78 §, vesilain 21: 2 ja 5, tullilain 5 ja 53 § sekä UL 3: 30.

On myöskin puhtaasti yksityisoikeudellisia syitä, joiden johdosta tunkeutumista kotirauhan piiriin ei rangaista kotirauhan rikkomisena. *Forsman* viittaa näistä esimerkkinä vuokranantajan pidätysoikeuteen vuokrasuhteesta johtuvien saamisten vakuudeksi ja katsoo, että tämän toteuttamista ei voida rangaista kotirauhan rikkomisena, mikäli vuokranantaja ei viivy pitempään kuin tarvitaan. Toisaalta Forsman kuitenkin tähdentää, ettei kaikki tunkeutuminen, vaikka päämäärä olisi sinänsä laillinen, jää rankaisematta. Esimerkiksi velkojan tunkeutuminen velallisen luo velkomaan saataviaan tai vuokranantajan tunkeutuminen vuokralaisen asuntoon tarkastamaan, onko vuokrattu asunto kunnossa, ei saata aina tapahtua vastuutta.[44]

Serlachius toteaa niin ikään, että saamamiestä, joka »estääkseen saamisensa vanhentumisen viime hetkellä tunkeutuu velallisen kotiin, tuskin vain rangaistaisiin kotirauhan häiritsemisestä, sillä hänellä on ollut laillinen syy, jos kohtakaan ei sanan varsinaisessa merkityksessä laillista oikeutta, tekoonsa».[45] *Livson* on varsin oikeassa sanoessaan, ettei minkäänlaista yleistä sääntöä voida antaa perusteista, jotka poistavat teon oikeudenvastaisuuden ja rangaistavuuden, vaan lainkäyttäjä joutuu kussakin yksittäistapauksessa tutkimaan, onko kotirauhaa rikottu vai ei.[46]

3. RL 3: 7:n ja 24: 1:n välisestä suhteesta

Lisää tulkinnallisia ongelmia aiheuttaa edellä mainittu RL 3: 7:n ja 24: 1:n sanamuotojen ero. On jo todettu, että RL 24: 1:ää tulkittaessa ei ole tarkkarajaisesti määriteltävissä se, mitä tarkoittaa »ilman laillista

43 Ks. *OKa* 1974, 55—56, jossa oikeuskansleri on ottanut kantaa radiolupatarkastajan oikeuksiin.

44 *Forsman* 1938a, 189. Ks. myös huoneenvuokralain 22 ja 50 § sekä maanvuokralain 20 §.

45 *Serlachius* 1924, 156. Vastaavasti *Honkasalo* 1960, 96.

46 *Livson* 1958b, 59. *Honkasalo* 1960, 97 puolestaan viittaa in dubio pro reosäännön soveltamiseen.

Saksan Liittotasavallassa ei ole tunkeutumista kotirauhanpiiriin katsottu oikeudenvastaiseksi, jos tähän on asunnon haltijan oikeutta voimakkaampi intressi. Ks. *Schäfer* 1972, 75.

syytä, vastoin toisen tahtoa». Nyt joudutaan lisäksi kysymään, mikä on mainitun ilmaisun ja RL 3: 7:n »luvattomasti tunkeutuu» suhde. Onko kysymyksessä lainsäätäjän harkittu toimenpide, vaiko vain enemmän tai vähemmän sattumanvarainen ero terminologiassa? Periaatteessa ei ole lainsäätäjän taholta onnistunutta käyttää samaa tilannetta kuvatessaan erilaista terminologiaa. Tunkeutumisen luvattomuus näyttäisi viittaavan juuri siihen, että se tapahtuu vastoin toisen tahtoa.[47] Lienee keinotekoista ryhtyä rakentamaan tilanteita, joissa näiden säännösten tulkinnassa olisi jotakin eroa. Puhtaasti käytännön syistä on suositeltava säännösten samanlaista tulkitsemista.

RL 24: 1:n ja 3: 7:n sanamuotojen ero aiheuttaa toisen, nähdäkseni käytännön kannalta selvästi tärkeämmän ongelman kuin edellä kosketeltu. RL 3: 7:ssä puhutaan pelkästään tunkeutumisesta, mutta 24: 1:ssä on tämän lisäksi säädetty rangaistavaksi kotirauhan rikkomiseksi poistumiskäskyn noudattamatta jättäminen ja sisään hiipiminen. Historiallisesti asiaa tarkastellen voidaan havaita, että kotirauhan rikkomissäännöksiin liittyi olennaisena osana kotirauhan piiriin tunkeutumisen ohella tietyn väkivallan harjoittaminen sen piirissä oleskelevia tai omaisuutta kohtaan. Maanlakien aikana ei enää edellytetty väkivallan harjoittamista toisen kodissa, vaan pelkästään tunkeutuminen väkivaltaisissa aikeissa riitti. Tätä linjaa kuvastaa vielä vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 18 §, jossa säädettiin: »Jos joku toiselle rääkkäystä tekee siinä huoneessa tahi talossa, jossa toisella on kotonsa, taikka mihin hän vaarassa on turvansa ottanut, taikka laivassa, olkoonpa toinen laivaväkeen kuuluva taikka siellä muutoin luvalla tahi vouralla oleva, taikka jos joku, aikomuksessa toista rääkätä, väkisin taikka muutoin jonkun tahtoa vastaan on tunkeutunut hänen kotiinsa, olkoonpa taloon, huoneeseen tahi laivaan, taikka sinne sisään pujahtanut tahi kätkeytynyt, tuomitaan . . .»[48]

Kun vuoden 1889 rikoslaissa ei enää välttämättä edellytetä kotirauhan rikkomisen täyttymiseksi väkivallan käyttöä tai sellaista aikomusta,

---

[47] *Beckman ym.* 1974, 196: »För att olaga husrannsakan skall kunna straffas enligt förevarande paragraf (= BrB 4: 6) förutsättes ej blott att åtgärden var olaglig och skedde *olovligen d.v.s. mot den kränktes vilja,* utan ock att dessa omständigheter omfattades av gärningsmannens uppsåt.» Ks. myös *HE* 63/1972, 1: »Teko voidaan toteuttaa tunkeutumalla *luvattomasti* toisen asuntoon ... (RL 24: 1,1 mom.).»

[48] Ks. *Livson* 1958b, 19—29, jossa on kotirauharikosten historiikkia. Ks. myös *Forsman* 1938a, 181—184 ja 1946, 19—24.

merkitsee tämä myös sitä, että hätävarjelutoimia on mahdollista käyttää, vaikka tunkeutujalla ei olisi mitään väkivaltaisia aikeita. Ilmeisesti jäänteenä menneiltä ajoilta RL 3: 7:n sisältö rakentuu kuitenkin vanhalle toisaalta jo Ruotsin vallan aikaiselle, mutta myös uudemmalle Ruotsin 1800-luvun rikoslainsäädännön perustalle. Meillä on rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa yleensä rajoituttu toteamaan, että hätävarjelu on sallittua kotirauhan suojaksi erittelemättä sen tarkemmin sitä, missä tilanteissa tämä tapahtuu.[49] *Livson* näyttää nimenomaan ulottavan hätävarjeluoikeuden kaikkiin RL 24: 1^1:n tapauksiin, mutta hänkään ei perustele tätä kantaansa tarkemmin.[50]

Lahti puolestaan toteaa, että »RL 3: 7 sallii hätävarjelun sitä vastaan, joka luvattomasti tunkeutuu toisen huoneeseen. Kun lainkohdassa ei puhuta kotirauhan muunlaisen suojaamisen tarkoituksessa tapahtuvasta hätävarjelusta, on epäselvää, onko A:lla ollut oikeus tuon kehotuksensa tottelemiseksi välttämättömiin voimakeinoihin. Myönteisen kannan puolesta puhunee se, että RL 3: 9^1:ssä ja PolL 21^3 §:ssä tuntuu edellytettävän hätävarjelun olevan oikeutettua yleensä kotirauhan suojaamiseksi».[51]

RL 3: 9^1:ssa käsitellään hätävarjelun liioittelua ja se on saanut nykyisen sisältönsä vuonna 1967 tehdyllä lainmuutoksella. Rikoslain alkuperäisessä 3: 9:ssä säädettiin: »Joka 6, 7 tahi 8 §:ssä mainituissa tapauksissa on tehnyt enemmän väkivaltaa, kuin minkä hätä vaati . . .» Vuonna 1932 lisättiin uuden RL 3: 8a:n johdosta mainittuun luetteloon maininta tästä pykälästä. Sen sijaan nykyisessä muodossaan sanotussa 9 §:ssä säädetään: »Jos joku 6 tai 7 §:ssä mainituissa tapauksissa on tehnyt teon, joka ei ole ollut hyökkäyksen torjumiseksi, *kotirauhan suojaamiseksi* tai omansa takaisin ottamiseksi välttämätön, on tekijä tuomittava hätävarjelun liioittelusta . . .» (kurs. tässä). Tämä sanamuoto on lainmuutoksen valmisteluasiakirjoissa ensimmäisen kerran löydettävissä *lainvalmistelukunnan* tarkistetusta ehdotuksesta vuodelta 1966, mutta sen perusteluista sen enempää kuin *hallituksen esityksestä* ei ole saatavissa mitään johtoa tähän sanamuodon muuttumiseen. Niissä todetaan vain, että

---

49 *Alanen* 1925, 66, *Anttila & Heinonen* 1974, 74 ja 1977, 117, *Forsman* 1930, 146, *Honkasalo* 1965, 145—146, *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 44, *Jotuni* 1947, 34 ja 35, *Serlachius* 1951, 80 ja *Utriainen* 1975, 26. *Rikoslakivaliokunnan* perustelut (1/1888, 27) rajoittuvat tältä osin pelkästään viittaukseen kotirauhan suojelemisesta.

50 *Livson* 1958b, 80—81.

51 *Lahti* 1978, 76.

»rikoslain 3 luvun nykyisen 8 a §:n kumoamisesta ja siitä, että tämän lakiehdotuksen 3 luvun 8 §:ssä tarkoitettujen voimakeinojen erityislaadun vuoksi on niiden käytön ylittämisestä seuraavasta rangaistuksesta syytä ottaa lakiin oma säännöksensä, aiheutuvat muutokset on tehty 9 §:ään.»[52] On mahdollista, että lainsäätäjä hyväksyy hätävarjelutoimet yleensä kotirauhan suojelemiseksi ja että tältä osin ei edes olisi kysymys mistään muutoksesta, vaan näin olisi aina ollut rikoslakimme voimassa ollessa, koska muutokset perustellaan vain uusitusta RL 3: 8:stä aiheutuneiksi. Toisaalta voisi olla niinkin, että lakitekstin luonnehdintaa kotirauhan suojaamisesta on käytetty vain apukeinona ottamatta kantaa sen sisältöön suhteessa RL 24 luvun säännöksiin. Puhutaan vain kotirauhan suojaamisesta RL 3: 7:n säätämissä rajoissa. Kotirauhan suojaamisesta puhuminen tässäkin mielessä on hieman epätarkkaa, sillä kuten edellä on käynyt ilmi, ovat RL 3: 7:n tarjoaman suojan kohteet eräissä tapauksissa laajemmat kuin RL 24 luvun kriminalisoinnein suojatut kohteet.

4. Poliisilain 21 §

Toinen uusi säännös, joka aiheuttaa tulkintaongelmia nyt puheena olevankaltaisissa tapauksissa, on PolL 21 §:

> »Henkilön, joka ilman laillista syytä, vastoin toisen tahtoa, tunkeutuu hänen asuntoonsa tai muuhun 20 §:n 3 momentissa tarkoitettuun huoneistoon tai paikkaan tahi toisen tontille, rakennuspaikalle, puutarhaan, varastoalueelle, uimarannalle tai muuhun sellaiseen erityiseen käyttöön otetulle yksityiselle alueelle tahi sen lähiympäristöön taikka joka ilman syytä jättää noudattamatta käskyn lähteä sieltä pois, saa poliisimies sellaisen paikan tai alueen haltijan taikka hänen kotiväkensä tai muun paikalla olevan edustajansa pyynnöstä poistaa sieltä. Jos poistettava on häirinnyt yleistä tai yksityistä rauhaa ja häiriön uusiintuminen on vielä pelättävissä, saa poliisimies ottaa hänet kiinni ja pitää säilössä, kunnes vaara on ohi.
>
> Edellä tarkoitetun paikan tai alueen haltijaan sekä siellä hänen luvallaan asuvaan tai oleskelevaan henkilöön saa poliisimies ilman pyyntöäkin kohdistaa 1 momentissa määrättyjä toimenpiteitä, jos tämä väkivaltaisella tai väkivaltaa uhkaavalla käyttäytymisellään

[52] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja 14 sekä *HE* 67/1966, 4 ja 10.

häiritsee yksityistä tai yleistä rauhaa taikka vaarantaa turvallisuutta.

Yksityisen henkilön oikeudesta hätävarjeluun 1 ja 2 momentissa mainituissa tapauksissa säädetään rikoslain 3 luvun 7 §:ssä».

Edellä 1 momentissa viitatussa poliisilain 20 §:n 3 momentissa säädetään:

»Mitä 2 momentissa on sanottu yksityisasunnosta ja yksityisen käytössä olevasta huoneistosta, koskee myös muuta yksityisen hallinnassa olevaa paikkaa ja aluetta vesialueineen sekä yhteisaluetta, samoin kuin virastoa, sairaalaa, koulua ja muuta sellaista laitosta niille kuuluvine alueineen».

PolL 21 § noudattelee RL 24: 1:n sanamuotoja siinä suhteessa, että siinä puhutaan ilman laillista syytä vastoin toisen tahtoa tunkeutumisesta sekä poistumiskäskyn noudattamatta jättämisestä ilman syytä. Sen sijaan paikat, joihin tunkeudutaan tai joista ei käskettäessä poistuta, on määritelty paljon yksityiskohtaisemmin kuin rikoslaissa. Siihen kuuluu alueita, jotka eivät mahdu edes gård (kartano)-sanan laajaan tulkintaankaan. Poliisilain 21 §:n 1 ja 2 momentti koskevat poliisimiehen toimivaltaa näissä häiritsemistapauksissa, mutta 3 momentti on yksityishenkilön oikeuksia koskeva viittaussäännös toisaalta saman pykälän kahteen aikaisempaan momenttiin toisaalta RL 3: 7:ään. Säännös on epäselvä. *Utriainen* on todennut, että säännöksellä on joko tahdottu laajentaa kotirauhan piiriä tai se on tarkoitettu ainoastaan toteamaan kotirauhan hätävarjelusäännöksen olevan rikoslaissa.[53] Lainvalmisteluasiakirjat eivät tuo mitään apua puheena olevan säännöksen tulkintaan. *Poliisin järjestelykomitean* mietinnössä todetaan vain, että »rikoslain voimaanpanoasetuksen 21 § sisältää säännöksiä toimenpiteistä paitsi päihtyneitä myöskin ns. rauhanhäiritsijöitä kohtaan. Nämäkin toimenpiteet ovat poliisitoimenpiteitä. Sen vuoksi komitea ehdottaa niitäkin koskevat säännökset siirrettäväksi rikoslain voimaanpanoasetuksesta poliisilakiin. Komitea on sisällyttänyt nämä säännökset uudistettuina ja täsmennettyinä poliisilain 16 §:ään».[54]

---

53 *Utriainen* 1975, 26—27.

54 *KM* 1958: 15, 18. Ks. *HE* 130/1964, jossa vastaava säännös on jonkin verran muutettuna sijoitettu 21 §:ksi ilman minkäänlaisia säännökseen liittyviä perusteluja.

Puheena oleva PolL 21 § käsittelee nimenomaan tiettyihin rauhanhäiritsijöihin kohdistuvia poliisitoimenpiteitä. Se, että pykälässä viitataan yksityishenkilön hätävarjeluoikeuteen, lienee pikemminkin vain huomautus siitä, että näillä poliisimiehelle annetuilla valtuuksilla ei ole haluttu kaventaa normaalia hätävarjeluoikeutta, vaan se tulee edelleenkin arvioida rikoslain perusteella. Pykälän 3 momentti on kyllä laadittu siinä määrin moniselitteiseksi, että edellä mainittu Utriaisen toteamus useammista tulkintamahdollisuuksista on perusteltu. Jos yksityishenkilön mahdollisuuksia käyttää voimakeinoja olisi haluttu laajentaa, niin silloin kaiketi olisi ollut luonnollisempaa rinnastaa ne suoraan poliisimiehen toimivaltaan, eikä käyttää viittaussäännöstä, joka näyttäisi tarjoavan yksityiselle suuremman oikeuden voimakeinojen käyttämiseen kuin pykälässä on suotu poliisille. Toisaalta poliisilla on kuitenkin RL 3: 6 ja 7:n nojalla mahdollisuus turvautua yleisten hätävarjelusäännösten mukaisiin voimakeinoihin, koska puolustettavissa ovat paitsi omat myös toisen oikeushyvät. Tällöin itse asiassa puhuminen *yksityisestä* henkilöstä on aivan turhaa. Olisi riittänyt pelkästään maininta siitä, että oikeudesta hätävarjeluun on säädetty RL 3: 7:ssä.

Edellä olevan perusteella katsoisin, että PolL 21³ § ei tuo mitään lisää vanhastaan olemassa olevaan RL 3: 7:n hätävarjelusäännöstöön, vaan tällä maininnalla on vain haluttu tähdentää sitä, että nämä kysymykset yksityishenkilön osalta on ratkottava yleisten hätävarjelusäännösten avulla. Kun hätävarjeluun turvautuminen ei ole mahdollista tai muutoin ei haluta sitä käyttää, niin tällöin on saatavissa pykälän osoittamissa rajoissa poliisilta apua. Lisäksi jo periaatteelliselta kannalta yksityishenkilön hätävarjeluoikeuden ulottaminen kaikkiin PolL 21 §:ssä tarkoitettuihin tapauksiin on kriminaalipoliittisesti arveluttavaa voimakeinojen käyttöoikeuden laajentamista yleisen järjestyksen ylläpitämiseen liittyvien tehtävien hoitamiseen.

Edelleen voidaan ihmetellä, miksi mainitussa viittauksessa on rajoituttu pelkästään RL 3: 7:ään. Poliisilain 21 §:n 2 momentissahan puhutaan toimenpiteiden kohdistamisesta henkilöön, joka väkivaltaisella tai väkivaltaa uhkaavalla käyttäytymisellään häiritsee yksityistä tai yleistä rauhaa tai vaarantaa turvallisuutta. Näistä tapauksista aivan ilmeisesti osa on sellaisia tilanteita, joita voisi luonnehtia aloitetuksi tai kohta päätä uhkaavaksi oikeudettomaksi hyökkäykseksi, joka kohdistuu toisen henkeen tai ruumiilliseen koskemattomuuteen. Jos näin on, silloin olisi

asianmukaista viitata myös RL 3: 6:ään. Tältäkin pohjalta tarkastellen koko 3 momentin merkitys jää epäselväksi, kun se näyttää olevan viittaussäännöksenäkin puutteellinen.

5. *Ruotsin kotirauhan suojaamista koskevista hätävarjelusäännöksistä*

Ennen oman kannan lopullista muodostamista RL 3: 7:stä on perusteltua tarkastella Ruotsin vastaavia säännöksiä aina viimevuosisadalta alkaen. Kuten on todettu, Ruotsin rikoslain (1864) ja Suomen vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen hätävarjelusäännökset olivat samansisältöisiä. Ruotsin rikoslain 5: 8 (joka vastasi Suomen asetuksen 25[2] §:ää) siirrettiin vuonna 1890 5 luvun 7 §:ään uudeksi 2 momentiksi sellaisenaan. Samalla laajennettiin hätävarjelutapausten määrää säätämällä uusi 5: 10, johon sisällytettiin mahdollisuus käyttää voimakeinoja sitä vastaan, joka murtautuu tai muutoin luvattomasti tunkeutuu toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen vuorokauden ajasta riippumatta. SL 5: 7:ssä voimakeinojen käyttö oli rajoitettu yöaikaan. Myös voimakeinojen määrän arvioinnissa oli selvä ero SL 5: 7:n tarjotessa tässä suhteessa laajemmat oikeudet. *Hagströmer* on todennut, että on oikeampaa Ruotsin lainsäädännön osalta puhua oikeudesta hallita huonetta, taloa, kartanoa tai alusta rauhassa asiattomilta tunkeutumisilta kuin puhua kotirauhan puolustamisesta, koska hätävarjeluoikeus edellyttää luvatonta tunkeutumista. Sitä vastaan, joka on luvallisesti tullut sisälle, mutta kieltäytyy käskystä poistumasta, ei Hagströmerin mukaan saada käyttää hätävarjelua. Sen sijaan luvaton tunkeutuminen ei hätävarjeluoikeuden kannalta ole päättynyt tunkeutumisen tultua täytetyksi, vaan jatkuu, mikäli sisään jääminen on suoraa jatkoa tunkeutumiselle. Jos luvattomasti tunkeutuneen on sallittu jäädä sisälle joksikin aikaa, mutta tämän ajan kuluttua hän ei halua poistua, niin nyt ei enää ole hätävarjeluoikeutta.[55]

Vuonna 1934 mietintönsä hätävarjelusäännösten uudistamisesta jättäneet asiantuntijat esittivät hätävarjeluoikeuden laajentamista käsittämään kotirauhanrikkomistapauksissa myös ne tilanteet, joissa joku luvallisesti kotirauhan piiriin tullut kieltäytyy sieltä poistumasta.[56] Tämän

---

[55] *Hagströmer* 1901—05, 135—136, erit. aliv. 1. Ks. myös *Thyrén* 1912, 135 ja 147.

[56] *SOU* 1934: 56, 5 ja 61 ja 66—67.

pohjalta muutettiin vuonna 1937 SL 5: 10:ää (21. 5. 1937/242), johon lisättiin toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen luvattoman tunkeutumisen rinnalle mahdollisuus käyttää hätävarjelua sitä vastaan, joka kieltäytyy käskettäessä poistumasta toisen asunnosta (»eller emot den som vägrat att från annans hemvist efter tillsägelse sig begiva»).

Nykyisessä BrB 24: 1:n hätävarjelusäännöksessä säädetään, että hätävarjelussa toimii se, joka koettaa »hindra någon att olovligen inträngа i rum, hus, gård eller fartyg, eller från rum, hus, gård eller fartyg avlägsna någon, som inträngt olovligen eller, om det är bostad, eljest vägrar att på tillsägelse lämna denna». Tässä on lähdetty samalta pohjalta kuin vuoden 1937 uudistuksessa. Luvattoman tunkeutumisen osalta suojeltavat kohteet ovat edelleen laajemmat kuin poistumiskäskyn noudattamatta jättämistapauksessa. Viimeksi mainitussa edellytetään, että kysymyksessä on asunnosta poistaminen.[57]

6. *Oma kanta*

Suomen vuoden 1889 rikoslain hätävarjelusäännökset eivät enää ole kopioita Ruotsista niin kuin vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen pykälät, joten ruotsalaisten säännösten tulkinta ei välttämättä ole siirrettävissä Suomeen. Nykyinen RL 3: 7 on kuitenkin selvästi rakentunut 1866 asetuksen 25^2 §:n antamalle perustalle. RL 3: 7:ssäkin puhutaan vain luvattomasta tunkeutumisesta, muita tilanteita ei mainita. Tältä pohjalta olisin valmis katsomaan, että hätävarjeluoikeus kotirauhan suojaksi tulisi rajoittaa vain näihin tunkeutumistapauksiin ja muut RL 24: 1:ssä mainitut tilanteet olisivat RL 3: 7:n soveltamisen ulkopuolella. Tosin eräistä KKO:n ratkaisuista on pääteltävissä toisenlainen näkemys. Tapauksissa *KKO 1948 II 321* [58] ja *KKO 6. 11. 1964 N:o 2344* on katsottu olleen hätävarjeluoikeus, kun syytetyn kodissa ollut henkilö oli kieltäytynyt käskystä huolimatta lähtemästä pois. Ensiksi mainittu ratkaisu on annettu äänestyksen jälkeen vähemmistöön jääneiden kahden jäsenen katsoessa tapauksen pahoinpitelyksi ilman viittauksia hätävarjelusäännöstöön.

Edellä lausutun perusteella katsoisin mainituista oikeustapauksista

---

[57] *Beckman ym.* 1973, 617—618 ja *Blomkvist* 1972, 48—51.

[58] Selostettu myös *LM* 1948, 721—722, jossa on kerrottu myös vähemmistöön jääneiden mielipiteet.

huolimatta, että kotirauhan piiristä poistaminen hätävarjelutoimin voi tapahtua vain, jos sinne on luvatta tunkeuduttu, ei sen sijaan jos sisälle on päästy luvallisesti, mutta myöhemmin asunnon haltija haluaa vieraan poistuvan. Myöskään RL 24: 3 a:n [59] mukainen räikein äänin tahi muutoin meluamalla tai puhelinsoitoin tapahtunut häiritseminen eikä RL 24: 3 b:ssä [60] säädetty salakuuntelu ja salakatselu ole RL 3: 7:ssä tarkoitettua tunkeutumista toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tahi alukseen. Tällaisissa rauhan häiritsemistapauksissa on tosin mahdollista turvautua myöhemmin käsiteltäväksi tulevaan jokamiehen kiinniotto-oikeuteen, mutta silloin ei ole kysymys RL 3: 7:n soveltamisesta. Sen sijaan RL 24: 3:ssä tarkoitetussa yksityisen tai julkisen kotirauhan väkivaltaisen häiritsemisen tapauksissa on yleensä kysymyksessä myös hyökkäys omaisuutta vastaan, mikä oikeuttaa RL 3: 6:n nojalla hätävarjeluun.[61]

---

59 Ks. RL 24: 3a:stä *Honkasalo* 1960, 107—109.

60 Ks. salakuuntelusta *Koskinen* 1972, 177—190 ja oikeustapaus *KKO 1971 II 101*. Ks. tästä oikeustapauksesta myös *Ylöstalo* 1972, 17—19.

61 Ks. RL 24: 3:stä *Forsman* 1938a, 201—203, *Honkasalo* 1960, 103—104 ja 107 sekä *Serlachius* 1924, 154—155 ja 159—160.

6 §. YKSITYISHENKILÖN VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖ VIRANOMAISEN APUNA

A. Julkisoikeudellisen hätävarjelun käsitteestä

1. Historiallinen katsaus

Viranomaisten voimakeinojen käyttöoikeuden kannalta keskeinen on RL 3: 8. Siinä käsiteltävän kaltaisia tapauksia on rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa perinteisesti kutsuttu *julkisoikeudelliseksi hätävarjeluksi.* Tämä nimitys on kuitenkin saanut osakseen myös kritiikkiä. Säännöksen lakiteknisestä sijoituksesta johtuen sitä on yleensä tarkasteltu vain rikosoikeudellisesta näkökulmasta, yhtenä oikeuttamisperusteena. Sen sijaan hallinto-oikeudellinen näkökulma on jäänyt sivuun, vasta *Sinisalon* tutkimukset ovat valaisseet kysymystä tältä suunnalta.[1]

Rikoslain valmisteluasiakirjoista voidaan havaita, että hätävarjeluun haluttiin rinnastaa eräitä julkisten intressien puolustamiseen liittyviä tapauksia. *Vuoden 1875 ehdotuksessa* on luettavissa seuraavanlaisia perusteluja: »Koska joku tuomari helposti voi jättää huomaamatta, että myöskin vangin karkaaminen ja vastarinta y.m. sisältävät oikeudenvastaisia hyökkäyksiä valtion oikeutta vastaan pitää sellainen henkilö säilyssään, niin muutamia tähän alaan kuuluvia ja samanlaatuisia tapauksia, joissa hätävarjelusta sopii käyttää, on erittäin esitetty 91 §:ssä (Vertaa Rik.K:n 25 luvun 1 §:ää)».[2] Myös *vuoden 1885 lakivaliokunnan mietinnön* luonnoksessa todetaan, että »8 §:ssä on käsitelty muutamia erityisiä tapauksia

---

[1] *Sinisalo* 1971, 111—115 ja 1973, 33—34.

[2] *KM* 1875: 9, 194 ja *KB* 1875: 9, 173.

RK 25: 1:ssä säädettiin: »Jos tappaja tahi muu pahantekijä tekee vastarintaa sille, joka koettaa häntä ottaa kiinni ja vangita tahi karkaamasta estää, ja hän siinä surmataan, niin olkoon sinään.»

hätävarjeluksesta».[3] Vuoden 1888 säätyjen *rikoslakivaliokunnan mietinnössä* lausutaan hieman varovaisemmin: »8 §:ssä on pantu hätävarjeluksen kaltaiseksi sellainen väkivalta, jota saadaan käyttää vangitun henkilön karkaamisyrityksen ehkäisemiseksi y.m.s.».[4] *Säätyjen vastauksessa* on niin ikään rinnastukset: »6, 7 ja 8 §§:issä on säädetty, mitkä seikat oikeuttavat hätävarjelusta ja kuinka suurta väkivaltaa sellaisen oikeuden nojalla saapi käyttää».[5]

RL 3: 8 samoinkuin kaikki sitä edeltäneet ehdotukset[6] rajoittuivat määrittelemään voimakeinojen käytön vain eräissä erityistapauksissa, jotka liittyivät vangin karkaamiseen, järjestyksen pitämiseen vankien keskuudessa, vangitsemisen toimittamiseen tai karanneen kiinniottamiseen.

RL 3: 8:ssä säädettiin sen alkuperäisessä muodossa:

> »Jos rangaistusvanki tahi muu vangittu henkilö yrittää karkaamaan taikka tekee vastarintaa vanginvartijalle tahi muulle, joka tahtoo karkaamista estää, taikka sille, jonka vartioitavana hän rangaistuslaitoksessa, vankilassa tahi muussa säilyssä, taikka kuljetuksen aikana on, kun tämä on ohjaamassa häntä järjestykseen; taikka jos joku vangittava tahi vankihuoneesta karannut tekee vastarintaa sille, jonka asiana on toimittaa vangitseminen tahi ottaa karannut kiinni, taikka sille, joka siinä on apuna; käytettäköön silloinkin sen verran väkivaltaa, kuin karkaamisen estämiseksi, järjestyksen pitämiseksi, vangitsemisen toimittamiseksi tahi karanneen kiinniottamiseksi on tarpeen.
>
> Sama olkoon laki, jos joku muu väkivallalla tahi väkivaltaa uhaten asettuu vastustamaan sitä, joka tahtoo karkaamista estää, järjestystä pitää, vangitsemista toimittaa, tahi karannutta kiinni ottaa».

Vuonna 1932 annettiin eduskunnalle *hallituksen esitys* laiksi rikoslain 3 luvun 8 §:n muuttamisesta, koska rikoslain hätävarjelusta koskevat säännökset eivät yleensä taanneet poliisiviranomaisille sen suurempaa ja tehokkaampaa suojaa kuin yksityiselle. Ehdotuksessa katsottiin, että oikeutta n.s. julkisoikeudelliseen hätävarjeluun olisi välttämätöntä laajentaa tapauksiin, jolloin joku väkivallalla tai väkivaltaa uhaten asettuu vas-

---

3 *Lakivaliokunta* 36/1885, 26 ja *Lagutskottet* 36/1885, 25.

4 *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 28 ja *Strafflagsutskottet* 1/1888, 24.

5 *Säätyjen vastaus* (Esitys 1/1888), 13 ja *Ständernas svar* (Proposition 1/1888), 12.

6 *KM* 1875: 9, 91 § ja *KM* 1884: 12, 34 §.

tustamaan poliisiviranomaista virkatehtävässä, johon tämä on ryhtynyt järjestyksen pitämiseksi tai turvallisuuden tehostamiseksi. Hallitus esitti tätä koskevan säännöksen uudeksi RL 3 luvun 8 §:n 3 momentiksi.[7] *Lakivaliokunta* katsoi mietinnössään lainmuutoksen tarpeelliseksi, mutta »koska rikoslain 3 luvun 8 §:n 1 ja 2 momentti koskevat erikoistapauksia, joissa n.s. julkisoikeudellinen hätävarjelus on sallittu, ei ehdotettu samaa asiaa koskeva yleinen säännös ole valiokunnan mielestä kuitenkaan hyvin soveltunut mainitun pykälän 3 momentiksi. Sen tähden valiokunta on viimemainitusta momentista muodostanut uuden 8 a §:n».[8]

Uusi RL 3: 8 a (13. 5. 1932/154) sai seuraavan sisällön:

> »Mitä 8 §:ssä on säädetty, sovellettakoon vastaavasti muulloinkin, kun joku väkivallalla tai väkivaltaa uhaten asettuu vastustamaan poliisiviranomaista virkatehtävässä, johon tämä on ryhtynyt järjestyksen pitämiseksi tai turvallisuuden tehostamiseksi. Älköön kuitenkaan poliisiviranomainen tällaisessa tapauksessa käyttäkö ilmeisesti suurempaa väkivaltaa, kuin mitä voidaan pitää puolustettavana huomioon ottamalla vastustuksen vaarallisuus, vastustavan henkilöllisyys sekä järjestyksen turvaamisen tarve. Asevoiman käyttämisestä eräissä tapauksissa kokoontuneen väkijoukon hajoittamiseksi on erikseen säädetty».

Poliisin järjestelykomitea ehdotti RL 3: 8a:n siirtämistä hieman uudistettuna poliisilakiin, koska säännös sisälsi yksinomaan poliisitoimintaa koskevia määräyksiä.[9] Muutamaa päivää ennen tämän mietinnön valmistumista oli valtioneuvosto asettanut komitean harkitsemaan, missä muodossa hätävarjelua koskevia ja niihin liittyviä säännöksiä voitaisiin laajentaa eräiden vaaranalaisissa tehtävissä toimivien virkamiesryhmien, kuten poliisin, vankeinhoitolaitoksen ja rajavartiolaitoksen palveluksessa olevien osalta siten, että kysymyksessä oleviin ryhmiin kuuluvien turvallisuutta heidän hoitaessaan virkatehtäviään olisi mahdollista nykyisestään tehostaa.[10] Tämä ns. *hätävarjelukomitea* oli laatinut vuonna 1960 valmistuneen mietintönsä hallituksen esityksen muotoon (Hallituksen esitys Eduskunnalle julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön ja ri-

---

7 *HE* 27/1932, 1—2.

8 *Lakivaliokunta* 12/1932 (HE 27/1932), 1.

9 *KM* 1958: 15, 17 sekä poliisilakiehdotuksen 11² §.

10 *KM* 1960: 23, lähetekirjelmä valtioneuvostolle. Tämä *Honkasalon* puheenjohdolla toiminut ns. hätävarjelukomitea asetettiin 16. 10. 1958, KM 1958: 15 valmistui 21. 10. 1958.

koslain 16 luvun 1 ja 6 §:n uudistamisesta sekä korvausten suorittamista eräille virkamiehille ja heidän apunaan olleille henkilöille koskevaksi lainsäädännöksi). Mietintöön sisältyivät muun muassa RL 3: 8:n ja 3: 8a:n muutosesitykset.[11]

Alkuperäisen RL 3: 8:n mukaan saattoi voimakeinoja käyttää myös henkilö, joka sanotussa lainkohdassa mainituissa tapauksissa oli viranomaisen apuna, sen sijaan myöhemmin säädetyssä RL 3: 8 a:ssä ei puhuttu mitään apuna olevista henkilöistä. *Honkasalo* toteaa, että kun 8 a §:ssä, toisin kuin 8 §:ssä puhutaan vain poliisiviranomaisesta väkivallan käyttäjänä, on se katsottava ilmaukseksi lainsäätäjän tahdosta myöntää oikeus voimakeinojen käyttöön vain viranomaiselle. Honkasalo arvelee tähän syyksi sen, että »ne tilanteet, joissa julkisen intressin puolustaminen ja toteuttaminen 8 a §:n mukaan tulee kysymykseen, ovat niin moninaiset ja komplisoidut, ettei yksityinen henkilö voi niitä suinkaan aina oikein arvostella ja hallita. Oikeus voimakeinojen käyttöön lainkohdan edellyttämissä olosuhteissa voisi useinkin johtaa niiden väärinkäyttöön, jos sellainen oikeus olisi yksityiselle henkilölle uskottu».[12] Tässä suhteessa merkitsi vuoden 1960 hätävarjelukomitean mietintö laajennusehdotusta. Komitea totesi, että virkatehtävää suorittava poliisi saattaa tarvita yksityisen apua ja että yhteiskunnan kannalta on erittäin suotavaa, että sitä tarvittaessa annetaan. Komitea katsoi kuitenkin, että avunannon ehdoksi tulee asettaa, että se tapahtuu poliisin kehotuksesta auttaa tätä virkatehtävän suorittamisessa. Tällöin yksityiselle henkilölle on syytä antaa sama oikeus kuin mikä on poliisilla.[13] Sen sijaan RL 3: 8:n osalta komitea halusi säilyttää aikaisemman tilanteen, jonka mukaan avun antaminen voi tapahtua »myös ilman kutsua, milloin viranomainen on siihen suostunut tai olosuhteista voidaan päätellä hänen siihen suostuvan».[14]

Oikeusministeriö asetti vuonna 1961 toimikunnan tarkistamaan edellä mainittua esitysehdotusta. *Toimikunta* jätti niin ikään hallituksen esityksen muotoon laaditun mietintönsä vuonna *1964* (Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi).[15] Toimi-

11 Ks. *KM* 1960: 23.

12 *Honkasalo* 1965, 161.

13 *KM* 1960: 23, 4.

14 *KM* 1960: 23, 5.

15 *KM* 1964: A1.

kunta totesi, että rikoslain julkisoikeudellista hätävarjelua koskevat »säännökset ovat oikeastaan luonteeltaan hallinto-oikeudellisia, koska niissä järjestellään sen pakkovallan sisältöä ja käyttämisen edellytyksiä, joka julkiselle viranomaiselle, ensi sijassa poliisiviranomaiselle, kuuluu yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi ja eräiden muiden tehtävien toimittamiseksi».[16] Kun tarkistettuun poliisilakiehdotukseen ei enää sisältynyt silloista RL 3: 8a:ää vastaavaa säännöstä ja kun muut viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevat säännökset olivat rikoslaissa, ehdotettiin myös poliisin voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset säilytettäväksi siinä. Toimikunta esitti aikaisempia 8 ja 8 a §:ää vastaavien säännösten sijoittamista samaan pykälään. Ensiksi tulisi poliisin voimakeinojen käyttöä koskeva yleissäännös ja sitten vasta erityistilanteita tarkoittavat säännökset.[17] Myös tämä toimikunta kiinnitti huomiota apuna olevien yksityishenkilöiden voimankäyttöoikeuteen. Koska yksityishenkilöllä on vain poikkeustapauksissa koulutukseen ja kokemukseen perustuvia mahdollisuuksia harkita käytettävien voimakeinojen asiallisuutta ja sallittavuutta, toimikunta katsoi, että näiden keinojen käyttäminen voisi tapahtua vain poliisimiehen tai sotilaan valvonnan ja määräämisvallan alaisena.[18]

Laintarkastuskunta antoi lakiehdotuksesta lausuntonsa, jossa se muun muassa totesi, että ehdotus ei oikeastaan koske hätävarjelulainsäädäntöä, vaan viranomaisen oikeutta väkivallan käyttämiseen virkatehtävän suorittamiseksi, minkä vuoksi se piti asiallisempana puhua eräiden viranomaisten käytettäviä voimakeinoja koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Muutoin laintarkastuskunnan mielestä olisi ollut oikeastaan laadittava erityinen laki viranomaisten voimakeinojen käyttöoikeudesta, mutta kun voimassa olevat säännökset ovat rikoslaissa ja on kysymys vain osittaismuutoksesta, ei laintarkastuskunta tehnyt tässä suhteessa ehdotusta.[19]

Laintarkastuskunnan mielestä RVA 23 §:n mukaan kiinniottoon oikeutetulle henkilölle tulisi antaa samat oikeudet voimakeinojen käyttöön vastarintaa kohdatessa kuin poliisimiehelle. Myös sille, joka on apuna viranomaisten toimittaessa virkatehtävää, olisi annettava sama oikeus voi-

16 *KM* 1964: A1, 5—6.

17 *KM* 1964: A1, 6.

18 *KM* 1964: A1, 8 ja 14. Ks. ehdotuksen RL 3: 8[3]: »Kun jollakulla tämän pykälän mukaan on oikeus käyttää voimakeinoja, sama oikeus on myös sillä, joka hänen valvontansa alaisena on apuna virkatehtävän toimittamisessa.»

19 *Laintarkastuskunta* 2/1965, 3—4.

makeinojen käyttöön kuin virkamiehelle. Sen ehdoksi ei kuitenkaan tulisi asettaa, että apuna oleva on virkamiehen valvonnan alainen, eikä asiaan saisi myöskään vaikuttaa se, toimiiko apuna oleva kutsusta vai omasta aloitteestaan.[20]

Eduskunta edellytti vastauksessaan hallituksen poliisilakiesityksen johdosta, että esitys, joka sisältää julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön uudistamista tutkineen toimikunnan mietintöön liittyvät lakiehdotukset, annetaan ensi tilassa eduskunnalle.[21]

Eduskunnalle annetussa *hallituksen esityksessä* ja sen perustana olleessa samansisältöisessä lainvalmistelukunnan tarkistetussa ehdotuksessa oli otettu huomioon joukko laintarkastuskunnan tekemiä huomautuksia. Sen otsakkeeksi tuli hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan täysin luovuttu aikaisemmasta julkisoikeudellisen hätävarjelun nimityksestä, vaan otsikko ymmärrettiin vain sen jonkinlaiseksi synonyymiksi. Itse esityksen perustelut nimittäin alkavat: »Viranomaisten oikeutta voimakeinojen käyttämiseen eli ns. julkisoikeudellista hätävarjelua koskevat rikoslain säännökset sisältyvät 3 luvun 8 ja 8a §:ään sekä 16 luvun 6 §:ään».[22]

Hallituksen esityksessä todettiin, että yhteiskunnan kannalta on erittäin tähdellistä ja poliisimiehen kannalta suorastaan välttämätöntä, että yksityiset henkilöt tarvittaessa avustavat virkatehtävää suorittavaa poliisimiestä. Tällaiselle yksityiselle henkilölle olisi syytä antaa sama oikeus kuin henkilölle, jota hän avustaa. Asiaan ei saisi vaikuttaa se, toimiiko apuna oleva kutsusta vai omasta aloitteestaan. Paitsi poliisimiehen avustamiseen oikeus ulotettaisiin myös muihin sanotun pykälän 2 momentissa tarkoitettujen virkatehtävien suorittamisessa apuna olemiseen. Niin ikään hallituksen esityksessä ehdotettiin annettavaksi yksityishenkilölle oikeus voimakeinojen käyttöön toista kiinniotettaessa RVA 23[1] §:n tai PolL 20[4] §:n nojalla vastarintaa kohdattaessa.[23]

RL 3: 8 sai seuraavan hallituksen esityksen mukaisen sisällön (29. 12. 1967/621):

---

20 *Laintarkastuskunta* 2/1965, 7.

21 *Eduskunnan vastaus* HE 130/1964 johdosta poliisilaiksi 20. 12. 1965.

22 *HE* 67/1966, 1 ja *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 5.

23 *HE* 67/1966, 4. Samoin *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8.

»Jos poliisimies, suorittaessaan virkatehtävää, kohtaa vastarintaa, on hänellä oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanne muutoinkin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina. Sama oikeus on yleistä järjestystä ylläpitämään asetetulla henkilöllä tuota tehtävää suorittaessaan.

Milloin kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava henkilö tekemällä vastarintaa tahi pakenemalla koettaa välttää kiinni joutumisen, taikka, jos rangaistusvanki tai muu kiinniotettu, pidätetty tahi vangittu henkilö yrittää karata tai tekee vastarintaa vanginvartijalle taikka muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa häntä järjestykseen, on silloinkin oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita kiinniottamisen toimittamiseksi, karkaamisen estämiseksi tai järjestyksen ylläpitämiseksi voidaan olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina. Laki on sama, milloin kysymyksessä olevissa tapauksissa vastarintaa tekee joku muu kuin edellä mainittu henkilö.

Kun jollakulla 1 tai 2 momentin mukaan on oikeus käyttää voimakeinoja, on sama oikeus myös sillä, joka on apuna virkatehtävän suorittamisessa.

Edellä mainittu oikeus voimakeinojen käyttämiseen on niin ikään sillä, joka rikoslain voimaanpanemisesta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun asetuksen 23 §:n 1 momentin tai 18 päivänä helmikuuta 1966 annetun poliisilain 20 §:n 4 momentin nojalla on ottanut toisen kiinni, jos tämä tekee hänelle vastarintaa.

Asevoiman ja muiden voimakeinojen käyttämisestä kokoontuneen väkijoukon hajottamiseksi eräissä tapauksissa on säädetty 16 luvussa.»

2. *Eri tutkijoiden mielipiteitä*

Tarkastellessaan alkuperäistä RL 3: 8:ää *Forsman* toteaa, että ensi katsomalta sanottu pykälä ei sisällä oikeudetonta ja käsillä olevaa hyökkäystä, eikä se siten kuulu hätävarjeluopin piiriin. Lähemmin tarkasteltuna asia on toisin. Kysymyksessä on valtion oikeuden loukkaaminen, mikä on torjuttava samalla tavoin kuin tavallinen hyökkäys hätävarjelussa.[24] Niinikään *Serlachius* käsitellessään n.s. julkisoikeudellista hätävarjelusta, johon RL 3: 8 oikeuttaa, myöntää, että hyvällä syyllä voidaan epäillä, onko sanotussa pykälässä kyse mistään varsinaisesta hätävarjelusta. Kuitenkin

[24] *Forsman* 1930, 147. Hän viittaa myös vuoden 1875 ehdotuksen perusteluihin. Forsman (s. 150) käyttää termiä »nödvärnsrätt af offentligt-rättslig beskaffenhet».

RL 3: 8:ssä käytetty edellä oleviin hätävarjelusäännöksiin viittaava sanamuoto, samoinkuin se, että RL 3: 9:ssä olivat yhteiset hätävarjelun liioittelua koskevat säännökset (viittauksin 6, 7 ja 8 §:ään), on saanut Serlachiuksen vakuuttumaan, että »rikoslain laatijat ovat olleet sitä mieltä, että puheenalainen tapaus lähinnä on katsottava hätävarjelukseksi.»[25]

Grotenfelt kommentaarissaan katsoo, että RL 3: 8 tarjoaa esimerkin hätävarjelusta valtion oikeuksien suojaksi. Hänkin kyllä kiinnittää huomiota siihen, ettei hätävarjelussa vangin karkaamisen estämiseksi jne. alunperin ole mitään oikeudetonta käsillä olevaa hyökkäystä hätävarjelua harjoittavaa vastaan. Itse asiassa voidaan sanoa hätävarjelua harjoittavan itsensä olevan hyökkääjän, vaikkakin laillisin oikeuksin.[26]

Honkasalo toteaa, että laissa on joukko spesiaalimääräyksiä, jotka sallivat hätävarjelun käytön julkisten etujen suojaamiseksi. Tällainen julkisoikeudellista hätävarjelua käsittelevä säännös on muun muassa RL 3: 8.[27]

Ylösjoki on poliisioikeutta koskevassa teoksessaan korvannut julkisoikeudellisen hätävarjelun termillä virantoimitushätävarjelu. Hän toteaa, että tämä ja yleinen hätävarjelu muodostavat yhtenäisen mielekkään kokonaisuuden eikä mitään eri alaan kuuluvien lainkohtien säännöstöä.[27a]

Sinisalo on poliisioikeudellisissa tutkimuksissaan tuonut voimakeinojen käyttösäännösten tarkasteluun uuden tärkeän hallinto-oikeudellisen näkökulman. Rikosoikeudellisesti tarkastellen RL 3: 8:ssä on kysymyksessä oikeuttamisperusteisiin kuuluvista tapauksista. Toiminta, joka eräiltä osin näyttäisi täyttävän jonkin tunnusmerkistön, ei kuitenkaan ole oikeudenvastainen. Sinisalo pitää kuitenkin luonnollisempana, että yksin-

---

25 *Serlachius* 1951, 85.

26 *Grotenfelt* 1910—13, 89—90. Forsmanin tapaan hänkin viittaa vuoden 1875 ehdotuksen perusteluihin.

27 *Honkasalo* 1965, 158. Samoin *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 48. Vastaavasti myös *Alanen* 1941, 770: »lainsäätäjä on myöntänyt myöskin viranomaiselle hätävarjelusoikeuden erinäisissä tapauksissa, julkisten etujen puolustamiseksi. Tällaista hätävarjelusoikeutta kutsutaan tieteisopissa yleisesti julkisoikeudelliseksi hätävarjelukseksi.» Myös *Jotuni* 1947, 51 lausuu: »Julkisten s.o. valtion etujen puolustamista eräissä tapauksissa voimakeinoin oikeudenvastaista hyökkäystä vastaan nimitetään julkisoikeudelliseksi hätävarjelukseksi.»

27a *Ylösjoki* 1966, 289. Ks. myös *Eloranta* 1970, 219, joka puhuu hätävarjeluoikeuden voimankäyttösäännöstöstä, jossa hän erottelee jokamiehen voimankäyttöoikeuden (RL 3: 6—7) ja viranomaisen voimankäyttöoikeuden (RL 3: 8—9, 16: 6, PolL 16, 18 ja 20 §).

kertaisesti todetaan tietyn teon, kuten voimakeinojen käytön RL 3: 8[1]:ssa kuvatussa tilanteessa, kuuluvan jonkin orgaanin toimivaltaan, jolloin on itsestään selvää, ettei siitä voida rangaista. Myöskään julkisoikeudellinen hätävarjelu terminä ei Sinisalon mielestä vaikuta erityisen onnistuneelta. Hätävarjelulle on ominaista puolustautuminen, sen sijaan poliisin voimakeinojen käyttö on offensiivista, »päälle käyvää». Tämän vuoksi ei hänen mukaansa olisi aihetta käyttää samantapaisia termejä.[28]

Helminen on Sinisalon kannanottoja arvioidessaan pitänyt termiä julkisoikeudellinen hätävarjelu rikosoikeudellisesti puolustettavana. Rikosoikeudellisessa lainsäädännössä joudutaan joka tapauksessa sääntelemään hätävarjelutilanteen ja liiallisen voimankäytön vaikutus teon rangaistavuuteen.[29] Muutoin Helminen on lausunut, että julkisoikeudellisessa hätävarjelussa on kysymys poliisin ja eräiden muiden viranomaisten voimankäyttöoikeudesta virkatoimia suorittaessaan. Myös yksityishenkilöllä on valta julkisoikeudelliseen voimankäyttöön eräissä tapauksissa.[30]

Anttila ja *Heinonen* toteavat vuodelta 1977 olevassa oppikirjassaan tarkasteltuaan hätävarjelua: »Rikoslain 3 luvun 8 §:ssä olevaa, aikaisemmin julkisoikeudelliseksi hätävarjeluksi nimitettyjä toimenpiteitä koskevaa säännöstöä selostetaan tässä esityksessä myöhemmin.»[31] Tämä myöhemmin tapahtuva tarkastelu sisältyy saman pääotsakkeen »oikeudenvastaisuus ja oikeuttamisperusteet» yhteyteen. Kirjoittajat puhuvat RL 3: 8:stä säännöksenä, joka koskee virkatehtävissä tarvittavien voimakeinojen rajoja.[32]

Julkisoikeudellinen hätävarjelu ei terminä ole kovinkaan onnistunut. Kuitenkin lainsäädäntöhistoria osoittaa, että eräiden säännösten tarkoittamat tapaukset on haluttu nähdä varsinaiseen hätävarjeluun rinnastet-

---

28 *Sinisalo* 1971, 111—115 ja 1973, 33—34.

29 *Helminen* 1973a, 733. Vrt. *Träskman* 1974, 304—305, joka antaa Sinisalolle tunnustusta auktoriteeteista vapaasta esityksestä.

30 *Helminen* 1974, 20.

31 *Anttila & Heinonen* 1977, 119—120.

32 *Anttila & Heinonen* 1977, 129. Tosin kirjoittajat käsitellessään rangaistuksen vähentämisperusteita ilmeisesti huomaamattaan puhuvat julkisoikeudellisesta hätävarjelusta (1977, 212). Vielä vuodelta 1974 olevassa oppikirjassaan (1974, 77—79 ja 189) he pitäytyivät puhumaan yksinomaan julkisoikeudellisesta hätävarjelusta. *Heinonen* puolestaan on eräissä muissa yhteyksissä puhunut virka- tai palvelusvelvollisuudesta oikeuttamisperusteena ja todennut näiden varsin monenlaisten tilanteiden ratkeavan lähinnä virkamiesten toimivaltaa koskevien säännösten perusteella. Ks. *Aarnio ym.* (toim.) 1975, 162 ja *Aurejärvi* (toim.) 1978, 362.

tavina. Kannanotot ovat siinä mielessä paikkansa pitäviä, että kysymyksessä on todella rikosoikeudelliselta kannalta ryhmä oikeuttamisperusteita. Toisaalta yhtä selvää on, että näihin kuuluvat ongelmat usein liittyvät virkamiesten toimivaltaa koskeviin hallinto-oikeudellisiin kysymyksiin. Puhuminen toimivaltanormeista olisikin yksinkertainen ratkaisu, jos todella tilanteet rajoittuisivat vain virkamiesten voimakeinojen käyttöön, mutta niin kuin edellä jo on käynyt ilmi esimerkiksi juuri puheena olevaan RL 3: 8:ään sisältyy myös yksityishenkilöitä koskevia voimakeinojen käyttösäännöksiä. Julkisoikeudelliselle hätävarjelulle on vuosikymmenten kuluessa vakiintunut rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa merkityssisältö, joka nimityksen osittaisesta harhaanjohtavuudesta huolimatta puolustaa paikkaansa jonkinlaisena yleiskäsitteenä kuvattaessa voimakeinojen käyttötilanteita, joissa on kysymyksessä julkisessa intressissä toimiminen. Mitään estettä ei ole sille, että yksityistapauksissa puhutaan esimerkiksi poliisin voimakeinojen käyttövallasta kuten Sinisalo.[33] Monissa tapauksissa saattaa olla jopa selventävää erotella omilla nimityksillään eri tapaukset, sillä julkisoikeudellinen hätävarjelu pitää piirissään hyvinkin erilaisia tapauksia aina kenelle tahansa kuuluvista oikeuksista aivan tietyn rajatun henkilöpiirin virkatehtäviin.

Sinisalo on pitänyt eräiden viranomaisten voimakeinojen käyttöä koskevien säännösten sijoittamista rikoslakiin virheellisenä. Hänen mukaansa RL 3: 8^1 olisi tullut sijoittaa poliisilakiin tai säätää erillinen laki virkamiesten vallasta käyttää voimakeinoja.[34] Sen sijaan toimivallan ylittämistä koskevat säännökset kuten esimerkiksi RL 3: 9^2 voitaisiin Sinisalon mukaan mahdollisesti edelleen sijoittaa rikoslakiin.[35]

Rikosoikeuskomitea on mietinnössään vain hyvin niukasti puuttunut virkamiesten voimakeinojen käyttämistä koskeviin kysymyksiin. Se toteaa, että »perussäännös oikeudesta käyttää voimakeinoja voitaisiin ottaa asianomaista viranomaista koskevaan erillislakiin, jolloin rikoslakiin sijoitettaisiin voimakeinojen edellytyksiä ja merkitystä koskeva yleissäännöstö».[36] Nykyinen tilanne on jossakin määrin epäselvä. Rikosoikeuskomitean mietinnön kannanotto vaikuttaa melko hyvältä. Lisäksi juuri Sinisalon mainitsemat toimivallan ylittämistapaukset tuottavat ongel-

---

33 *Sinisalo* 1973, 32.

34 *Sinisalo* 1971, 114—115 ja 1973, 34.

35 *Sinisalo* 1971, 115 aliv. 13.

36 *KM* 1976: 72, 106.

mia. Jos toimivallan ylittämistä koskevat säännökset sijoitetaan, kuten mielestäni olisi asianmukaista, rikoslakiin, merkitsisi se, että samaan kokonaisuuteen kuuluvat säännökset olisi perusteltua saattaa samaan yhteyteen ja näin ollen tällaisen yleissäännöksen sijoituspaikka voisi edelleenkin olla rikoslaissa, mutta erikoislainsäädäntö antaisi sille kuten nykyiselläänkin tarkemman sisällön.

B. Ulkomaisia RL 3: 8:ään verrattavia rikoslakien säännöksiä

1. Ruotsi

Ruotsin rikoslain (1864) alkuperäisessä 5: 9:ssä annettiin voimakeinojen käyttömahdollisuus, jos vanki tai vangittu pakeni tai asettui vastarintaan vanginvartijaa tai muuta vastaan, joka tahtoi estää paon, tai johtajaa tai esimiestä vastaan, joka tahtoi pitää rangaistuslaitoksessa järjestystä, tai vangittava asettui vastarintaan sitä vastaan, jonka asiana oli toimeenpanna vangitseminen tai siinä avustaa. Sama oli laki, jos joku muu väkivallalla tai uhkauksella asettui vastustamaan sitä, joka tahtoi karkaamisen estää, järjestystä ylläpitää tai toimittaa vangitsemisen.[37]

SL 5: 11:ssä säädettiin sille, joka tulee hädässä olevan (»i nöd stadd») avuksi sama oikeus voimakeinojen käyttöön, kuin jos hän itse olisi hädässä. *Carlén* toteaa, että sen, jonka velvollisuuksia on vangin pakenemisen estäminen, voidaan otaksua olevan hädässä, kun vaara vangin pakenemisesta on pakottava. Näin sen sijaan ei voine sanoa siitä, joka vain vapaaehtoisesti koettaa auttaa vartijaa estämään paon.[38] SL 5: 11 säilyi saman sisältöisenä aina BrB:n säätämiseen saakka, vaikka SL 5 luvun muita säännöksiä, jotka vaikuttivat välillisesti myös 5: 11:ään, muutettiin.

Kun vuonna 1890 Ruotsissa uusittiin hätävarjelusäännöksiä, samalla siirrettiin SL 5: 9 sellaisenaan SL 5: 8:ksi. Vuonna 1933 tehdyllä lainmuutoksella (12. 5. 1933/185) rinnastettiin pakenevaan vankiin ja vangittuun henkilö, joka oli pidätetty rikoksesta epäiltynä. Aina vuoteen 1945 Ruotsin lainsäädännöstä kuitenkin puuttuivat yleiset säännökset poliisin oikeudesta käyttää voimakeinoja. Tällöin aikaisempi SL 5: 8 korvattiin uudella saman luvun 10 §:llä (20. 4. 1945/128). Voimakeinoja sai sanotun pykä-

[37] Ks. tästä *Carlén* 1866, 100—101.

[38] *Carlén* 1866, 102.

län mukaan käyttää 1) kun joku asettuu väkivallalla tai uhkauksella vastustamaan virkatointa suorittavaa poliisia, 2) kun vanki, vangittu tai rikoksesta pidätetty pakenee, 3) kun vanki, vangittu tai pidätetty ryhtyy vastarintaan paon tai laitoksessa vallinneen epäjärjestyksen yhteydessä ja 4) kun joku, joka pitää vangita, pidättää tai muuten kiinniottaa, koettaa välttää toimenpiteen suorittamista. Kun vuonna 1948 Ruotsissa kumottiin sotaväen rikoslaki (strafflagen för krigsmakten 23. 10. 1914), samalla laajennettiin SL 5: 10:ää (30. 6. 1948/448). Edellä mainittu 1) kohdan mukainen tilanne ulotettiin koskemaan myös vartiomiestä tai muuta valvontaa tai järjestystä ylläpitävää palvelusta suorittavaa sotilasta.[39] Sotaväen rikoslain kumoamisen seurauksena otettiin Ruotsin rikoslakiin myös voimakeinojen käyttöä kapinatilanteissa koskeva säännös (SL 5: 10a).[40]

Ruotsin voimassa oleva BrB 24: 2 vastaa hieman uusitussa muodossa aikaisempia SL 5: 10 ja 11:ää. Pykälän 1 momentissa säädetään poliisin sekä eräiden poliisitehtäviä suorittavien henkilöiden oikeudesta käyttää voimakeinoja. Jos poliisimies tai muu lainkohdassa mainittu poliisitehtävää, vartiota tai järjestyksen ylläpitämistehtävää suorittava kohtaa väkivaltaa tai väkivallan uhkaa (»mötes eller angripes med våld eller hot om våld»), saa hän toimenpiteen suorittamiseksi käyttää voimakeinoja (våld), joita olosuhteet huomioonottaen voidaan pitää puolustettavina. Pykälän 2 momentissa säädetään voimakeinojen käytöstä eräissä vapaudenriistotilanteissa. Olosuhteisiin nähden puolustettavia voimakeinoja saadaan käyttää, jos vanki, vangittu, pidätetty tai muuten vapautensa menettänyt pakenee tai asettuu väkivaltaa tai väkivallan uhkaa käyttämällä vastarintaan tai muulla tavoin vastustaa sitä, jonka valvonnassa hän on, kun tämä on saattamassa häntä järjestykseen. Niinikään voimakeinoja voidaan käyttää, jos joku, joka pitää vangita tai pidättää tai jolta muutoin pitää riistää vapaus, koettaa välttää tai estää sanotun toimenpiteen suorittamisen. Sama koskee myös muuta kuin edellä mainittua henkilöä, joka harjoittaa tässä momentissa tarkoitettua vastustusta. BrB 24: 2^3:ssa on vanhaa SL 5: 11:ää vastaava säännös, jonka mukaan jokaisella, joka tulee pykälässä mainitun henkilön avuksi, on sama oikeus voi-

---

[39] Ks. myös *Beckman ym.* 1957, 141—146, *Beckman ym.* 1973, 625—626, *Sjöholm* 1973, 233 ja *SOU* 1953: 14, 398—401. Ks. myös *SOU* 1942: 54, 40—47 ja 53 sekä *SOU* 1946: 83, 61—64.

Ks. Ruotsin sotaväen rikoslain vanhoista hätävarjelusäännöksistä (44 ja 45 §) *Beckman ym.* 1957, 144—146 ja *Svedelius & af Geijerstam* 1921, 130—132.

[40] *Beckman ym.* 1957, 146—148.

makeinojen käyttöön. Mitään velvollisuutta ei yksityishenkilöllä ole auttaa poliisia tai muita pykälässä mainittuja henkilöitä, vaan kysymys on oikeudesta auttaa.[41]

Kapinassa tai taistelun aikana tai muutoin tilanteessa, jossa rikokset sotakuuliaisuutta vastaan aiheuttavat erityistä vaaraa, saa sotilas tottelematonta alaistaan kohtaan käyttää voimakeinoja mainitun kuuliaisuuden ylläpitämiseksi. Yksityishenkilöllä on avuksi tullessaan sama oikeus.[42]

2. *Norja ja Tanska*

Norjassa ja Tanskassa on rikoslain hätävarjelupykäliin otettu omiksi momenteikseen säännökset voimakeinojen käytöstä muun muassa eräissä vapaudenriistotilanteissa. Sen sijaan kummankaan maan rikoslakiin ei sisälly Suomen RL 3: 8[1]:n tai Ruotsin BrB 24: 2[1]:n kaltaista yleistä säännöstä poliisin voimakeinojen käytöstä. Norjassa tosin on poliisia koskevissa ohjesäännöissä määräyksiä eräistä voimakeinojen käyttötilanteista, kuten aseen käytöstä, järjestyksen yllä pitämisestä yleisellä paikalla ja päihtyneitten käsittelystä.[43]

Norjan rikoslain 48 §:n hätävarjelusäännös oikeuttaa voimakeinojen käyttöön laajemmin kuin vastaava suomalainen säännös, koska Norjassa ovat kaikki hyökkäyksen kohteeksi joutuneet oikeushyvät puolustettavissa hätävarjelutoimin. Myös julkiset intressit kuuluvat näihin. Esimerkeinä näistä tapauksista on Norjassa mainittu maanpetos ja vakoilu. Kuitenkaan pelkästään järjestyksen rikkomistapauksia sellaisenaan ei tule nähdä hyökkäyksinä, jotka perustavat hätävarjeluoikeuden.[44] Rikoslain 48 §:n 3 momenttiin on sijoitettu säännös voimakeinojen käyttämisestä eräässä erityistilanteessa, jossa ei voida katsoa olevan oikeudenvastaista hyökkäystä. Sama, mikä sanotussa pykälässä on säädetty oikeudenvastai-

---

[41] *Beckman ym.* 1973, 624—630, *Blomkvist* 1972, 68—71 ja *Sjöholm* 1973, 234—235. Ks. myös *SOU* 1953: 14, 398—410, *Proposition* 1962: 10, B 328—332 ja 480—481 sekä C 219—220. Mietinnössä *SOU* 1953: 14 oli apuun tulleiden voimakeinojen käyttöoikeus ehdotettu rajoittavaksi siten, että se olisi vain, jos apua on pyydetty tai olosuhteet huomioon ottaen sitä muuten tarvitaan, mutta lagrådetin lausunnon johdosta BrB 24: 2[3] sai nykyisen sisältönsä: »Har någon enligt denna paragraf rätt att bruka våld, äger envar som kommer honom till hjälp samma rätt.»

[42] *Beckman ym.* 1973, 630—631.

[43] Ks. tästä *Sinisalo* 1971, 20—21.

[44] *Andenaes* 1974, 166—167 ja *Augdahl* 1920, 24.

sen hyökkäyksen torjumisesta, koskee myös toteutettaessa laillista kiinniottamista tai vangin pakenemisen estämistä. Mikäli näissä tapauksissa vanki tai kiinniotettava käyttää väkivaltaa, soveltuu 2 momentin varsinainen hätävarjelusäännös, 3 momentti koskee pakoa tai passiivista vastustamista.[45] *Augdahl* toteaa, että lainsäätäjä ei ole pitänyt mainitun 3 momentin mukaisia tapauksia hätävarjelutoimina. Tähän hänen mukaansa viittaa se, että 48[4] §:ssä puhuttaessa hätävarjelun rajojen ylittämisestä ei tarkoiteta lainkaan 3 momenttia.[46] *Andenaes* on hieman varovaisempi tässä suhteessa. Hän pitää epävarmana 4 momentin soveltamista 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, mutta toteaa ongelmalla tuskin olevan suurta käytännön merkitystä.[47] Rikoslain 48[3] §:ssä ei ole mainittu voimakeinoihin oikeutettuja. Nämä selviävät muusta lainsäädännöstä. Yksityishenkilö voi toteuttaa kiinniottamisen voimakeinoin ollessaan poliisin apuna tai itsenäisesti rikosprosessilain 232 §:n tarkoittamissa tapauksissa.[48]

Myös Tanskassa hätävarjelutoimin ovat puolustettavissa kaikki oikeushyvät, jotka ovat joutuneet oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi. Lisäksi rikoslain 13 §:n 3 momentissa annetaan voimakeinojen käyttömahdollisuus laillisen käskyn noudattamiseksi, laillisen kiinnioton toimittamiseksi ja vangin karkaamisen estämiseksi. *Hurwitz* ja *Waaben* pitävät säännöksiä monissa kohdin epäselvinä ja epätarkkoina. Heidän mukaansa näissä tapauksissa ei edellytetä mitään hyökkäystilannetta ja ne eivät kuulu hätävarjelukäsitteen piiriin eikä heidän mukaansa niihin tilanteisiin voida suoraan soveltaa hätävarjelua koskevia säännöksiä mainitun 13 §:n ulkopuolella.[49] Muu lainsäädäntö rajaa voimakeinojen käyttöön oikeuttavat tapaukset. Esimerkiksi oikeudenkäyntilain mukainen jokaisella oleva kiinniotto-oikeus on toteutettavissa rikoslain 13[3] §:n tunnustamin voimakeinoin.[50]

---

45 *Andenaes* 1974, 169 ja *Augdahl* 1920, 95.

46 *Augdahl* 1920, 98.

47 *Andenaes* 1974, 176.

48 *Augdahl* 1920, 96—97. Ks. myös *Andenaes* 1974, 169. Ks. jokamiehen kiinniotto-oikeudesta Norjassa jäljempänä 7 §. B. 2.

49 *Hurwitz & Waaben* 1971, 192—193. Ks. myös *Greve ym.* 1976, 145—150, jossa luetellaan myös joukko rikoslain 13[3] §:ää täydentäviä säännöksiä, ja *Krabbe* 1947, 155—157.

50 Ks. *Greve ym.* 1976, 145, *Hurwitz* 1949, 635—636 ja 641—642 sekä *Hurwitz & Waaben* 1971, 182. Näiden teosten ilmestymisen jälkeen on Tanskassa vuonna

C. Viranomaisten auttamisesta

Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan yksityishenkilöllä ei yleensä ole velvollisuutta auttaa poliisia tai muita viranomaisia näiden suorittaessa virkatehtäviä.[51] Rikoslaissa ei myöskään ole säännöksiä, jotka velvoittaisivat yksityisen kansalaisen rangaistuksen uhalla ilmaisemaan hänen tietoonsa tulleet rikokset, jos jätämme todistusoikeutta koskevat säännökset kriminalisointeineen tarkastelun ulkopuolelle. Tekeillä olevista määrätyistä törkeistä rikoksista sen sijaan on RL 16: 19:n mukaan velvollisuus ilmoittaa joko viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Laiminlyönti on rangaistava vain, jos rikos tai sen yritys tapahtuu.[52]

RL 3: 6:n mukaan hätävarjeluoikeus on paitsi omien myös toisten oikeushyvien puolustamiseksi. Niin ikään, kuten edellä on käynyt ilmi, myös RL 3: 8 suo voimakeinojen käyttöoikeuden apuna olevalle yksityishenkilölle. RL 3: 8 ei anna tarkempaa selvitystä siitä, millä edellytyksillä henkilön on katsottava olevan apuna pykälässä tarkoitettuja toimenpiteitä suoritettaessa, vaikka siinä myönnetäänkin kenelle tahansa apuna olevalle samat voimakeinojen käyttömahdollisuudet kuin sille, jonka apuna hän on. Mitään erityisiä muotovaatimuksia ei ole asetettu apuun tulemiselle tai avun hyväksymiselle. Asianomainen viranomainen voi nimenomaisesti pyytää apua. Laki ei kuitenkaan rajoita auttamista tähän, vaan yksityishenkilö voi tulla apuun aivan oma-aloitteisesti. Epäselvää on, milloin tällainen henkilö on RL 3: 8[3]:n tarkoittamassa mielessä todella apuna virkatehtävän suorittamisessa ja siten saanut myös oikeuden voimakeinojen käyttöön. *Sinisalo* on katsonut, että voimakeinojen käytön edellytykseksi voitaneen asettaa, että poliisi on pyytänyt apua, hyväksyy sen selvästi tai että tällainen hyväksyminen on perustellusti oletettavissa.[53]

Jos käsillä on tavallinen hätävarjelutilanne (RL 3: 6—7), niin siinähän ei rikoslakimme mukaan ole kysymyksessä mikään varsinainen apuna oleminen, vaan kolmannelle henkilölle on myönnetty täysin itsenäinen voimakeinojen käyttöoikeus, kun joku lain tarkoittama oikeus-

---

1978 uusittu oikeudenkäyntilain kiinniottoa koskevat säännökset. Ks. siitä jäljempänä 7 §.B.2.

[51] Ks. avustamisvelvollisuudesta PolL 23 § ja laki palo- ja pelastustoimesta 4. 7. 1975/559 31 §. Ks. myös *Sinisalo* 1973, 69—70.

[52] Ks. tarkemmin *Forsman* 1938b, 212—224, *Honkasalo* 1962, 173—180 ja *Serlachius* 1926, 368—372.

[53] *Sinisalo* 1973, 119.

hyvä on aloitetun tai kohta päätä uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen kohteena. Näin ollen hyökkäyksen kohteen antama hyväksyminen ei ole voimakeinojen käytön edellytyksenä. RL 3: 8 rajoittaa toimimisen vain apuna olemiseen. Se merkitsee tietynlaista rajoitusta itsenäiselle toiminnalle. Ainakaan vastoin viranomaisen tahtoa ei tämän apuna voi toimia. Sen sijaan hätävarjelutilanteessa periaatteessa voitaisiin ryhtyä puolustustoimiin vastoin hyökkäyksen kohteen tahtoakin. Tällaisissa tapauksissa saattaa olla kuitenkin tilanteita, jolloin hyökkäys ei olekaan oikeudenvastainen esimerkiksi kohteen antaman suostumuksen johdosta. Tosin hätävarjelutoimin suojattavista oikeushyvistä henki on sellainen, jota vastaan kohdistettuun hyökkäykseen ei voida antaa suostumusta, joka poistaisi oikeudenvastaisuuden. Sama koskee törkeimpiä ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksia.[54]

Saksan Liittotasavallassa on katsottu, että kolmannen oikeus on hätävarjelutilanteessa riippuvainen hyökkäyksen kohteen tahdosta, tosin vain siinä mielessä, että hätävarjelua ei saa harjoittaa vastoin kohteen tahtoa. Jos kohde ei tiedä hyökkäyksestä tai ei tunne sen voimakkuutta, on hätävarjelu mahdollinen.[55]

Virkamiehelle voidaan antaa apua tämän virantoimituksessa ilman, että tämä itse siitä tosiasiassa tietää.[56] Esimerkiksi poliisilla on noutomääräys jonkun henkilön tuomiseksi poliisikuulusteluun. Noudettava on lukkiutunut huoneeseen. Tällöin yksityishenkilö, jolla on huoneen avain, menee oma-aloitteisesti poliisin tietämättä sisään ja suorittaa noudettavan henkilön kiinniottamisen. Tosiasiallisesti yksityishenkilö on ollut poliisin apuna, vieläpä suorittanut tärkeän osan itse virkatehtävästä. En kuitenkaan katsoisi RL 3: 8:n oikeuttavan voimakeinojen käyttöön tällaisessa avustamisessa, vaan vähimmäisvaatimuksena olisi pidettävä, että viranomaisella on jonkinlainen tieto asiasta, joka mahdollistaa avun kieltämisen tai sallimisen.

Apuna olemista arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota RL 16: 14:n kriminalisointeihin. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistaan sitä, »joka luvattomasti itse tekee ulosoton taikka muuta omankädenoikeutta», ja

---

54 Ks. edellä 1 §:n aliv. 20 lausuttua sekä siellä mainittuja lähteitä.

55 *Baldus* 1970, 51, *Jescheck* 1978, 280 ja *Schönke ym.* 1978, 469.

56 Vrt. osallisuusopin yhteydessä esitettyjä näkemyksiä, joiden mukaan rangaistavuuden edellytyksenä ei ole, että rikoksentekijä on tietoinen avunannosta. Näin esim. *Anttila & Heinonen* 1974, 122 ja 1977, 162, *Forsman* 1930, 267, *Honkasalo* 1967, 231 ja *Serlachius* 1951, 136.

2 momentissa on virkavallan anastusta koskeva säännös: »Jos joku muuten ilman laillista oikeutta on ryhtynyt toimeen, jonka ainoastaan virkamies saa tehdä; rangaistakoon. . .». RL 16: 14:n mukaan rangaistaan teoista, joihin ainoastaan asianomainen viranomainen voi ryhtyä. Omankädenoikeudessa tekijä toteuttaa oikeutensa laillisen menettelyn syrjäyttämällä esiintymättä kuitenkaan virkamiehenä, sen sijaan virkavallan anastuksessa teko ei perustu eikä tekijä usko sen perustuvan hänelle kuuluvaan oikeuteen. Jälkimmäinen teko voi toteutua joko esiintymällä virkamiehenä tai yksityishenkilönä, joka ryhtyy toimeen, jonka vain asianomainen virkamies saisi tehdä.[57]

Omankädenoikeus-kriminalisointi on käytännössä saanut sisällön, jota sille ei ole alun alkaen tarkoitettu.[58] Sen rajat ovat jossakin määrin epäselvät, eikä säännöksen tulkinnasta liene kovinkaan paljoa hyötyä pohdittaessa RL 3: 8:n tarkoittamaa virkamiehen apuna olemista. On kuitenkin ilmeistä, että jos henkilö ryhtyy auttamaan oma-aloitteisesti virkamiestä, on lähinnä juuri kysymys siitä, onko tapaus arvioitava RL 3: 8:n tarkoittamana apuna vai RL 16: 14¹:n omankädenoikeutena, koska toimeen on ilmeisestikin ryhdytty hyvässä uskossa oikeuden toteuttamiseksi. Tosin rankaiseminen RL 16: 14¹:n nojalla ei ole tällä perusteella lainkaan itsestään selvää.

Eräissä tapauksissa saattaisi kysymykseen tulla myös RL 16: 14²:n mukainen virkavallan anastus, kun henkilö, kiistämättä yksityishenkilön ominaisuuttaan, ryhtyy vain virkamiehen toimivaltaan kuuluviin tehtäviin. Jos kuitenkin tarkoituksena on vain virkamiehen apuna oleminen, teon ei yleensä voida katsoa toteuttavan tätä tunnusmerkistöä, koska se edellyttää tahallisuutta, johon kuuluu tietoisuus siitä, että tekijä on ryhtynyt toimeen, jonka vain virkamies voi suorittaa.[59]

D. RL 3: 8¹:n nojalla voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt

RL 3: 8¹:n nojalla ovat voimakeinojen käyttöön oikeutettuja *poliisimies,* joka suorittaessaan virkatehtävää kohtaa vastarintaa, ja *yleistä järjestystä ylläpitämään asetettu henkilö* tuota tehtävää suorittaessaan.

---

[57] *Forsman* 1938 b, 186—194, *Honkasalo* 1962, 131 ja 134—135 ja *Serlachius* 1926, 353—355.

[58] *Honkasalo* 1962, 132 puhuu »kaatopaikasta».

[59] *Honkasalo* 1962, 135.

Vuodelta 1932 olleessa RL 3: 8:ssä käytettiin voimakeinojen käyttöön oikeutetuista poliisitoimen haltijoista nimitystä poliisiviranomainen.[60] Nykyistä RL 3: 8:ää säädettäessä kiinnitettiin huomiota siihen, että vuoden 1966 poliisilaissa käytetään yksityisestä poliisitoimen haltijasta nimitystä poliisimies tarkoittaen sekä ylempiä että alempia varsinaisissa poliisitehtävissä toimivia poliisitoimenhaltijoita, olivatpa he valtion toimen haltijoita tai erityisin poliisivaltuuksin toimivia kuntien, yhteisöjen tai yksityisten palkkaamia poliisikonstaapeleja. RL 3: 8^1:ssa haluttiin käyttää samaa nimitystä.[61] Poliisiasetuksen (14. 2. 1969/119) 3 §:ssä on yksityiskohtainen luettelo niistä henkilöistä, jotka ovat poliisimiehiä.[62] Lisäksi PolL 3^2 §:n nojalla voi sisäasiainministeriö tai lääninhallitus antaa erityisiä poliisitehtäviä varten määrätylle henkilölle poliisivaltuuksia. PolA 98 §:n mukaan tällaiselle henkilölle annettavassa määräyskirjassa on mainittava hänen toimialueensa ja hänelle annetut valtuudet.[63]

Sinisalo on luonnehtinut RL 3: 8^1:ia toisen asteen toimivaltanormiksi, joka voi tulla sovellettavaksi vain muiden toimivaltasäännösten täydennyksenä. RL 3: 8^1:ssa ei ole rajoitettu niiden virkatehtävien laatua, jotka ovat toteutettavissa voimakeinoin. Periaatteessa voimakeinojen käyttö on sallittua kaikkien toimivallan rajoissa olevien päämäärien toteuttamiseksi, mikäli siinä kohdataan vastarintaa.[64]

Kumotun RL 3: 8a:n mukaan voimakeinojen käyttöön oli oikeus vain poliisiviranomaisella. Säännöksessä ei mainittu mitään muita itsenäisesti tai poliisiviranomaisen apuna voimakeinojen käyttöön oikeutettuja henkilöryhmiä.

---

60 *Sinisalo* 1973, 16 toteaa sanalla poliisiviranomainen tarkoitetun eri säädöksissä eri asioita. Hänen mukaansa »tavallisin merkityssisältö lienee nimismies ja apulaisnimismies sekä toisaalta kaupungin poliisilaitos. Sanalla voidaan kuitenkin tarkoittaa pelkästään poliisipiirien päälliköitä tai yleensä poliisimiestä». Ks. myös *Sinisalo* 1971, 25.

61 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 6 ja *HE* 67/1966, 2.

62 Poliisimies-käsitteen legaaliseen määrittelyyn kiinnitettiin huomiota vasta poliisiasetustoimikunnassa poliisilain jo tultua voimaan. Tämän vuoksi *Sinisalo* (1971, 24 erit. aliv. 3) katsoo termien poliisi ja poliisimies käytön olevan poliisilaissa horjuvaa. Ks. myös *KM* 1967: B9, 6 ja 18—19.

63 Ks. poliisivaltuuksien antamisesta *Sinisalo* 1973, 64—66. Ks. myös *Syyttäjäsanomat* 1/1972, 10.

64 *Sinisalo* 1971, 115 ja 123 sekä 1973, 115—116. Ks. myös *Helminen* 1974, 20—21.

Vuonna 1964 mietintönsä jättänyt julkisoikeudellista hätävarjelua koskevan lainsäädännön uudistamista valmistellut *toimikunta* viittasi suuriin väenkokouksiin, kuten urheilukilpailuihin tai markkinoihin, sekä poikkeuksellisiin oloihin, jolloin on tarpeen määrätä sotilaita poliisin avuksi ylläpitämään järjestystä. Tällaiseen tehtävään määrätyllä sotilaalla tulisi olla samanlainen oikeus voimakeinojen käyttöön kuin poliisilla vastaavassa tilanteessa.[65] *Lainvalmistelukunnan* ehdotuksessa ja *hallituksen esityksessä* laajennettiin henkilöpiiriä vielä tästäkin. Näissä todettiin, että eräitä säännönmukaisesti poliisille kuuluvia yleisen järjestyksen ylläpitoa koskevia tehtäviä on asetettu hoitamaan myös sellaisia henkilöitä, joita ei voida pitää poliisimiehinä, kuten muun muassa yleisten kokouksien, julkisten huvitilaisuuksien sekä majoitus- ja ravitsemisliikkeiden järjestysmiehet. Niin ikään eräissä tapauksissa on ollut välttämätöntä määrätä sotilaita ylläpitämään järjestystä. Jos muille kuin mainituille henkilöille haluttaisiin antaa sama voimakeinojen käyttöoikeus kuin poliisille, siitä tulisi säätää erikseen.[66]

Yleistä järjestystä ylläpitämään asetettuja henkilöitä koskevia määräyksiä on useissa eri säädöksissä. Keskeinen tässä suhteessa on laki julkisista huvitilaisuuksista (9. 8. 1968/492) ja sen nojalla annettu asetus julkisista huvitilaisuuksista (20. 12. 1968/687). Lain 10 §:n mukaan siinä tarkoitettuihin huvitilaisuuksiin voidaan tarvittaessa asettaa yksi tai useampia järjestysmiehiä. Järjestysmies on velvollinen laissa ja asetuksessa annettuja säännöksiä ja poliisin niihin perustuvia ohjeita noudattaen toimimaan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä rikoksen ehkäisemiseksi julkisessa huvitilaisuudessa sekä toimeenpanopaikan välittömässä läheisyydessä. Lain 11 §:ssä on säädetty poliisi- ja järjestysmiehen oikeudesta poistaa henkilö julkisesta huvitilaisuudesta tai sen toimeenpanopaikan läheisyydestä tai ottaa hänet kiinni. Mainitun asetuksen 11 §:n mukaan järjestysmiehen hyväksyy poliisipiirin päällikkö joko määrättyä tilaisuutta varten, määräajaksi tai toistaiseksi. Järjestysmiehellä tulee olla sisäasiainministeriön vahvistama tunnusmerkki ja vahvistetulle lomakkeelle kirjoitettu järjestysmieskortti.

Yleisten kokouksien järjestysmiehistä annetun asetuksen (8. 6. 1933/190) 1 §:n mukaan yleisen kokouksen toimeenpanija voi kokousta varten asettaa järjestysmiehiä. Asetuksen 2 §:n mukaan on sitä, mitä on huvi-

65 *KM* 1964: A1, 6.

66 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 6—7 ja *HE* 67/1966, 2—3.

tilaisuuksien järjestysmiehistä, heidän asettamisestaan, tehtävistään ja valtuuksistaan säädetty, vastaavasti noudatettava julkisten kokouksien järjestysmiehistä.

Majoitus- ja ravitsemisliikkeistä annetun asetuksen (25. 7. 1969/502) 49 §:n mukaan voi poliisipiirin päällikkö omasta aloitteestaan tai liikkeenharjoittajan pyynnöstä asettaa majoitus- tai ravitsemisliikkeeseen järjestysmiehen, josta on soveltuvin kohdin voimassa, mitä julkisten huvitilaisuuksien järjestysmiehestä on säädetty.

Puolustusvoimista annetun lain (31. 5. 1974/402) 2 §:n mukaan puolustusvoimien tehtävänä on muun muassa antaa tarvittaessa virka-apua yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämiseen niin kuin siitä erikseen on säädetty. Virka-apua koskevat säännökset ovat asiasisällöltään ja sanamuodoltaan vanhentuneessa julistuksessa sotaväen kutsumisesta antamaan virka-apua ja siitä mitä silloin on varteenotettava (20. 1. 1896).[67]

SRL 38 §:ssä, joka koskee eräitä sotilaan voimankäyttötilanteita, ei ole säännöstä voimakeinojen käytöstä järjestyksen ylläpitämiseksi, joten SRL 30 §:n nojalla soveltuvat yleisessä laissa säädetyt perusteet. Hallituksen esityksen mukaan näyttäisi siltä, että tällaisten virka-apupyynnöin toimivien sotilaiden oikeus voimakeinojen käyttöön määräytyisi RL 3: 8^1:n nojalla. Toisaalta kuitenkin kysymyksessä on poliisille annettava *apu*, jolloin voisi olla perusteltua katsoa, että heidän oikeutensa peruste on RL 3: 8^3:ssa.[68] Sotilaan oman aseman kannalta tällä kysymyksellä ei liene välitöntä merkitystä. Tuskin asiaan vaikuttaisi sekään, että periaatteessa ei enää kolmas henkilö voisi olla sen apuna, joka saa oikeutensa RL 3: 8^3:sta. Tälläkään ei liene merkitystä, koska voitaneen lähteä siitä, että poliisin apuna olevan auttaja on suoraan poliisin apuna. Sotilasta voinee yleensä pitää 1 momentissa tarkoitettuna yleistä järjestystä ylläpitämään asetettuna henkilönä. Kolmannen yksityishenkilön kannalta on merkitystä sillä, että sovelletaan RL 3: 8:ää eikä SRL 38 §:ää, sillä viimeksi mai-

---

67 Ks. myös vuoden 1978 valtiopäivillä rauennutta *HE* 231/1978 laiksi puolustusvoimien virka-avusta poliisille ja laiksi asevelvollisuuslain 47 §:n muuttamisesta.

68 Näin *Laintarkastuskunta* 2/1965, 6 silloin kun apuna oleva sotilas ei toimi sotilaspäällystönsä alaisena. Jos kysymyksessä on päällystönsä alaisena toimiva sotilas, silloin oikeudet voimakeinojen käyttöön määräytyvät laintarkastuskunnan mukaan muiden säännösten perusteella.

nittu ei sisällä mitään säännöksiä sotilaan apuna olevien henkilöiden oikeudesta voimakeinojen käyttöön.

Eräistä sotilas- ja siviiliviranomaisten välisistä suhteista rauhan aikana annetun asetuksen (11. 11. 1922/265) 7^2 §:n nojalla tulee saapuvilla olevan sotilashenkilön tai kulkuvartion heti auttaa poliisimiestä, jos tämä virantoimituksessa ollessaan tarvitsee apua järjestyksen ylläpitämistä tai rikollisen pidättämistä varten eikä sitä ole muiden poliisiviranomaisten taholta heti saatavissa. Tämä merkitsee sotilaiden auttamisvelvollisuutta. Voimakeinojen käyttö määräytynee rikollisen pidättämisenkin osalta RL 3: 8^3:n mukaan eikä SRL 38 §:n nojalla, koska ratkaisevaa on mielestäni apuna oleminen. Sotilaan tuskin voidaan katsoa olevan *lähetetty* ottamaan kiinni rikoksentekijää kuten SRL 38^1 §:n 3 kohta edellyttää.

E. Erityislakien nojalla RL 3: 8:n tarkoittamien voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt

Kun RL 3: 8:n uudistamisen yhteydessä pidettiin tulkinnanvaraisena, oliko tulli- tai rajavartiomiehellä ilman erityissäännöksiä oikeus voimakeinojen käyttöön virkatehtävässään, ehdotettiin tätä koskevien nimenomaisten säännösten ottamista tullilakiin ja rajavartiolaitoksesta annettuun lakiin.[69] Silloisen tullilain (8. 9. 1939/271) 120 §:n 2 momenttiin tuli viittaussäännös (29. 12. 1967/624): »Mitä rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja, on vastaavasti sovellettava tullimieheen». Tullilain 120^3 §:ssä säädettiin, että »sama koskee myös sitä, joka on tullimiehen apuna virkatehtävän toimittamisessa». Tullilain alkuperäisessä 120 §:ssä oli viittaus vain RL 3: 8 ja 9:ään, jos pidätettävä tekee vastarintaa, sen sijaan ei lainkaan viittausta silloiseen 8 a §:ään. Lisäksi tullilain 17 §:ssä olivat erityissäännökset eräiden kulkuneuvojen pysäyttämisestä. Kun vuoden 1939 tullilaki korvattiin uudella tullilailla (14. 7. 1978/573) vuoden 1979 alusta, otettiin tähän myös voimakeinojen käyttöä koskevia säännöksiä. Tullilain 5 §:n 1 kohdassa myönnetään voimakeinojen käyttöoikeus kulkuneuvojen pysäyttämiseksi ja tarkastamiseksi sekä tavaran pidättämiseksi tullitoimenpiteitä varten.[70] Lisäksi 54 §:ssä on aikaisempaa 120 §:n 2 ja 3 momenttia

[69] *HE* 67/1966, 6.

[70] Ks. laki meren pilaantumisen ehkäisemisestä 16. 3. 1979/298 12 §: »Virka-

vastaava säännös: »Mitä rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja, on vastaavasti sovellettava tullimieheen ja siihen, joka on hänen apunaan virkatehtävän toimittamisessa.»[71] Tullimiehellä tarkoitetaan tullilain 8 §:n i) kohdan mukaan tullilaitoksessa virka- tai työsopimussuhteessa palvelevaa henkilöä.

RL 3: 8:n säätämisen yhteydessä muutetun rajavartiolaitoksesta annetun lain 6 §:n 2 ja 3 momentti saivat täsmälleen saman sisällön kuin tullilain 120 §:n 2 ja 3 momentti vain sillä erolla, että ensiksi mainituissa puhutaan rajavartiomiehestä ja hänen apunaan olevasta henkilöstä.[72] Vuonna 1969 siirrettiin mainitut 6 §:n 2 ja 3 momentti yhdistettynä uusitun 6 §:n 3 momentiksi (5. 12. 1969/752).[73] Kun vuonna 1975 uusittiin kokonaan laki rajavartiolaitoksesta (10. 1. 1975/5), sijoitettiin aikaisemman lain 6[3] §:n voimakeinojen käyttämistä koskeva säännös asiallisesti sellaisenaan uuden lain 13 §:ään: »Mitä rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja, on vastaavasti sovellettava rajavartiomieheen ja siihen, joka on hänen apunaan virkatehtävän toimittamisessa».[74] Saman lain 16 §:n mukaan rajavartiomiehellä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka nimityksen, määräyksen tai palvelussopimuksen perusteella toimii rajavartiotehtävissä, niin kuin siitä asetuksella säädetään.[75]

---

miehellä, jonka tehtävänä on tämän lain noudattamisen valvonta, on hänelle virassaan tai toimessaan muutoin kuuluvan toimivallan lisäksi oikeus tämän lain mukaisen tehtävänsä suorittamiseksi käyttää niitä pakkokeinoja, joita viranomainen on tullilain (573/78) 5 ja 7 §:n mukaan tullitoimenpiteitä suorittaessaan oikeutettu käyttämään.» Ks. *HE* 188/1978, 8—9.

71 Ks. *HE* 10/1978, 16, jossa perustelut 54 §:n osalta olivat niukat: »Valvontatehtävää suorittaessaan joutuvat tullimies ja hänen apunaan mahdollisesti olevat henkilöt tilanteisiin, joissa voimakeinojen käyttö on tarpeen. Tämän vuoksi olisi heillä oltava vastaavat oikeudet kuin poliisimiehellä voimakeinojen käyttämiseen.»

72 *HE* 67/1966, 6 ja L. 29. 12. 1967/623.

73 *HE* 91/1969.

74 Ks. *HE* 158/1974, 1, jossa vain todetaan, että vanha 6 § on jaettu kolmeen osaan ja 3 momentista on muodostettu uusi 13 §.

75 Asetus rajavartiolaitoksesta (9. 1. 1976/2) 64 §: »Rajavartiolaitoksesta annetun lain 16 §:ssä tarkoitettuja rajavartiomiehiä ovat tämän asetuksen 25—27 §:ssä, 28 §:n 1 ja 2 kohdassa sekä 29 §:ssä mainitut virkamiehet.»

F. RL 3: 8²:n nojalla voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt

1. RL 3: 8¹:n ja 3: 8²:n suhteesta

Vuonna 1967 uusittiin myös vanhan RL 3: 8:n säännökset vapaudenriistotilanteissa käytettävistä voimakeinoista, koska ne eivät olleet sopusoinnussa henkilöön kohdistuvia pakkokeinoja koskevan lainsäädännön kanssa.[76] Ne sijoitettiin uusitun RL 3: 8:n 2 momentiksi. Siinä on kysymys kolmenlaisista tilanteista: 1) kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava henkilö tekemällä vastarintaa tai pakenemalla koettaa välttää kiinnijoutumisen, 2) rangaistusvanki tai muu kiinniotettu, pidätetty tai vangittu henkilö yrittää karata tai tekee vastarintaa vanginvartijalle tai muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa häntä järjestykseen, ja 3) joku muu asettuu vastarintaan tukeakseen 1 ja 2 kohdassa mainittuja henkilöitä näiden koettaessa välttää kiinnijoutumista, yrittäessä karata tai tehdessä vastarintaa. Tarkemman sisällön eri kohdille antavat muualla laissa olevat näitä tilanteita koskevat säännökset.

RL 3: 8²:n alkuosassa ei lainkaan mainita niitä henkilöitä, joilla on oikeus käyttää voimakeinoja silloin, kun kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava henkilö tekemällä vastarintaa tai pakenemalla koettaa välttää kiinni joutumisen. Rikoslain alkuperäisessä 3: 8:ssä oli vastaavasta tilanteesta säädetty: »jos joku vangittava tahi vankihuoneesta karannut tekee vastarintaa sille, *jonka asiana on toimittaa* vangitseminen tahi ottaa karannut kiinni». Tässäkään ei yksilöidysti mainittu eri henkilötahoja, mutta selvästi ilmeni, että kysymyksessä olivat niin kuin *Honkasalo* asian ilmaisi »lähinnä ne esivallan edustajat, joilla virkansa tai toimensa vuoksi on erityinen velvollisuus puheena olevan julkisen intressin suojelemiseen». Lisäksi Honkasalo kuitenkin katsoi yksityisellä henkilöllä olleen RVA 23 §:n nojalla »vangitessaan» oikeus voimakeinojen käyttöön.[77] Tämä ei vielä sanonut kovinkaan paljon, mutta se viittasi siihen, että säännöksen täsmällisempi sisältö olisi esitettävissä vasta, kun muun lainsäädännön perusteella on selvitetty, kenen asiana vangitsemisen toimittaminen oli.

Nykyisessä RL 3: 8²:ssa ei ole edes sanotunlaista melko ylimalkaista viittausta muuhun lainsäädäntöön. Tämä johtaakin kysymään, onko sään-

[76] *HE* 67/1966, 3. Viittaus tarkoittaa RTA:n muutosta 1. 7. 1948/515.

[77] *Honkasalo* 1965, 160.

nöksen kuitenkin katsottava saavan voimakeinojen käyttöön oikeutettujen henkilöpiirin määrittelyn muusta lainsäädännöstä, josta joka tapauksessa joudutaan hakemaan sisältöä sille, keihin säännöksessä tarkoitettuja voimakeinoja voidaan kohdistaa. Toinen vaihtoehto olisi se, että RL 3: 8[2] on vain välitön jatko ja täydennys 1 momentille. Toisin sanoen ainoastaan jos poliisimies virkatehtävässään ja yleistä järjestystä ylläpitämään asetettu tuota tehtävää suorittaessaan kiinniottaa, pidättää tai vangitsee vastarintaa tekevän tai pakenevan, hän saa myös käyttää voimakeinoja. Kaikkien muiden osalta tarvittaisiin erityissäännöksiä, joista lähimpänä esimerkkinä olisi mainittava jo saman säännöksen 4 momentissa oleva RVA 23[1] §:n ja PolL 20[4] §:n nojalla tapahtuvan kiinniottamisen toteuttamiseksi käytettävät voimakeinot vastarintaa kohdattaessa. Nimenomaan se, että on pidetty tarpeellisena erityisen 4 momentin säätäminen, näyttäisi tukevan jälkimmäistä vaihtoehtoa, koska edellisen vaihtoehdon mukaan 2 momentti sellaisenaan voisi koskea myöskin 4 momentissa mainittuja tapauksia. Yhtenä selityksenä edellisen vaihtoehdon mukaiselle erilliselle 4 momentille voisi olla se, että lainsäätäjä on halunnut määrätyissä kiinniottotapauksissa (RVA 23[1] § ja PolL 20[4] §) rajoittaa voimakeinojen käyttöoikeuden vain vastarintaa kohdattaessa tapahtuvaksi. Toinen selitys saattaisi olla löydettävissä RL 3: 8[3]:sta. Sen mukaan kun »jollakulla on oikeus käyttää voimakeinoja, on sama oikeus myös sillä, joka on apuna *virkatehtävän* suorittamisessa». Tästä voisi olla pääteltävissä, että 1 ja 2 momentti tarkoittaa vain joitakin virkatehtäviä suorittavia henkilöryhmiä, mikä puolestaan selittäisi 4 momentin tarpeellisuuden. Tosin ongelmana olisi nyt se, tarkoittaisiko tämä vain 1 momentissa tarkoitettuja virkamiehiä vaiko jotakin laajempaa ryhmää, jolloin itseasiassa olisikin kysymyksessä kolmas vaihtoehto henkilöpiirin määrittelyyritykselle.

Säännöksen valmisteluasiakirjoista ei ole saatavissa selvää vastausta edellä esitettyyn ongelmaan. Perusteluissa puhutaan yleensä vain *viranomaisten* käytettävissä olevista voimakeinoista [78] tai 2 momentissa tarkoitetuista virkatehtävistä.[79]

---

78 *KM* 1964: A1, 7, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966,3.

79 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja *HE* 67/1966, 4. Ks. myös *KM* 1964: A1, 8 ja 14, jossa toimikunta perustelee virkatehtävässä apuna olevan voimakeinojen käyttöoikeuden vain viittaamalla siihen, että virkatehtävää suorittavaa poliisimiestä ja järjestystä ylläpitämään määrättyä sotilasta avustavan yksityisen henkilön oikeudesta käyttää voimakeinoja ehdotetaan säädettäväksi 3 momen-

Viittaukset viranomaisiin tai virkatehtäviin tuottavat jo sinänsä vaikeuksia, sillä 1 momentissa on kysymys poliisimiehen ohella yleistä järjestystä ylläpitämään asetetuista henkilöistä, joihin kuuluvilla järjestysmiehillä on julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n nojalla määrätyissä tapauksissa kiinniotto-oikeus. Oikeuskäytännössä on katsottu, että julkisen huvitilaisuuden järjestysmies ei ole RL 2: 12:n tarkoittama virkamies.[80] Vastaavasti on työsopimussuhteessa palvelevia henkilöitä, joille on voitu myöntää poliisivaltuudet, ja siten he ovat poliisimiehiä, mutta eivät virkamiehiä, mikäli on kysymyksessä heidän oma rikollinen menettelynsä.[81]

Virkamiehille annettu rikosoikeudellinen suoja on toisaalta joissakin tapauksissa haluttu ulottaa pitemmälle kuin vastuu virkamiehen ominaisuudessa tehdyistä rikoksista. Yksi tällainen tapaus on säädettynä RL 16: 1²:ssa, jonka mukaan virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta rangaistaan teon kohdistuessa paitsi virkamieheen, myös »siihen, joka on määrätty tai valittu avustamaan julkisessa toimituksessa tai tilaisuudessa, tai muuten on virkamiehen apuna tämän suorittaessa virkatehtävää, taikka palvelusta toimittavaan sotilaaseen». *Hallituksen esityksessä* perusteltiin tätä säännöstä sillä, että kaikilla virkatehtävää suorittavan virkamiehen apuna olevilla yksityisillä henkilöillä, joilla on oikeus voimakeinojen käyttöön, tulee olla samanlainen suoja kuin itse virkamiehellä.[82] Tämä näyttäisi viittaavan siihen, ettei ainakaan 3 momentin ilmaisusta »apuna virkatehtävän suorittamisessa» ole saatavissa parempaa johtoa puheena olevaan henkilöpiiriongelmaan. Pikemminkin se synnyttää uuden kysymyksen: onko sanalle »virkatehtävä» annettava lainkaan painoa? RL 3: 8³:ia on nimenomaan perustelujen mukaan katsottu voitavan soveltaa yleistä järjestystä ylläpitämään asetettujen apuna oleviin. Autettavat eivät siis välttämättä ole virkamiehiä eivätkä suorita

tissa. Säännösehdotuksen mukaan voimakeinojen käyttöoikeus koskisi myös 2 momentissa tarkoitettujen henkilöiden auttamista, joita ovat mm. vanginvartijat. Tästä perustelujen ja säännösehdotuksen välisestä ristiriidasta ei liene tehtävissä enempiä johtopäätöksiä. Todennäköisesti osa perusteluista puuttuu.

[80] *KKO 1972 II 44* (myös DL 1973 II, 12—13).

[81] *Anttila & Heinonen* 1975, 61 ja 1977, 268 sekä *Rytkölä* 1955, 763 ja 765—766.

[82] *HE* 67/1966, 4. Ks. myös julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 18³ §: »Järjestysmieheen kohdistetusta väkivallasta ja uhkauksesta sekä haitanteosta järjestysmiehelle rangaistaan niin kuin rikoslain 16 luvun 1 ja 2 §:ssä säädetään.»

virkatehtävää.[83] Näyttää siltä, että lakitekstin sananvalinta ei ole onnistunut. Se ei ole sopusoinnussa perustelujen kanssa. Tämän vuoksi siitä ei ole tehtävissä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä 1 tai 2 momentin tulkinnan apuna, ellei sellaisena olisi pidettävä sitä, että katsottaisiin säännöksen tarkoittavan kiinniottamisen, pidättämisen ja vangitsemisen toteuttamista voimakeinoin silloin, kun se perustuu virkatehtävän kaltaiseen velvollisuuteen, vaikka toimenpiteeseen turvautunut ei välttämättä olisikaan virkamies. Näin tuskin tätä säännöstä on kuitenkaan tulkittava.

Eräät konkreettiset tapaukset ovat välittömästi olleet vaikuttamassa puheena olevien voimakeinojen käyttämistä koskevien säännösten uudistamiseen. Näistä on tehtävissä joitakin päätelmiä puheena olevan säännöksen tarkoituksesta. Valtioneuvosto asetti 16. 10. 1958 komitean, jonka tehtäväksi tuli harkita, missä muodossa hätävarjelua koskevia ja niihin liittyviä säännöksiä voitaisiin laajentaa eräiden *vaaranalaisissa tehtävissä toimivien virkamiesryhmien,* kuten *poliisin, vankeinhoitolaitoksen* ja *rajavartiolaitoksen* palveluksessa olevien osalta siten, että kysymyksessä oleviin ryhmiin kuuluvien turvallisuutta heidän hoitaessaan virkatehtäviään olisi mahdollista nykyisestään tehostaa[84]

Tätä komitean mietintöä tarkastamaan asetettu *toimikunta (KM 1964: A 1)* kiinnitti huomiota siihen, että on esiintynyt useita virkamiehiin kohdistuneita väkivaltarikoksia, joista se otti esimerkiksi 24. 9. 1958 (siis vajaa kuukausi ennen ensimmäisen komitean asettamista) tapahtuneen poliisimiehen kuolemaan johtaneen pahoinpitelyn. Rikospaikalle hälytetty poliisimies oli tavannut kysymyksessä olleeseen murtovarkauteen syylliseksi epäilemänsä henkilön, joka poliisin havaittuaan oli lähtenyt pakoon. Pidättääkseen mainitun henkilön poliisimies ryhtyi takaa-ajoon ja saavutti hänet. Tällöin kiinniotettava oli yllättäen lyönyt mukanaan olleella veitsellä poliisimiestä niin, että tämä kuoli. Silloisten säännösten mukaan poliisimiehellä ei ollut oikeutta käyttää voimakeinoja pakenemista yrittävää kiinniotettavaa kohtaan pakenemisyrityksen kestäessä. Mietinnössä katsottiin, että poliisimiehellä tulisi olla oikeus tarvittaessa vaikkapa ampuma-asetta käyttäen pakottaa kiinniotettava pysymään paikoillaan ja vastarintaa tekemättä alistumaan kiinniottami-

[83] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja *HE* 67/1966, 4.

[84] *KM* 1960: 23, lähetekirjelmä valtioneuvostolle.

seen.[85] Toimikunta ehdotti tämän vuoksi annettavaksi voimakeinojen käyttöoikeuden kiinniotettavaa, pidätettävää ja vangittavaa henkilöä vastaan silloin, kun toimenpiteen kohteeksi joutunut väkivaltaa käyttäen tai sillä uhaten tai *muulla tavoin* yrittää välttää kiinnijoutumisen.[86] *Laintarkastuskunta* piti tätä liian laajana. Sen mukaan voimakeinojen käyttö olisi rajoitettava vastarinta- ja pakenemistapauksiin.[87] Tämän mukaisesti laki säädettiin.

Tämä lainsäädäntöhistoria osoittaa aivan selvästi, että yhtenä perimmäisenä tarkoituksena oli lisätä poliisin mahdollisuuksia turvautua voimakeinoihin rikoksentekijää kiinniotettaessa, joten ei olisi tämän säännöksen tarkoituksen vastaista tulkita RL 3: 8²:ia pelkästään 1 momentin jatkoksi. Tosin perustelut eivät aseta välitöntä estettä sillekään tulkinnalle, että 2 momentti olisi 1 momenttiin nähden itsenäinen säännös, jonka voimakeinojen käyttöön oikeutettujen piiri määräytyisi muusta lainsäädännöstä. Jälkimmäistä vaihtoehtoa vastaan puhuu kuitenkin poliisimiehen voimakeinojen käyttöoikeuden osalta 4 momentin säännös.

Erillinen RVA 23¹ §:n kiinniottotapauksia koskeva voimakeinojen käyttöön oikeuttava säännös tuli esille vasta *laintarkastuskunnan* lausunnossa. Laintarkastuskunnan mielestä säännökset tulli- ja rajavartiomiehille kuuluvasta oikeudesta voimakeinojen käyttämiseen virkatehtävää suoritettaessa olisi sijoitettava samaan lainkohtaan kuin poliisimiehen vastaavia oikeuksia koskevat säännökset. Lisäksi laintarkastuskunta halusi yhdistää poliisimiehiä koskevan 1 momentin ja vapaudenriistotapauksia koskevan 2 momentin säännöksen. Näin laintarkastuskunta esitti yksilöidysti voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt: poliisi-, rajavartio- tai tullimies, vankeinhoitohenkilökuntaan kuuluva tai vanginkuljettaja. Heillä olisi oikeus käyttää voimakeinoja virkatehtävää suorittaessaan kohdatessaan vastarintaa sekä kiinniotettavan, pidätettävän tai vangittavan paetessa. Tämän ohella laintarkastuskunta katsoi, että sama oikeus kuin poliisille, olisi annettava RVA 23¹ §:n nojalla toisen kiinniottaneelle, jos kiinniotettu tekee vastarintaa.[88] Ilman tätä lisäystä

---

[85] *KM* 1964: A1, 5. Periaatteessa samoin tosin mainitsematta tätä yksittäistä tapausta *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 5 ja *HE* 67/1966, 1.

[86] *KM* 1964: A1, 7.

[87] *Laintarkastuskunta* 2/1965, 6. Samoin *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966, 3.

[88] *Laintarkastuskunta* 2/1965, 4, 6—7 ja 14.

ei yksityishenkilöllä olisi ollut RVA 23[1] §:n nojalla kiinniotettaessa oikeutta käyttää voimakeinoja. *Lainvalmistelukunnan* mietintöön ja *hallituksen esitykseen* ei otettu mainittua henkilöluetteloa. Sen sijaan sinne jäi oma säännöksensä (RL 3: 8[4]) voimakeinojen käytöstä RVA 23[1] §:n tarkoittamissa tilanteissa täydennettynä PolL 20[4] §:llä.[89]

Jokaisella poliisimiehellä oleva oikeus kiinniottamiseen rikoksen johdosta perustuu monissa tapauksissa RVA 23[1] §:n jokamiehen kiinniottooikeutta koskevaan säännökseen, jota tosin täydentävät eräät poliisilain säännökset, joista erityisesti PolL 13[2] § (henkilöllisyyden selvittämiseksi tapahtuva kiinniottaminen) voi usein liittyä rikoksen selvittämiseen RVA:n säännösten rinnalla tai niitä täydentävänä.

Jos lähdetään siitä, että RL 3: 8[2]:n voimakeinojen käyttöön oikeutettujen henkilöiden piirin määrää muu lainsäädäntö, silloin tuottaa ilmeisiä vaikeuksia katsoa poliisimiehen RVA 23[1] §:n nojalla suorittamaan kiinniottamiseen liittyvän voimakeinojen käyttöoikeuden perustuvan tähän 2 momenttiin, koska niitä tapauksia varten on erityinen 4 momentti. Sen mukaan saadaan turvautua voimakeinoihin vain vastarintaa kohdattaessa. Tämä merkitsee rajoitetumpaa oikeutta kuin mikä on 2 momentin nojalla. Jos poliisimies perustaa kiinniotto-oikeuden RVA 23[1] §:ään ja voimakeinojen käyttöoikeuden RL 3: 8[4]:iin, hän ei saisi ottaa pakenevaa kiinni voimakeinoin. Poliisimiehen osalta ei näin kuitenkaan ollut missään tapauksessa tarkoitus tehdä. *Lainvalmistelukunnan* ehdotuksessa ja *hallituksen esityksessä* ei suinkaan nähdä 4 momenttia voimakeinojen käyttöoikeutta supistavana, vaan sitä laajentavana: »Edellä mainittujen *lisäksi* olisi oikeus voimakeinojen käyttämiseen annettava henkilölle, joka rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 23 §:n 1 momentin tai 18 päivänä helmikuuta 1966 annetun poliisilain 20 §:n 4 momentin nojalla on ottanut toisen kiinni, kuitenkin vain jos kiinniotettu tekee vastarintaa».[90] Jos poliisimiehellä on jo muulla perusteella (= 2 momentti) kiinniotettaessa oikeus voimakeinojen käyttöön, niin silloin edellä oleva perustelu pitää paikkansa myös RVA 23[1] §:n osalta, koska oikeus ulottuisi nyt muihinkin kuin poliisimiehiin. Tämän täytyisi merkitä joko sitä, että 2 momentti on 1 momentin täydennyssäännös tai sitten 2 momentille olisi annettava sellainen tulkinta, että se koskee vain tapauksia, jotka perustuvat velvollisuuteen (virka-

89 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja *HE* 67/1966, 4.
90 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja *HE* 67/1966, 4.

tehtäviin) eikä pelkästään jollekin annettuun oikeuteen ryhtyä kiinniottamiseen, niin kuin RVA 23¹ §:n ja PolL 20⁴ §:n mukaan on asianlaita.

Tämä tarkastelu näyttäisi vahvistavan sitä käsitystä, että voimakeinojen käyttöoikeus ei tulisi automaattisesti kaikille, joille on muussa lainsäädännössä annettu oikeus kiinniottamiseen, pidättämiseen tai vangitsemiseen, vaan RL 3: 8²:n soveltamisessa tarvitaan joitakin rajoittavia kriteerejä. Selväpiirteisin ratkaisu olisi lähteä siitä, että 1 ja 2 momentissa olisi kysymys samoista henkilöryhmistä. Lisäksi 2 momentti koskee myös tapauksia, joissa rangaistusvanki tai muu kiinniotettu, pidätetty tai vangittu henkilö yrittää karata tai tekee vastarintaa *vanginvartijalle tai muulle,* jonka *tehtävänä* on *estää karkaaminen* tai joka on *ohjaamassa järjestykseen.* Näitä täydentäisivät ainakin edellä käsitellyt tullimiehiä ja rajavartiomiehiä koskevat nimenomaiset viittaussäännökset RL 3: 8:ään asianomaisissa laeissa.

Tämän tapaista tulkintaa näyttäisi ainakin jossakin määrin tukevan samassa yhteydessä säädetyt lait virkatehtävässä apuna olleelle henkilölle eräissä tapauksissa suoritettavista tapaturmakorvauksista (29. 12. 1967/625) ja virkatointa suoritettaessa aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta eräissä tapauksissa (29. 12. 1967/626). Ensiksi mainittu laki koskee henkilöä, joka on ollut poliisimiehen, rajavartiomiehen tai tullimiehen, vankeinhoitotehtävissä olevan virkamiehen taikka vangin kuljettajan apuna tämän suorittaessa virkatehtävää ja saanut vamman tai kuollut. Jälkimmäisen lain mukaan on oikeus saada korvausta vahingosta, jos poliisimies, rajavartiomies tai tullimies, vankeinhoitotehtävissä oleva virkamies tai vanginkuljettaja on joutunut hyökkäyksen kohteeksi tai virkatehtävää suorittaessaan on kohdannut vastarintaa, ja hänen vaatetuksensa, hänellä mukana ollut esine tai hänen käytössään ollut kulkuväline on sen johdosta vahingoittunut. Sillä, joka on ollut mainittujen henkilöiden apuna virkatoimessa, on sama oikeus korvauksen saamiseen.

Valmisteluvaiheessa olleista pienistä eroista huolimatta korvaukseen oikeutettujen henkilöpiiri rajoittui kaiken aikaa vain mainittuihin neljään ryhmään (poliisin, tullin, rajavartioston ja vankeinhoidon tehtäviä hoitaviin) ja heidän apunaan oleviin henkilöihin.[91] *Eduskunnan vastauk-*

[91] Ks. tarkemmin *KM* 1960: 23, 7—10 ja 13—15, *KM* 1964: A1, 10—12 ja 16—17, *Laintarkastuskunta* 2/1965, 11—14 ja 17—19, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 10—

sessa kiinnitettiin huomiota henkilöpiirin rajoittuneisuuteen ja pidettiin toivottavana tutkimuksen suorittamista siitä, olisiko korvauksen saaminen ulotettava koko valtion viran- ja toimenhaltijakuntaan.[92]

Virkatointa suoritettaessa aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta eräissä tapauksissa annettua lakia muutettiinkin vuonna 1979 (23. 3. 1979/372). Korvaukseen oikeutetut määritellään nykyisin seuraavasti: »Jos valtion virkamies tai virkasuhteeseen verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa valtioon oleva henkilö taikka sellainen valtion palveluksessa oleva henkilö, joka on asetettu ylläpitämään yleistä järjestystä, on virantoimituksen tai palvelustehtävän johdosta joutunut hyökkäyksen kohteeksi taikka virka- tai palvelustehtävää suorittaessaan on kohdannut vastarintaa . . .» Virkatehtävässä apuna olevia koskeva 1^2 § säilyi ennallaan, vaikka 1 momentin laajennus merkitsi myös tältä osin tosiasiallista laajennusta.[93]

Vuonna 1978 lisättiin eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista 29. 3. 1974 annettuun lakiin 1 a § (12. 5. 1978/344), jossa säädetään muun muassa, että »poliisimiehelle, rajavartiomiehelle, tullimiehelle, vankeinhoitotehtävissä olevalle ja yleistä järjestystä ylläpitämään asetetulle valtion palveluksessa olevalle, jota syytetään lainvastaisesta voimakeinojen käyttämisestä rikoslain 3 luvun 8 §:n tarkoittamissa tapauksissa» on myönnettävä vapautus eräistä oikeudenkäyntimaksuista ja kustannuksista. *Lakivaliokunta* kiinnitti huomiota siihen, että puheena oleva lakiehdotus koski vain RL 3: 8:ssä tarkoitettujen voimakeinojen käyttämistapauksia. Valiokunta viittasi siihen, että valtion palveluksessa on sellaisia järjestyksenpitotehtävissä toimivia ja muiden säännösten nojalla voimakeinojen käyttöön oikeutettuja henkilöstöryhmiä, joille olisi perusteltua myöntää lain tarkoittamat etuudet. Valiokunta viittasi erityisesti järjestyksenpidosta joukkoliikenteessä annettuun lakiin.[94]

---

13 ja 16—17, *HE* 67/1966, 6—9 ja 12—13 sekä *Lakivaliokunta* 12/1967 (HE 67/1966), 2—3 ja 4.

92 *Eduskunnan vastaus* 12. 12. 1967 HE 67/1966 johdosta.

93 *HE* 261/1978, 6—7 ja 24 ja *Lakivaliokunta* 22/1978 (HE 261 ja 294/1978), 1—2. Lakivaliokunta lisäsi korvaukseen oikeutettuihin valtion palveluksessa olevat yleistä järjestystä ylläpitämään asetetut henkilöt, jotka eivät ole virkamiehiä eivätkä virkasuhteeseen verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa valtioon.

94 *Toinen lakivaliokunta* 3/1978 (HE 6/1978), 1. Ks. myös *HE* 6/1978. *Edus-*

Näiden eräitä vahinkojen ja kustannusten korvaamista koskevien lakien perusteella voisi olla pääteltävissä, että RL 3: 8:n voimakeinojen käyttöoikeus olisi vain näissä laeissa tarkoitetuilla henkilöryhmillä. Aivan selvä asia ei kuitenkaan liene. Niin kuin edellä on todettu, eräissä valmisteluasiakirjoissa puhutaan moniselitteisesti vain viranomaisista. Sen vuoksi on tarpeen kartoittaa niitä tapauksia, jolloin voidaan puhua RL 3: 8:n tarkoittamassa mielessä kiinniotettavasta, pidätettävästä tai vangittavasta. Erityisesti on pyrittävä selvittämään, kenellä on ratkaisuvalta kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta päätettäessä. Jos näiden päättäjien joukossa on muita viranomaisia kuin poliisimiehiä, tullimiehiä, rajavartiomiehiä tai yleistä järjestystä ylläpitämään asetettuja henkilöitä, onko näille suoraan laissa myönnetty oikeus toteuttaa voimakeinoin tämä toimenpide vai onko säännöksen sisällöstä ja tarkoituksesta näin pääteltävissä vai onko tämä oikeus mahdollisesti katsottava heiltä kielletyksi esimerkiksi viittaamalla poliisilta saatavaan virka-apuun toimenpiteen toteuttamiseksi.

2. *Kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava*

a. *RL 3: 8:n esityöt.* Vuoden 1960 *hätävarjelukomitea* katsoi tarkastellessaan vanhaa RL 3: 8:ää, että sanotun lainkohdan ei voitu katsoa tarkoittavan niitä täytäntöönpano- tai hallinto-oikeudellisia toimenpiteitä, joilla vapaus riistetään yksityisoikeudellisten (esimerkiksi UL 3: 4 ja 3: 33, KonkS 18 ja 41 §) tai hallinnollisten (esimerkiksi silloinen RVA 21 §) päämäärien saavuttamiseksi, koska ne poikkeavat luonteeltaan rikosoikeudellisesta vangitsemisesta ja sen esitoimenpiteistä. Komitea ehdotti selvennettäväksi pykälää siten, että se tarkoittaisi vain viranomaisen *rikoksesta epäiltynä* vangitsemaa, pidättämää tai kiinniottamaa henkilöä sekä henkilöä, joka mainitusta syystä on vangittava, pidätettävä tai kiinniotettava.[95]

Valmisteluasiakirjoista käy ilmi, että RL 3: 8:n uudistuksen yhtenä perusteena oli saattaa säännös sopusointuun henkilöön kohdistuvia pakkokeinoja koskevan lainsäädännön kanssa sen vuoksi, että varsinkin

---

kunnan vastauksessa 11. 4. 1978 edellytettiin selvitettäväksi muut henkilöryhmät, jotka olisi järjestyksenpitotehtäviensä vuoksi asetettava samaan asemaan kuin poliisimiehet.

[95] *KM* 1960: 23, 2.

vuonna 1948 tehdyllä RVA:n muutoksella ovat kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen saaneet oman, toisistaan eroavan merkityksen.[96] Tämä RVA:n uudistus koski pääasiassa rikoksesta epäiltyyn tai rikoksen tehneeseen kohdistettavia rikosprosessuaalisia pakkokeinoja.

Silloista pyrkimystä terminologian täsmentämiseen osoitti samassa yhteydessä uusitun RVA 21 §:n perustelut. Niissä todettiin, että kun sanotussa pykälässä tarkoitetun pakkokeinon perusteena ei ole varsinaisesti rikos, vaan yleisen järjestyksen turvaaminen, joka kohdistuu päihtyneisiin ja rauhanhäiritsijöihin, ei siinä mainittu toimenpide ole vangitsemista, jota termiä aikaisemmin säännöksessä käytettiin, vaan sen sijasta on puhuttava säilössä pitämisestä.[97] Tämä säännös kumottiin poliisilailla. Sitä lähinnä vastaavissa PolL 19[1] ja 20[1] §:ssä puhutaan oikeudesta *poistaa, ottaa kiinni* ja *pitää säilössä*.[98]

Vaikka lähtökohtana olikin mainitun vuoden 1948 RVA:n uudistuksen terminologia, niin RL 3: 8[2]:n soveltamisalaa ei haluttu rajata RVA:n tarkoittamiin tapauksiin, koska säännöksen perusteluissa nimenomaan viitataan siihen, että kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen on sallittua muistakin syistä kuin rikoksen takia, minkä vuoksi viranomaisilla täytyy olla toimenpiteen suorittamiseksi oikeus tarvittaessa käyttää riittäviä voimakeinoja, olipa vapaudenriiston peruste mikä hyvänsä. Oikeus kiinniottamiseen, pidättämiseen ja vangitsemiseen on viranomaisille myönnetty vain sellaisissa tapauksissa, joissa yksilön vapauteen kohdistuviin toimenpiteisiin on katsottu olevan erittäin painavia syitä ja sen suorittaminen on niin ollen tärkeää.[99]

RL 3: 8:n edellä mainitut perustelut vaikuttavat jossakin määrin keskenään ristiriitaisilta. Toisaalta katsotaan, että säännös on saatettu sopusointuun RVA:n henkilöön kohdistuvia pakkokeinoja koskevan lainsäädännön kanssa. Toisaalta todetaan, että kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen voivat tapahtua monista muista syistä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä merkitse ristiriitaisuutta. Uudistuksella saatettiin RL 3: 8:n voimakeinojen käyttöoikeuden piiriin RVA:ssa säädetyn rikok-

---

96 *KM* 1964: A1, 7, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966, 3. Ks. myös *KM* 1960: 23,1.

97 *HE* 184/1947, 5.

98 PolL 20[1] §:ssä »toimittaa säilöön» vuoden 1973 päihtyneiden käsittelyä koskevan lainsäädännön uudistuksen jälkeen (8. 6. 1973/461—462).

99 *KM* 1964: A1, 7, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966, 3.

sen johdosta tapahtuvan kiinniottamisen, pidättämisen ja vangitsemisen toteuttaminen ilman, että täytyisi pyrkiä tähän ratkaisuun vanhentunutta terminologiaa laajentavasti tulkitsemalla. Näiden lisäksi voimakeinojen käyttöön on oikeus joissakin muissa tapauksissa. Lain käyttämä terminologia vapaudenriistoa koskevissa tapauksissa ei ole kuitenkaan niin täsmällistä kaikissa tilanteissa, että pelkästään sen perusteella olisi tehtävissä varmoja johtopäätöksiä. Erityisesti kysymys siitä, kuka on RL 3: 8²:n tarkoittama »kiinniotettava», ei ole lainkaan selvä.

b. *Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen.* *Helmisen* mukaan termiä »kiinniottaminen» voidaan käyttää kahdessa eri merkityksessä. Suppeassa merkityksessä se on itsenäinen, lyhytkestoinen vapaudenriistoa sisältävä pakkokeino ja laajemmassa merkityksessä sillä tarkoitetaan lisäksi henkilön tosiasiallista valtaanottamista esimerkiksi pidättämistä, vangitsemista, noutoa tms. vapaudenriistotoimenpidettä varten.[100] *Tirkkonen* puolestaan käsitellessään rikosprosessuaalisia pakkokeinoja toteaa, että Suomen oikeuden mukaan kiinniottamista ja pidättämistä on säännönmukaisesti pidettävä vain vangitsemisen esitoimenpiteinä.[101]

Vangitseminen puolestaan on pakkokeino, jolla rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus oikeudenkäynnin ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Epäilty vangitaan usein jo esitutkinnan loppuvaiheessa, mutta se voi tapahtua myös oikeudenkäynnin kestäessä tai tuomiota annettaessa. Paitsi tällaisesta rikosprosessuaalisesta vangitsemisesta voidaan puhua siviilioikeudellisesta ja hallinto- eli politiaoikeudellisesta vangitsemisesta.[102]

Tärkeimmät rikoksesta epäillyn kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskevat säännökset ovat RVA:ssa. Näiden säännösten soveltamisen kannalta ovat keskeisessä asemassa ns. vangitsemiseen oikeutetut viranomaiset.

---

100 *Helminen* 1973b, 29. Ks. myös *Petrén* 1949, 31 aliv. 19, joka toteaa termejä kiinniottaminen ja pidättäminen käytetyn lakikielessä ja oikeustieteellisissä esityksissä usein kahdessa eri merkityksessä joko (usein tavallisen kielenkäytön mukaisesti) luonnehtimassa tosiasiallista tapahtumien kulkua tai kuvaamassa oikeudellista instituuttia, johon saadaan ryhtyä tiettyjen edellytysten vallitessa ja jolla on tiettyjä oikeusvaikutuksia.

101 *Tirkkonen* 1972, 5, 11 ja 36.

102 *R. Ellilä* 1949, 72—76, *Merikoski* 1976, 225 ja *Tirkkonen* 1972, 9—10.

c. *RVA:n nojalla kiinniottamiseen oikeutetut.* RVA 23[1] §:ssä on säädetty ns. jokamiehen kiinniotto-oikeudesta, johon liittyvä voimakeinojen käyttöoikeutta koskeva säännös on RL 3: 8[4]:ssa. RVA 23[1] §:stä tulee myöhemmin tarkemmin puhetta. Jos kiinniottamisen on RVA 23[1] §:n nojalla toimittanut henkilö, jolla ei ole vangitsemisoikeutta, on ilmoitus siitä viipymättä tehtävä vangitsemiseen oikeutetulle viranomaiselle (RVA 23[2] §).

RVA 23 a §:n mukaan suojelupoliisin päälliköllä, apulaispäälliköllä ja toimistopäälliköllä on oikeus ottaa tai otattaa kiinni sekä tarkastajalla, ylietsivällä ja etsivällä ottaa kiinni kuulustelua varten henkilö, jota todennäköisin perustein epäillään valtakunnan itsenäisyyttä tai sen laillista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä vastaan kohdistuvasta taikka yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavasta rikoksesta. Tällainen kiinniotettu on luovutettava keskusrikospoliisille viivytyksettä ja viimeistään vuorokauden kuluessa, kahden vuorokauden mahdollista kuljetusaikaa huomioon ottamatta. Tässä säännöksessä on kysymys PolA 3 §:n tarkoittamien poliisimiesten kiinniotto-oikeudesta, joten heillä on voimakeinojen käyttövaltuudet RL 3: 8:n nojalla.

d. *RVA:n nojalla pidättämiseen oikeutetut.* Pidättämisestä päättää yleensä vangitsemiseen oikeutettu viranomainen. Tästä on poikkeuksena RVA 23[2] §:ssä mainittu tapaus, jonka mukaan toimitetun kuulustelun perusteella voi pidättämisen suorittaa sellainen poliisiviranomainen, jolla ei ole vangitsemisoikeutta, jos vangitsemisen edellytykset ovat olemassa. Kysymyksessä on vain väliaikainen pidättäminen. Asiasta on viipymättä ilmoitettava vangitsemiseen oikeutetulle viranomaiselle.[103] Pidättämisen edellytykset liittyvät olennaisesti vangitsemisen edellytyksiin. Erona vangitsemiseen on se, että pidättämisessä ei vaadita yhtä vahvaa näyttöä epäillyn syyllisyydestä kuin vangitsemisessa.

e. *Vangitsemisen edellytyksistä ennen tuomion antamista RVA 20 §:n nojalla.* RVA 20 §:ssä on säädetty vangitsemisen edellytyksistä ennen tuomion antamista. Vangitseminen riippuu osittain rikoksesta säädetystä rangaistusasteesta, toisaalta eräistä muista edellytyksistä. Vangitseminen voidaan suorittaa, jos rikoksesta enimmäisrangaistuksena on säädetty yli yksi vuosi vankeutta ja rikoksen laadusta, epäillyn oloista

103 *Jotuni* 1949, 303 ja *Tirkkonen* 1972, 39.

tai käyttäytymisestä taikka muista seikoista voidaan päätellä todennäköiseksi, että hän lähtee pakoon tai muuten karttaa oikeudenkäyntiä taikka hävittää todisteita tai muulla tavoin vaikeuttaa asian selville saamista taikka on syytä olettaa hänen jatkavan rikollista toimintaansa. Kuitenkin jos epäillyllä on Suomessa vakinainen asuinpaikka, ei paon vaaraa saa olettaa, jos rikoksesta ei saata seurata ankarampaa rangaistusta kuin neljä vuotta vankeutta, paitsi jos hän on ryhtynyt pakoa valmistaviin toimiin tai yrittänyt paeta. Jos rikoksentekijällä ei ole vakinaista asuinpaikkaa Suomessa, voidaan hänet vangita, jos on syytä olettaa hänen lähtevän pakoon ja rikoksesta on säädettynä vankeusuhka. Jos todennäköisillä syillä voidaan päätellä hänen poistuvan maasta, voidaan hänet rikoksen laadusta riippumatta vangita. Niin ikään rikoksen laatuun katsomatta voidaan vangita henkilö, joka on tuntematon ja välttelee ilmoittamasta nimeään tai asuinpaikkaansa tai antaa niistä tiedon, joka voidaan olettaa valheelliseksi. Näiden tapausten lisäksi RVA 20 §:n mukaan tulee epäilty vangita, jos rikoksesta säädetty vähin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta, jollei ole ilmeistä, että vangitsemiseen ei ole aihetta. Vangitsemiseen ei kuitenkaan saa ryhtyä vastoin valtiopäiväjärjestystä. Valtiopäiväjärjestyksen 14 §:n mukaan hallintoviranomainen ei saa vangita eikä pidättää kansanedustajaa valtiopäivien aikana ilman eduskunnan suostumusta, ellei häntä tavata verekseltä rikoksesta, josta ei voi tulla vähempää rangaistusta kuin kuusi kuukautta vankeutta.[104]

f. *Vangitsemiseen oikeutetuista viranomaisista RVA 22 §:n nojalla.* RVA 22 §:ssä on lueteltu ne viranomaiset, joilla on valta määrätä vangittavaksi se, joka on tavattu tai jota todennäköisin syin epäillään rikoksen tekemisestä, niin kuin RVA 20 §:ssä on säädetty. Tätä luetteloa on vuosikymmenten kuluessa jouduttu useita kertoja tarkistamaan.[105] Uusin muutos on vuodelta 1979 (9. 2. 1979/163). Tämän perusteluissa viitataan edellisen vuonna 1965 tehdyn RVA 22² §:n muutoksen jälkeen valtionhallinnon organisaatiossa ja virkanimikkeissä tapahtuneisiin muutoksiin, jotka ovat aiheuttaneet sen, ettei luettelo enää ole ajan tasalla.

---

[104] Ks. vangitsemisen edellytyksistä ennen tuomion antamista *Halinen ym.* 1979, 55—57, *Helminen* 1973b, 17—20 ja *Tirkkonen* 1972, 12—21 ja 1975, 186—188.

[105] Ks. aikaisemmista muutoksista 23. 1. 1931/13, 27. 1. 1933/26, 3. 6. 1938/222, 2. 3. 1940/76, 17. 12. 1943/1002, 1. 7. 1948/515, 15. 6. 1956/353 ja 22. 10. 1965/554.

Poliisipäällystöön kuuluvien poliisimiesten virkanimikkeistöä uusittiin vuoden 1966 poliisilailla ja 1969 poliisiasetuksella. Joitakin muutoksia on tehty näiden säätämisen jälkeenkin. Poliisin organisaatioon on uudistusten yhteydessä tullut poliisipäällystöön kuuluvia virkamiehiä, jotka ovat rinnastettavissa jo entuudestaan vangitsemisoikeuden omaaviin, minkä vuoksi luetteloa oli tältä osin myös tarpeen täydentää. Niin ikään vuonna 1975 annettiin uusi laki rajavartiolaitoksesta (10. 1. 1975/5), joka aiheutti muutoksia rajavartiolaitoksen virkanimikkeisiin.[106] RVA 22^1 §:n mukaan lääninhallituksella on vanhastaan ollut valta määrätä vangittavaksi rikoksesta tavattu tai epäilty niin kuin 20 §:ssä on säädetty. Vuonna 1979 uusitun RVA 22^2 §:n mukaan 1 momentissa tarkoitetun henkilön vngitsemiseen oikeutettuja virkamiehiä ovat: 1) poliisin ylijohtoon kuuluva poliisiylijohtaja ja poliisiylitarkastaja, 2) poliisin lääninjohtoon kuuluva poliisitarkastaja, apulaispoliisitarkastaja, lääninkomisario ja komisario, 3) paikallispoliisin poliisimestari, nimismies, apulaispoliisimestari, apulaisnimismies, sihteeri, rikososaston osastonjohtaja, rikososaston apulaisosastonjohtaja, huolto-osaston osastonjohtaja, rikostarkastaja, toimiupseeri, ylikomisario ja komisario, 4) keskusrikospoliisin päällikkö, apulaispäällikkö, tutkintatoimiston toimistopäällikkö, tiedotustoimiston toimistopäällikkö, rikostarkastaja ja komisario, 5) liikkuvan poliisin päällikkö, apulaispäällikkö, toimiupseeri ja komisario, 6) virallinen syyttäjä sekä 7) rajavartiolaitoksen päällikkö sekä rajavartiolaitoksen esikunnan hallinnollisen osaston osastopäällikkö ja toimistopäällikkö. Tässä mainituista ainoastaan virallisiin syyttäjiin voi kuulua henkilöitä, jotka eivät ole poliisimiehiä tai rajavartiomiehiä.

Sisäasiainministeriö ja oikeuskansleri voivat RVA 22^3 §:n nojalla antaa erityisiä rikostutkimuksia suorittamaan määräämälleen henkilölle samanlaisen vangitsemisoikeuden. Lisäksi eräissä tapauksissa on laissa erikseen säädetty vangitsemista ja vangitsemismääräyksen antamiseen oikeutettavista viranomaisista (RVA 20^5 ja 22^4 §). Näissä tapauksissa ei välttämättä enää ole kysymyksessä rikoksen johdosta tapahtuva vangitseminen.

g. *Rikoksen johdosta tapahtuva kiinniottaminen, pidättäminen tai vangitseminen muiden säännösten nojalla. Tullilain* 53 §:n mukaan tulli-

106 Ks. *HE* 267/1978, 2 ja 5—6 sekä PolL 9 §:n muutos 25. 1. 1973/53 ja PolA 3 §:n muutokset 1. 3. 1974/209, 27. 2. 1976/199 ja 27. 10. 1978/801 sekä rajavartiolaitoksesta annetun lain 4 §.

rikosasiaa tutkittaessa noudatetaan esitutkinnasta rikosasioissa erikseen annettujen säännösten lisäksi tämän lain ja sen nojalla annettujen asetusten säännöksiä. Tullirikosasioissa päättää pidättämisestä ja vangitsemista sen lisäksi, mitä muualla on säädetty, tullihallituksen valvontaosaston tullirikostoimiston ja valvontatoimiston toimistopäällikkö sekä tullipiirin tullijohtaja ja valvontatoimiston päällikkö. Milloin asia ei siedä viivytystä, pidättämisen saa toimittaa myös esitutkintaa tai valvontatoimitusta johtava muu tullimies. Tällöin pidättämisestä on viivytyksettä ilmoitettava vangitsemiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tulliasetuksen (14. 7. 1978/574) 25 §:n mukaan esitutkinnan tullirikosasioissa suorittaa tulli-, poliisi- tai rajavartioviranomainen sen mukaan, mikä viranomainen on saanut rikoksen tietoonsa, jolleivät mainitut viranomaiset toisin sovi. Tullilaissa tarkoitetun esitutkinnan johtajaksi voidaan määrätä sen lisäksi, mitä muualla on säädetty, vähintään tullipäällysmiehen virka-asemassa oleva tullimies.

Rajavartiolaitoksesta annetun lain 12 §:ssä on pelkkä viittaussäännös. Rajavartiomiehellä on sen mukaan kuin siitä on erikseen säädetty sama oikeus kuin poliisi- ja tullimiehellä suorittaa esitutkinta ja käyttää pakkokeinoja. Lain 13 §:ssä on samanlainen RL 3: 8:ään viittaava säännös voimakeinojen käytöstä kuin tullilain 54 §:ssä niin kuin aikaisemmin on ollut puhetta.[107]

Sotatuomioistuinlainsäädännössä on myös joitakin omia vangitsemissäännöksiä. STL 6 luku (42—45 §) käsittelee vangitsemista. STL 42 §:n mukaan noudatetaan, mitä yleisessä laissa on säädetty rikoksesta tavatun epäillyn tai tuomitun henkilön vangitsemisesta, pidättämisestä ja kiinniottamisesta laissa jäljempänä mainittavin poikkeuksin. STL ei sisällä suoranaisia säännöksiä, kenellä on oikeus päättää vangitsemisesta. STL 43[2] §:ssä puhutaan sotilaan pidättämisestä tahi tarkoituksenmukaisen valvonnan alaisena pitämisestä, johon on oikeus »hänen päällystöllään», jos on perusteltua aihetta otaksua, että sotilas, joka on tavattu rikoksenteosta tai jota todennäköisillä syillä epäillään rikoksesta, uusii rikoksensa tahi täyttää rikoksen, jonka hän on yrittänyt tai uhannut tehdä tai jos muuten katsotaan yleisen järjestyksen sotaväessä taikka sotaväen arvon ylläpitämisen vaativan, ettei rikoksenteosta tavattu tai epäluulonalainen ole tutkimuksen aikana vapaana.[108] STL 44 §:ssä säädetään,

[107] Ks. edellä tämän pykälän E-kohta.

[108] *Tirkkonen* 1972, 22 toteaa, että »selostetussa lainpaikassa ei puhuta van-

että jos sotaväkeen kuuluva henkilö vangitaan muun viranomaisen kuin päällikkönsä määräyksestä, on tästä ilmoitettava vangitun päällystölle. Ainoastaan päällystön myötävaikutuksella saadaan vangita sotilas, joka oleskelee kasarmissa tahi sotilaspäällystön valvonnan alaisella alueella.[109] STL:sta on pääteltävissä, että sotilaan päällystöllä/päälliköllä on vangitsemisoikeus, mutta laissa ei määritellä tarkemmin tähän oikeutettuja henkilöitä. Sotilasrikos- ja sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamiskomitea toteaa käytännössä vangitsemisoikeuden katsotun kuuluvan joukko-osaston komentajalle.[110]

VaarRikL:ssa on myös omat erityiset vangitsemissäännöksensä. *Vankilaoikeuden puheenjohtajalla on oikeus määrätä* ehdonalaisessa vapaudessa oleva eristetty *vangittavaksi* sen jälkeen, kun ehdonalaisen vapauden peruuttaminen on otettu tai päätetty ottaa käsiteltäväksi vankilaoikeudessa (16 §). Niin ikään pakkolaitoksesta koevapauteen VaarRikL 15^2 §:n nojalla päästetty, joka ei noudata hänelle annettuja määräyksiä ja ohjeita tai syyllistyy rikokseen, saadaan *poliisipäällikön toimesta vangita* (17 §).

Vuoden 1955 merimieslain 62 §:ssä (30. 6. 1955/341) säädettiin, että jos joku laivaväkeen kuuluva teki muualla kuin aluksen ollessa Suomessa olevassa satamassa rikoksen, josta saattoi seurata vankeutta ankarampi rangaistus, oli päälliköllä velvollisuus huolehtia kuulustelusta, ellei asianomaisen paikkakunnan viranomainen saata rikosta syytteeseen. Päällikön velvollisuutena oli myös pitää huolta siitä, ettei rikollinen pääse pois aluksesta, ja lisäksi päälliköllä oli *oikeus pitää häntä vangittuna* aluksessa, milloin se harkitaan tarpeelliseksi, kunnes rikoksentekijä on luovutettu Suomen konsulille tai poliisiviranomaiselle.[111] Ns. RTA-paketin säätämisen yhteydessä yksilajiseen vapausrangaistus-

---

gitsemisesta vaan pidättämisestä tai pitämisestä tarkoituksenmukaisen valvonnan alaisena. Kun pidättäminen — joka siis merkitsee säilössä pitämistä — voi puheenalaisissa tapauksissa kestää pitkähkön ajan, lienee sellainen toimenpide leimattava vangitsemiseksi. Nyt ei kuitenkaan ole kysymys varsinaisesta rikosprosessuaalisesta vangitsemisesta».

109 Ks. myös asetus eräistä sotilas- ja siviiliviranomaisten välisistä suhteista rauhan aikana 11. 11. 1922/265 1—4 §.

110 *KM* 1972: A18, 107. Ks. myös *Granfelt* 1937, 58 sekä *KM* 1936: 8, 192—193 (82 §) ja *KM* 1937: 1, 82—86.

111 Samanlainen säännös oli vuoden 1924 merimieslain 61 §:ssä. Ks. myös merilain 171^3 §, jonka mukaan merimieslain pakkokeinoja koskevat säännökset soveltuvat myös matkustajaan.

järjestelmään siirryttäessä tuli säännöksen soveltamisen edellytykseksi, että rikoksesta saattaa seurata yli kahden vuoden vankeusrangaistus. Muilta osin pykälän uudistuksessa oli kysymys kieliasun yksinkertaistamisesta, koska koko merimieslain uudistaminen oli vireillä.[112] Säännöksessä puhuttiin edelleen rikoksentekijän vangittuna pitämisestä.

Vuonna 1978 annettiin uusi *merimieslaki* (7. 6. 1978/423). Pakkokeinoista on säädetty sen 7 luvussa (74—75 §). Rikoksesta epäillyn säilyttämisestä on säännös 75 §:ssä. Sen perusteluissa todetaan lyhyesti vain, että »pykälä vastaa periaatteiltaan nykyisen merimieslain 62 §:n säännöksiä».[113] Tämä on jossakin määrin harhaanjohtava ja tarpeettoman niukka perustelu. Kieltämättä tietyiltä periaatteiltaan pykälä säilyi ennallaan. Kuitenkin pykälä sisältää selviä muutoksia, joita olisi voitu perustella. Uudessa 75 §:ssä säädetään, että jos työntekijä tekee, kun alus ei ole suomalaisessa satamassa, rikoksen, josta *voi seurata vankeutta yksi vuosi tai enemmän,* on päällikön huolehdittava, että epäilty ei pääse poistumaan aluksesta. Päällikkö voi, milloin hän katsoo sen tarpeelliseksi, pitää rikoksesta epäillyn aluksessa *säilössä,* kunnes tämä voidaan luovuttaa Suomen konsulin tai Suomen poliisiviranomaisen huostaan. Päällikkö on vastuussa siitä, ettei rikoksesta epäiltyä kohdella ankarammin kuin on tarpeen.

Vuoden 1964 *ilmailulain* 26 §:n (11. 12. 1964/595) mukaan, jos ilmaaluksessa tehdään rikos, josta voi seurata vankeutta kaksi vuotta tai sitä ankarampi rangaistus, on päällikön, mikäli mahdollista, ryhdyttävä rikoksen selvittämiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin, joita ei voida selvitystä vaarantamatta lykätä. Päällikön velvollisuutena on huolehtia, mikäli olosuhteet sallivat, ettei rikoksentekijä pakene. Päällikkö voi paon estämiseksi *pidättää* rikoksentekijän. *Hallituksen esityksessä* perusteltiin pykälää viittaamalla vastaavaan merimieslain säännökseen. Kuitenkin rikoksen suuruutta määrättäessä haluttiin käyttää samaa rajaa kuin RVA 20 §:ssä oli säädetty vangitsemisen edellytyksistä.[114] Laissa puhutaan pidättämisestä, joka on terminologisesti parempi kuin vanhan merimieslain vangitseminen. Tosin parempi olisi puhua vain kiinniottamisesta. Ilmailulaissa vapaudenriiston kesto on rajoitettu kuten yleensä rikoksen johdosta kiinniottamisessa siten, että se on riippuvainen siitä, kuinka pian

[112] *HE* 239/1972, 49 ja L. 19. 7. 1974/628.

[113] *HE* 169/1977, 30.

[114] *HE* 61/1963, 7.

pidätetty on luovutettavissa kotimaiselle tai ulkomaiselle viranomaiselle. Vuonna 1971 tehdyn ilmailulain muutoksen (19. 3. 1971/223) johdosta on pidätetyn suostumuksella mahdollista jatkaa mainittua pidätysaikaa. Tämä muutos johtui Suomen liittymisestä Tokiossa 14. 9. 1963 allekirjoitettuun yleissopimukseen rikoksista ja eräistä muista teoista ilma-aluksissa. Uusi säännös merkitsee käytännössä yleensä vain sitä, että pidätettynä olo voi jatkua ilma-aluksen välilaskunkin jälkeen, jos pidätetty tähän suostuu.[115]

Vuoden 1971 ilmailulain muutoksen yhteydessä *hallituksen esityksessä* ehdotettiin lain 26 §:ään lausumaa, jonka mukaan »milloin henkilö on luovutettu Suomen edustustolle, on hänen jatkuvasta pidätettynä pitämisestään voimassa, mitä rikoslain voimaanpanemisesta annetussa asetuksessa on pidättämisestä säädetty».[116] Sen sijaan *ulkoasiainvaliokunta* esitti poistettavaksi mainitun lausuman, koska »edustustoilla ei ole sanotun säännöksen edellyttämiä valtuuksia».[117] Lausuma olisikin ollut käytännön merkitystä vailla, koska siinä pelkästään viitataan yleisiin pidättämistä koskeviin säännöksiin, joita joka tapauksessa tulisi noudattaa. Säännöksessä ei ainakaan ehdotukseen kirjoitetussa muodossa myönnetty edustustoille itsenäistä pidättämis- tai vangitsemisoikeutta, jota olisi tarvittu, jotta säännöksellä olisi ollut merkitystä. Tämäkin viittaa siihen, että pidättämisestä puhuminen ei ole lainkaan onnistunutta tässä lainkohdassa, koska kysymyksessä on toimenpide, jonka mahdollisimman nopeasti tulee johtaa henkilön luovuttamiseen suomalaiselle poliisimiehelle tai Suomen ulkopuolella asianomaiselle ulkomaiselle viranomaiselle, taikka jollei estettä ole Suomen edustustolle. Vasta tässä vaiheessa seuraa yleensä pidättäminen tai vangitseminen, jonka suorittaa siihen toimivaltainen viranomainen, jollainen ei edes välttämättä vielä ole paikalla oleva poliisimies edustustosta puhumattakaan. Näiden viranomaisten asiana on pitää huoli asianmukaisten menettelytapojen noudattamisesta.

Verrattaessa merimieslain ja ilmailulain kiinniottamissäännöksiä on merkille pantavaa, että niissä on kaiken aikaa ratkaistu toisistaan poikkeavalla tavalla sen rikoksen törkeysasteen määrittely, josta voidaan kiinniottaa päällikön toimesta. Merimieslaissa oli 1. 7. 1975 voimaantullee-

115 *HE* 112/1970, 2.
116 *HE* 112/1970, 2.
117 *Ulkoasiainvaliokunta* 16/1970 (HE 112/1970), 1

seen lainmuutokseen saakka edellytyksenä, että rikoksesta saattaa seurata vankeutta ankarampi rangaistus eli kuritushuonerangaistus. Sanotusta päivästä kolmen vuoden ajan rajana oli yli kahden vuoden vankeusrangaistusuhka ja nykyisin yhden vuoden rangaistusuhka. Ilmailulaissa rajana on aina ollut tasan kahden vuoden vankeusrangaistusuhka. Eivät edes RTA-paketin muutoksen yhteydessä rajat tulleet samoiksi, mikä sinänsä olisi ollut perusteltua yleisten vangitsemissäännöstenkin kannalta tarkasteltuna.

h. *Tuomioistuimen vangitsemisoikeus rikoksen johdosta.* Edellä on ensisijaisesti tarkasteltu tapauksia, joissa vapaudenriisto tapahtuu hallintoviranomaisten toimesta. Meillä tuomioistuinten ratkaistavaksi rikoksesta epäillyn vangitsemiskysymys tulee vasta, kun hallintoviranomainen on ilmoittanut tekemästään vangitsemisesta sille oikeudelle, jonka asiana on toimittaa tutkinta. Tutkinnan tulee alkaa viipymättä, kaupungissa kahdeksan vuorokauden ja maalla yhden kuukauden sisällä vangitsemisilmoituksen saapumisesta.

Suomen pidättämistä ja vangitsemista koskevat säännökset eivät ole sopusoinnussa YK:n yleiskokouksessa vuonna 1966 hyväksytyn kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen sisällön kanssa.[118] Tämän sopimuksen mukaan rikoksesta pidätetty on lyhyessä ajassa kiinniottamisesta saatettava tuomiovaltaa käyttävän viranomaisen eteen, joka päättää vangitsemisesta. RVA 23 §:n mukaan laillinen pidätysaika Suomessa voi olla jopa 21 vuorokautta, johon käytännössä lisäksi tulee hallintoviranomaisen vangitsemispäätöksen jälkeen maaseututuomioistuinten (= kihlakunnanoikeuksien)[119] käsiteltävissä asioissa mahdollisesti vielä noin yhden kuukauden odotus, ennenkuin oikeus käsittelee asian. Vain tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemässään asiassa antamaan vangitsemispäätöksen. Samoin se voi aikaisemmista päätöksistä riippumatta myöskin päästää vangitun vapaaksi, mikäli ei enää ole vangitsemisen edellytyksiä. Jos tuomioistuin ei voi ottaa juttua tutkit-

---

[118] Suomi ratifioi sopimuksen 23. 6. 1975. Vangitsemista koskevien säännösten uudistus on pitkään ollut vireillä. Ks. esim. *Mandelin & Nybergh* 1973, 75—79.

[119] Ns. uudet vuoden 1959 jälkeen perustetut kaupungit ovat oikeudenhoidollisesti säilyttäneet kihlakunnanoikeusjärjestelmän ja ne ovat tässä suhteessa »maaseutua». Ks. myös *Tirkkonen* 1969, 130—131.

tavakseen, se ei voi määrätä vangittuna pitämisestä, vaan sen on tyydyttävä vain toteamaan, ettei sen osalta ole esteitä vapaaksi päästämiselle. Tällöin kysymys vangittuna pitämisestä tulee jälleen hallintoviranomaiselle (lähinnä syyttäjälle). Sen sijaan jos vangitsemiskysymyksen arvostelemiseen tarpeellinen aineisto puuttuu, niin *Tirkkosen* mukaan täytyisi tuomioistuimen siirtäessään jutun jatkokäsittelyä varten määrätä, että hallintoviranomaisen vangituttama syytetty on edelleen pidettävä vangittuna. Tällöin epäillyn vangittuna pitäminen tapahtuu Tirkkosen mukaan sen hallintoviranomaisen vastuulla, joka on tehnyt vangitsemispäätöksen.[120] Tuomioistuin tuskin kuitenkaan voi vapautua vastuusta tällä perusteella.

Tuomioistuimen antama vangitsemispäätös, joka siis voi olla hallintoviranomaisen vangitseman henkilön edelleen vangittuna pitäminen tai tuomioistuinkäsittelyn aikana ilmenneiden seikkojen johdosta tapahtunut, perustuu RVA 20 §:n mukaisten edellytysten arvioimiseen aina siihen saakka, kunnes ensimmäisessä asteessa asiassa on annettu tuomio, jolloin edellytykset määräytyvät RVA 30 a §:n mukaan tuomitun rangaistuksen pituuden ja eräiden muiden edellytysten perusteella. RVA 30 a §:ää muutettiin vuonna 1979 (9. 2. 1979/163) täydentämällä sen säännöksiä ns. rikoskierretapauksilla. Asiallisesti pykälä säilyi muilta osin ennallaan, se kirjoitettiin vain selkeämmäksi. Tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos tuomitulla ei ole maassa vakinaista asuinpaikkaa ja on syytä olettaa hänen lähtevän pakoon tai jos hänet on tuomittu useista lyhyin väliajoin tehdyistä rikoksista vankeusrangaistukseen ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan estämiseksi. Edelleen vähintään yhden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu saadaan määrätä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos rikoksen laadusta, tuomitun oloista tai käyttäytymisestä taikka muista seikoista voidaan päätellä todennäköiseksi, että tuomittu lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa, todisteita hävittämällä tai muulla tavoin vaikeuttaa asian selville saamista tai jatkaa rikollista toimintaansa. Vähintään kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu on määrättävä vangittavaksi, jollei ole ilmeistä, ettei vangitsemiseen ole ai-

120 *Tirkkonen* 1972, 31—32.

hetta.[121] RVA 31 §:n mukaan voidaan rangaistukseen tuomitsematonkin henkilö pitää vangittuna, kunnes alioikeuden päätös on lainvoimainen tai hovioikeus on toisin määrännyt, jos on ilmennyt erittäin raskauttavia seikkoja, vaikka näyttö ei olekaan ollut riittävä.

RTA 2: 1:n mukaan vankeusrangaistukseen tai sakon muuntorangaistukseen tuomittu on viipymättä tuomion saatua lainvoiman toimitettava suorittamaan rangaistustaan. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 4 §:n mukaan lähetetään täytäntöönpanokirja tuomitun asuinpaikan maistraatille tai nimismiehelle, jos tuomittu ei ole vangittuna. Saman asetuksen 8 §:n mukaan maistraatin tai nimismiehen on toimitettava tuomittu suorittamaan rangaistustaan. Jos tuomittu haluaa itse ilmoittautua rangaistuslaitokseen, eikä ole syytä otaksua, että hän sen laiminlyö, maistraatin tai nimismiehen tulee antaa siihen lupa. Jos tuomitun oleskelupaikkaa ei saada selville, on asetuksen 13 §:n nojalla lääninhallituksen annettava etsintäkuulutus, jonka mukaan tuomittu on toimitettava rangaistustaan suorittamaan sieltä, missä hänet tavataan.

i. *Rikoksen johdosta kiinniotettavaan, pidätettävään tai vangittavaan kohdistettuun voimakeinojen käyttöön oikeutetut RL 3: 8²:n nojalla.* Edellä on esitetty tapauksia, joissa vapaudenriisto tapahtuu rikoksen johdosta. Useassa tapauksessa säännökset eivät aiheuta ongelmia RL 3: 8:n soveltamisen kannalta. Vangitsemiseen oikeutetuista viranomaisista ovat ainoastaan *viralliset syyttäjät* pulmallisia. Heillä on RVA 22² §:n nojalla oikeus omalla vastuullaan *vangita* tai *vangituttaa* RVA 20 §:ssä tarkoitettu henkilö. Säännöksen sanamuoto osoittaa selvästi, että sen toteuttaminen voi tapahtua joko välittömästi syyttäjän toimesta tai muiden eli käytännössä yleensä poliisin toimesta vangitsemispäätöksen nojalla. Vanhan RL 3: 8:n mukaan saatiin voimakeinoja käyttää, jos vangittava »tekee vastarintaa sille, jonka asiana on toimittaa vangitseminen». Tämä nähdäkseni antoi jokaiselle RVA 22 §:n nojalla vangitsemaan oikeutetulle oikeuden käyttää voimakeinoja vangitsemisen toteuttamisessa. Uudesta laista vastaava säännös puuttuu. Perustelut eivät anna asiaan valaisua. Käytännössä tästä ei ilmeisesti tule suurempaa ongelmaa. Jos kysymyksessä on tapaus, jossa syyttäjä on tehnyt vangitsemispäätöksen rikoksesta epäillyn ollessa läsnä, ei tämän ilmoituksen

[121] *HE* 267/1978, 2—4 ja 6—7, *Lakivaliokunta* 19/1978 (HE 267/1978), 1 ja *Halinen ym.* 1979, 246—247.

jälkeen enää ole kysymys vangittavasta, vaan jo vangitusta henkilöstä. Syyttäjän on huolehdittava siitä, että vangittu siirretään poliisi- tai tavallisimmin vankeinhoitoviranomaisten huostaan. Tällöin saadaan käyttää voimakeinoja, jos vangittu yrittää karata tai tekee vastarintaa vanginvartijalle taikka muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa häntä järjestykseen.

Jos kysymyksessä on esimerkiksi viranomaisia pakoilevan rikoksesta epäillyn vangitseminen, niin sen toteuttaminen edellyttää käytännössä poliisimiehen suorittamaa kiinniottamista mainitun päätöksen perusteella. Kysymyksessä voi olla myös jokamiehen kiinniotto-oikeus etsintäkuulutuksen nojalla. Tämä koskee kaikkien vangitsemispäätösten toteuttamista, olipa kysymys niistä viranomaisista, joilla on mahdollisuus itse vangita tai vangituttaa, tai niistä, joilla on vain oikeus antaa määräys vangitsemisesta. Näin esimerkiksi VaarRikL 16 §:n nojalla vankilaoikeuden puheenjohtajalla oleva oikeus rajoittuu vain vangitsemismääräyksen antamiseen, muut viranomaiset suorittavat sen täytäntöönpanon. Sama koskee myös tuomioistuinten vangitsemispäätöksiä.

Maistraatin tai nimismiehen tehtävänä on toimittaa lainvoimaiseen vapausrangaistukseen tuomittu suorittamaan rangaistustaan. Nimismies alaisineen ovat poliisimiehiä ja heillä on tämän tehtävän toteuttamiseksi samat voimakeinojen käyttöoikeudet kuin muutoinkin RL 3: 8:n nojalla. Sen sijaan ongelmallisempi on maistraatin alaisten virkamiesten oikeus. UL 3: 30:ssä on säännös ulosottomiehen voimakeinojen käyttöoikeudesta täytäntöönpanossa, joka vastaa sisällöltään RL 3: 8^1:ia. Säännös oikeuttaa vastarintaa kohdattaessa voimakeinojen käyttöön tai virka-avun saantiin poliisilta. Säännöksessä ei ole kuten RL 3: 8:ssa mainintaa apuna olevista henkilöistä voimakeinoja käytettäessä. Kun säännös on ulosottolaissa, on kyseenalaista sen soveltuminen vapausrangaistusten täytäntöönpanossa. Toisaalta jo RL 16: 2:n tarkoittama haitanteko virantoimituksessa olevalle virkamiehelle oikeuttaa RVA 23^1 §:n nojalla kiinniottamiseen verekseltä ja edelleen vastarintaa kohdattaessa voimakeinojen käyttöön kiinniottamisen toteuttamiseksi. Sen sijaan RL 3: 8^2:n soveltaminen on epäselvää. Kysymys on lähinnä pakenevan kiinniottamiseksi käytettävistä voimakeinoista. Vastaus tähän riippuu siitä, katsotaanko RL 3: 8:n 2 momentti 1 momentin jatkeeksi vaiko itsenäiseksi säännökseksi. Puheena olevat tapaukset saattaisivat puoltaa jälkimmäistä vaihtoehtoa, vaikka toisaalta tällaiset pakenevan kiinniottotapaukset paremminkin soveltuvat poliisimiehen tehtäviin. Käytännössä

esiintyy harvoin tähän liittyviä ongelmia, koska normaalisti pyritään vapaaehtoiseen täytäntöönpanon aloittamiseen ja tuomitun kiinniottaminen ei tule yleensä kysymykseen. Täytäntöönpanon välttelemineen puolestaan johtaa tavallisesti etsintäkuulutuksen antamiseen.

STL:n mukaisen vangitsemisen, pidättämisen ja kiinniottamisen toteuttamisessa käytettävät voimakeinot määräytyvät ensisijaisesti SRL:n omien säännösten nojalla ja vasta niiden puuttuessa on harkittava rikoslain soveltamista. SRL 38¹ §:n 3 kohdan mukaan rangaistus raukeaa »jos se, joka on lähetetty ottamaan kiinni rikoksentekijää tai karannutta vankia, haavoittaa tätä tai tappaa tämän, kun hän tekee vastarintaa». Tätä säännöstä voitaneen tulkita siten, että sen piiriin kuuluvat juuri rikoksen johdosta tapahtuvan kiinniottamisen, pidättämisen ja vangitsemisen käytännön toteuttaminen. Säännös on RL 3: 8:ää rajoitetumpi siinä suhteessa, että se oikeuttaa voimakeinojen käyttöön vain vastarintaa kohdattaessa. SRL 38 §:ssä ei ole myöskään säännöstä sotilaan apuna olevasta henkilöstä voimakeinojen käytössä.

Merimieslakia uudistettaessa luovuttiin vangitsemisesta puhumisesta ja tyydyttiin käyttämään ilmaisua rikoksesta epäillyn säilyttäminen. Ilmailulaissa sen sijaan puhutaan edelleen pidättämisestä. Näiden käsitteiden eroon ei ole syytä panna liian suurta painoa. Molemmissa on kysymyksessä rikoksen johdosta tapahtuva vapauden rajoittaminen. Kummassakin laissa on erityiset myöhemmin tarkemmin selviteltävät voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset, jotka sisältävät aluksissa ylläpidettävän järjestyksen turvaamista koskevat määräykset. Nämä omat säännökset tarjonnevat näissä erityisolosuhteissa riittävät keinot myös rikoksentekijän pidättämistä tai säilöönottamista toteutettaessa.

Edellä oleva tarkastelu on tuonut esiin eräitä tilanteita, joissa on epäselvää, onko asiainomaisella henkilöllä oikeus voimakeinojen käyttöön RL 3: 8²:n nojalla, mutta joissa kuitenkin yleensä on olemassa riittäviä keinoja tehtävän läpiviemiseksi ilman RL 3: 8²:n sallimia voimakeinoja. Kun kysymyksessä on merkittävä puuttuminen henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen ja vapauteen, edellyttäisi se, että lain vahvuisilla säädöksillä määriteltäisiin selvästi voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöt. Katsoisin muiden aikaisemmin esitettyjen näkökohtien perusteella, että RL 3: 8²:n alkuosa olisi nähtävä vain 1 momentin jatkeena eli milloin kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava henkilö tekemällä vastarintaa tai pakenemalla koettaa välttää kiinnijoutumisen, saa vain poliisimies tai yleistä järjestystä pitämään asetettu henkilö tuota tehtävää

suorittaessaan käyttää voimakeinoja kiinniottamisen toteuttamiseksi. Jos muille henkilöille halutaan antaa oikeus voimakeinojen käyttöön, sen tulisi käydä selvästi ilmi muusta lainsäädännöstä joko siellä olevista omista säännöksistä tai suorista viittauksista RL 3: 8:ään.

j. *Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen muusta syystä kuin rikoksen johdosta.* Laissa on eräissä tapauksissa myönnetty kiinniotto-, pidättämis- ja vangitsemisoikeus myös muusta syystä kuin rikoksen johdosta. PolL 13² §:n nojalla poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni kuulusteluja varten henkilö, joka on tuntematon ja kieltäytyy antamasta henkilöllisyytensä selvittämiseksi tarpeellisia tietoja tai antaa tiedon, joka voidaan olettaa valheelliseksi.[122] Aivan vastaava säännös on rajavartiolaitoksesta annetun lain 10 §:ssä rajavartiomiehen oikeuksista. PolL 18 §:n nojalla voidaan henkilö, joka ei noudata poliisin antamaa poistumiskäskyä ottaa kiinni ja toimittaa kuulusteltavaksi. PolL 19 §:n nojalla voidaan ottaa kiinni ja tilapäisesti pitää säilössä yleistä järjestystä ja turvallisuutta häiritsevä sekä henkilö, jonka lausumista uhkauksista ja muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä todennäköisesti syyllistyvän rikokseen. PolL 20 §:n nojalla voidaan päihtynyt ja 21 §:n nojalla muu rauhaa häirinnyt ottaa kiinni ja pitää säilössä. Näissä tapauksissa on kysymyksessä kiinniotettava, johon soveltuu RL 3: 8:n voimakeinojen käyttö.

Edellisiin verrattava erityissäännös on irtolaislaissa. Sen 28 §:n nojalla poliisimiehen tulee pidättää henkilö, jota todennäköisillä syillä epäillään irtolaiseksi, ja ensi tilassa toimittaa poliisipäällikön kuulusteltavaksi. Sosiaalilautakunnan tai sen asianomaisen osaston jäsenellä sekä kaitsijalla ja paikallisella tarkastajalla on sama oikeus ja velvollisuus kuin poliisilla, milloin poliisimiestä ei viivytyksettä tavata. Näillä henkilöillä tulee toimittaakseen pidättämisen olla vahvistettu tunnusmerkki, joka tulee pidätettävälle vaadittaessa esittää. Tunnusmerkin antaa irtolaisasetuksen 12 §:n mukaan asianomainen poliisipäällikkö sosiaalilautakunnan hake-

---

[122] Ks. *ISHO 29. 10. 1976 N:o 1686/76* (OKa 1976, 76—77): Poliisi oli saanut ilmoituksen erään rakennuksen katolla liikkuvasta ja kattoluukkuja avaavasta henkilöstä. Yksi paikalle saapuneista poliisimiehistä havaitsi parvekkeella ollessaan ullakolta parvekkeelle johtavalla ovella henkilön, joka hyppäsi talon katolle ja lähti juoksemaan pakoon. Poliisimies kehotti huutamalla häntä pysähtymään. Sen jälkeen poliisimies ampui kaksi varoituslaukausta ilmaan, kolmannen vaakasuuntaan ja neljäs oli tarkoitus ampua ohi, mutta se osui pakenijaa selkään. Päätöksessä todetaan nimenomaan, että poliisimiehellä oli ollut PolL 13² §:n nojalla oikeus sekä olosuhteet ja kysymyksessä olevan virkatehtävän laatu huomioon ottaen myös pätevä aihe ottaa kiinni selityksittä ja pysähtymiskäskyä noudattamatta pakoon lähtenyt tämän henkilöllisyyden selvittämistä varten. Päätöksessä viitataan nimenomaisesti myös RL 3: 8²:iin. (Tapauksessa katsottiin kuitenkin käytetyksi liiallisia voimakeinoja.)

muksesta. Irtolaislain 29 §:n nojalla poliisipäällikkö voi kuulusteltuaan irtolaisuudesta pidätettyä vangita hänet. Tällöin asia on saatettava viipymättä lääninoikeuden käsiteltäväksi. Näissä säännöksissä ei ole mitään viittauksia voimakeinojen käyttämiseen, mutta näihin tapauksiin soveltunee RL 3: 8, jonka valmistelun yhteydessä nimenomaan viitattiin irtolaislain 29 §:ään. Kun 28 §:ssä on eräille henkilöille myönnetty sama oikeus ja velvollisuus kuin poliisille, niin tästä voinee päätellä, että jos poliisimiehellä on oikeus voimakeinojen käyttämiseen pidättämisen toteuttamiseksi, niin sama oikeus on myös mainituilla henkilöillä. Kysymyksessä on vuonna 1936 säädetty laki. Sen terminologia ei täysin vastaa nykyistä. Lain 28 §:ssä on lähinnä kysymys kiinniottamisesta, mutta se ei vaikuta asiallisesti voimakeinojen käytön arviointiin.

Jos *ehdonalaiseen vapauteen päästetty* jättää noudattamatta tai muutoin rikkoo niitä ohjeita, joita hänelle on RTA 2: 14a:ssä säädetty tai sen nojalla annettu, voidaan ehdonalainen vapaus tällaisen käytösrikkomuksen johdosta julistaa menetetyksi tai pidentää koeaikaa sekä eräissä tapauksissa määrätä hänet valvonnan alaiseksi, mikäli hän entuudestaan ei ole valvottavana. Jos valvoja katsoo, että ehdonalaiseen vapauteen päästetyn tulee käytösrikkomuksen johdosta menettää vapautensa tai että koeaikaa on pidennettävä, on valvojan ilmoitettava asiasta oikeusministeriölle ja poliisipäällikön tulee valvojan pyynnöstä toimeenpanna tutkinta asiassa. Poliisipäällikkö voi ilmoittaa asiasta oikeusministeriölle silloinkin, kun hän itse ei ole vapaaksi päästetyn valvoja samoinkuin, jos vapaaksi päästetty ei ole valvonnassa. *Poliisipäällikkö saa* erityisistä syistä *vangita* tällaisen vapaaksi päästetyn, jota edellä mainittu ilmoitus koskee. Laissa ei ole tarkemmin määritelty, mitä tarkoitetaan erityisillä syillä. Jos vapaaksi päästetty on tehnyt uuden rikoksen, tulee sen oikeuden, joka asian ratkaisee, päättää ehdonalaisen vapauden mahdollisesta menettämisestä. Näissä tapauksissa vangitsemisen edellytykset tulee ratkoa uuden rikoksen mukaisin edellytyksin jo ennen tuomioistuinkäsittelyäkin. Tosin monissa tapauksissa käytännössä on kysymyksessä sekä käytösrikkomuksia että uusia rikoksia, jolloin vangitsemisen edellytyksiä on mahdollista harkita sekä käytösrikkomuksen että uuden rikoksen perusteella.[123]

Tuomioistuimella on myös eräissä muissa tapauksissa kuin rikoksen johdosta vangitsemisoikeus. OK 17: 37:n nojalla voidaan niskoitteleva todistaja, jos hän ei ota uhkasakosta ojentuakseen, vankeudella pakottaa täyttämään velvollisuutensa.

Lisäksi voidaan puhua ns. siviilioikeudellisesta vangitsemisesta, jolla turvataan yksityisoikeuksia. KonkS 18 §:n mukaan on konkurssivelallinen, joka niskoittelee pesän ilmiannossa, niin ettei siitä ole voitu tehdä täydellistä luetteloa ennen velkojainkuulustelua tai joka ei vahvista valallaan pesäluetteloa oikeaksi, pantava vankeuteen, siihen asti kunnes hän

[123] Ks. *Törnqvist ym.* 1977, 26—30.

täyttää velvollisuutensa. Jos hän jatkaa niskoittelua oltuaan vangittuna kaksi kuukautta, on hänet pantava syytteeseen ja tuomittava epärehellisenä velallisena. Sama koskee myös muita valantekoon vastahakoisia, jotka KonkS 17 §:n mukaan voidaan velallisen vaatimuksesta velvoittaa valalla vahvistamaan pesäluettelo. Velallisen oleskelupaikan rajoitusten ja siitä aiheutuvien velvollisuuksien laiminlyönnin (oikeuteen tai muualle kuultavaksi saapuminen pesää koskevista tiedoista) rikkomisen seurauksena on KonkS 41 §:n mukaan myös vankeudessa pitäminen. Jos velkoja vaatii, voidaan velallinen pitää vankeudessa aina konkurssituomion antamiseen asti, jos velallinen menee pois sieltä, minne hänet on kutsuttu tai noudettu silloin, kun hänen läsnäoloaan tarvitaan. Konkurssipesä on velvollinen maksamaan vankeudesta aiheutuneet kulut.

UL 3: 34:ssä on säädetty ulosottovelalliseen kohdistettavasta vankeudesta, jos velallinen ilman laillista syytä kieltäytyy antamasta ulosottomiehelle selvitystä, miksi ulosmittauksessa tai ulosottoyrityksessä ei ole löydetty velkojan täyteen suoritukseen riittäviä varoja tai varat ovat riidanalaisia tai niitä ei muusta syystä voida käyttää saatavan suoritukseen. Kaksi kuukautta vankeudessa ollut yhä niskoitteleva velallinen tulee tuomita rangaistukseen velallisen epärehellisyydestä, niin kuin hän konkurssitilaan jouduttuaan olisi niskoitellut. Vangittuun velalliseen on sovellettava, mitä tutkintavangista on säädetty.

k. *Eräitä muita vapaudenriistotapauksia.* Kun RL 3: 8:n uudistuksen perusteluissa viitattiin voimakeinojen käytön oikeuteen siitä riippumatta, oli vapaudenriiston peruste mikä hyvänsä, edellyttää tämä eräiden sellaisten säännösten tarkastelua, joissa tosiasiallisesti on kysymys vapauden menetyksestä, vaikka sitä asianomaisessa säännöksessä ei kutsutakaan tällä nimellä. Tällainen toimenpide on esimerkiksi *nouto eli tuominen.* Se on pakkokeino, jolla henkilö valtiovallan toimesta fyysistä pakkoa käyttäen tuodaan viranomaisen eteen silloin, kun hän kutsun saatuaan niskoittelee.[124] *Tirkkonen* toteaa kiinniottamisen esiintyvän noudon »esitoimenpiteenä: ilman kiinniottamista ei asianomaista henkilöä ehkä voida tuoda oikeuteen tai esitutkintaa suorittavan viranomaisen luo». Toisaalta hän katsoo, että »kun säilössä pitäminen ei kuulu noudon käsitteeseen, ei nouto merkitse varsinaista vapaudenriistoa». Hän kyllä myöntää lainsäädännön tuntevan tapauksia, joissa on nimenomaan tehty mahdolliseksi ottaa noudettava etukäteen säilöön.[125]

PolL 15 §:n nojalla voidaan vangitsemiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta määräyksestä noutaa henkilö kuulusteluun, jos tämä ilman hyväksyttävää syytä jättää kutsun noudattamatta. PolL 22[1] §:n mukaan kuulusteluun noudettu on kuulustelun päätyttyä päästettävä vapaaksi.

---

124 *Halinen ym.* 1979, 54, *Helminen* 1973b, 32 ja *Tirkkonen* 1972, 47—48. Ks. myös *Merikoski* 1976, 223—224, jossa käytetään nimitystä *tuottaminen.*

125 *Tirkkonen* 1972, 36 aliv. 1 ja 48—49.

Vastaavasti tullilain 53[4] §:n nojalla jokainen, jolta otaksutaan voitavan saada selvitystä tullirikosasiassa, on kutsusta velvollinen saapumaan esitutkintaan. Joka pätevättä syyttä jättää noudattamatta kutsua, voidaan noutaa esitutkinnan johtajan määräyksestä. Tämän lisäksi oikeudenkäymiskaaressa on useita tärkeitä noutoa koskevia säännöksiä. Asianosainen riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, sekä asianomistaja rikosasiassa tai näiden laillinen edustaja tai vastaaja rikosasiassa voidaan tuomioistuimen toimesta määrätä tuotavaksi oikeuteen, mikäli he ovat jääneet ilman laillista syytä saapumatta tuomioistuimeen (OK 12: 14[2], 12: 17, 12: 18[2], 16: 7 ja 16: 8). Asianosainen, joka on määrätty tuotavaksi asian jatkokäsittelyyn, saadaan ottaa säilöön niin hyvissä ajoin kuin se on välttämätöntä (OK 12: 24). Myös oikeudesta ilman laillista estettä pois jäänyt tai poistunut todistaja voidaan määrätä tuotavaksi oikeuteen. Myös hänet voidaan ottaa etukäteen säilöön (OK 17: 36)[126]. Oikeuskanslerin ohjeiden mukaan noudettavaa ei ilman erityistä syytä saa ottaa säilöön, jollei se noudon toteuttamiseksi ole välttämätöntä, eikä silloinkaan yleensä oikeuden istuntoa edeltävää päivää aikaisemmin. Pakoileva vastaaja voidaan kuitenkin ottaa säilöön aikaisemminkin.[127]

STL 48 §:n nojalla sakotetaan asianosaista tai todistajaa, joka ilman laillista estettä jää sotaoikeuteen saapumatta ja hänet on noudettava oikeuteen. Noutamisesta on oikeuden puheenjohtajan pidettävä huolta ja noudatettava siinä virka-avun pyytämisestä säädettyjä määräyksiä.[128]

Sosiaalioikeutta ja terveydenhoitoa koskevassa lainsäädännössä on joukko henkilön tahdonvastaisia vapauden rajoituksia, joissa useimmiten on kysymyksessä poliisiviranomaiselta saatava virka-apu henkilön noutamiseksi tai toimittamiseksi asianomaisen viranomaisen luo. Päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta annetun lain 39 §:n (10. 2. 1961/96) nojalla sosiaalilautakunnalla on oikeus saada poliisiviranomaiselta virka-apua laissa tarkemmin mainittujen henkilöiden noutamiseksi sosiaalilautakunnan kokoukseen tai toimistoon tai lääkärin tutkittavaksi. Vastaavasti irtolaislain 39 §:n (17. 1. 1936/57) nojalla saadaan ilman laillista estettä sosiaalilautakunnan kokoukseen kuultavaksi saapumatta jäänyt noutaa sinne. Terveydenhoitolain (27. 8. 1965/469) 84 §:n nojalla poliisiviranomainen on velvollinen antamaan terveyslautakunnalle virka-apua sanotun lain nojalla annettujen määräysten täytäntöönpanemiseksi. Poliisiviranomaisen tulee antaa tarpeellista virka-apua rokotuslain (14. 6. 1951/

126 *Halila* 1972, 495—496, *Halinen ym.* 1979, 54—55, *Helminen* 1973b, 32—34, *Sinisalo* 1973, 28 ja 186—187 sekä *Tirkkonen* 1972, 47—51, 639—640, 641 ja 643. Ks. myös *HE* 12/1971, 7, 8 ja 11.

127 Ks. tarkemmin *Syyttäjäsanomat* 2/1976, 18—19.

128 STL 47 §: »pyytäköön hän kutsumuksen toimittamista varten virka-apua asianomaiselta päälliköltä, kun kutsumus koskee vakinaisessa palveluksessa olevaa sotilasta, mutta muussa tapauksessa maaherralta, maistraatilta tai kruununpalvelijalta».

361) 13 §:n nojalla rokotusvelvollisuuden laiminlyöneen toimittamiseksi rokotustilaisuuteen ja tuberkuloosilain (26. 7. 1960/355) 36 §:n nojalla siinä tarkoitetun henkilön toimittamiseksi tarkastukseen tai laitokseen. Niin ikään sukupuolitautilain (25. 1. 1952/52) 3 §:n nojalla poliisiviranomainen voi viedä sukupuolitautia sairastavan lääkärin tutkimukseen ja hoitoon. Mielisairaslain (2. 5. 1952/187) 17 a[3] §:n (L:ssa 23. 6. 1977/521) mukaan poliisin on tavatessaan tai saatuaan tietää henkilöstä, joka mielisairauden johdosta voidaan tahdostaan riippumatta ottaa mielisairaalaan, ilmoitettava tästä terveyskeskukseen. Erittäin kiireellisessä tapauksessa poliisi on velvollinen toimittamaan mainitun henkilön terveyskeskukseen. Myös lastensuojelulaki sisältää säännöksiä, jotka merkitsevät tosiasiallista vapauden rajoittamista. *Ahtee* tosin on katsonut, että lapsen sijoittaminen kasvatuslaitokseen tai muuhun lastensuojelulaitokseen jää varsinaisen vapaudenriiston ulkopuolelle, koska se tapahtuu asianomaisen henkilön oikeudellisen huoltajan tahdosta ja on asiallisesti lähellä niitä tosiasiallisen pakon tapauksia, joihin lapsen huoltajalla lapsen kasvattamiseksi on oikeus.[129]

Edellä on mainittu PolL 19, 20 ja 21 §:n kiinniottotapaukset, joissa henkilö voidaan ottaa myös *säilöön*. Samoin voi tapahtua julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n nojalla. Näiden lisäksi ulkomaalaisasetuksen 46 §:ssä säädetyin edellytyksin voidaan ulkomaalainen ottaa säilöön. Samoin luovutuslainsäädännössä puhutaan säilöönottamisesta. Sekä yleisen luovuttamislain (laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 7. 7. 1970/456) 19 §:n että Suomen ja muiden pohjoismaiden välillä tapahtuvaa luovuttamista koskevan lain (3. 6. 1960/270) 12 §:n mukaan vangitsemiseen oikeutettu poliisiviranomainen voi ottaa tutkinnan edistämiseksi ja luovuttamisen varmistamiseksi luovutettavaksi pyydetyn henkilön säilöön, kunnes luovuttamisasia on ratkaistu.

Näissä tapauksissa vapaudenriiston toteuttaminen tapahtuu yleensä poliisimiehen toimesta hänen suorittamanaan virkatehtävänä, jonka läpiviemiseksi hänellä on joka tapauksessa vastarintaa kohdattaessa oikeus käyttää voimakeinoja RL 3: 8[1]:n säätämissä rajoissa. Sen sijaan epäselvää on, olisiko kysymyksessä 2 momentin tarkoittama kiinniotettava, jota kohtaan myös paettaessa on oikeus kohdistaa voimakeinoja. Selvin ratkaisu olisi pitäytyä tiukasti lainsäätäjän noudattamassa terminologiassa. Milloin poliisimies toimittaa jossakin säännöksessä tarkoitetun kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen, silloin hänellä olisi myös pakenevaa kohtaan oikeus käyttää voimakeinoja, muulloin näin ei olisi asianlaita. Omaksuttu terminologia ei kuitenkaan ole niin täsmällistä, että sen perusteella olisi tehtävissä ehdottoman varmoja johtopäätöksiä. Nyt ongelmallinen on nimenomaan RL 3: 8[2]:n sisältö. Toisaalta, niin kuin edellä on käynyt ilmi, pyrkimyksenä oli saattaa säännös sopusointuun RVA:n kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskevien sään-

129 *Ahtee* 1950, 28—32.

nösten kanssa. Toisaalta tähdennetään sitä, että ei ole rajoituttava vain rikoksen johdosta tapahtuvaan vapaudenriistoon. Yhteiskunnan intressien kannalta saattaisi olla puolustettavissa säännöksen laaja tulkinta. Kun jollekin henkilölle on asetettu tietty toimimisvelvoite, niin hänen on alistuttava siihen, vaikkapa voimakeinoin myös silloin, kun hän vain pakenemalla koettaa välttää vapautensa menettämisen. Yksilön kannalta asiaa tarkasteltaessa voidaan todeta lainsäätäjän tunnustaneen jokaisen kansalaisen turvatuksi hallitusmuodon 6 §:n nojalla muun muassa hengen ja henkilökohtaisen vapauden puolesta. Tämän turvan rajoittaminen edellyttää riittävän yksiselitteistä lainsäädäntöä. Sen vuoksi voimakeinojen käyttöä koskevien säännösten laaja tulkinta saattaa olla oikeuspoliittisesti arveluttavaa. Asiassa olisi lainsäätäjä voinut menetellä täsmällisemminkin. Edes perustelut eivät ole selvät. Viittaus siihen, että voimakeinojen käyttö on oikeutettua, olipa vapaudenriiston peruste mikä tahansa, voidaan ymmärtää joko viittaukseksi siihen, ettei kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tarvitse tapahtua vain rikoksen johdosta, mutta sen voi käsittää myöskin viittauksena vapaudenriiston perusteisiin yleensä, jolloin ei tarvitsisi pitäytyä ahtaasti lain käyttämässä kiinniottamis-, pidättämis- tai vangitsemisterminologiassa.

Ruotsin kumotussa SL 5: 10:ssä [130] myönnettiin voimakeinojen käyttöoikeus, jos vanki, vangittu tai rikoksesta epäiltynä pidätetty pakenee. Sen sijaan, jos kysymyksessä oli henkilö, jolta tuli riistää vapaus, mainittiin sanotussa pykälässä vangittavan ja pidätettävän ohella myös se, joka tulee *muutoin kiinniottaa* (»eljest gripas»). Viimeksi mainitulla ei tarkoitettu pelkästään rikoksesta kiinniotettavaa, vaan säännöksen perusteluissa todettiin, ettei ilmaisua käytetä kuvaamaan erityistä oikeusinstituuttia, vaan yksinomaan merkitsemään tosiasiallista huostaan ottamista fyysisin voimakeinoin. Ilmauksen piiriin kuuluisivat yhtä hyvin pakeneva vanki, vangittava henkilö kuin pidätettävä irtolainen, vaarallinen mielisairas, alkoholisti tai säilöönotettava ulkomaalainen.[131] Brottsbalkenin vastaavalla säännöksellä (24: 2) ei tarkoitettu muuttaa aikaisempaa tilannetta, vaikka ilmaisu muutoin kiinniotettava (»eljest gripas») muutettiinkin ja BrB 24: 2:ssä puhutaan siitä, jolta *muutoin riistetään vapaus* (»eljest berövas friheten»).[132] Uutta sen sijaan oli se, että tällä tavoin vapautensa

130 L. 30. 6. 1948/448.

131 *NJA* II 1945, 723. Tästä myös *SOU* 1953: 14, 407 sekä *Beckman ym.* 1957, 143 ja *Beckman ym.* 1973, 626.

132 Ks. *SOU* 1953: 14, 66 ja 407, jossa puhuttiin (ehdotuksen 22: 4) kuten SL 5: 10:ssä: »någon som skall häktas, anhållas eller eljest gripas». Departementschefen suositteli ilmauksen »gripas» korvaamista sanalla »omhändertagas», jotta huomattaisiin, ettei ole kyse kiinniottamisesta oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaan (*Proposition* 1962: 10, B 331). Lagrådet halusi pysyttää »gripas» ilmauksen, jolla tulisi sen mukaan säilyä sama merkitys kuin SL 5: 10:ssä (*Pro-*

menettäneeseen ja pakenemista yrittävään saadaan myös kohdistaa voimakeinoja. Ruotsissa on »kiinniotettavalla» ymmärretty siis muutakin kuin mitä sanotulla termillä tarkoitetaan oikeudenkäymiskaaressa. Vaikka tulkinta tältä osin onkin ollut vakiintunut, niin siitä huolimatta BrB 24: 2:ssä luovuttiin gripa-sanan käyttämisestä, koska kysymyksessä ei ole vain oikeudenkäymiskaaren tarkoittama kiinniottaminen.

Ruotsin rikoslainsäädännöstä ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä omaamme tulkitessa. Pykälien sanamuodotkin kaiken lisäksi hieman poikkeavat toisistaan. Kuitenkin ruotsalainen lainsäädäntöaineisto tukee sitä näkemystä, että tässä yhteydessä ei pitäisi olla liian voimakkaasti sidoksissa jonkin termin rikosprosessuaalisessa lainsäädännössä saamaan merkitykseen.

RL 3: 8^2:n mahdollisen uusimisen yhteydessä olisi tarpeen tarkemmin harkita käytettävää terminologiaa, jotta olisi selvää, kuinka laajalle voimakeinojen käyttöoikeus ulottuu. Jos voimakeinot ovat kohdistettavissa myös pakenevaan noudettavaan tai säilöönotettavaan tai tahdonvastaisten sosiaalihuoltotoimenpiteiden alaiseen henkilöön, niin nämä oikeudet olisi kirjoitettava lakiin. Tässä suhteessa Ruotsin BrB 24: 2 on suomalaista säännöstä onnistuneempi, vaikka sekin saattaa aiheuttaa omia ongelmia kuten sen lainvalmisteluvaiheissa käytetyistä eri vaihtoehdoista käy ilmi.

Voimakeinojen käyttösäännöksen tulkinnassa ei ole oltu kovin tiukasti sidoksissa lakitekstin käyttämän terminologian ja tosiasiallisen käyttötilanteen välillä. *Hallituksen esityksessä* todetaan nimenomaan, että vanhan RL 3: 8:n mukaan oikeus voimakeinojen käyttöön oli vain rangaistusvankia ja muuta vangittua sekä vangittavaa vastaan, mutta samoja säännöksiä on ollut *pakko* soveltaa myös rikoksesta kiinniotettuihin ja pidätettyihin sekä kiinniotettaviin ja pidätettäviin.[133]

Se, että voimakeinojen käytössä on hyväksytty vanhan RL 3: 8:n vangittava-sanan laaja tulkinta, ei ole mikään peruste sille, että kun vihdoin lakiin sisällytettiin maininnat myös kiinniotettavasta ja pidätettävästä ja siten korjattiin eräs laissa ollut epäselvyys, voitaisiin jälleen siirtyä näiden uusien käsitteiden laajaan tulkintaan. Lainuudistuksen perustelut kaikessa moniselitteisyydessään tarjoavat tähän perusteen, kun niiden mukaan saa vapaudenriiston peruste olla mikä tahansa, sekä puhutaan kiinniotetun, pidätetyn tai vangitun karkaamisen estämisestä tai pakottamisesta säilössä alistumaan tarpeelliseen järjestykseen.[134]

Edellä lausutun perusteella näyttäisi siltä, että RL 3: 8^2:n voimakeinojen käyttö olisi mahdollista ulottaa kaikkiin tahdonvastaisen vapaudenriiston tilanteisiin, jolloin siihen sisältyisivät paitsi noutamis- ja erilaisissa säilöönottamistarkoituksissa tapahtuvat vapauden rajoitukset myöskin

---

position 1962: 10, B 480). Lopullinen sanamuoto tuli vasta valtioneuvostossa ks. *Proposition* 1962: 10, C 219.

133 *HE* 67/1966, 3.

134 *KM* 1964: A1, 7, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966, 3.

erilaisiin laitoksiin sijoittamiseen tähtäävien toimenpiteiden läpivieminen, joiden toteuttaminen käytännössä olisi poliisimiehen tehtävänä.

Sinisalon mukaan RL 3: 8² on sovellettavissa aina, kun poliisilla on valta ottaa henkilö kiinni. Hän toteaa lainkohdan vaikutuksen laajaksi. Yksilöidysti hän ei viittaa kuitenkaan kuin esimerkinomaisesti poliisilain kiinniottamista ja noutoa koskeviin säännöksiin (PolL 13², 15, 18, 19, 20 ja 21 §) sekä kiinniottamiseen suoritetun rikoksen jälkeen. Hänen mukaansa on RL 3: 8²:n soveltamisen kannalta samantekevää, missä ja mitä tarkoitusta varten kiinniottamisesta on säädetty. Primäärinen normi täytyy kuitenkin voida osoittaa.[135] Toisessa yhteydessä Sinisalo viittaa poliisin mielisairaslain, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjistä annetun lain ja irtolaislain nojalla suorittamaan vapaudenriistoon. Lisäksi hän toteaa vapaudenriiston liittyvän usein olennaisena osana virka-avun antamiseen. Henkilöä ei ole vastoin tahtoaan mahdollista kuljettaa johonkin laitokseen ottamatta häntä ensin kiinni. Jos voimakeinojen käyttö on kiinni ottamisessa tai muussa vapaudenriistossa välttämätöntä, on se sallittua. Siitä on yleissäännös RL 3: 8²:ssa.[136] Sinisalo näyttää hyväksyvän RL 3: 8²:n kiinniotettavalle laajan yleiskielen mukaisen sisällön. *Helminen* osaltaan esittää sen enempiä perustelematta joukon tapauksia, joiden perusteella kiinniottaminen voi tapahtua. Näiden joukossa on poliisikuulusteluun ja tuomioistuimeen nouto.[137]

Kun voimakeinojen käyttö voi merkitä ankaraakin puuttumista henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen, niin tästä syystä on oltava varovainen esitettäessä tähän johtavia tulkintasuosituksia. Tosiasialliset yksilön vapauteen puuttumistapaukset ovat lainsäädännössä hyvin moninaisia ja merkitykseltään hyvin eri arvoisten päämäärien toteuttamiseksi tapahtuvia. Tämän vuoksi ei ole tehtävissä selviä eroja niiden tapausten välillä, joissa laissa puhutaan nimenomaan kiinniottamisesta tai toisaalta noutamisesta tai säilöön ottamisesta. Poliisilain noutamismääräykset voi antaa vain vangitsemiseen oikeutettu viranomainen ja oikeudenkäymiskaaren nojalla tuomioistuin, mutta esimerkiksi poliisilaissa on useita kiinniottosäännöksiä, joihin poliisimies voi ryhtyä oma-aloitteisesti.

Myöskään ei näytä perustellulta yrittää tehdä eroa sellaisen säilöönottamisen välillä, jossa laissa nimenomaan myönnetään oikeus ottaa kiinni ja toimittaa säilöön tai puhutaan pelkästään säilöön ottamisesta. Tosiasiallisesti säilöön paneminen merkitsee henkilön kiinniottamista.

Tässä yhteydessä ei liene tarpeellista yrittää pohtia vapaudenriiston jossakin määrin kiistanalaista käsitettä. Ratkaisevaa ei ole se, onko joku nouto tai hoitolaitokseen toimittaminen varsinaista vapaudenriistoa vai ei. Edes pelkkä kiinniottaminen ei *Ahteen* mukaan ole vapaudenriistoa,

135 *Sinisalo* 1971, 126.

136 *Sinisalo* 1973, 110.

137 *Helminen* 1974, 24.

vaan vasta jonkin aikaa säilössä pitäminen.[138] Kiinniottamiselle on annettava joko täsmällinen tiettyjä tarkoituksia varten suoritettavan toimenpiteen sisältö, kuten rikoksen johdosta tapahtuva kiinniottaminen, tai sitten tyytyä arvioimaan sitä pelkästään tosiasiallisena ulkomaailmassa havaittavana tapahtumana. RL 3: 8:ää säädettäessä on tarkoituksena ollut selvästi melko laajan kiinniottamiskäsitteen hyväksyminen. Tämän vuoksi voisi, vaikkakin jossakin määrin epäröiden, periaatteessa tunnustaa poliisimiehelle virkatehtäväänsä suorittaessaan oikeuden käyttää voimakeinoja myöskin pakenevaa kiinniotettavaa kohtaan kiinniottamisen perusteesta riippumatta, kunhan tähän toimenpiteeseen oikeuttava normi on osoitettavissa. Kun voimakeinojen käyttöoikeus vaikuttaa jossakin määrin epäselvältä, on tämä otettava huomioon voimakeinoihin turvautumista rajoittavana tekijänä. Kiinniottamisen peruste vaikuttaa voimakeinojen määrään ja sen vähäisyys voinee olla usein tosiasiallisena esteenä pakenevaan kohdistettavan voimakeinon käyttämiselle.

3. *Voimakeinojen käyttöön oikeutetut rangaistusvankia tai muuta kiinniotettua, pidätettyä tai vangittua kohtaan*

a. *Yleistä.* RL 3: 8[2]:n toisen osan muodostavat tapaukset, joissa rangaistusvanki tai muu kiinniotettu, pidätetty tai vangittu henkilö yrittää karata tai tekee vastarintaa vanginvartijalle tai muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa häntä järjestykseen. Vanhassa rikoslain alkuperäisessä 3: 8:ssä puhuttiin rangaistusvangista tai muusta vangitusta, mutta käytännössä sen katsottiin soveltuvan myös rikoksesta kiinniotettuihin ja pidätettyihin.[139]

b. *Rangaistusvanki,* Rangaistusvangilla tarkoitetaan vapausrangaistusta suorittavaa henkilöä. Kysymyksessä voi olla välittömästi tuomittu vankeusrangaistus tai sakon muuntorangaistus. Erityyppisillä rangaistuslaitoksilla ei ole katsottu olevan tässä suhteessa merkitystä,[140] vaikka kaikissa tapauksissa asia ei olekaan aivan selvä. Oikeuskäytännössä ei ole tuomittu työsiirtolasta luvattomasti poistunutta RL 16: 11b:n nojalla vangin karkaamisesta rangaistukseen.[141] Toisaalta pakkolaitokseen eris-

---

138 *Ahtee* 1950, 19. Ks. myös *Ylösjoki* 1966, 245—246.

139 *KM* 1960: 23, 2, *KM* 1964: A1, 7, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 7 ja *HE* 67/1966, 3 sekä *Honkasalo* 1965, 159—160, *Jotuni* 1945c, 6 ja 1947, 53.

140 *KM* 1960: 23, 1.

141 *KKO 1947 II 178* (EOA 1947, 35—36), *KKO 1948 II 91* ja *KKO 21. 9. 1948* (LM 1948, 520). Ks. myös *Heinonen* 1973, 43 ja *Honkasalo* 1962, 102 ja 112 aliv. 9.

tetty, joka on täydelleen suorittanut hänelle tuomitun vapausrangaistuksen, on tuomittu vangin karkaamisesta, kun hän murtautumalla poistui pakkolaitoksesta.[142] Niinikään kuljetuksen aikana vankiasemalla säilytetyt vangit, joista toinen oli rautasahalla sahannut vankisäilön ikkunaristikkoa ja toinen samanaikaisesti tarkkaillut vartijan liikkumista, tuomittiin rangaistukseen vangin karkaamisesta.[143] Myös vankeusvanki, joka ollessaan rangaistuslaitoksen ulkopuolella sairaalassa oli sieltä luvatta poistunut, tuomittiin RL 16: 11b:n nojalla.[144] Samoin on tuomittu päihtymyksen vuoksi säilöön pantu ja sieltä luvattomasti poistunut vangin karkaamisesta,[145] vaikka häntä ei olekaan pidettävä rangaistusvankina eikä vangittuna.

Niissä tapauksissa, joissa täyttyy RL 16: 11b:n tunnusmerkistö: »Jos vanki karkaa tai yrittää karata rangaistuslaitoksesta tai muusta säilöstä taikka sen huostasta, joka häntä vartioi, saattaa tai kuljettaa», on kysymyksessä sellainen tilanne, jolloin on sovellettavissa RL 3: 8²:n säännös karkaamisen estämiseksi käytettävissä olevista voimakeinoista.

Vangin karkaamisen kriminalisointi tuli rikoslakiin vasta vuonna 1932 tehdyllä lisäyksellä (13. 5. 1932/155). Jo ennen tätä kriminalisointia oli kuitenkin mahdollista kohdistaa voimakeinoja karkaavaa vankia vastaan. Kriminalisointia perusteltiin tuolloin muun muassa sillä, että kun karkaamisesta ei ollut rikoslaissa erityistä rangaistusta, vangin saattoi olla vaikea ymmärtää, että sitä vastaan voitiin käyttää julkisoikeudellista hätävarjelua. Tietoisuus kurinpitorangaistusta ankarammasta seuraamuksesta tekisi hätävarjeluoikeuden sallittavuuden vangille itselleen paremmin tajuttavaksi.[146]

Ns. RTA-paketin yhteydessä *hallitus* esitti vangin karkaamisen dekriminalisoitavaksi. Esityksessä viitattiin siihen, että useimmissa maissa karkaamisyritystä ei rangaista eri rikoksena, vaan seuraamus siitä määrätään kurinpitomenettelyssä. Lisäksi todettiin muun muassa, että rangaistuksella ei ole voitu todeta olevan ratkaisevaa merkitystä karkaamispäätöksen estämiseksi.[147] *Lakivaliokunta* pysytti kuitenkin kriminalisoinnin viitaten tutkintavankeihin ja pidätettyihin kohdistuvien kurinpitoseu-

142 *KKO 1964 II 65* (LM 1965, 934—935 ja DL 1965 II, 57—59).
143 *KKO 1977 II 31.*
144 *KKO 1973 II 18.*
145 *KKO 1972 I 3* (LM 1973, 154—155). Ks. tästä myös *Heinonen* 1973, 42—44.
146 *HE* 21/1932, 1. Tästä myös *Honkasalo* 1962, 111.
147 *HE* 239/1972, 35—36. Ks. myös *Heinonen* 1973, 43—44.

raamusten puutteeseen. Lisäksi valiokunta totesi, että käytännön vankeinhoitotyössä toimivat ovat katsoneet rangaistussäännöksen estävän karkaamisia toisin kuin hallituksen esityksessä oli lausuttu. Jotta pelkän kurinpitorangaistuksen käyttö lievimmissä tapauksissa olisi mahdollinen, lakivaliokunta esitti sakkorangaistuksen mukaanottoa rangaistusvaihtoehdoksi.[148] Tämän mukaisesti RL 16: 11b uusittiinkin (19. 7. 1974/613).

Siitä seikasta, että poistuminen jostakin laitoksesta ei ole rangaistavaa, ei ole voimakeinojen käytön osalta tehtävissä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä. RTA-paketin yhteydessä ei myöskään kiinnitetty huomiota RL 3: 8:ään. Vaikka RL 16: 11b olisi tullut kumotuksi, niin RL 3: 8 olisi säilynyt ennallaan. Oikeus voimakeinojen käyttöön ei ole nykyisellään kytkettävissä karkaamisen rangaistavuuteen.

Henkilö on RL 3: 8:n tarkoittama rangaistusvanki, olipa hän suljetussa vankilassa tai avolaitoksessa suorittamassa rangaistustaan. Hän voi olla vankimielisairaalassa tai jopa rangaistuslaitoksen ulkopuolisessa sairaalassa. Myöskään pakkolaitoksessa tai nuorisovankilassa olevia ei voine asettaa eri asemaan silloinkaan, kun heidän rangaistuksensa on jo täysin suoritettu. Itse asiassa oleskelupaikalla ei lienekään merkitystä, vaan ratkaisevaa on se, että rangaistustaan suorittava on asianmukaisen valvonnan alaisena, tapahtuipa se sitten laitoksessa tai sen ulkopuolella esimerkiksi erilaisissa kuljetustilanteissa.[149]

c. *Kiinniotettu, pidätetty tai vangittu.* Mitä säännöksessä tarkoitetaan muulla kiinniotetulla, pidätetyllä tai vangitulla ei yleensä aiheuttane ongelmia. Edellä on pyritty selvittelemään, mitä ymmärretään kiinniotettavalla, pidätettävällä ja vangittavalla. Kysymyksessä ovat samat henkilöt. Erona on vain vapaudenriiston tapahtuminen. RL 3: 8²:n kannalta tarkasteltuna ei näytä olevan käytännön merkitystä ryhtyä tarkemmin pohtimaan, minä hetkenä kiinniottaminen, pidättäminen tai vangitseminen on tapahtunut ja kiinniotettavasta tulee kiinniotettu, pidätettävästä pidätetty ja vangittavasta vangittu, tai milloin kiinniotettu muuttuu pidätetyksi tai vangituksi tai pidätetty vangituksi. Voimakeinojen käyttö määräytyy näissä tapauksissa samalla tavoin. Poliisimiehen tai yleistä järjestystä ylläpitämään asetetun tehtäviin kuuluu vapaudenriiston ta-

148 *Lakivaliokunta* 6/1974 (HE 239/1972), 6. Ks. myös *Koskinen & Lahti* 1977, 29—30.

149 *KM* 1960: 23 1—2.

pahduttua pitää huolta, ettei asianomainen henkilö pääse karkuun, siihen asti, kunnes se päämäärä, jonka vuoksi toimenpide on suoritettu, on saavutettu, jolloin henkilö voidaan joko päästää vapaaksi tai jättää toisten viranomaisten huostaan.

Kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen ei tarvitse tapahtua voimakeinoin. Pääasia on, että vapaudenmenetyksen kohde alistuu siihen. Voi riittää pelkkä ilmoitus tapahtuneesta vapaudenriistosta, kuten esimerkiksi tuomioistuimen julistaessa läsnäolevan henkilön oikeudenkäynnin kestäessä vangituksi. Toisaalta kiinniottaminen yleensä edellyttää myös fyysistä valtaanottamista, jollei kiinniotettava vapaaehtoisesti antaudu. Henkilöä ei voi pitää kiinniotettuna pelkän ilmoituksen perusteella, ellei kiinniottajalla ole tosiasiallista mahdollisuutta määrätä kiinniotettavan vapaudesta.[150]

d. *Säilössä pidettävä.* Enemmän aihetta on pohtia sitä, miten kauan henkilöä on pidettävä sellaisena kiinniotettuna, pidätettynä tai vangittuna, johon voidaan kohdistaa RL 3: 8:n voimakeinoja. Näistäkin on ongelmallinen oikeastaan vain kiinniottamisen kesto. Kysymyksessä on lyhytaikainen vapaudenmenetys. PolL 22 §:n mukaan kuulustelua varten kiinniotettu on päästettävä kuulustelun jälkeen vapaaksi. PolL 19 ja 21 §:n nojalla kiinniotettua saa pitää säilössä vain niin kauan kuin on tarjona vaara, että hän vielä ryhtyy häiritsemään järjestystä tai rauhaa tai vaarantamaan turvallisuutta, kuitenkin enintään yhden vuorokauden ajan. Päihtyneiden käsittelystä annetun lain (8. 6. 1973/461) 4 §:n mukaan päihtyneen säilössä pitämisen maksimiaika on erityisen syyn vaatiessa 24 tuntia, joka yön johdosta voi hieman pidentyäkin. Luovuttamislainsäädännön ja ulkomaalaisasetuksen nojalla tapahtuvat säilössä pitämiset voivat olla huomattavasti pitempiaikaisia. Tosin näissä tapauksissa on nimenomaiset säännökset siitä, että säilöön otettuun henkilöön nähden on soveltuvilta kohdin voimassa mitä tutkintavangista on säädetty.[151] Tämä viittaus tutkintavankeja koskeviin säännöksiin voitaneen ulottaa koskemaan myöskin RL 3: 8:n voimakeinojen käyttöä.

---

[150] Ks. näistä kysymyksistä *Jotuni* 1945c, 7—9 ja 1947, 54—56.

[151] Ks. laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 19—20 §, laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden pohjoismaiden välillä 12—13 § ja asetus tämän lain täytäntöönpanosta 26. 8. 1960/368 5 § sekä ulkomaalaisasetus 47 §.

Päihtyneiden käsittelystä annetussa laissa ei ole minkäänlaisia säännöksiä voimakeinojen käytöstä. Edellä on todettu, että päätöksessä *KKO 1972 I 3* on katsottu päihtyneen säilöstä poistuminen vangin karkaamiseksi. Se on annettu ennen päihtyneiden käsittelystä annetun lain säätämistä. Uuden lain säätäminen ei ole ilmeisesti muuttanut tätä tilannetta. Selvyyden vuoksi olisi laissa pitänyt olla erityinen maininta, että säilöön pantu on rinnastettavissa vankiin, ellei tämäntapaisena viittauksena voi pitää päihtyneiden käsittelystä annetun lain 9 §:ää, jonka mukaan sitä, mitä muualla laissa on säädetty viranomaisten velvollisuuksista ja toimenpiteistä säilöönotettujen osalta, on vastaavasti sovellettava tämän lain mukaiseen säilössäpitoon. Toisaalta näyttää siltä, että kysymyksessä on vain kiinniottaminen selviämistä varten, joka toteutetaan pitämällä säilössä ja kiinniotettua koskevat voimakäyttösäännökset olisivat tämän johdosta normaalisti sovellettavissa.[152]

e. *Työlaitokseen otettu.* Voimakeinojen käytön kannalta epäselviä tapauksia ovat eräät hallinto-oikeudelliset vapaudenriistotapaukset, kuten esimerkiksi työlaitokseen toimitettuihin kohdistettavat keinot. Varsinaiset voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset näyttävät melko niukoilta tai puutteellisilta. Vaikuttaa hieman kyseenalaiselta yrittää ulottaa RL 3: 8^2:n rangaistusvankia tai muuta kiinniotettua, pidätettyä tai vangittua koskevia säännöksiä automaattisesti tahdostaan riippumatta laitokseen sijoitetun henkilön laitoksen järjestyksen rikkomisen torjumiseen tai laitoksesta karkaamisen estämiseen.

Irtolaislain 12 §:ssä ja huoltoapulain 55 §:ssä ovat säännökset niistä seuraamuksista, jotka voidaan määrätä työlaitoksen järjestystä rikkoneelle. Voimakeinojen käyttöä koskevat kuitenkin vain irtolaislain 12^4 § (18. 6. 1971/562) ja huoltoapulain 55^4 § (24. 11. 1972/766): »Jos työlaitokseen otettu henkilö karkaa tai yrittää karata laitoksesta, on hänet palautettava takaisin laitokseen, ja on laitoksen johtajalla oikeus saada pyynnöstä poliisiviranomaiselta siihen tarpeellista virka-apua. Väkivallan käyttämisestä tällaisessa tapauksessa on vastaavasti voimassa, mitä siitä on rikoslaissa säädetty vangitun henkilön osalta.»

---

152 Ks. *Pidätettyjen käsittelyohjetyöryhmä* 1977, 21, jossa puhutaan voimakeinojen käytöstä päihtynyttä käsiteltäessä vain vastarintaa kohdattaessa.

Ks. myös päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta annetun lain 41 §, jonka nojalla poliisiviranomaisen tulee antaa virka-apua ja lain tarkoittamien pakko- ja turvallisuustoimenpiteiden toteuttamisessa on soveltuvin kohdin noudatettava, mitä poliisiviranomaisen pidättämän henkilön kuljettamisesta ja säilyttämisestä on säädetty.

Nämä viittaukset rikoslakiin olivat jo lakien alkuperäisissä säännöksissä (huoltoapulaki 17. 2. 1956/116 55⁵ § ja irtolaislaki 17. 1. 1936/57 12² §), jolloin niillä oli oma merkityksensä, koska silloinen RL 3: 8 ei olisi sellaisenaan soveltunut työlaitoskarkureihin. Kun irtolaislakia muutettiin vuonna 1971, *hallituksen esityksessä* puhuttiin »voimakeinojen käyttämisestä» ilman viittausta rikoslakiin.[153] *Laki- ja talousvaliokunta* vain suppeasti ilman tarkempia perusteluja viittasi tekemäänsä sanamuodon muutokseen.[154] Tosiasiallisesti tämä merkitsi säännöksen vanhan sisällön uuteen paikkaan (12⁴ §) sijoittamista vain pienin kielellisin muutoksin. Vuonna 1972 tehdyssä huoltoapulain muutoksessa oli jo *hallituksen esityksessä* irtolaislain 12⁴ §:n kanssa identtinen sanamuoto ja perusteluissa esitettiin huoltoapulain 55 §:n muuttamista siten, että kurinpitosäännökset tulisivat yhdenmukaisiksi irtolaislain 12 §:n kanssa.[155] Missä määrin näillä säännöksillä on nykyisin itsenäistä merkitystä, on epäselvää. Lain muutosten perustelut ovat liian niukkoja. Lisäksi huomio kiinnittyy siihen, että pykälissä puhutaan väkivallan eikä niin kuin nykyisin RL 3: 8:ssa voimakeinojen käyttämisestä, joka sekin voisi viitata siihen suuntaan, että lainsäätäjä ei ole kiinnittänyt erityisempää huomiota RL 3: 8:n muuttuneeseen sisältöön. Kun kuitenkin irtolaislain muutosta koskeneessa hallituksen esityksessä puhuttiin voimakeinojen käyttämisestä, ei viittaus huomaamattomuuteen vaikuta vakuuttavalta selitykseltä.

Irtolaislakia 1930-luvulla säädettäessä kiinnitettiin huomiota siihen, olisiko työlaitoksen henkilökunnalle tai ainakin sen johtajalle ja vartijoille annettava poliisivaltuudet. *Laki- ja talousvaliokunnassa* katsottiin kuitenkin, ettei tähän ole syytä, koska maaherra saattoi myöntää määrättyjä poliisitehtäviä varten poliisivaltuudet työlaitoksen johtajalle ja vartijalle. Mietintöön liittyvässä vastalauseessa pidettiin lakiehdotuksen sanamuodon mukaan epäselvänä, saako laitoksen johtaja ja vartija käyttää väkivaltaa karkaamisen estämiseksi, karanneiden palauttamiseksi ja järjestyksen säilyttämiseksi vai kuuluuko tämä oikeus yksinomaan vain sille poliisiviranomaiselle, joka johtajan pyynnöstä on saatu antamaan virka-apua. Tämän vuoksi, jotta voitaisiin säästyä erikoispoliisioikeuksien hankkimiselta, tulisi suoraan irtolaislakiin ottaa säännös, jossa johtajalla ja vartijoilla olisi samat väkivallan käyttöoikeudet karkaamisen estämiseksi, karanneen palauttamiseksi ja järjestyksen ylläpitämiseksi kuin mitä vangitusta henkilöstä on rikoslaissa säädettynä.[156] Laki säädettiin tältä osin kuitenkin hallituksen esityksen mukaisesti.

---

153 *HE* 11/1970, 4.

154 *Laki- ja talousvaliokunta* 6/1971 (HE 11/1970), 4.

155 *HE* 58/1972, 2. Ks. vanhasta huoltoapulain 55⁵ §:stä *Merikoski & Modeen* 1968, 93.

156 *Laki- ja talousvaliokunta* 3/1935 (HE 94/1934), 1 ja 9—10. Ks. myös *HE* 94/1934, 8 ja 10.

Säännöksen sanamuoto on jonkin verran epäselvä: tarkoittaako se, että vain virka-apua antava poliisi voi käyttää rikoslain tarkoittamia voimakeinoja vai onko siihen oikeus myös laitoksen henkilökunnalla? Jos työlaitokseen otettua olisi pidettävä RL 3: 8^2:ssa tarkoitettuna kiinniotettuna, niin irtolaislain 12^4 § ja huoltoapulain 55^4 § olisivat vain pelkkiä virka-apuun oikeuttavia säännöksiä, koska voimakeinojen käyttö olisi henkilökunnalla ilman näitäkin säännöksiä. Jos taas RL 3: 8^2 ei suoraan sovellu, silloin mainittuja säännöksiä saattaisi voida tulkita siten, että niiden nojalla olisi myös henkilökunnalla karkaamisen estämiseksi voimankäyttöoikeus. Tosin on todennäköisempää, että säännösten viimeinen virke viittaa vain poliisin virka-aputoimessa käytettäviin voimakeinoihin. Kun säännökset vielä 1970-luvulla uusittuna saivat tällaisen sisällön, näyttäisi se tukevan sitä käsitystä, että RL 3: 8^2 ei ole ilman muuta sovellettavissa laitoshoidokkeihin. Tämä merkitsisi käytännössä sitä, että esimerkiksi irtolaislain nojalla pidätettyyn tai vangittuun voidaan sekä karkaamisen estämiseksi että järjestykseen ohjaamiseksi käyttää RL 3: 8^2:n voimakeinoja. Sen sijaan laitokseen sijoitettuun olisi järjestysrikkomustapauksissa käytössä kurinpidolliset seuraamukset. Voimakeinot rajoittuisivat vain varsinaiseen hätävarjeluun.[157]

f. *Karkaamisyrityksen päättyminen.* Tekomuodot, jotka oikeuttavat voimakeinojen käyttöön, ovat: »yrittää karata tai tekee vastarintaa».[158] Voimakeinojen käyttö ei ole RL 3: 8^2:n tämän kohdan mukaan mahdollista, kun karkaaminen on tapahtunut. RL 16: 11b:ssä on karkaamisesta ja karkaamisen yrityksestä säädetty sama rangaistus, joten käytännössä ei yleensä ole tärkeää tämän säännöksen kannalta vetää rajaa yrityksen ja täytetyn teon välille. *Jotuni* on esittänyt näkemyksenään, että karkaamisyritys jatkuu niin kauan kuin heti aloitettua takaa-ajoa keskeytymättä jatketaan. Ratkaisu olisi ilmeisesti suunnilleen sama kuin puhuttaisiin rikoksentekijän verekseltä kiinniottamisesta.[159] Jos karkaaminen on täyttynyt ja pakenemisyritys on onnistunut, muuttuu karkaamista yrittänyt kiinniotettavaksi, pidätettäväksi tai vangittavaksi ja uuden vapaudenriiston toimittaminen jää ensisijassa poliisimiehen tehtäväksi.

---

157 Ks. myös mielisairaslain 37 § (23. 6. 1977/521), jonka mukaan mielisairaalassa tahdostaan riippumatta pidettävään saadaan kohdistaa pakkoa vain siinä määrin kuin sairauden hoito tai hoidettavan tahi toisen henkilön turvallisuus välttämättä vaatii. Saman lain 56 §:n (23. 6. 1977/521) mukaan poliisi on mielisairaalan vastuunalaisen tai muun ohjesäännössä määrätyn lääkärin pyynnöstä velvollinen antamaan virka-apua luvatta sairaalasta poistuneen siellä tahdostaan riippumatta pidettävän henkilön palauttamiseksi sairaalaan.

158 Ks. vastarinnasta edellä 4 §. D.

159 *Jotuni* 1945c, 6—9 ja 1947, 56—58.

g. *Vapautensa menettäneeseen kohdistettaviin voimakeinoihin oikeutetuista.* RL 3: 8²:ssa mainitaan voimakeinojen käyttöön oikeutetuista esimerkkinä vain vanginvartija. Säännös osoittaa selvästi, että kysymykseen voivat tulla monet muutkin henkilöt. Samassa yhteydessä kuin RL 3: 8 uudistettiin, säädettiin myös eräistä tapaturma- ja vahingonkorvauksista. Niihin oikeutettujen henkilöpiiriä perusteltaessa todettiin sanonnan »vanginvartija» olevan liian suppea niissä laeissa käytettäväksi, koska se tarkoittaa vain erästä vankiloissa palvelevaan virkamiesryhmään kuuluvaa henkilöä, mutta ei kaikkia vankien hoidosta vastaavia virkamiehiä.[160]

Vankeinhoitolaitoksesta annetussa asetuksessa (17. 2. 1950/86) on melko yksityiskohtaisesti selvitetty vankilahallinnon eri viran ja toimen haltijain tehtäviä. Asetuksen 41 §:n mukaan on jokaisella vankilan viran tai toimen haltijalla velvollisuus, huomattuaan karkaamisen tai salahankkeita olevan tekeillä, heti ilmoittaa siitä vartiopäällikölle ja asianhaarojen sitä vaatiessa viipymättä ryhtyä ehkäiseviin toimenpiteisiin. Tämä viittaa selvästi siihen, mikä ilmenee muualta asetuksesta, että vartiopäällikkö ja hänen alaisinaan ylivartijat ja vartijat ovat ensisijassa käytännön vastuussa toimista, jotka voivat johtaa RL 3: 8²:n soveltamiseen, mutta tilanteesta riippuen niihin voi joutua turvautumaan kuka tahansa viran tai toimen haltija.

Vanginkuljetusasetuksen (31. 3. 1954/165) mukaan vanginkuljetuksesta huolehtivat poliisi- ja vankilaviranomaiset. Nämä ovat muutoinkin ne viranomaiset, joilla pääasiassa on oikeus RL 3: 8²:n nojalla kohdistaa voimakeinoja vapautensa menettäneeseen. Näihin kuuluvat myöskin työsopimussuhteessa valtioon olevat vartijavahtimestarit, jotka toimivat poliisin pidätettyjen vahteina. Heille on yleensä kyllä annettu myös poliisivaltuudet. Tyhjentävää henkilöluetteloa ei ole kuitenkaan esitettävissä vapautensa menettäneeseen kohdistettaviin voimakeinoihin oikeutetuista. Ratkaisevaa on se, että asianomaisen henkilön tehtäviin kuuluu karkaamisen estäminen tai järjestykseen ohjaaminen.

4. *Voimakeinojen käyttö vastarintaa tekevää kolmatta henkilöä vastaan*

Kolmas RL 3: 8²:ssa mainittu voimakeinojen käyttötilanne on se, jolloin vastarintaa tekee joku muu henkilö, kun kiinniotettava, pidätettävä

160 *KM* 1964: A1, 11, *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 11 ja *HE* 67/1966, 7.

tai vangittava henkilö tekemällä vastarintaa tai pakenemalla koettaa välttää kiinnijoutumisen taikka kun rangaistusvanki tai muu kiinniotettu pidätetty tai vangittu yrittää karata tai tekee vastarintaa vanginvartijalle taikka muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa häntä järjestykseen. Kysymyksessä olevissa tapauksissa kolmas henkilö puuttuu mainituissa vapaudenriisto- tai järjestyksenpitotilanteissa tapahtumien kulkuun tekemällä vastarintaa tehtävää suorittavalle henkilölle. Säännöksellä on merkitystä vain muiden kuin poliisimiesten ja järjestystä ylläpitämään asetettujen henkilöiden osalta, koska näillä on voimakeinojen käyttöoikeus virkatehtävää tai järjestyksenpitotehtävää suorittaessaan vastarintaa kohdatessaan jo RL 3: 8^1:n nojalla.

Asioiden kulkuun puuttuneen kolmannen henkilön toiminta toteuttaa yleensä joko RL 16: 1:n virkamiehen väkivaltaisen vastustamisen, RL 16: 2:n haitanteon virkamiehelle tai RL 16: 10:n vangin vapauttamisen tunnusmerkistön.[161]

G. Yksityishenkilön asemasta RL 3: 8^3:n voimakeinojen käyttötilanteissa

Tilanteet, joissa yksityishenkilö voi olla RL 3: 8^3:n nojalla apuna virkatehtävän suorittamisessa ovat huomattavan moninaiset. Tapaukset eivät rajoitu myöskään ahtaasti ottaen virkamiehen virkatehtäviin, joita ne yleensä ovat, vaan kysymyksessä voi olla myös sellaisen henkilön auttaminen, joka ei ole RL 2: 12:n tarkoittama virkamies ja joka ei myöskään minkään erityissäännöksen nojalla nauti RL 16: 1:n suojaa väkivaltaista vastustamista vastaan. Tällöin jää myös apuna oleva henkilö tätä suojaa vaille.

Kun erilaisia voimakeinojen käyttötilanteita on runsaasti ja ne usein edellyttävät laajempaa ammattitietoa kuin mitä yleensä yksityishenkilöllä on, on jossakin määrin kriminaalipoliittisesti arveluttavaa, että RL 3: 8^3:ssa on yksityishenkilölle annettu varsin itsenäinen voimakeinojen käyttöoikeus. Laki ei edellytä autettavan pyyntöä eikä valvontaa, vaan apuun tulo voi ja saa tapahtua täysin oma-aloitteisesti. Tämä tarjoaa tarpeettoman suuren mahdollisuuden väärinkäytöksiin ja väärin-

161 Ks. vangin vapauttamista koskevasta oikeuskäytännöstä *KKO 1951 II 163* ja *KKO 1971 II 95* (DL 1972 II, 45—46).

käsityksiin. Vaikka apuna olemisen edellytyksenä onkin pidettävä, että asianomainen autettava on tietoinen avusta ja hän sen myös hyväksyy, jää hyvin paljon vastuuta pelkästään yksityishenkilölle, jonka tulee ymmärtää tehtävän suorittamisen tärkeys ja muut siihen liittyvät seikat sekä kyetä sovittamaan käytettävät voimakeinot lain asettamiin rajoihin. RL 3: 8:n tarkoittamien tehtävien läpiviemisen intressi tuskin lienee niin suuri, etteikö voitaisi edellyttää RL 3: 8^{1} tai ^{2}:n nojalla voimakeinojen käyttöön oikeutetun pyyntöä ennen kuin yksityishenkilö saa ryhtyä auttamaan. Tilanteen tarjoamin rajoituksin autettavan tulisi myös valvoa apuna olevan henkilön voimakeinojen käyttöä. Nämä rajoitukset edellyttäisivät RL 3: 8^{3}:n muuttamista.

7 §. JOKAMIEHEN KIINNIOTTO-OIKEUS

A. Johdanto

Kun vuonna 1967 uudistettiin ns. julkisoikeudellista hätävarjelua koskevat säännökset, samalla nimenomaan otettiin omaksi kohdakseen tapaukset, jotka oikeuttavat yksityishenkilön suorittamaan kiinniottamisen. Tällä ratkaistiin aikaisemmin vallinnut epätietoisuus voimakeinojen käytöstä ns. jokamiehen kiinniotto-oikeuden yhteydessä. RL 3: 8^4:n mukaan voimakeinojen käyttöön on oikeus sillä, joka RVA 23^1 §:n tai PolL 20^4 §:n nojalla on ottanut toisen kiinni, jos tämä tekee vastarintaa. Näissä tapauksissa ei siis ole sallittua voimakeinojen käyttäminen pakenevaa vastaan niin kuin RL 3: 8^2:n kiinniottamistapauksissa.

B. RVA 23^1 §

1. Historiallinen katsaus

Verekseltään tavatun rikoksentekijän kiinniottaminen on vanhastaan ollut pelkästään rikosasian näyttökysymyksen kannalta tärkeä oikeus asianomistajalle. Tällä toimenpiteellä on ollut myös merkitystä rikoksentekijän rangaistukseen. Törkeämmistä rikoksista kiinniotto-oikeus on ollut kenellä tahansa.[1]

RVA 23 §:n alkuperäiset kiinniottosäännökset perustivat kenelle tahansa kiinniotto-oikeuden, jos rikoksentekijä tavattiin verekseltä tai pako-

---

[1] Ks. *Granfelt* 1937, 14 ja vuoden 1734 lain rangaistuskaari 1: 2 ja 1: 3 sekä rikoskaari 20: 7.

salta ja hänen osaltaan täyttyivät RVA 20 §:ssä mainitut vangitsemisen edellytykset tai hän oli RVA 21 §:n tarkoittama päihtynyt tai rauhanhäiritsijä. Lisäksi jokaisella oli oikeus ottaa kiinni keisarin ja suuriruhtinaan käskynhaltijan kuulutuksen nojalla vangittava henkilö.[2]

RVA 23 §:ää jouduttiin pariin otteeseen muuttamaan siltä osin kuin kysymys oli siitä, minkä viranomaisen antama kuulutus oikeuttaa toimittamaan kiinniottamisen,[3] kunnes vuonna 1948 toteutettiin vangitsemis-, pidättämis- ja kiinniottamissäännösten laajempi uudistaminen. *Hallituksen esityksessä* huomautettiin, että käytännössä on usein vaikeata, jopa mahdotonta todeta, että rikos on sellainen kuin RVA 20 tai 21 §:ssä on sanottu. Poliisimies tai yksityinen henkilö tavatessaan jonkun rikoksen teossa verekseltään tai pakosalta ei kiireessä ehdi — eikä hänellä useimmiten ole kykyäkään — arvioida sitä, ovatko ne monet ja perusteellisenkin harkinnan pohjalla usein vaikeasti ratkaistavat vangitsemisperusteet olemassa, joita RVA 20 §:n mukaan vaaditaan, vaan hän pääasiallisesti ulkoisten seikkojen nojalla toimittaa kiinniottamisen. RVA 23 §:ää esitettiin muutettavaksi siten, että kiinniottamiseen riittäisi, että on tehty rikos, josta voi tulla vankeutta, ja että joku tavataan siitä verekseltä tai pakosalta. Muutoksen sanottiin olleen noudatetun käytännön vahvistamista. Lisäksi viitattiin Ruotsin samansisältöiseen säännökseen.[4]

Vuonna 1956 sai RVA 23¹ § nykyisen sisältönsä (15. 6. 1956/353):

> »Jos joku on tehnyt rikoksen, josta saattaa tulla vankeutta, ja hänet tavataan verekseltä tai pakosalta, saa kuka tahansa ottaa hänet kiinni. Jokaisella olkoon niin ikään valta ottaa kiinni se, joka lääninhallituksen, keskusrikospoliisin päällikön, rajavartiostojen päällikön taikka poliisipäällikön antaman kuulutuksen mukaan on vangittava».

Tämä muutos koski vain etsintäkuulutuksen antamiseen oikeutettujen viranomaisten luettelon uusimista.[5]

---

[2] KM 1875: 9, 367—368 ja 391 (RVA 32 §), *KB* 1875: 9, 334 ja 356, *KM* 1884: 12, 148—149 (RVA 37 §), *KB* 1884: 12, 131, *Esitys* 36/1885, 134 (RVA 21 §), *Proposition* 36/1885, 117—118, *Esitys* 1/1888, 137 (RVA 21 §), *Proposition* 1/1888, 118, *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 126 (RVA 23 §) ja *Strafflagsutskottet* 1/1888, 114—115.

[3] *HE* 15/1932 ja L. 27. 1. 1933/26 sekä *HE* 2/1940 ja L. 2. 3. 1940/76.

[4] *HE* 184/1947, 6.

[5] *HE* 20/1956, 1 ja L. 15. 6. 1956/353.

2. Ulkomaisia jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevia säännöksiä

RVA 23[1] §:n esikuvana on ollut *Ruotsin* oikeudenkäymiskaaren (rättegångsbalken 18. 7. 1942) 24: 7[2]: »Träffas den som begått brott, varå fängelse kan följa, å bar gärning eller flyende fot, må han gripas av envar. Envar må ock gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne skall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.»[6]

Vastaavanlaisia säännöksiä on löydettävissä muun muassa Norjan, Tanskan, Saksan Liittotasavallan ja Saksan Demokraattisen Tasavallan prosessilaeista.

Norjan rikosprosessilain (lov om rettergangsmaaden i straffesaker 1. 7. 1887) mukaan jokainen voi ottaa kiinni epäillyn verekseltä tai pakosalta, mikäli myös muut kiinnioton edellytykset ovat olemassa. Lain 232 §:ssä säädetään: »Uden Beslutning af Dommer eller Ordre fra Paatalemyndighed kan Paagribelse ivaerksaettes af Politiets Tjenestemaend, naar saadan Beslutning eller Ordre ikke uden Fare kunde oppebies, og i samme Tilfaelde af Enhver, naar den Mistaenkte traeffes eller forfølges paa frisk Gjerning eller friske Spor.» Lain 228 §:n 1 kohdan mukaan voidaan pidättää se, jota pätevin perustein epäillään rangaistavasta teosta, josta voi seurata vankeutta yli kuusi kuukautta, kun hänet tavataan tai häntä seurataan verekseltä (på fersk gerning eller ferske spor) ja pidättämistä vaatii paon estäminen tai todisteiden turvaaminen. Rikosprosessilain 229 §:n 1 kohdan mukaan voidaan rangaistuksen suuruudesta riippumatta ottaa kiinni se, jota pätevin perustein epäillään rangaistavasta teosta, kun hänet tavataan verekseltä ja hän ei luovu rikollisesta toiminnastaan.[7]

Tanskan oikeudenkäyntilain (lov om rettens pleje 11. 4. 1916) 771[2] §:n nojalla oli ilman oikeuden antamaa päätöstä jokaisella kiinniotto-oikeus, mikäli rikoksentekijä tavataan rikosta tekemästä tai pakosalta (»traeffes i udførelsen af en forbrydelse eller på friske spor»). Vuonna 1978 muutettiin sanotun lain kiinniotto-oikeutta koskevia säännöksiä (8. 6. 1978/243). Jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskeva säännös tuli lain 755 §:ään. Sen 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus ottaa kiinni se, joka tavataan »under eller i umiddelbar tilknytning til udøvelsen af et strafbart

---

[6] Ks. Ruotsin RB 24: 7[2]:sta *Blomkvist* 1972, 69—70, *Dillén* 1947, 168—170, *Ekelöf* 1970, 37, *Olivecrona* 1968, 235 ja *SOU* 1977: 50, 82—83.

[7] *Skeie* 1939, 276—281.

forhold, der er undergivet offentlig påtale». Kiinniotettu tulee mahdollisimman nopeasti luovuttaa poliisille selvityksin kiinnioton ajankohdasta ja sen perusteista. Säännöksen 4 momentin mukaan kiinniottoon ei saa ryhtyä, jos vapaudenriisto asian laadun tai muiden olosuhteiden perusteella olisi kohtuutonta.[8]

Saksan Liittotasavallan rikosprosessilain (Strafprozessordnung 27. 1. 1877) 127 §:n mukaan on ilman oikeuden päätöstä jokaisella kiinniottooikeus, jos joku tavataan verekseltä tai pakosalta (»auf frischer Tat betroffen oder verfolgt»), ja jos epäillään hänen pakenevan tai hänen henkilöllisyyttään ei voida heti todeta. Myöskin syyntakeeton voidaan ottaa kiinni.[9] Aivan vastaavansisältöinen säännös on *Saksan Demokraattisen Tasavallan* rikosprosessilain (Strafprozessordnung 12. 1. 1968) 125¹ §:ssä.[10]

3. »*Rikos*»

RVA 23¹ §:ssä edellytetään, että on tehty *rikos,* josta saattaa seurata vankeutta. Jos kysymyksessä on oikeudenvastainen, syyllisyyttä osoittava erityisen tunnusmerkistönmukainen teko, joka lisäksi on rangaistusuhaltaan laissa mainittua törkeysastetta, ovat kiinniottamisen edellytykset olemassa. Ei kuitenkaan ole täysin kiistatonta ja selvää, että tässä säännöksessä tarkoitettaisiin rikoksella juuri tätä. Säännöksen perusteluissa puhutaan »ulkonaisten seikkojen» perusteella toimitettavasta kiinniottamisesta.[11] Tarkoitetaanko tällä mahdollisesti sitä, että tyydyttäisiin toteamaan pelkästään tunnusmerkistönmukaisuus ulkonaisena tapahtumien kuvauksena ilman huomion kiinnittämistä oikeudenvastaisuuteen tai syyllisyyteen?

Tämäntapaisiin ongelmiin on kiinnitetty huomiota vangitsemisen ja pidättämisen edellytyksiä ratkottaessa. Jos rangaistavasta teosta epäilty on alle 15-vuotias lapsi, jonka teko jää RL 3: 1:n nojalla rankaisematta, on katsottu, että häntä ei voida teostaan vangita tai pidättää, koska kysy-

---

8 Ks. *Betaenkning* 728/1974, 61—62, 64 ja 69—70. Ks. vanhemman lain osalta *Hurwitz* 1949, 635—637.

9 *Dalcke* 1961, 1463—1464, *Löwe & Rosenberg* 1967, 263—272 ja *Peters* 1966, 372—373.

10 *Beyer ym.* (Red.) 1968, 179—180 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 419—420.

11 *HE* 184/1947, 6.

myksessä ei ole rikos.[12] Sen sijaan muiden syyntakeettomuustapauksien osalta asian ratkaisu ei näytä näin selvältä. *Granfelt* toteaa vain, että samat näkökohdat, jotka on esitetty ikänsä puolesta syyntakeettomista, koskevat soveltuvin osin myös muusta syystä syyntakeettomia.[13] *Virolainen* lausuu perustelematta sen enempää kantaansa, että mielisairauden vuoksi syyntakeetonta ei voida pidättää.[14] *Tirkkonen* katsoo, että mielisairauden johdosta syyntakeetonta ei saa vangita. Hän edellyttää kuitenkin, että syyllisyyden puuttuminen on ilmeistä. Hän pitääkin käytännössä lähtökohtana mielisairaaksi epäillyn tekoon nähden, ellei sitä ole tehty mielisairaalassa, että kysymystä henkilön mielentilasta ei yleensä ole pidettävä ratkaistuna, ennen kuin siitä on saatu asianmukainen lääkärinlausunto. Tätä ennen Tirkkosen mukaan ei olisi estettä henkilön vangitsemiselle.[15] *Helmisen* mukaan saadaan henkilö, jonka voidaan arvella rikosta tehdessään olleen ymmärrystä vailla, pidättää ja vangita normaalein edellytyksin. Hän perustelee tätä sillä, että vasta tuomioistuin ratkaisee kysymyksen henkilön syyntakeettomuudesta. Helminen viittaa myös OK 17: 45:ään.[16] Tässä on säädetty mielentilantutkimukseen määräämisen edellytyksistä ja siitä käy ilmi, että tällaiseen joutuva henkilö voi olla vangittuna.

Vangitsemista tai pidättämistä ei pidetä sallittuna, jos teon harkitaan tapahtuneen tapaturmasta.[17] Oikeudenvastaisuuden poistavista perusteista on kiinnitetty huomiota hätävarjeluun ja todettu, ettei hätävarjeluna tehdystä rankaisemattomasta teosta voida vangita.[18]

Ruotsissa RB 24: 7²:n jokamiehen kiinniotto-oikeussäännöstä sovellettaessa *Dillénin* mukaan riittänee, että ulkoinen tilanne on sellainen, että se antaa aiheen otaksua käsillä olevan rikoksen. Rikoksen subjektiivisen puolen saanee säännöllisesti jättää huomioon ottamatta. Ei voi esimerkiksi vaatia, että kysymys syyntakeisuudesta olisi ilmeinen. Päinvastoin voidaan sanoa, että kiinniotto-oikeus voi olla, vaikka olosuhteet antaisivat aiheen arveluun, että tekijä on syyntakeeton. Hänen mukaansa voidaan

---

12 *Granfelt* 1937, 24, *Helminen* 1973b, 17—18, *Tirkkonen* 1972, 13 ja *Virolainen* 1974, 448.

13 *Granfelt* 1937, 25.

14 *Virolainen* 1974, 448.

15 *Tirkkonen* 1972, 13 erit. aliv. 12.

16 *Helminen* 1973b, 18.

17 *Tirkkonen* 1972, 13 ja *Virolainen* 1974, 448.

18 *Granfelt* 1937, 27, *Tirkkonen* 1972, 13 ja *Virolainen* 1974, 448.

esimerkiksi verekseltä tavattu surmaaja ottaa kiinni, vaikka kiinniottajalla olisi aihe otaksua tai hänelle olisi aivan selvää, että tekijä on mielisairas.[19]

Kiinniottamisen edellytyksiä arvioitaessa ei voitane asettaa kiinniottajalle kovin suuria vaatimuksia sen selvittämiseksi, että kysymyksessä oleva teko täyttää kaikki rikokselle asetettavat vaatimukset. Periaatteellisena lähtökohtana olisin valmis pitämään kuitenkin sitä, että on otettava huomioon sekä tunnusmerkistön objektiivinen että subjektiivinen puoli. Käytännössä kiinniottotilanne huomioon ottaen tämän selvittäminen jää kuitenkin usein puutteelliseksi. Tämä koskee yhtä hyvin oikeudenvastaisuutta kuin syyllisyyttä.

Jos kiinniottaja tietää, että teon tehnyt on alle 15-vuotias tai hän voi sen päätellä asianomaisen henkilön koon, käyttäytymisen ja muiden ulkoisten seikkojen perusteella, ei mielestäni ole perusteita kiinniottamiselle, vaikka tekijän henkilöllisyyden ja teon tarkemman selvittämisen vuoksi sitä olisi pidettävä tarpeellisena. RVA 23¹ § ei tunnusta yksityishenkilölle kiinniotto-oikeutta henkilöllisyyden selvittämiseksi. Siihen tarvitaan poliisimiestä.[20]

Rikoksentekijän syyntakeisuuteen vaikuttavan mielentilan selvittäminen on kiinniottotilanteessa useimmiten lähes mahdotonta. Kun oikeudenkäymiskaaren säännökset mahdollistavat mielentilantutkimukseen määrättävän henkilön vangittuna pitämisen, niin tämä näyttäisi vahvistavan sellaista käsitystä, että henkilöä olisi kiinniottamisen, pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä harkittaessa yleensä pidettävä syyntakeisena, kunnes luotettavasti on toisin osoitettu. Näin ollen lähinnä vain mielisairaalan potilasta voisi pitää kiinniottotilanteessa tällaisena henkilönä. Tämä puolestaan yleensä edellyttää, että kiinniottaja tuntee hänet sellaiseksi henkilöksi.

Mikäli kysymyksessä on aloitettu tai kohta päätä uhkaava oikeudeton hyökkäys hätävarjelulla suojattuja oikeushyviä vastaan, saa voimakeinoja käyttää myös syyntakeetonta hyökkääjää vastaan, kuten aikaisemmin on jo todettu. Hyökkäyksen torjuminen voi tapahtua myös kiinniottamalla. Tosin kiinniottaminen ei saisi jatkua uhan lakattua. Mutta uhan loppumisen selvittäminen voi käytännössä olla vaikeaa. Yhtenä ratkaisu-

19 *Dillén* 1947, 168 erit. aliv. 1.

20 Ks. PolL 13² §.

na tuleekin esille juuri mahdollisimman nopea poliisin apuun turvautuminen. Tällaisissa tapauksissa ei hätävarjeluoikeuden ja kiinniotto-oikeuden välillä todellisuudessa ole suurtakaan eroa.

Teon syyksiluettavuuden arviointi jää usein pelkästään ulkonaisten havaintojen varaan. Tekijän käyttäytyminen ja hänen toimintansa rikoksentekohetkellä ovat seikkoja, joista joudutaan päättelemään, olisiko teko tahallinen, tuottamuksellinen vai tapaturma. Viimeksi mainitussa tapauksessa ei ole kiinniotto-oikeutta, eikä myöskään tuottamuksellisesta teosta silloin, kun teko ei ole tuottamuksellisena rangaistava.

Jos teko on tehty oikeuttamisperusteen käsillä ollessa, ei sen johdosta saa kiinniottaa. Joskus on kiinniottotilanteessa vaikea selvittää, onko teko oikeudenmukainen vai oikeudenvastainen. Jos tällöin otetaan kiinni jostakin oikeudenmukaisesta teosta, on tapausta arvosteltava erehdystä koskevien sääntöjen mukaan.[21]

4. »*Saattaa tulla vankeutta*»

Rikokselle, jonka johdosta voidaan kiinniottaa, on asetettu edellytykseksi, että siitä »saattaa tulla vankeutta». Sanamuoto osoittaa aivan selvästi, että kysymyksessä on rangaistusmaksimi in abstracto eli se kovin rangaistusuhka, joka rikoksesta on säädetty. Rangaistuslajina mainitaan vain vankeus. Se voi olla säädettynä ainoana tai vaihtoehtoisena rangaistuslajina. Merkitystä ei ole sillä, mikä on todennäköinen käytettävä rangaistuslaji. Vankeuden tulee nimenomaan olla mainittuna rangaistusasteikossa. Se seikka, että todellisuudessa henkilö tulee suorittamaan rangaistuksensa sakon muuntorangaistuksena määrättynä vankeutena tai että viraltapanon sijaisrangaistuksena voi tulla vankeutta, ei oikeuta kiinniottamiseen.

Aina ei ole selvää, mikä on rangaistusmaksimi in abstracto. Samaa rikostyyppiä varten on monissa tapauksissa säädetty vaihtoehtoisia asteikkoja. Valinta rikostyyppiä varten säädetyn perusasteikon ja törkeitä ja lieviä tekomuotoja varten säädettyjen sivuasteikkojen välillä ratkeaa eri perustein sen mukaan, miten sivuasteikkojen soveltamisedellytykset on laissa säädetty. Joissakin tapauksissa sivuasteikkojen soveltamisedellytykset on lueteltu tyhjentävästi. Näissä tapauksissa on itse asiassa muo-

21 Ks. *Majanen* 1976, 123—128.

dostettu oma rikostyyppi (esimerkiksi RL 27: 1², 27: 2² ja 27: 3²). Eräissä tapauksissa sivuasteikkojen soveltamisedellytykset on havainnollistettu esimerkein, mutta sivuasteikon käyttö on mahdollista myös muissa kuin esimerkkeinä mainituissa tapauksissa. Nämä tapaukset voidaan jakaa kahteen pääryhmään sen mukaan, onko niiden laatimisessa noudatettu »vanhaa» tai »uutta» tekniikkaa. »Vanhoissa» säännöksissä on mainittuna joku tai joitakin tapauksia, joiden käsillä ollessa tulee soveltaa sivuasteikkoa, mutta näiden lisäksi on harkinnanvarainen mahdollisuus käyttää sivuasteikkoa (esimerkiksi RL 25: 9 ja 33: 1²). »Uudemman» lainkirjoitustekniikan mukaisesti tunnusmerkistössä on lueteltu joukko esimerkkejä, mutta nämä eivät ole tuomioistuinta sitovia, vaan ratkaisu tapahtuu sen mukaan, onko tekoa »huomioon ottaen rikokseen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat kokonaisuudessaan pidettävä törkeänä» (esimerkiksi RL 21: 6 ja 28: 2) tai vastaavasti perustunnusmerkistöä »vähäisempänä» (esimerkiksi RL 34: 14a² ja 14b²). Eräissä tapauksissa rikoksen tekomuoto arvioidaan lievemmäksi, jos rikos »teossa ilmenneet tai siihen johtaneet seikat huomioon ottaen, on katsottava vähäiseksi» (esimerkiksi RL 28: 3 ja 29: 3). Tosin lievät ja törkeät tekomuodot on usein erotettu omiksi pykäliksi, jolloin onkin puhuttava jo omista rikostyypeistä, kvalifioiduista ja privilegioiduista tunnusmerkistöistä, eikä perustunnusmerkistön sivuasteikoista. Eräissä tapauksissa laissa on oma rangaistusasteikko erittäin raskauttavien ja erittäin lieventävien asianhaarain varalta antamatta lainkaan esimerkkejä kysymykseen tulevista tapauksista.[22]

Uudemmassa lainkirjoituksessa on ilmaisu »erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehty» pyritty korvaamaan sanalla »törkeä». Sitä vastoin vastaavaa lyhyttä yleiskäsitettä sanonnalle »erittäin lieventävien asianhaarain vallitessa tehty» ei ole löydetty, vaan tällöin on joko pitäydytty tässä perinteisessä kirjoitustavassa tai puhuttu esimerkiksi lievästä, vähäisestä tai vähäpätöisestä rikoksesta taikka rikkomuksesta, joilla kaikilla voi olla myös muu merkitys.[23]

---

[22] *Anttila & Heinonen* 1975, 17 ja 1977, 241—243, *Halinen ym.* 1979, 131—132, *Lahti* 1974, 295—297 ja *Törnudd* 1971, 44—55. Ks. myös *R. Ellilä* 1949, 59 ja *Nousiainen* 1961, 159—161.

[23] Ks. *Lakivaliokunta* 11/1969 (HE 68/1966), 3: RL 21 luku, *Lakivaliokunta* 11/1970 (HE 52/1970), 3: RL 20 luku, HE 23/1972, 3—4 ja 9 sekä *Lakivaliokunta* 4/1972 (HE 23/1972), 3: RL 28, 29, 31, 36 ja 38 luvun säännöksiä ja *Lakivaliokunta* 17/1971 (HE 71/1971), 2: RL 34: 14a. Ks. myös *Lahti* 1974, 295—296 ja *Vikatmaa* 1971, 150.

Sekä rikos- että prosessioikeudellisessa lainsäädännössä on useita tapauksia, joissa on tiettyjä oikeusvaikutuksia eri tavoin ilmaistuilla rangaistusuhilla. RVA 23[1] §:n tulkinnan apuna lienevät parhaiten RVA 20 §:n vangitsemisedellytyksistä esitetyt näkökohdat. *Tirkkonen* on todennut, että RVA 20[1] §:ssä on kysymyksessä rangaistusmaksimi in abstracto eli rikoksesta lain mukaan seuraavan ankarimman rangaistuksen suuruus. Tässä on hänen mukaansa noudatettava tavallisia periaatteita, jolloin rangaistusmaksimi in abstracto on se ankarin rangaistus, mikä lain mukaan voidaan tuomita raskauttavien tai erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa. Rangaistuksen enentämis- ja vähentämisperusteet muodostavat sen sijaan itsenäisen rikostyypin omine rangaistusasteikkoineen, jolloin rangaistusmaksimina on in abstracto se ankarin rangaistus, mikä sanotusta rikostyypistä voi seurata raskauttavien tai erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa.[24] *Mandelin* ja *Nybergh* ovat ns. esitutkintapakettimietinnössä todenneet vastaavasti: »Mikä rangaistus rikoksesta saattaa seurata, olisi niin kuin nykyäänkin ratkaistava sen mukaan, mitä rikoksesta on säädetty rangaistukseksi asianhaarojen ollessa raskauttavat tai erittäin raskauttavat. Tämä edellyttää kuitenkin, ettei noita asianhaaroja ole laissa tyhjentävästi lueteltu.»[25]

Myös syyteoikeuden vanhentuminen on kytketty rikoksen törkeysasteeseen. Mittapuuna on rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus (»jos rikoksen kovin rangaistus on...»), jonka mukaan vanhentumisajat on porrastettu. Rikoslain alkuperäistä aina vuoteen 1973 voimassa ollutta syyteoikeuden vanhentumista koskevaa RL 8: 1:ää on tulkittu siten, että jos sama lainkohta sisälsi normaaliasteikon lisäksi sivuasteikkoja, ilman että erityisiä enentämis- tai vähentämisperusteita oli tyhjentävästi lueteltu, määräytyi vanhentumisajan pituus korkeimman vaihtoehtoisista rangaistusmaksimeista mukaan siitä riippumatta, minkälaisten asianhaarojen vallitessa konkreettinen rikos oli tehty. Sen sijaan eri lainkohdissa olevia saman perusrikoksen muunnelmia on pidetty omina rikostyyppeinä, joiden vanhentumisaika on määräytynyt sen mukaan, mitä säännöstä on sovellettu konkreettiseen tapaukseen. Rangaistuksen yleiset enentämis- ja

---

24 *Tirkkonen* 1972, 13—14 ja 1975, 187. Tirkkosen mukaan sovelletaan vastaavia periaatteita myös eräitä muita säännöksiä tulkittaessa: vanha OK 17: 8 (1972, 161—162), uusi OK 17: 8 (1975, 145 aliv. 40), OK 17: 45 (1972, 312 ja 1975, 175 aliv. 108).

25 *Mandelin & Nybergh* 1973, 76.

vähentämisperusteet vaikuttivat vanhentumisajan pituuteen pidentävästi tai lyhentävästi, mikäli sellainen seikka yksittäistapauksessa oli olemassa.[26]

Nykyisin voimassa olevassa RL 8: 1:ssä (16. 2. 1973/138) tilanne on toisin. Siinä nimenomaan todetaan, että »kovimmalla rangaistuksella tarkoitetaan sitä rangaistusta, joka tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä on asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa tehdystä rikoksesta säädetty enimmäisrangaistukseksi». Siis erityisten enentämis- ja vähentämisperusteiden vaikutus otetaan huomioon, mikäli sellainen on yksittäistapauksessa käsillä. Sen sijaan yleisiä rangaistuksen enentämis- tai vähentämisperusteita ei *hallituksen esityksen* mukaan enää ollut tarkoitus ottaa huomioon.[27]

RVA 23 §:n uudistuksen perustelut olivat hyvin niukat, minkä vuoksi niistä ei ole saatavissa johtoa puheena olevaan kysymykseen. *Lakivaliokuntakin* toteaa vain RVA 20 §:stä, että siinä »mainittuihin vangitsemisen edellytyksiin ei vaikuta se, että henkilö on vähentyneesti syyntakeinen, koska määräävänä pidetään sitä rangaistusta, mikä kysymyksessä olevasta rikoksesta yleensä voi seurata».[28] Toisaalta ns. RTA-paketin yhteydessä muutettiin RVA 20 §:n vangitsemisen edellytyksiä siten, että perussäännön mukaan rikoksentekijän saa vangita, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta yli vuoden, kun aikaisemmin saatiin vangita, jos teosta saattoi tulla vankeutta kaksi vuotta tai enemmän. Tätä perusteltiin sillä, että varallisuusrikoksia koskevien säännösten muuttamisen yhteydessä tehtyjen enimmäisrangaistusten alentamisen johdosta vangitseminen varkauden yrityksestä ja nuoren henkilön tekemästä varkaudesta ei enää ollut mahdollinen vangitsemista koskevan perussäännöksen mukaisesti.[29] Tästä lakivaliokunnan lausumasta on pääteltävissä, että vangitsemisen edellytyksiä harkittaessa on ratkaisevana ollut varkaudesta säädetty asteikko erittäin raskauttavien asianhaarain varalta, mutta toisaalta ainakin yritys ja nuoruus ovat sellaisia yleisiä vähentämisperusteita, jotka on otettava huomioon vangitsemisedellytyksiä harkittaessa. Varkaudesta säädetty maksimirangaistus (sellaisena kuin se oli laissa 14. 6. 1946/456) oli normaalita-

---

[26] Ks. *Koskinen* 1973b, 105 ja siellä mainittuja lähteitä erityisesti *Palme* 1942, 78—106 ja *HE* 130/1972, 3—4.

[27] *HE* 130/1972, 3—4. Ks. myös *Anttila & Heinonen* 1977, 230—231, *Halinen ym.* 1979, 216—217 ja *Koskinen* 1973b, 105—107.

[28] *Lakivaliokunta* 16/1947 (HE 184/1947), 1.

[29] *Lakivaliokunta* 6/1974 (HE 239/1972), 6.

pauksissa kaksi vuotta vankeutta ja erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa kuritushuonetta enintään neljä vuotta. Nykyisen RL 28: 1:n rangaistusmaksimi (laissa 30. 6. 1972/498) on kaksi vuotta vankeutta. Vanhan täysin harkinnanvaraisen sivuasteikon kumoaminen on vaikuttanut siihen, että yhden vähentämisperusteen vaikutus pudottaa rangaistusmaksimin alle kahden vuoden (1 vuoteen 6 kuukauteen), kun se laskettuna erittäin raskauttavien asianhaarojen varalta säädetystä asteikosta (riippumatta siitä olivatko sellaiset asianhaarat yksittäistapauksessa käsillä) olisi ollut kolme vuotta.[30]

Uusimissäännöstön kumoamisen jälkeen ei Suomen rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä enää ole rangaistuksen yleisiä enentämisperusteita. Myöskään rangaistuksen yleisillä vähentämisperusteilla ei ole käytännön merkitystä pohdittaessa RVA 23[1] §:n kiinniottamisedellytyksiä, sillä yleisiä vähentämisperusteita koskevat rangaistusasteikon muuntamissäännökset eivät vaikuta rangaistuslajiin. RVA 23[1] § edellyttää vain, että rikoksesta saattaa seurata vankeutta, minkä arviointiin ei vaikuta mitään yhden tai useamman vähentämisperusteen mahdollinen käsillä olo. Tämän vuoksi ei ole merkitystä, katsotaanko, että yleiset vähentämisperusteet on otettava huomioon tai jätettävä huomioon ottamatta tai tehtävä ratkaisu eri vähentämisperusteiden osalta eri tavoin, kuten voisi olla pääteltävissä kahdesta edellä selostetusta lakivaliokunnan lausumasta. Lakivaliokunnan kannanotosta vangitsemis-, pidättämis- ja kiinniottamissäännöstön uudistamisen yhteydessä ei ole syytä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä yleisten vähentämisperusteiden osalta. Valiokunta on kantanut erityistä huolta vain RL 3: 4:n tapauksista, jota osoittaa sekin, että sen esityksestä lisättiin RVA 30a §:ään 3 momentti: »Milloin rangaistus on tuomittu rikoslain 3 luvun 4 §:n perusteella alennettuna, harkitkoon oikeus, sen estämättä, mitä 1 ja 2 momentissa on säädetty, onko tuomittu yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä vangittava tai pidetävä edelleen van-

[30] Rangaistuksen yleisiä vähentämisperusteita ovat: nuoruus (RL 3: 2), vähentynyt syyntakeisuus (RL 3: 4), yritys (RL 4: 1) ja avunanto (RL 5: 3) sekä eräissä tapauksissa hätävarjelun liioittelu (RL 3: 9) ja pakkotila (RL 3: 10). Pääsäännön mukaan yhden vähentämisperusteen käsillä ollessa, jos on säädetty määräaika vankeutta tai sakkoa, on tuomittava enintään kolme neljännestä säädetystä ankarimmasta rangaistuksesta ja vähintään rangaistuslajin yleinen minimirangaistus. Ks. tarkemmin esim. *Halinen ym.* 1979, 133—136.

Kuritushuonerangaistus poistettiin Suomen rangaistusjärjestelmästä 19. 7. 1974/613 annetulla ja 1. 7. 1975 voimaan tulleella lailla. Ks. RL 2: 3.

gittuna».[31] Tämä kohta poistettiin laista vuonna 1974. Olisin valmis ymmärtämään lausuman paremminkin niin, että kun monessa tapauksessa ilman asiantuntijoiden suorittamaa tutkimusta on epäselvää, onko epäilty yleensä syyntakeinen, vähentyneesti syyntakeinen tai syyntakeeton, niin yleensä vangitsemisen edellytyksiä pohdittaessa voitaisiin lähteä siitä, että ilman selvää erityistietoutta pidetään henkilöä syyntakeisena ja sovelletaan normaalia asteikkoa harkittaessa vangitsemisen edellytyksiä. Joka tapauksessa mainitun perustelun yleistäminen koskemaan kaikkia yleisiä vähentämisperusteita olisi varsin rohkeaa ja vastoin yleistä käytäntöäkin.[32]

Yleisiä vähentämisperusteita enemmän merkitystä on nyt puheena olevan RVA 23¹ §:n tulkinnassa erityisillä enentämis- ja vähentämisperusteilla. Pykälän sanamuoto ei anna ohjetta sen tulkinnalle. Ottaen huomioon eräät muut sen säätämisen aikaan voimassa olleet vastaavantyyppiset säännökset, näyttäisi myös tämän pykälän osalta olevan perusteltua mukauttaa tulkintasuositukset niiden kanssa samanlaisiksi. Tämä merkitsisi sitä, että jos samassa lainkohdassa on säädetty asteikko erittäin raskauttavien tai raskauttavien asianhaarojen varalta ilman, että sen soveltamisedellytyksiä olisi rajattu, niin tämä asteikko määräisi myös kiinniottamisedellytykset. Tällainen säännös on esimerkiksi pesänkavaltamista koskeva RL 30: 1: »... rangaistakoon syyllinen pesänkavaltamisesta sakolla. Jos asianhaarat ovat erittäin raskauttavat; olkoon rangaistus vankeutta korkeintaan yksi vuosi».[33] Vastaavasti riippumatta siitä, onko teko tehty erikseen nimeämättömien lieventävien tai erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa, ratkaisevana olisi pidettävä kiinniottamisoikeuden kannalta normaaliasteikkoa, kuten esimerkiksi RL 16: 4: »Muu kapinassa osallinen tuomittakoon kuritushuoneeseen tahi vankeuteen korkeintaan kolmeksi vuodeksi, taikka, jos asianhaarat ovat erittäin lieventävät, ... sakkoon». Passiivista lahjomista koskevassa RL 40: 1:ssä säädetään: »... pantakoon viralta ... sekä tuomittakoon sitä paitsi, jos siihen on syytä, vankeuteen tai enintään neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Jos asianhaarat ovat lieventävät, erotettakoon rikoksen tekijä viran toimittami-

---

31 *Lakivaliokunta* 16/1947 (HE 184/1947), 1—2 ja 3.

32 Vrt. *Lakivaliokunta* 15/1972 (HE 130/1972), 3, jossa rikosoikeudellisen vanhentumisen osalta ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi asettaa rangaistusten vähentämisperusteita keskenään erilaiseen asemaan.

33 Vastaavanlaisia säännöksiä, joissa perusasteikossa on sakkorangaistusuhka, mutta erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa vankeutta RL 16: 9¹ ja 25: 10².

sesta tai rangaistakoon sakolla».[34] Tässä tapauksessa olisi ratkaiseva se asteikko, joka määräytyy sen mukaan, »jos siihen on syytä», koska senkään käyttämiseen ei ole mitään nimettyjä perusteita. Se olisi sitä paitsi ainoa asteikko, joka oikeuttaa kiinniottamiseen. Jos normaaliasteikon ohella on asteikot erittäin raskauttavia ja lieventäviä asianhaaroja varten, ratkaisevana on pidettävä erittäin raskauttavien asianhaarojen varalta säädettyä asteikkoa.

Aina ei ole kuitenkaan selvää edes se, onko kysymyksessä sivuasteikko vai oma itsenäinen rikostyyppi. Lainkirjoitustekniikka on vuosikymmenten kuluessa vaihdellut. Joskus voidaan katsoa, että saman pykälän eri momenteissa on kysymys vain samasta tunnusmerkistöstä sivuasteikkoineen, joskus kysymyksessä ovat selvästi eri rikostyypit omine rikosnimikkeineen. Lisäksi varsinkin uudemmassa lainsäädännössä on hajotettu saman perustunnusmerkistön tekomuodot omiin pykäliinsä. Aina linja ei ole ollut edes yhtenäinen. Esimerkiksi RL 36: 1:n petosta koskevassa säännöksessä on erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehdystä petoksesta säädetty rangaistusuhka ilman yhtään esimerkkiä näistä seikoista välittömästi petoksen perusasteikon yhteydessä. Sen sijaan lievää petosta koskeva tunnusmerkistö on saanut oman pykälänsä (RL 36: 1 a) pelkkine sakkoasteikkoineen.

Tapauksista, joissa sama perustunnusmerkistö on jaettu törkeisiin, tavallisiin ja lieviin tekomuotoihin ja niitä koskevat tunnusmerkistöt ovat saaneet omat pykälänsä, ovat kiinniottamissäännöstön kannalta erityisiä ongelmia aiheuttaneet lievää pahoinpitelyä (RL 21: 7) ja näpistystä (RL 28: 3) koskevat säännökset, joissa on rangaistusuhkana vain sakkoa. On pidetty selvänä, että tällainen lakitekninen ratkaisu merkitsee sitä, että kiinniottamisen edellytykset määräytyvät kunkin tekomuodon osalta itsenäisesti. Ennen vuotta 1970 lievästä pahoinpitelystä saatettiin tuomita vankeutta samoin kuin näpistämisestä vuoteen 1972 saakka. Tämän vuoksi ja kun niiden johdosta ei voida kiinniottaa, oikeusministeriössä valmistetussa ns. *esitutkintapakettimietinnössä* ehdotettiin kiinniottamisoikeus palautettavaksi näpistyksen osalta.[35] *Järjestys- ja turvallisuusasiaintoimikunta* puolestaan halusi lievää pahoinpitelyä koskevaan tunnusmerkis-

---

34 Vastaavanlaisia tapauksia, joissa (erittäin) lieventävien asianhaarojen vallitessa on vain sakkorangaistusasteikko RL 16: 9^2, 16: 13^1, 16: 25, 17: $3a^1$, 17: 4 ja 17: 5^2.

35 *Mandelin & Nybergh* 1973, 82.

töön myöskin enintään neljän kuukauden vankeusrangaistusuhan, jolloin myös lievään pahoinpitelyyn syyllistynyt voitaisiin kiinniottaa.[36]

Silloin kun erittäin raskauttavien tai erittäin lieventävien asianhaarain varalta säädetty asteikko on sijoitettu omaksi momentikseen varustettuna joillakin esimerkkitapauksilla mainituista asianhaaroista, ei kovimman rangaistuksen määräytyminen ole oikeuskäytännössä aina ollut lainkaan selvää. Yksi tällainen ongelmia aiheuttanut pykälä oli kavaltamista koskeva RL 29: 1 ennen vuoden 1972 uudistusta. Sanotun pykälän 1 momentissa oli kavaltamisen perustunnusmerkistö. Pykälän 2 momentissa oli lueteltu joukko esimerkkejä, joiden käsillä ollessa sovelletaan ankarampaa rangaistusasteikkoa, mutta näiden jäljessä lausuttiin »taikka jos asianhaarat muuten ovat erittäin raskauttavat». Muutamissa julkaistuissa vanhoissa KKO:n ratkaisuissa *(KKO 1934 II 233, 1938 II 606 ja 1940 II 14)* on katsottu, että koskei ollut näytetty/väitetty, että syytetty olisi tehnyt hänen syykseen luetun kavaltamisen RL 29: 1[2]:ssa mainittujen olosuhteiden vallitessa, syyteoikeus oli rauennut, kunnes täysistuntoratkaisussa *KKO 1959 I 2* katsottiin, että syyteoikeuden kavaltamisesta, jota ei ollut tehty erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa, on katsottava vanhentuvan kavaltamisesta erittäin raskauttavien asianhaarain varalta RL 29: 1[2]:ssa säädetyn rangaistusasteikon mukaisesti.[37] Sen sijaan tapauksessa *KKO 1957 II 8* on erään virkasyytejutun yhteydessä katsottu syyteoikeuden näpistämisen yrityksestä raukeavan sitä koskevan silloisen RL 28: 1[2]:n eikä varkauden yrityksestä 1 momentissa määrätyn rangaistusasteikon mukaisesti. KKO:n jaoston enemmistö totesi syytteessä olleen KO:n puheenjohtajan, joka ei ollut pitänyt rikosta vanhentuneena menetelleen virheellisesti, mutta koska kysymys siitä, minkä ajan kuluessa oikeus panna syytteeseen puheenaolevasta rikoksesta raukesi, oli tulkinnanvarainen, ei mainittua menettelyä luettu puheenjohtajalle syyksi virkavirheenä.[38]

---

[36] *KM* 1974: 92, liite s. 35—37.

[37] Myös petosrikoksen vanhentumisen katsottiin tapahtuvan erittäin raskauttavien asianhaarain varalta säädetyn asteikon mukaan. Petossäännös (RL 36: 1) erosi vanhasta kavaltamissäännöksestä siinä, että molemmat asteikot olivat samassa momentissa ja erittäin raskauttavista asianhaaroista ei ollut yhtään esimerkkiä. Ks. *KKO 1935 II 495, KKO 1938 II 549* ja *KKO 1956 II 89*. Viimeksi mainitusta myös *Salmiala* 1957, 56—57. Tässä tapauksessa katsottiin myös yksityisen asiakirjan väärentämisen, joka oli tehty erittäin lieventävien asianhaarain vallitessa, vanhentuvan korkeamman säännöllisen rangaistusasteikon mukaisesti.

[38] Ks. myös *KKO 1937 II 428*.

Kiinniotto-oikeuden sallivan rangaistusuhan määrittely siten, että se koskee vain yhtä ainoaa rangaistuslajia, sulkee käytännössä pois monet ongelmallisilta vaikuttavat tunnusmerkistöjen kirjoittamisratkaisut. Edellä kosketellut vanhat kavaltamista ja näpistämistä koskevat ongelmat on ratkaistu kirjoittamalla omat pykälänsä eri tekomuodoille, jolloin on voitu todeta, että kysymyksessä ovat omat tekotyypit: varkaus, törkeä varkaus ja näpistys ja vastaavasti kavallus, törkeä kavallus ja lievä kavallus. Ratkaisu on hyvin pitkälle kuitenkin näennäinen. Tunnusmerkistöt on kirjoitettu avoimiksi. Yksittäistapauksessa säilyvät samanlaiset ongelmat, kuin jos kaikki tekomuodot olisi kirjoitettu samaan pykälään tai jopa samaan momenttiin käyttäen joko nykyisiä luonnehdintoja »törkeä» ja »vähäinen» tai niiden asemasta vanhoja ilmaisuja »asianhaarat ovat erittäin raskauttavat/lieventävät».[39]

Esimerkiksi rajanvetoa näpistyksen ja varkauden tai lievän pahoinpitelyn ja pahoinpitelyn välillä ei ole helppoa tehdä ainakaan silloin, kun kysymyksessä on »verekseltä tai pakosalta» tämäntapaisesta rikoksesta tavattu. Yksityishenkilöllä ei ilmeisesti useinkaan ole riittäviä valmiuksia pystyä erottamaan näitä tekomuotoja edes teoreettisesti, ja vaikka hänellä olisi teoreettinen tieto asioista, niin sittenkin ratkaisu sisältää monia arvostuksenvaraisia kannanottoja, joiden johdosta se voi olla toinen kuin tuomioistuimen tekemä.

Joskus on yhteen pykälään sijoitettu useampia samaa perustunnusmerkistöä koskevia tapauksia, jotka saattavat tuottaa tulkinnallisia vaikeuksia. Esimerkiksi RL 38: 6a:ssä on neljänlaisia rangaistusasteikkoja: 1) luvattomasta käyttöönottamisesta sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta (1 momentti), 2) moottoriajoneuvon luvattomasta käyttöönottamisesta vankeutta enintään 2 vuotta (2 momentti), 3) moottoriajoneuvon törkeästä luvattomasta käyttöönottamisesta (»taikka rikosta on muusta sellaisesta syystä pidettävä törkeänä») kuritushuonetta[40] tai vankeutta enintään kolme vuotta (2 momentti) ja 4) omavaltaisesta käyttöönottamisesta (»jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettua rikosta on sen johdosta, että käyttämisestä ei ole aiheutunut mitään vahinkoa eikä vaaraa, taikka rikoksen

---

39 Ks. viimeaikaisesta suuntauksesta kohti entistä väljempiä tunnusmerkistöjä ja tuomioistuinten harkintavallan lisäämistä *Anttila & Heinonen* 1974, 28—29 ja 40—41, 1975, 15—16 ja 1977, 242—243, *Koskinen* 1973a, 311, *Lahti* 1974, 108, *Törnudd* 1971, 44—60 ja *Vikatmaa* 1971, 145. Ks. myös *KM* 1976: 72, 167—168.

40 Ks. RL 2: 3.

tapahtuessa vallinneiden olosuhteiden perusteella muutoin pidettävä vähäisenä») sakkoa (4 momentti). Pykälä muistuttaa jossakin määrin ennen vuotta 1972 voimassa ollutta RL 28: 1:ää. Tässäkin on lievä tekomuoto erotettu omaksi momentikseen ja sille on annettu oma rikosnimike, mutta sen soveltamisedellytyksiä ei ole lueteltu tyhjentävästi. Kun 4 momentista on ilmeisestikin haluttu tehdä oma rikostyyppinsä, joka aivan yhtä hyvin olisi voitu kirjoittaa esimerkiksi 6b §:ksi, niin kiinniottamisen edellytyksiä pohdittaessa tällaiset tapaukset tulisi arvioida erikseen. Näissä konkreettisissa tapauksissa ei siis olisi kiinniotto-oikeutta. Kysymyksessä on lähinnä vain kirjoitustapaero. Olisiko tilanne arvioitava toisin, jos 4 momentin loppuosa olisi kirjoitettu »taikka asianhaarat muutoin ovat erittäin lieventävät, tuomittakoon sakkoon»? Jos lähtökohdaksi otetaan vangitsemisedellytyksistä (tai vanhasta vanhentumissäännöstöstä) esitetyt näkökannat, niin ilmeisesti olisi. Nyt edellytykset määräytyisivät joko 1 momentin kahden vuoden maksimin tai 2 momentin törkeitä tapauksia varten säädetyn kolmen vuoden vankeusrangaistusmaksimin mukaisesti.

Eräissä tapauksissa lainsäätäjä on erotellut eri tapauksia sen mukaan, onko rikoksentekijä tehnyt teon tahallaan tai tuottamuksellisesti tai jollakin muulla tavalla on luonnehdittu teon subjektiivista puolta.[41] Näissä tapauksissa on katsottava säännöksen soveltamisedellytykset luetelluksi tyhjentävästi, joten tämäntyyppisissä tilanteissa kiinniottamisen edellytykset tulevat riippumaan siitä, onko teko tahallinen vai tuottamuksellinen tai onko se tehty lain tarkoittamassa erityisessä aikomuksessa jne. Jos konkreettisessa tapauksessa tällaisesta teosta ei ole säädetty vankeusuhkaa, ei teosta ole kiinniotto-oikeutta.

Yksityishenkilöltä vaaditaan, että hän pystyy in casu ratkaisemaan, onko kysymyksessä sellainen rikos, josta in abstracto voi tulla vankeutta. Tästä vaatimuksesta *Tirkkonen* toteaa, että »käytännössä sellaisen vaatimuksen asettaminen on suoranainen isku ilmaan». Hän katsoo, ettei yksityishenkilön kiinniottamisoikeutta pitäisi tehdä riippuvaksi rikoksen törkeysasteesta. Hän on taipuvainen yhtymään *Jotunin* ennen nykyisen RVA 23¹ §:n säätämistä tekemään lausumaan, jonka mukaan kiinniottaminen

---

41 Ks. esim. kuluttajansuojalaki (20. 1. 1978/38) 2: 11¹—²:

»Joka tahallaan rikkoo 2—5 §:n säännöksiä tai 6 §:n nojalla annettuja säännöksiä, on tuomittava *markkinointirikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Joka törkeästä tuottamuksesta rikkoo 1 momentissa tarkoitettuja säännöksiä, on tuomittava *markkinointirikkomuksesta* sakkoon.»

olisi luvallista silloin, kun rikoksentekijä on tavattu verekseltä tai pakosalta, olipa rikos mikä tahansa. Tirkkonen jatkaa: »Jos omaksuu tämän mielipiteen, on siis mahdollista sallia se, että verekseltä tai pakosalta tavattu rikoksentekijä otetaan identifioimistarkoituksessa kiinni silloinkin, kun rikoksesta ei saata tulla muuta kuin sakkorangaistus. RVA 23,1 §:n sananmukaisen tulkinnan mukaan ei sellainen olisi sallittua.»[42]

Tirkkonen menee kannanotossaan liian pitkälle tunnustaessaan kiinniotto-oikeuden identifiointitarkoituksessa silloinkin, kun rikoksesta saattaa tulla vain sakkorangaistus. Hänen näkemyksensä perustana on Jotunin vanhan RVA 23 §:n aikana esittämä näkemys. Tuolloin RVA 23[1] §:ssä viitattiin kiinniotto-oikeuden osalta RVA 20 ja 21 §:n edellytyksiin. RVA 20 §:n 3 kohdan mukaan oli mahdollista vangita tuntematon, joka kieltäytyi ilmoittamasta nimeään ja kotipaikkaansa tai jos oli syytä epäillä hänen antaneen niistä väärän tiedon. Vangittu oli kuitenkin päästettävä vapaaksi, kun oli saatu luotettava tieto henkilöllisyydestä. Nämä edellytykset olivat rikoksesta tulevan rangaistuksen suuruudesta riippumattomia. Vuonna 1948 rakennettiin RVA 23[1] §:n kiinniottoedellytykset tehdyn rikoksen rangaistusuhan mukaan. Lakitekstissä ei puhuta mitään erityisestä kiinniottamisesta identifioimistarkoituksessa. On kyseenalaista, oliko Jotunin vuonna 1945 esittämä näkemys sopusoinnussa silloisenkaan kiinniottamissäännöstön kanssa. Vielä vähemmän sitä mielestäni voi asettaa nykyisen säännöksen tulkinnan perusteeksi. On aivan toinen asia, mitä mieltä periaatteessa ollaan säännöksen onnistuneisuudesta. Kieltämättä RVA 23[1] § ei ole kovinkaan onnistunut säännös. Se jättää yksityiselle henkilölle eräissä konkreettisissa tapauksissa epäselväksi hänen oikeutensa. Lainsäätäjä ei ole kuitenkaan halunnut tunnustaa kiinniotto-oikeutta rikoksen törkeydestä tai lievyydestä riippumatta, vaan on asettanut tietyn, melko matalalla olevan kynnyksen. Kun Tirkkonen itsekin myöntää, ettei hänen näkemyksensä ole RVA 23[1] §:n sananmukaisen tulkinnan mukainen, niin mielestäni tästä sananmukaisuuden lähtökohdasta ei ole syytä poiketa, koska kysymys on perustuslailla turvatun vapauden loukkaamisesta. Lainvalmisteluasiakirjat eivät osoita lainsäätäjän tarkoittaneen muuta kuin mitä lakiin on kirjoitettu.

Vaikka lienee hyväksyttävä edellä esitetty rangaistusuhan in abstracto määräytyminen ankarimman asteikon mukaan, tässä suhteessa parempi ratkaisu olisi määritellä raja sen mukaan, miten teko konkreettisessa muo-

42 *Tirkkonen* 1972, 37 aliv. 4 ja *Jotuni* 1945d, 872—873.

dossa voi tulla rangaistuksi. Lieventävät tai raskauttavat asianhaarat olisi otettava huomioon sellaisena kuin ne todellisuudessa esiintyvät. Tosin tämän ratkaiseminen ei ole yksityishenkilölle varmaan myöskään helppoa. Yksi parannus säännökseen saattaisi olla kiinniotto-oikeuden salliminen rikoksentekijän henkilöllisyyden selvittämiseksi rikoksen rangaistuksesta riippumatta. Tosin tämä merkitsisi laajennusta jo muutoinkin melko pitkälle ulottuvaan kiinniotto-oikeuteen, minkä vuoksi sitä ei liene syytä suositella.

5. *»Verekseltä tai pakosalta»*

RVA 23¹ § edellyttää, että rikoksentekijä otetaan kiinni »verekseltä tai pakosalta». Jo hätävarjelusäännöksen tulkinnan yhteydessä on tarkasteltu lain käyttämää »verekseltä» ilmaisua.[43] RL 3: 7:n tulkinnassa on katsottu verekseltä takaisin ottamista olevan, kun rikoksentekijä on verekseltä tavattu, mutta itse takaisin ottaminen tapahtuu kiinteästi seuratun paon jälkeen. RVA 23¹ §:n mainінta »pakosalta» ei tuo kovinkaan paljoa lisää vallitsevaan verekseltä sanonnan tulkintaan. Tällainen laajennus voinee ehkä olla se, että kiinniottamisen ei välttämättä tarvitse olla rajoittunut juuri teosta tavattuun, vaan se olisi mahdollista, jos on riittävä varmuus siitä, että juuri pakeneva henkilö on vähän aikaisemmin tehnyt rikoksen. Tämä saattaisi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun joku on tavattu verekseltä, mutta rikoksentekijä pääsee pakenemaan ja joku kolmas saa tietää mainitun henkilön pakenevan rikospaikalta ja ryhtyy kiinniottotoimenpiteisiin.[44]

6. *Moottoriajoneuvossa pakenevan kiinniottamisesta*

Eräässä suhteessa ongelmallinen ja hieman ristiriitainen on RVA 23¹ §:n ja RL 3: 8⁴:n välinen suhde. Edellisessä puhutaan pakosalla olevan rikoksentekijän kiinniottamisesta. Jälkimmäinen myöntää voimakeinojen käyttöoikeuden, jos kiinniotettava tekee vastarintaa, kun sen sijaan

---

43 Ks. edellä 4 §. C.

44 *Alanko* 1941, 87: »Jos poliisi tai rikoksen silminnäkijä ajaa rikoksentekijää takaa, on jokaisella oikeus kiinniottamiseen.»

RL 3: 8[2]:n mukaan voimakeinoja saadaan käyttää myös pakenevaa kiinniotettavaa vastaan. Monessakaan tapauksessa ei liene helppoa toteuttaa pakenevan kiinniottamista täysin ilman voimakeinoja. Ratkaisun vaikeudesta on hyvänä esimerkkinä *oikeuskanslerin kirjeessä 25. 4. 1972 n:o 956* käsitelty tapaus. A oli seurattuaan tiepalvelutunnuksin varustetulla henkilöautolla B:n kuljettamaa henkilöautoa pysäyttämistarkoituksessa tahallaan ajanut vasemmalta puolen B:n kuljettaman henkilöauton eteen kiilaten sen ohjaamansa auton ja tien teräskaiteen väliin. Molemmat autot olivat toisiaan kolhittuaan pysähtyneet. B:n auton seuraaminen oli A:n kertoman mukaan aiheutunut siitä, että B oli ohittanut edellään ajaneen toisen, myös tiepalvelutunnuksin varustetun henkilöauton samalla sitä vaurioittaen ja vähän myöhemmin ajanut tahallaan tämän auton kylkeen kiinni. Poliisin saavuttua A:n ja B:n yhteenajopaikalle oli B toimitettu humalatilatutkimukseen ja sen perusteella katsottiin todennäköiseksi, että B oli ollut ajaessaan alkoholin vaikutuksen alainen. Oikeuskanslerin tiedusteluun perusteista, joiden nojalla A:n menettelyn B:n auton pysäyttämiseksi ei katsottu antavan aihetta syytetoimenpiteisiin, apulaisnimismies on ilmoittanut A:n toimenpiteiden katsotun tapahtuneeksi RL 3: 6:n tarkoittamana hätävarjeluna. Oikeuskansleri puolestaan toteaa, että liikenneministeriön ilmoituksen mukaan ei tiepalvelutoiminnassa käytetyille autoille ole annettu mitään erikoisoikeuksia muuhun liikenteeseen verrattuna. Sen jälkeen oikeuskansleri tarkastelee RVA 23[1] §:ää ja PolL 16 §:ää ja toteaa, että poliisilain kulkuneuvon pysäyttämistä koskeva säännös ei ole sovellettavissa yksityisen henkilön oma-aloitteisesti toimittamaan kulkuneuvon pysäyttämiseen. Edelleen hän viittaa RL 3: 8[4]:iin, jonka mukaan voimakeinoja saadaan käyttää vain vastarintaa kohdattaessa. Tämän kaiken perusteella oikeuskansleri katsoo, että koska A:lla ei ollut poliisivaltuuksia eikä hän B:tä takaa-ajaessaan myöskään ole ollut poliisia avustamassa, niin hänellä ei ole ollut lakiin perustuvaa oikeutta B:n kiinniottamiseksi käyttää edellä kerrotun laatuista voimakeinoa, joka hänen tietensä on käsittänyt B:n henkilökohtaisen turvallisuuden vaarantamisen ja ilmeisen vahingoittumisvaaran tämän kuljettamalle ajoneuvolle. A:n on tämän vuoksi katsottava mainitulla tavoin liikennesääntöjen vastaisesti menetellessään syyllistyneen varomattomuuteen liikenteessä ja siten rangaistavaan tekoon, koska hänen menettelylleen ei RL 3: 8:n eikä muunkaan lainsäännöksen nojalla ole löydettävissä perustetta, joka poistaisi rangaistavuuden. Koska kysymys voimakeinojen käyttämisen sallittavuudesta RVA 23[1] §:n tarkoittamissa tapauksissa on

kuitenkin tulkinnanvarainen, oikeuskansleri katsoo, ettei A:ta tämän vuoksi ole asetettava menettelystään syytteeseen.[45]

Edellä esitetyssä oikeustapauksessa lienee epäilyksetöntä, että kysymyksessä on rikos, josta saattaa tulla vankeutta. Sekä varomattomuudesta liikenteessä että myöskin TLL 9 §:n blankosäännöksen mukaan rangaistavasta liikennerikkomuksesta on maksimirangaistus kolme kuukautta vankeutta. Lisäksi B oli tavattu verekseltä ja hän oli pakenemassa onnettomuuspaikalta, josta rikoksesta on myös vankeusuhka TLL 8a §:n mukaan, joten näiltä osin täyttyivät kiinniottamisen edellytykset. Sen sijaan täyttymättä on RL 3: 8⁴:n edellytys vastarinnasta. Pakeneminen ei ole vastarintaa. A:lla oli kiinniotto-oikeus, jonka toteuttamiseksi hän oli ryhtynyt takaa-ajoon B:n ollessa pakosalla. Koska A oli yksityishenkilö (hänen toimintansa vapaaehtoisessa tiepalvelutehtävässä ei pelkästään tällä perusteella muuta hänen asemaansa toiseksi), hänen olisi tullut tyytyä pelkkään takaa-ajoon, jonka vaikutuksesta hän olisi saanut B:n luopumaan pakenemisesta ja pysäyttämään ajoneuvonsa, jolloin A:lla olisi ollut mahdollisuus ottaa hänet kiinni B:n ollessa tällöin lähinnä passiivinen osapuoli. Vasta jos B olisi vastarintaan ryhtymällä ruvennut estämään kiinniottamista, soveltuisi RL 3: 8⁴.

Liikennerikosten suojeluobjektina on *Reino Ellilän* mukaan yleinen liikenne ja liikenneturvallisuus.[46] Nämä ovat sellaisia intressejä, joiden pelastamiseksi ei hätävarjelusäännöstö sovi. Apulaisnimismies vedotessaan A:n hätävarjeluoikeuteen puheena olevassa tilanteessa oli siinä mielessä oikeassa, että jossakin tapauksessa voi tieliikenteessäkin olla kysymyksessä aloitettu tai kohtapäätä uhkaava oikeudeton hyökkäys hätävarjelulla suojattavia oikeushyviä vastaan. Tällaisena en kuitenkaan näkisi edes rattijuopumusta, vaikka se voikin olla suuri vaaratekijä muiden liikenteessä kulkevien hengelle, terveydelle tai omaisuudelle. Hätävarjelusäännöstö edellyttää konkreettisempaa uhkaa. Tällainen on esimerkiksi puheena olevassa tapauksessa mainittu tahallinen toisen auton vahingoittamisyritys. Se sisältää hyökkäyksen ainakin omaisuutta, mutta eräissä tapauksissa myös ruumiillista koskemattomuutta, jopa henkeäkin kohtaan. Tämän estämiseksi on oikeus käyttää voimakeinoja. Kun hyökkäys on ohi, niin samalla on myös hätävarjeluoikeus päättynyt, ellei tilanne osoita

---

45 *OKa* 1972, 36—38 ja *Syyttäjäsanomat* 4/1972, 6—8. Tästä lyhyesti myös *Kuusimäki* 1977, 207—208.

46 *R. Ellilä* 1974, 69.

käsillä olevan uuden hyökkäyksen uhkaa. Jos tekijä on lähtenyt ajamaan pakoon, niin hyökkäys on siltä erää ohi. Vaikka pako saattaa aiheuttaa uusia vaaratilanteita toisten henkilöiden hätävarjelulla suojatuille intresseille, ei hätävarjelutilanteen automaattinen jatkuminen ole enää perusteltavissa.

Kun käsillä on vaaran aiheuttaminen liikenteessä, herää kysymys, voiko tilannetta arvioida pakkotilasäännöstön mukaan. Voisiko silloin puhua itsensä tai toisen, omansa tai toisen omaisuuden pelastamisesta pakottavasta vaarasta? Joissakin tapauksissa näin saattaisi olla. Useimmiten lienee kuitenkin kaukaa haettua puhua pakkotilasta, jonka johdosta esimerkiksi liikenneonnettomuuspaikalta pakeneva tulisi voida ottaa kiinni, jotta hän ei jatkaisi vaarantamistaan.[47] Myöskään rattijuopon liikenteelle aiheuttamaa vaaraa ei voitane automaattisesti luonnehtia pakottavaksi RL 3: 10:n suojaamille oikeushyville.

Oikeuskansleri torjuu myöskin selvästi sen mahdollisuuden, että A olisi ollut poliisia avustamassa. Hänen toimittamansa häiriötöntä ja turvallista tieliikennettä edistävä vapaaehtoinen tiepalvelutoiminta ei ole poliisin apuna olemista RL 3: 8:n merkityksessä. Olisiko A:lla sitten poliisin apuna toimiessaan ollut oikeus ajoneuvon pysäyttämiseen mainitulla tavoin? PolL 16 §:n mukaan on moottoriajoneuvo ja muu kulkuneuvo virkapukuisen tai näkyvästi virkamerkillä varustetun poliisimiehen antamasta, selvästi havaittavasta *pysähdysmerkistä heti pysäytettävä.* Jollei kulkuneuvoa pysäytetä, on poliisimiehellä *oikeus,* sisäasiainministeriön sellaisen tapauksen varalta antamia ohjeita noudattaen, *käyttää* sellaisia *voimakeinoja,* jotka ovat tarpeen kulkuneuvon pysäyttämiseksi. Tällöin ei kuitenkaan saa käyttää ankarampia voimakeinoja kuin mitä voidaan pitää puolustettavina huomioon ottaen tilanne ja virkatehtävän laatu. Myös sillä, jolle on annettu poliisimiehen valtuudet, on poliisitehtävänsä suorittamiseksi ja sen rajoissa sama oikeus.[48] Tässä pykälässä ei puhuta mitään mahdollisesta apuna olevasta yksityishenkilöstä. Vuoden 1966 poliisilain muutamia erityistapauksia koskevien voimakeinojen käyttösäännösten (16, 18 ja 20 §) ja vuonna 1967 uusittujen RL 3: 8:n ja 16: 6:n

---

47 Ks. *Kuusimäki* 1977, 197—201. Vrt. myös *Baldus* 1970, 50, *Eser* 1976, 103—107 ja *Kratzsch* 1968, 26—29.

48 Edelleen puuttuvat PolL 16 §:ssä tarkoitetut sisäasiainministeriön antamat ohjeet kulkuneuvon pysäyttämisestä voimakeinoin lukuunottamatta vuonna 1976 annettuja ohjeita piikkimaton käytöstä moottoriajoneuvon pysäyttämiseen (Sisäasiainministeriön yleiskirje 14. 9. 1976 N:o 4298/478/76).

välinen suhde on jossakin määrin epäselvä. Jälkimmäisen uudistuksen yhteydessä sekä eduskunnan *lakivaliokunta* että itse *eduskunta vastauksessaan* kiinnittivät tähän huomiota. Eduskunta lausui »pitävänsä välttämättömänä, että voimakeinojen käyttämisen oikeutta poliisilaissa eri tilanteita silmällä pitäen täsmennetään ja että Hallitus antaa Eduskunnalle mahdollisimman pian sellaisen esityksen, jossa poliisilain säännökset saatetaan sopusointuun rikoslain 3 luvun 8 §:n ja 16 luvun 6 §:n uusittujen säännösten kanssa».[49] Tosin lakivaliokunnan lausumasta on pääteltävissä, että ristiriita koski PolL 18 ja 20 §:ää eikä 16 §:ää ja käytettävissä olevien voimakeinojen määrää.[50]

PolL 16 §:ssä on voimakeinojen käyttämiseen oikeuttava normi sijoitettu ensiasteen toimivaltanormin yhteyteen. Tämä on ymmärrettävää, koska sitä säädettäessä puuttuivat nykyiset yleissäännökset voimakeinojen käytöstä. *Kuusimäki* on katsonut, että pienistä sanallisista eroista huolimatta RL 3: 8 ja PolL 16 § ovat sopusoinnussa niin, ettei mitään lex specialis ajattelua tässä yhteydessä tarvita. Hänen mukaansa RL 3: 8¹ riittäisi kattamaan voimankäytön koko alueen.[51] Kuusimäki lienee vahingossa viitannut vain mainitun pykälän 1 momenttiin, sillä jo sanotun pykälän esityöt osoittavat, että pelkkä 1 momentti ei ole riittävä. Juuri 2 momenttiinhan sisältyy voimakeinojen käyttö kiinniotettavaa pakenevaa vastaan. Lisäksi 2 momentin ja 4 momentin välinen suhde ei ole lainkaan selvä. Olen kuitenkin edellä päätynyt siihen, että poliisimiehen kiinniotto-oikeus määräytyy RL 3: 8²:n nojalla. RVA 23¹ § on säännös, joka luo nimenomaan alemmille poliisimiehille, joilla ei ole vangitsemis- ja pidättämisoikeutta, mahdollisuuden ottaa rikoksentekijä kiinni verekseltä tai pakosalta. Jos ymmärretään niin kuin olen tehnyt, että RL 3: 8² koskee vain viranomaisten ja eräiden näihin verrattavien henkilöiden voimakeinojen käyttöä ja että se on nähtävissä alkuosaltaan vain 1 momentin jatkona, niin tällöin vangitsemisoikeutta vailla oleva poliisimies kiinniottaessaan nojautuu jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevaan RVA 23¹ §:ään, mutta virka-asemansa perusteella hänellä on oikeus kohdistaa voimakeinoja myös pakenevaan. Jos tämä hyväksytään, merkitsee se, että yksityishenkilö voisi olla poliisimiehen apuna. Tällöin hänellä olisi

---

49 *Lakivaliokunta* 12/1967 (HE 67/1966), 2 ja *Eduskunnan vastaus* 12. 12. 1967 (HE 67/1966), 1.

50 *Sinisalo* 1971, 141 katsoo lakivaliokunnan erehtyneen päätelmissään.

51 *Kuusimäki* 1977, 202.

sama oikeus kuin poliisimiehellä käyttää voimakeinoja myös pakenevaa eikä vain vastarintaa tekevää henkilöä kohtaan.

RL 3: 8[4] ei ole kovinkaan onnistuneesti laadittu säännös. Siinä rajataan suppeammalle sovellutusalalle eräät aikaisemmin samassa pykälässä jo käsitellyt tapaukset tekemättä tarkempaa selvitystä siitä, että 4 momentti on aivan ilmeisesti tarkoitettu koskemaan todella vain sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole viranomaisia (poliisimiehiä), mutta se ei ole selvästi mistään havaittavissa. Ilman 4 momentin aiheuttamia ongelmia olisi selvää, että PolL 16 § on pääosin tarpeeton. Poliisin antaman pysähdysmerkin noudattamatta jättäminen on TLA 6 §:n ja TLL 9 §:n nojalla rangaistava sakolla tai enintään kolmen kuukauden vankeudella, mikä oikeuttaa kenet tahansa ottamaan tällaisen henkilön kiinni verekseltä tai pakosalta. Nyt kuitenkin RL 3: 8[4] edellyttäisi vastarintaa. Tämän vuoksi PolL 16 § puoltanee edelleen paikkaansa eräiden epäselvyyksien välttämiseksi. Toisaalta tällainen säännös, jossa ei puhuta mitään apuna olevasta henkilöstä tuo toisen ongelman. Joka tapauksessa yksityishenkilölläkin on RVA 23[1] §:n jokamiehen itsenäinen kiinniotto-oikeus, mutta voiko hän lainkaan käyttää voimakeinoja poliisimiehen apuna pakenevaa kiinniotettaessa. Jos annamme PolL 16 §:lle itsenäisen erityissäännöksen merkityksen, niin silloin apuna olevalla henkilöllä ei ole voimankäyttöoikeutta, sen enempää kuin hänellä olisi itsenäisesti toimivana kiinniottajana. Sen sijaan jos RL 3: 8[2] poliisilakia uudempana käsittäisi myös tämän laatuiset tilanteet toisen asteen toimivaltanormina myös suhteessa PolL 16 §:ään, niin tällöin myös apuna olevalla olisi samat oikeudet voimakeinojen käyttöön. Olisin taipuvainen hyväksymään jälkimmäisen kannan, vaikka lainsäädäntötoimenpiteet asian selvemmin ratkaisisivat.

7. *Kiinniottaminen etsintäkuulutuksen perusteella*

RVA 23[1] §:n loppuosassa annetaan niinikään jokaiselle »valta ottaa kiinni se, joka lääninhallituksen, keskusrikospoliisin päällikön, rajavartiostojen päällikön taikka poliisipäällikön antaman kuulutuksen mukaan on vangittava». Tätä luetteloa kuulutuksen antamiseen oikeutetuista virkamiehistä on moneen kertaan muutettu.[52] Se olisi voitu muuttaa jälleen samalla, kun uusittiin vangitsemiseen oikeutettujen viranomaisten luettelo (L. 9. 2. 1979/163), jossa muun muassa rajavartiostojen päällikkö

[52] Nykyinen luettelo L. 15. 6. 1956/353 (HE 20/1956).

muutettiin yhtäpitävästi rajavartiolaitoksesta annetun lain kanssa rajavartiolaitoksen päälliköksi. Myöskään termi poliisipäällikkö[53] ei vastaa nykyistä poliisiorganisaation nimikkeistöä. Tällä tarkoitetaan poliisipiirin päällikköä. Tämä termi tuli RVA 23¹ §:ään vuonna 1948, jolloin sillä enemmittä perusteluitta korvattiin aikaisempi nimike »poliisimestari».

Mikäli kysymyksessä on mainitun viranomaisen antama etsintäkuulutus, jonka nojalla henkilö on vangittava, ei yksityisen henkilön tarvitse ryhtyä tutkimaan edellytyksiä sen enempää. Vastuu siitä, että vangitsemisedellytykset ovat olemassa, on kuulutuksen antaneella viranomaisella. Mitään yleistä vangituksi määrätyn henkilön kiinniotto-oikeutta ei ole, vaan se voi tapahtua vain kuulutuksen perusteella. Tuomioistuimen vangituksi määräämän henkilön kiinniottoon ei yksityisellä ole oikeutta,[54] ennen kuin siitä on annettu asianmukainen hallintoviranomaisen etsintäkuulutus. Kysymyksessä ovat henkilöt, jotka on vangittava vireillä olevaa tai vireille pantavaa oikeudenkäyntiä varten tai toimitettavaksi suorittamaan aikaisemmin tuomittua rangaistusta.[55] Myös irtolaisasetuksen 8 §:n nojalla voidaan *vangitun* tai työlaitoksesta karanneen irtolaisen laitokseen saattamiseksi tai palauttamiseksi antaa etsintäkuulutus.

Käytännössä etsintäkuulutusten tiedottaminen tapahtuu keskusrikospoliisin toimesta, jonka tehtävänä on julkaista poliisisanomia, jotka sisältävät rikollisia ja rikoksia koskevia sekä muita poliisitoiminnassa tarpeellisia tiedotuksia (PolA 28 §). Tämä tiedottamistapa merkitsee normaalisti sitä, että etsintäkuulutus tulee vain poliisiorganisaation piirissä toimivien tietoon. Poikkeuksellisesti se voi tulla eri tiedotusvälineiden kautta laajempaankin tietoon. Toisaalta tällainen järjestely, että tieto jää poliisiorganisaation sisälle on useimmiten vain hyvä asia. Ei liene lainkaan tarpeellista, että yksityiset kansalaiset ryhtyisivät laajemmassa mitassa harjoittamaan tehtäviä, joiden suorittaminen kuuluu siihen koulutuksen saaneille poliisimiehille.

C. Poliisilain 20⁴ §

RL 3: 8⁴:ssä on toisena erityistapauksena mainittu PolL 20⁴ §:n nojalla tapahtuva kiinniottaminen. Aikaisemmin oli RVA 21 §:ssä säännöksiä

[53] Tosin tätä termiä käytetään PolL 25 §:ssä.

[54] *Granfelt* 1937, 46—47 ja *Tirkkonen* 1972, 36 aliv. 2.

[55] *Tirkkonen* 1972, 37.

toimenpiteistä, joihin voitiin järjestyksen ylläpitämiseksi ryhtyä sellaiseen henkilöön nähden, joka esiintyi päihtyneenä yleisellä tai yksityisellä paikalla. Poliisilain säätämisen yhteydessä katsottiin, että päihtyneen poistaminen, kiinniottaminen ja säilössä pitäminen ovat poliisitoimenpiteitä, minkä vuoksi tällaiset säännökset sopivat paremmin poliisilakiin kuin rikoslain voimaanpanoasetukseen.[56]

PolL 20 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus tarvittaessa voimakeinoinkin poistaa, ottaa kiinni ja toimittaa säilöön päihtynyt henkilö. Se voi tapahtua paitsi yleiseltä paikalta tai julkisesta tilaisuudesta myöskin määrätyin edellytyksin yksityiseltä paikalta.

PolL 20[4] §:ssä on yksityishenkilön voimakeinojen käytöstä seuraava säännös:

> »Milloin päihtynyt yleisellä paikalla, julkisessa tilaisuudessa tai muualla väkivaltaisella tai sitä uhkaavalla tai meluavalla käyttäytymisellään häiritsee yleistä tai yksityistä rauhaa taikka vaarantaa turvallisuutta, on myös yksityishenkilöllä, jollei poliisin apua ole saatavissa, oikeus voimakeinoinkin poistaa päihtynyt sekä tarpeen vaatiessa ottaa hänet kiinni. Kiinniottamisesta on kuitenkin viivytyksettä ilmoitettava poliisille tai toimitettava kiinniotettu poliisin huostaan. Poliisin asiana on päättää, onko kiinniotettu laskettava vapaaksi vai onko hänet toimitettava säilöön selviämistä varten».

PolL 20[4] § sai tämän nykyisen sisältönsä vuonna 1973 (8. 6. 1973/462), jolloin sen viimeistä lausetta muutettiin säädettäessä laki päihtyneiden käsittelystä (8. 6. 1973/461).

Tämä yksityishenkilölle säädetty oikeus on nimenomaisesti toissijainen, vain jollei poliisin apua ole saatavissa. Vasta *laki- ja talousvaliokunta* asettui tässä lakitekstissä ilmenevälle kannalle.[57] *Hallituksen esityksen* mukaan poliisin apuun turvautuminen ei olisi kaikissa tapauksissa ollut näin ehdotonta.[58] Tosin perusteluissaan laki- ja talousvaliokunta on mennyt pidemmälle kuin mitä itse lakiteksti näyttäisi edellyttävän lausuessaan, että tässä »tarkoitettu oikeus olisi rajoitettava tapauksiin, joissa poliisin tai poliisiin rinnastettavan järjestysmiehen apua ei ole saatavissa».[59] Tämä on periaatteessa hyväksyttävä näkemys. Kun tätä

---

56 *HE* 130/1964, 4, *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964), 3 sekä sen liitteenä oleva Lakivaliokunnan lausunto n:o 2/1965, 16—17.

57 *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964), 3 ja 7.

58 *HE* 130/1964, 8.

59 *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964), 3.

lausumaa ei kuitenkaan ole kirjoitettu lakiin, on siihen suhtauduttava tietyin varauksin. Laki- ja talousvaliokunta lienee tarkoittanut poliisipiirin päällikön hyväksymiä järjestysmiehiä huvitilaisuuksiin, majoitus- ja ravitsemisliikkeisiin tai yleisiin kokouksiin. Vaikka näille henkilöille on myönnetty erityisiä oikeuksia järjestyksen pitämiseksi ja he nauttivat tehostettua rikosoikeudellista suojaa kohdatessaan vastarintaa ja haitantekoa, he eivät kuitenkaan ole virkamiehiä rikoslain tarkoittamassa merkityksessä. Laissa julkisista huvitilaisuuksista on erityinen säännös (11 §), joka koskee julkisesta huvitilaisuudesta poistamista ja kiinniottamista. Lisäksi tällaiset henkilöt on RL 3: 8¹:ssa rinnastettu voimakeinojen käyttöoikeuden osalta poliisimiehiin. Kun heitä ei nyt ole erikseen mainittu PolL 20⁴ §:ssä, niin pelkästään valmisteluasiakirjoissa oleva viittaus ei ole riittävä. Tosin käytännössä tällainen rajoitus itse lakitekstissä olisi ollut paikallaan. Suositeltavaa on, että julkisissa huvitilaisuuksissa ensin pyritään turvautumaan järjestysmiehen apuun. En kuitenkaan pitäisi tätä nyt ehdottomana edellytyksenä, vaikkakin sillä on ilmeisesti merkitystä arvioitaessa, onko yksityishenkilö pysynyt sallittujen voimakeinojen rajoissa. Sitä paitsi varmin tapa selvittää, onko poliisin apua saatavissa, on tiedustella sitä järjestysmieheltä, joka kaiken lisäksi saattaa myös itse olla poliisimies.

PolL 20⁴ §:ssä tarkoitetut toimenpiteet voidaan kohdistaa vain päihtyneeseen henkilöön. Pykälän 1 momentista voidaan havaita, että kysymyksessä voi olla sekä alkoholipitoisesta että muusta päihdyttävästä aineesta päihtynyt henkilö. Sen arvioiminen, milloin henkilö on päihtynyt, voi joissakin tapauksissa olla vaikeaa.[60] Kaikissa tapauksissa päihdyttäviä aineita nauttinutta ei voida pitää päihtyneenä, vaan nautitun aineen tulee selvästi vaikuttaa henkilön toimintoihin. Milloin näin on katsottava tapahtuneen, jää riippumaan arvostuksista ja voi hyvinkin paljon vaihdella eri ihmisten käsityksissä. Tämän vuoksi puhuminen päihtyneestä rakentuu varsin epävarmalle perustalle. Täytyisi »koettaa löytää mittapuu, jonka terveiden ihmisten käsitys yleisesti hyväksyy», kuten *Honkasalo* on juopumuksen määrittelyssään todennut.[61]

---

[60] Ks. *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964), 10, jossa mietintöön jätetyssä vastalauseessa kiinnitettiin mm. tähän huomiota. Vastalauseen laatijat halusivat jättää koko 4 momentin pois poliisilaista. Ks. myös näkökohtia, joita on esitetty nyttemmin kumotun RL 43: 6:n juopumuksen tulkinnasta *Forsman* 1938a, 122—125, *Honkasalo* 1960, 85—86 ja *Serlachius* 1924, 104—105.

[61] *Honkasalo* 1960, 86.

PolL 20[4] §:n mukaan kysymyksessä voi olla päihtynyt, joka esiintyy yleisellä paikalla, julkisessa tilaisuudessa tai muualla. Säännös ei siis rajoitu vain julkisiin tilaisuuksiin, vaan esiintyminen voi tapahtua missä tahansa myöskin yksityisellä paikalla. Nuo esimerkit tapahtumapaikasta ovat tarpeettomia. Niiden mainitseminen saattaa aiheutua siitä, että *hallituksen esityksessä* puheena oleva momentti oli laadittu toisin. Siinä oli erotettu toisaalta yleisellä paikalla tai yleisessä kokouksessa taikka muussa julkisessa tilaisuudessa päihtyneenä esiintyneeseen kohdistettavat voimakeinot, joihin oli oikeus turvautua vain, mikäli poliisin apua ei ollut saatavissa. Toisaalta siinä oli kysymys voimakeinojen käytöstä siitä riippumatta, oliko poliisin apua ollut saatavissa, jos päihtynyt muutoin kuin yleisellä paikalla tai julkisessa tilaisuudessa väkivaltaisella tai väkivaltaa uhkaavalla käyttäytymisellään häiritsee yleistä tai yksityistä rauhaa tai vaarantaa turvallisuutta.[62] *Laki- ja talousvaliokunta* halusi rajoittaa voimakeinojen käyttötilanteita ja yhdisti sanotut kaksi eri tilannetta.[63] Näin säädettynä PolL 20[4] § merkitsee sitä, että yksityishenkilöllä ei ole toimenpiteidensä käytössä alueellisia rajoituksia, niin kuin saman pykälän 1—3 momentissa on poliisille säädetty. Kun 4 momentti kuitenkin edellyttää ensisijaisesti poliisin apuun turvautumista, niin tällä perusteella laajentuvat myös poliisin päihtyneeseen kohdistettavat toimenpiteet 1—3 momentin alueellisista rajoituksista huolimatta mihin paikkaan tahansa. Näyttää siltä, että PolL 20 § on laadittu mutkikkaammaksi kuin olisi ollut välttämätöntä.

PolL 20[4] § ei oikeuta yksityishenkilöä ryhtymään toisen poistamiseen tai kiinniottamiseen pelkästään päihtymyksen perusteella, vaan lisäkriteerinä on, että päihtynyt väkivaltaisella tai sitä uhkaavalla tai meluavalla käyttäytymisellään häiritsee yleistä tai yksityistä rauhaa taikka vaarantaa turvallisuutta. Kysymyksessä on siis tosiasiallisen rauhantilan järkyttäminen, joka voi olla yhtä hyvin yleisen järjestyksen rikkomista kuin rauhan häiritsemisestä yksityisellä alueella. Voisi sanoa, että häiritsemällä yleistä tai yksityistä rauhaa poiketaan normaalista, tavanmukaisesta elämänmenosta.[64] Turvallisuuden vaarantaminen merkitsee uhkaa henkilökohtaiselle koskemattomuudelle. Turvallinen olotila on

---

62 *HE* 130/1964, 8.

63 *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964), 3.

64 Ks. yleisestä järjestyksestä *Sinisalo* 1971, 31—32.

rikkoutumassa tai jo rikkoutunut.[65] Samantapaisiin asioihin viittaa lainkohdan maininta päihtyneen väkivaltaisesta tai sitä uhkaavasta käyttäytymisestä. Väkivaltainen käyttäytyminen merkitsee fyysistä uhkaa ruumiillista koskemattomuutta kohtaan, mutta se voi tarkoittaa myös esimerkiksi sellaista hyökkäystä kuin RL 24: 3:ssä, jonka mukaan rangaistaan sitä, »joka tahallansa lyö sisään toisen akkunan, taikka hänen huoneeseensa, taloonsa, kartanoonsa tahi alukseensa heittää kiven tai muuta, taikka ampuu sinne aseella».

Paitsi väkivaltainen, myös pelkästään meluava käyttäytyminen, jolla häiritään rauhaa, oikeuttaa päihtyneen poistamiseen tai kiinniottamiseen. RL 24: 3 a:ssä on säädetty rangaistavaksi, jos »ilkeydestä tai vallattomuudesta räikein äänin tahi muutoin meluamalla häiritsee toisen kotirauhaa...». Myös julkisen kotirauhan häiritseminen voi tapahtua tällä tavoin. RL 42: 7:n nojalla puolestaan rangaistaan sitä, »joka yleisellä tiellä, kadulla, kulkuväylällä, tahi muussa julkisessa paikassa, taikka julkisessa toimituksessa tahi yleisessä kokouksessa meluamalla tahi kiroilemalla häiritsee rauhaa».[66] Näistä rikoksista voi sakon ohella seurata lyhyt vankeusrangaistus, mikä oikeuttaa RVA 23¹ §:n nojalla kiinniottamiseen, silloinkin kun häiritsijä ei ole päihtynyt.

Muutoinkaan PolL 20⁴ § ei tuo paljoa lisää yksityishenkilön oikeuksiin. Väkivaltainen turvallisuuden uhkaaminen merkitsee yleensä aloitettua tai kohta päätä uhkaavaa oikeudetonta hyökkäystä, joka oikeuttaa hätävarjeluun. Mikäli taasen nyt puheena olevassa tapauksessa häiritään yksityistä rauhaa, voi kysymyksessä olla myöskin hätävarjelutilanne, jos häiriö tapahtuu tunkeutumalla toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen. Muissa kotirauhan rikkomistapauksissa taas rangaistusuhan perusteella on olemassa jokamiehen kiinniotto-oikeus.

Mikä on PolL 20⁴ §:n toisaalta ja toisaalta hätävarjelusäännösten tai jokamiehen kiinniotto-oikeussäännösten keskinäinen suhde, ei ole aivan selvä. Kysymyksessä on lainsäädännössämme vanhastaan olleen säännöksen uudelleen kirjoittaminen poliisilain säätämisen yhteydessä. Aikaisemmassa RVA 21 §:ssä ei eroteltu poliisin ja yksityishenkilön valtuuksia rauhanhäiritsijöitä kohtaan. Nyt PolL 20 §:ssä on erikseen säännökset poliisia ja yksityishenkilöitä varten. Säännökset poliisin valtuuksista päihtyneiden käsittelyssä ovat ilmeisen tarpeellisia. *Lakivaliokunta*

---

65 Ks. turvallisuudesta *Sinisalo* 1971, 32—34.

66 Ks. *Honkasalo* 1960, 107—109 (RL 24: 3a) ja 128—132 (RL 42: 7).

katsoi lausunnossaan, että »yksityiselle kuuluva oikeus humalaisen rähisijän kiinni ottamiseen voi olla mitä tärkein rauhan ja järjestyksen säilyttämisen edellytys harvaan asutuilla seuduilla tai muutoin olosuhteissa, joissa ei ole mahdollista saada poliisimiestä paikalle».[67] Tämä on varteen otettava näkökohta, jos tällaisia valtuuksia ei yleensä olisi jo entuudestaan. PolL 20[4] §:n soveltaminen, mikäli sitä ei katsottaisi muita säännöksiä syrjäyttäväksi erityissäännökseksi, rajoittuisi lähinnä päihtyneeseen, joka meluamalla häiritsee yksityistä rauhaa kotirauhan piirin tai RL 3: 7:n soveltamisalueen ulkopuolella. Toisena piirteenä on se, että PolL 20[4] §:n mukaan voidaan rajoittua pelkästään häiritsijän poistamisen paikalta voimakeinoin. Se tosin on myös mahdollista hätävarjelutilanteessa.

PolL 20[4] § ei voine syrjäyttää hätävarjeluoikeuden käyttämistä, kuten ei tee muutkaan RL 3: 8:ssä tarkoitetut voimakeinojen käyttösäännökset. Sen sijaan RVA 23[1] §:n ja PolL 20[4] §:n keskinäinen suhde on epäselvempi. Eron tekeminen näiden kahden säännöksen soveltamisen välillä ei liene aina tarpeenkaan. Tosin PolL 20[4] § edellyttää aina ensisijaisesti poliisin apuun turvautumista, mitä RVA 23[1] § ei vaadi. Toisaalta PolL 20[4] §:n mukaan riittää kiinniotosta ilmoitus poliisille tai kiinniotetun toimittaminen poliisin huostaan, kun RVA 23 § vaatii ilmoituksen tekemistä vangitsemiseen oikeutetulle viranomaiselle, joka tosin käytännössä toteutunee yleensä poliisille tapahtuvalla ilmoituksella. Säännösten keskinäinen suhde voitaneen nähdä sellaisena, että RVA 23[1] § koskee säännöksessä tarkoitettuihin rikoksiin syyllistyneiden kiinniottamista, olipa kysymyksessä päihtynyt henkilö tai ei. Sen sijaan PolL 20[4] § soveltuisi niihin tapauksiin, joissa päihtynyt ei ole syyllistynyt lainkaan rikokseen tai on syyllistynyt niin lievään rikokseen, ettei siitä ole kiinniotto-oikeutta RVA 23[1] §:n nojalla.[68] Kun säännöksissä on kysymys yksityishenkilön oikeudesta eikä velvollisuudesta, lienee katsottava hänellä olevan PolL 20[4] §:n mukainen pelkkä rauhanhäiritsijän poistamisoikeus myös silloin, kun tämä käyttäytymisellään on samalla toteuttanut sellaisen rikoksen tunnusmerkistön, joka oikeuttaisi RVA 23[1] §:n nojalla kiinniottamiseen.

---

[67] *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964) liitteenä oleva Lakivaliokunnan lausunto N:o 2/1965, 16. Ks. *Utriainen* 1975, 24—29, jossa hän tarkastelee juopumuksen aiheuttamia järjestyshäiriöitä rakennustyömaalla. Näissä tapauksissa lienee PolL 20[4] §:llä tärkeää itsenäistäkin merkitystä.

[68] Ks. *Utriainen* 1975, 27, joka näyttää tekevän eron RVA 23[1] §:n ja PolL

D. Tunnustodisteiden ottaminen ja jokamiehen kiinniotto-oikeus

1. *Luvaton kalastus*

Vanhastaan on kalastusta ja metsästystä koskevien säännösten rikkomisiin liittynyt oikeus ottaa tunnustodisteita luvattomasti pyydystäneeltä henkilöltä.[69]

Kalastuslain 91 §:n mukaan kalastusoikeuden haltijalla sekä vesialueen omistajalla tai vuokraajalla on lupa verekseltä ottaa talteen vene tai siihen verrattava kulkuväline, pyydykset ja saalis siltä, joka tavataan kalastamassa ilman pyyntioikeutta. Toimenpide voidaan kohdistaa myös yhteisen kalaveden osakkaaseen tai kalastusoikeuden vuokraajaan, joka ilmeisesti ylittää kalastusoikeutensa tai käyttää kiellettyä pyydystä tai pyyntitapaa tai kalastaa kielletyssä paikassa tai kiellettynä aikana.

Kalastuslain 92 §:n mukaan sama oikeus on myös edellä mainitun kalastusoikeuden haltijan, alueen omistajan tai vuokraajan asettamalla vartijalla tai muulla hänen väellään, yhteisen kalaveden osakkaalla, kalastuksenvartijalla sekä mikäli valtiolla on kalastusoikeus poliisiviranomaisella ja sillä, jonka asiana on sellaisella alueella valvoa kalastuksesta annettujen säännösten noudattamista. Lisäksi laissa on seikkaperäisiä ohjeita siitä, miten on meneteltävä talteenotetun omaisuuden kanssa. Lain tarkoittamat toimenpiteet kohdistuvat eräisiin omaisuusesineisiin, sen sijaan suoraan henkilöön kohdistuvia valtuuksia laki ei myönnä. Kuitenkin jos kysymyksessä on sellainen kalastuslain rikkominen, josta saattaa seurata vankeutta, niin tällöin voidaan käyttää myös jokamiehen kiinniotto-oikeutta. Esimerkiksi kalastuslain 96[1] §:n mukaan siinä luetelluista lain rikkomisista voi erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa seurata enintään kaksi vuotta vankeutta, normaaliasteikon ollessa pelkästään sakkoa. Sen sijaan RL 33:13:n ja 33:15:n rikkomisista on säädetty pelkästään sakkoa, joten näistä ei ole kiinniotto-oikeutta.

2. *Luvaton metsästys*

Metsästyslain 62 §:n mukaan saa kuka hyvänsä ottaa verekseltä ampuma-aseet ja muut metsästysneuvot sekä koirat ja pyydetyn riistan

---

20[4] §:n soveltamisen välillä siten, että edellinen säännös tarkoittaa rikokseen syyllistyneen kiinniottamista, mutta jälkimmäistä sovellettaessa »päihtynyt ei syyllisty mihinkään rikokseen, mutta meluaa, uhkailee tai vaarantaa turvallisuutta».

69 Ks. rakennuskaari (1734) 17:3, kalastussääntö 4.12.1865/41 45 § ja kalastussääntö 23.7.1902/31 35 § sekä samalla säädetty uusi rakennuskaaren 17:17 ja asetus metsästyksestä ja otuksen pyynnistä Suomessa 10.2.1868/6 16 §, asetus metsästyksestä 20.10.1898/45 37 § ja metsästyslaki 6.4.1934/146 49 §.

siltä, joka ilman erityistä oikeutta pyydystää riistaa kiellettynä aikana. Jos kysymyksessä on luvallisena metsästysaikana tapahtunut luvaton metsästäminen vieraalla alueella, on sama oikeus metsästysoikeuden haltijalla ja hänen lukuunsa maan omistajalla tai haltijalla ja aluetta varten asetetulla metsästyksenvartijalla sekä valtiolle kuuluvilla mailla myös sillä, jonka asiana on valvoa metsästyksestä annettujen säännösten noudattamista, sekä rekisteröidyn metsästysyhdistyksen jäsenellä yhdistyksen alueella. Niinikään jos joku metsästää, vaikka ei ole suorittanut säädettyä riistanhoitomaksua, tai käyttää sellaista asetta, joka metsästyslain mukaan on kielletty, saa se, jonka asiana on valvoa metsästyksestä annettujen säännösten noudattamista, sekä maanomistaja tai haltija tai metsästysoikeuden haltija ja metsästyksenvartija ottaa verekseltä tavatulta edellä mainitut pyyntivälineet ja saaliin.

Metsästyslain rikkomiset on yleensä säädetty rangaistavaksi vain sakolla. Poikkeuksena on hirven, peuran, valkohäntäpeuran, kuusipeuran, metsäkauriin, majavan tai joutsenen tappaminen, haavoittaminen tai elävänä pyytäminen, josta voi seurata enintään vuosi vankeutta. Myös RL 33: 12:n mukaisesta luvattomasta metsästyksestä tai metsästysoikeuden loukkaamisesta voi seurata vain sakkoa.

3. RL 33: 17

Jos joku, tavattuna verekseltä RL 33 luvussa mainittua rikosta tekemästä, asettuu vastarintaan maan tai kalaveden omistajaa, haltijaa tai hoitajaa taikka näiden väkeä vastaan, kun joku heistä koettaa rikoksentekijää teosta estää taikka häneltä ottaa pois, mitä rikoksen johdosta saa talteen ottaa, on rangaistusuhka sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta, ellei teko toteuta ryöstön tunnusmerkistöä (RL 33: 17). Tämä merkitsee sitä, että näin luvattomasti metsästänyt tai kalastanut on nyt syyllistynyt rikokseen, josta saattaa seurata vankeutta, mikä oikeuttaa verekseltä kiinniottamiseen ja vastarinnan jatkuessa myös RL 3: 8[4]:n rajoissa voimakeinojen käyttämiseen. Se, että osa rangaistussäännöksistä on rikoslaissa ja osa metsästys- tai kalastuslaissa, aiheuttaa ongelmia. RL 33: 17:ssä viitataan vain rikoksiin, jotka on mainittu RL 33 luvussa. Toisaalta siinä puhutaan myös tunnustodisteen ottamisesta »sen mukaan kuin siitä erittäin on säädetty». *Honkasalon* mukaan sanamuoto viittaa siihen mitä objekteja eri lakien mukaan saa tunnustodisteeksi ottaa, eikä niihin henkilöihin, joille mainittu oikeus on annettu. Tunnustodisteiden ottamiseen oikeutettuja ovat muutkin henkilöt kuin RL 33: 17:ssä mainitut, eräissä tapauksissa jopa kuka tahansa. Honkasalo on katsonut, että lain sanamuotoon sidottu tulkinta ei salline lainkohdan soveltamista muita henkilöitä kohtaavaan vastarintaan.[70] Tunnustodisteen ottami-

[70] *Honkasalo* 1964a, 84—85.

sesta on säädetty metsästys- tai kalastuslaissa. Kysymyksessä voi olla joko sanotuissa laeissa rangaistavaksi säädetty teko tai rikoslain kriminalisoima teko, jonka johdosta mainittu todiste saadaan ottaa. Jos metsästys- tai kalastuslaissa on rikoksesta säädetty vankeusuhka, siitä saadaan myös kiinniottaa RVA 23[1] §:n nojalla ja vastarintaa kohdattaessa käyttää RL 3: 8[4]:n nojalla voimakeinoja. Sen sijaan, jos teko on vain sakkorangaistuksella uhattu, se ei oikeuta kiinniottamiseen eikä voimakeinojen käyttöön tunnustodistetta otettaessa, ellei kysymyksessä ole RL 33 luvussa tarkoitettu rikos, jonka tekijä asettuu vastarintaan RL 33: 17:ssä tarkoitettua henkilöä vastaan.

4. *Tunnustodisteiden ottaminen metsälain nojalla*

Metsälain (3. 9. 1886/29) 47 §:n mukaan saa metsän omistaja, haltija tai hoitaja ottaa juhdan, työkalun tai muun tunnustodisteen vahingontekijältä, joka »tavataan rikostyössä tahi heti sen jälkeen». Alkuperäisessä metsälaissa oli erityinen rangaistussäännöksiä sisältänyt 6 luku: Miten metsänhaaskaus sekä muut tämän lain rikkomiset rangaistaan. Nämä säännökset yhtä viittaussäännöstä lukuunottamatta kumottiin jo muutaman vuoden kuluttua vastaavilla rikoslain säännöksillä.[71]

Kun metsälain rangaistussäännökset on siirretty rikoslakiin, herää kysymys, missä laajuudessa metsälain 47 § koskee näitä rikoksia. Tähän on johtoa saatavissa lain alkuperäisestä ruotsinkielisestä tekstistä, jossa todetaan »ertappas *åverkare* uti eller strax efter gerningen . . .». Siis kysymyksessä ei ole mikä tahansa vahingontekijä, vaan henkilö, jota laissa luonnehditaan sanalla »åverkare». *Forsmanin* mukaan »med åverkan i vidsträkt mening förstår man ett olofligt nyttjande af annans i skog, mark eller vatten bestående fasta egendom».[72] RL 33 luvun otsikossakin puhutaan »om åverkan samt olofligt jagande och fiskande» (»luvattomasta viljelyksestä, metsästyksestä ja kalastuksesta»). Tästä luvusta on ilmeisesti löydettävissä säännöksiä, jotka oikeuttavat tunnustodisteen ottamiseen. Siihen viittaa edellä kosketeltu RL 33: 17:kin. *Honkasalon* mukaan tunnustodisteen ottaminen ei rajoitu RL 33: 1:ssä tarkoitettuun haaskaukseen, vaan hänen mukaansa sama oikeus on ilmeisesti myös, kun joku tavataan tekemässä RL 33: 6:ssä tai 33: 7:ssä tarkoitettua rikosta.[73] Forsmanin laajan määritelmän perusteella tulkinnan voisi ulottaa laajemmallekin RL 33 luvun rikkomisiin eli ainakin sellaisiin tekoihin, joita koskevat rangaistussäännökset olivat jo metsälaissa. Toisaalta tilanne on varsin epäselvä. Kuitenkin kaikissa Honkasalon tunnustodisteen

71 Suuren osan metsälain säännöksistä ovat kumonneet mm. yksityismetsälait 11. 5. 1928/161 ja 15. 9. 1967/412.

72 *Forsman* 1946, 314. Ks. myös *Honkasalo* 1964a, 58.

73 *Honkasalo* 1964a, 63.

ottamiseen oikeuttavissa tapauksissa ainakin erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa saattaa seurata vankeutta, joka oikeuttaa rikoksentekijän kiinniottamiseenkin. Jo pelkästään haaskaussäännösten ja RL 33 luvussa nimenomaan anastusrikoksiksi luokiteltujen tapausten, kuten RL 33: 3:n suhde ei ole selvä. RL 33: 17:ssä sanotaan muun muassa, että koettaa rikoksentekijältä »ottaa pois mitä hän luvattomasti on anastanut tahi mitä rikoksen tunnustodisteeksi saa talteen ottaa, sen mukaan kuin siitä erittäin on säädetty». Tämä viittaa tapausten jonkinlaiseen erotteluun. Sanamuoto näyttäisi kuitenkin osoittavan, että toimenpiteet edellyttävät muualla olevia säännöksiä. Anastustapauksiin soveltuu hätävarjelusäännöstö. Teon tultua täytetyksi siihen on oikeus vain omansa takaisin ottamiseksi. Jos teosta, kuten näpistyksestä seuraa vain sakkoa, ei siitä ole kiinniotto-oikeutta. Varkauden johdosta sen sijaan saa kuka tahansa ottaa rikoksentekijän verekseltä kiinni, jolloin voidaan ottaa pois ainakin anastettu omaisuus ja ilmeisesti myös rikoksentekovälineet.[74] RL 33: 1:ssä puhutaan kasvavan puun kaatamisesta anastaakseen sen, mikä on haaskausta. RL 33: 3^2:ssa taas on puhe arvopuun kaatamisesta anastaakseen sen, mikä on asian laadun mukaan varkautta tai näpistämistä. Viimeksi mainittua säännöstä ei ollut alkuperäisessä rikoslaissa. Se lisättiin siihen vasta vuonna 1937, eikä se kovin luontevasti sovellu muiden säännösten yhteyteen. Kovin jyrkkää eroa ei ole tehtävissä sen mukaan, onko kysymyksessä rikos, josta tuomitaan varkautena tai näpistyksenä taikka haaskauksena. Pelkästään eron tekeminen tällä perusteella johtaisi esimerkiksi puheena olevassa tapauksessa siihen, että yleensä anastustarkoituksessa puun kaataneelta olisi oikeus ottaa tunnustodiste, paitsi jos kysymyksessä on ns. arvopuu.

On kyseenalaista, onko puheena olevalla metsälain 47 §:llä enää merkitystä vakuutena sakosta tai vahingonkorvauksesta. Ainakin sen soveltamisen aiheuttamat ongelmat olisi syytä lainsäädäntötoimin tarkemmin rajata. Se olisi pitänyt tehdä jo rikoslain säätämisen yhteydessä, jolloin metsälain omat rangaistussäännökset kumottiin. Nykyisellään olisi parempi kokonaisvaltaisesti harkita edellä tarkasteltujen itseapusäännösten tarpeellisuutta ja kytkeä ne osaltaan myös yleisiin kiinniotto-oikeutta koskeviin säännöksiin. Ainakin mikäli kysymys on pelkästään sakkojen tai vahingonkorvauksen vakuudesta, ei mielestäni ole kovinkaan tarpeellista jättää niiden hankkimista yksityiselle henkilölle, vaan yleensä olisi pidettävä riittävänä, että viranomaisteitse turvataan nämä vaateet.

---

74 Ks. laki takavarikosta ja etsinnässä rikosasioissa 12. 6. 1959/260 1 ja 4 §.

8 §. KULKUNEUVOISSA TAPAHTUVAA VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖÄ KOSKEVIA ERITYISSÄÄNNÖKSIÄ

A. Alukset

Merenkulun järjestämisessä on aluksen päälliköllä perinteisesti ollut suuri valta järjestyksen ylläpitämisessä aluksessa. Vuonna 1921 merimieslakiehdotuksensa jättänyt *merilakikomitea* katsoi olevan välttämätöntä, että aluksella voidaan käyttää voimakasta valtaa. Jos aluksella ei vallitse järjestys ja kuri, ei komitean mukaan minkään arvoinen laivaliikenne ole mahdollista.[1] Vuoden 1924 merimieslain (8. 3. 1924/87) pakkokeinoja koskevat säännökset rakentuivat mainitun komitean mietinnön pohjalle.[2] Lain 60 §:n mukaan hyvän järjestyksen voimassa pitämiseksi päällikköllä tai hänen sijaisellaan oli valta pakkokeinoin pakottaa alaisensa kuuliaisuuteen. Jos alus oli vaarassa tai jos laivaväki teki kapinan, samoin kuin muulloin hädän vaatiessa päällikkö oli oikeutettu käyttämään kaikkia keinoja, jotka niskoittelijan pakottamiseksi kuuliaisuuteen taikka järjestyksen palauttamiseksi olivat välttämättömiä. Lisäksi jokainen laivaväkeen kuuluva oli *velvollinen* ilman erityistä kehoitustakin antamaan päällikölle tarvittavaa apua,

Vuoden 1955 merimieslain (30. 6. 1955/341) pakkokeinoja koskeva jakso (61—62 §) rakentui täysin aikaisemman lain perustalle. Lain 61 § oli vähäisiä sanamuodon tarkistuksia lukuunottamatta täysin aikaisemman merimieslain 60 §:n kaltainen. Edelleen oli laivaväkeen kuuluva velvollinen erityistä kehoitusta saamattakin »avustamaan järjestyksen palauttamisessa».[3]

---

1 *KM* 1921: 6, 33.

2 Ks. *HE* 47/1922, 14.

3 Ks. *HE* 10/1955, jossa ei ollut lainkaan perusteluja lain 61 §:lle.

Vuoden 1955 merimieslain kumosi vuonna 1978 säädetty uusi merimieslaki (7. 6. 1978/423). Tämän lain 7 luvussa (74—75 §:ssä) ovat säännökset pakkokeinoista. Voimakeinojen käytöstä järjestyksen ylläpitämiseksi aluksessa on säädetty 74[1] §:ssä:

> »Järjestyksen ylläpitämiseksi aluksessa on päälliköllä ja häntä avustavalla henkilöllä oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita vastarinnan vaarallisuuteen nähden ja tilanne muutoinkin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina».[4]

Pykälän 2 momentissa on säännös liiallisten voimakeinojen käytöstä. *Hallituksen esityksen* mukaan pykälä vastasi yleisessä muodossa vanhan merimieslain 61 §:n säännöksiä.[5] Tämä perustelu pitää vain osittain paikkansa. Sekä vanha 61 § että uusi 74 § sisältävät järjestyksen ylläpitämistä koskevia säännöksiä, mutta ne poikkeavat eräiltä osin merkittävästi toisistaan. Nyt ei enää puhuta laivaväen velvollisuudesta auttaa järjestyksen ylläpitämisessä, vaan pelkästään yleisesti siitä, että järjestyksen ylläpitämiseksi aluksessa on päälliköllä ja häntä avustavalla henkilöllä oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Säännös ei suoranaisesti velvoita antamaan apua, mutta se ei rajoita sitä myöskään »laivaväkeen». Pykälän sisällön esikuvana on aivan ilmeisesti ollut RL 3: 8, kun aikaisempi säännös ainakin voimakeinojen määrän luonnehdinnan osalta oli lähempänä RL 3: 6:ää kuin vanhaa RL 3: 8 a:ää.

Merimieslain 74[1] § asettaa voimakeinojen käytön edellytykseksi, että kysymyksessä on järjestyksen ylläpitäminen. Ilmeisesti voimakeinojen käyttöön voi turvautua vain vastarintaa kohdattaessa, vaikka tätä ei suoraan vaaditakaan, mutta se on pääteltävissä siitä, että voimakeinojen määrää harkittaessa on otettava huomioon vastarinnan vaarallisuus.

Säännöksen tulkinnassa soveltunevat samat näkökohdat kuin mitä on esitetty RL 3: 8:stä. Myöskään yksityishenkilön avunantamista ei

---

4 Tämän säännöksen kanssa melkolailla samansisältöinen on Ruotsin merimieslain (18. 5. 1973/282) 53 §. Sen sijaan Norjan merimieslain (30. 5. 1975/18) 48 § ja Tanskan merimieslain (13. 6. 1973/420) 62 § ovat lähempänä Suomen vuoden 1955 merimieslain 61 §:ää.

Merimieslain 74 § koskee myös matkustajia. Ks. merilain 171 [3] § ja merimieslain 93 [1] §.

5 *HE* 169/1977, 30

merimieslaissa ole tarkemmin määritelty, joten senkin osalta pitänee paikkansa samat seikat kuin RL 3: 8[3]:sta on esitetty.

Aluksissa käytettäviä voimakeinoja voivat koskea myös joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain säännökset, mutta koska tässä laissa on ensisijaisesti kysymys maakulkuneuvoissa tapahtuvasta järjestelystä ja kun sillä on liittymäkohtia vain maaliikennettä koskevaan lakiin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä, käsitellään sitä jäljempänä tässä pykälässä (C.3.).

B. Ilma-alukset

Merimieslain päällikön pakkokeinojen käyttövaltaa vastaavia säännöksiä ei ollut Suomen ilmailulainsäännössä ennen vuoden 1964 ilmailulain (11. 12. 1964/595) säätämistä. *Hallituksen esityksessä* todettiin, että päällikön valtuudet turvallisuus- ja järjestysasioissa on määritelty huomioon ottaen RL 3: 6—9:n säännökset ja tehty mikäli mahdollista yhdenmukaisiksi muiden pohjoismaiden säännösten kanssa.[6] Ilmailulain 25[1] §:n mukaan päälliköllä on oikeus kuuliaisuuden ja järjestyksen ylläpitämiseksi aluksessa käyttää tarvittaessa pakkoa. Saman pykälän 2 momentissa säädettiin, että milloin alus on vaarassa tai hätä muutoin niin vaatii, päälliköllä on oikeus käyttää kaikkia keinoja, jotka ovat välttämättömiä kuuliaisuuteen pakottamiseksi tai järjestyksen palauttamiseksi. Tällöin jokainen miehistöön kuuluva on ilman eri käskyä velvollinen antamaan päällikölle tarvittavaa apua. Liiallisen väkivallan osalta viitattiin 3 momentissa rikoslaissa tällaisen tilanteen varalta oleviin säännöksiin.

Tokiossa oli 14. 9. 1963 allekirjoitettu yleissopimus rikoksista ja eräistä muista teoista ilma-aluksissa. Siinä määriteltiin ilma-aluksen päällikön oikeudet, kun joku aluksessa syyllistyy rikokseen tai tekoon, joka vaarantaa ilma-aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai omaisuuden turvallisuuden tai hyvän järjestyksen ja kurin siitä riippumatta, onko teko rangaistava tai ei. Kun päällikön oikeudet on yleissopimuksessa varsin yksityiskohtaisesti määritelty, pidettiin tarpeellisena, että ilmailulain vastaavat säännökset saatettaisiin yhdenmukaisiksi mainitun sopimuksen kanssa. Ilmailulain 25[2] §:ää ehdotettiin muutettavaksi siten, että päällikön toimenpiteet ovat sallittuja paitsi kuuliaisuuteen pakottamiseksi

6 *HE* 61/1963, 7.

tai järjestyksen ylläpitämiseksi, myös aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi. Lisäksi tähän momenttiin ehdotettiin lisättäväksi lause, jonka mukaan myös matkustajalla on päällikön kehotuksesta oikeus antaa päällikölle tässä pykälässä tarkoitettua apua. Edelleen ehdotettiin otettavaksi pykälään uusi 3 momentti, jonka mukaan miehistöön kuuluvalla henkilöllä ja matkustajalla olisi oikeus eräissä tapauksissa myös ilman päällikön kehotusta ryhtyä itsenäisesti toimenpiteisiin aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuuden suojelemiseksi.[7] Tämä 3 momentti, joka salli matkustajan ryhtyä turvatoimenpiteisiin ilman päällikön kehotusta herätti valmisteluvaiheissa joitakin epäilyjä. Pelättiin säännöksen johtavan aseistettujen vartijoiden sijoittamiseen lentokoneisiin matkustajina. Ilmailuviranomaiset torjuivat kuitenkin tällaiset epäilyt.[8] *Ulkoasiainvaliokunta* säilytti sanotun momentin, mutta piti kuitenkin tarpeellisena muuttaa sitä yleissopimusta paremmin vastaavaan muotoon, jolloin se myöskin olisi sopusoinnussa hallituksen esityksen perustelujen kanssa.[9] Näin ilmailulain 25 §:n 2 ja 3 momentti saivat seuraavan sisällön (19. 3. 1971/223):

> »Milloin alus on vaarassa tai hätä muutoin niin vaatii, on päällikköllä oikeus käyttää kaikkia keinoja, jotka ovat välttämättömät kuuliaisuuteen pakottamiseksi tai järjestyksen palauttamiseksi tahi aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi. Tällöin on jokainen miehistöön kuuluva velvollinen ilman eri käskyä antamaan päällikölle tarvittavaa apua. Päällikön kehotuksesta on myös matkustajalla oikeus antaa sellaista apua.
>
> Miehistöön kuuluvalla ja matkustajalla on oikeus ryhtyä puolustettavissa oleviin estäviin toimenpiteisiin ilman päällikön kehotusta, kun on perusteltua syytä uskoa, että toimenpide on välittömästi välttämätön aluksen taikka siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuuden suojelemiseksi»[10].

---

7 *HE* 112/1970, 1—2.

8 *Ulkoasiainvaliokunta* 16/1970 (HE 112/1970), 1 sekä sen liitteenä oleva Lakivaliokunnan lausunto n:o 1/1970, 3.

9 *Ulkoasiainvaliokunta* 16/1970 (HE 112/1970), 1. Ks. myös asetus rikoksia ja eräitä muita tekoja ilma-aluksissa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta 11. 6. 1971/477 sekä sanottu sopimus Sopimussarja n:o 22/1971.

10 Vrt. Ruotsin ilmailulain 5: 4 (muutettuna 10. 3. 1967/71), Norjan ilmailulain 65 § (muutettuna 10. 6. 1966/6) ja Tanskan ilmailulain 44 § (muutettuna 25. 5. 1966/186).

Aikaisempi liiallisen väkivallan käyttöä koskeva 3 momentti siirtyi muuttamattomana 4 momentiksi. Säännöksen sanamuodossa säilytettiin edelleen sana väkivalta, vaikka voimakeino olisi sopinut nykyiseen terminologiaan paremmin.

Ilmailulain 25 §:ssä ei aluksen päällikölle ole annettu sellaisia valtuuksia, että hän voisi turvautua voimakeinoihin jokaisessa järjestysrikkomustapauksessa, vaan kysymyksessä täytyy olla vaara alukselle tai muu hätätilanne. Useissa tapauksissa olisivat jo tavalliset hätävarjelusäännökset erityissäännöksen puuttuessakin sovellettavissa. Tosin eduskunnan *lakivaliokunta* toteaa lausunnossaan, että ilmailulain 25 §:n säännökset eivät täysin vastaa hätävarjelua koskevia rikoslain 3 luvun säännöksiä. Valiokunnan mukaan ne eivät kuitenkaan näytä poikkeavan siinä määrin lainsäädännössämme omaksutuista periaatteista, etteikö niitä voisi hyväksyä.[11]

Ilmailulain 25 § on jonkinlainen yhdistelmäsäännös, joka sisältää varsinaiselle hätävarjelulle, julkisoikeudelliselle hätävarjelulle ja pakkotilalle ominaisia piirteitä. Ilmailulain 25² §:ssä luonnehditaan voimakeinojen käyttöön oikeuttavaa tilannetta »vaara» ja »hätä» termeillä. Vaaran tulee kohdistua alukseen. Vaaraa ei ole luonnehdittu sen tarkemmin. Vaaran ei tarvitse olla pakottava kuten RL 3: 10:ssä. Ainoa edellytys on, että ilma-alus on vaarassa. Sen sijaan vaaran aiheuttajasta säännöksessä ei sanota mitään. Aluksen joutuminen vaaraan voi aiheutua oikeudenvastaisesta hyökkäyksestä alusta tai siinä olevia henkilöitä vastaan, mutta poissuljettuja eivät ole muutkaan syyt, jotka todellisuudessa merkitsevät vaaraa alukselle.

Toisena esimerkkitilanteena on laissa mainittu: »tai hätä muutoin niin vaatii». Ilma-aluksen olosuhteet huomioon ottaen tämä ilmaisu on hyvin rinnastettavissa edellä selostettuun vaihtoehtoon: »milloin alus on vaarassa». Nytkin lienee kysymyksessä jonkinlainen vaaran aiheuttama uhkaava tilanne, mutta sen ei tarvitse suoranaisesti kohdistua aluksen turvallisuuteen. Kysymyksessä voi olla matkustajan menettely. Joku on tekemäisillään jonkin rikollisen teon, joka kohdistuu aluksessa olevaan omaisuuteeen tai henkilöön tai jonkun käyttäytyminen muutoin osoittaa hänen tulevan aiheuttamaan vaaraa lennon turvallisuudelle.

Tarkemman sisällön mainituille vaaralle ja hädälle antaakin sään-

11 *Ulkoasiainvaliokunta* 16/1970 (HE 112/1970) liitteenä oleva Lakivaliokunnan lausunto n:o 1/1970, 3.

nöksen oma jatkosisältö, jossa luonnehditaan niitä päämääriä, joiden hyväksi päälliköllä on oikeus käyttää kaikkia välttämättömiä keinoja.

Ilmailulain 23² §:n mukaan päälliköllä on ylin käskyvalta aluksessa, mutta se ulottuu matkustajiin vain järjestystä ja turvallisuutta koskevissa asioissa. Lain 24² §:n mukaan päällikkö ja miehistö ovat velvolliset huolehtimaan aluksesta sekä matkustajista ja tavarasta, joita aluksessa kuljetetaan. Näiden vaatimusten toteuttamiseksi lain 25² §:ssä on annettu oikeus myös voimakeinoin toteuttaa kuuliaisuuteen pakottaminen, järjestyksen palauttaminen sekä aluksen että siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuutta uhkaavan vaaran torjuminen.

Kuuliaisuuteen pakottaminen merkitsee ensisijaisesti miehistön pakottamista noudattamaan päällikön tehtäviensä rajoissa antamia määräyksiä, mutta se koskee myös matkustajia, sikäli kuin kysymyksessä on turvallisuuteen liittyvät kysymykset.

Järjestyksen palauttaminen merkitsee eräänlaisia »poliisitehtäviä» niitä vastaan, jotka eivät noudata niitä yleisiä periaatteita, joita asetetaan niin ilma-aluksen miehistön kuin matkustajien käyttäytymiselle. Näihin tapauksiin kuuluvat esimerkiksi erilaiset liiallisesta alkoholin käytöstä aiheutuvat häiriöt, jos alus joutuu vaaraan, tai muutoin on lain tarkoittama hätätilanne. Nämä tapaukset ovat hyvin verrattavissa RL 3: 8:ssä tarkoitettuihin tilanteisiin.

Henkilöiden ja tavaran turvallisuutta uhkaavan vaaran torjuminen puolestaan rajoittaa tältä osin suojeltavat oikeushyvät henkeen, ruumiilliseen koskemattomuuteen, vapauteen ja varallisuuteen eli kysymyksessä on samoja oikeushyviä kuin mitä voidaan hätävarjelulla suojella tai pakkotilateoin pelastaa. Edellytykset ovat vain näitä molempia säännöksiä lievemmät. Tämä on perusteltua, koska vaaran torjumiseen ilma-aluksessa on syytä ryhtyä, vaikka kysymyksessä ei olisikaan aloitettu tai kohtapäätä uhkaava oikeudeton hyökkäys tai oikeushyviä ei uhkaisi pakottava vaara, koska pelkästään uhkaava vaara mainituille oikeushyville on hyvin helposti muuttumassa todelliseksi vakavaksi vaaraksi kaikkien koneessa olevien hengelle. Edellä mainitun yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa katsotaan, että ilma-aluksen päälliköllä on oikeus ryhtyä henkilöä vastaan kohtuullisiksi katsottaviin toimenpiteisiin, kun on *riittävä syy uskoa*, että tämä on tehnyt tai tekemäisillään sopimuksessa tarkoitetun rikoksen tai muun teon.[12]

12 Ks. Sopimussarja n:o 22/1971.

Yksityishenkilön osalta oikeus voimakeinojen käyttöön on ilmailulain 25^2 §:n mukaisissa tapauksissa riippuvainen päällikön kehotuksesta. Ilman sitä yksityisellä matkustajalla ei ole oikeutta ryhtyä auttamaan päällikköä tai muuta henkilökuntaa. Sen sijaan 25^3 §:n tarkoittamissa tapauksissa matkustajalla on itsenäinen oikeus voimakeinojen käyttöön. Kysymyksessä on aluksen taikka siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuuden suojeleminen, kun on perusteltua syytä uskoa, että estävä toimenpide on välittömästi välttämätön. Säännös näyttää yleensä merkitsevän samalla hätävarjelutilanteen olemassa oloa. Suojeltavat oikeushyvät ovat samoja kuin hätävarjelussa RL 3: 6:n nojalla. Itse voimakeinojen käyttötilanteen määrittely kuitenkin hieman poikkeaa RL 3: 6:stä. Vaaran oikeushyvien loukkaamisesta ei välttämättä tarvitse olla todellinen, riittää *perusteltu syy uskoa* sellaisen olevan käsillä. Myöskään kysymyksessä ei tarvitse olla aloitettu tai kohta päätä uhkaava hyökkäys, vaikka se, että toimenpiteen tulee olla välittömästi välttämätön, yleensä merkitsee tätä.

C. Maakulkuneuvot

1. Eräitä asetuksentasoisia säännöksiä

Myös maakulkuneuvojen matkustajien ja henkilökunnan turvallisuuden ja viihtyvyyden suojaksi on ollut eri liikennemuotoja koskevia hajanaisia säännöksiä.

Rautatieliikenteen osalta tällaisia määräyksiä oli vuodelta 1929 olevassa *valtionrautateiden liikennesäännön sisältävässä asetuksessa* (26. 4. 1929/233). Sen 9 §:ssä olivat säännökset yleisön velvollisuudesta noudattaa voimassa olevaa liikennesääntöä, järjestyssääntöjä ja henkilökunnan antamia ohjeita, sakkorangaistusuhka järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tarkoitettujen määräysten rikkomisesta sekä suppea säännös asianomaisen päällystön taikka juna- tai ratahenkilökunnan oikeudesta poistaa määräyksiä rikkonut henkilö rautatien alueelta. Tämän asetuksen korvasi vuonna 1975 annettu *rautatiekuljetusasetus* (5. 9. 1975/714), jonka 9 §:n mukaan rautatiehallitus antaa määräyksiä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi junissa ja rautatien alueella. Joka rikkoo näitä määräyksiä tai aiheuttaa häiriötä kulkuneuvossa tai rautatien alueella, voidaan poistaa kulkuneuvosta tai rautatien alueelta ja tarpeen

vaatiessa ottaa kiinni. Kiinniottamisesta on viipymättä ilmoitettava poliisille. Asetuksessa ei tarkemmin yksilöidä poistamiseen tai kiinniottamiseen oikeutettuja henkilöitä tai mainita oikeudesta käyttää voimakeinoja. Rautatiekuljetusasetus soveltuu myös valtionrautateiden suorittamaan tiekuljetukseen sekä valtionrautateiden ja muun rautatieliikenteenharjoittajan väliseen yhdysliikenteeseen.

Moottoriajoneuvoasetuksen (MAA) 37[4] §:ssä säädetään, että auton matkustajat eivät saa esiintymisellään häiritä kuljettajaa tai matkustajia eikä muita tiellä liikkuvia. Kuljettajalla on oikeus poistaa autosta häiriötä aiheuttanut henkilö. Myöskään tämä säännös ei osoita niitä keinoja, joita kuljettajalla mahdollisesti on käytettävissä. Säännös ei kuitenkaan suoranaisesti perusta oikeutta voimakeinojen käyttöön. Tosin MAA 85 §:n mukaan tämän asetuksen ja sen nojalla annettujen määräysten rikkomisesta rangaistaan TLL:n mukaan. TLL 9 §:n blankosäännöksessä on rangaistusuhkana sakkoa tai vankeutta enintään kolme kuukautta. Tämä antaa oikeuden RVA 23 §:n nojalla verekseltä kiinniottoon ja RL 3: 8[4]:n nojalla vastarintaa kohdattaessa myös oikeuden voimakeinojen käyttöön.

2. *Laki järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä*

Säännökset joukkoliikenteen kulkuvälineiden henkilökunnan oikeuksista ja velvollisuuksista ovat olleet aina viime vuosiin saakka varsin epäyhtenäisiä ja puutteellisia. Kun ne oli annettu vain asetusteitse ja sitä alemmanasteisin säädöksin, pidettiin tarpeellisena, että järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä säädettäisiin lailla. Tämä lainvalmisteluhanke rajoitettiin koskemaan vain maaliikennettä. Joukkoliikenteellä tarkoitettiin tässä yhteydessä vain rautateiden henkilöliikennettä sekä raitiotie-, metro- ja linja-autoliikennettä. Mukaan otettiin myös toistaiseksi suunnitteluvaiheessa oleva metroliikenne, koska sellainen toteutunee lähivuosina, ja muualta saatujen kokemusten perusteella on odotettavissa, että siinä tulee esiintymään samanlaisia vaikeuksia järjestyksen ylläpitämisessä kuin muissa asutuskeskusten lähiliikenteen yleisissä kulkuneuvoissa. *Järjestys- ja turvallisuusasiain toimikunta* laati hallituksen esityksen muotoon puetun ehdotuksensa laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä vuonna 1974.[13] Seuraavana vuon-

[13] *KM* 1974: 92, 5—6 sekä liite s. 9—18.

na annettiin asiaa koskeva hallituksen esitys eduskunnalle.[14] Tämä esitys raukesi kuitenkin edustajanvaalien johdosta. Vielä samana vuonna annettiin uudelle eduskunnalle esitys,[15] joka johtikin lain järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä säätämiseen vuonna 1977 (17. 6. 1977/472).

Tämän lain 1^1 §:n mukaan tarkoitetaan siinä joukkoliikenteellä siis vain rautateiden henkilöliikennettä sekä raitiotie-, metro- ja linja-autoliikennettä. Saman pykälän 2 momentissa on säännös, josta selviää järjestyksenpitoon oikeutettu liikennehenkilökunta. Itse laissa puhutaan yleensä vain kuljettajasta, mutta se mitä laissa on säädetty kuljettajasta, on vastaavasti sovellettava myös »konduktööriin, tarkastajaan, rahastajaan tai muuhun sellaiseen liikennehenkilökuntaan kuuluvaan henkilöön, jonka tehtäviin kuuluu huolehtiminen järjestyksen säilymisestä kulkuneuvossa ja jolla on tätä asemaa osoittava virkapuku tai virkalakki taikka muu vastaava selvästi havaittava tunnus». Säännös edellyttää nimenomaan, että järjestyksenpitäjät kuuluvat varsinaiseen liikennehenkilökuntaan. Lain tarkoituksena ei ole, että esimerkiksi linja-autoliikenteessä alettaisiin käyttää erityisiä järjestysmiehiä. Linja-autoissa järjestyksenpito kuuluu auton kuljettajalle. Sen sijaan raideliikenteessä asia on yleensä jonkun muun liikennehenkilökuntaan kuuluvan kuten konduktöörin tai rahastajan asiana. Jotta ei tulisi epäselvyyksiä henkilön kuulumisesta liikennehenkilökuntaan, niin hänellä täytyy olla muista erottuva merkki. Useimmiten se on virkapuku, mutta laki ei aseta näin ehdottomia vaatimuksia, myös pelkästään virkalakki jopa joku muu selvästi havaittava tunnus on riittävä.[16] Kun seuraavassa esityksessä puhutaan kuljettajasta tarkoitetaan sillä myös muuta 1^2 §:n tarkoittamaa henkilöä, ellei nimenomaan toisin sanota.

Lain 2 §:n mukaan »matkustaja ei saa meluamalla tai muutoin käyttäytymisellään häiritä muita matkustajia eikä kuljettajaa. Hänen on noudatettava sellaisia kuljettajan antamia määräyksiä, jotka ovat tarpeen järjestyksen tai turvallisuuden säilyttämiseksi». Meluamalla tai muutoin käyttäytymisellään häiriötä aikaansaanut matkustaja voidaan lain 6 §:n nojalla tuomita häiriön aiheuttamisesta joukkoliikenteen kulkuneuvossa sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

---

[14] *HE* 3/1975.

[15] *HE* 119/1975II.

[16] Ks. *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 1, joka siirsi hallituksen esityksessä 7 §:ssä olleen vastaavan säännöksen 1^2 §:ksi. Ks. myös *KM* 1974: 92, liite s. 16, *HE* 3/1975, 3 ja *HE* 119/1975 II, 3.

Kuljettajan oikeuksista on säädetty lain 3 ja 4 §:ssä. Joukkoliikenteen harjoittamisessa vallitsee ns. sopimuspakko. Kuitenkin eräissä tapauksissa ennakoitavien järjestyshäiriöiden estämiseksi on 3^1 §:ssä säädetty tästä poikkeus. Se koskee vain päihtyneitä henkilöitä, mutta pelkkä päihtymys ei oikeuta eväämään matkustamista. Kuljettaja saa kieltäytyä ottamasta matkustajaksi päihtynyttä henkilöä, jonka voidaan väkivaltaisen, uhkaavan tai meluavan käyttäytymisensä perusteella päätellä todennäköisesti aiheuttavan häiriötä.[17] Tässä tilanteessa kuljettajalla ei ole oikeutta välittömästi käyttää voimakeinoja puheena olevan lain nojalla. Mikäli matkustajaksi pyrkivä on jo kulkuneuvon sisällä, voitaneen hänen poistamisekseen käyttää voimakeinoja, jos lain $3^{2\ ja\ 3}$ ja 4^1 §:n edellytykset täyttyvät. Sen sijaan jos hän on kulkuneuvon ulkopuolella pyrkimässä matkustajaksi, tapaukseen voi soveltua PolL 20^4 §:n ja RL 3: 8^4:n säännökset. Jos matkustajaksi pyrkivä päihtynyt käyttäytymisellään häiritsee yleistä tai yksityistä rauhaa, on kenellä tahansa, jollei poliisin apua ole saatavissa, oikeus poistaa hänet paikalta sekä tarpeen vaatiessa ottaa hänet kiinni ja vastarintaa kohdattaessa käyttää myös voimakeinoja.

Lain 3^2 §:n nojalla »kuljettajalla on oikeus poistaa kulkuneuvosta häiriötä aiheuttava matkustaja, joka kuljettajan kiellosta huolimatta on jatkanut häiriön aiheuttamista». Tässä häiriön aiheuttaneen ei tarvitse olla päihtynyt, vaan aivan kuka tahansa matkustaja voi olla sen aiheuttaja. Toisaalta pelkkä päihtymys ei oikeuta poistamiseen. Sen määritteleminen, mikä on häiriötä, ei aina yksityistapauksessa ole helppoa. Eri ihmisten näkemykset asiasta voivat vaihdella. Jonkun mielestä saattaa päihtynyt aiheuttaa pelkällä olemuksellaan aina häiriötä. Jonkun toisen mielestä iloinen laulu linja-autossa vain piristää tunnelmaa. *Liikennevaliokunta* kiinnittikin mietinnössään huomiota siihen, että koska häiriötä voidaan aiheuttaa monella tavalla ja häiriö voi olla suhteellisen vähäistä ja tilapäistä, niin on pidettävä asianmukaisena, että laissa edellytetään kuljettajan huomauttavan matkustajalle häiriöstä ennen kuin poistaminen tulee kysymykseen. Sen vuoksi valiokunta muutti hallituksen esitystä ja lisäsi siihen vaatimuksen, että poistaminen olisi sallittua vasta, kun matkustaja kuljettajan kiellosta huolimatta on jatkanut

17 Ks. *HE* 119/1975 II, 3—4, *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 1 ja 2 ja *Suuri valiokunta* 26/1977 (HE 119/1975 II), 1. Vrt. rautatiekuljetusasetuksen 11 §.

häiriön aikaansaamista.[18] Se, että ennen kuin voidaan ryhtyä poistamiseen, on kiellettävä jatkamasta häiriötä, lieventää niitä mahdollisia käsityskantojen erojen vaikutuksia, joita käyttäytymisen arvioinnissa saattaa olla. Toisaalta häiriötä arvosteltaessa olisi lähtökohtana ilmeisesti pidettävä normaalia, objektiivisesti arvioitavaa käyttäytymistä joukkoliikenteen kulkuneuvoissa, eikä jonkun henkilön subjektiivista näkemystä asiasta. Kuitenkin riittänee yhteenkin henkilöön kohdistuva häiriön aiheuttaminen, jos se objektiivisesti ottaen loukkaa jonkun matkustajan tai henkilökunnan jäsenen turvallisuutta tai viihtyisyyttä kulkuneuvossa. Lain 3[1] §:ssä mainittu väkivaltainen, uhkaava tai meluava käyttäytyminen ovat hyviä esimerkkejä pohdittaessa sitä, minkälainen esiintyminen aiheuttaa häiriötä.

Henkilö, joka pelkästään kieltäytyy maksamasta matkaa, ei ole sellainen, johon voitaisiin soveltaa tämän lain säännöksiä. Maksamatta jättäminen oikeuttaa poistamaan henkilön kulkuneuvosta,[19] mutta laki ei anna oikeutta käyttää voimakeinoja sen toteuttamiseksi.

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 3[2] §:n mukaan häiriötä aiheuttaneen matkustajan poistaminen kulkuneuvosta on se toimenpide, johon kuljettajalla on ensisijaisesti oikeus ryhtyä häiriön jatkuessa kiellosta huolimatta. Jollei matkustajaa voida poistaa heti, kuljettajalla on oikeus tarpeen vaatiessa ottaa hänet kiinni, kunnes poistaminen on mahdollista. Laki sai tämän sisällön vasta eduskunnan liikennevaliokunnassa. *Hallituksen esityksen* mukaan kuljettajalla olisi ollut oikeus paitsi poistaa häiriötä aiheuttava matkustaja, myös tarpeen vaatiessa ottaa hänet kiinni.[20] *Liikennevaliokunnan* mielestä tuli kiinniottamisoikeus säännellä niin, että matkustajan voi ottaa kiinni vain kulkuneuvosta poistamista varten. Kiinniottaminen voi olla tarpeen silloin, kun matkustajaa ei voida heti poistaa kulkuneuvosta, kuten esimerkiksi junan liikkuessa.[21]

Eräissä tapauksissa kiinniottamisen tekee perustelluksi, vaikkakaan ei aina välttämättömäksi, se, että matkustajaa ei saa poistaa kulkuneuvosta, jos siitä aiheutuisi hänen terveydelleen vaaraa. *Hallituksen esityksessä* todettiin, että kulkuneuvosta poistamisesta ei saisi aiheutua

---

18 *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 1—2.

19 *HE* 119/1975 II, 2.

20 *HE* 119/1975 II, 2 ja 4.

21 *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2—3.

matkustajalle hengen tai terveyden vaaraa. On otettava huomioon heitteillepanoa ja vakavan vaaran tuottamista toisen hengelle tai terveydelle koskevat RL 21:11:n ja 21:12:n säännökset.[22] *Liikennevaliokunta* poisti perustelujensa mukaan tarpeettoman sanan »hengelleen» järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 3[3] §:stä.[23] Asiallisesti tällä poistamisella ei liene merkitystä, mutta selvä poikkeama se on varsin vakiintuneesta lainkirjoitustavasta.

Säännös asettaa kuljettajalle tärkeän velvollisuuden ottaa huomioon ne olosuhteet, joihin kulkuneuvosta poistettu joutuu. Vastuu heitteillepanosta syntyy silloinkin, kun rikos on tehty sellaisessa paikassa tai sellaisissa olosuhteissa, että ainoastaan vähäinen vaara avuttomaan tilaan saatetun tai jätetyn hengelle tai terveydelle on tarjona. Heitteillepano edellyttää konkreettista vaaraa, mutta jo vähäinen sellainen on riittävä tunnusmerkistön täyttymiseen. Poistamisen edellytyksiä harkittaessa apuna ovat juuri heitteillepanotunnusmerkistön tulkinnassa esitetyt näkökohdat.[24] Huomiota on kiinnitettävä muun muassa poistettavan matkustajan ikään (nuoruuteen tai vanhuuteen), terveydentilaan ja päihtymykseen. Merkitystä on myös sillä, minkälaisella seudulla kulkuneuvo liikkuu. Kaupunkialueella tai asutuskeskuksessa tuskin voidaan katsoa poistamisesta aiheutuvan vaaraa ainakaan päiväsaikaan. Jos kulkuneuvosta poistaminen tapahtuu samalla pysäkillä, mistä häiriötä aiheuttanut matkustaja on noussut kulkuneuvoon, lienee harvemmin perusteltua katsoa poistamisen aiheuttavan terveyden vaaraa. Toisin voi joskus olla öiseen aikaan tai asumattomalla seudulla. Tilanne on viime kädessä ratkottava kussakin yksittäisessä tapauksessa erikseen.

Aina kuljettajan ei ole mahdollista suoriutua yksin poistamisen tai kiinniottamisen vaatimista toimenpiteistä. Matkustajilla on oikeus antaa kuljettajalle tarvittaessa apua. Matkustaja ei saa kuitenkaan 3[2] §:n mukaan oma-aloitteisesti ryhtyä järjestystä pitämään, vaan se voi tapahtua vain kuljettajan pyynnöstä. Pyynnön ei *hallituksen esityksen* mukaan kuitenkaan tarvitse olla nimenomainen.[25] Kuljettajan pyyntö ei sinänsä velvoita, se ainoastaan oikeuttaa toimimaan toisen matkustajan poistamiseksi tai kiinniottamiseksi.

---

[22] *HE* 119/1975 II, 2.

[23] *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2.

[24] Ks. heitteillepanosta *Forsman* 1946, 110—115, *Honkasalo* 1970, 55—62, *Livson* 1958a ja *Serlachius* 1924, 32—34.

[25] *HE* 119/1975 II, 2.

Matkustajien järjestyksenpito-oikeuden rajoittaminen vain kuljettajan pyynnöstä tapahtuvaan avustamiseen on perusteltua, koska on parempi, että liikennehenkilökunta pyrkii ensisijassa itse hoitamaan mahdolliset järjestyshäiriöt. Erityisesti kulkuneuvosta poistaminen on sellainen toimenpide, jonka suorittaminen huonosti soveltuu kanssamatkustajalle juuri joukkoliikenteen harjoittajan sopimuspakkovelvoitteesta johtuen. Lisäksi tilanne saattaa johtaa myös voimakeinojen käyttöön, jonka arvioimiseen liikennehenkilökunnalla lienevät paremmat edellytykset kuin yksityishenkilöllä.

Lain 4 §:ssä on säädetty varsinaisesti voimakeinojen käytöstä. Siihen saa turvautua vain, jos »kulkuneuvosta poistettava tai kiinniotettava matkustaja tekemällä vastarintaa koettaa välttää poistamisen tai kiinniottamisen». Tässäkin säännöksessä on siis edellytyksenä, kuten useissa voimakeinojen käyttösäännöksissä, että ennen kuin voimakeinojen käyttöön saadaan ryhtyä, tulee esiintyä vastarintaa.

Säännös sai sisältönsä vasta eduskunnan *liikennevaliokunnassa,* jossa asetettiin voimakeinoihin turvautumisen edellytykseksi, että matkustaja tekee vastarintaa.[26] *Hallituksen esityksen* mukaan olisi järjestyksen pitämiseksi tarvittavien voimakeinojen käyttö säänneltävä samoin kuin poliisin ja yleistä järjestystä ylläpitämään asetetun henkilön oikeus RL 3: 8:ssä. Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan puhuttu vastarinnasta mitään, vaan matkustajan poistamiseksi tai kiinniottamiseksi »kuljettajalla on oikeus tarvittaessa käyttää» voimakeinoja.[27] Liikennevaliokunta ilmoitti tarkistaneensa 4^1 §:n sanamuodon niin, että se kirjoitustavaltaan vastaa RL 3: 8:ää.[28]

Kuten aikaisemmin on jo todettu, RVA 23^1 §:n nojalla on jokaisella oikeus ottaa verekseltä kiinni rikoksentekijä, jos tämä on syyllistynyt rikokseen, josta saattaa seurata vankeutta. *Liikennevaliokunta* totesi omassa mietinnössään nimenomaisesti, että järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain säännösten mukaisen kiinniotto-oikeuden ohella jokaisella on mainittu RVA:n mukainen oikeus, jonka perusteella »kuka tahansa voi ottaa kiinni muun muassa kulkuneuvossa pahoinpite-

---

26 *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 3.

27 *HE* 119/1975 II, 2 ja 4. Samoin *KM* 1974: 92, liite s. 13 ja 17 sekä *HE* 3/1975, 2 ja 4.

28 *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2.

lyyn, muuhun väkivaltaiseen käyttäytymiseen tai vahingontekoon syyllistyneen».[29]

Liikennevaliokunnan muuttamassa muodossa järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain säännökset koskevat vain häiriötä aiheuttaneen matkustajan poistamista kulkuneuvosta. Kiinnioottaminenkin palvelee vain tätä päämäärää. Liikennevaliokunta ei ole halunnut näillä säännöksillä ainakaan kokonaan syrjäyttää RVA:n yleisiä kiinniottosäännöksiä. Eräissä suhteissa aiheutuu kuitenkin ongelmia. Laissa järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä on kaksi rangaistussäännöstä, joissa molemmissa on vankeusrangaistusuhka. Lain 5 §:ssä on säädetty rangaistavaksi väkivaltainen käyttäytyminen joukkoliikenteen kulkuneuvossa ja 6 §:ssä häiriön aiheuttaminen joukkoliikenteen kulkuneuvossa. Molemmat rikokset ovat sellaisia, joista pelkästään RVA 23[1] §:n nojalla olisi kiinniotto-oikeus kenellä tahansa. Nyt kuitenkin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetussa laissa ovat omat erityissäännöksensä joukkoliikenteen kulkuneuvossa tapahtuvasta häiritsemisestä.

Liikennevaliokunta, joka muutti RVA 23 §:n kanssa sopusoinnussa olleen hallituksen esityksen 3 §:n säännöksen, ei anna suoranaista vastausta säännösten väliseen ristiriitaan. Kiinniottoon RVA:n nojalla oikeuttaviin tapauksiin se luki pahoinpitelyn, muun väkivaltaisen käyttäytymisen ja vahingonteon.[30] Pahoinpitelyllä se lienee tarkoittanut RL 21:5:n »tavallista» pahoinpitelyä eikä pahoinpitelyrikoksia yleensä, sillä lievästä pahoinpitelystä ei voi seurata kuin sakkoa, mikä ei oikeuta RVA 23[1] §:n nojalla kiinniottamiseen.

Pahoinpitelyyn valiokunta rinnasti muun väkivaltaisen käyttäytymisen, joka voi eräissä tapauksissa toteuttaa järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 5 §:n tunnusmerkistön, jonka mukaan tuomitaan se, joka »väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhaten estää tai yrittää estää kuljettajaa tai tämän pyynnöstä häntä avustavaa matkustajaa suorittamasta tässä laissa tarkoitettua tehtävää järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämiseksi kulkuneuvossa tai joka tahallaan muuten tekee haittaa kuljettajalle tai häntä avustavalle matkustajalle heidän suorittaessaan sanottua tehtävää».[31] Säännöstä sovelletaan sekä virkasuhteessa että

---

[29] *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2.

[30] Ks. *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 1—2.

[31] Ks. 5 §:n perusteluja *HE* 119/1975 II, 2—3 ja *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2. Lain 5[2] §:n mukaan kuljettajaan ja häntä avustavaan matkus-

yksityisoikeudellisessa työsuhteessa olevaan kuljettajaan sekä hänen apunaan oleviin matkustajiin. Jos tekijä on lisäksi syyllistynyt sellaiseen pahoinpitelyyn, johon sovelletaan RL 21: 5:ää, tuomitaan tekijä *hallituksen esityksen* mukaan myös tästä rikoksesta.[32]

Tästä on pääteltävissä, että hallituksen esityksen mukaan lievä pahoinpitely olisi lainkonkurenssissa, mutta tavallinen pahoinpitely ideaalikonkurenssissa 5 §:n kanssa. Onko tämä sellaista pahoinpitelyä, joka liikennevaliokunnan mukaan oikeuttaa RVA:n nojalla kiinniottamiseen, vai onko valiokunta mahdollisesti tarkoittanut lausumallaan vain sellaista pahoinpitelyä tai muuta väkivaltaista käyttäytymistä, joka on tapahtunut kulkuneuvossa ennen kuin on ryhdytty järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain mukaisiin toimenpiteisiin. Tällä on merkitystä, koska viimeksi mainitun lain mukaan matkustajan oikeudet riippuvat kuljettajan pyynnöstä. RVA 23[1] §:n nojalla voi kuka tahansa itsenäisesti ottaa kiinni ja vastarintaa kohdatessaan käyttää voimakeinoja RL 3: 8[4]:n nojalla. Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 6 §:n tunnusmerkistö täyttyy jo silloin, kun joku meluamalla tai muutoin käyttäytymisellään aikaansaa häiriötä joukkoliikenteen kulkuneuvossa. Rikoksen täyttyminen ei suinkaan edellytä kuljettajan antamaa kieltoa jatkaa häiritsemistä. Lain mukaan tämä kielto on vain edellytys mahdolliselle kulkuneuvosta poistamiselle.

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain ja RVA:n välillä on ristiriitaiselta vaikuttava tilanne. Jos lähdetään siitä, että RVA 23[1] §:n kiinniotto-oikeus säilyy uudesta säännöksestä huolimatta ennallaan, niin silloin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain merkitys on siinä, että laintasolla on säädetty mahdollisuus jopa voimakeinoin poistaa häiriötä aiheuttanut joukkoliikenteen kulkuneuvosta.

Tilanne olisi kuitenkin hieman kummallinen, matkustaja saisi RVA 23[1] §:n nojalla ottaa meluavan tai muutoin häiritsevän matkustajan kiinni jo ennen kuin kuljettaja olisi sitä huomannutkaan tai ennen kuin tämä olisi ehtinyt antaa kiellon häiriön jatkamisesta. Tämän jälkeen kiinniottajan pitäisi viipymättä ilmoittaa asiasta vangitsemiseen oikeutetulle

---

tajaan kohdistuneeseen rikokseen ei ole sovellettava RL 16: 1:n ja 2:n säännöksiä. Vrt. *KM* 1974: 92, liite s. 14—15 ja *HE* 3/1975, 2—3, joiden mukaan kuljettajaan ja häntä avustaneeseen matkustajaan kohdistettu väkivalta ja uhkaus sekä haitanteko olisi rangaistu RL 16: 1:n ja 2:n nojalla.

32 *HE* 119/1975 II, 3.

viranomaiselle. Kulkuneuvosta poistaminen tulisi kyseeseen vain, jos häiriö jatkuu kuljettajan kiellosta huolimatta. Tämän jälkeen matkustaja voisi auttaa kuljettajaa poistamaan häiriön tekijän kulkuneuvosta, ilman kuljettajan pyyntöä hänellä ei olisi siihen kuitenkaan oikeutta. Toisaalta olisi jossakin määrin kyseenalaista, voisiko poistaminen enää tulla sovellettavaksi, koska RVA 23 § edellyttää kiinniottamisesta aina viipymättä mainitun ilmoituksen, johon kuljettaja tuskin enää voisi puuttua ainakaan vastoin kiinniottajan tahtoa. Toisaalta lakia järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä voidaan pitää erityislakina RVA:n yleisiin kiinniottamissäännöksiin nähden. Jos asia on näin, niin häiritsijän syyllistyessä vain järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 5 tai 6 §:n rikkomisiin, ei olisi muuta keinoa kuin rikoksentekijän poistaminen kulkuneuvosta. Kiinniottaminen olisi poliisille luovuttamista varten poissuljettu. Tämä merkitsisi käytännössä yleensä rikkojan vastuusta vapauttamista, ellei matkustajaa tunneta, koska kuljettajalla ei ole mahdollisuuksia pakottaa tekijää henkilöllisyytensä selvittämiseen.

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 3 §:n liikennevaliokunnassa saama sisältö, vaikka se periaatteessa onkin kriminaalipoliittisesti hyväksyttävä, ei ole riittävästi ottanut huomioon säännöksen kanssa ristiriidassa olevaa RVA 23 §:ää. Liikennevaliokunnan mietintö osoittaa, että kysymyksessä ei missään tapauksessa ole ainakaan täysin RVA 23 §:n syrjäyttävä säännös. Saattaisi olla perusteita nähdä järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annettu laki melko ahtaana erityislakina, jossa olisi säädeltynä vain meluavaan tai muutoin käyttäytymisellään häiriötä aikaansaavaan kohdistettavat toimenpiteet silloin, kun mainittu henkilö ei suhtautumisellaan toteuta mitään muuta kuin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annettussa laissa säädettyjen tunnusmerkistöjen rikkomisia. Kuljettajan tulisi kyetä tekemään ratkaisu, jonka mukaan hän joko noudattaa tätä erityislakia, jolloin hän tyytyy pelkästään rikkojan poistamiseen tai sitten hän toteaa häiritsijän tehneen rikoksen, josta RVA 23[1] §:n nojalla saa kiinniottaa, ja että se hänen mielestään aiheuttaa syytetoimenpiteitä, jolloin hän toimittaa RVA 23[1] §:n nojalla kiinniottamisen ja samalla varmistaa, että oikea henkilö joutuu syytteeseen, ellei esimerkiksi häiritsijän henkilöllisyys ole tiedossa ja sen vuoksi kiinniottaminen olisi tarpeetonta.

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annettu laki *ei* vaadi, että häiriön aiheuttamista jatkanut henkilö *on poistettava* kulkuneuvosta, *vaan* että kuljettajalla on *oikeus poistaa* kulkuneuvosta mainittu henkilö.

Tähän voisi perustaa sen, että kuljettajalla olisi harkintavaltaa poistamisen ja RVA 23[1] §:n nojalla tapahtuvan kiinniottamisen välillä, vaikka liikennevaliokunnan perustelut voitaisiin ymmärtää toisinkin.

Kuljettajalle näin tosiasiallisesti tuleva syyteharkintaoikeus olisi tässä muodossa jonkin verran arveluttavaa. Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 6 § puolestaan jäänee usein kuolleeksi kirjaimeksi, jos katsotaan, että laki ei anna rikoksen johdosta kiinniottooikeutta, koska laki ei myöskään anna oikeutta häiriön aiheuttajan henkilöllisyyden selvittämiseen, mikä oikeus saattaisi käytännössä olla joskus tarpeen. Jos matkustajan poistamisesta ei aiheudu hänen tarveydelleen vaaraa, tulee se useimmiten ilmeisesti tapahtumaan niin nopeasti (»heti»), ettei paikalle ole kutsuttavissa poliisimiehiä, jotka selvittäisivät häiriön tekijän henkilöllisyyden ja suorittaisivat muun tutkinnan. Rikoksentekijään kohdistuvat seuraamukset tulevat olemaan hyvin sattumanvaraisia. Paikallisetkin erot voivat vaikuttaa. Pienellä paikkakunnalla kuljettaja saattaa helpommin tuntea poistettavan henkilön, jolloin hän voi halutessaan tehdä tästä rikosilmoituksen kulkuneuvosta poistamisen jälkeen. Jos taas matkustaja on tuntematon, niin ainoaksi sanktioksi jäisi kulkuneuvosta poistaminen.

Kun lain mukaan ensisijaisena sanktiona jatkuvasta kiellosta piittaamattomasta häiritsemisestä on kulkuneuvosta poistaminen, olisi tämä pitänyt ottaa huomioon myös lain 6 §:ssä. Tämän rikoksen täyttymispiste olisi pitänyt siirtää. Vasta kiellon jälkeen tapahtuva häiritseminen tulisi olla kriminalisoitu ja silloinkin yleensä vain, jos matkustajaa ei voitaisi poistaa kulkuneuvosta tai jos hän syyllistyisi myös 5 §:n rikkomiseen.

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain mukaan yksityishenkilöllä ei ole ilman pyyntöä oikeutta antaa apua silloinkaan, kun kuljettaja ryhtyy poistamaan henkilöä kulkuneuvosta, mutta hän kohtaa sellaista vastustusta tai haitantekoa, joka toteuttaa 5 §:n tunnusmerkistön. RVA 23[1] §:n nojalla yksityishenkilöllä olisi kuitenkin itsenäinen kiinniotto-oikeus. Jos poistettavan toiminta ei toteuta minkään muun rikoksen tunnusmerkistöä, niin tällöin ei järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain nojalla olisi enää kiinniotto-oikeutta, vaan vastustamisesta huolimatta toimenpiteet rajoittuisivat poistamiseen. Jos poistettavan henkilöllisyys ei ole tiedossa, hänet ikään kuin ajettaisiin pois mahdollisten syytetoimien piiristä vastusteluistaan huolimatta.

Lähinnä lainsäätäjän hieman hämärän peittoon jäävää tarkoitusta lienee se, että järjestyksen pitäminen joukkoliikenteessä on ensisijaisesti kuljettajan ja muun laissa mainitun liikennehenkilökunnan asiana. Mikäli kysymyksessä on meluaminen tai muutoin käyttäytymisellä tapahtuva matkustajien tai kuljettajan häiritseminen, joka ei toteuta muussa laissa mainittua rikosta, niin nämä erityissäännökset syrjäyttävät RVA 23[1] §:n kiinniotto-oikeuden. Sanktio häiritsemisestä olisi yleensä kulkuneuvosta poistaminen. Vain jos näin ei tapahdu, voisi kysymykseen tulla 6 §:n soveltaminen. Laki ei tosin millään tavoin velvoita kuljettajaa ryhtymään toimenpiteisiin, joita mahdollinen syytteeseenpano edellyttäisi. Toisaalta ei myöskään poistamisen suorittaminen muodosta estettä rangaistukseen tuomitsemiselle 6 §:n nojalla, jos joku siitä tekee rikosilmoituksen ja häiriöntekijä saadaan selville. Sen sijaan jos poistettava ei suosiolla poistu, vaan ryhtyy väkivaltaiseen vastarintaan, niin tämän jälkeen ei enää liene esteitä soveltaa myös RVA 23[1] §:n kiinniottamista koskevia säännöksiä.

Lisäksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 2 §:n toisesta virkkeestä, jonka mukaan matkustajan on noudatettava sellaisia kuljettajan antamia määräyksiä, jotka ovat tarpeen järjestyksen tai turvallisuuden säilyttämiseksi, voisi olla pääteltävissä, että kuljettaja tämän perusteella saattaisi kieltää matkustajaa ryhtymästä itsenäisiin järjestyksenpitotoimenpiteisiin RVA 23 §:n nojalla, koska tällainen menettely saattaa taitamattomasti suoritettuna vaarantaa järjestyksen kulkuneuvossa.

3. *Laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta*

Suomessa on myös toinen uusi joukkoliikennettä koskeva laki: laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta (11. 5. 1979/469),[33] jossa on oma voimakeinojen käyttämistä koskeva säännös. Lain mukaan voimakeinojen käyttöön oikeutettujen henkilöpiiri on kuitenkin paljon suppeampi kuin laissa järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä.

---

33 Laki annettiin 19. 1. 1979/38 nimikkeellä laki julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta, mutta se jouduttiin oikaisemaan 11. 5. 1979/469 nimikkeessä olleen virheen johdosta. Hallituksen esitys (HE 226/1977) oli laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta, mutta liikennevaliokunta (3/1978) muutti nimikkeen laiksi joukkoliikenteen tarkastusmaksusta, jollaisena eduskunta lakiehdotuksen hyväksyi.

Laissa ovat säännökset liikenteenharjoittajalle myönnettävästä oikeudesta kantaa tietynsuuruinen maksu (ns. tarkastusmaksu) matkustajalta, joka ei ole suorittanut matkasta asianmukaista maksua. Oikeuden tarkastusmaksun perimiseen myöntää liikenneministeriö liikenteenharjoittajan hakemuksesta. Tarkastusmaksun määrää erityinen matkalippujen tarkastaja, jolle matkustajat ovat velvolliset esittämään lippunsa. Lain valmistelun eri vaiheissa esiintyi huomattavia mielipide-eroavuuksia lain soveltamisalasta.

Oikeusministeriössä asetettu *työryhmä* esitti vuonna 1972 valmistuneessa selvityksessään, että säädettävää lakia joukkoliikenteen tarkastusmaksusta sovellettaisiin ammattimaisena moottoriajoneuvoliikenteenä, rautatie-, raitiotie- tai metroliikenteenä taikka muulla tavalla ammattimaisena linja-liikenteenä harjoitettuun henkilöliikenteeseen, jos liikenneministeriö liikenteenharjoittajan hakemuksesta niin määrää. Perustelujen mukaan tarkastusmaksujärjestelmä olisi voinut tulla periaatteessa noudatettavaksi missä tahansa ammattimaisesti harjoitetussa linjaliikenteessä myös esimerkiksi vesiliikenteessä. Tarkastusmaksun määräisi liikenneministeriön hyväksymä matkalippujen tarkastaja, joksi voitaisiin määrätä liikenteenharjoittajan hakemuksesta tehtävään soveltuva henkilö. Tarkastajalla olisi oikeus kiinniottaa ilman asianmukaista lippua matkustava tai poistaa hänet kulkuneuvosta tai toimittaa hänet poliisin kuulusteltavaksi. Tarvittaessa tarkastajalla olisi oikeus turvautua voimakeinoihin.[34]

Laintarkastuskuntaan lausunnolle lähetetyssä ehdotuksessa laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta oli lain soveltamisala supistunut oikeusministeriön tarkastusmaksutyöryhmän ehdotukseen verrattuna. Tämän ehdotuksen mukaan tarkoitettiin *julkisella* joukkoliikenteellä rautateiden henkilöliikennettä, raitiotie-, metro- ja linja-autoliikennettä sekä muuta niihin rinnastettavaa henkilöliikennettä, jota harjoittaa julkisyhteisö taikka muu liikenteenharjoittaja, joka on tehnyt julkisyhteisön kanssa sopimuksen yhteistoiminnasta liikenteen harjoittamisessa. Julkisyhteisöllä ehdotuksessa tarkoitettiin valtiota, kuntaa ja muuta julkista yhteisöä tai laitosta samoin kuin sellaista yhteisöä, jonka osuuksista tai osakkeista valtio, kunta tai muu julkinen yhteisö omistaa yli puolet. Myös tämän ehdotuksen mukaan liikenneministeriö julkisyhteisön hakemuksesta päättäisi lain soveltamisesta. Liikenneministeriön valvonnan alaisina olisi matkalippujen tarkastajia, joille ministeriö antaa tarkastuspassin harkittuaan, että henkilö on tehtävään sopiva. Tarkastajalla olisi oikeus ottaa kiinni ja toimittaa poliisin kuulusteltavaksi ilman asianmukaista lippua matkustava, joka ei luotettavasti selvitä henkilöllisyyttään. Tämän toteuttamiseksi tarkastajalle ehdotettiin oikeutta turvautua voimakeinoihin. Lisäksi perusteluissa todettiin, että »tarkastajalle lain mukaan kuuluva oikeus voimakeinojen käyttämiseen käsittäisi matkusta-

[34] *Ådahl ym.* 1972, 15—16, 22, 23—26 ja 28—30.

jan kiinniottamisen ja toimittamisen poliisin kuulusteltavaksi, mihin sisältyisi tietenkin oikeus poistaa matkustaja kulkuneuvosta». Poistamisesta ei puhuta mitään itse lakitekstiehdotuksessa. Kun lakiesityksen mukaan tarkastajan palvelussuhde voi olla myös yksityisoikeudellinen ja kun tarkastajalta on edellytettävä erityistä vastuuta, ehdotettiin, että tarkastajan tulisi tarkastusta suorittaessaan toimia virkavastuulla, ja tarkastajaa olisi rangaistava niin kuin virkamiestä virkarikoksesta.[35]

Laintarkastuskunta katsoi, ettei laissa olisi eri liikenteenharjoittajia asetettava toisiinsa nähden periaatteessa erilaiseen asemaan. Kun liikenneministeriö päättää maksujärjestelmän soveltamisesta, voidaan siinä ottaa huomioon liikenteenharjoittajan kyky täyttää kunnollisesti lain edellyttämät tehtävät. Laintarkastuskunta katsoi edelleen, että laissa olisi oltava nimenomainen säännös siitä, että liikenneministeriön on hyväksyttävä tarkastajaksi ehdotettu henkilö tähän tehtävään. Ehdotusta olisi lisäksi täydennettävä siten, että tarkastajalla on oikeus myös poistaa kulkuneuvosta sellainen matkustaja, joka ei täytä matkalipun lunastamisvelvollisuuttaan. Laintarkastuskunta kiinnitti huomiota myös siihen, ettei tarkastajalle ole tarkoitus antaa järjestyksen ylläpitämiseen liittyviä tehtäviä enemmän kuin hänen tarkastustehtävänsä edellyttää. Matkustajan poistaminen häiritsevän käyttäytymisen johdosta kulkuneuvosta ei kuulu tarkastajalle vaan kuljettajalle.[36]

Hallituksen esitys laiksi joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annettiin eduskunnalle kesäkuussa *1976*. Sen mukaan liikenneministeriö voisi hakemuksesta myöntää oikeuden tarkastusmaksun kantamiseen yhtä hyvin julkisyhteisölle kuin muullekin yhteisölle tai yksityiselle liikenteenharjoittajalle. Tarkastusmaksun määräisi liikenteenharjoittajan palveluksessa oleva liikenneministeriön hyväksymä tarkastaja. Tarkastajan oikeuksista esitettiin, että hänellä olisi oikeus ottaa kiinni ja toimittaa poliisin kuulusteltavaksi ilman asianmukaista matkalippua matkustava henkilö, joka ei luotettavasti selvitä henkilöllisyyttään. Tarkastajalla olisi hallituksen esityksen mukaan myös oikeus poistaa tällainen matkustaja kulkuneuvosta, jollei se matkustajan ikä ja muut seikat huomioon ottaen ole kohtuutonta. Tarvittaessa tarkastajalla olisi oikeus turvautua voimakeinojen käyttöön. Perusteluissa pidettiin lähtökohtana, ettei voimakeinoja tarkastustehtävän suorittamiseksi käytettäisi lainkaan. Tarkastajan tehtävät voidaan yleensä hoitaa tarvitsematta turvautua voimakeinoihin. Vain poikkeuksellisesti voimakeinojen käyttäminen saattaisi olla tarpeellista.[37]

Liikennevaliokunta totesi ehdotettuun tarkastusmaksujärjestelmään kohdistetun arvostelua sillä perusteella, että se tekisi mahdolliseksi siir-

---

35 *Laintarkastuskunta* 3/1974, liite Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta s. 6—11 ja 14—16.

36 *Laintarkastuskunta* 3/1974, 3, 8 ja 10—14.

37 *HE* 108/1976, 4, 5, 6—7, 8 ja 9.

tää julkisen vallan tehtäviin kuuluvaa rangaistusvaltaa yksityisille liikenteenharjoittajille. Valiokunnan enemmistö torjui kuitenkin tämän ajatuksen katsoen, ettei kysymys ole varsinaisen rangaistusvallan siirtämisestä, vaan ensisijaisesti kuljetussopimuksen ehtojen valvonnasta. Tosin valiokunnan mielestä tarkastusmaksun kantamisen mahdollinen myöntäminen yksityisille sisältää sellaisia poikkeuksellisia piirteitä, että se voi olla perusteltua vain merkittävän yleisen edun vuoksi, mutta valiokunta piti sitä kuitenkin mahdollisena. Voimakeinojen käyttöä koskevan säännöksen valiokunta tarkisti saattaakseen sen kirjoitustavaltaan vastaamaan valiokunnan laatimaa mietintöä hallituksen esityksestä laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä. Tarkastajien hyväksymisen valiokunta esitti tapahtuvaksi lääninhallituksen eikä liikenneministeriön toimesta.[38]

Perustuslakivaliokunta katsoi suurelle valiokunnalle antamassaan lausunnossa, että ehdotuksen hyväksymistä on pidettävä kyseenalaisena. Lakiehdotuksen säännökset antavat yksityisen palveluksessa oleville ilman virkavastuuta toimiville henkilöille, joiden kelpoisuusvaatimuksia ja valvontaa koskevia säännöksiä ei voida pitää riittävänä, niin laajat ja sisällöltään epätäsmälliset valtuudet puuttua yksityisen kansalaisen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, että se voi tapahtua vain perustuslain säätämisjärjestyksessä säädetyllä lailla.[39]

Hallitus antoikin joulukuussa *1977 uuden esityksen* laiksi julkisen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta. Samalla se peruutti vuoden 1976 valtiopäiville antamansa esityksen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta. Tämän uuden hallituksen esityksen mukaan oikeus tarkastusmaksun perimiseen voitaisiin myöntää vain julkisyhteisölle, jolla tarkoitetaan valtiota, kuntaa ja muuta sellaista yhteisöä tai laitosta, sekä muulle yhteisölle, jonka osuuksista tai osakkeista julkisyhteisö omistaa yli puolet. Kunnalle voitaisiin myöntää oikeus tarkastusmaksun perimiseen myös joukkoliikenteessä, jota se taloudellisesti tukee tai avustaa. Joukkoliikennettä voitaisiin harjoittaa yhteistoiminnassa eri liikenteenharjoittajien kanssa. Jos mukana olisi edellä tarkoitettu julkisyhteisö tai sen määräysvallassa oleva yhteisö, niin oikeus tarkastusmaksun perimiseen voitaisiin myöntää koko yhteistoiminnassa harjoitettua liikennettä varten, jos kaikki siihen osalliset liikenteenharjoittajat olisivat asiasta yksimielisiä. Tarkastusmak-

---

38 *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 108/1976), 1—2. Ks. siihen liittyvää vastalausetta (s. 4—5), jonka mukaan tarkastusmaksun kantamisoikeus voitaisiin antaa vain julkisyhteisölle toimialueensa joukkoliikennettä varten. Ks. myös mainitun liikennevaliokunnan mietinnön liitteenä ollutta Lakivaliokunnan lausuntoa n:o 5/1976, 6—7, jossa valiokunnan enemmistö hyväksyy HE:n lähtökohdat ja pääperiaatteet, sen sijaan eriävässä mielipiteessä (s. 8—9) torjutaan yksityisille myönnettäväksi aiottu tarkastusmaksun periminen.

39 *Perustuslakivaliokunnan lausunto* n:o 3/1977 (HE 108/1976), 1—2. Ks. myös *HE* 226/1977, 4 ja *Liikennevaliokunta* 3/1978 (HE 226/1977), 1.

sun perimisestä saisi huolehtia kuitenkin vain julkisyhteisö tai yhteisö, jonka osakkeista tai osuuksista yli puolet on julkisyhteisöllä. Tarkastusmaksun määräisi mainitunlaiseen julkisyhteisöön virkasuhteessa oleva tarkastaja, jonka liikenteenharjoittajan kotipaikan poliisipiirin päällikkö on tehtävään hyväksynyt. Tarkastajalla olisi oikeus ottaa kiinni ilman asianmukaista matkalippua matkustava henkilö, joka ei luotettavasti selvitä henkilöllisyyttään. Tarkastaja voisi myös poistaa tällaisen matkustajan kulkuneuvosta, jollei se matkustajan ikä ja muut seikat huomioon ottaen olisi kohtuutonta tai aiheuttaisi vaaraa matkustajan terveydelle. Jollei kiinniotettua välittömästi poisteta kulkuneuvosta, hänet olisi viivyttelemättä luovutettava poliisin haltuun. Jos matkustaja vastarintaa tekemällä koettaisi välttää kiinniottamisen, poliisin luo toimittamisen tai kulkuneuvosta poistamisen, tarkastajalla olisi oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita toimenpiteen suorittamiseksi voidaan matkustajan käyttäytyminen ja muut olosuhteet huomioon ottaen pitää puolustettavina.[40]

Edelleen eduskuntakäsittelyn kestäessä jatkuivat kaiken aikaa esillä olleet erimielisyydet lain soveltamisalasta. Liikennevaliokunta pyysi perustuslakivaliokunnalta lausuntoa mainitusta hallituksen esityksestä sekä liikennevaliokunnan ensimmäisessä käsittelyssä tekemistä muutoksista, joista keskeisin oli tarkastusmaksun perimisoikeuden myöntäminen kaikille liikenteenharjoittajille, jolloin lippujen tarkastajat eivät välttämättä olisi virkavastuulla toimivia henkilöitä. *Perustuslakivaliokunta* piti liikennevaliokunnan mietintöluonnokseen sisältyviä oikeusturvajärjestelyjä henkilökohtaisen vapauden tosiasiassa saaman suojan kannalta sen laatuisina, että lakiehdotus olisi käsiteltävä perustuslainsäätämisjärjestyksessä.[41] *Liikennevaliokunnan enemmistö* päätyi myös lopullisessa mietinnössään samoille linjoille. Laki olisi säädettävä perustuslain säätämisjärjestyksessä. Laissa ei olisi hallituksen esitykseen sisältyneitä omistussuhteisiin perustuvia soveltamisalan rajoituksia.[42] *Valiokunnan vähemmistö* katsoi, ettei ole käytännön tarvetta perustuslain vastaiseen menettelyyn, koska järjestelmä voidaan saada hallituksen esityksen pohjalta riittävän laajaksi. Vähemmistön mukaan järjestelmää tarvitaan lähinnä pääkaupunkiseudun joukkoliikenteessä. Siltä osin tarkastusmaksujen perimisen voisivat hoitaa liikennettä hoitavat julkisyhteisöt viranhaltijoineen. Muualla sen sijaan voitaisiin kunnalle antaa tehtäväksi tarkastusmaksun periminen myös yksityisessä liikenteessä, jos kunta ja liikenteenharjoittaja niin sopivat. Tarkastajana saisi toimia vain virkavastuun alainen julkisyhteisön viranhaltija.[43]

---

40 *HE* 226/1977, 5, 6, 7—8 ja 9—11.

41 Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 4/1978 liitteenä *Liikennevaliokunnan* mietinnössä 3/1978 (HE 226/1977), 8—9.

42 *Liikennevaliokunta* 3/1978 (HE 226/1977), 1—5.

43 *Liikennevaliokunta* 3/1978 (HE 226/1977), 5—7.

Lopullisen sisältönsä kiistakysymyksissä laki saikin vasta eduskunnan *suuressa valiokunnassa.*[44] Lain 1 §:ssä soveltamisala rajattiin koskemaan vain raideliikennettä harjoittavan julkisyhteisön joukkoliikennettä, mikä tällä hetkellä tarkoittaa vain valtionrautateitä ja Helsingin kaupungin liikennelaitosta. Lain 2 §:ssä on yhteistoiminnassa harjoitettua liikennettä koskeva laajennus, mikäli se tapahtuu pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan toimialueella. Liikenneministeriö voi kaikkien yhteistoimintaan osallistuvien hakemuksesta päättää, että oikeus tarkastusmaksun perimiseen koskee koko yhteistoiminnassa harjoitettua liikennettä. Perimisestä saa huolehtia vain edellä mainittu julkisyhteisö. Nämä säännökset merkitsevät sitä, että lakia voidaan soveltaa myös muuhun joukkoliikenteeseen (linja-autot ja vesiliikenne) kuin raideliikenteeseen.

Lain 6 §:n mukaan matkalippujen tarkastajana voi toimia vain mainitun julkisyhteisön viranhaltija, jonka poliisipiirin päällikkö on tehtävään hyväksynyt. Tämä merkitsee sitä, että voimakeinojen käyttöön oikeutettujen henkilöpiiri jää melko suppeaksi verrattuna siihen, että tarkastusmaksun periminen olisi myönnetty kaikille joukkoliikennettä harjoittaville.

Tarkastajien oikeuksia ja vastuuta koskeva 11 § on pientä sanamuodon täsmentämistä lukuunottamatta hallituksen esityksen mukainen. Tarkastajalla on oikeus kiinniottaa, toimittaa poliisin luo tai poistaa kulkuneuvosta liputta matkustava. Lain 1^2 §:n mukaan lakia ei sovelleta matkustajaan, joka on alle 15-vuotias.[45] Tämä merkitsee myös sitä, että 11 §:n voimakeinojen käyttöoikeus ei voi kohdistua alle 15-vuotiaaseen matkustajaan.[46] Tarkastajalla on oikeus vaatia myös alle 15-vuotiasta maksamaan matkansa, ellei hän tähän suostu, lienee hänellä oikeus siviilioikeudellisten periaatteiden nojalla poistaa lapsi kulkuneuvosta.[47] Tosin tällöin on syytä kiinnittää huomiota 11 §:n rajoitukseen, jollei poistaminen ole matkustajan ikä ja muut seikat huomioon ottaen kohtuutonta tai

---

[44] *Suuri valiokunta* 185/1978 (HE 226/1977), 1. Ks. suppeasti lain sisällöstä *Halinen ym.* 1979, 247—248.

[45] Ikärajavaihtoehtona esiintyi myös 12 vuotta. Näin *HE* 108/1976, 1^3 § ja *HE* 226/1977, 1^3 § sekä *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 108/1976), 2 ja 3/1978 (HE 226/1977), 1 ja 3. Sen sijaan liikennevaliokunnan ja lakivaliokunnan vähemmistöt kannattivat 15 vuoden ikärajaa ensimmäistä hallituksen esitystä käsiteltäessä. Ks. *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 226/1976), 5 ja 8—9. Lopullisen ikärajan vahvisti vasta *Suuri valiokunta* 185/1978 (HE 226/1977), 1.

[46] Näin *HE* 108/1976, 7 ja *HE* 226/1977, 8. Näissä tosin puhutaan niiden omaksuman ikärajan mukaisesti alle 12-vuotiaista.

[47] Ks. *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 108/1976), liite Lakivaliokunnan lausunto n:o 5/1976, 8. Ks. myös *HE* 226/1977, 3, jonka mukaan alle 12-vuotiaat (laissa ikäraja sittemmin 15-vuotta) »olisivat velvolliset maksamaan aina vain asianmukaisen matkalipun hinnan».

aiheuta vaaraa matkustajan terveydelle, vaikka lakia ei sovelletakaan alle 15-vuotiaaseen. Käytännössä toimenpide rajoittunee vain poistumiskehotukseen, koska keinoja poistamisen toteuttamiseksi ei ole. Toisin on asia, jos alle 15-vuotias aiheuttaa häiriötä kulkuneuvossa, silloin kuljettaja tai muu liikennehenkilökuntaan kuuluva saa poistaa hänet kulkuneuvosta järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain nojalla jopa voimakeinoin.

Tarkastaja saa ryhtyä kiinniottamiseen vain, jos ilman asianmukaista matkalippua matkustava ei luotettavasti selvitä henkilöllisyyttään. Asianmukainen matkalippu puuttuu, jos matkustajalla ei ole lainkaan matkalippua tai hankittu lippu oikeuttaa lyhyempään matkaan kuin minkä matkustaja on jo kulkenut.[48] Lain 8 §:n mukaan matkustaja on velvollinen tarkastajan vaatimuksesta esittämään matkalippunsa. Jos matkustaja ei esitä asianmukaista lippua, hän on matkalipun hinnan lisäksi velvollinen kuittia vastaan suorittamaan tarkastajan määräämän tarkastusmaksun. Matkustajan, joka ei esitä asianmukaista matkalippua, on ilmoitettava tarkastajan vaatimuksesta tälle henkilötietoinaan nimensä, ikänsä, ammattinsa ja osoitteensa. Jos matkustaja ei maksa vaadittua tarkastusmaksua, tarkastajan on annettava hänelle kirjallinen määräys suorittaa tarkastusmaksu viikon kuluessa uhalla, että maksu muuten peritään ulosottotoimin.

Tarkastajalla on aina oikeus vaatia asianmukaista matkalippua esittämättömältä tämän henkilötiedot siitä riippumatta, maksaako tämä välittömästi tarkastusmaksun vai ei, vaikka *hallituksen esityksessä* todetaankin, että käytännössä voisi henkilö, joka suorittaa matkalipun hinnan ja tarkastusmaksun tarkastajalle, yleensä jatkaa matkaansa ilmaisematta henkilöllisyyttään. Henkilöllisyyden selvittäminen voi olla tarpeen kuitenkin esimerkiksi sen johdosta, että matkustajan voidaan todeta toistuvasti matkustavan ilman lippua tai että hän on syyllistynyt lipun väärentämiseen, ja hänet on tästä syystä asetettava syytteeseen.[49]

Kiinniottamisen edellytyksenä on, että puuttuu luotettava selvitys henkilöllisyydestä. Tästä ei ole laissa tarkempia ohjeita, myöskään perustelut eivät valaise asiaa. Välttämättömänä ei liene pidettävä henkilöllisyystodistuksen tai siihen verrattavan asiakirjan esittämistä, vaan muunkinlainen selvitys riittänee. Tarkastaja joutuu kokemuksensa perusteella arvioimaan tiedon luotettavuuden. Jotta selvitys olisi luotettava, se yleensä edellyttää jotakin muuta kuin pelkkää omaa ilmoitusta siitäkin huolimatta, että väärien henkilötietojen antaminen on lain 12^2 §:ssä kriminalisoitu.

Joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11 §:ssä on säädetty, että »tarkastaja voi myös poistaa *tällaisen* matkustajan kulkuneuvosta, jollei se matkustajan ikä ja muut seikat huomioon ottaen ole kohtuutonta

48 *HE* 226/1977, 5.

49 *HE* 226/1977, 7.

tai aiheuta vaaraa matkustajan terveydelle». Viittaus »tällainen matkustaja» osoittaa pykälän edelliseen lauseeseen, jossa puhutaan ilman asianmukaista matkalippua matkustavasta henkilöstä, joka ei luotettavasti selvitä henkilöllisyyttään. Ensi silmäyksellä näyttäisi siltä, että poistamisoikeuden toteuttaminen edellyttäisi molempien kriteerien täyttymistä, mutta perusteita saattaisi olla sellaisellekin tulkinnalle, että viittauksella tarkoitetaan vain ilman matkalippua matkustavaa henkilöä. Ensiksi mainitun vaihtoehdon mukaan tarkastaja ei voisi koskaan poistaa kulkuneuvosta lippua maksamatonta, jos tämä luotettavasti selvittää henkilötietonsa.

Tarkastusmaksun määräämistä koskevan 8 §:n 1 momentin mukaan matkustaja on velvollinen maksamaan matkalipun hinnan ja tarkastusmaksun. Saman pykälän 2 momentin mukaan annettavassa kirjallisessa määräyksessä annetaan velvoitus suorittaa tarkastusmaksu, mutta siinä ei puhuta mitään matkalipun hinnasta. Tämä näyttäisi merkitsevän sitä, että jos maksaa tarkastusmaksun heti, joutuu maksamaan lisäksi matkalipun hinnan, jos maksaa myöhemmin lain säätämässä ajassa, niin tällöin hän välttyisi matkan hinnan suorittamiselta. Aikaisemmassa peruutuneessa hallituksen esityksessä, jonka 11^1 § sisälsi vastaavanlaisen viittauksen, todettiin, että »säännös antaisi mahdollisuuden myös nykyiseen tapaan poistaa kulkuneuvosta asianmukaista matkalippua vailla oleva henkilö».[50] Tämä perustelun kohta on poistettu lain säätämiseen johtaneesta myöhemmästä hallituksen esityksestä.[51] Tämä saattaisi viitata siihen suuntaan, että matkustaja, joka selvittää luotettavasti henkilöllisyytensä ja saa kirjallisen määräyksen suorittaa tarkastusmaksun, saisi matkustaa ilman lipun maksamista. Näin asiaa ei kuitenkaan liene ymmärrettävä, vaan 8^1 §:n matkalipun hinnan suorittamisen pitäisi koskea kaikkia, myös sitä, joka maksaa tarkastusmaksun myöhemmin. Jollei maksua matkasta suoriteta, pitäisi olla oikeus poistaa tällainen henkilö kulkuneuvosta. Jos 11 §:n sallimia voimakeinoja ei voida käyttää, niin tällainen periaatteellinen oikeus saattaa jäädä tehottomaksi. Toisaalta tällaisessa tapauksessa asianomainen matkustaja on jäänyt velkaa matkan. Kun hänen henkilötietonsa ovat tiedossa, niin summa voitaisiin periä erikseen siviilioikeudellista tietä, koska tarkastusmaksulaki ei näytä ulottuvan tähän. Käytännössä järjestelmä olisi varmaankin liian hankala noudatettavaksi.

Jos liputta matkustaneen poistaminen on mahdollista vain, kun tarkastaja ei ole saanut luotettavia henkilötietoja, on tällöin aina huomattava tarkastusmaksun suorittamisen laiminlyönnin vaara siitäkin huolimatta, että matkustajalle on annettu, niin kuin laki edellyttää, kirjallinen maksumääräys. Maininta kulkuneuvosta poistamisoikeudesta olisi lähes merkityksetön. Tämän mukaan, jos on esitetty luotettavat henkilötiedot, poistaminen ei olisi mahdollista. Jos ei ole esitetty luotettavia henkilötietoja,

---

50 *HE* 108/1976, 6.

51 *HE* 226/1977, 8 verrattuna *HE* 108/1976, 6.

poistaminen on sallittua, mutta samalla vaarannetaan tarkastusmaksun periminen.

Lisäksi poistamisoikeutta on rajoitettu siten, että se ei saa tapahtua, jos se on matkustajan ikä ja muut seikat huomioon ottaen kohtuutonta tai jos se aiheuttaa vaaraa matkustajan terveydelle. Viimeksi mainittu rajoitus on samanlainen kuin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 3[3] §:ssä. Iällä lienee lähinnä merkitystä vanhusten osalta, koska lakiahan ei sovelleta alle 15-vuotiaisiin. Hallituksen esityksen mukaan poistaminen ei saisi tulla kysymykseen silloin, kun sitä esimerkiksi matkan pituuden johdosta on pidettävä kohtuuttomana.[52]

Tarkastajalla pitäisi olla oikeus poistaa kulkuneuvosta maksusuorituksessa niskoitteleva matkustaja myös silloin, kun hänen henkilöllisyytensä on selvitetty. Tähän antavat siviilioikeudelliset periaatteet oikeutuksen, mutta tarkastusmaksulaki ei myönnä keinoja, ellei voida hyväksyä 11[1] §:n tulkinnassa oikeaksi edellä esittämääni toista vaihtoehtoa, jolloin »tällaisella matkustajalla» tarkoitetaan vain ilman asianmukaista matkalippua matkustavaa henkilöä. Jos tätä olisi tarkoitettu, niin mielestäni silloin olisi ollut parempi kirjoittaa säännös toisin. Olisi ollut ensin säädettävä tarkastajan poistamisoikeudesta ja vasta toisessa lauseessa kiinniottooikeudesta, joka edellyttäisi lisäksi epäselvyyttä henkilöllisyydestä. Kun näin ei ole tapahtunut, lienee jälkimmäinen tulkinta liian rohkea, koska se samalla antaisi oikeuden käyttää myös voimakeinoja poistamisen toteuttamiseksi. Joissakin maksuniskoittelutapauksissa tämä mahdollisuus olisi kyllä selvästi joustavampi ja parempi vaihtoehto kuin se, että jollei kiinniotettua välittömästi poisteta, hänet on viivyttelemättä luovutettava poliisin haltuun. Tämä tosin merkitsee ajallisesti varsin lyhyttä vapaudenriistoa. Usein se lienee toteutettavissa jo jollakin välipysäkillä tai -asemalla, mutta yleensä ainakin viimeistään linjan pääteasemalla. Laki näyttää laaditun siten, että kiinniotetun toimittamisen poliisin huostaan tulee tapahtua kiinniottaneen tarkastajan toimesta ilman mitään välikäsiä.

Laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta (11[2] §) oikeuttaa tarkastajan käyttämään voimakeinoja vain, jos matkustaja vastarintaa[53] tekemällä

---

52 *HE* 226/1977, 8.

53 Säännöksen valmisteluvaiheissa ei aluksi vaadittu vastarintaa voimakeinojen käytön edellytyksenä. Säännös oli samanlainen kuin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain esitöissä (ks. edellä aliv. 27 kohdalla lausuttua). Vasta ensimmäistä *HE* 108/1976 käsitellessään *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 108/1976), 2 tarkisti säännöstä niin, että se kirjoitustavaltaan on yhdenmukainen niiden säännösehdotusten kanssa, jotka sisältyivät valiokunnan mietintöön 4/1976 (HE 119/1975II) hallituksen esityksen johdosta laiksi järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä. Ks. myös *Ådahl ym.* 1972, 25—26 ja 30 (7[3] §), *Laintarkastuskunta* 3/1974, 14 (10 §) sekä sen liitteenä ollut luonnos HE:ksi s. 10—11 ja 16 (7[2] §) ja *HE* 108/1976, 7 ja 9 (11[2] §). *HE* 226/1977 sisälsi täsmälleen samansisältöisen 11[2] §:n kuin *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 108/1976).

koettaa välttää kiinniottamisen, poliisin luo toimittamisen tai kulkuneuvosta poistamisen. Voimakeinojen käyttöön on oikeutettu ainoastaan lain tarkoittama tarkastaja. Poiketen useimmista voimakeinojen käyttöä koskevista säännöksistä tähän ei sisälly lainkaan säännöksiä tarkastajaa mahdollisesti avustavista henkilöistä. Nämä säännökset eivät yleensä lienekään tarpeellisia, koska niin kuin edellä on todettu, tarkastajan tehtävät voidaan tavallisesti hoitaa turvautumatta voimakeinoihin. Jos matkustaja aiheuttaa häiriötä, voidaan hänet poistaa tai kiinniottaa tarpeen vaatiessa voimakeinoin järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain nojalla, mikäli kysymyksessä on myös tässä laissa tarkoitettu joukkoliikenne, jolloin myös yksityishenkilö voi pyynnöstä antaa apua.

Joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 12 §:n nojalla rangaistaan, ellei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta, matkalippujen tarkastajan vastustamisesta sakolla tai vankeudella enintään kuudeksi kuukaudeksi sitä, joka väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhaten estää tai yrittää estää tarkastajaa suorittamasta sanotussa laissa tarkoitettua tarkastustehtävää tai joka tahallaan muuten tekee haittaa tarkastustehtävää suorittavalle tarkastajalle. RL 16: 1 tai 2:n säännöksiä ei voida soveltaa 12^3 §:n nimenomaisen kiellon johdosta. Tarkastustehtävään lienee luettava myös liputta matkustaneen kulkuneuvosta poistaminen, kiinniottaminen tai poliisin huostaan toimittaminen. Rangaistusuhka antaa kenelle tahansa oikeuden RVA 23^1 §:n nojalla rikoksentekijän kiinniottamiseen, ja kun laissa ei ole lainkaan säädetty muiden matkustajien oikeuksista tällaisessa tilanteessa, niin ei liene estettä sille, että 12^1 §:n tunnusmerkistön täyttyminen antaa jokaiselle muulle kulkuneuvossa olijalle itsenäisen kiinniotto-oikeuden, joka käytännössä muodostunee tosiasialliselta luonteeltaan tarkastajan avustamiseksi.

Edellä mainitulla seikalla on merkitystä myös muun liikennehenkilökunnan kannalta, sillä lain säännökset on laadittu niin suppeiksi, ettei edes heidän apunsa tarkastajalle olisi mahdollista tarkastusmaksulain nojalla. Tosin ilmeisesti väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhaten tapahtuva tarkastustehtävän estäminen tai sen yrittäminen on sellaista häiriötä, johon voidaan soveltaa lakia järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä, mikäli kysymyksessä on myös tämän lain tarkoittama joukkoliikenne. Haitanteon osalta ratkaisu jäänee yksittäistapausten varaan. Haitantekoa lienee tulkittava samoin kuin vanhastaan on tehty RL 16: 2:n osalta. Se toisin sanoen edellyttää aktiivista haittaa, pelkkä passiivinen suhtautuminen ei ole riittävä tunnusmerkistön täyttymiseen.[54] Passiivinen haitta ei siis oikeuta yksityishenkilöä kiinniottamiseen tai avunantamiseen tarkastajalle. Passiivisen haitan tapauksissa, joita on pidettävä vastarintana, poistamiseen tuskin on aihetta. Jos matkustaja ei suostu

[54] Ks. esim. *Honkasalo* 1962, 77.

siihen vapaaehtoisesti, tällöin lienee parempi suorittaa kiinniottaminen ja poliisin luo toimittaminen. Myös jos 12 §:n tunnusmerkistö toteutuu, on asian selvittely yleensä perusteltua hoitaa poliisin toimesta välittömästi, eikä rajoittua pelkkään matkustajan poistamiseen kulkuneuvosta.

9 §. VOIMAKEINOJEN MÄÄRÄSTÄ

A. Yleistä

Voimakeinojen käyttötilanteet muodostavat jossakin määrin epäyhtenäisen kokonaisuuden, mikä voi merkitä sitä, että käytettävien keinojen laatu ja määrä saattaa olla perusteltua määritellä tapauskohtaisesti. Toisaalta silloin kun on kysymys erityistietoutta omaamattomalle yksityishenkilölle myönnetystä oikeudesta, olisi oikeusturvasyistä toivottavaa, että järjestelmä olisi mahdollisimman selkeä ja yksinkertainen. Kysymyksessä ovat viime kädessä lainsäädäntötason ratkaisut, joiden sisällön sanelevat kulloinkin vallalla olevat yleiset periaatteet. Kriminaalipoliittiset ratkaisut ovat sidoksissa yleiseen yhteiskuntapolitiikkaan, minkä vuoksi ne voivat vaihdella paljonkin. Yhteiskunta on saattanut muuttua huomattavasti siitä, mitä se oli jotakin lakia säädettäessä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että lain soveltaminen olisi ollut kaiken aikaa samanlaista, vaan säännösten tulkinta on saattanut sopeutua uusiin olosuhteisiin. Osa voimakeinojen käyttöä koskevista säännöksistä on rikoslain säätämisen ajalta uusimpien ollessa aivan viime vuosilta. Tämä tulee ottaa huomioon sallittujen voimakeinojen rajoja tarkasteltaessa.

Rankaisemattomuuden perusteet voimakeinojen käyttötilanteissa ovat olleet laajojen teoreettisten pohdiskelujen kohteena. Erityisesti hätävarjelutilanteissa käytettävien voimakeinojen määrää ratkottaessa on esiintynyt kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa päälinjaa. Toisen perustana on haluttu nähdä periaate »oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä». Sen mukaan voimakeinojen määrä ei ole sinänsä rajoitettu. Kaikki keinot ovat periaatteessa käytettävissä oikeuden puolustamiseksi, olipa kysymyksessä oikeudettoman hyökkäyksen torjuminen, laillisen vapaudenriiston toteuttaminen tms., mikäli käytettävä keino on tarpeen, eivätkä muut keinot riitä päämäärän saavuttamiseen. Tälle perustalle

rakentuvaa voimakeinojen käyttöoikeutta voidaan kutsua *absoluuttiseksi.* Toisen päälinjan mukaan voimakeinojen käytössä edellytetään punnintaa pelastettavien ja uhrattavien intressien välillä. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että oikeudenvastaisia ovat teot, jotka aiheuttavat enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Näin hahmoteltua oikeutta voidaan nimittää *relatiiviseksi* voimakeinojen käyttöoikeudeksi. Pakkotilatapausten ratkaisemisessa on intressien vertailu ollut keskeisessä asemassa. Tarkemman sisällön antaminen sallittaville voimakeinoille vaihtelee vielä melkoisesti siitä riippumatta, mille peruslähtökohdille on asetuttu. Läheskään aina ei myöskään lainsäädännöstä ole helppoa sanoa, mille perustalle voimakeinojen käyttöoikeus on rakennettu.

B. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen

1. Ruotsi

Vuoden 1734 lain hajanaiset ja kasuistiset hätävarjelusäännökset olivat Ruotsissa voimassa aina vuoden 1861 murhaa, tappoa ja muuta pahoinpitelyä koskevan asetuksen säätämiseen saakka. Tämän asetuksen 55—59 § siirrettiin käytännöllisesti katsoen sellaisenaan vuoden 1864 rikoslain (SL) 5 luvun 7—11 §:ksi. SL 5: 7:ssä myönnettiin hätävarjeluoikeus sille, jota vastaan hyökätään väkivallalla tai uhkauksella, joka sisältää pakottavan vaaran. Tällöin hän oli syytön siihen vahinkoon, jonka hän teki vaaran torjumiseksi.[1] SL 5: 8:ssä todettiin vain, että myös siinä mainituissa omaisuuden tai kotirauhan suojaamistapauksissa oli oikeus hätävarjeluun. SL 5: 9 koski eräitä vapaudenriistotilanteissa käytettäviä voimakeinoja. Sen mukaan sai käyttää sellaista väkivaltaa, joka paon estämiseksi, järjestyksen säilyttämiseksi tai vangitsemisen toimeenpanemiseksi oli tarpeen.[2] SL 5: 10:ssä oli säännös niiden tapausten varalle, joissa oli tehty suurempaa väkivaltaa, kuin hätä vaati.[3]

---

[1] SL 5: 7: »Varder man af annan öfverfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara; då ege man rätt till nödvärn och vare saklös för den skada, som man till farans afvärjande gör.»

[2] SL 5: 9: ». . .då må ock det våld brukas, som till rymningens förekommande, ordningens bibehållande eller häktningens verkställande nödigt är.»

[3] SL 5: 10: »Finnes någon i fall, som i 7, 8 eller 9 § sagdt är, hafva gjort större våld, än nöden kräfde . . .»

Edellä mainittuihin säännöksiin oli tehty joitakin yksityiskohtia koskevia muutoksia pitkän valmisteluvaiheen aikana. Vuonna 1832 mietintönsä jättänyt *suuri lakikomitea* oli rikoslakiehdotuksensa (straffbalk) 7 luvun 6 §:ssä asettanut hätävarjeluoikeuden käyttämiselle ehdon, että vaara ei olisi muutoin kuin väkivallalla torjuttavissa. Lisäksi säännökseen ehdotettiin nimenomaista rajoitusta, että puolustus ei saisi ulottua pitemmälle kuin oli tarpeen vaaran torjumiseksi. Komitean perustelujen mukaan hyökkäyksen kohteen ei ole katsottava joutuneen mihinkään todelliseen hätävarjelutilanteeseen, jos hän viranomaisen tai yksityisen henkilön avulla tai muulla tavalla ilman väkivaltaa voi säilyttää oikeutensa. Mikäli kysymyksessä on todellinen hätävarjelutilanne, niin silloin hänellä on oikeus hyökkäyksen torjumiseksi käyttää kaikkia niitä keinoja, jotka ovat tarpeen. Sellaisessa tapauksessa komitean mukaan jää jopa hyökkääjän tappaminen rankaisematta, mutta hyökkäyksen kohde ei saa ulottaa hätävarjelua pitemmälle eli harjoittaa enempää väkivaltaa hyökkääjää kohtaan kuin on tarpeellista. Vastaavasti ehdotuksen 7: 8:n mukaan oli myös oikeus käyttää sellaista väkivaltaa, joka vastarintaa tekevän vangin tai vangitun paon estämiseksi oli tarpeellista. Hätävarjelun rajojen ylittämisestä komitea ei katsonut voivansa esittää tarkempia määräyksiä, vaan jätti tuomarin älykkyyden, ihmistuntemuksen ja oikeudentunnon varaan sen ratkaisemisen, onko, milloin hätävarjelu on ulottunut pitemmälle kuin oli tarpeellista, rangaistava tahallisesta tai tuottamuksellisesta teosta tai milloin hyökkäyksen kohde ei ole voinut mieltänsä malttaa, jätettävä rangaistukseen tuomitsematta.[4]

Lainvalmistelukunta laajensi vuonna 1844 valmistuneessa ehdotuksessaan hätävarjeluoikeutta poistamalla lakikomitean ehdotuksessa olleen vaatimuksen voimakeinojen (våld) käytön toissijaisuudesta, koska hyökkäyksen kohteella täytyi olla oikeus vastata väkivaltaan väkivallalla tarvitsematta sitä ennen koettaa millä keinoin tahansa vapautua vaarasta. Lainvalmistelukunta laajensi myös huomattavasti vankeihin ja vangittuihin kohdistuvia voimakeinojen käyttötilanteita. Väkivallan määrä kytkettiin edelleen sen käytön tarpeellisuuteen.[5]

Käsiteltäessä valtiopäivillä ehdotusta asetukseksi murhasta, taposta ja muusta pahoinpitelystä muutti *lakivaliokunta* ehdotuksen 55 ja

[4] *Förslag till allmän Criminallag* 1832, 14 ja 31—32. Ks. myös *Carlén* 1866, 95 ja *SOU* 1934: 56, 7—9.

[5] *Förslag till Straff-Balk* 1844, 16 (lakitekstiosa) ja 17 (perusteluosa).

56 §:ää antaen niille sen sisällön, jollaisena ne sittemmin siirrettiin SL 3: 7—8:ksi. Valiokunta totesi hätävarjelutilanteiden moninaisuuden ja ne vaikeudet, joita lainsäätäjällä on etukäteen nähdä kaikki tilanteet. Sen vuoksi lainsäätäjän tuli mahdollisimman vähän säännöstellä näitä tapauksia ja tuomarille tuli jättää normaalia laajempi harkintaoikeus. Valiokunta piti tarpeettomana, että 55 §:ssä mainitaan nimenomaisesti, että puolustusta ei ole ulotettu pitemmälle kuin mitä vaaran torjumiseksi on tarpeen, koska se ilmenee 58 §:stä.[6] Tässä pykälässä asia tosin on lausuttu hieman toisin kuin poistetussa lauseessa nimittäin: »gjort större våld, än nöden kräfde».

Carlén on kommentaarissaan todennut, että jos hyökkäys voidaan torjua pelkin käsin, ei niiden sijasta saa turvautua hengenvaaralliseen aseeseen, jollei hyökkäys ole tullut niin yhtäkkiä ja vaara osoittautunut niin uhkaavaksi, että nopeasti ei voida arvioida vähäisempää puolustusväkivaltaa riittäväksi.[7]

Hagströmer on katsonut, ettei rikoslain pitäisi sisältää laajempia rajoituksia hätävarjeluoikeudelle kuin sen, että hyökkäyksen kohde ei saa harjoittaa suurempaa väkivaltaa kuin hätä vaatii. Niin paljon väkivaltaa kuin tarvitaan hyökkäyksen torjumiseksi, on kaikissa olosuhteissa oikeutettua käyttää. Vaikka hyökkäyksen kohteena oleva oikeus ei ole kallisarvoinen, on ankarinkin väkivalta oikeutettua, jos oikeuden puolustaminen sitä vaatii. Jos joku koettaa ottaa vaikkapa verrattain vähäarvoisen esineen, on tämän säilyttämiseksi, jollei lievempiä keinoja ole käytettävissä, oikeus pahoinpidellä hyökkääjää tai jopa surmata hänet.[8]

Vuonna 1890 tapahtui Ruotsissa merkittävä hätävarjelusäännöstön uudistus, jonka seurauksena eräissä tapauksissa hätävarjeluoikeus rakentui ns. absoluuttisen (suuremman) ja eräissä taas ns. relatiivisen (pienemmän) hätävarjeluoikeuden perustalle. Aikaisemmat SL 5: 7—9:ssä olevat säännökset säilyvät täysin ennallaan. Ainoastaan 8 § siirrettiin 7 §:n 2 momentiksi ja 9 § siirtyi 8 §:ksi. Hätävarjelun liioittelua koskeva säännös sijoitettiin uusittuna 9 §:ään. Siinä voimakeinojen määrän ylitys on ilmaistu kuten ennenkin: tehnyt 7 ja 8 §:n mainitsemissa tapauksissa enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati.

---

6 *Lagutskottet* 20/1859—60 (Proposition 39/1859—60), 29—30 ja 43—44.

7 *Carlén* 1866, 98.

8 *Hagströmer* 1882, 9 ja 12.

Täysin uusi säännös oli SL 5: 10. Siinä oli nimenomaisesti kysymys muista kuin 7 ja 8 §:ssä mainituista tapauksista. Sekä 7 että 10 §:ssä oli kysymys hyökkäyksistä, jotka kohdistuivat henkilöön tai omaisuuteen tai käsillä oli tunkeutuminen toisen huoneeseen, taloon, kartanoon tai alukseen. SL 5: 7:n soveltamisedellytykset olivat suppeammat kuin SL 5: 10:n ja säännös perustui absoluuttiselle hätävarjeluoikeudelle. SL 5: 10:n mukaan paitsi, että väkivalta ei saanut olla suurempaa kuin hätä vaati, se ei myöskään saanut olla ilmeisessä epäsuhteessa siihen vahinkoon, joka hyökkäyksestä oli pelättävissä. Jos oli tehty tätä suurempaa väkivaltaa, sovellettiin hätävarjelun liioittelua koskevaa 9 §:ää. SL 5: 10:n uuden säännöksen ei katsottu riistävän hyökkäyksen kohteelta oikeutta käyttää kovempaakin väkivaltaa kuin millä hyökkäys uhkasi. Olisi mahdollista esimerkiksi aiheuttaa vaikea vamma vähäisemmän torjumiseksi, mikäli se oli hyökkäyksen torjumiseksi välttämätöntä. Rajoituksena oli vain se, että käytetty väkivalta ei saa osoittautua yhteiskunnassa yleisesti vallitsevan oikeuskäsityksen mukaan ehdottoman sopimattomaksi siihen vahinkoon verrattuna, joka uhkasi.[9]

Varsinaisen hätävarjelun osalta voimakeinojen määrittely säilyi eräistä muista muutoksista [10] huolimatta sellaisenaan aina rikoskaaren (BrB) säätämiseen asti.

Vuonna 1945 lisättiin uusittuun SL 5: 10:ään yleinen säännös poliisin oikeudesta käyttää voimakeinoja. Samalla muutettiin eräissä vapaudenriistotilanteissa käytettävien voimakeinojen käyttöoikeuden rajoja. Aikaisemmin määrittely oli tapahtunut kuten SL 5: 7:n ns. suuremman hätävarjeluoikeuden osalta oli säädetty. Nyt sen sijaan SL 5: 10:n mukaan sai käyttää vain sellaista väkivaltaa, jota olosuhteet huomioon ottaen voitiin pitää puolustettavana.[11]

Ruotsin rikoslainsäädännön ensimmäisissä kokonaisuudistusehdotuksissa tämän vuosisadan alkupuoliskolla rakentuivat hätävarjelua koskevat voimakeinojen käyttösäännökset selvästi aikaisemman lainsäädännön perustalle. *Thyrénin* ehdotuksen mukaan vahingon torjumiseksi ei saisi tehdä enempää kuin hätä vaatii, mutta hätävarjelua käyttävällä ei olisi

---

9 *SOU* 1934: 56, 25—26.

10 SL 5: 10:ää muutettiin 21. 5. 1937/242 ja SL 5: 8 ja 5: 10 vaihtoivat paikkaa 20. 4. 1945/128.

11 SL 5: 10 (20. 4. 1945/128): »... då må det våld brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt.».

mitään velvollisuutta valita epävarmempaa keinoa varmemman sijasta eikä myöskään uhrata oikeuttaan tai kohtuullista etuaan säästääkseen hyökkääjän. Myös Thyrénillä oli hätävarjelun käyttö jaettu kahteen ryhmään, joista toisen mukaan saisi käyttää kaikkea sitä väkivaltaa, jota hätä vaati ja toisen mukaan väkivalta ei saisi olla ilmeisessä epäsuhteessa hyökkäyksen laatuun.[12]

Vuonna 1923 mietintönsä jättänyt *rikoslakitoimikunta* määritteli voimakeinojen käytön määrän samalla tavoin kaksijakoisesti kuin Thyrén oli tehnyt omassa ehdotuksessaan. Toimikunnan mukaan asian luonnosta johtuu, että aiheutettu vahinko ei saa olla suurempi kuin mitä vaaditaan hyökkäyksen lopettamiseen tai muutoin sen epäonnistumiseen. Jos hyökkäys voidaan varmuudella estää ampumalla hyökkääjää käteen tai jalkaan, ei asetta saa kohdistaa päähän. Tällöin olisi menty pidemmälle kuin mitä hätä vaatii. Tiettyä valintaa olisi siis tehtävä eri puolustusmahdollisuuksien välillä, mutta se koskisi ehdottomasti vain mahdollisuuksia, joilla kaikilla on hätävarjelutoimenpiteen luonne eli ne sisältävät hyökkääjän intressien loukkaamisen. Sen sijaan ei tarvitsisi uhrata omaa intressiä, vaikka tämä olisi huomattavasti vähäarvoisempi kuin hyökkääjälle aiheutettu vahinko. Toimikunta ei halunnut ulottaa absoluuttista hätävarjeluoikeutta kaikkien oikeushyvien puolustamiseksi, vaan se halusi säilyttää eräissä tapauksissa silloisessa SL 5: 10:ssä olleen suhteellisuuden vaatimuksen hyökkäyksen ja puolustuksen välillä.[13]

Voimakeinojen määrän eräissä vapaudenriistotilanteissa toimikunta oli määritellyt samoin kuin ennenkin sen mukaan, mikä toimenpiteen toteuttamiseksi on tarpeen.[14]

Vuonna 1953 mietintönsä jättänyt *rikosoikeuskomitea* piti hyökkäyksen kohteen kannalta verraten ankarana silloisen lainsäädännön ns. pienempää hätävarjeluoikeutta. Sen vaikutukset olivat suuresti riippuvaisia siitä vaatimuksesta, minkä käytäntö asetti hyökkäyksen kohteen arvostelukyvylle yksittäisessä tapauksessa sekä sovellettaville todistussäännöksille. Komitea halusi tietyllä tavalla pehmentää säännöstä. Hyökkäyksen kohde voisi vapautua syytteestä eräin edellytyksin jopa silloin, kun hän on tehnyt enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati. Komitea ei enää tehnyt eroa suuremman ja pienemmän hätävarjeluoikeuden

12 *Thyrén* 1912, 143—152, 1914, 159 ja 1916, 49—51.

13 *SOU* 1923: 9, 10 ja 163—169 (ehdotuksen 4: 3).

14 *SOU* 1923: 9, 9—10 (ehdotuksen 4: 2).

välillä. Ehdotus merkitsi rajoitusta ns. suurempaan hätävarjeluoikeuteen. Sen mukaan vaaditaan siis tiettyä punnintaa. Ilman muuta ei ole sallittua ryhtyä toimenpiteeseen, joka olisi välttämätön hyökkäyksen torjumiseksi. Toisaalta puolustustoimi voi olla luvallinen, vaikka se ei ole välttämätön, kunhan hyökkäyksen kohde on kohtuudella voinut pitää sitä sellaisena. Ehdotuksen mukaan hätävarjelu on kysymyksessä, kun on tehty teko, joka »med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt ej är uppenbart oförsvarlig».[15]

Poliisin laillisesta voimankäytöstä ja vapaudenriistossa käytettävistä voimakeinoista oli ehdotuksessa samanlainen määrittely kuin SL 5: 10:ssä oli vuoden 1945 muutoksen jälkeen.[16]

Komitea ehdotti lakiin otettavaksi myös yleisen pakkotilaa koskevan säännöksen, jollainen puuttui Ruotsin lainsäädännöstä. Voimakeinot ehdotettiin määriteltäväksi siten, että teon tuli olla puolustettava huomioon ottaen, että se vahinko, joka uhkasi, oli olennaisesti vakavampi kuin se vahinko, jonka voidaan arvioida seuraavan pakkotilateosta. Intressien vertailu tulisi tehdä objektiivisesti tapahtumahetken mukaan. Kuitenkin omaisuus, jonka taholta uhkaa vaara, olisi uhrattavissa, vaikka vahinko ei olisi vakavampi kuin pakkotilateosta arvioitava seuraus.[17] Tämä kaksijakoisuus poistui valmisteltaessa lopullista esitystä rikoskaareksi.[18]

BrB:n säätämisen yhteydessä luovuttiin varsinaisen hätävarjelun jakamisesta tapauksiin, jotka perustuivat joko absoluuttiselle hätävarjeluoikeudelle kuten SL 5: 7 tai relatiiviselle hätävarjeluoikeudelle kuten SL 5: 8. BrB 24: 1:n mukaan kaikissa tapauksissa hätävarjeluoikeus määräytyy relatiivisesti: »såvitt ej handlingen med hänsyn till angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse är uppenbart oförsvarlig».

Relatiivinenkin hätävarjeluoikeus merkitsee oikeutta puolustautua. Oikeuskäytännössä Ruotsissa on katsottu luvalliseksi turvautua hätävarjeluun, vaikka hyökkäys olisi vältettävissä poistumalla paikalta.[19]

---

15 *SOU* 1953: 14, 66 ja 396—397 (ehdotuksen 22: 3).

16 *SOU* 1953: 14, 66 (ehdotuksen 22: 4). Ks. edellä aliv. 11.

17 *SOU* 1953: 14, 66 ja 415—416 (ehdotuksen 22: 6). Ks. myös *Thyrén* 1912, 154—162 ja 1916, 51 sekä *SOU* 1923: 9, 10—11 ja 169—177.

18 *Proposition* 1962: 10, B 481—482.

19 *Beckman ym.* 1973, 619, *Blomkvist* 1972, 27—29 ja *Strahl* 1976, 395 sekä *NJA* 1969: 425.

Puolustettavuus on se kriteeri, joka BrB:n mukaan määrää voimakeinojen käytön edellytykset. Tämä on ilmaistu kuitenkin eri tavoin hätävarjelun (BrB 24: 1) yhteydessä, jossa on itse asiassa kaksikertaisesti negatiivinen ilmaus: ej uppenbart oförsvarlig kuin BrB 24: 2:ssä ja 24: 4:ssä, joissa käytetään pelkästään försvarlig-sanaa. Lisäksi jälkimmäiset määrittelyt ovat selvästi suppeampia. BrB 24: 1:ssä tuo lisää väljyyttä harkintaan sana ilmeisen. Puolustautuja voi siis turvautua paitsi puolustettaviin keinoihin, myöskin jopa ei-puolustettavissa olevaan, mikäli se ei ole uppenbart oförsvarlig. Tässä on tarkoitettu antaa verrattain laaja toimintamarginaali hyökkäyksen kohteen eduksi.[20]

Absoluuttisen hätävarjeluoikeuden mukaan olisi mahdollista ampua puuhun kiivennyt hedelmiä varastava poika, jos se on välttämätöntä hänen pysäyttämisekseen, tai öiseen aikaan taloon luvatta tunkeutuva, jos se olisi välttämätöntä hänen estämisekseen. BrB 24: 1:n mukaan sen sijaan surmaaminen olisi ilmeisen »oförsvarlig» ensiksi mainitussa hyökkäyksen kohteen merkityksen (hedelmien) ja jälkimmäisessä hyökkäyksen laadun (luvaton tunkeutuminen) huomioon ottaen.[21]

BrB 24: 1:n mukaan pitää nimenomaan kiinnittää huomiota myös toisaalta hyökkäyksen kohteen merkitykseen ja toisaalta hyökkäyksen laatuun. Tämä merkitsee hyvinkin erilaisia ratkaisuja eri tilanteissa. Suojeltavat oikeushyvät ovat eriarvoisia. Yleensä henkilön (hengen, terveyden ja vapauden) suojeleminen oikeuttaa enempien voimakeinojen käyttöön kuin omaisuuden tai kotirauhan suojaaminen, mutta yksittäisessä tapauksessa tilanne voi olla päinvastainenkin. Toisaalta hyökkäyksen laatukin voi vaihdella paljon. Suurempi aseellinen väkivalta oikeuttaa voimakkaampiin puolustuskeinoihin kuin esimerkiksi vähäinen omaisuuteen kohdistunut hyökkäys.[22]

BrB 24: 2:ssä määritellään voimakeinojen määrä kuten SL 5: 10:ssä. Tämän mukaan saadaan käyttää väkivaltaa, jota olosuhteet huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavana. On otettava huomioon sen toimenpiteen tarve, johon ryhdytään.[23] Pakkotilateosta on puolestaan säädetty

---

20 *SOU* 1953: 14, 397, *Beckman ym.* 1973, 619, *Blomkvist* 1972, 31 ja 65, *Sjöholm* 1973, 251 ja *Strahl* 1976, 395. Ks. puolustettavuudesta myös *Jareborg* 1969, 303—323.

21 *Blomkvist* 1972, 30.

22 *Blomkvist* 1972, 31—32.

23 *Agge & Thornstedt* 1973, 118—119, *Beckman ym.* 1973, 628—630 ja *Sjöholm* 1973, 246—248.

BrB 24: 4:ssä vastuusta vapautuminen, jos tekoa huomioon ottaen vaaran laatu, se vahinko, joka tuotetaan toiselle, ja olosuhteet muutoin täytyy pitää puolustettavana.[24]

Ainoan poikkeuksen voimakeinojen käytöstä BrB 24 luvussa muodostaa 3 §:n säännös, jonka mukaan kapinan tai taistelun aikana tai muussa tilanteessa, jossa rikos sotakuuliaisuutta vastaan aiheuttaa erityisen vaaran, saadaan käyttää sellaista väkivaltaa, joka kuuliaisuuden ylläpitämiseksi on tarpeen.[25]

2. *Norja*

Norjan vuoden 1842 rikoslain 7: 7:ssä määriteltiin hätävarjelutilanteessa käytettävät voimakeinot seuraavasti: »kun forsaavidt der er fornødent, for at kunne modstaa eller afvaerge Angrebet, og noget andet hertil tjenlig middel ei gives, der er den Angrepne bekjendt». *Augdahlin* ja *Andenaesin* mukaan laki ei edellyttänyt mitään suhteellisuutta hyökkäyksen ja puolustuksen välillä, vaan kysymyksessä oli ns. absoluuttinen hätävarjeluoikeus. Oikeuskäytäntö ja eräät oikeusoppineet olivat asiassa täysin päinvastaisella kannalla. Katsottiin, että asian luonteesta johtuen tiettyä suhteellisuutta hyökkäyksen kohteena olevien oikeushyvien merkityksen ja niiden keinojen välillä, joita käytetään suojelemisessa, täytyy olla.[26]

Norjan vuoden 1902 rikoslain edelleen alkuperäisessä asussaan olevan 48 §:n mukaan hätävarjelu on kysymyksessä, mikäli teko ei ylitä, »hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet». Tämä säännös ei enää tunnusta mitään ehdotonta oikeutta hätävarjeluun. Se asettaa puolustukselle tiettyjä rajoituksia, mut-

---

BrB 24: 2:n mukaan määräytyy myös yksityishenkilön oikeus voimakeinojen käyttöön hänen ottaessaan jonkun henkilön oikeudenkäymiskaaren 24: 7:n nojalla kiinni (*Agge & Thornstedt* 1973, 118).

[24] *Beckman ym.* 1973, 634—636, *Blomkvist* 1972, 65—66 ja *Strahl* 1976, 389.

[25] *Beckman ym.* 1973, 630—631 ja *Strahl* 1976, 389.

Ks. myös ilmailulain 5: 4 (10. 3. 1967/71) ja merimieslain 53 § (18. 5. 1973/282), joissa voimakeinot määräytyvät sen mukaan, onko näitä pidettävä olosuhteisiin nähden puolustettavina.

[26] *Augdahl* 1920, 9—12 ja *Andenaes* 1974, 170. Suhteellisuusperiaatteen kannalla *Schweigaard* 1882, 348. Ks. myös *Hagströmer* 1882, 9 ja *Skeie* 1946, 161.

ta antaa tälle kuitenkin verraten laajan turvallisuusmarginaalin. Puolustus on sallittua, mikäli se on välttämätöntä hyökkäyksen torjumiseksi tai puolustukseksi. Jos torjuminen tai puolustus voi tapahtua muilla keinoin, hätävarjelu ei ole sallittua. Jos hyökkäys ei ole torjuttavissa muutoin kuin hätävarjelulla, silloin ei saa käyttää voimakkaampia keinoja kuin on välttämätöntä. Ratkaisevana tämän arvioinnissa on puolustautujan subjektiivinen näkemys asiasta.[27]

Lain ilmaisulla »ubetinget utilbørligt» on tarkoitettu estää, ettei kukaan normaali-ihminen, joka todellisuudessa on toiminut hyvässä uskossa, joutuisi rangaistusvastuuseen.[28]

Lisäksi tulee kiinnittää huomio hyökkäyksen vaarallisuuteen, hyökkääjän syyllisyyteen ja hyökkäyksen kohteena olevaan oikeushyvään. Tämän ei ole Norjassa kuitenkaan katsottu merkitsevän, että kysymyksessä olisi objektiivinen puolustettavan oikeushyvän ja hätävarjelutoimella aiheutetun vahingon arvioiminen, vaan niin kuin *Andenaes* toteaa »den etiske dom over nødvergehandligen».[29]

Rikoslain 48[3] §:n mukaan sovelletaan samoja voimakeinojen käyttöperiaatteita myös laillista kiinniottoa toteutettaessa tai vangin karkaamista estettäessä. Säännös koskee myös rikosprosessilain 232 §:n nojalla jokamiehen kiinniotto-oikeutta käyttänyttä henkilöä.[30]

Norjan rikoslain pakkotilaa koskeva säännös (47 §) sen sijaan on selvästi laadittu siten, että on otettava huomioon pelastetun oikeushyvän ja aiheutetun vahingon välinen suhde: »Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget for at redde nogens Person eller Gods fra en paa anden Maade uafvendelig Fare, naar Omstaendighederne berettigede ham til at anse denne som saerdeles betydelig i Forhold til den Skade, som ved hans Handling kunde forvoldes».[31]

3. *Tanska*

Tanskan vuoden 1866 rikoslain 40 §:n mukaan oli hätävarjelussa tehty teko rankaisematon, mikäli se oli välttämätön hyökkäyksen vastusta-

27 *Augdahl* 1920, 73—81 ja *Hagerup* 1930, 198.

28 *Augdahl* 1920, 84 ja *Hagerup* 1930, 200.

29 *Andenaes* 1974, 170.

30 *Andenaes* 1974, 179.

31 *Andenaes* 1974, 185—187, *Hagerup* 1930, 207—209 ja *Skeie* 1946, 147 ja 149—154.

miseksi tai torjumiseksi. Säännös ei asettanut mitään yleistä vaatimusta tietystä suhteesta hyökkäyksen kohteen ja puolustuksen loukkaaman oikeuden välillä. Sen sijaan sanotussa pykälässä oli erityinen säännös hengenvaarallisten puolustuskeinojen käytöstä: »Dog skal det kun til Forsvar for Liv, Helbred eller Velfaerd vaere tilladt at anvende saadanne Forsvarsmidler, ved hvilke Angriberens Liv udsaettes for øjensynlig Fare».[32] Tämä merkitsi eron tekemistä absoluuttisten ja relatiivisten oikeushyvien puolustamisen välillä, joista edellinen mahdollisti sellaisten puolustuskeinojen käyttämisen, jotka vaaransivat hyökkääjän hengen, kun taas muiden osalta oli tyydyttävä vähempiin puolustuskeinoihin.[33] Mainitunlainen oikeushyvien erottelu poistui säädettäessä uusi rikoslaki vuonna 1930. Sen 13 §:n mukaan edellytetään kuten vanhan lainkin mukaan, että hätävarjeluteko on ollut välttämätön hyökkäyksen vastustamiseksi tai torjumiseksi. *Hurwitzin* ja *Waabenin* mukaan on epäselvää, pitäisikö tämä välttämättömyys arvioida subjektiivisesti hyökkäyksen kohteen tekohetken mukaisen käsityksen mukaan vai objektiivisesti. He arvelevat lain edellyttävän lähinnä jälkimmäistä vaihtoehtoa.[34]

Paitsi että teon tulee olla välttämätön hyökkäyksen torjumiseksi edellytetään lisäksi, ettei ilmeisesti ylitetä sitä, mitä hyökkäyksen vaarallisuus, hyökkääjän henkilöllisyys ja hyökkäyksen kohteena olevan oikeushyvän merkitys huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavana. Nämä eivät muodosta mitään ehdottoman tyhjentävää luetteloa seikoista, jotka on otettava huomioon punnittaessa puolustettavuutta.[35] Muutoinkin puolustettavuutta harkittaessa on otettava huomioon, että jotkin vähäiset puolustettavuuden ylitykset välttämättä eivät johda rangaistukseen, koska puolustautujan eduksi laissa edellytetään, ettei ilmeisesti (»ikke åbenbart») ole ylitetty sitä, mitä mainituilla edellytyksillä on pidettävä puolustettavana.[36]

Tanskan rikoslain 13^3 §:ssä todetaan samoja sääntöjä vastaavasti sovellettavan tekoihin, jotka ovat välttämättömiä laillisten määräyksien oikeudenmukaiseksi täytäntöönsaattamiseksi, laillisen kiinnioton toimit-

---

32 Vuonna 1905 lisättiin tähän vielä »eller mod Overfald, hvoraf betydelig Skade paa Person med Rimelighed kan befrygtes». Ks. *Torp* 1905, 283 ja 298—300.

33 *Hurwitz & Waaben* 1971, 188—189, *Krabbe* 1947, 155 ja *Torp* 1905, 299.

34 *Hurwitz & Waaben* 1971, 188. Näin myös *Krabbe* 1947, 154—155.

35 *Hurwitz & Waaben* 1971, 189. Ks. myös *Greve ym.* 1976, 144.

36 *Greve & Ingstrup & Gram Jensen* 1975, 45—46, *Greve ym.* 1976, 143—144 ja *Hurwitz & Waaben* 1971, 189.

tamiseksi tai vangin pakenemisen estämiseksi. Tämä merkitsee rankaisemattomuutta, mikäli voimakeinojen käyttö on ollut välttämätöntä ja puolustettavaa kuten hätävarjelun osalta on säädetty.[37]

Tanskan rikoslain 14 §:ssä säädetään pakkotilasta: »En handling, der ellers ville vaere strafbar, straffes ikke, når den var nødvendig til afvaergelse af truende skade på person eller gods, og lovovertraedelsen måtte anses for at vaere af forholdsvis underordnet betydning». Rajan määrää konkreettinen olosuhteiden arviointi uhatun ja vaaran torjumiseksi uhrattavan edun välillä. Se merkitsee oikeushyvien keskinäistä vertailua.[38] Vaikka asia on ilmaistu relatiivisesti, on sillä tiettyä absoluuttistakin merkitystä. Ihmishengen uhraamisen ei voida koskaan katsoa täyttävän mainittua suhteellisuusvaatimusta.[39]

4. Saksan Liittotasavalta

Sekä vuoden 1871 StGB 53 §:n että vuonna 1969 annetulla toisella rikosoikeuden uudistamislailla säädetyn saman lain 32 §:n kuin vuoden 1896 BGB 227 §:n mukaan hätävarjelua on sellainen puolustus, joka on tarpeellista (erforderlich) käsillä olevan oikeudenvastaisen hyökkäyksen torjumiseksi. Tarpeellisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota hyökkäyksen intensiteettiin, hyökkääjän vaarallisuuteen ja käytettävissä oleviin puolustuskeinoihin. Sen sijaan sen arviointi ei periaatteessa edellytä hyökkäyksellä ja puolustuksella loukattavien oikeushyvien keskinäisen suhteellisuuden vertailua. Tarpeellisuuden arviointi tulee suorittaa objektiivisesti puolustustilanteen mukaan.[40]

Erilaisia yrityksiä hätävarjeluoikeuden rajoittamiseksi on kuitenkin tehty. Tiukka sitoutuminen periaatteeseen »oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä» lähtee poikkeuksettomasti siitä, että puolustautujan ei tarvitse ottaa huomioon minkäänlaista suhteellisuusvaatimusta puolus-

---

37 *Greve ym.* 1976, 145—148 ja *Hurwitz & Waaben* 1971, 192—193.

38 *Greve & Ingstrup & Gram Jensen* 1975, 47, *Greve ym.* 1976, 151—152, *Hurwitz & Waaben* 1971, 201—203 ja *Krabbe* 1947, 159.

39 *Greve & Ingstrup & Gram Jensen* 1975, 47.

40 *Baldus* 1970, 52—53, *Baumann* 1975, 312—314, *Bockelmann* 1973, 93—94, *Eser* 1976, 96, *Jescheck* 1978, 275, *Lackner* 1977, 144, *Maurach* 1971, 314—317, *Schönke ym.* 1978, 471—473 ja *Welzel* 1960, 79—80. Ks. myös BGB 227 §:n tulkinnasta *Larenz* 1975, 220—222, *Palandt* 1973, 185—186 ja *Wolf* 1973, 485—486.

tuksen ja hyökkäyksen välillä. Kun hyökkääjä on itse asettunut oikeusjärjestyksen ulkopuolelle, hän saa kantaa sen seuraukset.[41] Tarpeen vaatiessa olisi esimerkiksi vähäarvoisen omaisuusesineen anastaja oikeus vaikkapa ampua.[42]

Kirjallisuudessa on esitetty joukko erilaisia hätävarjeluoikeutta rajoittavia perusteita, joilla on enimmäkseen vain terminologinen ero kuten »sozial-ethische Beschränkung des Notwehrrechts», »die Gebotenheit der Notwehr», erottelu hätävarjelun ja »Unfug-Abwehrin» välillä, »die Lehre vom Geltungsangriff» ja »Missbrauch des Notwehrrechts». Viimeksimainittu oikeuden väärinkäyttökriteeri on se, johon nykyisin useimmin nojaudutaan. Sen mukaan hätävarjelu on väärinkäyttöä, jos on jyrkkä epäsuhde hyökkäyksen kohteena olleen ja puolustuksella loukatun oikeushyvän välillä. Oikeuskäytännössä on katsottu persikkatarhan suojelu sähkölaitteella, joka aiheutti varkaan kuoleman tällaiseksi väärinkäyttötapaukseksi, samoin kuin 10 pfenningin arvoisen siirappipullon varastaneen henkilön kuoliaaksi ampuminen. Tähän samaan ryhmään luetaan ns. ilkivallan torjunta, joka kohdistuu bagatelliluonnetta olevia hyökkäyksiä vastaan. Myöskin lasten, mielisairaiden, juopuneiden ja erehdyksen vallassa toimivien hyökkäysten torjumisessa pidetään hätävarjeluoikeutta rajoitettuna, vaikkakaan ei täysin poissuljettuna. Näissä tapauksissa on pakoon tai kolmannen apuun turvautuminen mahdollisuuksien mukaan käytettävä keino, kun yleensä on katsottu, ettei hyökkäyksen kohteen periaatteessa tarvitse näin tehdä, vaan hän voi käyttää tarpeellisia voimakeinoja. Myös eräitä provokaatiotilanteita on haluttu tarkastella sellaisina, että ne sulkisivat hätävarjeluoikeuden käytön pois. Näiden tapausten osalta löytyy kuitenkin runsaasti mielipide-eroja.[43]

Saksan Liittotasavallassa on ongelmia aiheuttanut Euroopan neuvoston maiden välillä vuonna 1950 tehty sopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi, jonka 2 artiklan mukaan ihmisen tahallinen sur-

41 *Eser* 1976, 98.

42 Ks. esim. *Frank* 1901, 88: »Nötigenfalls kann also der Angegriffene denjenigen niederschiessen, der ihm ein ganz unbedeutendes Vermögensobjekt entwenden will. Was erforderlich ist, kann nur von Fall zu Fall bestimmt werden.»

43 Ks. esim. *Baldus* 1970, 54—57, *Baumann* 1975, 312—316, *Blei* 1977, 135—138, *Bockelmann* 1970, 19—20, *Eser* 1976, 98, *Jescheck* 1978, 276—279, *Maurach* 1971, 316—317, *Seelmann* 1977, 38—44, *Schmidhäuser* 1970, 186—191, *Schönke ym.* 1978, 474—480 ja *Suppert* 1973, 58—60.

maaminen on sallittua vain, jos se aiheutuu ehdottoman tarpeellisesta väkivallankäytöstä toisen ihmisen puolustukseksi oikeudenvastaista väkivallankäyttöä vastaan. Tämän perusteella olisi tahallinen surmaaminen hätävarjelussa vain silloin oikeutettua, kun kysymyksessä on hengen, ruumiillisen koskemattomuuden tai vapauden puolustaminen, sen sijaan ei esimerkiksi saaliin kanssa pakenevan varkaan surmaaminen.[44] Mielipiteet sopimuksen merkityksestä vaihtelevat. Jotkut pitävät sitä noudatettavana hätävarjeluoikeuden rajoituksena. Toisaalta on esitetty täysin päinvastainenkin mielipide, että sanottu sopimus ei lainkaan voi rajoittaa kansallista hätävarjeluoikeutta. Eräiden mielestä sopimus vaikuttaisi vain valtiovallan ja kansalaisen välisessä suhteessa. Valtiovallan orgaanien voimakeinojen käyttöä olisi sopimuksella rajoitettu, mutta kansalaisten keskinäisessä suhteessa hätävarjeluoikeus olisi säilynyt ennallaan. Onpa esitetty mielipide, että aikaisemmasta oikeuttamisperusteesta on sopimuksen johdosta tullut anteeksiantoperuste.[45]

StGB:n yleisen osan uudistuksen yhteydessä säädetyn oikeudenmukaista pakkotilatekoa koskevan 34 §:n mukaan edellytetään nimenomaan intressien vertailua. Teko ei ole oikeudenvastainen, jos »bei Abwägung der widerstreitenden Intressen, namentlich der betroffenen Rechtsgüter und des Grades der ihnen drohenden Gefahren, das geschützte Intresse das beeinträchtigte wesentlich überwiegt». Tämän lisäksi säännöksessä edellytetään, että teko »ein angemessenes Mittel ist, die Gefahr abzuwenden».[46]

Myös siviililainsäädännön puolella olevat oikeudenmukaista pakkotilaa koskevat säännökset edellyttävät intressien vertailua. BGB 228 §:ssä säädetyssä vieraan esineen taholta uhkaavan vaaran torjumisessa edellytetään, että teko on vaaran torjumiseksi tarpeen ja että vahinko ei ole *»ausser Verhältnis zu der Gefahr»*. Tätä ankarampi vaatimus on BGB 904 §:ssä. Sen mukaan kysymyksessä on välttämätön puuttuminen vieraaseen esineeseen käsillä olevan vaaran torjumiseksi. Teko on oikeuden-

---

44 *Baldus* 1970, 58, *Baumann* 1975, 317, *Blei* 1975, 131—132, *Eser* 1976, 100, *Jescheck* 1978, 280—281, *Schönke & Schröder* 1974, 480—481 ja *Schönke ym.* 1978, 480—481.

45 Ks. aliv. 44 olevia lähteitä erityisesti *Eser* 1976, 100 olevaa yhteenvetoa eri mielipiteistä.

46 *Blei* 1977, 150—153, *Bockelmann* 1973, 99—100, *Hirsch* 1974, 33—38, *Jescheck* 1978, 290—292 ja *Schönke ym.* 1978, 492—502.

mukainen, jos »der drohende Schaden gegenüber dem aus der Einwirkung dem Eigentümer enstehenden Schaden *unverhältnismässig gross* ist».[47]

BGB 229—230 §:n nojalla voidaan turvautua *itseapuun*, ellei esivallan apua ole saatavissa, jos on vaara vaateen toteuttamisen raukeamisesta tai olennaisesta vaikeutumisesta. Itseapuun turvautuva saa ottaa, hävittää tai vahingoittaa velallisen esineen. Hän voi myös kiinniottaa velallisen, mikäli on epäiltävissä hänen pakenevan ja vastarintaa kohdatessaan käyttää voimakeinoja. Tosin vain vähäistä ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista voidaan pitää oikeutettuna, ei sen sijaan ankaraa ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumista tai surmaamista. Muutoinkaan itseapu ei saa mennä pitemmälle kuin vaaran torjumiseksi on tarpeen. Useista vaihtoehdoista on sallittua käyttää vain vähiten vahinkoa aiheuttavaa.[48]

StPO 127 §:n jokamiehen kiinniotto-oikeuden on katsottu tekevän oikeudenmukaiseksi vain henkilökohtaisen vapauden riistämisen. Ruumiilliseen koskemattomuuteen saadaan puuttua vain sikäli, kuin se välittömästi liittyy kiinniottamisen toteuttamiseen. Tällainen on tukeva, kipuakin aiheuttava kiinnitarttuminen. Sen sijaan sallittua ei ole kiinniottamisen valmisteluna oleva ruumiillisen koskemattomuuden loukkaaminen kuten esimerkiksi pakenevan perään ampuminen. Kiellettynä on nimenomaan pidetty surmaamista.[49]

5. *Saksan Demokraattinen Tasavalta*

Saksan Demokraattisen Tasavallan rikoslain 17 §:n mukaan hätävarjelutilanteessa saadaan hyökkäyksen torjumiseksi käyttää hyökkäyksen vaarallisuuteen nähden sopivia keinoja (»in einer der Gefährlichkeit des Angriffs angemessenen Weise abwehrt»). Puolustuksen tai torjunnan tulee kohdistua hyökkääjään tai tämän käyttämiin välineisiin. Siinä käytettyjen keinojen, menetelmien ja tarkoitetun vaikutuksen täytyy olla sopivassa suhteessa hyökkäyksen vaarallisuuteen. Näillä edellytyksillä on puolustajalla oikeus käyttää sitä keinoa, joka konkreettisessa tilanteessa näyttää

---

47 *Baumann* 1975, 323 ja 325—326, *Blei* 1977, 134, *Jescheck* 1978, 285—288, *Larenz* 1975, 223—226, *Palandt* 1973, 186 ja 944 sekä *Wolf* 1973, 486—488.

48 *Hirsch* 1974, 74, *Jescheck* 1978, 319—320, *Larenz* 1975, 226—228, *Palandt* 1973, 187 ja *Wolf* 1973, 488—490.

49 *Baumann* 1975, 343, *Dalcke* 1961, 1463—1464, *Hirsch* 1974, 73—74, *Jescheck* 1978, 320, *Löwe & Rosenberg* 1967, 269 ja *Peters* 1966, 372—373.

soveliaimmalta tehokkaaseen hyökkäyksen torjuntaan. Kaikki keinot eivät siis ole luvallisia, mutta pidetään epärealistisena vaatia, että hätävarjelutilanteessa aiheutettu vahinko ei olisi suurempi tai olisi vain vähän suurempi kuin hyökkäyksellä uhattu vahinko. Periaatteena on, että hyökkääjän surmaaminen tai vakava vahingoittaminen on sallittua vain poikkeustapauksessa kuten tahallisen surmaamisrikoksen tai törkeän väkivaltarikoksen tai törkeän sosialistista valtiota vastaan kohdistuneen rikoksen johdosta. Jos valittavana on useita keinoja, tulee valita vähiten vahinkoa aiheuttava. Hyökkäyksen torjumisessa aiheutettu vahinko ei saa olla suhteettomasti suurempi kuin hyökkäyksellä uhattu vahinko. Kuitenkaan yllättävissä tilanteissa ei voida asettaa korkeita vaatimuksia puolustuskeinojen ja -laadun valinnalle. Pakenemiseen ei ole velvollisuutta turvautua, vaikka joissakin erityistilanteissa väistäminen saattaa olla tarkoituksenmukaista, tarpeellista ja toiminnan moraaliselta kannalta perusteltua, kuten mielisairaiden ja lasten hyökkäyksiä kohdattaessa.[50]

Pakkotilaa koskevan 18 §:n mukaan tulee pakkotilateon olla vaaran laatuun ja määrään nähden sopivassa suhteessa. Periaatteessa aiheutetun vahingon täytyisi olla vähäisempi kuin uhkaavan vahingon. Esinearvojen pelastamiseksi ei saa uhrata ihmisiä ja heidän terveyttään. Jos torjuminen kohdistuu siihen esineeseen, josta vaara on peräisin, voi pakkotilateon aiheuttama vahinko olla yhtä suuri tai suurempi kuin uhkaavan vaaran sisältävä vahinko, mutta ne eivät saa olla törkeässä epäsuhteessa keskenään. Jos pakkotilateko kohdistuu esineeseen, jolla ei ole mitään yhteyttä vaaratilanteeseen, niin silloin vahingon tulee olla vähäisempi kuin vaaratilasta uhkaava vahinko. Tämän ohella ihmisen henkeä tai terveyttä uhkaavaa vaaraa on aina pidettävä erityisen huomattavana vahinkona, jonka pelastamiseksi voidaan melkoinenkin omaisuusarvo uhrata. Sen sijaan vaaran torjuminen kolmannen täysin ulkopuolisen hengen tai terveyden kustannuksella ei ole oikeudenmukaista.[51]

Rikoslain 19 §:n pakottamispakkotilaa koskevan säännöksen mukaan pakotetun toiselle henkilölle tai yhteiskunnalle aiheuttama vahinko ei saa olla suhteeton (ausser Verhältnis) uhkaavaan vaaraan nähden. Toisen henkilön hengen uhraaminen on kuitenkin kiellettyä.[52]

---

[50] *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 111—112 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 402—405.

[51] *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 113—114 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 410—412.

[52] *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 115 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 416.

6. *Itävalta*

Itävallan vuoden 1852 rikoslain 2[2] §:n mukaan oikeutettu hätävarjelu oli kysymyksessä silloin, kun henkilöiden, ajan, paikan, hyökkäyksen laadun ja muiden seikkojen perusteella oli pääteltävissä, että tekijä on käyttänyt vain tarpeellista puolustusta hyökkäyksen torjumiseksi. Laki ei edellyttänyt suhteellisuutta hyökkäyksellä uhatun ja sen torjumisella odotettavan vahingon välillä.[53]

Vuoden 1974 rikoslain 3 §:n mukaan hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön (notwendig) vain puolustukseksi käytetty teko on oikeudenmukainen. Teko ei kuitenkaan ole oikeudenmukainen, jos on ilmeistä, että hyökkäyksen kohdetta uhkasi vain vähäinen haitta ja puolustus, erityisesti hyökkääjän torjuntaan tarpeellisen vahingon vakavuuteen nähden, on sopimaton.[54]

Sekä Itävallan vuoden 1852 että nykyisestä rikoslaista puuttuvat oikeudenmukaista pakkotilaa koskevat säännökset. Tästä huolimatta Itävallassa tunnustetaan oikeudenmukaisen pakkotilateon mahdollisuus. Ratkaisevana on intressien vertailu uhkaavan vahingon ja pakkotilateolla aiheutetun vahingon välillä. Näkemykset vastannevat Saksassa (Liittotasavallassa) tehtyjä ratkaisuja oikeudenmukaisesta pakkotilasta.[55] Sen sijaan vanhassa rikoslaissa oli niukka vastustamatonta pakkoa koskeva anteeksiantoperustesäännös (2 g §), johon käytännössä on sovellettu intressien vertailua. Tätä edellyttää nimenomaan uuden rikoslain 10 §, jonka mukaan teko on anteeksiannettava, jos teosta uhkaava vahinko ei ole suhteettomasti suurempi kuin haitta, joka torjutaan ja tekijän asemassa olevalta ei ole odotettavissa toisenlaista suhtautumista.[56] Teko ei ole kuitenkaan anteeksiannettava, jos tekijä tietoisesti ilman oikeusjärjestyksen tunnustamaa perustetta antautuu vaaraan.

7. *Sveitsi*

Sveitsin rikoslain (1937) 33 artiklan mukaan saadaan hyökkäys torjua olosuhteisiin soveltuvalla tavalla. Tämä edellyttää, että hyökkäyksen kohteena oleva oikeushyvä ja hätävarjelutoimin loukattava oikeushyvä ovat

---

53 *Foregger & Serini* 1966, 22, *Malaniuk* 1947, 130 ja *Rittler* 1954, 140.

54 *Entwurf* 1964, 11—12 ja *Foregger & Serini* 1974, 3.

55 *Entwurf* 1964, 23, *Jescheck* 1978, 297 ja *Rittler* 1954, 142—147.

56 *Entwurf* 1964, 20 ja 22.

järkevässä suhteessa toisiinsa. Torjuntatoimen määrä riippuu hyökkäyksen kohteena olevasta oikeushyvästä ja hyökkäyksen laadusta. Useista käytettävissä olevista keinoista on valittava vähiten vaarallinen tai vahingollinen. On oikeudenmukaista aiheuttaa suurempikin vahinko kuin mikä pelastetaan. Näiden arvojen ero ei kuitenkaan saa olla suhteettoman suuri.[57]

Pakkotilaa koskevan 34 artiklan mukaan siinä mainittujen oikeushyvien pelastaminen välittömästä vaarasta, joka ei ole muuten torjuttavissa, on rankaisematon, ellei vaara ole tekijän itsensä aiheuttama ja häneltä ei voida vaatia olosuhteiden perusteella vaarannetun oikeushyvän alttiiksi panemista. Oikeushyvien osalta on selvänä pidetty suhteellisuuden vaatimusta. Vähäisemmän oikeushyvän uhraaminen on aina oikeudenmukaista.[58]

8. Englanti

Vuonna 1967 säädetyn Criminal Law Act'in (section 3) mukaan on oikeus käyttää voimakeinoja, jotka ovat olosuhteisiin nähden kohtuullisia (reasonable) rikoksen estämiseksi tai laillisen pidättämisen suorittamiseksi tai avustamiseksi. Voimankäytön kohtuullisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon kaikki olosuhteet erityisesti käytettyjen voimakeinojen luonne ja aste, torjuttavan pahan vakavuus ja muilla keinoilla ehkäisymahdollisuus.[59]

Pakkotilatapausten ratkaisut pohjautuvat oikeuskäytännön varaan. Tässä voinee rajoittua ehkä tunnetuimpaan tätä koskevaan ratkaisuun vuodelta 1884, jossa katsottiin kaksi miestä, jotka välttääkseen nälkäkuoleman ajelehtiessaan haaksirikon jälkeen merellä veneessä olivat tappaneet kolmannen, syyllisiksi murhaan, vaikka teon aikaan he olivat sellaisissa olosuhteissa, että he uskoivat ja tälle uskomukselle oli kohtuullisia perusteita, että se oli ainoa mahdollisuus heidän henkensä pelastamiseksi.[60]

---

57 *Dubs* 1973, 345—349, *Spillmann* 1963, 30 ja 31, *Schultz* 1977, 147—148 ja *Thormann & v. Overbeck* 1940, 141—142.

58 *Spillmann* 1963, 23—24 ja 26—28, *Schultz* 1977, 151—152 ja *Thormann & v. Overbeck* 1940, 145—146.

59 *Ashworth* 1975, 284—307, *Cross & Jones* 1968, 92—93 ja *Smith & Hogan* 1973, 260—262, 290 ja 536—537.

60 Ks. oikeustapaus 1884, 14 Q.B.D. 273 (R. v. Dudley and Stephens) selostettu esim. *Cross & Jones* 1968, 93—94 ja *Smith & Hogan* 1973, 160—163.

C. Suomalaiset lainvalmisteluasiakirjat ja lainsäädäntö

1. Vuoden 1866 pahoinpitelyasetus

Aikaisempina vuosisatoina, hätävarjeluoikeuden ollessa verrattain rajoitettu vain tiettyihin vakavampiin rikoksiin oli yleensä lainsäädännössä tunnustettu oikeus rankaisematta jopa surmata tällainen lainrikkoja. Näin oli asianlaita vielä vuoden 1734 laissa.[61] Vasta vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksella saatiin ensimmäiset yleisluonteiset hätävarjelusäännökset Suomeen. Koska tämän asetuksen 25—27 § olivat täysin samansisältöisiä kuin Ruotsin vuoden 1861 murhaa, tappoa ja muuta pahoinpitelyä koskevan asetuksen 55, 56, 58 ja 59 § sekä vuoden 1864 SL 5: 7—8 ja 10—11, voidaan tässä viitata edellä olleeseen Ruotsin lainsäädännön selvittelyyn.[62] Erona oli vain, että Suomen asetuksessa ei ollut vapaudenriistotilanteissa käytettäviä voimakeinoja koskevaa pykälää.

Forsman on näistä säännöksistä todennut, että asetuksen 26[1] §:stä käy ilmi, että hyökkäyksen kohteella on oikeus käyttää niin suurta väkivaltaa kuin on välttämätöntä vaaran torjumiseksi. Puolustusta ei tarvitse sovittaa hyökkäyksen kohteena olevien oikeuksien tärkeyden ja arvon mukaan, vaan hyökkäyksen laadun ja tavan mukaan. Mitään suhteellisuutta hätävarjelulla suojattavien ja toisaalta hyökkääjälle kuuluvien uhrattavien etujen välillä ei lainsäädäntömme vaadi. Jos on tarpeen, on oikeus uhrata jopa hyökkääjän ylimmät oikeudet vähämerkityksisen hätävarjelulla suojattavan oikeuden hyväksi, mikäli hyökkäys ei ole lievemmin puolustuskeinoin torjuttavissa.[63]

2. Rikoslain alkuperäiset säännökset

Vuoden 1875 ehdotuksessa todetaan, että ei ole »pantu mitään muuta rajaa hätävarjelukselle, kuin että se on käännettävä hätyyttäjää vastaan ja ettei saa tehdä hänelle isompaa vahinkoa, kuin mitä tarvitaan vaaran

---

[61] Ks. edellä 2 §.A.

[62] Ks. edellä 9 §.B.1 aliv. 1 ja 3 sekä niiden kohdalla tekstissä lausuttua. Pahoinpitelyasetuksen 25[1] § vastasi SL 5: 7:ää, 25[2] § SL 5: 8:ää, 26 § SL 5: 10:ää ja 27 § SL 5: 11:ää.

[63] *Forsman* 1886, 341—342. Ks. myös *Ehrström* 1870, 361, jossa todetaan hätävarjelun vuoden 1866 asetuksen säännöksissä rakentuvan periaatteelle oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä.

torjumiseksi. Tätä teroitetaan vielä uudelleen 92 §:ssä määräyksillä, että se väkivalta, joka puolustukseen tarvitaan, on käytettävä hädän mukaan, sekä että se on rangaistava, joka puolustuksessa menee liika pitkälle».[64] Ehdotuksen 89 §:n mukaan laillista hätävarjelua käyttänyt »olkoon vapaa kaikesta siitä vahingosta, jonka hän vaaraa torjuaksensa oli pakoitettu ahdistajalle tekemään».[65] Ehdotuksen 91 §:n vapaudenriistotilanteissa käytettävistä voimakeinoista todetaan, että »silloin sopii myöskin syyttömästi käyttää sen verran väkivaltaa, kuin tarvitaan karanneen kiinnisaamiseksi, karkaamisen estämiseksi, järjestyksen pysyttämiseksi voimassaan, kiinnipanon toimittamiseen, taikka vastarinnan poistamiseksi.»[66]

Vuoden 1875 ehdotuksen pakkotilaa koskevien säännösten perusteluissa sen sijaan todetaan, että »on rangaistuksettomuus puheenalaisissa §:issä myönnetty sille, joka päälletunkevassa tahi alkaneessa vaarassa, mihin hän itse (93 §) tahi toinen (94 §) on joutunut, loukkaa kolmannen henkilön oikeutta, kumminkin edellytyksellä, ettei löydy muuta pelastumisen keinoa (93 §) sekä ettei oikeudenloukkaus ole suurempi, kuin minkä hätä vaatii, eikä suuremmasta arvosta, kuin se oikeus, joka sen kautta tulee pelastetuksi (95 §)».[67]

Vuoden 1884 ehdotuksessa oli hätävarjelu- ja pakkotilasäännöksiin tehty joitakin muutoksia. Hätävarjelusta ehdotettiin, että jos on tehty teko, joka on ollut välttämätön hätyytyksen torjumiseksi, ei rangaistusta saa tuomita siitä, mitä hätävarjelussa on täytynyt hätyyttäjälle tehdä (32 §).[68] Vapaudenriistotilanteissa ratkaisevana oli edelleen se, mikä on tarpeen (»nödigt») toimenpiteen suorittamiseksi (34 §).

Vuoden 1884 ehdotuksen pakkotilasäännös (36 §) oli muuttunut yleisluonteisemmaksi kuin vuoden 1875 ehdotuksen säännökset. Se oli pääosiltaan jo sellainen kuin minä se tuli rikoslaissa olemaan. Säännös ei

---

64 *KM* 1875:9, 193 ja *KB* 1875:9, 173.

65 *KB* 1875:9, 89 §: »... vare saklös för all den skada, som han till farans afvärjande var nödsakad att angriparen tillfoga.»

66 *KB* 1875:9, 91 §: »... då må ock det våld saklöst brukas, som ... är nödigt.»

67 *KM* 1875:9, 194—195 ja *KB* 1875:9, 174.

68 *KM* 1884:12, 32 §. Ks. myös *KB* 1884:12, 32 §: »... begått handling, som varit nödvändig för angreppets afvärjande; må ej straff ådömas för hvad han i sådant nödvärn varit nödsakad att tillfoga angriparen.» *Hagströmer* 1884, 53 piti säännöstä muodollisesti raskasrakenteisena ja ehdotti säännöksen loppuosalle muotoa: »må han ej för det nödvärn dömas till straff».

anna oikeastaan mitään tarkempaa ohjetta voimakeinoista. Siinä puhutaan vain kuten nykyisessä RL 3: 10:ssä rangaistuksenalaisen teon tekemisestä, jos pelastus ilman sitä olisi ollut mahdoton, ja annetaan tuomioistuimelle laaja harkintavalta. Ainoat muutokset koskivat vain seuraamuksia. Ehdotuksen mukaan olivat vaihtoehtoina vain teosta tuleva rangaistus tai rankaisemattomuus. Valtiopäiville annetuissa esityksissä oli vaihtoehtona myös alennettu rangaistus, joka viime vaiheessa säädettiin määräytymään kuten RL 3: 2:ssä säädetään.[69]

RL 3: 6—8 saivat lopullisen sisältönsä jo vuoden 1885 valtiopäiville annetussa sittemmin rauenneessa esityksessä. Seuraaville valtiopäiville (1888) annettu lain säätämiseen johtanut esitys oli tältä osin täysin samansisältöinen. Tämä koskee tosin vain alkuperäisenä pidettävää ruotsinkielistä tekstiä. Lain suomenkielinen asu tuli vasta vuoden 1888 valtiopäivien rikoslakivaliokunnan mietinnön pohjalta.[70]

RL 3: 6:ssä säädettiin hätävarjelutilanteessa käytettävistä keinoista: »on tehnyt teon, joka, vaikka muuten rangaistava, oli hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön» (»begått handling, som, ehuru eljest straffbar, varit nödvändig för angreppets afvärjande»). RL 3: 8:ssä puolestaan lausuttiin: »käytettäköön silloinkin sen verran väkivaltaa, kuin karkaamisen estämiseksi, järjestyksen pitämiseksi, vangitsemisen toimittamiseksi tahi karanneen kiinniottamiseksi on tarpeen» (»då må ock det våld brukas, som är nödigt till rymningens förekommande, ordningens bibehållande, häkningens verkställande, eller den rymdes gripande»). Näitä säännöksiä osaltaan täydensi hätävarjelun liioittelua koskeva RL 3: 9: »Joka 6, 7 tahi 8 §:ssä mainituissa tapauksissa on tehnyt enemmän väkivaltaa kuin minkä hätä vaati, olkoon rangaistukseen vikapää...» (»Har någon i fall, som i 6, 7 eller 8 § omförmäles, gjort större våld, än nöden kräfde; vare till straff förfallen...»).

Voimakeinojen käyttöä koskevat perustelut puuttuvat valtiopäiväasiakirjoista lähes kokonaan. Ainoastaan *rikoslakivaliokunta* on RL

---

69 *KM* 1884: 12, 10, *KB* 1884: 12, 9, *Esitys* 36/1885, 13, *Proposition* 36/1885, 12, *Lakivaliokunta* 36/1885, 27 ja 78, *Lagutskottet* 36/1885, 25—26 ja 70, *Esitys* 1/1888 15, *Proposition* 1/1888, 14, *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 28 (perusteluosa) ja 9 (lakitekstiosa) sekä *Strafflagsutskottet* 1/1888, 24 (perusteluosa) ja 8 (lakitekstiosa).

70 *Proposition* 36/1885, 11—12 ja 1/1888, 13—14. Vrt. *Esitys* 36/1885, 12—13 ja 1/1888, 14—15 sekä *Lakivaliokunta* 36/1885, 77—78 ja *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 8—9 (lakitekstiosa).

3: 8:stä lausunut, että »milloin karkaamista ei muutoin voida estää, saadaan käyttää myöskin niitä aseita, joilla vartijaston voimassa olevien ohjesääntöjen mukaan pitää olla varustettuna».[71]

3. *Serlachiuksen rikoslakiehdotus*

Serlachiuksen vuodelta 1920 olevassa rikoslain yleistä osaa koskevassa ehdotuksessa on voimakeinojen määrittelyssä pidetty lähtökohtana intressien vertailua. Ehdotuksen 6: 6^1:n mukaan rankaisematon hätävarjeluteko on kysymyksessä, jos se oli »hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön eikä ilmeisesti ylitä sitä, mitä hyökkäyksen vaarallisuutta, hyökkääjän syyllisyyttä ja vaaranalaiseksi joutuneen oikeushyvän laatua silmällä pitäen voidaan katsoa puolustettavaksi». Ehdotuksen 6: 6^2:n mukaan hätävarjelua koskevat säännökset soveltuisivat myös tekoihin, jotka ovat »välttämättömät laillisesti vangitun henkilön karkaamisen estämiseksi tahi luvallisen vangitsemisen toimittamiseksi, samoin kuin senkin tekoihin, joka verekseltä tahtoo ottaa omansa takaisin».[72]

Pakkotilaa koskevan ehdotuksen 6: 7:n mukaan pakkotilateko olisi oikeudenmukainen, »jos se on ollut välttämätön sellaisen vaaran tahi vahingon torjumiseksi, joka on katsottava loukkauksesta tahi oikeussäännön vastaisesta teosta johtuvaa vaaraa tahi vahinkoa melkoista suuremmaksi».[73]

4. *RL 3: 8a*

Kun vuonna 1932 lisättiin yleinen poliisin voimankäyttöä koskeva säännös rikoslain 3 luvun 8a §:ksi, säädettiin siinä, että »älköön kuitenkaan poliisiviranomainen tällaisessa tapauksessa käyttäkö ilmeisesti suurempaa väkivaltaa, kuin mitä voidaan pitää puolustettavana huomioon ottamalla vastustuksen vaarallisuus, vastustavan henkilöllisyys sekä järjestyksen turvaamisen tarve. Asevoiman käyttämisestä eräissä tapauksissa kokoontuneen väkijoukon hajoittamiseksi on erikseen säädetty».[74]

---

71 *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 28 (perusteluosa) ja *Strafflagsutskottet* 1/1888, 24 (perusteluosa).

72 *Serlachius* 1920, 9 ja 24.

73 *Serlachius* 1920, 9 ja 24.

74 *HE* 27/1932, 1—3, jossa ehdotettiin RL 3: 8:n muuttamista, mutta jossa tosiasiassa oli kysymyksessä vain uuden 3 momentin säätäminen. *Lakivaliokunta*

Mainittu viittaus tarkoitti RL 16: 6:ssä entuudestaan ollutta säännöstä kapinan tai metelin kukistamiseksi.[75] Aseen käytöstä säädettiin RL 16: 6:ssä, että älköön »käytettäkö terä- tai ampuma-aseita aikaisemmin, älköönkä aseita kauemmin, kuin mitä kapinan tahi metelin asettamiseksi välttämättömästi on tarpeen». Nämä molemmat säännökset koskivat vain viranomaisten voimakeinojenkäyttöoikeutta. Uuden RL 3: 8a:n johdosta jouduttiin RL 3: 9:ään lisäämään tätä koskeva viittaus säännöksen säilyessä muutoin ennallaan.

5. *RL 3: 8:n uudistaminen*

Poliisin järjestelykomitea esitti poliisilakiehdotuksessaan, että poliisin on tehtäväänsä suorittaessaan turvauduttava mahdollisimman lieviin keinoihin. Voimakeinoja ei olisi lupa käyttää muulloin kuin sellaisissa tapauksissa, joissa virkatehtävää ei saada muilla keinoin suoritetuksi. Tällöin voimakeinoja ei olisi oikeus käyttää enempää eikä kauemmin kuin virkatehtävän suorittamiseksi on tarpeen. Poliisi ei saisi käyttää ankarampia voimakeinoja, kuin mitä voidaan pitää puolustettavana huomioon ottamalla tilanteen ja vastustuksen vaarallisuus sekä virkatehtävän laatu.[76]

Vuonna 1960 mietintönsä jättänyt ns. *hätävarjelukomitea* halusi säilyttää vapaudenriistotilanteissa käytettävissä olevat voimakeinot muutoin ennallaan, paitsi että karkaamisyrityksen estämiseksi ei saisi käyttää äärimmäisiä keinoja silloin, kun tarkoitus on saavutettavissa lievemmillä toimenpiteillä eli »väkivaltaa käyttämättä». Komitean RL 3: 8a:n voimankäyttösäännös rakentui samalle perustalle kuin silloin voimassa ollut vastaava säännös. Erona oli vain se, että puolustettavuuden arvioinnissa tuli ottaa huomioon »tilanteen ja vastustuksen vaarallisuus sekä virkatehtävän laatu».[77]

Vuonna 1964 mietintönsä jättänyt *julkisoikeudellista hätävarjelua koskevien säännösten uudistamista valmistellut toimikunta* katsoi, että kun

12/1932 (HE 27/1932), 1 muodosti esityksen 3 momentista uuden 8a §:n ja täydensi 9 §:ää tätä koskevalla viittauksella. Laki annettiin 13. 5. 1932/154.

[75] Näin *HE* 27/1932, 2.

[76] *KM* 1958: 15, 17 ja 22. Ehdotuksesta puuttui RL 3: 8a:ssä ollut »ilmeisesti» sana, joka merkitsi tähän verrattuna rajoitusta voimakeinojen määrää harkittaessa.

[77] *KM* 1960: 23, 2 ja 10—11.

muutkin kuin silloisessa RL 3: 8a:ssä mainitut seikat saattavat aiheuttaa sen, ettei kaikkien kussakin yksittäistapauksessa mahdollisten voimakeinojen käyttämistä voida pitää puolustettavana, olisi niiden sallittavuutta arvosteltaessa otettava huomioon »tilanne ja vastustuksen vaarallisuus sekä virkatehtävän laatu».[78] Toimikunta katsoi, ettei yhteiskunnassa vallitseva oikeuskäsitys hyväksy sellaista rajatonta oikeutta voimakeinojen käyttämiseen kuin rikoslain alkuperäisessä 3: 8:ssä oli säädetty, minkä vuoksi se ehdotti lakiin otettavaksi säännöksen, jolla oikeus voimakeinojen käyttöön vapaudenriistotilanteissa rajoitettaisiin siihen, mitä kulloinkin voidaan »olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina».[79]

Laintarkastuskunnan lausunnossa esitettiin, että harkittaessa voimakeinojen laatua tilanteen, vastustuksen vaarallisuuden ja virkatehtävän laadun ohella suhteellisuusperiaatteen korostamiseksi olisi huomioon otettavina seikkoina mainittava virkatehtävän tärkeys ja kiireellisyys.[80]

Lainvalmistelukunnan tarkistetussa ehdotuksessa ja *hallituksen esityksessä* katsottiin, että poliisimiehen virkatehtävän suorittamisessa käytettävien voimakeinojen sallittavuutta arvosteltaessa olisi otettava huomioon »tilanne kokonaisuudessaan sekä erityisesti virkatehtävän laatu ja vastarinnan vaarallisuus». Vapaudenriistotilanteissa käytettävien voimakeinojen perustelut olivat samat kuin vuoden 1964 toimikunnan mietinnössä.[81]

Lakivaliokunta kiinnitti mietinnössään huomiota siihen, että voimakeinojen rajoista ei ole ollut selviä säännöksiä. Vanhassa RL 3: 8:ssä oli omaksuttu ns. ehdottomuuden periaate. Tämä merkitsi sitä, että aina tuli käyttää lievintä niistä keinoista, jotka tehoavat. Virkatoimi on kuitenkin saatettava päätökseen sen tärkeydestä riippumatta, vaikka tällöin olisi pakko käyttää kaikkein ankarimpia keinoja vastarinnan murtamiseksi. Lakivaliokunta piti hallituksen esityksen mukaista voimakeinojen käyttöoikeuden rajoittamista suhteellisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla nyky-yhteiskunnan vaatimusten mukaisena.[82] Näin RL 3: 8^1:n (29. 12.

---

78 *KM* 1964: A1, 6 ja 14 (ehdotuksen RL 3: 8^1).

79 *KM* 1964: A1, 7 ja 14 (ehdotuksen RL 3: 8^2).

80 *Laintarkastuskunta* 2/1965, 5—6 ja 14 (ehdotuksen RL 3: 8^1). Laintarkastuskunta olisi sijoittanut vapaudenriistotilanteissa käytettäviä voimakeinoja koskevan säännöksen samaan momenttiin käyttäen vain viittausta aikaisempaan (»Sama oikeus on hänellä, jos kiinniotettava . . .»).

81 *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 6 ja 7 sekä *HE* 67/1966, 2 ja 3.

82 *Lakivaliokunta* 12/1967 (HE 67/1966), 1—2.

1967/621) mukaan on »oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanne muutoinkin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina». RL 3: 8^2:n (29. 12. 1967/621) nojalla saadaan käyttää »sellaisia voimakeinoja, joita kiinniottamisen toimittamiseksi, karkaamisen estämiseksi tai järjestyksen ylläpitämiseksi voidaan olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina».

RL 3: 8:n uusimisen yhteydessä muutettiin myös liioittelutapauksia koskevaa RL 3: 9:ää. Säännös jaettiin kahteen eri momenttiin, koska perustelujen mukaan RL 3: 8:ssä tarkoitettujen voimakeinojen erityislaadun vuoksi oli niiden ylittämisestä syytä ottaa lakiin oma säännöksensä.[83] Samalla luovuttiin aikaisemmasta määrittelystä, jos »on tehnyt enemmän väkivaltaa, kuin minkä hätä vaati». Uusi sanamuoto nojautuu entistä selvemmin niiden säännösten sisältöön, joihin 9 §:ssä viitataan: »Jos joku 6 tai 7 §:ssä mainituissa tapauksissa on tehnyt teon, joka ei ole ollut hyökkäyksen torjumiseksi, kotirauhan suojaamiseksi tai omansa takaisin ottamiseksi *välttämätön*» ja »milloin 8 §:ssä tarkoitetussa tapauksessa on käytetty ankarampia voimakeinoja kuin sanotun pykälän mukaan saatetaan pitää *puolustettavina*».

6. *Muita säännöksiä*

RL 3: 8:ssä omaksuttua voimakeinojen määrittelyä on soveltuvin kohdin noudatettu useissa muissa säännöksissä. Samassa yhteydessä RL 3: 8:n kanssa uusittiin RL 16: 6 (29. 12. 1967/621). Siinä säädetään, että jos väkijoukko on osoittanut aikovansa tehdä kapinan taikka häiritä yleistä turvallisuutta tai järjestystä eikä paikalla olevan päällystöön kuuluvan poliisimiehen käskystä hajaannu, on lupa käyttää asevoimaa. Voimakeinoja ei saa käyttää »aikaisemmin eikä kauemmin kuin mitä voidaan järjestyksen palauttamiseksi pitää puolustettavana».[84] Myös samalla kertaa muutettu UL 3: 30, joka sisältää säännöksen ulosottomiehen oikeudesta voimakeinojen käyttämiseen, sai saman sisällön kuin RL 3: 8^1: »Vastarintaa kohdatessaan ulosottomiehellä on oikeus saada poliisilta virka-apua, mutta voi hän itsekin käyttää sellaisia voimakeinoja,

[83] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja 14 sekä *HE* 67/1966, 4 ja 10.

[84] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 9 ja 14—15 sekä *HE* 67/1966, 5 ja *Lakivaliokunta* 12/1967 (HE 67/1966), 1—2.

joita virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanteen muutoinkin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina.»[85]

Saman mallin mukaan on laadittu järjestyksen pitämiseksi tarvittavien voimakeinojen käyttö järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 4[1] §:ssä: »kuljettajalla on oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita matkustajan poistamiseksi tai kiinniottamiseksi voidaan hänen käyttäytymisensä ja muut olosuhteet huomioon ottaen pitää puolustettavina». Eduskunnan *liikennevaliokunta* laati tämän sanamuodon kirjoitustavaltaan vastaamaan RL 3: 8:ää.[86] Kun valiokunnan käsiteltävänä oli sittemmin rauennut hallituksen esitys (HE 108/1976) laiksi joukkoliikenteen tarkastusmaksusta, tarkisti se esityksen voimakeinoja koskevan pykälän kirjoitustavaltaan yhdenmukaiseksi mainitun järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain kanssa.[87] Uuden hallituksen esityksen (HE 226/1977) 11[2] § oli valiokunnan mietinnön mukainen.[88] Myös lopullinen joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11[2] § sai saman sisällön.

Myös vuoden 1978 merimieslaki siirtyi voimakeinojen määrittelyssä RL 3: 8:ssä omaksutuille linjoille. Merimieslain 74 §:n mukaan järjestyksen ylläpitämiseksi aluksessa on »oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita vastarinnan vaarallisuuteen nähden ja tilanne muutoinkin huomioon

---

[85] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 9—10 ja 15 sekä *HE* 67/1966, 5—6 ja 11.

[86] *Liikennevaliokunta* 4/1976 (HE 119/1975II), 2 ja 3, Vrt. myös *KM* 1974: 92, liite s. 13 ja 17, *HE* 3/1975, 2 ja 4 sekä *HE* 119/1975II, 2 ja 4, joissa ehdotettiin lain 4[1] §:n sisällöksi: »Poistaakseen matkustajan kulkuneuvosta tai ottaakseen hänet kiinni kuljettajalla on oikeus tarvittaessa käyttää sellaisia voimakeinoja, joita matkustajan käyttäytyminen ja olosuhteet muutoin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina. Sama oikeus on kuljettajaa auttavalla matkustajalla.» Myös tätä sanamuotoa perusteltiin viittauksella RL 3: 8:ään.

[87] *Liikennevaliokunta* 1/1977 (HE 108/1976) 2 ja 3. Vrt. myös *Ådahl ym.* 1972, 25—26 ja 30 (7[3] §), *Laintarkastuskunta* 3/1974, 14 (10 §) sekä sen liitteenä ollut luonnos HE:ksi s. 10—11 ja 16 (7[2] §) sekä *HE* 108/1976, 7 ja 9 (11[2] §). Näissä kaikissa oli ehdotettu säädettäväksi, että »tarkastajalla on oikeus tarvittaessa käyttää sellaisia voimakeinoja, joita matkustajan käyttäytyminen ja tilanne muutoin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina». *Ådahl ym.* 1972, 26 totesivat nimenomaan, että »tarkastustehtävän suorittamiseksi ei missään olosuhteissa voida pitää puolustettavina voimakeinoja, jotka edellyttävät terä- tai ampumaaseiden käyttöä».

[88] *HE* 226/1977, 8 ja 11. Vaikka esityksen 11[2] §:ssä käytetään ilmausta »muut *olosuhteet* huomioon ottaen», perustellaan säännöstä kuten aikaisemmissa ehdotuksissa: »*tilanne* muutoin huomioon ottaen». Ks. edellä aliv. 87.

ottaen voidaan pitää puolustettavina». Sekä vuoden 1924 merimieslain 60 §:n että vuoden 1955 merimieslain 61 §:n mukaan päällikköllä oli oikeus käyttää kaikkia keinoja, jotka niskoittelijain pakottamiseksi kuuliaisuuteen tai järjestyksen palauttamiseksi olivat välttämättömiä.[89]

Vuoden 1978 tullilaissa on aiemmin mainitun 54 §:ssä olevan RL 3: 8:ään viittauksen lisäksi 5 §:n 1 kohdassa säädetty tullitoimenpiteitä varten oikeus »pysäyttää ja tarkastaa kulkuneuvo, pidättää tavara ja käyttää sellaisia voimakeinoja, joita tullitoimenpiteen laatuun nähden ja tilanteen huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina». Säännöksen perusteluissa viitattiin siihen, että aikaisemman tullilain nojalla tullimiehellä oli kulkuneuvon pysäyttämiseksi ollut oikeus käyttää kulloinkin niin tehokkaita voimakeinoja, että kulkuneuvo kaikissa olosuhteissa saadaan pysähtymään. *Hallituksen esityksen* mukaan säännöstä olisi lievennettävä siten, että voimakeinot on kussakin tapauksessa valittava tilanteen mukaan ja että niiden käytön tehokkuutta voidaan kulloinkin pitää puolustettavana. Tässä ehdotetussa muodossa, jollaisena se myös tuli itse lakiin, säännös on sopusoinnussa RL 3: 8:ssä omaksutun suhteellisuusperiaatteen kanssa.[90]

Poikkeuksena edellä kuvatusta viimeaikaisesta RL 3: 8:ään perustuvasta voimakeinojen määrittelystä on ilmailulain 25 § (19. 3. 1971/223). Sen sisällön onkin ensisijassa määrännyt pyrkimys saada se mahdollisimman tarkoin vastaamaan Tokiossa vuonna 1963 allekirjoitetun yleissopimuksen sisältöä. Säännöksessä on kaksi eri tavoin määriteltyä voima-

---

89 Vrt. Ruotsin merimieslain (18. 5. 1973/282) 53 §, jonka mukaan saa käyttää sellaisia voimakeinoja, jotka ovat olosuhteisiin nähden puolustettavia. Sen sijaan Norjan merimieslain (30. 5. 1975/18) 48 §:ssä ja Tanskan merimieslain (13. 6. 1973/420) 62 §:ssä puhutaan järjestyksen ylläpitämiseksi välttämättömistä keinoista. Jos miehistö tekee kapinan tai on muu hätätilanne, saadaan Norjan lain mukaan käyttää kaikkia keinoja, jotka ovat välttämättömiä järjestyksen ja kuuliaisuuden palauttamiseksi. Tanskan lain mukaan vastaavassa tilanteessa saadaan käyttää niitä keinoja, jotka ovat välttämättömiä ja puolustettavia järjestyksen palauttamiseksi.

90 *HE* 10/1978, 10 ja 21. Ks. tullilain (8. 9. 1939/271) 174 § sellaisena kuin se oli 4. 7. 1969/450 annetussa laissa: »Jollei moottoriajoneuvolle annettua pysähdysmerkkiä noudateta, vaikka on ilmeistä, että ajoneuvon kuljettajan olisi pitänyt käsittää se, käytettäköön niin suurta väkivaltaa, kuin pysäyttämiseen on tarpeen.» Lisäksi säännöksessä oli yksityiskohtaisia ohjeita ampuma-aseen käytöstä, joissa todettiin mm., että ampuminen ei saa aiheuttaa »suurempaa vauriota kuin on välttämätöntä».

keinojen käyttötilannetta. Päällikköllä ja häntä avustavilla on 2 momentin mukaan »oikeus käyttää *kaikkia keinoja, jotka ovat välttämättömät* kuuliaisuuteen pakottamiseksi tai järjestyksen palauttamiseksi tahi aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi». Säännöksen 3 momentin mukaan miehistöön kuuluvalla ja matkustajalla on »oikeus ryhtyä *puolustettavissa oleviin estäviin toimenpiteisiin* ilman päällikön kehotusta, kun on perusteltua syytä uskoa, että *toimenpide on välittömästi välttämätön* aluksen taikka siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuuden suojelemiseksi». Säännöksen 2 momentti näyttää tulleen kuitenkin kirjoitetuksi hieman ehdottomampaan sävyyn kuin mainitun yleissopimuksen 6 artikla, jossa päällikölle tunnustetaan oikeus ryhtyä siinä tarkoitettua »henkilöä vastaan *kohtuullisiksi katsottaviin toimenpiteisiin*, pidättäminen mukaanluettuna, jotka ovat *välttämättömiä*».[91]

Eräissä muissa erityislaeissa, jotka tosin eivät koske yksityishenkilöitä, on edellä kuvatusta hieman poikkeavia voimakeinojen käytön määrittelyjä. SRL 38[2] §:n mukaan sanotussa pykälässä luetelluissa tapauksissa »älköön sotilas kuitenkaan käyttäkö enempää väkivaltaa kuin tarkoituksen saavuttamiseksi on tarpeen». Vastaavanlainen on valtuusrikoslain 11[1] §:n säännös, jonka mukaan siinä mainittuja etsintöjä ja tarkastuksia suorittavalla on oikeus »vastarintaa kohdatessaan käyttää sen verran väkivaltaa, kuin sen voittamiseksi on tarpeen».

Poliisilaissa on muutama ongelmia aiheuttanut voimakeinojen käyttämistä koskeva säännös. PolL 16 §:n nojalla poliisimiehellä on oikeus »käyttää sellaisia voimakeinoja, jotka ovat tarpeen kulkuneuvon pysäyttämiseksi. Tällöin ei kuitenkaan saa käyttää ankarampia voimakeinoja kuin mitä voidaan pitää puolustettavina ottaen huomioon tilanne sekä virkatehtävän laatu». PolL 18 §:n mukaan väen kokoontuessa sillä tavoin, että epäjärjestystä syntyy tai liikenne estyy, eikä väkijoukko hajaannu poliisimiehen käskystä, on »poliisilla oikeus, tarvittaessa voimakeinoin, hajoittaa väkijoukko». Samoin on PolL 20[1] §:ssä annettu poliisimiehelle »tarvittaessa voimakeinoin» oikeus poistaa, ottaa kiinni tai toimittaa säi-

---

91 Ks. *HE* 112/1970, 1—2 ja *Ulkoasiainvaliokunta* 16/1970 (HE 112/1970), 1—3 sekä sen liitteenä oleva Lakivaliokunnan lausunto n:o 1/1970. Vrt. myös Ruotsin ilmailulain 5:4 (sellaisena kuin se on L:ssa 10. 3. 1967/71), Norjan ilmailulain 65 § (sellaisena kuin se on L:ssa 10. 6. 1966/6) ja Tanskan ilmailulain 44 § (sellaisena kuin se on L:ssa 25. 5. 1966/186), joiden mukaan saadaan käyttää olosuhteisiin nähden puolustettavia voimakeinoja.

löön päihtynyt henkilö. Myös PolL 20[4] §:ssä todetaan vain, että yksityishenkilöllä on, jollei poliisin apua ole saatavissa, »oikeus voimakeinoinkin poistaa päihtynyt sekä tarpeen vaatiessa ottaa hänet kiinni». Tästä tuli kuitenkin myöhemmin tarkempi säännös RL 3: 8[4]:iin.

Lakivaliokunta katsoi säädettäessä uutta RL 3: 8:ää ja uusittaessa RL 16: 6:ää, että PolL 18 ja 20 § olisivat ristiriidassa niiden kanssa. PolL 16 §:ssä voimakeinot oli rajattu siihen, mitä voidaan pitää puolustettavana. Sen sijaan kun PolL 18 ja 20 §:ssä ei ollut tällaista mainintaa, niin lakivaliokunnan mukaan poliisilla olisi oikeus näissä säännöksissä mainituissa tapauksissa käyttää kaikkein ankarimpiakin voimakeinoja esimerkiksi asevoimaa, jos se on virkatehtävän toimittamisessa tarpeen.[92] *Sinisalo* pitää tätä perustelua ilmeisenä erehdyksenä. Hänen mukaansa ei poliisilakia säädettäessä pyritty antamaan näin pitkälle menevää voimakeinojen käyttövaltaa. Käytettävän vallan laajuus ei ole välittömästi luettavissa yhdestä lainkohdasta. Eduskuntakäsittelyssä lisätyllä PolL 12[3] §:llä tarkoitettiin pysyttää kaikki poliisin vallankäyttö kohtuuden rajoissa.[93]

D. Suomalaisessa oikeustieteessä esitettyjä näkemyksiä käytettävien voimakeinojen määrästä

1. Forsman

Forsman on hätävarjelusäännöksiä tulkitessaan todennut, ettei mitään suhteellisuutta suojattavien ja uhrattavien oikeuksien välillä tarvita. Hätävarjeluoikeuden laajuus ei ole riippuvainen hyökkäyksen kohteena olevan oikeushyvän arvosta. Puolustuksen tarve yksinomaan määrää minkälaista väkivaltaa saa käyttää. Hyökkääjän henkikin on uhrattavissa, jos se on välttämätöntä.[94]

---

[92] *Lakivaliokunta* 12/1967 (HE 67/1966), 2.

[93] *Sinisalo* 1971, 141. Ks. myös *Laki- ja talousvaliokunta* 19/1965 (HE 130/1964), 2 ja sen liitteenä oleva Lakivaliokunnan lausunto n:o 2/1965, 14, joissa todettiin, että 12 §:ään olisi lisättävä uusi 3 momentti, jossa olisi maininta siitä, että poliisi ei saa käyttää ankaruudeltaan tavoiteltuun tarkoitukseen ilmeisessä epäsuhteessa olevia toimenpiteitä.

[94] *Forsman* 1893b, 40—41 ja 48—49 sekä 1930, 137 ja 151.

Forsman ei myöskään pidä hätävarjeluoikeuden käyttämisen esteenä sitä, että puolustaja on ärsyttänyt toista niin, että tämä hyökkää ärsyttäjän päälle. Vaikka hyökkääjä onkin saanut toisen käytöksestä hyökkäykseen aiheen, on hyökkäys kuitenkin oikeudeton. Myöskään ei tarvitse ennen hätävarjeluun ryhtymistä etsiä kaikkia mahdollisia keinoja vaarasta pelastumiseksi, kuten esimerkiksi pakenemismahdollisuutta tai esivallan apua. Jos kuitenkin keino, jolla voi selvitä vaarasta, on aivan tarjolla ja sen käyttäminen voi tapahtua ilman minkään varsinaisen oikeuden uhraamista, niin silloin on velvollisuus turvautua siihen. Oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä, mutta pitää olla jokin oikeus, jolla on jotakin arvoa. Sen, jonka ainoastaan tarvitsee ottaa askel sivulle tai sulkea ovi vaaran välttämiseksi, ei voida sanoa uhranneen mitään todella suojattavaa oikeudellista intressiä. Samoin jos viranomaisen apu on aivan käsillä ja se voidaan saada uhraamatta mitään todellista etua, siihen on velvollisuus turvautua.[95]

Forsman hyväksyy hätävarjeluksi myös erilaisten ennalta asetettujen varokeinojen käytön, jos ne todella toimivat juuri hyökkäyksen tapahtumahetkellä. Puolustuskeino ei saa olla ankarammanlaatuinen kuin vaaran torjumiseksi on välttämätöntä. Esimerkiksi itselaukeavan kiväärin käyttö omenavarkauksien estämiseksi siten, että varas kuolee, on hätävarjelun liioittelua. Ei sen takia, että kysymyksessä on vähäarvoinen omaisuus, vaan sen vuoksi, että sellainen hyökkäys pitäisi voida helposti muullakin tavoin torjua.[96]

Vanhasta RL 3: 8:stä Forsman toteaa, että säännös antaa mahdollisuuden ampua vangin hengiltä, jos tämä ei ole kehoituksesta luopunut paosta. Tämän hän katsoo käyvän ilmi sanotusta säännöksestä, jonka mukaan saadaan käyttää väkivaltaa, joka on paon estämiseksi tarpeen.[97]

Pakkotilatekoja Forsman pitää aina oikeudenvastaisina. Pakkotilan rankaisemattomuus voi perustua vain anteeksiannettavuuteen. Hänen mukaansa yleinen rankaisemattomuuden ehto on, että niiden oikeuksien, jotka voidaan säilyttää toisten kustannuksella, tulee olla suuremman arvoisia kuin niiden, jotka uhrataan. Lisäksi laista käy ilmi, että edellytyksenä on, ettei tarjolla ollut muuta keinoa vaarasta selviytymiseksi.[98]

---

95 *Forsman* 1893b, 45—46 ja 1930, 139—142.

96 *Forsman* 1930, 143.

97 *Forsman* 1893b, 47—48 ja 1930, 149.

98 *Forsman* 1893a, 200—201, 1893b, 39—40 ja 1930, 122 ja 125—126. Ks. myös *Forsman* 1874, 74—79.

2. *Serlachius*

Serlachiuksen näkemykset poikkeavat huomattavasti Forsmanin kannanotoista. Serlachius toteaa, että yleisimpänä voidaan pitää sitä mielipidettä, että hyökkäyksen voimallisuus riippumatta siitä, mitä oikeushyvää se koskee ja missä oloissa se tehdään, olisi sallitun hätävarjelun ainoa mittakaava. Hän myöntää, että RL 3: 6:n sanamuoto antaa aihetta, joskaan ei pakota, tällaiseen tulkintaan. Serlachius ei pidä tätä kantaa oikeana eikä rikoslain hengen mukaisena. Hätävarjelun oikeus hänen mukaansa riippuu siitä oikeusjärjestyksen perustana olevasta periaatteesta, että pienemmän edun täytyy väistyä suuremman tieltä. Pelkästään tämän perusteella ei kuitenkaan asiaa ole ratkaistava. Painoa on pantava myös sille, missä määrin oikeudeton teko on samalla sisältänyt hyökkäyksen oikeusjärjestystä vastaan ja mikä etu on yhteiskunnalla siitä, että hyökkäys torjutaan. Jos esimerkiksi teon tekee syyntakeeton, jonka teko ei käsitä välinpitämättömyyttä oikeusjärjestyksestä, tulee hätävarjelun oikeutus ratkaista yksinomaan puolustettavan ja uhrattavan oikeushyvän keskinäisen suhteen perusteella. Niissä tapauksissa, jolloin hyökkäys tehdään mala fide, saattavat kysymyksessä olevat oikeushyvät jäädä toisarvoiseksi ja hätävarjelun raja voi riippua miltei yksinomaan siitä, mitä hyökkäyksen torjumiseksi tarvitaan. Serlachius katsoo, että tähän sisältyy myös vastaus siihen, onko puolustautujalla velvollisuus paeta tai turvautua toisen apuun. Yhtenäinen vastaus on mahdoton. Kaikki riippuu olosuhteista, ennen kaikkea siitä, mihin oikeushyvään hyökkäys kohdistuu, missä määrin se samalla suuntautuu oikeusjärjestystä vastaan ja mikä oikeushyvä puolustuksella uhrataan.[99]

Sen sijaan tarkastellessaan vanhaa RL 3: 8:ää Serlachius toteaa lainsäätäjän menneen pitemmälle kuin useat muut rikoslait määrätessään ne edut, jotka säännöksessä ovat kysymyksessä, niin suuriarvoisiksi, että niiden hyväksi saa uhrata vangittavan hengenkin.[100]

Pakkotilassa tehty teko on Serlachiuksen mukaan oikeudenmukainen silloin, kun pelastettu etu on uhrattua suurempi. Oikeudenvastainen teko on silloin, kun uhrattu etu on yhtä suuri tai suurempi kuin pelastettu.

---

[99] *Serlachius* 1951, 82—85. Ks. myös Serlachiuksen rikoslakiehdotusta (1920, 9 ja 24), jota on selostettu edellä 9 §.C.3.

[100] *Serlachius* 1951, 85—86.

Ratkaisevaa on vertailtavien etujen objektiivinen eikä niiden subjektiivinen arvo. Teko voi jäädä kuitenkin subjektiivisista syistä rankaisematta, vaikka tekijä ei menettelekään oikeudenmukaisesti.[101]

3. *Grotenfelt*

Grotenfeltin mukaan yleisenä mittapuuna arvioitaessa, mikä on välttämätöntä hyökkäyksen torjumiseksi, on hyökkäyksen voimakkuus. Merkitystä ei ole hyökkäyksen kohteen arvon ja hätävarjelussa käytettävien voimakeinojen keskinäisellä suhteella. Sen arviointi, mitä tarvitaan hyökkäyksen torjumiseksi, tulee tapahtua objektiivisesti tapauksessa esiintyvien konkreettisten asianhaarojen mukaan. Myöskään Grotenfeltin mukaan hätävarjelutoimenpide ei ole toissijainen pakoon, viranomaisten apuun tai muuhun ei-väkivaltaiseen tapaan nähden. Hän lieventää kuitenkin kantaansa toteamalla, että jos hyökkäyksen kohde voi sellaisella tavalla, joka ei ole hänelle alentava, ilman haittaa ja oikeuden uhrausta tai uhraamalla jotakin vähämerkityksellistä verrattuna siihen vahinkoon, joka muutoin aiheutuisi hyökkääjälle, torjua uhkaavan vaaran väkivaltaa käyttämättä, on hän velvollinen turvautumaan sellaiseen keinoon ennen hätävarjelutoimeen ryhtymistä. Näin erityisesti jos hyökkääjä on alaikäinen, mielisairas tai sellainen, joka ei toimi mala fide.[102] Vanhasta RL 3: 8:stä Grotenfelt toteaa vain, että sen mukaan saadaan käyttää niin suurta väkivaltaa kuin on tarpeen paon estämiseksi, siis hätätilassa jopa ampuma-asetta.[103]

Grotenfeltin mukaan pakkotilateko voi olla oikeudenmukainen, jos kysymyksessä on huomattavan intressin pelastaminen vähäisemmän kustannuksella, jos taas uhan alainen intressi ei ole verrattomasti suurempiarvoinen kuin uhrattava, lienee rankaisemattomuus etsittävä menettelyn

---

101 *Serlachius* 1951, 74—76. Vrt. *Serlachius* 1920, 9, jonka mukaan (ehdotuksen 6: 7) pakkotilateko olisi oikeudenmukainen, jos kysymyksessä on vaaran tai vahingon torjuminen, joka on teosta johtuvaa vaaraa tai vahinkoa *melkoisesti* suurempi. *Alanen* 1939, 89—90 toteaa, että käytännössä voi esiintyä tapauksia, joissa suojattu etu on loukattua arvokkaampi, mutta ei »melkoisesti» suurempi. Hänen mukaansa Serlachius on rikoslakiehdotuksessaan omaksunut tosiasiallisesti toisen kannan kuin oppikirjassaan.

102 *Grotenfelt* 1910—13, 86—87 ja 91.

103 *Grotenfelt* 1910—13, 91.

anteeksiannettavuudesta. Rankaisemattomuus pakkotilatapauksissa voi perustua vain siihen, että pelastus ei ollut mahdollista muilla vähemmillä keinoilla.[104]

4. *Alanen*

Alasen mukaan rikoslaki ei edellytä kirjaimellisesti tulkittuna hätävarjelutapauksissa suhteellisuusperiaatteen noudattamista. On kuitenkin lain sanamuodon ylikorostamista vaatia mainittu periaate hylättäväksi lain kanssa ristiriitaisena. Hätävarjelun käyttö tahallisenkin teon torjumisessa on jossakin tapauksessa jyrkässä ristiriidassa nykyaikaisen yhteiskuntakäsityksen hengen ja terveen järjen vaatimuksen kanssa.[105]

Alanen onkin väitöskirjassaan katsonut hätävarjeluoikeuden puolustettavan oikeushyvän arvoon nähden siten rajoitetuksi, että hyökkääjän surmaaminen tai vakavammanlaatuinen pahoinpiteleminen on epäoikeutettua silloin, kun se on puolustettavana olevan oikeushyvän arvoon nähden jyrkässä ristiriidassa järkevästi ajattelevan ihmisen tilanteesta luoman käsityksen kanssa. Hän ei halua ulottaa suhteellisuusperiaatetta niin pitkälle, että hyökkääjän surmaaminen omaisuuden puolustukseksi olisi yleensä epäoikeutettua. Se olisi hänen mukaansa lain tarkoituksen vastaista ja tapauksessa huomioon otettavien yhteiskunnallisten intressien aliarvioimista.[106] Siinä tapauksessa, että hyökkäys ei ole tahallinen, on suojeltavan ja loukattavan oikeushyvän arvosuhteelle annettava suurempi merkitys. Alanen katsoo puolustuksen tällöin epäoikeutetuksi, jos tarvittava väkivalta on ilmeisessä epäsuhteessa puolustettavana olevan oikeushyvän arvoon.[107]

Esitettyjen suhteellisuusperiaatetta koskevien näkökohtien nojalla on Alasen mukaan ratkaistava kysymys hyökkäyksen välttämisestä paolla. Sananmukaisesti pako ei ole puolustuskeino. Jos kysymyksessä on tahallinen hyökkäys, on yhteiskunnan kannalta tärkeää, että se tulee torjutuksi suoranaisella ehkäisytoimenpiteellä. Sen sijaan henkilö, joka väistyy syyntakeettomassa tilassa olevan tieltä, ei menetä arvonantoaan kanssaihmisten silmissä. Jos hyökkäys voidaan torjua tilapäisellä väistymisellä, jota ei voida Alasen mukaan pitää pakona, on hyökkääjän loukkaa-

104 *Grotenfelt* 1910—13, 93.
105 *Alanen* 1925, 111—112.
106 *Alanen* 1925, 116 ja 122—127.
107 *Alanen* 1925, 120.

mista pidettävä epäoikeutettuna. Myöskään hätävarjelua ei hänen mukaansa voida pitää oikeutettuna, jos hyökkäys on vältettävissä turvautumalla valtiovallan apuun. Avun tulee olla kuitenkin varmasti saatavissa. Hätävarjeluoikeutta ei myöskään poista se, että ahdistettu itse on aiheuttanut hyökkäyksen. Kuitenkin syyntakeettoman provosointi hyökkäykseen, jotta tätä voitaisiin hätävarjelusäännöstön turvin loukata, on oikeuden väärinkäyttöä.[108] Tulevaisuudessa toimivien varokeinojen kuten automaattisesti toimivien ampuma-aseiden ja sähköllä varattujen aitojen käyttämistä Alanen pitää oikeutettuna, mutta niiden käyttö ei ole hätävarjelua, vaan ne ovat sille rinnakkaisia oikeussuojakeinoja.[109]

Eräistä Alasen myöhemmistä kirjoitelmista näyttäisi olevan pääteltävissä jonkinlaista kannan muuttumista. Väitöskirjasta ilmenevä suhteellisuusperiaatteen pohjalta lähtevä näkökulma on vaihtunut. Hän lähtee liikkeelle nyt siitä, että lainsäätäjä ei ole edellyttänyt mitään arvosuhdetta puolustettavan ja puolustuksella vaarannettavan oikeushyvän välillä, vaan vähäpätöisenkin oikeushyvän puolustamiseksi saadaan käyttää ankaraa väkivaltaa. Kuitenkaan tulkintaa, joka ei kiinnittäisi mitään huomiota oikeushyvien arvoon, ei hänen mukaansa voida pitää perusteltuna. Tosin intressivertailuperiaate ei voi tulla kysymykseen samassa mielessä kuin pakkotilassa. Alasen mukaan lainsäätäjä on laatiessaan hätävarjelusäännöksen ajatellut etupäässä syyntakeisen henkilön tahallisia hyökkäyksiä, jolloin vastakkaisten oikeushyvien keskinäiseen vertailuun ei tarvitse kiinnittää paljoa huomiota. Sen sijaan jos hyökkäys on tahaton tai syyntakeettoman tekemä, silloin on otettava huomioon oikeushyvien keskinäiset arvosuhteet.[110] Tosiasiallisesti Alasen kannan muutos ei liene kovinkaan suuri. Hänen kantansa on joka tapauksessa muodostunut jonkinlaiseksi välittäväksi ratkaisuksi absoluuttisen ja relatiivisen hätävarjeluoikeuden kesken.

Pakkotilassa tapahtunutta tekoa Alanen pitää oikeudenmukaisena ainoastaan sillä edellytyksellä, että pelastettava etu on tuntuvasti suurempiarvoinen kuin loukattava tai vaarannettava etu. Teon oikeudenmukaisuutta harkittaessa tulee ottaa huomioon keskenään ristiriidassa olevien intressien objektiivisen arvon ohella myös suojeltavaa oikeushyvää uh-

---

108 *Alanen* 1925, 127—133.

109 *Alanen* 1925, 136—137.

110 *Alanen* 1943a, 145, 1945, 727—728 ja 1948, 638. Ks. myös *Alanen* 1942, 185—186.

kaavan vaaran todennäköisyys samoin kuin pakkotilateolla aiheutetun vaaran suuruus.[111] Tämän mukaisesti Alanen myös katsoo, että toisen hengen uhraaminen pakkotilassa omansa pelastamiseksi ei ole oikeudenmukaista, mutta teko voidaan subjektiivisten syiden perusteella jättää rankaisematta.[112]

5. *Tauno Ellilä*

Tauno Ellilä on erästä oikeustapausta kommentoidessaan katsonut, että jonkinmoisen kohtuullisen ja suhteellisen vastarinnan lakia vaaditaan hätävarjelussa, koskei saa tehdä enemmän väkivaltaa kuin hätä on vaatinut. Puolustus ei saa olla laadultaan eikä voimaltaan vahvempi kuin mitä välttämättömyys vallinneissa oloissa vaatii. Puolustuksen rajaa on arvosteltava myös sen mukaan, mihin oikeushyvään hyökkäys kohdistuu ja missä määrin se samalla on suuntautunut itse oikeusjärjestystä vastaan ja mikä oikeushyvä joudutaan uhraamaan.[113]

6. *Jotuni*

Jotunin mukaan hätävarjelun oikeutus perustuu suhteellisuus- eli etujenvertailuperiaatteelle. Puolustus on oikeutettua vain siinä tapauksessa, että puolustettava etu on suurempi kuin se hyökkääjän etu, jota puolustuksella loukataan. Jotunin mukaan puolustettavana etuna on otettava huomioon paitsi puolustajan yksityinen etu myös yleinen etu, joka vaatii, että lainvastaiset teot on saatava torjutuksi. Jos nämä painavat vaa'assa enemmän kuin hyökkääjän etu, vaikka puolustettava yksityinen etu olisi hyökkääjän etua pienempi, on hätävarjelu oikeutettua. Yhteiskunnan kannalta on esimerkiksi täysi-ikäisten hyökkäysten torjuminen tärkeämpää kuin lasten vallattomuuksien estäminen.[114]

---

111 *Alanen* 1939, 85 ja 1943b, 703—704. Kuitenkin, mikäli pakkotilateon kohteena on pakottavan vaaran aiheuttaja, Alanen (1943b, 704) katsoo, että pakkotilateko olisi oikeudenmukainen edellytyksellä, että aiheutettu vahinko ei ole suhteettoman suuri verrattuna siihen vaaraan, joka on uhannut. Vaikka tätä ei ole Suomen oikeudessa kirjoitetussa laissa nimenomaan julkilausuttu, niin Alasen mukaan sitä olisi sovellettava käytännössä.

112 *Alanen* 1939, 88—89 ja 1943b, 704.

113 *T. Ellilä* 1944, 697—698.

114 *Jotuni* 1944, 801—802, 1945a, 150—156, 1945b, 58 ja 89—92 sekä 1947, 48—51.

Vanhasta RL 3: 8:stä Jotuni toteaa, että vaikka karkurilta hätätilassa voidaan karkaamisen estämiseksi riistää henkikin, on äärimmäisten voimakeinojen käyttö kiellettyä, jos karkaaminen on lievemmin keinoin estettävissä. Jotunin mukaan ei sanottu lainkohta merkitse poikkeusta suhteellisuusperiaatteesta, joka hänen mukaansa on niin varsinaisen kuin julkisoikeudellisen hätävarjelun perustana. Lainsäätäjä on vain arvioinut sen edun, jonka puolustamisesta on kysymys, niin suuriarvoiseksi, että tarpeen vaatiessa on oikeus uhrata hyökkääjän henkikin.[115]

Jotuni katsoo pakkotilassa tehdyn teon oikeudenmukaiseksi, jos pelastettu etu on uhrattua huomattavasti suurempi. Tämän lisäksi vieraan esineen vahingoittaminen voi olla oikeudenmukaista, kun henkilön etua uhkaa vaara tämän esineen taholta, vaikka pelastettu etu ei olisi uhrattua suurempi, vaan yhtä suuri tai pienempi kuin uhrattu etu. Uhrattu etu ei saa olla pelastettua huomattavasti suurempi. Oikeudenvastainenkin pakkotilataho voi jäädä rankaisematta, jos se on tekijän kannalta anteeksiannettava.[116]

7. *Honkasalo*

Honkasalo katsoo, että yhtä hyvin RL 3: 6:n ja 7:n kuin vanhan RL 3: 8:n sanamuoto puhuvat ehdottoman hätävarjeluoikeuden puolesta. Oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä. Äärimmäisten johtopäätösten tekeminen tästä periaatteesta johtaa kuitenkin kohtuuttomuuteen. Honkasalo pitää lähtökohtana sitä, että puolustuksen määrä ei periaatteellisesti riipu suojeltavan ja vaarannetun edun arvosta, vaan siitä, mikä on välttämätöntä hyökkäyksen torjumiseksi. Välttämätöntä voimankäyttö hyökkäyksen torjumiseksi ei ole, jos hyökkäys on käytettävissä olevilla lievemmillä keinoilla torjuttavissa. Vaara ja se mitä sen torjumiseksi tarvitaan, on arvosteltava objektiivisesti. Puolustuksen välttämättömyyttä arvioitaessa ei hänen mukaansa voi olla kiinnittämättä huomiota hyökkääjän ja puolustautujan persoonaan. Oikeustajunta ei hyväksy äärimmäisiä voimakeinoja esimerkiksi omenavarkaaseen kohdistettuna, vaan katsoo sen oikeuden liikakäytöksi. Honkasalo katsoo, että tarpeellinen rajoitus lienee saatavissa shikaanikiellosta.[117]

---

115 *Jotuni* 1945b, 58—61, 1945c, 28—33 ja 95—98 sekä 1947, 58—66.

116 *Jotuni* 1947, 76—79.

117 *Honkasalo* 1965, 152—154 ja 156. Ks. myös *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 47.

Honkasalon mukaan hätävarjelua voidaan tuskin pitää välttämättömänä, jos esivallan apu on saatavissa siihen vetoojan tarvitsematta luopua mistään todellisesta edustaan. Pakenemiseen hänen mukaansa ei voida vaatia alistumaan, jos hyökkäys on tietoisesti oikeudenvastainen. Toisin on asia, jos hyökkäys on lapsen, mielisairaan tai erehdyksen vallassa toimivan tekemä.[118]

Tarkastellessaan vanhoja RL 3: 8 ja 3: 8 a:ää Honkasalo toteaa edellisestä, että jopa hengen riistäminen karkaavalta oli sallittua, ellei karkaamista voitu lievemmin keinoin estää. Sen sijaan jälkimmäisellä säännöksellä lainsäätäjä on hänen mukaansa luopunut siitä ehdottomuuden periaatteesta, joka muuten on hätävarjelusäännöstön perustana, ja omaksunut relatiivisen hätävarjeluoikeuden.[119]

Pakkotilaa käsitellessään Honkasalo tunnustaa pakkotilateon oikeudenmukaiseksi silloin, kun se vahinko, minkä se aiheuttaa on oleellisesti pienempi kuin se vahinko, jonka se torjuu. Yleinen oikeuskäsitys kuitenkin hänen mukaansa hyväksyy sen henkilön oikeushyvän uhraamisen, jonka etupiirin taholta vaara uhkaa, ellei aiheutettu vahinko ole suhteettoman suuri pelastettuun etuun nähden.[120] Nämä säännöt eivät Honkasalon mukaan kelpaa ohjeeksi silloin, kun molemmat intressit ovat vaarassa tuhoutua, mutta menetys voidaan rajoittaa jättämällä toinen tuholle alttiiksi. Honkasalo käyttää esimerkkinä kahta vuorikiipeilijää, joista toinen putoaa jyrkänteen yli ja toinen voi pelastaa itsensä vain köyden katkaisemalla. Honkasalon mukaan teko, joka rajoittaa tässä tapauksessa tuhon, on oikeudenmukainen.[121]

Toisen etupiirin ryhtyminen pakkotilassa on toissijainen keino, vain jos muuta tapaa edun pelastamiseksi ei ole. Etuvertailu on Honkasalon mukaan suoritettava objektiivisesti, mittapuuna arviointi, johon ymmärtäväinen kolmas mies olisi teon hetkellä päätynyt.[122]

8. *Reino Ellilä*

Reino Ellilä on katsonut, että »oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä» periaate sopii pohjaksi hätävarjeluinstituutille siten modifioituna,

118 *Honkasalo* 1965, 154—156.
119 *Honkasalo* 1965, 159 ja 162. Ks. myös *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 49.
120 *Honkasalo* 1965, 168—170. Ks. myös *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 51—52.
121 *Honkasalo* 1965, 170.
122 *Honkasalo* 1965, 175.

ettei periaatetta sovelleta puhtaasti abstraktisesti, äärimmäisiä johtopäätöksiä tehden. Se merkitsee, että periaatteellisesti ei ole määräävänä hätävarjelulla suojattavan ja sillä vaarannetun oikeushyvän arvo vaan se, mikä on välttämätöntä hyökkäyksen torjumiseksi. Rajoituksena absoluuttisen hätävarjeluoikeuden periaatteen soveltamiselle on Ellilän mukaan kaikilla oikeusaloilla vallitseva yleisen kohtuusnäkökohdan periaate ja shikaanikielto eli minkään oikeuden käyttämisessä ei saa mennä sellaisiin äärimmäisyyksiin, joita oikeustajunta ei hyväksy. Esimerkiksi nuoren henkilön omenavarkautta ei saa estää ampumalla hänet, eikä lapsen hyökkäystä saa torjua äärimmäiseen väkivaltaan turvautumalla. Vaaran uhka ja tarvittavan hyökkäyksen voimakkuus on arvioitava objektiivisesti ex ante. Ellilä toteaa myös vanhan RL 3: 8:n rakentuneen absoluuttiselle hätävarjeluoikeudelle. Hän huomauttaa siitä, että vaikka RL 3: 6:ssä käytetään sanontaa hyökkäyksen torjumiseksi »välttämätön», kun taas RL 3: 8:n sanamuoto kuului »on tarpeen», niin tämä eroavaisuus »lienee kuitenkin pääasiassa vain terminologinen kysymys ja asiallisesti näissä lainkohdissa on samat edellytykset.» Sen sijaan vuonna 1932 säädetyssä RL 3: 8a:ssä on luovuttu tästä periaatteesta.[123] Pakkotilan osalta Ellilä ilmeisesti yhtyy vallitsevaksi luonnehtimaansa Honkasalon määrittelyn mukaiseen kantaan.[124]

9. *Livson*

Livson katsoo, että rikoslain hätävarjelua koskevien säännösten sanamuodosta ilmenee kiistattomasti, että lainsäätäjä on omaksunut sen periaatteen, että oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä. Hätävarjeluoikeus on absoluuttinen RL 3: 6:n määräämillä edellytyksillä. Absoluuttisesta hätävarjeluoikeudesta ei kuitenkaan tule tehdä äärimmäisiä johtopäätöksiä. Kysymys vaarasta ja siitä, mihin toimenpiteisiin kulloinkin sen torjumiseksi voidaan ryhtyä, on arvosteltava objektiivisesti. Livson katsoo, että väkivallan käyttöä ei voida pitää välttämättömänä esimerkiksi kotirauhan suojelemiseksi, jos kotiin tunkeutuminen voidaan estää vastahyökkäyksettä. Kuitenkaan keneltäkään ei voida vaatia, että hänen

123 *R. Ellilä* 1957, 132—137.

124 *R. Ellilä* 1974, 144—145. Ks. myös *Honkasalo & R. Ellilä* 1966, 51—52 sekä Honkasalon määrittely edellä aliv. 120 kohdalla.

väkivallalta välttyäkseen olisi paettava kodistaan. Kotiaan varjeltaessa on oikeus ryhtyä äärimmäisiin voimakeinoihin, milloin sellaisten käyttäminen on olosuhteet huomioon ottaen välttämätöntä.[124a]

10. Ylösjoki

Ylösjoki vertaillessaan RL 3: 6:n ja 3: 9:n sanamuotoja keskenään sekä vanhasta RL 3: 8a:stä ilmenevään suhteellisuusperiaatteeseen on päätynyt siihen, ettei hätävarjeluoikeus missään tapauksessa voi olla ehdottoman absoluuttinen. Henkeä lukuunottamatta eivät hätävarjelulla suojeltavat oikeushyvät ole muihin oikeushyviin verrattuna niin ehdottomia, että niiden suojelemiseksi ilman muuta saisi surmata hyökkääjän. Ellei hyökkäystä saada torjutuksi voimakeinoihin turvautumatta, tulee hyökkäyksen ja puolustuksen välillä Ylösjoen mukaan vallita sellainen suhteellisuus, johon järkevä ihminen torjuntaolosuhteissa päätyisi siten, että hyökkäys kumpaakin osapuolta suhteellisesti vähimmän vahingoittavalla tavalla saadaan riittävän nopeasti torjutuksi.[125] Muutoinkin Ylösjoki tähdentää voimakkaasti suhteellisuusperiaatteen noudattamista tarkastellessaan poliisin voimakeinojen käyttöoikeutta sekä vanhan RL 3: 8a:n että nykyisen 3: 8:n ja poliisilain säännösten nojalla.[126]

Pakkotilassa tehdyn teon ollakseen oikeudenmukainen täytyy Ylösjoen mukaan pelastaa etu, joka on uhrattua huomattavasti suurempi. Poikkeuksena on hätävarjelun luonteinen tilanne, esimerkiksi koiran hyökkäys toisen koiran kimppuun, jolloin hyökkäävä koira saadaan surmata, ellei sen arvo ole huomattavasti suurempi.[127]

11. Anttila ja Heinonen

Anttilan ja *Heinosen* mukaan puolustuksen tulee hätävarjelussa olla välttämätön sekä siinä mielessä, että muuta keinoa ei ole olemassa että siinä mielessä, että vähempi väkivalta ei riitä. Puolustautujan on otettava huomioon myös muut keinot selviytyä tilanteesta kuten poliisin

---

[124a] *Livson* 1958b, 85—86.

[125] *Ylösjoki* 1966, 287—288.

[126] Ks. vanhasta RL 3: 8a:stä *Ylösjoki* 1968a, 7—10 ja nykyisestä RL 3: 8:stä *Ylösjoki* 1968b, 147—150.

[127] *Ylösjoki* 1966, 304—305.

apuun turvautuminen ja eräissä tapauksissa myös pakeneminen. Voimakeinojen seurauksia ja saavutettua edun suojaa ei yksittäistapauksessa tarvitse verrata toisiinsa. Heidän mukaansa näyttää periaate, että väkivaltaa saa käyttää niin paljon kuin hyökkäyksen torjuminen edellyttää johtavan nyky-yhteiskunnassa epäoikeudenmukaiseen tulokseen erityisesti omaisuusetua suojattaessa anastusta yrittävän hengen tai terveyden kustannuksella. Heidän mielestään olisi parempi muuttaa hätävarjelusäännöstöä siten, että väkivallan käyttö rajoitettaisiin vastaamaan vallitsevaa oikeustajuntaa kuin tyytyä nykyisiin hätäratkaisuihin kuten yrityksiin vedota etujen vertailuun tai shikaanikieltoon.[128]

RL 3: 8:ää tarkastellessaan Anttila ja Heinonen toteavat voimakeinojen rajat ahtaammiksi kuin hätävarjelussa. Vuoden 1967 lainmuutokseen saakka oli periaatteessa luvallista vaikkapa ampua karkaava vanki kuoliaaksi, ellei häntä muulla tavoin saatu pysäytetyksi. Tuolloin siis rajoitettiin viranomaisten oikeuksia väkivallan käyttöön, samalla raja tuli epämääräisemmäksi ja vaikeammaksi käytännössä soveltaa. Lainkohtaa tulkittaessa on heidän mukaansa lähdettävä keskimääräiskansalaisen käsityksistä.[129]

Pakkotilasta Anttila ja Heinonen lausuvat, että toisin kuin hätävarjelussa on pakkotilassa suoritettava vertailu saavutetun hyödyn ja aiheutetun vahingon välillä. Niissä tapauksissa, joissa uhrataan toisen etu vakavamman vahingon ehkäisemiseksi, kysymyksessä on oikeudenmukainen pakkotilateko.[130]

12. Sinisalo

Myös *Sinisalo* on katsonut, tosin tarkemmin perustelematta, että RL 3: 6:ssä ei edellytetä suhteellisuusperiaatteen mukaista intressien ver-

---

128 *Anttila & Heinonen* 1974, 76—77 ja 1977, 119. Ks. myös *Heinonen* teoksissa *Aarnio ym.* (toim.) 1975, 161 ja *Aurejärvi* (toim.) 1978, 362: »Käytetyn väkivallan ja puolustettavan edun on kuitenkin oltava aina järkevässä suhteessa. Omenavarkaitten surmaaminen ylittää selvästi oikeudenmukaisen hätävarjelun rajat.»

129 *Anttila & Heinonen* 1974, 78—79 ja 1977, 130—131.

130 *Anttila & Heinonen* 1974, 81—82 ja 1977, 121. Ks. *Heinonen* teoksissa *Aarnio ym.* (toim.) 1975, 161—162 ja *Aurejärvi* (toim.) 1978, 362: »Pääsääntöisesti suurempiarvoinen etu on pelastettava. Pienemmän edun uhraaminen on siis oikeudenmukaista. Jos uhrattava etu on suurempi tai yhtä suuri, teko on oikeuden-

tailua.[131] Muutoin vaikka Sinisalo poliisin toimivaltaa koskevissa tutkimuksissaan joskus viittaakin suhteellisuusperiaatteeseen, on hän siitä käsitteestä tutkimuksissaan luopunut, koska se ei hänen mukaansa itsessään ilmaise mitään, joten hän päätyy tutkimaan toimivaltaa lähinnä tarpeellisuus- ja kohtuusvaatimuksen valossa.[132] Hän toteaa, että kun voimakeinojen käyttö on sallittua, niiden tulee olla puolustettavia. Se tarkoittaa vaatimusta sekä tarpeellisuudesta että kohtuudesta. Voimakeinojen tulee olla laadultaan ja kestoajaltaan sellaisia, että keskivertosuomalaisen oikeustaju ne hyväksyy. RL 3: 8[1]:ssä mainitaan vain virkatehtävän laatu ja vastarinnan vaarallisuus, joiden lisäksi on otettava huomioon tilanne muutoinkin. Sen mukaan on lähdettävä tilanteen kokonaisarvioinnista ja vertailtava toisaalta yleistä etua, joka voimakeinojen käytöllä on saavutettavissa, ja toisaalta toimenpiteen kohteelle aiheutetun haitan määrää.[133]

13. Helminen

Helminen toteaa, että puolustaja ei saa käyttää hätävarjelussa enempää voimaa, eikä vaarallisempia välineitä, eikä voimakeinoja kauemmin kuin on välttämättä tarpeen hyökkäyksen torjumiseksi. Varsinaista hätävarjelua koskevat säännökset rakentuvat hänen mukaansa absoluuttisen hätävarjeluoikeuden ajatukselle, mutta nykyaikaisen käsityksen mukaan on huomiota kiinnitettävä myös puolustettavaan etuuteen. Sen sijaan julkisoikeudellista hätävarjelua koskevat säännökset rakentuvat relatiivisen hätävarjeluoikeuden periaatteelle.[134]

Pakkotilan oikeudenmukaisuutta ratkaistaessa on toimitettava etuvertailu. Teko on oikeudenmukainen pääsääntöisesti vain, kun vaarassa oleva etuus on uhrattavaa etuutta olennaisesti suurempi. Tästä on poik-

vastainen, mutta voi kuitenkin jäädä rankaisematta.» Ks. myös *Anttila* 1958, 61—62.

131 *Sinisalo* 1971, 114. Näin myös lyhyesti todeten *Granfelt* 1941, 36 ja *Salmiala* 1960a, 21 ja 1960b, 90.

132 *Sinisalo* 1971, 161 aliv. 9 ja 178. Ks. myös *Rytkölä* 1971, 753, jonka mukaan Sinisalon luopuminen suhteellisuusperiaatteesta on ollut vähemmän tarkoituksenmukainen.

133 *Sinisalo* 1971, 183 ja 1973, 118.

134 *Helminen* 1974, 18—19, 22—23 ja 24—25.

keuksena vieraan esineen taholta uhkaava vaara. Vieraan esineen saa tällöin uhrata, ellei pelastettava etu ole uhrattavaa etua olennaisesti vähäarvoisempi.[135]

E. Hätävarjelua koskevaa oikeuskäytäntöä

1. Yleistä

Pyrittäessä oikeuskäytännön perusteella selvittelemään voimakeinojen määrälle esitettäviä rajoja joudutaan kohtaamaan useita ongelmia, joista yhdestä keskeisestä on *Sinisalo* todennut, että »aikaisemmista oikeustapauksista johtoa haettaessa on huomattava, että päätösten perusteluissa voidaan vain vaillinaisesti kuvata sitä tapahtumasarjaa, joka johti voimakeinojen käyttöön, ja myös käytettyjen voimakeinojen todellista ankaruutta».[136]

Materiaalia rajoittaa sen valikoituminen julkaistuihin tai muuten »sattumalta» käsiin saatuihin yleensä muutoksenhakuun perustuviin ratkaisuihin.[137] Osan tapauksista on KKO:n muutoksenhakulupajärjestelmä rajoituksineen karsinut pois aineistosta. Muutoksenhakuasteen käsittelyä puolestaan voi olla rajoittamassa se, että vain yksi asianosaisista hakee muutosta. Kaikki tällaiset seikat tekevät varmojen johtopäätösten tekemisen arveluttavaksi. Seuraavassa tarkastelussa ei olekaan pyritty panemaan painoa sille, että voimakeinojen käyttöä koskeva ratkaisu olisi tullut kaikilta osin ylempien oikeusasteiden ratkaistavaksi, mukana on myös sellaisia tapauksia, joissa KKO ei ole suostunut muutoksenhakulupa-anomukseen, vaan tarkoituksena on esitellä oikeuskäytäntöä erilaisissa voimakeinojen käyttötilanteissa.

Näyttökysymysten vaikeus ja voimakeinojen käytön arvioinnin arvostuksenvaraisuus saattavat helposti johtaa toisistaan hyvinkin poikkeaviin kannanottoihin. Tästä esimerkkinä on *KKO 1949 II 9:* M oli yleisellä tiellä seipäällä lyönyt N:ää päähän, johon oli tullut vähäinen vamma. KKO:n enemmistö (Möller, Brunou ja Hällfors) totesi päätöksessään, että M:n tekoa arvosteltaessa oli lieventävänä asianhaarana otettava huomioon

135 *Helminen* 1974, 35.
136 *Sinisalo* 1971, 183.
137 Ks. käytetystä oikeustapausaineistosta edellä 1 §.B.

N:n jutussa esitetyn selvityksen mukaan välittömästi ennen tuota tekoa esiintyneen uhkaavasti ja uhanneen lyödä M:n seurassa ollutta M:n isää. M tuomittiin silloisten säännösten nojalla lievästä pahoinpitelystä sakkorangaistukseen (20 päiväsakkoa). Yksi KKO:n jäsenistä (Enäjärvi) katsoi, että M oli mainituin tavoin lyönyt N:ää suojellakseen puolustuskyvytöntä isäänsä N:n oikeudettomalta hyökkäykseltä, mutta koska M:n on tällöin katsottava käyttäneen enemmän väkivaltaa kuin N:n hyökkäyksen torjumiseksi olisi ollut välttämätöntä, hän olisi tuominnut M:n hätävarjelun liioitteluna tehdystä lievästä pahoinpitelystä sakkorangaistukseen (15 päiväsakkoa). Toinen eri mieltä ollut jäsen (Luukanen) katsoi puolestaan selvitetyksi, että M on kysymyksessä olevassa tilaisuudessa N:n uudistettua puukkoa tavoitellen hyökkäyksensä M:n puolustuskyvytöntä isää kohtaan tahallaan lyönyt maasta tempaamallaan N:ltä vähän aikaisemmin pois otetulla aidaksen kappaleella N:ää päähän niin, että N on lyönnistä saanut vähäisen vamman. Mutta kun M on menetellyt mainituin tavoin suojellakseen isäänsä N:n aloittamalta oikeudettomalta hyökkäykseltä, eikä ole näytetty, että M olisi tällöin käyttänyt enemmän väkivaltaa kuin hyökkäyksen torjumiseksi oli ollut välttämätöntä, hän olisi hylännyt syytteen.

Oikeudenmukainen voimakeinojen käyttö edellyttää hätävarjelutilanteen olemassa oloa. Tapausselostuksen perusteella voi arvella, että KKO:n enemmistö ei pitänyt joko N:n uhkaavaa esiintymistä ja uhkaa M:n isän lyömisestä aloitettuna tai kohtapäätä uhkaavana hyökkäyksenä tai sitten heidän mukaansa M ei suojellut itseään tai toista mainitunlaiselta hyökkäykseltä. Kun enemmistö puhuu uhasta välittömästi ennen tekoa, niin se näyttäisi viittaavan kohtapäätä uhkaavaan hyökkäykseen, ellei kysymyksessä olisi uhka jostakin kaukaisemmassa tulevaisuudessa tapahtuvasta lyömisestä. Mutta kun päätöksessä mainitaan myös uhkaava esiintyminen, tämä vahvistaa käsitystä käsillä olevasta uhasta toisen ruumiillista koskemattomuutta kohtaan. Kun puhutaan välittömästi ennen tekoa olevasta uhasta, ei kysymyksessä myöskään liene jo päättynyt hyökkäystilanne. Parempana pidettävä selitys KKO:n päätökselle lienee se, että M:n teko olisi ymmärrettävä ilman isänsä suojelemistarkoitusta tapahtuneeksi jonkinlaiseksi kostoksi N:n uhkailuista. Tämä ei kuitenkaan ilmene itse päätöksen perusteluista. Vastaavasti hätävarjelun liioitteluratkaisuun päätyneen Enäjärven kannanotosta ei löydy lakitekstissä käytettyjen ilmausten lisäksi perusteluja sille, miksi hän katsoi tapauksen liioitteluksi eikä RL 3: 6:n mukaiseksi hätävarjeluksi kuten Luukanen.

Viimeksi mainittu puolestaan on havainnut tilanteen vakavammaksi kuin muut KKO:n jäsenet, koska hän puhuu uudistetusta hyökkäyksestä, jossa oltiin turvautumassa puukkoon. N:ltä oli aikaisemmin jo pois temmattu nyt M:n käyttämä aidaksen kappale. Tämän mukaan saattaisi M:n isän puolustuskyvyttömyys huomioon ottaen olla jopa hengen vaara kysymyksessä, minkä torjumiseksi olisi ilmeisesti oikeudenmukaista aiheuttaa vähäinen vamma hyökkääjälle. Luukasen ratkaisu hänen näyttökysymyksessä omaksumansa kannan mukaisesti vaikuttaa hyväksyttävältä.

Seuraavassa esityksessä pyritään aluksi systematisoimaan erilaisia hätävarjelutapauksia sen perusteella, mihin oikeushyvään hyökkäys on kohdistunut ja minkälaisia voimakeinoja on käytetty kutakin oikeushyvää suojeltaessa. Ryhmittelyssä tuottaa vaikeuksia se, että päätöksistä ei läheskään aina käy suoranaisesti ilmi se oikeushyvä, jota suojeltiin. Erityisen hankalia ovat rajanvedot henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuneiden hyökkäyksien välillä.

Harvoissa päätöksissä on nimenomaan todettu, että kysymyksessä on hengen varjeleminen. Usein perusteluissa käytetään vain lain sanamuotoa »suojellaksensa itseään», joka jättää tulkinnanvaraiseksi suojeltavan oikeushyvän. Yleensä ei myöskään perustella hyökkääjän aikomusta niin tarkasti, että siitä olisi pääteltävissä hyökkäyksen kohdistuneen henkeen eikä vain ruumiilliseen koskemattomuuteen. Tosin hätävarjelutilanteen voi muodostaa myös tuottamuksellinen hengenvaaran aiheuttaminen, mutta tämänkin selvittäminen päätösten perusteella on hankalaa. Tämän vuoksi joudutaan hyökkäyksen kohteena olevan oikeushyvän selvittelyssä kiinnittämään huomiota päätöksissä kerrottuihin ulkonaisiin seikkoihin, joista keskeiselle sijalle nouseekin hyökkäyksessä käytetty väline. Muiden tietojen puuttuessa on seuraavassa katsottu hyökkäyksen kohdistuneen henkeä vastaan, jos se on suoritettu käyttämällä hengenvaarallista välinettä. Hengenvaarallisiksi voidaan luonnehtia ainakin ampuma-, lyömä-, pisto- ja heittoaseet sekä niiden tavoin käytetyt välineet kuten sukkaan pantu kivi *(KKO 1950 II 18)*, rautalapio *(KKO 1950 II 221)* ja olutpullo *(KKO 1959 II 107)* samoinkuin myös räjähdysaineet ja myrkyt, joiden käyttö voi kokemuksen mukaan aiheuttaa hyökkäyksen kohteen kuoleman.[138]

---

[138] Ks. RL 21:6:ssä tarkoitetusta hengenvaarallisesta välineestä *HE* 68/1966, 10 ja *Helminen* 1969, 313. Ks. vanhemman lainsäädännön osalta *Forsman* 1946, 90.

Käytetyn välineen perusteella tapahtuva tapauksen luokittelu henkeä vastaan kohdistetuksi hyökkäykseksi saattaa olla jossakin tapauksessa tilannetta objektiivisesti tarkastellen virheellinen, mikä tulee ottaa huomioon tehtäessä johtopäätöksiä näistä tapauksista.

Eräissä tapauksissa hyökkäys on kohdistunut samalla useaan eri oikeushyvään. Jos henkeä tai ruumiillista koskemattomuutta uhannut hyökkäys sisältää samalla hyökkäyksen jotakin muuta hätävarjelulla suojeltavaa oikeushyvää vastaan, on tällaiset tapaukset kuitenkin käsitelty ensiksi mainittujen yhteydessä vain mainitsemalla hyökkäyksen kohdistumisesta myös vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen.

Varsinaista hätävarjelua koskevan oikeustapausaineiston jälkeen tarkastellaan sekä vanhaa RL 3: 8:ää ja 3: 8:a:ää että nykyistä RL 3: 8:ää koskevaa oikeuskäytäntöä. Käytettävissä on myös muutama SRL:n soveltamiskäytäntöä ja pakkotilaa koskeva tapaus. Näiden yhteyteen on jäänyt joitakin tapauksia, joissa tuomioistuimet ovat julkisoikeudellista hätävarjelua koskevien säännösten ohella soveltaneet myös varsinaista hätävarjelua koskevia säännöksiä. Vakiintuneen käsityksen mukaan eräille virkamiesryhmille annetut voimakeinojen käyttöä koskevat erityissäännökset eivät rajoita sitä oikeutta, mikä jokaisella henkilöllä on varsinaista hätävarjelua koskevien RL 3: 6:n ja 7:n nojalla,[139] minkä vuoksi jo varsinaista hätävarjelua koskevien oikeustapausten joukossa on joitakin viranomaisten voimakeinojen käyttötapauksia, mikäli päätös on rajoittunut viittaamaan vain varsinaista hätävarjelua koskeviin säännöksiin. Voimakeinojen käyttösäännösten keskinäiseen suhteeseen palataan oikeuskäytännön esittelyn jälkeen.

Suoritetun ryhmittelyn sisällä on voimakeinojen määrää tarkasteltaessa jouduttu niin ikään panemaan painoa ulkonaisille seikoille kuten puolustuksessa käytettyihin välineisiin ja hyökkääjälle tai virkatoimen kohteelle aiheutettuun seuraukseen.

Seurausten mukainen ryhmittely tapahtuu perinteisen henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia koskevan porrastuksen mukaan: kuolema, vaikea vamma, vaikeata vähäisempi vamma, vähäinen vamma ja ei mitään vammaa. Vammojen vaikeusasteen ryhmittelyllä ei vuoden 1969

139 Ks. *Anttila & Heinonen* 1974, 79 ja 1977, 131, *R. Ellilä* 1957, 132, *Honkasalo* 1951, 53—56, *Salmiala* 1960a, 22—23 ja 1960b, 90—91, *Sinisalo* 1973, 120 ja *Ylösjoki* 1966, 289.

henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskeneen lainuudistuksen (14. 7. 1969/491) jälkeen enää ole samaa merkitystä kuin ennen. Tosin yhtenä esimerkkinä RL 21: 6:ssä vaikuttamassa teon törkeysarvosteluun on vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaara. RL 21: 8:n tappelusta rankaiseminen edellyttää surmaamista tai vaikean ruumiinvamman tai vakavan sairauden aiheutumista. RL 21: 5^1:n tavallisen pahoinpitelyn ja RL 21: 7:n lievän pahoinpitelyn erona on se, onko tahallaan aiheutettu vamma vai ei. Sen sijaan tuottamuksellisten rikosten yhteydessä on vanhalla porrastuksella enemmän merkitystä. Vaikean vamman ja vakavan sairauden tuottaminen on RL 21: 14:n mukaan virallisen syytteen alainen rikos ja RL 21: 10:n nojalla rangaistaan vain ruumiinvamman ja sairauden tuottamuksesta, joka ei ole vähäinen.

Ennen vuoden 1969 lainuudistuksen voimaan tuloa annetuista hätävarjelun liioittelua koskevista päätöksistä käy suoraan ilmi myös aiheutetun seurauksen laatu, sen sijaan uudemmista ei aina selviä tahallaan aiheutettujen vammojen laatu. Myöskin varsinaista hätävarjelua koskevien tapauksien vammojen luokittelu tuottaa vaikeuksia, koska niitä ei ole luonnehdittu täsmällisen rikosnimikkeen avulla. Ryhmittely seurauksen vaikeusasteen mukaan on varsin suhteellista ja arvostuksenvaraista. Ehkä helpoimmin on erotettavissa ankarimman seurauksen eli kuoleman aiheuttamisen ja lievimmän eli ei mitään vammaa ohella vaikea vamma, josta oli legaalinen määritelmä RL 21: 5^4:ssa vuoden 1969 loppuun saakka: »Vaikea ruumiinvamma on: puheen, näön tahi kuulon kadottaminen, vaikea vika tai muu vaikea ruumiinvirhe, pysyväinen vaikea terveydenhaitta taikka hengenvaarallinen tauti tai vioittuma». Nämä seikat ovat edelleenkin johtoa antamassa vamman laatua arvioitaessa. Vaikeata vähäisemmän ja vähäisen vamman ero jää melko epämääräiseksi. Vähäisinä vammoina voinee pitää lähinnä sellaisia lieviä vammoja, kuten mustelmia ja verenvuotoa, jotka suhteellisen helposti ilman erityisempää hoitoa lyhyessä ajassa paranevat.[140]

Hyökkäys- ja puolustusvälineiden ryhmittely on seuraavassa suoritettu siten, että tavallisimpia tapauksia eli ampuma-aseella sekä puukolla (ja siihen verrattavilla teräaseilla) tapahtuneita tekoja pyritään tarkastelemaan omina kokonaisuuksina.

---

140 Ks. *HE* 68/1966, 6—7 ja *Lakivaliokunta* 11/1969 (HE 68/1966), 5 sekä *Forsman* 1946, 84—85 ja 87—88, *Helminen* 1969, 313, 319 ja 322, *Honkasalo* 1970, 37—42 ja 45—47 sekä *Serlachius* 1924, 23—26.

2. *Hyökkääjän kuolemaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset*

a. *Ampuma-ase sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä.* Eräissä vanhoissa oikeustapauksissa näyttää joskus epäselvältä eron tekeminen RL 3: 6:n hätävarjelun ja RL 3: 9:ssä olevan rankaisemattoman hätävarjelun liioittelun välillä. Tällainen on esimerkiksi perusteluiltaan mielenkiintoinen *SOO 2. 2. 1905 (JFTB 1906, 16a n:o 1),* jonka mukaan S oli ottanut salametsästäjiltä tunnustodisteeksi koiran kaulahihnan, jota FAH ja FEH vaativat pois, jolloin syntyi sanakiista ja FAH ja FEH hyökkäsivät S:n päälle. S sai kuhmuja, naarmuja ja haavoja. S:n ase laukesi ja aiheutti FAH:n kuoleman. Päätöksen perusteluissa katsottiin epäselväksi, oliko laukaus tahallinen vai tapaturma. Jälkimmäistä vaihtoehtoa pidettiin todennmukaisempana. Päätöksessä todettiin kuitenkin, että aloitettuun oikeudettomaan hyökkäykseen nähden, erittäinkin koska hyökkääjiä oli ollut kaksi, kumpikin varustettuna ladatulla pyssyllä, oli S:ää pidettävä siinäkin tapauksessa, että hän olisi tahallaan ampunut, siihen oikeutettuna suojellakseen itseään. S vapautettiin »nojaten R.L:n 3: 5 ja 6 sekä 9, viimeiseen kohtaan» rangaistuksesta ja korvausvaatimukset hylättiin. Perustelut viittasivat melko selvästi oikeudenmukaiseen hätävarjeluun, jossa tilanteessa aiheutettu kuolema on katsottu tapaturmaksi, kuitenkin päätöksessä viitataan myös hätävarjelun liioittelusäännökseen. Toisaalta päätöksen mukaan olisi myös tahallinen ampuminen itsensä puolustamiseksi tässä tilanteessa ollut oikeutettua.

Sen sijaan enemmän väkivaltaa kuin hätä on vaatinut on katsottu käytetyn ammuttaessa hengiltä anastamaansa kivääriä kohottamassa ollut henkilö *(KKO 1933 II 44)* ja humalapäissään meluten ja uhkaillen sekä väkivoimaa käyttäen pistooli kädessä talon lukittuun aittaan, jossa oli kaksi henkilöä makuulla, tunkeutunut henkilö *(KKO 1934 II 231).*[141] Hätävarjelun liioitteluksi on katsottu myös päihtyneenä useita kertoja uhkauksia esittäneen isän ampuminen sen jälkeen, kun hän oli ottanut esiin metsästyskiväärin ja panoksia ja saapunut sen huoneen ovelle, jossa poika oli odottamassa panostetun haulikon kanssa *(KKO 17. 4. 1967 N:o 1020).*

b. *Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä ampuma-ase.* Tapauksissa *KKO 1923 II p 450, KKO 1933 II 404, KKO 1939 II 418, KKO 1949 II 386* ja *VHO 11. 12. 1973 RD 1972 N:o 1029* [142] on katsottu puukko kädessä hyökänneen henkilön kuolemaan johtanut hyökkäyksen torjuminen oikeudenmukaiseksi hätävarjeluksi. Tapauksessa KKO 1933 II 404

---

141 THO piti puolustusta oikeutettuna hätävarjeluna. Ks. tästä tapauksesta myös *Alanen* 1935, 35—40.

142 Selostettu *OKa* 1973, 93—96. Ks. tästä myös *Viranko* 1973, 656—660.

oli hyökkäyksen kohdetta ehditty lyödä jo useita kertoja puukolla kasvoihin ja rintaan. Hyökkäyksen torjunnan yhteydessä kuoli myös sivullinen henkilö. Hänen kuolemansa katsottiin kuitenkin tapahtuneeksi pikemmin tapaturmasta kuin tuottamuksesta. Sivulliseen henkilöön kohdistettavia toimenpiteitä tulee muutoin hätävarjelutilanteessa arvioida pakkotilasäännöstön perusteella.[143]

Edellä mainittu päätös VHO 11. 12. 1973 on monessa suhteessa mielenkiintoinen. Kysymyksessä oli eräässä baarissa tapahtunut häiriö, jota saapui selvittämään kaksi poliisimiestä. Poistumiskehotusta noudattamatta jättänyttä OPS:ää ryhdyttiin toisen poliisimiehen toimesta kuljettamaan ulos. Syntyneen käsikähmän aikana tämä poliisimies käytti ensin kumipatukkaa ja sen jälkeen kaasupistoolia. Sitten aikaisemmin veljeään OPS:ää rauhoittanut VS yritti iskeä puukolla veljensä kanssa kamppailevaa poliisimiestä, jolloin toinen huonon fyysisen kuntonsa takia sivummalla seisonut poliisimies ampui kaksi laukausta VS:ää ja yhden OPS:ää kohti seurauksin, että nämä kuolivat sisäelinten lävistämistä luodeista aiheutuneisiin vammoihin. VHO katsoi VS:ään kohdistuneen teon olleen välttämättömän tämän puukko aseenaan tapahtuneen hyökkäyksen torjumiseksi. Syyte hylättiin RL 3: 6:n nojalla. Myös OPS:n osalta katsottiin kysymyksessä olleen hätävarjelutilanteen (poliisimiestä vastaan kohdistunut jatkuva oikeudeton hyökkäys). Sen sijaan mainitun laukauksen ampumista pidettiin tekona, joka ei ollut hänen hyökkäyksensä torjumiseksi välttämätön. Kysymyksessä oli ollut aluksi RL 3: 8^1:n tarkoittama voimakeinojen käyttötilanne poliisimiesten kohdatessa virkatehtävässään vastarintaa, joka jossakin vaiheessa muuttui OPS:n käyttämän väkivaltaisen vastustuksen takia myös hätävarjelutilanteeksi. VS:n osalta ei ollut lainkaan kysymys häiriön aiheuttamisesta, vaan hänen osaltaan tilanne alkoi suoraan hyökkäyksellä toisen poliisimiehen henkeä vastaan. Sen sijaan OPS:n hyökkäys oli kaikesta päättäen vain ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvaa, jonka suojelemisessa katsottiin käytetyn liiallisia voimakeinoja. Alioikeus piti tekoa hätävarjelun liioitteluna tapahtuneena tappona ja VHO hätävarjelun liioitteluna yksin teoin tehtyinä pahoinpitelynä ja kuolemantuottamuksena.

Sen sijaan tapauksissa *SOO 15. 2. 1912 (JFTB 1913, 55a n:o 50), KKO 1920 II p 360* ja *KKO 1923 II p 838* on puukko kädessä tapahtuneiden hyökkäysten torjumisessa katsottu käytetyn enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati ammuttaessa hyökkääjä hengiltä. Tapaukset eivät näytä muuten olennaisesti poikkeavan edellä mainituista hätävarjeluksi katsotuista tapauksista päätösten suhteellisen niukkojen tapahtumatietojen perusteella. Tapauksessa KKO 1920 II p 360 oli kysymyksessä toisen henkilön suojeleminen oikeudettomalta hyökkäykseltä, muissa sen sijaan suojeltiin omaa henkeä.

---

143 *Honkasalo* 1965, 152 ja 177.

c. *Puukko sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä.* Tapauksen *KKO 1920 II p 40* mukaan O oli J:n hyökättyä puukko kädessä hänen ja erään toisen henkilön kimppuun ja ahdistettua viimeksi mainittua, joka lähti pakoon, ensin lyönyt J:n päähän kivellä ruhjevamman ja sen jälkeen J:n edelleen ajaessa puukko kädessä mainittua toista henkilöä, löynyt puukolla J:tä selkään seurauksin, että tämä kuoli. THO katsoi O:n tehneen enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati, sen sijaan KKO hylkäsi RL 3: 6:n nojalla O:hon kohdistetun syytteen. Niin ikään hätävarjeluna pidettiin tapauksessa *KKO 1929 II 262* väkivaltaisesti talon eteisen oven aukaisseen ja puukko kädessä eteisessä olleen henkilön pahoinpitelyä yrittäneen puukoniskulla keuhkoihin tapahtunutta surmaamista.

Sen sijaan liiallisia voimakeinoja on katsottu käytetyn tapauksessa *SOO 11. 4. 1906 (JFTB 1907, 85a n:o 30),* jossa todettiin aiheutetun haavan laadun osoittavan käytetyn enemmän väkivaltaa kuin mikä oli välttämätöntä, kun välittömässä läheisyydessä puukko koholla lyöntiasennossa ollutta henkilöä oli pistetty puukolla rintaan seurauksin, että hän kuoli. Samoin tapauksessa *SOO 1918 p 25,* jonka mukaan L oli ensin lyönyt R:ää puukolla rintaan ja R löi veitsellä L:ää niskaan haavan, joka aiheutti kuoleman, oli kysymyksessä hätävarjelun liioittelu. Tapauksessa *KKO 1925 II p 783* katsottiin toinen puukon isku hätävarjelun liioitteluksi, kun A oli yrittänyt lyödä E:tä puukolla tarttuen samalla häntä kurkkuun ja E oli itseään puolustaakseen lyönyt linkkuveitsellä häntä kasvoihin ja selkään. Päätöksessä todettiin A:n kuolleen vatsa- ja suolikatarriin, mikä luultavasti oli aiheutunut denaturoidun väkiviinan liiallisesta nauttimisesta, mutta kuolemaan oli vaikuttanut myös verenvuoto veitsen haavoista, jotka itsessään eivät olleet hengenvaarallisia, mutta jotka eivät heti olleet saaneet asianmukaista hoitoa.[144]

d. *Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä jokin muu hengenvaarallinen lyöntiväline.* Tapauksessa *SOO 10. 10. 1910 (JFTB 1911, 201a n:o 20)* katsottiin väkivaltaisesta ja riidanhaluisesta mielenlaadustaan tunnetun ja puukko kädessään B:n kimppuun hyökänneen ja väkivalloin hänen kotiinsa tunkeutumista yrittäneen henkilön surmaaminen halolla päähän lyömällä oikeutetuksi hätävarjeluksi. Sen sijaan tapauksessa *SOO 16. 5. 1899 (JFTB 1900, 75a n:o 33)* on katsottu tehdy enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati, kun puukolla uhkaaminen torjuttiin sei-

144 KKO:n vähemmistö katsoi, että hyökkäys oli jo torjuttu E:n iskiessä toisen kerran, joten kysymyksessä ei enää heidän mielestään ollut hätävarjelutilanne.

Ks. myös *KKO 1978 II 94:* B saatuaan pudotetuksi A:n puukon maahan ja luullen A:n tavoittelevan käteensä toista asetta oli lyönyt A:ta maasta ottamallaan puukolla vatsaan aiheuttaen A:n kuoleman. B:n katsottiin käyttäneen enemmän väkivaltaa kuin hätä oli vaatinut. Päätös jäi VHO:n ratkaisun varaan hätävarjelukysymyksen osalta, koska siltä osin ei haettu muutosta KKO:ssa.

päällä päähän lyömällä aiheuttamalla hyökkääjän kuolema. Niin ikään tapauksessa *SOO 26. 1. 1907 (JFTB 1908, 19a n:o 43)* veitsellä ja rekikalikalla varustautuneen hyökkääjän torjuminen tältä riistetyllä rekikalikalla päähän lyömällä katsottiin hätävarjelun liioitteluksi. Myös asuntoon tunkeutuneen ja siellä veitsellä pahoinpitelyä yrittäneen surmaaminen lyömällä tätä kirveellä kaulaan on katsottu liialliseksi voimakeinojen käytöksi *(KKO 1934 II 160)*.

e. *Muita hengenvaarallisia hyökkäyksiä.* Päätöksen *SOO 19. 6. 1915 (JFTB 1916, 202a n:o 77)* mukaan N, joka oli pitemmän aikaa uhkaillut pahoinpidellä ja tappaa L:n, oli hyökännyt L:n kimppuun pahoinpidelläkseen häntä, jolloin L ampui N:ää rintaan aiheuttaen N:n kuoleman. Päätöksessä ei kuvata tarkemmin N:n hyökkäystä, mutta todetaan nimenomaan, että L:n oli N:n muuhun esiintymiseen nähden ollut aihetta katsoa se hänen henkeään vastaan suunnitelluksi, minkä vuoksi syyte hylättiin RL 3: 6:n nojalla. Päätöksessä näytään tilannetta arvioidun L:n subjektiivisen käsityksen pohjalta.

Sen sijaan hätävarjelun liioitteluna on pidetty hyökkääjän ampumista, kun tämä noin metrin pituisella rautakangella oli huitaissut kuitenkaan kehenkään sattumatta *(KKO 1923 II p 380)* tai kun tämä varoituksesta huolimatta oli puukappale kädessään hyökännyt kohti *(KKO 1925 II p 782)*. Samoin katsottiin käytetyn enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati, kun V ampui hengiltä väkivaltaiseksi tunnetun P:n, joka oli uhannut kostoa V:lle tämän todistettua häntä vastaan eräässä oikeudenkäynnissä ja joka oli aikaisemminkin käyttäytynyt V:tä kohtaan uhkaavasti ja joka jälleen oli tullut ahdistelemaan ja uhkailemaan V:tä heittämällä tyhjän maitotonkan V:n jalkoihin ja nostamalla täysinäisen viinapullon lyöntiasentoon seinää vasten seisonutta V:tä kohti *(KKO 1939 II 517)*.

Hyökkäyksen torjumiseksi ei ole pidetty välttämättömänä kahden henkilön suorittaman kimppuun käymisen ja kaulasta puristamisen torjumiseksi tapahtunutta kääntöveitsellä toista hyökkääjää kaulaan lyömistä seurauksin, että tämä kuoli *(KKO 1948 II 204)* tai hiilihanko kädessään pahoinpitelemään ryhtyneen torjumista puukon sohaisulla rintaan, josta aiheutui kuolema *(KKO 1949 II 209)* tai vuoteella puolinukuksissa maanneen puukalikalla lyömisen ja kurkusta puristamisen estämiseksi tapahtuneita kuolemaan johtaneita puukon iskuja rintaan *(HHO 5. 9. 1974 N:o 400)*. Hätävarjelun liioittelusta on kysymys myös tapauksessa *KKO 28. 1. 1976 N:o 2673/75*. Sen mukaan A oli tunkeutunut ilman laillista syytä nyrkinkokoisella kivellä varustautuneena ja juopuneena nukkumassa ja ilman toisen jalan tekojalkaa olleen B:n asuntoon ja vaatinut B:ltä rahaa kivellä uhaten. B:n kieltäydyttyä A oli lyönyt B:tä kivellä päähän sekä estettyään B:n pakoyrityksen lyönyt B:tä tuolilla päähän B:n suojellessa itseään lyömällä A:ta kuusitoista kertaa puukolla pistojen aiheuttaessa enimmäkseen pintahaavoja, mutta yhden katkaistessa pohjevaltimon, minkä aiheuttamaan verenvuotoon A kuoli.

Enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati on katsottu myös tehdyn, kun hakorauta kädessä tapahtunutta hyökkäystä torjuttaessa on puukangella isketty päähän seurauksin, että hyökkääjä kuoli *(SOO 16. 9. 1903 JFTB 1904, 126a n:o 19)* tai kun miehen käytyä käsiksi vaimoonsa uhaten kuristaa hänet hengiltä heidän poikansa oli useita kertoja lyönyt puisella kaulimella isäänsä päähän iskujen aiheuttaessa tämän kuoleman *(KKO 5. 2. 1965 N:o 365)*.

3. Hyökkääjälle aiheutuneeseen vaikeaan vammaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset

a. *Ampuma-ase sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä.* Tapauksen *KKO 1931 I 68* [145] mukaan viisi henkilöä oli tullut pahoinpitelyaikeissa S:n ja eräiden muiden asunnon pihamalle heistä L:n ollessa varustautunut pistoolilla ja alkoi ahdistella talon väkeä, minkä johdosta S ammuttuaan useita varoituslaukauksia ampui L:ää jalkaan. Aiheutuneen vamman johdosta jalka täytyi katkaista polven alapuolelta. Koska mainitut henkilöt olivat varoituksista huolimatta käyneet S:n kimppuun, katsottiin S:n teko hyökkäyksen torjumiseksi välttämättömäksi.

b. *Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä ampuma-ase.* Paljastettu puukko kädessä tapahtuneen hyökkäyksen torjuminen ampumalla pistoolilla päähän siten, että siitä aiheutui vaikea vamma, on katsottu tapahtuneen hätävarjeluna *(KKO 1949 II 63)*.[146]

c. *Puukko sekä hyökkäys- että puolustusvälineenä.* Tapauksessa *KKO 1946 II 199* on katsottu käytetyn enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati, kun A oli B:n uhatessa häntä kääntöpääveitsellä lyönyt puukolla B:tä vasempaan keuhkoon ja C:n tullessa miesjoukon seurassa B:n avuksi lyönyt tätä vatsaan. Molemmille tuli vaikea vamma. THO olisi hylännyt syytteen RL 3: 6:n nojalla. Myös tapauksissa *ISHO 16. 10. 1973 N:o 1104/72* ja *KKO 4. 4. 1974 N:o 662* on katsottu puukolla aloitetun hyökkäyksen torjumisessa puukolla aiheutettu vaikea vamma hyökkääjälle hätävarjelun liioitteluksi.

d. *Hyökkäysvälineenä puukko ja puolustusvälineenä jokin muu hengenvaarallinen lyöntiväline.* Kirveellä päähän lyömällä aiheutettu hengenvaarallinen vamma katsottiin tapahtuneen hengen, omaisuuden ja kotirauhan puolustamiseksi tarpeellisena hätävarjeluna, kun hyökkääjä oli vastoin tahtoa tunkeutunut asuntoon, tärvellyt huonetta, kaatanut kumoon huonekaluja ja yrittänyt lyödä puukolla asunnon haltijaa

145 Selostettu hätävarjelun osalta *DL* 1932 II, 67—69.

146 Selostettu myös *LM* 1949, 87—88.

(KKO 1924 II p 1237). Sen sijaan hätävarjelun liioitteluna on pidetty tapauksessa *KKO 1930 II 544* paljastettu puukko kädessä tapahtuneen hyökkäyksen torjumista lyömällä seipäällä käteen vaikea pysyvä vamma.

e. *Muita hengenvaarallisia hyökkäyksiä.* RL 3: 6:n nojalla jätettiin rangaistukseen tuomitsematta isä, joka löi kirveen hamaralla poikansa päähän vaikean vamman tämän hyökätessä niin ikään kirveellä varustettuna isäänsä kohti *(KKO 1947 II 320).*

Sen sijaan liiallisia voimakeinoja on katsottu käytetyn seuraavissa tapauksissa, joiden osalta ainakin eräissä tapauksissa on epävarmaa, onko kysymyksessä hengenvaaran sisältävä hyökkäys. Tapausselostukset ovat sen verran niukkoja, että hyökkäyksen vaarallisuuden arviointi jää tulkinnanvaraiseksi. Laudanpätkällä *(KKO 1921 II p 154),* seipäällä *(KKO 1937 II 281)* sekä kurkusta kuristamalla ja nyrkillä lyömällä *(KKO 1938 II 660)* tapahtuneiden hyökkäyksien torjuminen puukoniskuin aiheutetuin vaikein vammoin on katsottu hätävarjelun liioitteluksi, samoinkuin myös kirvesvarreksi tarkoitetulla tarvepuulla aiheutetun lyönnin torjuminen rautapuntarilla aiheuttamalla keskiruumiiseen ja päähän vaikeat vammat *(KKO 1938 II 416).* Niin ikään hätävarjelun liioitteluna on pidetty *(KKO 1949 II 435)* pistoolilla aiheutettua hengenvaarallista vammaa, kun se tapahtui itseään suojeltaessa maahan kaadettuna ja kurkusta kuristettaessa. Alioikeus olisi soveltanut tapauksen RL 3: 6:ää.

4. Hyökkääjälle aiheutuneeseen vaikeata vähäisempään vammaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset

a. *Hyökkäysvälineenä ampuma-ase.* Tapauksen *SOO 1916 p 647* mukaan, jossa oli kysymys myös kiinniotto-oikeudesta, metsänvartija oli saanut tietoonsa salametsästyksen harjoittamistapauksen. Paikalle saavuttuaan hän näki kolmen miehen pakenevan. Hän ampui varoituslaukauksen ilmaan saadakseen heidät pysähtymään, minkä jälkeen kun he eivät olleet totelleet varoituslaukausta, vaan juoksivat pakoon ampuen metsänvartijaa, metsänvartija puolestaan ampui miehiä kohti aiheuttaen yhdelle reiteen ja kahdelle olkapäähän haavoja. Päätöksessä todettiin, että metsänvartija ei ollut oikeutettu ampumalla haavoittamaan saadakseen heidät pidätetyksi, mutta hänellä kyllä oli, kun näiden puolelta oli ammuttu häntä kohti, oikeus turvautua hätävarjelussa aseeseensa, mutta hän oli käyttänyt enemmän väkivaltaa kuin mitä oli ollut tarpeen.

b. *Hyökkäysvälineenä puukko.* Hätävarjelun liioitteluna on pidetty puukon poissaamiseksi puukappaleella käteen lyömistä *(KKO 1948 II 67)* ja puukon iskun torjumista ampumalla *(KKO 6. 9. 1974 N:o 1035)* tekojen aiheuttaessa vaikeata vähäisemmät vammat hyökkääjälle.

c. *Muita tapauksia.* Linkkuveitsellä selkään ja käsivarteen aiheutetut vaikeata vähäisemmät vammat on katsottu olleen seiväsiskuin pimeän aikaan kohdistetun hyökkäyksen torjumiseksi välttämättömiä *(KKO 1924 II p 723).* Tapauksen *KKO 1961 II 32* mukaan L oli hänen vaimonsa ja lastensa paettua hänen uhkaavan käytöksensä vuoksi S:n asuntoon vastoin S:n kieltoa rautalapiolla varustettuna yrittänyt tunkeutua S:n asuintaloon, jolloin S suojellakseen itseään ja kotirauhaansa oli kolme kertaa lyönyt suksella niin, että L sai päähänsä lievän ruhjehaavan ja aivotärähdyksen. S:n teon katsottiin olleen hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön.

Liiallisia voimakeinoja on katsottu käytetyn, kun puukolla on lyöty rintaan vaikeata vähäisempi vamma puolustauduttaessa vajaan metrin mittainen puukappale aseena aloitettua hyökkäystä vastaan *(KKO 18. 1. 1961 N:o 152)* tai ammuttaessa poskeen torjuttaessa 23 sentin pituiset pihdit kädessä aloitettua hyökkäystä *(KKO 8. 10. 1975 N:o 1985).*

5. *Hyökkääjälle aiheutuneeseen vähäiseen vammaan johtaneet hengenvaaran sisältäneet hyökkäykset*

a. *Hyökkäysvälineenä ampuma-ase. KKO 1923 II p 490:* N oli tahallaan laukaissut aseen A:ta kohti aiheuttaen hänelle vaikean vamman. A, B ja C olivat sen johdosta ja suojellakseen itseään N:n jatkuvilta hyökkäyksiltä ottaneet N:ltä pois hänen aseensa aiheuttaen tällöin vähäisen vamman. Syyte heitä kohtaan hylättiin RL 3: 6:n nojalla.

b. *Hyökkäysvälineenä puukko.* Tapauksessa *ISHO 19. 6. 1975 N:o 817/75* katsottiin hätävarjelun liioitteluksi lyödä puukolla uhannutta henkilöä tuolilla pään seutuville mustelmia aiheuttaen.

6. *Ruumiillista koskemattomuutta vastaan kohdistuneet hyökkäykset*

a. *Yleistä.* Tähän ryhmään on jäänyt lähinnä vain sellaiset tapaukset, joissa hyökkäys on tapahtunut pelkästään käsivoimiin turvautumalla, vaikka mahdollisesti joitakin jo edellä käsiteltyjä tapauksia olisi voitu sijoittaa tähän yhteyteen. Lisäksi tässä esitetään tapauksia, joissa hyökkäystapa on määritelty päätöksissä niin niukasti, että vain voidaan arvella kysymyksessä olevan aseetta tapahtunut ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistunut hyökkäys. Tapaukset ryhmitellään tässäkin aiheutetun seurauksen mukaan, vaikka se saattaa joskus sattumanvaraisista seikoista johtuen antaa virheellisen kuvan todellisesta voimakeinojen ankaruudesta.

b. *Hyökkääjän kuolemaan johtaneet tapaukset. KKO 1924 II p 295:* R oli haastanut riitaa K:n kanssa ja käyttäytynyt häntä kohtaan uhkaa-

vasti. K peläten joutuvansa pahoinpideltäväksi oli lähtenyt iltamien päätyttyä juosten kotiinsa. R lähti ajamaan häntä takaa, jolloin K ampui pistoolilla R:ää kohden laukauksen, joka osui vatsaan ja aiheutti R:n kuoleman. Teko katsottiin hyökkäyksen torjumiseksi välttämättömäksi.[147]

Edellä selostetusta tapauksesta huolimatta näyttää melko tyypilliseltä hätävarjelun liioittelutapaukselta oikeuskäytännön valossa sellainen itsensä tai toisen puolustaminen, jossa kysymyksessä on ilman asetta tapahtunut ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistunut hyökkäys, joka torjutaan jollakin hengenvaarallisella välineellä ja aiheutetaan samalla hyökkääjän kuolema. Yleensä kysymyksessä on puolustautuminen joko ampuma-aseella[148] tai puukolla tai siihen verrattavalla teräaseella.[149] Joissakin ampuma-aseeseen turvautumistapauksissa on ennen kohti ampumista käytetty varoituslaukauksia tai muita varoituksia, jotka eivät ole tehonneet hyökkääjään.[150]

---

147 Ks. myös *KKO 1942 II 172:* Syytetty oli suojellakseen itseään toisen henkilön kohtapäätä uhkaavalta oikeudettomalta hyökkäykseltä lyönyt tätä nyrkillä ohimoon seurauksin, että hänen pääkallonsa oli murtunut ja aivokalvoihin oli syntynyt verenvuoto, josta aiheutuneeseen aivokalvon tulehdukseen hän oli noin kolmen viikon päästä kuollut. Käytetty väkivalta katsottiin hyökkäyksen torjumiseksi välttämättömäksi. Sen sijaan syytetty tuomittiin avuttomaan tilaan jättämisestä, kun hän oli kantanut edellä mainituin tavoin loukkaantuneen asuintalonsa vieressä olevan pellon laitaan ja jättänyt hänet sinne useiksi tunneiksi yksikseen. Ks. tästä tapauksesta *Livson* 1949, 201 ja 1958a, 66—67, *H. Palmén* 1978, 74—75 ja *Salmiala* 1945, 201—204.

148 Ks. esim. *SOO 22. 2. 1906 (JFTB 1907, 32a n:o 30), SOO 27. 2. 1908 (JFTB 1909, 54a n:o 65), KKO 1920 II p 548, KKO 1921 II p 332, KKO 1922 II p 1470, KKO 1923 II p 1118, KKO 1923 II p 1625, KKO 1924 II p 336, KKO 1924 II p 494, KKO 1925 II p 994, KKO 1931 II 345, KKO 1949 II 447, KKO 12. 6. 1961 N:o 2046, KKO 10. 5. 1971 N:o 1215* ja *KKO 11. 6. 1975 N:o 1100.* Näistä tapaukset SOO 22. 2. 1906 ja KKO 1925 II p 994 sisälsivät myös hyökkäyksen kotirauhaa vastaan.

149 Ks. esim. *SOO 23. 10. 1897 (JFTB 1898, 147a n:o 39), SOO 18.3.1915 (JFTB 1916, 76a n:o 42), SOO 2. 8. 1915 (JFTB 1916, 265a n:o 3), KKO 1921 II p 821, KKO 1923 II p 554, KKO 1938 II 358, KKO 17.12. 1965 N:o 2937, THO 2. 10. 1973 040973-N:o 945* ja *KKO 24. 9. 1974 N:o 1679.* Ks. myös *KKO 1919 II p 1077,* jossa A oli B:n pahoinpidellessä häntä suksisauvalla lyönyt häntä puukolla sydämeen. KKO:n enemmistö katsoi kysymyksessä olleen hätävarjelun liioittelun vähemmistöön jääneiden kahden jäsenen pitäessä tekoa oikeutettuna hätävarjeluna.

150 Näin esim. *KKO 1920 II p 548, KKO 1921 II p 332, KKO 1924 II p 494, KKO 1925 II p 994, KKO 1931 II 345* ja *KKO 1949 II 447.* Ks. myös *SOO 12. 5. 1910 (JFTB 1911, 94a n:o 23),* jossa THO perusteli hätävarjelun liioittelua koskevaa päätöstään sillä, että hyökkääjällä oli kädessään ainoastaan kalikka eikä hengenvaarallista asetta, jolla hän oli yrittänyt lyödä P:tä, joka perääntyi hyökkää-

c. *Hyökkääjän vaikeaan vammautumiseen johtaneet tapaukset.* Tässä esille tulevat tapaukset eivät näytä olennaisesti poikkeavan edellisessä kohdassa käsitellyistä hyökkääjälle aiheutunutta seurausta lukuunottamatta. Hyökkääjälle ampuma-aseella [151] tai puukon iskuin [152] aiheutetut hengenvaaralliset tai muutoin vaikeat vammat on yleensä katsottu hätävarjelun liioitteluksi.

d. *Hyökkääjälle vaikeata vähäisempiin, vähäisiin tai ei minkäänlaisiin vammoihin johtaneet tapaukset.* Oikeutettuna hätävarjeluna on pidetty puunoksalla päähän aiheutettua vähäistä vammaa *(KKO 1925 II p 780)*, käsikähmässä sormeen purtua haavaa sekä asunnossa meluten ja väkivaltaa uhanneen henkilön lyömistä hiilihangolla leukaan, niin että leukaluu murtui ja kolme hammasta irtosi *(KKO 1934 I 26)*, kengällä ja nyrkillä aiheutettuja vammoja *(THO 5. 10. 1971 N:o 1060)*, potkua uhkaavasti käyttäytyneeseen miesjoukkoon kuulunutta henkilöä vatsaan vammaa aiheuttamatta ja rautatangolla iskemällä aiheutettuja ihonhiertymiä jalkaan *(VHO 23. 4. 1971 RD 1971 N:o 261)* ja nyrkin iskulla aiheutettua naarmua nenään ja nenän turpoamista *(HHO 18. 3. 1975 N:o 1471)*.

Tapauksessa *VHO 15. 6. 1973 RD 1972 N:o 396* on katsottu aseen laukaisemisen siihen nähden, että hyökkääjä ei ollut välittänyt pelkästä aseella uhkaamisesta, vaan hyökännyt kohti, olleen välttämätöntä, mutta luodin osumisen syntyneessä käsikähmässä hyökkääjän jalkaan ja siitä aiheutuneen murtuman tapahtuneen pikemminkin tapaturmasta kuin tuottamuksesta. Kysymyksessä oli asuntoon tunkeutuminen, poistumiskäskyn noudattamatta jättäminen ja päälle hyökkääminen.

Hätävarjelun liioitteluksi on katsottu ampumalla olkavarteen ja rintaan *(KKO 1929 II 207)*[153], käteen *(KKO 1929 II 746)*,[154] jalkaterään

---

jän edelleen kielloista huolimatta lähestyessä, jolloin P ampui hyökkääjän hengiltä. SOO hyväksyi HO:n päätöksen lopputuloksen, mutta omissa perusteluissaan totesi vain, että P oli suojellakseen itseään N:n hyökkäykseltä ampunut laukauksen N:ää kohti seurauksiin, että N oli kuollut olematta toteensaatettu, että P olisi tarkoittanut N:n hengiltä ottamista.

151 Näin esim. *SOO 6. 2. 1914 (JFTB 1915, 29a n:o 9)* ja *KKO 1943 II 266.*

152 Näin esim. *SOO 20. 3. 1911 (JFTB 1912, 111a n:o 53), KKO 1939 II 79, KKO 1939 II 121, KKO 22. 3. 1966 N:o 786* ja *KKO 2. 6. 1976 N:o 872.* Kummassakin vuodelta 1939 olevassa tapauksessa vähemmistö piti tekoa hätävarjeluna.

153 Tässä tapauksessa kaksi vähemmistöön jäänyttä KKO:n jäsentä piti tapausta hätävarjeluna, koska syytetty oli ensin väistymällä tien sivuun ja sitten poikkeamalla syrjätielle osoittanut viimeiseen asti tahtovansa välttää tappelua sekä ampumalla useampia varoituslaukauksia tehnyt kintereillään seuranneille kiusaajilleen selväksi, että hän piti tilannetta uhkaavana ja aikoi tarpeen vaatiessa käyttää asetta puolustukseksi.

154 Tässä oli kysymyksessä myös kotirauhan häiritseminen. Alioikeus piti tapausta hätävarjeluna.

(THO 2. 11. 1971 N:o 1297) ja kaasupistoolilla silmään aiheutetut vaikeata vähäisempinä pidettävät vammat *(KKO 12. 3. 1971 N:o 632)*. Niin ikään enemmän väkivaltaa kuin hätä on vaatinut on katsottu käytetyn, kun nyrkin iskuilta suojeltaessa itseään oli lyöty pullolla päähän ja puukolla selkään viimeksi mainitun aiheuttaessa vaikeata vähäisemmän vamman *(KKO 1949 II 186)*. Nyrkein tapahtuneen hyökkäyksen torjumiseksi välttämättömänä ei myöskään pidetty teräaseella vatsaan aiheutettua vammaa *(THO 26. 9. 1972 150672-N:o 905)*.

7. *Vapautta vastaan kohdistuneet hyökkäykset*

Käytettävissä olleessa oikeustapausaineistossa ei ollut varsinaisesti yhtään sellaista tapausta, jossa voimakeinoja olisi käytetty oikeudetonta vapaudenriistoa vastaan. Ainoa tässä suhteessa mielenkiintoa herättävä tapaus on *KKO 1923 II p 1169*, jossa A tuomittiin RL 25: 10:n nojalla laittomasta vangitsemisesta ja vapaudenriiston kohteena ollut B vapautettiin haitanteosta virkamiestä vastaan tuomitusta rangaistuksesta.

8. *Omaisuutta vastaan kohdistuneet hyökkäykset*

Oikeustapauksia, joissa olisi kysymys pelkästään omaisuuteen kohdistetuista hyökkäyksistä, on varsin vähän. Useimmiten hyökkäys omaisuutta vastaan liittyy henkeen tai ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvaan hyökkäykseen.

Tapauksen *SOO 5. 4. 1897 (JFTB 1898, 69a n:o 17)* mukaan F yritti palavan savukkeen kanssa vastoin W:n kieltoa mennä puuliiteriin, jonka lattia oli lastujen peitossa. W esti F:n sisään menon. W:n ei katsottu käyttäneen suurempaa väkivaltaa kuin mitä vaadittiin F:n estämiseksi tunkeutumasta liiteriin. Tapausselostuksessa ei kuvata tarkemmin W:n käyttämiä voimakeinoja. F syytti W:tä pahoinpitelystä. Tässä tapauksessa näyttää olleen kysymys paitsi herkästi syttyvän omaisuuden suojelemisesta, myös toisen estämisestä tunkeutumasta luvattomasti toisen taloon tai huoneeseen.

Tapauksessa *KKO 1921 II p 1048* on hätävarjelun liioitteluna pidetty mansikoiden suojelemista ampumalla puutarhaan tunkeutunutta pistoolilla päähän seurauksin, että hän kuoli. Yksi äänestyksessä vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi syytetyn vain suojelleen omaisuuttaan ja tahtoen verekseltään ottaa omansa takaisin ainoastaan käyttäneen hätävarjelua, minkä vuoksi hän olisi RL 3: 6:n ja 7:n nojalla vapauttanut syytetyn rangaistuksesta. Toinen eri mieltä ollut jäsen ei pitänyt tilannetta lainkaan hätävarjelutilanteena, vaan katsoi kysymyksessä olleen vain yritys saada pakoon lähteneet pysähtymään sen selvittämiseksi, keitä he olivat.

Tapauksessa *KKO 1948 II 189* katsottiin K:n pahoinpidellessä U:ta nyrkeillä kasvoihin niin, että tämä sai vaikeata vähäisemmän ruumiinvamman käyttäneen enemmän väkivaltaa kuin mertojen pelastaminen vahingonteolta (jokeen heittämiseltä) oli vaatinut. Alioikeus ja THO olivat pitäneet K:n tekoa oikeutettuna hätävarjeluna.

9. Kotirauhaa vastaan kohdistuneet hyökkäykset

Myös kotirauhan rikkomiseen yleensä liittyy hyökkäys jotakin muuta hätävarjelulla suojeltavaa oikeushyvää vastaan, minkä vuoksi tähän yhteyteen on käsiteltäväksi jäänyt vain muutama oikeustapaus. Usein kotirauhan piiriin tai muutoin hätävarjelulla suojatulle alueelle tunkeutuminen on tunkeutujan väkivaltaisen käyttäytymisen johdosta myös hyökkäys henkeä tai ruumiillista koskemattomuutta vastaan.

Tapauksessa *SOO 12. 12. 1912 (JFTB 1913, 380a n:o 29)* vapautettiin syytetty RL 3: 7:n nojalla, kun hän oli työntänyt ulos asunnostaan sinne juopuneena vastoin kieltoa tulleen ja poistumiskäskyjä noudattamatta jättäneen niin, että tämä rappusilta kaatui maahan ja sai sellaisen vamman, että kuoli siihen myöhemmin.

Tapauksessa *KKO 1929 II 69* hylättiin RL 3: 6:n ja 7:n nojalla syyte yömajan vahtimestaria vastaan, joka oli estääkseen juopuneen henkilön uudistetun yrityksen väkivalloin tunkeutua yömajaan lyönyt pampulla muutamia kertoja mainittua henkilöä, joka käsikähmässä oli pudonnut yömajan portaista alas ja vahingoittunut hengenvaarallisesti. Alioikeus ja THO katsoivat kysymyksessä olleen hätävarjelun liioittelun. Tässäkin tapauksessa on kysymys myös ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuneesta hyökkäyksestä, mutta koska kysymyksessä oli yömajan vahtimestaria vastaan käyty hyökkäys, painottuu kotirauhan suoja tavallista enemmän.

Tapauksessa *SOO 22. 1. 1907 (JFTB 1908, 14a n:o 30)* on katsottu häiritsevästi taloon tunkeutuneeseen kohdistettu lievä pahoinpitely häiritsevän käytöksen torjumiseksi välttämättömäksi.

Hätävarjelun liioitteluna sen sijaan pidettiin päätöksessä *HHO 14. 11. 1974 N:o 1121* L:n kädessään olleen leikkuuveitsen kohottamista, kun H ja kaksi muuta henkilöä olivat tulleet selvittämään L:n asunnon ovelle tämän tekemää vahingontekoa ja L kehotti heitä poistumaan, mitä kehotusta H ei heti noudattanut. Uhkauksen ei katsottu olleen kotirauhan suojaksi välttämättömän.

Päätöksissä *KKO 1948 II 321* [155] ja *KKO 6. 11. 1964 N:o 2344* on katsottu hätävarjelun liioitteluksi, kun henkilö kieltäydyttyään käskystä

---

155 Selostettu myös *LM* 1948, 721—722. Kaksi vähemmistöön jäänyttä KKO:n jäsentä ei pitänyt tapausta hätävarjelutilanteena.

huolimatta poistumasta toisen kodista, on poistettu sieltä voimakeinoin ja samalla aiheutettu vammoja, jotka edellisessä tapauksessa olivat vähäisiä ja jälkimmäisessä vaikeata vähäisempiä.[156]

10. Yhteenveto

RL 3: 6:n sanamuodon mukaan ratkaisevana kriteerinä on kysymys siitä, oliko teko, johon hätävarjelutilanteessa ryhdyttiin, *hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön*, jonka mukaiseksi on kirjoitettu myös RL 3: 9[1]:n sanamuoto. Ennen vuoden 1967 lain muutosta oli RL 3: 9:n mukaan hätävarjelun liioittelua, jos tehtiin enemmän väkivaltaa kuin minkä hätä vaati, jota sanamuotoa käytettiin säännönmukaisesti myös päätöksiä perusteltaessa. *Alanen* on katsonut viimeksi mainitun sanonnan tuomioistuinten ratkaisuissa tarkoittavan sitä, että puolustuksessa käytetty väkivalta ei ole ollut oikeassa suhteessa hyökkäyksestä odotettavan vahingon suuruuteen eli että tuomioistuimet olisivat asettuneet noudattamaan suhteellisuusperiaatetta.[157]

Kun kysymyksessä oli kuitenkin pelkästään lakitekstin käyttäminen tuomioistuinten päätösten perusteluissa, ei tuosta ole oikeutettua tehdä johtopäätöstä, että tuomioistuimet noudattaisivat näiden perustelujen mukaan suhteellisuusperiaatetta. Mainittua säännöstä on, kuten edellä on esitetty, tulkittu toisinkin kuin Alanen on tehnyt. Myöskään vuonna 1967 tehtyä RL 3: 9[1]:n sanamuodon muutosta ei tältä osin perusteltu. Edelleen on löydettävissä tuomioistuinten päätöksiä, joissa hätävarjelun liioittelua perustellaan viittaamalla siihen, että asianomaisen henkilön on katsottava ilmoitetussa tilaisuudessa tehneen enemmän väkivaltaa kuin hätä oli vaatinut.[158]

Teon välttämättömyyden arvioiminen on se keskeinen seikka, joka tulee selvittää pyrittäessä määrittelemään oikeudenmukaisen voimakeinojen käytön rajoja hätävarjelutilanteessa. Vanhan RL 3: 9:n sanamuoto

---

156 Hätävarjelutilanteen käsillä oloa rauhan rikkomisen yhteydessä tarkasteltaessa edellä 5 §. D. 6 on katsottu, että näiden kahden oikeustapauksen tarkoittamissa tilanteissa ei kysymyksessä olisi hätävarjelutilanne.

157 *Alanen* 1925, 121. Samoin *Ylösjoki* 1966, 287.

158 Näin esim. alioikeuden päätöksen perusteluissa tapauksissa *VHO 23. 4. 1971 RD 1971 N:o 261, THO 2. 11. 1971 N:o 1297, HHO 18. 3. 1975 N:o 1471, KKO 21. 4. 1976 N:o 494* ja *KKO 1978 II 94* sekä HO:n perustelut tapauksessa *HHO 4. 4. 1974 N:o 301.*

on myös nähtävissä tässä valossa. Se täydensi RL 3: 6:n sisältöä. Teko oli välttämätön, jos hätä eli hyökkäyksen torjuminen, kotirauhan suojaaminen tai omansa takaisin ottaminen vaati sellaisia voimakeinoja. Teko ei ollut välttämätön, jos tehtiin enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati.

Välttämättömyyden rajojen vetäminen tarkastellun oikeustapausmateriaalin perusteella ei näytä helpolta. Osa ratkaisuista vaikuttaa siinä määrin keskenään ristiriitaisilta, ettei niiden yhteensovittaminen onnistu jonkin yleispätevän säännön puitteissa. Kun kysymyksessä on vaihtoehtona saman oikeushyvän uhkaaminen ja puolustaminen ei niiden vertailu tuota varsinaisia ongelmia. Jos kysymyksessä kuitenkin on sellainen korvaamaton oikeushyvä kuin henki, saattaa tämä olla vaikuttamassa tiukentavasti välttämättömyyden arviointiin.

Usein voitaneen vedota siihen, että hyökkääjän surmaaminen ei olisi ollut välttämätöntä, vaan torjuminen olisi voinut tapahtua vain hyökkääjän ruumiillisen koskemattomuuden lievemmällä loukkaamisella. Sen sijaan vaihtoehtojen ollessa hyökkäyksen kohteen henki tai hyökkääjän vammautuminen ei liene syytä korostaa suuremmin oikeushyvien keskinäisen arvosuhteen vaikutusta, vaan välttämättömyyden arviointi on selvemmin ja puhtaammin etusijalla. Toisaalta hengen tai ruumiillisen koskemattomuuden loukkaukset ovat sellaisia, joissa voidaan osoittaa tiettyä yhteismitallisuutta oikeushyvien välillä ja jos oikeushyvien vertailulla on merkitystä arvioitaessa RL 3: 6:n soveltamista, se saattaisi olla osoitettavissa näistä tapauksista.

Eräistä päätöksistä, joissa hengen suojeleminen on johtanut hyökkääjän kuolemaan, on pääteltävissä tai joskus jopa luettavissa päätöksestä, että jokin vähäisempi keino olisi riittänyt hyökkäyksen torjumiseen. Päätöksessä voidaan viitata aiheutetun haavan laatuun tai niiden lukumäärään.[159] Viimeksi mainittu lieneekin ehkä selvimmin havaittavissa. Jos hyökkäyksen torjumiseksi olisi riittänyt yksi isku, ei enää ole välttämätöntä iskeä toista kertaa. Näissä tapauksissa on lisäksi kysymys koko hätävarjelutilanteen olemassaolosta. Jos hyökkäys on torjuttu eli enää ei ole uuden hyökkäyksen välitöntä uhkaa, ei myöskään ole oikeutta voimakeinojen käyttöön. Hätävarjelun liioittelu tulee kysymykseen vain, kun hätävarjelutilanteessa käytetään liiallisia voimakeinoja. Rajan vetäminen ei ole helppoa, eikä käytännössä näytä yleensä rajaa tässä suh-

[159] Näin esim. *SOO 11. 4. 1906 (JFTB 1907, 85a n:o 30), SOO 16. 9. 1913 (JFTB 1914, 192a n:o 37)* ja *KKO 1925 II p 783.*

teessa tarkoin vedetynkään, vaan tavallisesti muutama ylimääräinen isku jää hätävarjelun liioitteluksi arvioituna hätävarjelutilanteen piiriin. Ilmeisesti niiden on kaikesta huolimatta katsottu kuuluvan hyökkäyksen torjuntaan, mikäli suojelutoimenpiteet muodostavat yhden kokonaisuuden. Tämä ratkaisu lieneekin perusteltua. Sitä paitsi epäselvissä tapauksissa ratkaisun tulisi tapahtua syytetylle edullisemman kannan mukaan.

Käsillä oleva oikeustapausmateriaali rakentuu melko yksipuolisesti sellaisten oikeustapausten varaan, joissa on kysymys oikeudettomalla hyökkäyksellä tapahtuvasta hengen tai ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamisesta. Rajanveto sen välillä, milloin käsillä on hyökkäys henkeä tai vain ruumiillista koskemattomuutta vastaan on tuomioistuinten päätösten perusteella usein vaikea tehdä. Edellä olevissa oikeustapauksissa saattaa olla sellaisia, jotka eivät tuomioistuimen mielestä sisältäneet henkeen kohdistuvaa hyökkäystä, vaikka tässä tutkimuksessa näin on oletettu.

Yksittäisessä tapauksessa hyökkäys saattaa sisältää vain tahallisen pahoinpitelyn, mutta tosiasiallisesti tekijän huolimattomuuden tai varomattomuuden johdosta teko voi johtaa hyökkäyksen kohteen hengenvaaraan, jopa aiheuttaa hänen kuolemansa. Edellä ei ole kyetty erottamaan toisistaan sellaisia tapauksia, joissa oli surmaamistahallisuus, sellaisista, joissa hyökkäykseen mahdollisesti liittyvä kuoleman aiheuttaminen olisi tullut luettavaksi syyksi vain tuottamuksellisena. Tämän eron havaitseminen tuomioistuimessa on voinut olla vaikuttamassa päätöksen lopputulokseen, vaikka sitä ei olekaan kirjoitettu perusteluihin.

Kun suuren osan oikeustapauksista muodostavat sellaiset, joissa on kysymys hengenvaaran sisältävästä hyökkäyksestä, ne eivät tarjoa apua siihen kysymykseen, onko tuomioistuimessa suoritettu oikeushyvien välisiä vertailuja. Se havainto on kuitenkin tehtävissä, että on tilanteita, joissa hyväksytään toisen hengen riistäminen oman tai toisen hengen pelastamiseksi. Tosin on myös tapauksia, joissa ei olisi ollut välttämätöntä surmata hyökkääjää edes hengen pelastamiseksi, vaan tuomioistuimen mielestä jokin muu keino olisi riittänyt. Tämä merkitsee tilanteessa tapahtunutta väärää keinojen valintaa. Hengenvaarakaan ei siis ole aina sellainen, että siitä selviytyminen oikeuttaisi »automaattisesti» surmaamaan hyökkääjän tai aiheuttamaan hänelle ruumiinvamman. Yleisvaikutelmaksi jää, että oikeuskäytännössä vain melko rajoitetuin edellytyksin pidetään käytettyjä voimakeinoja hyökkäyksen torjumiseksi vält-

tämättöminä. Tässä ei ole havaittavissa merkittävämpää eroa edes eri aikakausilta olevissa oikeustapauksissa.

Jos kysymyksessä oleva hyökkäys on pahoinpitely tai sen yritys, joka tapahtuu paljain käsin, on yleensä katsottu tällaisen torjumisessa käytetyn liiallisia voimakeinoja, mikäli puolustautuminen on tapahtunut aseella ja johtanut hyökkääjän kuolemaan tai hänelle aiheutettuun vaikeaan vammaan. Näyttää jopa siltä, että jos hyökkääjälle on aseella aiheutettu vaikeaa vähäisempi vamma, katsotaan usein käytetyn enemmän voimakeinoja kuin hyökkäyksen torjumiseksi on välttämätöntä.

Kotirauhan ja omaisuuden suojelemista koskevat tapaukset ovat niin vähälukuisia, että niistä tuskin on tehtävissä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Kahdessa kotirauhaa koskevassa tapauksessa *(SOO 12. 12. 1912* ja *KKO 1929 II 69)* on sallitun voimakeinojen käytön rajoissa ollut kuoleman ja hengenvaarallisen vamman aiheuttaminen hyökkääjälle. Tosin näyttää siltä, että molemmissa tapauksissa näinkin vakava seuraus on aiheutunut enemmänkin onnettomista olosuhteista (mahdollisesti jopa tapaturmasta) kuin torjuntakeinojen todellisesta voimakkuudesta. Näistä varauksista huolimatta nämä tapaukset voisi nähdä monia paremmin rakentuvan absoluuttisen hätävarjeluoikeuden perustalle. Sen sijaan näitä selvästi puolustautujan kannalta ankarammalla linjalla ovat olleet tarkastelun kohteena olevat edellisiä uudemmat oikeustapaukset. Erityisesti tapauksen *KKO 1948 II 321* perustelut »kun B:n mainituin tavoin menetellessään oli tosin katsottava, ottaen huomioon H:n korkea ikä (73 v) ja hänen käyntinsä tarkoitus (poikansa 6-vuotiaan tyttären tapaaminen), käyttäneen enemmän väkivaltaa kuin B:n kotirauhan suojeleminen olisi vaatinut», tuovat hyvin voimakkaasti vaikutelman relatiivisen hätävarjeluoikeuden mukaisesta ratkaisusta. Tähän ryhmään kuuluu myös *HHO 14. 11. 1974 N:o 1121,* jossa hätävarjelun liioitteluksi katsottiin pelkästään aseen nostaminen kotirauhan puolustamiseksi. Tätä lievempi keino ehkä olisi ollut vain oven sulkeminen, mikäli se olisi ollut mahdollista. Tapaus on siinä mielessä huono esimerkki, että hätävarjelun liioitteluun syylliseksi katsottu henkilö oli aikaisemmin syyllistynyt vahingontekoon, jonka selvittelystä nyt oli kysymys, mutta jota hän ei halunnut kodissaan tehtäväksi.

Omaisuuden suojelemista koskevissa tapauksissa on ehdottomasti merkittävintä KKO:n *(1921 IIp 1048)* kielteinen kanta anastajan surmaamisen sallittavuuteen omaisuuden pelastamiseksi. Merkille on pantava,

että myös vaikeata vähäisemmän vamman aiheuttanut pahoinpitely omaisuuden pelastamiseksi on katsottu *(KKO 1948 II 189)* hätävarjelun liioitteluksi.

F. Julkisoikeudellista hätävarjelua koskevaa oikeuskäytäntöä

1. Vanhan RL 3: 8:n (19. 12. 1889) soveltamiskäytäntöä

Rikoslain alkuperäisen RL 3: 8:n mukaan oli oikeus käyttää *»sen verran väkivaltaa, kuin* karkaamisen estämiseksi, järjestyksen pitämiseksi, vangitsemisen toimittamiseksi tahi karanneen kiinniottamiseksi *on tarpeen»*.

Vangitun, mutta kuljetuksen aikana karkaamisyrityksen tehneen *(KKO 1923 II p 1182)* ja poliisivankilasta karanneen pidätetyn karkuun pääsemisen estämiseksi *(KKO 1923 II p 1498)* tapahtuneissa hengiltä ampumisissa ei ole katsottu tehdyn enempää väkivaltaa kuin asianhaarat olivat vaatineet. Sen sijaan tapauksessa *KKO 1922 II p 694* on karkurin kuoleman aiheuttaminen katsottu liialliseksi väkivallaksi.

Joissakin tapauksissa on sovellettu sekä RL 3: 6:ää että 3: 8:ää. Päätöksen *KKO 1925 II p 452* mukaan alkoholipitoisen aineen luvattomasta hallussa pidosta pidätetty teki kuljetuksen aikana vastarintaa muun muassa riistämällä pidättäjältään patukan, jolloin tämä löi pistoolin perällä ja ampui kaksi kertaa rintaan aiheuttaen pidätetyn kuoleman. Konstaapelin ei katsottu KKO:n enemmistön mielestä tehneen liikaa väkivaltaa. Sen sijaan KKO:n vähemmistö ja ViipHO katsoivat käytetyn enemmän väkivaltaa kuin oli tarpeen. Samoin RL 3: 6:n ja 3: 8:n nojalla hylättiin syyte konstaapelia vastaan, joka ampumalla aiheutti vaikeata vähäisemmät vammat juopuneena pidätystään väkivaltaisesti vastustaneelle *(KKO 1923 II p 1767)*.

Sen sijaan liiallisia voimakeinoja on katsottu käytetyn lyötäessä puulla hengiltä pidättämistään puukko kädessä väkivaltaisesti vastustamaan ryhtynyt henkilö *(SOO 27. 2. 1899 JFTB 1900, 26a n:o 46)*. Niin ikään päätöksessä *SOO 3. 5. 1909 (JFTB 1910, 126a n:o 6)* katsottiin poliisin tehneen enemmän väkivaltaa kuin hätä oli vaatinut tuottaessaan vähemmän ruumiinvamman ampumalla useita laukauksia poliisimiehiä väkivaltaisesti vastustanutta kohti vielä sen jälkeen, kun kaksi muuta poliisimiestä oli jo hänessä kiinni.

2. SRL 38 §:n soveltamiskäytäntöä

SRL 38[2] §:ssä on voimakeinojen käyttö määritelty samantapaisesti kuin vanhassa RL 3: 8:ssä: »älköön sotilas kuitenkaan *käyttäkö enemmän väkivaltaa kuin* tarkoituksen saavuttamiseksi *on tarpeen»*.

Tapauksessa *KKO 1923 II p 718* A:n vangitsemista varten asetettuun sotilasvartioon kuuluva henkilö tavattuaan A:n ja turhaan varoitettua häntä pakenemasta oli ampunut tätä kohti seurauksin, että A menetti henkensä. Syyte hylättiin SRL 30 ja 38 §:n sekä RL 3: 8:n nojalla. Niin ikään tapauksessa *KKO 1959 II 43* jätettiin vartiomies SRL 38 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta, kun hän oli ilmoittanut sotamiehelle pidättävänsä tämän ja käskenyt hänet päävartioon, mutta sotamies ei ollut totellut vaan lähti pakoon, jolloin vartiomies ampui seurauksin, että sotamies sai kuoleman aiheuttaneen vamman.[160]

Sen sijaan liiallisia voimakeinoja on katsottu käytetyn ammuttaessa kuoliaaksi pidätettäväksi määrätty, joka oli hyökännyt linkkuveitsi kädessä pidättäjiään vastaan varoituslaukauksista huolimatta, koska laukaukset oli suunnattu hengenvaarallista ruumiinosaa (keskiruumista) kohti *(KKO 1925 II p 831)*. Samoin on tehty enemmän väkivaltaa kuin on tarpeen ammuttaessa ensin rintaan arestilaista, joka puukolla uhaten esti avaamasta sisältä lukitsemansa arestihuoneen ovea ja sitten päähän hänen vielä maassa istuessaan puukolla uhatessa seurauksin, että hän kuoli *(KKO 1940 II 246)*. Myöskin syytetyn, joka kahdessa eri tilaisuudessa oli ampunut hengiltä kolme sotavankileiriltä karannutta, on katsottu käyttäneen enemmän väkivaltaa kuin oli tarpeen *(KKO 1945 II 121)*.[161]

3. Vanhan RL 3: 8a:n (13. 5. 1932) soveltamiskäytäntöä

a. *Yleistä.* Vanhan RL 3: 8a:n mukaan »älköön kuitenkaan poliisiviranomainen käyttäkö *ilmeisesti suurempaa väkivaltaa, kuin* mitä voidaan pitää *puolustettavana* huomioon ottamalla vastustuksen vaarallisuus, vastustavan henkilöllisyys sekä järjestyksen turvaamisen tarve».

---

160 HHO katsoi vartiomiehen luulleen itsellään olevan oikeuden käyttää asetta jo pidätetyksi katsomansa sotilaan pakenemisen estämiseksi, mutta HO:n mielestä pidätys ei ollut vielä tapahtunut ja vartiomies oli käyttänyt enemmän väkivaltaa kuin hänen otaksumansa tilanne oli edellyttänyt. Ks. tästä myös *Vikatmaa* 1970, 330.

161 Kenttäoikeus, sotaylioikeus ja kaksi KKO:n jäsentä katsoivat, ettei syytetty ollut käyttänyt enempää väkivaltaa kuin oli tarpeen sotavankien pidättämiseksi.

Ks. *KKO 1946 II 89* ja siihen liittyvä hylätty purkuasia *KKO 19. 3. 1963* (LM 1963, 668—670): Everstiluutnantti oli puhuttelussa ampumalla surmannut H:n, joka oli paennut taistelusta ja kieltäytyi palaamasta takaisin. KKO:n enemmistö sovelsi SRL 38[1] §:n 5 kohtaa. Vähemmistö ja sotaylioikeus olisivat käyttäneet pakkotilaa koskevaa RL 3: 10:ää.

b. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut kuolema.* Tapauksessa *KKO 1959 II 83* poliisikonstaapeli oli, saadakseen taltutetuksi humalaisen, joka poliisilaitoksen päivystyshuoneessa oli lyönyt häntä pullolla päähän, ja tämän kädestä pois siihen vielä jääneen rikkoutuneen pullon suuosan, polvillaan painanut humalaista, joka syntyneessä käsikähmässä oli yhdessä hänen kanssaan kaatunut lattialle, rintaan ja vatsaan seurauksin, että tämä oli kuollut saamiinsa vammoihin. Kun poliisikonstaapelin ei voitu katsoa tällöin käyttäneen ilmeisesti suurempaa väkivaltaa kuin mitä voitiin pitää puolustettavana, syyte hylättiin RL 3: 8a:n nojalla.[162]

Sen sijaan ilmeisesti suurempaa väkivaltaa kuin mitä voitiin pitää puolustettavana on käytetty, kun poliisijärjestyksen rikkomisesta pidätetty, joka oli väkivaltaisesti riistäytynyt irti ja lähtenyt karkuun, oli ammuttu hengiltä *(KKO 1937 II 131)* ja kun alkoholia nauttinutta ja järjestystä häirinnyttä hänen vastustaessaan lyömällä ja potkimalla pidätystä oli vastarinnan murtamiseksi ammuttu päähän seurauksin, että hän kuoli *(KKO 1961 II 70).*[163]

c. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikea vamma.* Päätöksen *KKO 1946 II 191* mukaan poliisimiehen, joka poistaessaan huvitilaisuudesta vastarintaa tekevää ja yhdessä kolmen muun henkilön kanssa häntä pahoinpitelevää, katsottiin ampuessaan mainittua henkilöä rintaan ja aiheuttaessaan hengenvaarallisen vamman tehneen teon, joka oli hyökkäyksen torjumiseksi ja järjestyksen pitämiseksi välttämätön. Näistä perusteluista huolimatta päätöksessä viitattiin vain RL 3: 8a:ään.

d. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikeata vähäisempi vamma.* Tapauksessa *KKO 1947 II 270* katsottiin väkivaltaista vastarintaa tekevän poliisisäiliöön kuljetettavan pampulla lyöminen ruhjevammoja aiheuttaen välttämättömäksi poliisiin kohdistetun väkivallan kukistamiseksi ja järjestyksen palauttamiseksi sekä virkatehtävien täyttämiseksi. Päätöksessä nojauduttiin vain RL 3: 8a:ään. Päätöksessä *KKO 15. 3. 1966 N:o 685* katsottiin, että pidätettäessä aiheutettaessa poliisimiestä väkivaltaisesti vastustaneelle vaikeata vähäisempinä pidettävät kylkiluun murtuma ja vatsanpeiteruhjevammat, ei oltu pidätettävän raivokkaan käyttäytymisen vuoksi käytetty ilmeisesti suurempaa väkivaltaa kuin järjestyksen turvaamisen tarve ja virkatehtävän loppuunsaattami-

---

162 KKO:n vähemmistö olisi pysyttänyt THO:n päätöksen, jonka mukaan oli käytetty liiallisia voimakeinoja (viittaukset RL 3: 6, 8a ja 9:ään). Ks. tästä tapauksesta myös *Salmiala* 1960a, 18—23 ja 1960b, 89—91. Ks. myös *R. Ellilän* (1957, 140—141) selostamaa päätöstä *ISHO 26. 1. 1954.*

163 Ks. tästä päätöksestä *Salmiala* 1962, 41—49. Salmiala kritisoi perustellusti tapauksessa KKO:n enemmistön kantaa, jonka mukaan sovellettiin RL 40: 22:ää eikä 40: 21:ää. Myös *Koskinen* 1973, 272 aliv. 10 katsoo Salmialalla olevan vahvoja perusteita tukiessaan KKO:n vähemmistön kantaa.

nen oli vaatinut. Myös tässä tapauksessa syyte hylättiin RL 3: 8a:n nojalla. Sen sijaan tapauksessa *KKO 1948 II 288* syyte hylättiin RL 3: 6:n ja 8a:n nojalla. Siinä katsottiin hyökkäyksen torjumiseksi ja virkatoimen suorittamiseksi välttämättömäksi ampua yhtä hyökkääjää jalkaan, kun useat henkilöt ahdistivat poliisimiestä, joka sai heidät varoituslaukauksin perääntymään, mutta ilmoittaessaan miehet pidätetyiksi, nämä olivat uudelleen hyökänneet poliisimiehen kimppuun.

e. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vähäinen vamma. KKO 1947 II 96:* V oli saadakseen poliisimiehen jättämään virkatoimen suorittamisen käynyt tähän käsiksi ja poliisimiehen perääntyessä pysynyt hänen kimpussaan V:n toverinkin seuratessa kintereillä. Poliisimies oli huudettuaan apua, mutta sitä saamatta, ampunut viisi laukausta, jotka aiheuttivat V:n alaraajoihin vähäisiä vammoja. Syyte hylättiin RL 3: 6:n ja 8a:n nojalla. Alioikeus ja ISHO olivat katsoneet poliisimiehen käyttäneen enemmän väkivaltaa kuin hätä oli vaatinut (RL 3: 6 ja 9).

f. *Voimakeinojen käytöstä ei mitään vammaa.* Poliisikonstaapeli oli eduskunnan oikeusasiamiehen toimesta pantu syytteeseen ja alioikeudessa tuomittu varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä, kun hän, temmattuaan pidätettävän taskusta näkyneen viinapullon, oli lyönyt sillä pidätettävää päähän ilman, että tälle kuitenkaan oli aiheutunut mitään vammaa. Poliisimiehen ei katsottu käyttäneen suurempaa väkivaltaa kuin vastustuksen murtamiseksi oli tarpeen, mutta pullon käyttäminen oli virheellistä, kun käytettävissä olisi ollut muitakin tehokkaita keinoja pidätetyn taltuttamiseksi *(EOA* 1962, 34—35).

4. RL 3: 8:n (29. 12. 1967) soveltamiskäytäntöä

a. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut kuolema.* Poliisikonstaapelin, joka käyttäessään voimakeinoja ravintolassa häiriötä aiheuttaneen miehen poistamiseksi oli puristanut tätä kaulasta niin, että mies kaulan puristamisen seurauksena oli kuollut, katsottiin mainitun henkilön alettua väkivaltaisesti vastustaa virkatointa olleen oikeutetun voimakeinojen käyttämiseen, mutta tilanteen nopean kehittymisen ja vastustuksen vaatiman huomion takia hän ei ollut osannut täysin arvioida miten pitkälle meneviä keinoja hän oli oikeutettu käyttämään, minkä vuoksi hänet tuomittiin yksin teoin tehdyistä kuolemantuottamuksesta ja varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä *(KKO 25. 2. 1975 N:o 2880a/74).*[164]

164 Selostettu *OKa* 1975, 86—89. Ks. myös *EOA* 1971, 39: Eduskunnan oikeusasiamies on huomauttanut sopimattoman ja tilanteeseen nähden liian ankaran voimakeinon käyttämisestä, kun kiinniotettua poliisiautoon vietäessä oli takaapäin kierretty käsivarsi kiinniotetun kaulan ympäri ja siitä puristaen työnnetty hänet autoon.

b. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikea vamma.* Konstaapeli oli juopuneen henkilön poliisiautoon toimittamisen epäonnistuttua suihkuttanut kyynelkaasua parin sekunnin ajan kohti pidätetyn kasvoja, mistä seurauksena oli ollut pidätetyn toisen silmän vahingoittuminen. Ottaen huomioon kyynelkaasun käytöstä poliisille annetut ohjeet ei katsottu käytetyn sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatuun ja vaarallisuuteen nähden sekä tilanne muutoinkin huomioon ottaen ei voitaisi pitää puolustettavina *(KKO 13. 1. 1978 N:o 2604/77).*[165] Niin ikään syyte hylättiin liiallisten voimakeinojen käytöstä, kun virkatoimen suorittamista nyrkeillä huitomalla ja potkimalla vastustanutta oli lyöty kumipatukalla käsille ja patukka oli vastarinnantekijän huitoessa osunut myös häntä silmään aiheuttaen sen vahingoittumisen *(KKO 17. 2. 1978 N:o 3259/77).*

Yksin teoin tehdyistä hätävarjelun liioitteluna tapahtuneesta ruumiinvamman tuottamuksesta ja varomattomuudesta tehdystä virkavirheestä tuomittiin poliisikonstaapeli, joka ottaessaan kiinni talon katolla pakoon lähtenyttä henkilöä tämän henkilöllisyyden selvittämiseksi oli ampunut varoituslaukauksia vaakasuuntaan, jolloin luoti oli osunut pakenijan selkään aiheuttaen tämän alaraajojen halvautumisen. Vaikka päätöksessä puhutaan hätävarjelun liioittelusta, ovat säännösviittaukset perustelujen mukaisesti RL 3: 8^2 ja 3: 9^2 *(ISHO 29. 10. 1976 N:o 1686/76).*[166]

c. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vaikeata vähäisempi vamma.* Poliisikonstaapelin, joka yrittäessään saada epäillyn rikoksen vuoksi kiinniotetun poliisiautoon oli lyönyt maassa maannutta kiinniotettua nyrkeillä kasvoihin aiheuttaen nenäluun murtuman, katsottiin käyttäneen ankarampia voimakeinoja kuin sanotun tarkoituksen toteuttamiseksi ja olosuhteisiin nähden voitiin pitää puolustettavana *(KKO 1973 II 6).*[167]

PolL 20^2 §:ssä tarkoitettua virkatehtävää suorittaessaan poliisimiehellä, joka oli kohdannut vastarintaa, oli ollut oikeus RL 3: 8^1:n nojalla käyttää voimakeinoja, mutta kuljettaessaan käsiraudoissa olleen S:n asunnosta poliisilaitokselle siten, että hän oli käsiraudoista kiinni pitäen vetänyt osaksi kadun pintaa pitkin alaruumis paljaana ollutta S:ää poliisiautoon ja poliisiautosta samalla tavoin vetänyt poliisilaitokselle sekä poliisilaitoksen pihalla käyttänyt pamppua vastarinnan murtamiseksi aiheuttaen vammoja, joita ei voitu pitää vähäisinä, erityisesti huomioon ottaen poliisilaitoksen pihamaalla saatavissa olleen useankin poliisimiehen avun, on katsottu käytetyn ankarampia voimakeinoja kuin voitiin pitää

---

165 Selostettu *OKa* 1978, 62—64. Alioikeus oli tuominnut yksin teoin tehdyistä virkavirheestä ja ruumiinvamman tuottamuksesta. Ks. myös *Kuusimäki* 1975, 110—112, joka selostaa tapausta VHO:n 24. 1. 1975 antaman päätöksen perusteella, joka voimakeinojen käytön osalta pysytettiin sellaisenaan KKO:ssa.

166 Selostettu *OKa* 1976, 76—77.

167 Selostettu myös *OKa* 1973, 89—90.

virkatehtävän suorittamiseksi puolustettavina *(THO 12. 1. 1976 131075-N:o 2425)*.

Niin ikään poliisikoiran komentaminen poliisilaitoksella käymään kiinni pidätettyyn ja sen salliminen liikkua pidätettyjen joukossa irrallaan ilman kuonokoppaa käsitti sellaisen voimakeinon käytön, jota vastarinnan laatu ja tilanne muutoinkin huomioon ottaen ei voitu pitää puolustettavana. Poliisikonstaapeli, jonka ohjattavana koira oli, tuomittiin tahallisesta virkarikoksesta ja osaksi sen kanssa yksin teoin tehdyistä viidestä pahoinpitelystä *(KKO 29. 11. 1978 N:o 1717)*.[168]

d. *Voimakeinojen käytöstä aiheutunut vähäinen vamma.* Tapauksessa *THO 8. 10. 1975 040975-N:o 1938* oli syytetty kiinniotetulle aiheutetuista lievistä iskuvammoista kasvoihin. Päätöksessä todettiin jääneen näyttämättä, että olisi käytetty enemmän voimaa kuin kiinniottamisen toimittamiseksi ja karkaamisen estämiseksi voitiin pitää puolustettavana. Samoin tapauksessa *KKO 6. 9. 1977 N:o 1623* katsottiin jääneen näyttämättä, että poliisimies olisi tahallaan aiheuttanut pidätettyjen säilytyshuoneeseen vietäessä vastaan haranneelle ja kamppailussa poliisimiehen kanssa maahan kaatuneelle osaksi kaatumisesta osaksi kumipatukalla lyömisestä tulleita vähäisiä vammoja tai että poliisimies olisi käyttänyt sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatu ja vastarinnan vaarallisuus huomioon ottaen ei voitu pitää puolustettavina.

e. *Voimakeinojen käytöstä ei mitään vammaa.* Poliisikonstaapelin, joka oli lyönyt nyrkillä kahden muun poliisimiehen käsistä kiinnipitäen kuljettamaa ja vastaanharaavaa henkilöä palleaan, katsottiin käyttäneen ankarampia voimakeinoja kuin karkaamisen estämiseksi ja järjestyksen ylläpitämiseksi sekä tilanne muutoinkin huomioon ottaen voitiin pitää puolustettavana *(ISHO 27. 9. 1974 N:o 839/74)*.[169]

Poliisimiehen kehottaessa humalaisiksi katsomiaan asiakkaita poistumaan baarista käskyn jätti muiden muassa noudattamatta häneen selin istunut huonokuuloinen henkilö, johon poliisimies tarttui takaapäin käsiksi nostaen hänet vaatteista pystyyn paiskaten pöytää vasten aiheuttamatta kuitenkaan vammoja. Sen jälkeen poliisimies otti pistoolin esille ja sillä viittomalla kehotti poistumaan baarista, vaikka vallinneet olosuhteet eivät vaatineet aseen paljastamista. Hänen katsottiin käyttäneen ankarampia voimakeinoja kuin mitä voitiin pitää puolustettavina *(THO 4. 1. 1978 271077-N:o 2712)*.

Tässä yhteydessä voinee vielä mainita päätöksen *KKO 1969 II 98* jossa katsottiin, että vanginvartija, joka saadakseen koppinsa siivoamisesta kieltäytyneen vangin ryhtymään siivoustyöhön oli tarttunut tätä

---

168 Selostettu *OKa* 1978, 69—74. Alioikeus oli tapauksessa hylännyt syytteet. THO katsoi käytetyn liian ankaria voimakeinoja sekä piti pahoinpitelyjä törkeinä.

169 Selostettu *EOA* 1974, 32.

makuulavitsallaan istunutta vankia rintapielistä kiinni, ei ilmeisesti ollut ylittänyt toimivaltaansa vanginvartijana. ISHO oli katsonut vanginvartijan käsiksi käynnillä ylittäneen oikeutensa virkamiehenä.[170] Päätöksessä ei nimenomaisesti viitata RL 3: 8[2]:iin.

5. *Yhteenveto*

Oikeuskäytäntö on vanhan RL 3: 8:n ja SRL 38 §:n tarkoittamissa tapauksissa näyttänyt hyväksyneen aivan äärimmäistenkin, toimenpiteen kohteen kuolemaan johtaneiden voimakeinojen käytön. Tosin aineisto on niin pieni, että pitemmälle meneviä johtopäätöksiä tuskin on syytä tehdä, vaikkakin jo nämä tapaukset tuntuvat vahvistavan vanhemmassa rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä varsin ankarien voimakeinojen sallimisesta. Esitetty vähäinen oikeuskäytäntö ei kuitenkaan ole täysin yhtenäinen.

Vanhan RL 3: 8a:n mukaisia päätöksiä tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon niitä nykyisen RL 3: 8:n nojalla annettuihin päätöksiin verrattaessa, että vanhan säännöksen mukaan oli suurempi voimakeinojen käyttöoikeus kuin nykyisen RL 3: 8:n perusteella, koska vanhan mukaan ei saanut käyttää *ilmeisesti* suurempaa väkivaltaa kuin voitiin pitää puolustettavana. RL 3: 8:ssä puhutaan vain puolustettavissa olevista voimakeinoista. Lisäksi ainakin joissakin tapauksissa näyttää olleen epäselvyyttä, olisiko sovellettava RL 3: 6:ää vai RL 3: 8a:ää vaiko molempia.

Jos käytettävissä olevasta näinkin pienestä oikeustapausmäärästä uskaltaa joitakin johtopäätöksiä tehdä, niin näyttäisi siltä, että nykyinen käytäntö olisi aavistuksen verran ankarammalta vaikuttavaa, kuten ilmeisesti pitäisikin olla lain sisällön muuttumisen seurauksena. Niissäkin kahdessa vakavan silmävamman aiheuttaneessa tapauksessa, joissa sovellettiin RL 3: 8:ää, on kysymyksessä korkeintaan mainitun seurauksen tuottamuksellinen aiheuttaminen. Muutoin käsiteltävinä olleissa oikeustapauksissa on vain vähäisen vamman aiheuttamista pidetty olosuhteisiin nähden puolustettavana.

G. Pakkotilaa (RL 3: 10) koskevaa oikeuskäytäntöä

Pakkotilassa käytettävien voimakeinojen määrän arviointiin ei julkaistu hyvin vähäinen oikeuskäytäntö anna oikeastaan mitään johtoa.

170 Selostettu myös *DL* 1970 II, 46—48.

Ainoa tässä suhteessa kiinnostavampi tapaus olisi *SOO 31. 3. 1915 (JFTB 1916, 95a n:o 100)*, jonka mukaan omaisuuden suojelemiseksi tapahtunut koiran ampuminen jätettiin RL 3: 10:n nojalla rankaisematta, mutta tapausselostus ei kerro tarkemmin koiran tai pelastettavan omaisuuden arvosta. Muissa tapauksissa on kysymys sotatilaan liittyvistä erityistilanteista, joissa vihollisen sotajoukkoihin astumisen on katsottu tapahtuneen pakkotilassa.[171]

H. Johtopäätöksiä käytettävien voimakeinojen määrästä

1. RL 3: 6 ja 7

a. *Absoluuttinen vai relatiivinen hätävarjeluoikeus.* Jos tarkastellaan käytettäviä voimakeinoja hätävarjelutilanteessa pelkästään RL 3: 6:n, 7:n ja 9^1:n säännösten sanamuotojen perusteella, näyttää niiden arviointi perustuvan kahteen keskeiseen seikkaan: kysymyksessä tulee olla hyökkäyksen torjuminen, kotirauhan suojaaminen tai omansa takaisin ottaminen ja teko, joka on tämän toteuttamiseksi välttämätön. Ensi vaikutelma lakitekstin perusteella on se, että säännökset eivät edellytä eri intressien välistä vertailua.[172]

Niin kuin aikaisemmin on todettu, uusittiin RL 3: 9 vuonna 1967. Tämä liittyi RL 3: 8:n muuttamiseen ja RL 3: 8a:n kumoamiseen. Vanhan RL 3: 8:n voimakeinojen käyttöoikeutta silloisessa laajuudessaan ei pidetty nyky-yhteiskunnan käsityksiä vastaavana. Säännöksen mainitsemissa vapaudenriistoon liittyvissä tilanteissa oli sallittua käyttää sen verran väkivaltaa kuin kysymyksessä olevan toimenpiteen suorittamiseksi oli tarpeen. Tämän oli katsottu merkitsevän sitä, että mainittu toimenpide oli sen tärkeydestä riippumatta aina läpivietävissä eli äärimmäisessä tapauksessa, kuten oikeuskäytäntökin osoittaa, oli oikeudenmukaista jopa riistää kohteen henki, jos vähäisemmät keinot eivät riittäneet.[173]

Uusittu RL 3: 8 ja siihen liittyvä liiallisten voimakeinojen käyttöä koskeva uusi RL 3: 9^2 haluttiin rakentaa nykyisiä käsityksiä paremmin vastaavan suhteellisuusperiaatteen pohjalle. Sen sijaan RL 3: 6 ja 7:ään

171 Ks. *KKO 1921 II p 49, KKO 1946 II 86* ja *KKO 1946 II 166.*

172 Näin *KM* 1976: 72, 104.

173 Vrt. edelleen voimassa oleva SRL 38 §. Ks. *KM* 1972: A 18, 40—41, jossa ehdotetaan suhteellisuusperiaatteen omaksumista sotilasolosuhteita koskevissa julkisoikeudellisen hätävarjelun tapauksissa.

ei tässä yhteydessä puututtu. Kuitenkin näihin säännöksiin liittyvä hätävarjelun liioittelua koskeva säännös uusittiin. Aikaisemmassa RL 3: 9:ssä viitattiin RL 3: 6, 7, 8 ja 8a:ssä mainittuihin tapauksiin, joissa oli tehty enemmän väkivaltaa kuin minkä hätä vaati. Tämä toisaalta RL 3: 6 ja 7:n ja toisaalta RL 3: 8:n voimakeinojen käyttöoikeuden ylitystapausten sijoittaminen eri momentteihin on nähtävissä lainsäätäjän haluna erottaa toisistaan eri luonteiset tapaukset. *Hallituksen esityksessä* todetaan, että RL 3: 8:ssä tarkoitettujen voimakeinojen erityislaadun vuoksi on niiden käytön ylittämisestä syytä ottaa oma säännöksensä.[174]

Hallituksen esityksen perustelut ovat kuitenkin hieman moniselitteiset. RL 3: 8:ssä tarkoitettujen voimakeinojen erityislaatu voi tarkoittaa muusta poiketen suhteellisuusperiaatteen varaan rakentuvaa oikeutta, mutta se saattaa tarkoittaa pelkästään sitä, että kysymyksessä on rajoitetun henkilöpiirin tietyissä erityistilanteissa tapahtuva voimakeinojen käyttö. Olisin taipuvainen näkemään tilanteen lähinnä ensiksi mainitun vaihtoehdon mukaan siten, että rikoslain alkuperäiset voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset ovat rakentuneet samalle periaatteelle, minkä vuoksi saattoi olla yhteinen liioittelutapauksia koskeva RL 3: 9. Vuoden 1932 uusi RL 3: 8a rikkoi tämän yhtenäisyyden, mutta silloin tyydyttiin ainoastaan RL 3: 9:n täydentämiseen pykäläviittauksella 8a §:ään. Tämä voinee johtua siitäkin, että vanhan RL 3: 9:n sanamuodosta ei katsottu olleen tehtävissä mitään pitemmälle meneviä johtopäätöksiä voimakeinojen käytössä noudatettavista periaatteista. Puhuttaessa vanhassa RL 3: 9:ssä hädästä, sillä tarkoitettaneen vain kuvata jollakin yhteisellä ilmaisulla voimakeinojen käyttötilanteita. Siitä ei saa tukea intressivertailuperiaatteelle, tosin ei myöskään absoluuttiselle hätävarjeluoikeudelle. Lainsäätäjä ollessaan tyytymätön nykyisiä käsityksiä vastaamattomaan rikoslain alkuperäiseen 3: 8:ään ja joutuessaan uusimaan RL 3: 9:n saattoi samalla hätävarjelun liioittelua koskevan säännöksen (RL 3: 9[1]) entistä selvemmin sopusointuun varsinaista hätävarjelua koskevien lainkohtien kanssa.

Vaikka hätävarjelusäännösten sanamuodon perusteella lähtökohtana voidaan pitää sitä, ettei lainkäyttäjällä ole ehdotonta velvollisuutta suorittaa vertailua hyökkäyksen aiheuttaman vaaran ja sen torjumisessa syntyvän vahingon välillä, ei tämä voi merkitä sitä, että hyökkäyksen laatu ja voimakkuus olisivat merkitystä vailla voimakeinojen käyttöä ar-

174 *HE* 67/1966, 4.

vioitaessa. Päinvastoin voinee sanoa, että monessa tapauksessa torjumisen välttämättömyyttä pohdittaessa ratkaisevaksi muodostuu hyökkäyksen ankaruuden arvioiminen. Kuitenkin hätävarjelusäännös, joka on laadittu absoluuttisen hätävarjeluoikeuden mukaan, tuottaa käytännössä ongelmia. Sen täysimittainen soveltaminen johtaa hätävarjelutilanteen kokonaisarvioinnin syrjäyttämiseen. Edellä esitetty oikeusvertaileva katsaus, kotimainen oikeustiede ja oikeuskäytäntö osoittavat selvästi, ettei yleensä pidetä hyväksyttävänä toteuttaa rajatonta absoluuttista hätävarjeluoikeutta. Lain vaietessa vaikeudeksi muodostuu oikeuden hyväksyttävä rajaaminen. Mitään selvää ja yhtenäistä linjaa ei ole osoitettavissa. Kaikki tutkijat eivät hyväksy edes sitä, että Suomen hätävarjelusäännöstö rakentuisi absoluuttiselle hätävarjeluoikeudelle. Myöskään oikeuskäytäntö ei ole niin yhtenäinen, että se antaisi riittävän yksiselitteisen tuen säännösten tulkinnalle.

b. *Välttämätöntä henkilöön kohdistuneen hyökkäyksen torjumiseksi.* Pyrittäessä esittämään hätävarjelutilanteessa käytettävien voimakeinojen rajat lain edellyttämän välttämättömyyden arviointi muodostaa lähtökohdan. Välttämättömyyden sisältö ei ole helposti määriteltävissä yleispätevin säännöin, koska se riippuu paitsi tilanteesta myöskin siitä, kuka sen arvion tekee. Tarkastelun tulisi kuitenkin tapahtua objektiivisesti tekohetkellä tiedossa olevien seikkojen perusteella.

Kun kysymys on välittömästi henkilöön kohdistuvista voimakeinoista joudutaan välttämättä kiinnittämään huomiota hyökkääjälle aiheutettuun seuraukseen. Nämä voidaan porrastaa noudattamalla jo edellä oikeustapausten tarkastelun yhteydessä käytettyä RL 21 luvun säännöksistä saatavaa ryhmittelyä: kuolema, vaikea vamma, vaikeata vähäisempi vamma, vähäinen vamma tai ei mitään vammaa. Merkitystä arvioinnissa on myös sillä, olisiko oikeudenvastaisen teon kysymyksessä ollessa se luettavissa tekijälleen syyksi tahallisena vaiko vain tuottamuksellisena. Hätävarjelutilanteessa voi, kuten missä tahansa muussa tapauksessa, rankaisemattomuus perustua myös siihen, että seuraus on aiheutunut pikemminkin tapaturmasta kuin tuottamuksesta (RL 3: 5[1]). Tällöinkin tilannetta on tarkasteltava kokonaisuudessaan, vaikka itse lopullinen seuraus olisikin tapaturma. On arvioitava, onko sitä edeltänyt voimakeinojen käyttö kaiken kaikkiaan ollut välttämätöntä.

Erittäin harvoin lienee perusteltua katsoa, että hätävarjelutilanteessa olisi välttämätöntä tahallaan surmata hyökkääjä. Oli kysymyksessä

mikä tahansa hätävarjelulla suojeltava oikeushyvä, tilanne on vain poikkeuksellisesti sellainen, että käytettävissä ei olisi jotakin lievempään seuraukseen johtavaa mahdollisuutta torjua oikeudeton hyökkäys. Lähinnä tällainen poikkeuksellinen tilanne voisi olla, kun käsillä on surmaamisyritys, jossa vaihtoehtoina näyttäisi olevan vain hyökkääjän tai hyökkäyksen kohteen kuolema. Kun nykyaikainen suomalainen yhteiskunta ei hyväksy kuolemanrangaistuksen käyttöä,[175] voinee tällä perustella yleisemminkin kielteistä suhtautumista sellaisiin menettelytapoihin, jotka tietyissä sinänsä yhteiskunnan hyväksymissä toiminnoissa johtavat tosiasiallisesti samaan lopputulokseen kuin kuolemanrangaistus.

Sellaistenkin voimakeinojen käyttöön, jotka ovat siinä määrin vaarallisia, että niiden huolimattomasta tai varomattomasta käyttämisestä voi aiheutua kuolema, joka oikeudenvastaisissa teoissa on luettavissa tekijälleen syyksi tuottamuksellisena rikoksena, on suhtauduttava erittäin suurella varovaisuudella. Näissä on usein kysymyksessä tahallinen hengenvaarallisen tai muun vaikean vamman aiheuttaminen. Näin vakavien seurausten aiheuttaminen ei yleensä liene hätävarjelutilanteessa välttämätöntä. Poikkeuksen muodostanee nytkin vain hengenvaarallisten hyökkäysten torjuminen. Usein tällöinkin riittänevät lievemmät keinot. Muiden oikeushyvien kuin hengen ja hyvin rajoitetusti ruumiillisen koskemattomuuden puolustamiseksi tuskin on välttämätöntä käyttää lainkaan näin ankaria keinoja.

Useimmissa hätävarjelutilanteissa, joissa hyökkääjä on aseistamaton, ei liene välttämätöntä käyttää hyökkäyksen torjumisessa sen ankarampia voimakeinoja kuin sellaisia, joissa on kysymyksessä vähäisen vamman tai ei minkäänlaisen vamman aiheuttaminen. Vaikeata vähäisemmän vamman aiheuttaneet tapaukset, jotka voivat tulla myös tuottamuksellisina rikoksina RL 21: 10:n nojalla rangaistaviksi, mikäli tekoja ei pidetä oikeudenmukaisina, ovat selviä rajatapauksia, joissa tulee panna painoa käytettyihin hyökkäysvälineisiin ja hyökkäystapaan yleensäkin.

Vapaudenriiston toteuttava hyökkäys sisältää yleensä samalla hyökkäyksen henkeä tai ruumiillista koskemattomuutta vastaan, jolloin tilanne ei olennaisesti poikkea edellä mainituista. Sen sijaan itse vapaudenriisto voi kestää pitkiäkin aikoja. Sen yhteydessä voi olla jatkuva hengen menetyksen tai vammautumisen uhka, mutta kysymyksessä voi olla

175 Laki kuolemanrangaistuksen poistamisesta rangaistusjärjestelmästä 5. 5. 1972/343.

vain pelkkä vapaudenrajoitus ilman uhkaa muille oikeushyville. Ensiksi mainitunlaiset tapaukset tekevät usein esimerkiksi terrorismin yhteydessä perustelluksi äärimmäistenkin voimakeinojen käytön. Jälkimmäisen kaltaisissa tilanteissa tuskin hyväksytään vapaudenriiston lopettamiseksi erittäin voimakkaita toimenpiteitä, siitäkään huolimatta että ne saattaisivat olla välttämättömiä kohteen vapauttamiseksi. Nämä tilanteet lienevät ongelmallisia, koska tapaukset saattavat merkitykseltään vaihdella sinänsä hyvinkin vakavista aina lähinnä pieneen kiusantekoon verrattaviin. Lisäksi kysymyksessä saattaa olla joskus virkamiehen toimittama vapaudenriisto, joka on perusteiltaan lainvastainen. Näissä tapauksissa törmäämme absoluuttisen hätävarjeluoikeuden tinkimättömän noudattamisen kanssa ristiriitoihin. Eräissä tapauksissa saattaa kuitenkin sanoa, että tällaisen vapauteen kohdistuvan laittoman toimenpiteen torjumiseksi ei olisi lainkaan välttämätöntä turvautua voimakeinoihin, vaan tilanne olisi selvitettävissä kaikessa rauhassa muulla tavoin. Tämä ei ole sopusoinnussa oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä-periaatteen kanssa, mutta on todennäköisesti paremmin yleisen oikeustajunnan hyväksymä kuin suora väkivaltaan turvautuminen.

c. *Välttämätöntä omaisuuteen kohdistuneen hyökkäyksen torjumiseksi tai omansa takaisin ottamiseksi.* Absoluuttisen hätävarjeluoikeuden perustalle rakentuva voimakeinojen käyttöoikeus omaisuutta suojeltaessa ei monestikaan vastaa nyky-yhteiskunnassa vallitsevia näkemyksiä, vaan on jouduttu etsimään sinänsä hyväksyttäviä ja järkeviä rajoituksia voimakeinojen käytölle. Huomattavasti parempi ratkaisu olisi kuitenkin uudistaa lainsäädäntöä. Kun rikosoikeuden alalla korostetaan lakisidonnaisuutta ja pidetään legaliteettiperiaatetta yhtenä sen keskeisistä kulmakivistä, olisi toivottavaa, että myös oikeudenvastaisuuden poistavat perusteet olisivat riittävän selkeästi ja yhteiskunnassa vallitsevien käsitysten mukaan säännellyt. Tosiasia on kuitenkin, että eivät edes kaikki oikeuskäytännön hyväksymät oikeuttamisperusteet ole saaneet ilmaustaan kirjoitetussa laissa. Tosin kysymys ei ole henkilön rankaisemisesta ilman lain tukea vaan hänen jättämisestään rankaisematta vääryystunnusmerkistön täyttävästä teosta.

Erityisen ongelmalliselta omaisuutta suojeltaessa vaikuttaa ainakin äärimmäisten voimakeinojen käytön oikeutus silloin, kun omaisuus ei todella ole muulla tavoin pelastettavissa, samoin kuin oikeus yleensä käyttää voimakeinoja vähäarvoisen omaisuuden puolustamiseksi. Erityisesti

ensiksi mainittu, mutta jossakin määrin myös viimeksi mainittu liittyvät kysymykseen asevoiman käyttämisestä omaisuutta puolustettaessa. Tilannearviota voi vaikeuttaa myös se, että hyökkäys kohdistuu omaisuuden ohella johonkin henkilöön. Tällöin voimakeinojen käytön edellytykset tulisi arvioida yleensä ensisijaisesti hengen tai ruumiillisen koskemattomuuden suojan kannalta.

Jos hyökkäys kohdistuu pelkästään omaisuuteen lähtökohtana tulisi pitää tilanteesta suoriutumista hyvin lievin voimakeinoin, kuten käsin estämisin tai hyökkääjään kiinnitarttumisin tai omaisuuden poistempaisemisin. Näin meneteltäessä ei korostu myöskään suojeltavan omaisuuden arvon merkitys. Jos kuitenkaan välimatkasta tai puolustajan omista ominaisuuksista (ikä, sairaus jne.) johtuen ei ole mahdollista ryhtyä fyysiseen kontaktiin hyökkääjän kanssa, tulee esiin kysymys muista keinoista. Kun yleensä ei voida pitää oikeutettuna käyttää äärimmäisen ankaria voimakeinoja hengen ja ruumiillisen koskemattomuuden suojelemiseksi, eivät sellaiset voine tulla kysymykseen omaisuuttakaan puolustettaessa, vaikka ne yksittäisissä tapauksissa näyttäisivätkin »välttämättömiltä». Yleensä keino tulisi valita siten, ettei se aiheuta mitään vammaa tai korkeintaan vähäisiä vammoja hyökkääjälle. Tämä ei merkitse aseen käytön kieltämistä, mutta asettaa sen tosiasialliselle käytölle huomattavia rajoituksia.

Omaisuutta takaisin otettaessa on hätävarjeluoikeus vain vastarintaa kohdattaessa. Ampuma-aseen käyttäminen omaisuuteen kohdistuneen hyökkäyksen päätyttyä, joka yleensä on tapahtunut kyseessä olevan rikostunnusmerkistön täyttyessä, ja rikoksentekijän paetessa ei ole sallittua. Hyväksyttävinä keinoina lienee pidettävä vain rikoksentekijään kiinnitarttumista, jotta omaisuus voitaisiin saada takaisin tai mikäli mahdollista tarttumista omaisuuteen ja voimakeinojen kohdistamista pelkästään sen välityksellä siitä kiinnipitävään. Mikäli kohdataan vastarintaa, voimakeinot tulee sopeuttaa sen mukaisiksi. Vastarinta voi merkitä myös hyökkäystä henkeä tai ruumiillista koskemattomuutta vastaan.

d. *Välttämätöntä kotirauhan suojaamiseksi.* Tunkeutuminen taloon, huoneeseen, kartanoon tai alukseen merkitsee usein uhkaa myös muille oikeushyville kuten omaisuudelle tai sisällä olijoiden hengelle tai terveydelle. Jos näin on asianlaita, silloin soveltuvat edellä esitetyt näkökohdat. Muussa tapauksessa riittänevät melko vähäiset voimakeinot, kuten tunkeutujan pois työntäminen tai tarvittaessa poistaluttaminen tai

kantaminen. Sen sijaan lyöntien kohdistamista tunkeutujaan tuskin voinee pitää oikeutettuna, ellei tämä itse osoita väkivaltaisuutta.

e. *Pakoon tai viranomaiseen turvautuminen.* Tässä yhteydessä voinee tyytyä melko suppeisiin kannanottoihin kirjallisuudessa paljon huolta aiheuttaneista pakenemismahdollisuuden tai viranomaisen apuun turvautumisen ensisijaisuudesta ennen voimakeinojen käyttöä hätävarjelutilanteessa. Niin kuin yleensä on tunnustettu, voimakeinojen käytön edellytyksenä ei voine pitää kumpaakaan näistä, mutta arvioitaessa käytettävien voimakeinojen välttämättömyyttä on kummallakin tapauksella tietty merkityksensä. Oikeushyviä suojeltaessa ei aina ole välttämätöntä ryhtyä voimakeinojen käyttöön. Hätiköity voimakeinoihin turvautuminen voi aiheuttaa enemmän vahinkoa omille ja toisen oikeushyville kuin järkevä syrjäänvetäytyminen. Oikeudenvastaisen hyökkäyksen voimakeinoin torjuminen ei ole niin merkityksellinen asia yhteiskunnan kannalta, että sen tulisi tapahtua aina tilanteesta riippumatta, vaan joskus konfliktin välttäminen on hyväksyttävin ratkaisu. Tällä ei tarkoiteta todellista pakoon juoksemista hyökkääjän takaa-ajamana, vaan mikäli mahdollista hyökkäyksen välttämistä paikalta poistumalla tai väistämällä tai kotirauhaa suojeltaessa oven sulkemalla.

Hieman samalta perustalta lähtisin myös viranomaisten apuun turvautumisen osalta. Jos esimerkiksi poliisin apu on huutamalla välittömästi saatavissa, on tämä otettava huomioon käytettävien voimakeinojen ankaruuden välttämättömyyttä arvioitaessa. Sen sijaan en pitäisi avun pyyntöä minään edellytyksenä voimakeinojen käytölle. En myöskään olisi säädettävän lain kannalta valmis yhtymään *rikosoikeuskomitean* näkemykseen, että hätävarjeluoikeus olisi vain, jos ei ole mahdollista turvautua virkakoneiston apuun.[176] Tätä on pidettävä liian rajoittavana kriteerinä. Jos hätävarjelunkin osalta omaksutaan uudessa lainsäädännössä suhteellisuusperiaate ja voimakeinojen käytön edellytysten arviointi perustetaan entistä laajempaan kokonaisharkintaan, olisi luonnollista, että käytettäviä keinoja ja niiden oikeudenmukaisuutta arvioitaessa olisi otettava huomioon myös se, onko haluttomuus viranomaisen avun käyttämisessä johtanut selvästi ankarampien voimakeinojen käyttämiseen kuin tilanne huomioon ottaen voidaan pitää välttämättömänä/puolustettavana.

176 *KM* 1976: 72, 104. Tähän rikosoikeuskomitean kantaan ovat suhtautuneet lausunnoissaan kielteisesti Koskinen, Suomen kaupunginviskaaliyhdistys ja Suomen lakimiesliitto (*Laaksonen ym.* 1978, 132, 149 ja 150—151).

f. *Suojelutarkoituksesta.* RL 3: 6:ssä lausutaan nimenomaan, että hätävarjelu tapahtuu »suojellaksensa itseään tahi toista taikka omaansa tai toisen omaisuutta». Myös oikeuskäytännössä on hätävarjelua koskevia päätöksiä varsin johdonmukaisesti perusteltu »suojellakseen» sanalla. Tämä mielestäni osoittaa, että voimakeinojen käyttöä arvioitaessa ei ole tyydyttävä pelkästään ulkoisessa maailmassa havaittavien seikkojen arviointiin, vaan on kiinnitettävä huomiota myös siihen, mikä tarkoitus voimakeinojen käyttäjällä oli. Tämä merkitsee sitä, että voimakeinojen käyttö täytyy mieltää hätävarjelutilanteessa tapahtuvaksi oikeushyvien suojelemiseksi oikeudettomalta hyökkäykseltä. Vaikka tilanne jälkeen päin tarkasteltuna voidaan havaita sellaiseksi, että se olisi oikeuttanut voimakeinoihin turvautumiseen, ei tekoa voida pitää oikeudenmukaisena, jos tekijällä oli muut tarkoitusperät kuin hätävarjeluoikeuden käyttäminen edellyttää. Sen sijaan suojelutarkoituksen ohella voi olla muitakin motiiveja voimakeinojen käytölle kuten kosto tai viha. Nämä muut vaikuttimet eivät sulje pois hätävarjeluoikeutta. Mikäli voimakeinojen käyttö kaikesta huolimatta pysyy välttämättömyyden asettamissa rajoissa, on sitä pidettävä oikeudenmukaisena.[177]

Tappelutilanteissa tulee soveltaa normaaleja hätävarjelusäännöksiä. Tosin käytännössä voi esiintyä vaikeuksia sen selvittämisessä, kuka on hyökkääjä ja kuka vain puolustaa itseään tai toista. Uudistettaessa RL 21 lukua 1960-luvulla esitettiin tappelua koskevaan säännökseen nimenomainen maininta siitä, että tappelusta ei rangaista sitä, joka »yksinomaan puolustautuu hyökkäystä vastaan tai pelkästään erottaa tappelevia toisistaan».[178] KKO piti lausunnossaan tätä ilman nimenomaista säännöstäkin selvänä ja säännöstä siten tarpeettomana. KKO:n mielestä tällainen maininta laissa saattaisi vain antaa aiheen kaikille tappeluun osallistuneille väittää, että he olivat toimineet vain itseään suojellakseen tai tappelevia erottaakseen.[179] KKO:n lausunnon mukaisesti säännöstä ei tullut lopulliseen lakitekstiin.

Niin RL 21: 8:n kuin arkikielen mukaan ymmärrettävissä tappelutilanteissa lieneekin usein epäselvää, onko tarkoituksena lainkaan itsensä tai

---

177 *Alanen* 1925, 101—102, 1945, 728 ja 1948, 638 sekä *Honkasalo* 1965, 157. Ks. myös *Baldus* 1970, 50—51, *Baumann* 1975, 312, *Blei* 1977, 131, *Jescheck* 1978, 275 ja *Schönke ym.* 1978, 481.

178 *HE* 68/1966, 7—8 ja 17 (ehdotuksen RL 21: 11§). Ks. tästä myös *Helminen* 1969, 318.

179 *Lakivaliokunta* 11/1969 (HE 68/1966), 15 (liitteenä oleva KKO:n lausunto).

toisen suojelu, vaan pikemminkin vain toisen pahoinpitely.[180] Hyökkäystilannetta hyväksikäyttämällä puolustustarkoituksessa tapahtuva toisen pahoinpitely ei periaatteessa estä hätävarjelusäännöstön soveltamista, vaikka todennäköisesti johtaakin hätävarjelun liioitteluun. Motiivina lienee tällaisissa tapauksissa usein enemmänkin kostonhalu kuin itsensä puolustaminen. Suojelutarkoituksen puuttuminen on usein hyvin ilmeistä.

Hätävarjelu ei ole sallittua oikeudenmukaisena pysyvää hätävarjelua vastaan. Sen sijaan periaatteessa ei ole estettä sille, että hätävarjelua käytetään sellaista puolustautujaa vastaan, joka turvautuu liiallisiin voimakeinoihin tai jos hyökkäyksen kohteella ei ole vastatoimenpiteissään suojelutarkoitusta. Käytännössä tällainen tilanteiden erottelu ei yleensä ole mahdollista eikä usein todennäköisesti aiheellistakaan. Hyökkääjän alkuperäinen motiivi tuskin muuttuu itsensä puolustamistarkoitukseksi sillä, että hyökkäyksen kohde käy vastahyökkäykseen. Lisäksi on tilanteita, joissa hyökkääjän ja puolustautujan erottelu on mahdotonta. Molemmilla osapuolilla on vain toisiinsa kohdistunut pahoinpitelyaikomus.[181]

Oikeuskäytännössä on eräissä pahoinpitelytapauksissa pidetty syytetylle vain (erittäin) lieventävänä asianhaarana sitä, että toinen osapuoli oli aloittanut tai menettelyllään aikaansaanut tappelun.[182] Joissakin ratkaisuissa tapahtumien kuvaus on sellainen, että se näyttäisi viittaavan hätävarjelutilanteeseen. Joskus päätöksessä nimenomaan hylätään väite hätävarjelutilanteen olemassa olosta, joskus ei ole mitään mainintaa hätävarjelusta. Toisen osapuolen tilanteessa osoittama väkivaltaisuus on huomioitu vain syytetylle erittäin lieventävänä asianhaarana. Näin esimerkiksi *KKO 1919 II p 979:* I ampui kivääriIlä L:ää, joka kuoli saamiinsa vammoihin. L oli sanotussa tilaisuudessa ja jo aikaisemminkin samana iltana seipäällä uhaten ahdistanut I:tä, mitä seikkaa pidettiin erittäin lieventävänä asianhaarana. *KKO 1920 II p 779:* T oli tappelussa ampunut M:ää, joka kuoli. T:lle katsottiin erittäin lieventäväksi asianhaaraksi se, että M oli ennen ampumista teräaseella haavoittanut ja edelleen ahdistanut T:n veljenpoikaa sekä muutenkin esiintynyt väkivaltaisesti. *KKO 1924 II p 728:* N oli sen jälkeen, kun P oli puukko kädessä ahdistellut N:ää ja hänen isäänsä sekä siten vihastuttanut N:n, tahallansa lyönyt P:hen

180 *Alanen* 1941, 770, 1943, 145, 1945, 728 ja 1948, 638.

181 Ks. esim. *KKO 1950 II 84* ja *KKO 1975 II 83.*

182 Ks. *KKO 1920 II p 666* ja *KKO 1924 II p 1003.*

puukolla useita haavoja, joiden aiheuttamaan verenvuotoon P oli kuollut. N tuomittiin rangaistukseen silloisen RL 21: 4²:n nojalla. *KKO 1925 II p 1204:* R ampui K:ta vatsaan. K kuoli. Asianhaarat katsottiin erittäin lieventäviksi, kun K oli puheena olevassa tilaisuudessa esiintynyt kovin uhkaavasti ja väkivaltaisesti. Yksi KKO:n jäsenistä olisi soveltanut RL 3: 9:ää. *KKO 1953 II 130:* Lieventävänä asianhaarana otettiin huomioon, että A oli aluksi syyttä yrittänyt lyödä H:ta pöytälampun jalustalla, minkä jälkeen H ja L löivät useita kertoja nyrkillä A:ta, joka sai kylkiluun murtuman sekä vammoja päähän, joiden johdosta hän menetti kuulonsa.[183]

Päätöksistä ei saa tarkempaa selvyyttä siitä, miksi hätävarjelun liioittelua koskevia säännöksiä ei ole sovellettu. Joissakin tapauksissa voi selityksenä olla hätävarjelutilanteen puuttuminen hyökkäyksen päättymisen johdosta. Todennäköisempää lienee kuitenkin, että kyseisissä tapauksissa tekoja ei ole katsottu tehdyksi itsensä tai toisen suojelemiseksi.

Suojelutarkoituksessa asetetut erilaiset varokeinot, jotka toimivat hyökkäyksen tapahtumahetkellä, on yleensä katsottu sallituksi hätävarjeluksi, mikäli niiden aikaansaamat seuraukset ovat pysyneet lain tarkoittamien voimakeinojen rajoissa.[184] On kuitenkin yhdyttävä *Alasen*[185] kielteiseen kantaan tällaisten keinojen käyttämisen kuulumisesta hätävarjelun piiriin. Ne on asennettu jotakin satunnaisessa tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuvaa hyökkäystä varten. Ne eivät käyttöhetkellä myöskään ole asettajansa kontrollissa, joten ei ole tietoa siitä, onko todella kysymyksessä hyökkäys vai kohdistuvatko voimakeinot johonkin sivulliseen ja oliko voimakeinojen käyttö yleensäkään siinä tilanteessa välttämätöntä. Kaikkia automaattisesti toimivia laitteita, jotka varoittamatta määrätyssä tilanteessa voivat aiheuttaa sen toimintapiiriin saapuneen henkilön vammautumisen on pidettävä arveluttavina keinoina, joiden ei pitäisi kuulua hätävarjelusäännöstön soveltamisalaan. Tätä tukee päätös *KKO 1925 II p 488:* L:n ei katsottu toimineen hätävarjelussa, kun hän oli omistamansa talon puutarhaan tuvan ikkunan alle asettanut 220 voltin vahvuisella virralla varustetun sähkölangan, jolla L oli tahtonut

---

183 Vastaavanlaisia päätöksiä myös *KKO 1921 II p 1131, KKO 1927 II 308, KKO 1936 II 410, KKO 1948 II 466* (tässä nimenomaan hylättiin väite hätävarjelusta) ja *KKO 1949 II 9* (selostettu edellä jaksossa 9 §.E.1). Ks. myös *KKO 1937 II 236* ja *KKO 1938 II 669*, joissa tappelutilanteessa mukana olleen väite toimimisesta hätävarjelussa hylättiin.

184 *Forsman* 1930, 142—143 ja *Honkasalo* 1965, 150—151.

185 *Alanen* 1925, 136—138.

pelottaa talon palvelijoita ja näiden seuralaisia yön aikana tunkeutumasta ikkunasta sisään seurauksin, että S oli oleskellessaan seuraavana yönä asiattomasti sanotussa puutarhassa ja koskettaessaan tuota sähkölankaa saanut siitä käteensä pienempiä vammoja, joiden johdosta hän oli jonkin aikaa työkyvytön. L tuomittiin ruumiinvamman tuottamuksesta. Päätöksen perustelut näyttäisivät viittaavan siihen, että L:n menettely on katsottu liian aikaiseksi toimenpiteeksi. Varolaitetta asetettaessa ei ollut vielä hätävarjelutilanne. Alioikeus oli katsonut, että kysymyksessä oli hätävarjelun liioitteluna tehty ruumiinvamman tuottaminen.

Hyökkäyksen kohteen oma menettely, joka antaa aiheen hyökkäykseen, ei periaatteessa ole esteenä hätävarjeluoikeuden käyttämiselle, ellei hänen toimintansa muodosta oikeudenvastaista hyökkäystä hätävarjelutoimin suojattavaa oikeushyvää vastaan. Toisen loukkaaminen ärsyttävin puhein tai muulla tavoin käyttäytymällä ei vaikuta kuin korkeintaan lieventävänä seikkana hyökkäykseen ryhtyneen henkilön rangaistukseen. Jos kuitenkin menettelyllä on tarkoitus aikaan saada oikeudeton hyökkäys, jota torjuttaessa provosoija voisi loukata »laillisesti» hyökkääjää, puuttuu voimakeinojen käytöstä suojelutarkoitus.[186]

2. *RL 3: 8*

a. *RL 3: 8*[1]. RL 3: 8:ssä on voimakeinoille asetettu ehdoksi, että ne ovat *puolustettavia. Sinisalon* mukaan tämä merkitsee, että keinojen tulee olla tarpeellisia ja tilanne kokonaisuudessaan huomioon ottaen kohtuullisia.[187] Säännös on rakennettu suhteellisuusperiaatteen mukaan. RL 3: 8 [1]:ssä mainitaan huomioon otettavina seikkoina *virkatehtävän laatu* ja *vastarinnan vaarallisuus* sekä näiden lisäksi myös *tilanne muutoinkin.* Vapaudenriistotilanteiden osalta on 2 momentissa lueteltu ne tehtävät, joissa voimakeinoja voidaan käyttää: *kiinniottamisen toimittaminen, karkaamisen estäminen* ja *järjestyksen ylläpitäminen.* Näissä tilanteissa käytettyjen keinojen tulee olla *olosuhteisiin nähden* puolustettavia. Säännöksen 1 momentti on 2 momenttia selvempi siinä suhteessa, että se selvästi korostaa vastakkaisten intressien välistä punnintaa. Toisaalta on pantava painoa kulloinkin suoritettavan virkatehtävän laadulle. Tässä

186 Ks. *Alanen* 1925, 131—133, *Forsman* 1930, 144, *Grotenfelt* 1910—13, 86 ja *Honkasalo* 1965, 149.

187 *Sinisalo* 1971, 141.

yhteydessä ei ole mahdollisuuksia ryhtyä selvittämään sitä moninaisten virkatehtävien kokonaisuutta, joka poliisimiehellä on. Virkatehtävien jonkinlaiseen arvojärjestykseen paneminen on hyvinkin arvostuksenvarainen asia. Hyvin suuri osa virkatehtävistä on kuitenkin sellaisia, joissa minkäänlainen voimakeinojen käyttö ei tule normaalisti lainkaan kysymykseen. Jotta voimakeinoihin ei turvauduttaisi tarpeettoman helposti, on RL 3: 8 1:ssä nimenomaan edellytetty vastarinnan kohtaamista ja sen vaarallisuusaste vaikuttaa tilanteessa käytettävien voimakeinojen määrään.

Jos vastarinnan vaarallisuus edellyttäisi äärimmäisen voimakkaisiin keinoihin turvautumista, mutta itse virkatehtävän suorittaminen ei sillä hetkellä ole tarpeellista, ei yhteiskunnan pelkän arvovallan ylläpitäminen edellytä vastustuksen väkivaltaista kukistamista, vaan on hyvin perusteltua luopua toimenpiteestä sillä hetkellä ja odottaa parempaa tilaisuutta.

Oikeuskäytännössä on joitakin esimerkkejä, joissa virkatehtävän suorittamisessa on katsottu käytetyn liiallisia voimakeinoja, kun ei ole turvauduttu paikalla olevaan tai saatavissa olevaan apuun, joka ilmeisesti olisi vähentänyt vastarintaa tekevään kohdistettavien voimakeinojen ankaruutta.[187a]

b. *RL 3:8*[2]. RL 3:8[2] on 1 momenttia täsmällisempi siinä suhteessa, että se koskee erityisiä säännöksessä mainittuja vapaudenriistoon liittyviä tilanteita, tosin nekin ovat tulkinnanvaraisia, kuten aikaisemmin on ilmennyt. Voimakeinojen käytön rajojen määrittely jää selvästi 1 momenttia epämääräisemmäksi. Nyt puhutaan vain olosuhteisiin nähden puolustettavista voimakeinoista. Merkille on myös pantava, että 1 momentissa käytetään sanaa tilanne eikä olosuhde. Lainsäätäjä näyttää RL 3: 8:n säätämisen jälkeen omaksuneen mainitun eron johdonmukaisesti käyttämällä tilanne-sanaa, kun on kysymys yleensä virkatehtävän tai siihen verrattavan toimenpiteen suorittamisesta, sen sijaan vapaudenriistoon liittyvissä tapauksissa puhutaan olosuhteista. Ehkä jälkimmäistä ilmaisua voi pitää kielellisesti hieman edellistä laajempana, mutta vaikutelmaksi jää, että kysymys on suurinpiirtein samasta asiasta, eikä tästä erosta ole tehtävissä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä.

Toisena erona on se, että 2 momentissa ei ole mitään erityistä mainintaa

---

187a Ks. esim. *KKO 25. 2. 1975 N:o 2880a/74, THO 12. 1. 1976 131075—N:o 2425, ISHO 29. 10. 1976 N:o 1686/76* ja *KKO 29. 11. 1978 N:o 1717.*

toimenpiteen kohteen henkilöllisyyden,[188] käyttäytymisen tai muun sellaisen seikan vaikutuksesta voimakeinojen käyttöön. Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 4^1 §:ssä ja joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11^2 §:ssä viitataan nimenomaan matkustajan käyttäytymiseen puolustettavien voimakeinojen määrää muutkin olosuhteet huomioon ottaen harkittaessa.

RL 3: 8^2 ei näin ollen kovinkaan selvästi osoita suhteellisuusperiaatteen mukaista voimakeinojen käyttöä. Sen sisältö jää kahden melko epämääräisen ja arvostuksenvaraisen seikan arvioinnin varaan: minkälaiset ovat olosuhteet ja mikä on puolustettavaa puheena olevan toimenpiteen suorittamiseksi. Ilmeisesti juuri olosuhteiden arvioinnissa tulee kuitenkin kiinnittää huomiota suhteellisuusperiaatteen vaatimusten mukaisesti siihen syyhyn, miksi toimenpiteeseen on ryhdyttävä, miten tärkeä sen läpivieminen on juuri siinä tilanteessa ja minkälaiset ovat ne kohtuullisina pidettävät keinot, joilla voidaan puuttua toimenpiteen kohteena olevan henkilön muutoin oikeudellisesti suojattuihin intresseihin. Merkitystä vailla ei myöskään voi 2 momentin tapauksissa olla toimenpiteen kohteena olevan henkilön vaarallisuus. Niissä tapauksissa, joissa kohdataan vastarintaa, on ilman nimenomaista mainintaakin pantava painoa tälle 1 momentissa olevalle kriteerille. Sitä paitsi mikäli kysymyksessä on 1 momentissa mainitun henkilön tehtävän suorittaminen, on jossakin määrin keinotekoista yrittää nähdä jotakin eroa voimakeinojen käyttöoikeudessa, jos kohdataan vastarintaa 1 momentissa tarkoitettua virkatehtävää tai järjestyksen ylläpitotehtävää suoritettaessa tai 2 momentissa tarkoitettua vapaudenriistoa suoritettaessa. Myös 2 momentissa on kysymys poliisimiehen virkatehtävästä tai järjestystä ylläpitämään asetetun tehtävien suorittamisesta, jos he muualla laissa olevien säännösten nojalla joutuvat suorittamaan säännöksessä tarkoitetun vapaudenriiston tuossa asemassa olevan henkilön ominaisuudessa.

Suhteellisuusperiaate sinänsä tuo tiettyä epävarmuutta käytettävien voimakeinojen määrään. Sen mittapuun löytäminen, minkä mukaan vertailu eri intressien välillä tulee tehdä, ei ole helppoa. Ratkaisevana on pidettävä ulkopuolisen järkevän ja puolueettoman henkilön, »keskimääräiskansalaisen» näkemystä tilanteesta.[189]

---

[188] Vanhassa RL 3: 8a:ssä mainittiin eräänä huomioon otettavana seikkana nimenomaan »vastustavan henkilöllisyys».

[189] *Anttila & Heinonen* 1974, 78 ja 1977, 130—131 sekä *Helminen* 1974, 23.

c. *Virallisista voimakeinojen käyttöä koskevista ohjeista.* Yleiset viralliset ohjeet voimakeinojen käytöstä eri tilanteissa ovat Suomessa varsin harvinaisia. *Poliisin oikeusturvatyöryhmä* kiinnitti vuonna 1976 jättämässään mietinnössä tähän huomiota ja katsoi, että olisi tarpeellista antaa tarkempia ohjeita lähinnä ankarampien voimakeinojen käytöstä ja toisaalta niiden käytöstä luopumisesta tilanteissa, joissa se suhteellisuusvertailun ja sivulliselle aiheutuvan vaaran vuoksi on ilmeisen tarkoituksenmukaista.[190] Toisaalta *vankeinhoitolaitoksen virka-asetyöryhmä* on mietinnössään todennut, ettei mitään yksiselitteisiä ohjeita voimakeinojen käyttämisestä voida antaa. Voimakeinojen laatu määräytyy vastarinnan mukaan, ja koska vastarinnan ilmenemismuotoja ei voida luetella, ei myöskään voida sanoa, minkälaiset voimakeinot saattavat tulla kysymykseen. Työryhmän näkemyksen mukaan tilannetta on pyrittävä parantamaan lisäämällä huomattavasti koulutusta.[191]

Vuonna 1965 kehotti sisäasiainministeriö saamaansa asiantuntijalausuntoon viitaten poliisiviranomaisia kyynelkaasusumutinta käyttäessään varomaan sen käytössä pitkäaikaista sumuttamista läheltä suoraan kasvoihin, mutta itse käytön edellytyksiin Poliisin käskylehdessä annetuissa ohjeissa ei puututtu.[192] Vuonna 1976 sisäasiainministeriö antoi piikkimaton käytöstä moottoriajoneuvon pysäyttämiseksi melko seikkaperäiset ohjeet.[193] Ampuma-aseen käytöstä ei poliisille tai vankeinhoitolaitoksen henkilökunnalle ole ainakaan toistaiseksi laadittu tarkempia ohjeita.[193a] Sotilasolosuhteita varten annetussa vuodelta 1973 olevassa yleisessä palvelusohjesäännössä on joitakin ohjeita vartiomiehen aseen käytöstä.[194] Vuonna 1975 annetussa oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yleiskirjeessä varokeinojen käyttämisestä on eräitä ohjeita kahlehtimisesta, yksinäishuoneeseen sijoittamisesta väkivaltaisuuden hillitsemiseksi sekä kaasupistoolin tai kaasusumuttimen käytöstä.[195]

---

190 *Poliisin oikeusturvatyöryhmä* 1976, 5—6. Ks. puheena olevasta ohjekysymyksestä myös *Jousimaa* 1971, 282—285.

191 *Vankeinhoitolaitoksen virka-asetyöryhmä* 1978, 14.

192 *Poliisin käskylehti* 7. 9. 1965 N:o 6/1965.

193 *Sisäasiainministeriön yleiskirje* 14. 9. 1976 N:o 4298/478/76.

193a Sisäasiainministeriö on 31. 8. 1979 asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää poliisin virka-aseistukseen liittyvät kysymykset sekä laatia aseen käyttöä koskevat ohjeet.

194 *Yleinen palvelusohjesääntö* 2. 8. 1973, IX: 111—113.

195 *Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yleiskirje* n:o 230/4/10/21. 5. 1975.

Annetut ohjeet ovat yleensä varsin niukkoja eikä niistä saa paljoakaan johtoa yksittäisiin voimakeinojen käyttötilanteisiin lukuunottamatta piikkimaton käyttämistä koskevaa ohjetta, jonka määräysten monimutkaisuus *Kuusimäen* mukaan eliminoinee maton käytön kokonaan.[196]

d. *RL 3: 8*[3]. RL 3: 8[3]:n mukaan apuna olevalla on sama voimakeinojen käyttöoikeus kuin autettavalla. Tämä merkitsee sitä, että apuna olevan täytyy kyetä arvioimaan tehtävän laatu, vastarinnan vaarallisuus ja tilanne (olosuhteet) muutoinkin huomioon ottaen, että voimakeinot ovat puolustettavia. Jotta tämä onnistuisi, auttajalla ilmeisesti täytyisi olla joitakin erityisvalmiuksia tähän tai että hän tosiasiallisesti noudattaa autettavan antamia ohjeita. Näiden saamiseen ei käytännön tilanne aina tarjoa edes riittäviä mahdollisuuksia. Kun lisäksi ei ole tarkempia yleisohjeitakaan voimakeinojen käytöstä, joihin ammatillisen koulutuksen puuttuessa voisi tukeutua, vaikuttanee tämä rajoittavasti tosiasiallisen avun antamiseen yksittäisissä tapauksissa.

e. *RL 3: 6:n (tai 3: 7:n) ja RL 3: 8:n keskinäisestä suhteesta.* Voimakeinojen käytön ongelmat eivät yksityishenkilön osalta jää pelkästään viranomaisten auttamistilanteissa RL 3: 8:n aiheuttamiin. Kun RL 3: 8:n ei katsota rajoittavan viranomaisten oikeutta varsinaisen hätävarjeluoikeuden käyttämiseen, niin ei se voi myöskään rajoittaa apuna toimivan yksityishenkilön hätävarjeluoikeutta. Tämä merkitsee sitä, että on tilanteita, jolloin saattaisi soveltua sekä RL 3: 6 (tai 3: 7) että 3: 8. Epäselvää on kuitenkin, mikä on näiden säännösten keskinäinen suhde: Onko sovellettava sekä RL 3: 6:ää (3: 7:ää) että RL 3: 8:ää vai syrjäyttääkö varsinaista hätävarjelua koskevat säännökset RL 3: 8:n soveltamisen? Voimakeinojen rajat on määritelty näissä säännöksissä toisistaan poikkeavalla tavalla. Varsinaisen hätävarjeluoikeuden rajat määrää se, mikä on välttämätöntä suojeltavien oikeushyvien puolustamiseksi. RL 3: 8:ssä puhutaan puolustettavuudesta ja edellytetään intressien vertailua. Yleensä voinee sanoa, että RL 3: 6 tarjoaa mahdollisuuden ankarampien tai yhtä ankarien voimakeinojen käyttöön kuin RL 3: 8, jossa tilanteen kokonaisuuden huomioon ottaminen rajoittaa voimakeinojen käyttöä. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että mikäli vastarinta samalla sisältää hyökkäyksen henkeä

Vankeinhoito-osastossa on valmisteltavana uudet ohjeet kaasusumuttimen käytöstä. Ks. myös *Vankeinhoitolaitoksen virka-asetyöryhmä* 1978, 9.

196 *Kuusimäki* 1977, 204.

tai ruumiillista koskemattomuutta vastaan, voimakeinojen rajat voivat määräytyä myös RL 3: 6:n nojalla.

Kun vuonna 1932 säädettiin poliisin voimakeinojen käyttöä koskeva RL 3: 8a, kiinnitettiin *hallituksen esityksen* perusteluissa huomiota siihen, että poliisiviranomaisilla ei ollut sen suurempaa ja tehokkaampaa suojaa kuin yksityishenkilöllä on hätävarjeluoikeuden nojalla. Ehdotuksessa pidettiin välttämättömänä laajentaa oikeutta julkisoikeudelliseen hätävarjeluun.[197] Tästä on pääteltävissä, että hätävarjeluoikeus säilyi ensisijaisena oikeutena. RL 3: 8a oli vain laajennus eräisiin erityistilanteisiin. Tosin RL 3: 8a:n aikainen oikeuskäytäntö ei ollut tässä suhteessa mitenkään selvä.[198]

Vuonna 1960 mietintönsä jättänyt ns. *hätävarjelukomitea* olisikin halunnut selvyyden vuoksi nimenomaisen maininnan lakiin: »Mikäli vastustus on katsottava 6 tai 7 §:ssä tarkoitetuksi oikeudettomaksi hyökkäykseksi, on poliisilla sanottujen pykälien mukainen oikeus hätävarjeluun.»[199] Tällaista viittaussäännöstä ei kuitenkaan tullut uusittuun RL 3: 8:ään. Näin säännöksiä kuitenkin tulisi tulkita ilman erityistä mainintaakin. Jos kysymyksessä on hyökkäys hätävarjelulla suojeltavia oikeushyviä vastaan, voimakeinojen käytön edellytykset määräytyvät RL 3: 6:n ja 7:n nojalla. Niiden soveltaminen syrjäyttää RL 3: 8:n soveltamisen.[200] Tilanteessa ei ole syytä ryhtyä erottelemaan virkatehtävän suorittamiseksi käytettäviä voimakeinoja ja yleisen hätävarjeluoikeuden mukaisia keinoja, vaan sitä arvioidaan RL 3: 8:n mukaan niin kauan kuin tilannetta ei ole pidettävä hätävarjelutilanteena. Käytännössä saattaa esiintyä molempien säännösten soveltamiseen oikeuttavia tilanteita, mutta ne ovat ajallisesti peräkkäisiä eikä päällekkäisiä.

Tällä RL 3: 6:n ja RL 3: 8:n erottelulla näissä tapauksissa on myös merkitystä RL 40 luvun virkarikossäännösten soveltamisen kannalta. Oikeuskäytännössä on aikaisemmin vaihtelevasti vanhan RL 3: 8:n ja 3: 8a:n liiallisten voimakeinojen käytön yhteydessä sovellettu toisaalta ideaalikonkurenssissa RL 21 luvun säännösten kanssa RL 40: 20:ää tai 21:ää taikka tyydytty vain viran toimittamista pitämään raskauttavana asianhaarana RL 40: 22:n nojalla. *Salmialan,* jonka kannalle käytäntökin

197 *HE* 27/1932, 1.
198 Ks. edellä 9 §.F.3. Ks. myös *Kuusimäki* 1973, 13.
199 *KM* 1960: 23, 4 ja 11 (ehdotuksen RL 3: 8a²).
200 Näin myös *Kuusimäki* 1973, 10.

viime vuosina näyttää asettuneen, esittämien näkökohtien perusteella vaikuttaisi puollettavalta, että RL 3: 8:n yhteydessä olisi aina kysymyksessä myös ideaalikonkurenssissa oleva virkavirhe (RL 40: 20 tai 21).[201] Sen sijaan jos virkamies käyttää voimakeinoja, jotka eivät edellytä minkäänlaista virkamiesasemaa, vaan kuka tahansa voisi turvautua niihin, niin mielestäni tällaisessa tapauksessa ei liiallisten voimakeinojen käytössä tulisi soveltaa mainittuja virkarikoksia koskevia säännöksiä, vaan kysymyksessä olisi RL 40: 22:n tarkoittama tapaus, jossa virkamies tekee yleistä lakia vastaan rikoksen, joka ei ole virkavirhe, mutta koska se on tapahtunut virassa, on se seikka raskauttava asianhaara.

Mitenkään tarkkarajaisesti ei ole osoitettavissa, milloin tilanne muuttuu RL 3: 8:n tarkoittamasta RL 3: 6:ssä säännellyksi hätävarjelutilanteeksi. Kysymyksessä voi olla myös päinvastainenkin tapaus. Jos oikeudeton hyökkäys on päättynyt, saattaa olla vielä puolustettavaa käyttää voimakeinoja muutoin vastarintaa tekevää tai pakenevaa henkilöä vastaan.

Silloin kun toimenpiteen kohde todella aloittaa selvästi havaittavan hyökkäyksen tehtävää suorittavan henkeä tai ruumiillista koskemattomuutta vastaan, on käsillä hätävarjelutilanne. Aina tämän osoittaminen ei ole helppoa. Eräissä tapauksissa kysymyksessä on enemmänkin kohteen »puolustautuminen» kuin »hyökkääminen» esimerkiksi summittaisesti huitomalla, potkimalla, kiinnitarrautumalla oviin, kaiteisiin, puihin jne. Huitomiset ja potkimiset muodostavat aivan ilmeisen vaaran toimenpiteen suorittajan ruumiilliselle koskemattomuudelle. Niitä saattaa pitää oikeudettomina hyökkäyksinä. Näitä tapauksia ei ole kuitenkaan automaattisesti katsottava hätävarjelutilanteeksi, vaan painoa on pantava sinänsä tulkinnanvaraisen »hyökkäys» sanan sisällölle. Tuskin voi-

201 *Salmiala* 1952, 358—393 ja 1962, 41—49. Käytännössä sovellettu RL 40: 20 tai 21:ää: *KKO 1973 II 6, ISHO 27. 9. 1974 N:o 839/74* (EOA 1974, 32), *THO 26. 3. 1975 130275—N:o 351, ISHO 29. 10. 1976 N:o 1686/76, THO 25. 10. 1977 080977—N:o 2047, THO 4. 1. 1978 271077—N:o 2712, VHO 2. 6. 1978 R 2031/1977* ja *KKO 29. 11. 1978 N:o 1717.* Samoin sovellettu RL 40: 20 tai 21:ää esim. tapauksissa *KKO 1946 II 231, KKO 1947 II 115* ja *KKO 1950 II 10.* Ks. päätöksistä, joissa on sovellettu RL 40: 22:ää: *KKO 1922 II p 1075, KKO 1929 II 510, KKO 1930 II 371, KKO 1931 II 391, KKO 1932 II 392, KKO 1939 II 562, KKO 1947 II 169, KKO 1948 II 78, KKO 1948 II 415, KKO 1949 II 448, KKO 1950 II 103* ja *KKO 1961 II 70* (tästä *Salmialan* kommentit 1962, 42—49). Samoin myös *VHO 11. 12. 1973 RD 1972 N:o 1029.* Tässä tapauksessa sovellettiin kuitenkin poliisimiehen liialliseen voimakeinojen käyttöön vain RL 3: 6:ää ja 3: 9:ää.

nee katsoa voimakeinojen käyttöä hyökkäyksen torjumiseksi välttämättömäksi, jos esimerkiksi henkilö vain maassa maaten huitoo ja potkii jokaista häntä lähestyvää kohti, mutta ei muutoin käytä väkivaltaa. On kyseenalaista, onko tässä edes hyökkäystä. Ruumiillisen koskemattomuuden loukkaus on vältettävissä olemalla itse menemättä hänen läheisyyteensä. Sen sijaan virkatehtävän suorittamiseksi on ilmeisesti puolustettavaa siinä tilanteessa käyttää joitakin voimakeinoja. Sen määrä riippuu suhteellisuusperiaatteen mukaisista arvioinneista.

f. *Aseen käytöstä.* Voimakeinojen käytön kannalta on vastarinnan kohtaamistapaukset jaettava kahteen ryhmään. Toiseen kuuluvat ne, joissa vastarinta samalla käsittää oikeudettoman hyökkäyksen hätävarjelulla suojeltavia oikeushyviä vastaan. Sen arviointi tapahtuu RL 3: 6:n ja 7:n nojalla. Toisen ryhmän muodostavat muut vastarinnan tapaukset, joissa voimakeinojen käyttö tulee tapahtua RL 3: 8:n nojalla tilanteen kokonaisarvioinnin perusteella. Huolimatta RL 3: 8:n tarkoittamien tilanteiden moninaisuudesta, voinee jo hätävarjelutilanteessa käytettävien voimakeinojen perusteella päätellä, että nyt sallitut voimakeinot ovat melko vähäisiä. Useimmissa tapauksissa riittänee pelkästään tarttuminen toimenpiteen kohteeseen, olipa sitten kysymyksessä poistaluttaminen, kantaminen tms. Käytettäviä keinoja lieventää vielä se, jos paikalla on useampia henkilöitä toteuttamassa tehtävää. Tärkeänkin tehtävän suorittamiseksi tapahtuvan vastarinnan murtaminen tulisi yleensä pysyä seurauksiltaan enintään vähäisen vamman aiheuttamisen rajoissa. Aseen käyttöä voidaan tuskin pitää lainkaan puolustettavana, ellei tiedossa oleva vastustuksen mahdollinen vaarallisuus tätä poikkeuksellisesti edellytä.

Vaikeammin ratkottavia ovat pakenevaan henkilöön kohdistettavat voimakeinot. Erityisesti näitä tapauksia varten olisi tarpeellista olla yksityiskohtaisemmat ohjeet, koska tällainen tehtävä ei ole useinkaan suoritettavissa pelkin käsivoimin, vaan joudutaan turvautumaan erilaisiin apuvälineisiin kuten ampuma-aseeseen tai koiraan. Tilanteessa on huomattava merkitys vapaudenriiston syyllä sekä toimenpiteen kohteen henkilöllisyydestä erityisesti hänen vaarallisuudestaan olevilla tiedoilla. Toisaalta ohjeiden laatiminen erilaisia tilanteita silmällä pitäen ei ole helppo tehtävä. On vaara, että ne yleisluonteisina jäävät lähes mitäänsanomattomiksi tai liian yksityiskohtaisina »unohtavat» jotkut puolustettavina pidettävät tapaukset ohjeiden ulkopuolelle tai muutoin liiaksi rajoittavat käytännön vaatimaa toimintavapautta.

Ensisijaisena keinona pakenemisen estämisessä on pidettävä käsivoimin tapahtuvaa kiinnitarttumista. On kuitenkin tilanteita, joissa voidaan pitää puolustettavana ankarampia keinoja aina ampuma-aseeseen turvautumista myöten. *Hallituksen esityksessä* uudeksi RL 3: 8:ksi nimenomaan tunnustetaan tämä mahdollisuus. Aseen käyttö nähdään esityksessä keinona estää kiinniottajaan kohdistettava väkivalta ennakolta. Vanhan RL 3: 8:n mukaan ei ollut oikeutta käyttää voimakeinoja rikoksenteossa tavattua pakenevaa kohtaan. Tällöin ei ollut takaa-ajettaessa aina riittäviä mahdollisuuksia valmistautua kiinniotettavan yllättävää hyökkäystä vastaan, joka sinänsä oikeutti hätävarjelusäännöstön mukaisiin voimakeinoihin, mutta pahimmassa tapauksessa näihin turvautuminen oli jo myöhäistä. Hallituksen esityksessä viitataan tarkemmin yksilöimättä myös siihen, että vanhan lain aikana törkeästäkin rikoksesta verekseltä tavattu oli päässyt tarpeellisten voimakeinojen puuttuessa pakenemaan.[202]

Aseen käyttöä voineekin äärimmäisenä keinona pitää puolustettavana silloin, kun kysymyksessä on vaarallinen, ilmeisesti aseistautunut rikoksentekijä. Hänen tekemänsä rikos tai rikokset antavat lisäapua aseenkäyttöpäätöstä tehtäessä. Ilman rikoksentekijän taholta olevaa väkivallan uhkaakin lienee joidenkin törkeimpien rikosten selvittäminen ja rikoksentekijän verekseltä kiinnisaaminen niin tärkeää, että asevoiman käyttöä voidaan pitää puolustettavana. Tosin näissä tapauksissa on merkitystä myös sillä, onko rikoksentekijän henkilöllisyys tiedossa.

Jos kysymyksessä on jo vapautensa menettäneen pakenemisyritys, tulee voimakeinojen käytössä ottaa huomioon vapaudenmenetyksen syy. Asevoiman käyttöä tuskin voidaan pitää puolustettavana pakenevaa päihtynyttä tai muuta häneen verrattavaa säilöön otettua henkilöä kohtaan. Samoin lienee asianlaita politiarikoksiin verrattavissa olevista vähäisistä teoista kiinniotettujen osalta.

Jos vapaudenriisto on toteutettavissa lievemmin keinoin kuten kaasuasetta (sumutinta) tai koulutettua koiraa hyväksi käyttämällä, on näitä käytettävä. Pakenevan kiinniottamisessa ei voi puolustettavana pitää missään tilanteessa hänen surmaamistaan. Näin ankara voimakeino ei sovellu tavoiteltavaan päämäärään, koska se tekee vapaudenriiston to-

202 *HE* 67/1966, 1 ja 3. Ks. eri tilanteissa käytettävistä voimakeinoista *Helminen* 1974, 24—27 ja erityisesti aseen käytöstä *Jousimaa* 1971, 282—285. Ks. myös *Ylösjoki* 1966, 266—275.

teuttamisen mahdottomaksi. Ampuma-asetta käytettäessä on syytä tehdä kiinniotettavalle selväksi, että siihen turvaudutaan joko huutamalla tai mikäli sivullisille ei aiheuteta vaaraa myöskin varoituslaukauksia ampumalla. Aseen suuntaaminen toista ihmistä kohtaan voi tapahtua vain viimeisenä, äärimmäisenä keinona. Tällöinkin laukaus tulisi kohdistaa siten, että se aiheuttaa mahdollisimman vähäisen vamman. Tämä asettaa huomattavia vaatimuksia käytettävälle aseistukselle. Monet aseet ovat varsin epätarkkoja, ja jos niihin turvaudutaan kovin myöhäisessä vaiheessa, saattavat seuraukset olla kohtalokkaat. Tässä ilmenee usein sovittamaton ristiriita. Etäisyyden ollessa lyhyt ei saata olla vielä tarpeellista turvautua aseeseen, vaan tulisi yrittää muita lievempiä keinoja. Kun nämä epäonnistuvat, saattaa ampuma-aseen käyttö johtaa sellaiseen voimankäyttöön, jota ei voida pitää puolustettavana.

Mitä tulee erityisesti apuna olevan yksityishenkilön voimakeinojen käyttöön, niin lähtökohtana tulisi pitää sitä, ettei ole yleensä puolustettavaa hänen turvautua asevoiman käyttämiseen pakenemis- tai vastarintatapauksissa, ellei avustettava henkilö ole tähän antanut suostumustaan, ja että se myös avustettavan itsensä käyttämänä olisi puolustettavaa. Jos taas on kysymyksessä sellainen vastarintatilanne, joka oikeuttaa hätävarjeluun, määräytyy paikalla olevan yksityishenkilön oikeus itsenäisesti RL 3: 6:n nojalla.[203]

g. *RL 3: 8*[4]. RL 3: 8[4] oikeuttaa yksityishenkilön käyttämään voimakeinoja vain kohdatessaan toista kiinniottaessaan vastarintaa. Tämä merkitsee sitä, että RVA 23[1] §:n tai PolL 20[4] §:n nojalla kiinniotettaessa ei ole varsinaisesti oikeutta voimakeinojen käyttöön. Kuitenkin kiinniottaminen yleensä edellyttää jonkinlaista kiinniotettavan ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista. Tämä on lähinnä vain pelkkä käsin tapahtuva kiinnitarttuminen. Se voi olla niin voimakas, että se estää mahdollisen samalla hetkellä tapahtuvan irtiriuhtaisemisen. Sen sijaan ei ole oikeutta toteuttaa kiinniottamista ampuma-aseella uhaten tai lyömällä kiinniotettavaa. Ilmeisesti kiellettynä on pidettävä myös koiran käyttämistä pakenevan tavoittamiseksi, koska sekin merkitsee voimakeinon käyttämistä ilman vastarinnan kohtaamista. Jos kiinniotettu ryhtyy riuh-

---

203 Tämän suuntaisesti ehdotettiin rauenneessa *HE* 231/1978, 4—5 ja 6 puolustusvoimien virka-avusta poliisille. Esityksen 6 §:n mukaan poliisi olisi voinut rajoittaa virka-apuosastoon kuuluvan oikeutta käyttää ampuma-asetta muuten kuin hätävarjeluna.

tomaan itseään irti tai muutoin vastustaa kiinniottamisen toteuttamista, on mahdollisuus käyttää voimakeinoja. RL 3: 8[4] ei tarkemmin määrittele asiaa. Se vain viittaa edellä mainittuun oikeuteen voimakeinojen käyttämiseen. Tämä voidaan ymmärtää yhtä hyvin viittaukseksi vapaudenriistoa koskevaan 2 momenttiin kuin yleensä säännöksen 1—3 momentteihin. Tällä viittauksen epämääräisyydellä ei liene kuitenkaan erityisempää merkitystä. Ratkaisevana on tässäkin tapauksessa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti arvioitava voimakeinojen puolustettavuus tilanteen kokonaisarvioinnin perusteella. Yleensä riittänee pelkästään käsivoimiin turvautuminen, mutta vastarinnan laadun perusteella voi olla puolustettavaa voimakkaampien keinojen — tuskin kuitenkaan ampumaaseen — käyttäminen. Jos vastarinta muuttuu hyökkäykseksi kiinniottajaa vastaan, on tällä normaali hätävarjeluoikeus.

PolL 20[4] §:n mukaan on myös »oikeus voimakeinoinkin poistaa päihtynyt». Säännös on hieman RL 3: 8[4]:ia vanhempi. RL 3: 8[4]:ssa tyydytään puhumaan vain kiinniotettaessa käytettävistä voimakeinoista. Paikalta poistaminen ei luonteeltaan kovinkaan paljoa eroa lyhytaikaisesta kiinniottamisesta. On mahdollista ajatella, että RL 3: 8[4] koskisi myös tätä tilannetta. Toisaalta voi olla niin, että lainsäätäjä on pitänyt sinänsä riittävänä PolL 20[4] §:n omaa viittausta voimakeinoihin. Tämä viittaus on varsin epämääräinen. Voimakeinoja ei luonnehdita millään tavoin. Eduskunta katsoi muun muassa PolL 20 §:n olevan ristiriidassa RL 3: 8 ja 16: 6:n kanssa. *Lakivaliokunta* totesi, että PolL 20 §:n tarkoittamissa tapauksissa poliisin voimakeinojen käyttöä ei rajoittaisi suhteellisuusperiaate.[204] *Sinisalo* on pitänyt tätä lausumaa ilmeisenä erehdyksenä.[205] Lakivaliokunta tai Sinisalo eivät suoranaisesti koskettele PolL 20[4] §:n yksityishenkilön voimakeinojen käyttöoikeutta. Kun poliisilakia säädettäessä tarkoitettiin kaikki poliisin vallankäyttö pysyttää kohtuuden rajoissa,[206] niin tuskin yksityishenkilölle on ollut tarkoitus myöntää mitään laajempaa voimakeinojen käyttöoikeutta.

Vaikka ei hyväksyttäisi sitä näkemystä, että RL 3: 8[4]:ia tulisi soveltaa myös häiritsijän poistamistapauksiin, niin PolL 20[4] §:n mukaan käytettävät voimakeinot tulee sopeuttaa poliisilain muiden säännösten mu-

204 *Lakivaliokunta* 12/1967 (HE 67/1966), 2.

205 *Sinisalo* 1971, 141. Ks. edellä 9 §.C.6. aliv. 92—93 kohdalla tekstissä lausuttua.

206 Näin *Sinisalo* 1971, 141.

kaan suhteellisuusperiaatteen pohjalle. Mielestäni RL 3: 8[4]:n periaatetta voidaan soveltaa myös poistamistapauksiin. Pelkkä poistaminen ei sinänsä edellytä muuta kuin poistettavalle annettua kehotusta poistua. Jos tätä ei noudateta voidaan tarttua kiinni hänen poistamisekseen ja viime kädessä kantaa hänet pois. Jos hän vastustaa poistamista muutoin kuin paikalla olemalla, tällöin voidaan käyttää lieviä voimakeinoja vastarinnan murtamiseksi. Myös tällainen poistamistilanne voi muuttua poistettavan oikeudettomien hyökkäysten johdosta hätävarjelutilanteeksi.

3. RL 3: 8:ään verrattavat säännökset

RL 3: 8:n esikuvan mukaan säädetyistä muista erityistilanteita koskevista säännöksistä — UL 3: 30, järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 4[1] §, merimieslain 74[1] §, tullilain 5 §:n 1 kohta ja joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11[2] § — ei ole paljoakaan edelliseen lisättävää. Myös nämä säännökset rakentuvat tilanteen kokonaisarvioinnin perustalle. Näissä tapauksissa edellytetään yleensä vastarinnan kohtaamista. Tullilain 5 §:n 1 kohdassa tästä ei ole nimenomaista mainintaa eikä se ole tarpeenkaan, sillä sanottu säännös täydentää saman lain 54 §:n viittaussäännöstä RL 3: 8:ään ja näissä tapauksissa voi tulla kysymykseen myös RL 3: 8[2]:n tarkoittama pakenevan kiinniottaminen. Myöskään merimieslain 74[1] §:ssä ei suoranaisesti edellytetä vastarintaa, mutta tämä on pääteltävissä siitä, että puolustettavina pidettäviä voimakeinoja arvioitaessa on otettava huomioon vastarinnan vaarallisuus. Tehtävien tärkeysaste voi edellä mainittujen säännösten mukaisissa tilanteissa vaihdella suuresti. Näyttäisi kuitenkin siltä, että lait, tullilakia ehkä lukuunottamatta, eivät yleensä koske sellaisia tapauksia, jotka tavallisesti edellyttäisivät asevoimaan turvautumista, ellei myöskin toimenpiteen kohde ole tällaisella varustautunut. Tällöin yleensä on käsillä taas tavallinen hätävarjelutilanne. Lisäksi ainakin ampuma-aseen käyttäminen näissä tapauksissa saattaa ulkopuoliset henkilöt tarpeettoman suureen vaaraan, minkä vuoksi sen käytön tulee rajoittua vain erittäin harvinaisiin poikkeustapauksiin.

Varsinaisesti tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääneessä yhtaikaa RL 3: 8:n kanssa uusitussa RL 16: 6:ssä, joka niin ikään rakentuu suhteellisuusperiaatteelle, on asevoiman käyttöä koskevia ohjeita, joita voinee so-

veltuvin kohdin noudattaa myös muiden säännösten nojalla asevoimaan turvauduttaessa. Säännös edellyttää kolme kertaa annettua kuuluvaa käskyä hajaantua uhalla, että muutoin käytetään asevoimaa. Kuitenkin jos väkijoukko ryhtyy niin äkkiä väkivaltaan, ettei hajaantumiskäskyä ehditä antaa, on säännöksessä mainituilla viranomaisilla oikeus määrätä väkijoukko asevoimin hajoitettavaksi. Asevoimaa tai muita voimakeinoja ei saa käyttää aikaisemmin eikä kauemmin kuin mitä voidaan pitää puolustettavana. Äärimmäisten voimakeinojen käyttö edellyttää tiettyä varoitusta, jotta sen kohde ei ole tietämätön häntä uhkaavasta vaarasta. Poikkeuksen tästä näyttäisi muodostavan tilanne, joka on aivan ilmeisesti jo normaali hätävarjelutilanne. Myöskin säännöksessä tähdennetään liian aikaisen tai liian pitkälle jatkuvan voimakeinojen käytön oikeudenvastaisuutta.

4. *Ilmailulain 25 §*

Ilmailulain voimakeinojen käyttösäännökset muodostavat selvän poikkeuksen viimeaikaiseen lainsäädäntöön. Ilmailulain 25 §:ssä on kaksi eri tavoin määriteltyä voimakeinojen käyttöoikeutta.[207] Aluksen päälliköllä ja häntä avustavilla on oikeus käyttää *kaikkia keinoja, jotka ovat välttämättömiä* kuuliaisuuteen pakottamiseksi tai järjestyksen palauttamiseksi tahi aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi. Tämä merkitsee sitä, että äärimmäisimmätkin voimakeinot ovat ilma-aluksessa sallittuja, jos niihin turvautuminen on välttämätöntä säännöksessä mainituissa tilanteissa. Mitään varsinaista intressien välistä vertailua ei tarvitse tehdä, jos aluksen vaarassa olo tai hätä vaatii voimakeinojen käyttöä. Ilma-aluksen olosuhteet huomioon ottaen useinkaan ei olisi intressien vertailulla merkitystä, koska aluksen vaarassa olo ja muut hätätilanteet sisältävät yleensä myös hengenvaaran aluksessa mukana oleville. Tosin hätätilanteen laadulla on tiettyä merkitystä arvioitaessa, mitkä keinot ovat välttämättömiä.

Hätätilanteen ei aina tarvitse merkitä vaaraa alukselle tai hengenvaaraa siinä mukana oleville, mutta tilanteen vakavaksi kehittymisen estämiseksi säännös sallii kaikkien välttämättömien keinojen käyttämisen tilanteen selvittämiseksi.

Toisena tapauksena on ilmailulain 25^3 §:n miehistön ja matkustajien itsenäinen voimakeinojen käyttöoikeus. Sen mukaan voidaan ryhtyä

[207] Ks. myös edellä 8 §.B.

puolustettavissa oleviin estäviin toimenpiteisiin aluksen tai siinä olevien henkilöiden tai tavaran turvallisuuden suojelemiseksi, jos on perusteltua syytä uskoa toimenpiteen olevan välittömästi välttämätön. Voimakeinojen määrän rajaa RL 3: 8:n mallin mukaisesti puolustettavuus, mutta suojeltavat oikeushyvät ovat hätävarjelutoimin suojeltavia. Tilanne on kuitenkin luonnehdittu laissa väljemmin kuin hätävarjelutilanne RL 3: 6:ssä. Käsillä ei tarvitse olla aloitettu tai kohta päätä uhkaava oikeudeton hyökkäys. Kysymyksessä voi olla myöskin pakkotilan kaltainen tilanne. Tapauksen arvioinnissa painottuu voimakeinoihin turvautuvan subjektiivinen käsitys. Tilanteen ei todellisuudessa tarvitse olla niin uhkaava kuin miltä se voimakeinojen käyttäjästä on vaikuttanut. Vaatimuksena on kuitenkin, että on perustellut syyt voimakeinojen käyttöön ryhtymiselle.

Ilmailulain ja rikoslain voimakeinojen käyttöä koskevien säännösten keskinäinen suhde on jossakin määrin epäselvä. Ilmailulain sisältöön ovat merkittävästi vaikuttaneet Suomen tekemät kansainväliset sopimukset. Voimakeinojen käyttöä koskeva ilmailulain 25 §:n säännös on RL 3: 6:n hätävarjelusäännökseen verrattuna osittain laajempi osittain suppeampi. Lisäksi ilmailulain säännöksessä ovat hyvin keskeisinä RL 3: 8:ään rinnastettavissa olevat tilanteet. Olisinkin taipuvainen näkemään säännöksen juuri RL 3: 8:ään verrattavana erityistilannetta koskevana pykälänä.

Ilmailulain 25 §:llä ei ole ilmeisestikään tarkoitettu rajoittaa vanhastaan voimassa ollutta hätävarjeluoikeutta. Pikemminkin se on 2 momentin tapauksissa hieman laajentunut. Näkisin ilmailulain 25 §:n koskevan ensi sijassa aluksen ja siinä olevien henkilöiden ja tavaroiden lentoturvallisuutta. Ilmailulain mukaan aluksen päällikköllä on käskyvalta, joka ulottuu myös matkustajiin järjestystä ja turvallisuutta koskevissa asioissa. Päällikkö voi tällä perusteella myös rajoittaa aluksessa mukana olevien puuttumista järjestyksen ylläpitoon. Hätävarjelusäännöstön kannalta tämä merkitsee sitä, että ei pidä ryhtyä pelkästä järjestyshäiriöstä rakentamaan hyökkäystä henkeä tai omaisuutta vastaan, vaikka käytännössä tällainen saattaa tosiasiallisesti olla hyvinkin lähellä. Näissä tapauksissa voimakeinojen käyttö tulee arvioida ilmailulain 25 §:n 2 tai 3 momentin mukaan. Jotta käytettävissä olisi normaali RL 3: 6:n hätävarjeluoikeus, kysymyksessä pitää olla todellinen aloitettu tai kohta päätä uhkaava oikeudeton hyökkäys hätävarjelulla suojeltavia oikeushyviä vastaan. Tosin tällä ei liene voimakeinojen määrää arvioitaessa kovinkaan suurta merkitystä. Ilmailulain 25^3 §:ssä puhutaan kuten yleensä suhteel-

lisuusperiaatteen mukaan laadituissa voimakeinojen käyttösäännöksissä puolustettavissa olevista toimenpiteistä, mutta sitä täydentää lausuma, että se on välittömästi välttämätön säännöksessä mainittujen objektien suojelemiseksi. Ilmailulain 25³ § rajoittaa jonkin verran voimakeinojen käyttöä RL 3: 6:ään verrattuna. Kun otetaan huomioon ne rajoitukset, joita on haluttu esittää RL 3: 6:n soveltamiselle, näyttää siltä, että hätävarjelutilannetta ajatellen ilmailulain säännös on lähempänä nykyistä käytäntöä kuin varsinaisesti sovellettavaksi tuleva RL 3: 6.

5. RL 3: 10

Pakkotilaa koskevassa RL 3: 10:ssä jätetään ratkaisematta se, miten määräytyy voimakeinojen käyttö säännöksen tarkoittamissa tilanteissa. Siinä tyydytään vain puhumaan rangaistuksenalaisen teon tekemisestä. Lisäedellytyksenä on, että pelastus ilman sitä olisi ollut mahdoton. Tällöin tuomioistuin voi teon ja asianhaarain mukaan jättää tekijän rankaisematta, soveltaa rangaistuksen yleisten vähentämisperusteiden mukaista RL 3: 2:n nojalla määräytyvää rangaistusasteikkoa tai tuomita täyden rangaistuksen.

Rangaistuksenalaiseen tekoon turvautuminen on säännöksessä nimenomaan määrätty toissijaiseksi keinoksi. Siihen voi turvautua vain, jos vaaranalainen oikeushyvä ei ole millään muulla rankaisemattomalla keinolla pelastettavissa. Rangaistuksella uhattuun tekoon saa ryhtyä vasta viimeisenä vaihtoehtona.

Rikoslain pakkotilasäännös puutteellisuudessaan jättää vastaamatta perustavaa laatua olevaan kysymykseen, milloin pakkotilassa tehty teko voi olla oikeudenmukainen. Kotimaisessa kirjallisuudessa *Forsman* ja *Hakulinen* ovat edustaneet sitä näkemystä, että pakkotilateon rankaisemattomuus on perusteltavissa vain subjektiivisilla syillä[208] tutkijoiden enemmistön tunnustaessa eri tavoin muovaamiensa sääntöjen mukaan tapauksia, joissa pakkotilateko on oikeudenmukainen.[209]

Kysymyksellä pakkotilateon mahdollisesta oikeudenmukaisuudesta on voimakeinojen käyttöä koskevien säännösten kannalta laajempi merkitys.

---

[208] *Forsman* 1874, 75—79, 1893a, 200—201, 1893b, 39—40 ja 1930, 122 ja 125—126 sekä *Hakulinen* 1965, 285—288.

[209] Ks. edellä 9 §.D.

Jos pakkotilateko katsotaan aina oikeudenvastaiseksi, on hätävarjelu sitä vastaan sallittua, mikäli teko kohdistuu hätävarjelulla suojeltavia oikeushyviä vastaan. Sen sijaan jos on eroteltavissa oikeudenmukainen ja oikeudenvastainen pakkotilateko, ei ensiksi mainittua vastaan ole oikeutta käyttää voimakeinoja. Jos sellaisiin turvaudutaan, kysymyksessä on oikeudeton hyökkäys pakkotilatekoon turvautunutta vastaan ja se puolestaan antaa tälle mahdollisuuden käyttää hätävarjelua.[210]

Vuoden 1875 ehdotus näytti rakentuneen oikeudenmukaisten ja oikeudenvastaisten pakkotilatekojen erottelulle. Tätä kuvastanee myös ehdotuksessa pakkotilatapauksista käytetty nimitys »nödrätt».[211] Myöhemmissä ehdotuksissa ja rikoslaissa ei tätä nimitystä käytetä. Tosin ei laissa puhuta myöskään pakkotilasta (nödtillstånd). Vaikka rikoslain säätämisessä monessa suhteessa poikettiin vuoden 1875 ehdotuksesta, ei pakkotilasäännösten yksinkertaistaminen välttämättä merkitse vuoden 1875 ehdotuksen periaatteista luopumista. Kysymyksessä voi olla vain teoreettisten kysymysten välttäminen. Tosin *Forsmanin* mielipide viittaa toiseen suuntaan. Hän katsoo, että pakkotilateon rankaisemattomuus voi perustua vain sen anteeksiannettavuuteen, joka käy ilmi RL 3: 10:n sanamuodosta: »pröfde domstolen efter som saken och omständigheterna äro, om han må undgå straff för handlingen eller derför gjort sig förfallen till straff».[212] Vaikka Forsmanin kannanotolle rikoslain syntyvaiheissa merkittävästi vaikuttaneena henkilönä on syytä panna painoa, ei säännöksen mainittu sanamuoto anna välitöntä tukea hänen esittämälleen näkemykselle, jos kohta siitä ei ole myöskään tehtävissä johtopäätöstä päinvastaisen kannan puolesta. Forsmanin oma pakkotilaa koskeva näkemys on muovautunut jo hänen pakkotilaa käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessaan.[213] On hyvinkin mahdollista, että hän on osaltaan halunnut saattaa rikoslain pakkotilasäännöksen vastaamaan omia käsityksiään. Säännöksen sisältö on jäänyt kuitenkin niin avoimeksi, että sen perusteella voi päätyä erilaisiin kannanottoihin. *Honkasalon* mukaan pakkotilateon oikeudenmukaisuuden kieltämiseen olisivat vaikuttaneet aikaisemmat käsitykset vahin-

---

210 *Alanen* 1925, 80, *Forsman* 1874, 79—80 ja 1930, 127, *Hakulinen* 1965, 289, *Honkasalo* 1965, 166, *Serlachius* 1951, 81 ja *Tulenheimo* 1918, 101—102.

211 *KB* 1875: 9, 24 (6 luvun otsikko) ja 25 (96 §) sekä perustelut s. 174. Suomennetussa ehdotuksessa *KM* 1875:9, 21, 22 ja 194 puhutaan »pakko-oikeudesta».

212 *Forsman* 1930, 125—126.

213 *Forsman* 1874, erityisesti s. 75—79.

gonkorvausoikeudessa, jotka edellyttivät korvausperusteeksi oikeudenvastaista tekoa.[214]

Periaatteellisia esteitä ei ole sille, etteikö voisi olla sekä oikeudenmukaisia että oikeudenvastaisia pakkotilatekoja. Parhaiten kysymyksen ratkaisu tapahtuisi kuitenkin lainsäätäjän toimesta.[215] Tämän puuttuessa on tyydyttävä oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden kannanottojen varaan. Julkaistuista oikeustapauksista ei ole saatavissa mitään johtoa. Kirjallisuudessa esitetyt kannanotot ovat ristiriitaisia. Nykyaikaisia käsityksiä vastaavana voinee kuitenkin pitää tutkijoiden enemmistön kantaa, että joissakin vaaratilanteissa on oikeudenmukaista uhrata toisen etu jonkin muun oikeushyvän pelastamiseksi. Pakottava vaaratilanne tosin usein vaikeuttaa myös olosuhteiden arviointia joko niin, ettei havaita käytettävissä olevaa muuta lievempää jopa rankaisematonta keinoa tai pidetään pelastettavaa, objektiivisesti tarkastellen vähäarvoista etuutta niin tärkeänä, että ollaan valmiita uhraamaan sen turvaamiseksi huomattavasti arvokkaampi intressi.

Yhteiskunnan kannalta on pidettävä suotavana pienemmän edun uhraamista suuremman vahingon ehkäisemiseksi, jos pakottavan vaaran uhatessa ei ole muuta pelastusmahdollisuutta. Tällaisissa tapauksissa on tunnustettava oikeus suuremman vahingon estämiseen. Pelkkä vetoaminen tapahtuneen pelastustoimenpiteen anteeksiannettavuuteen ei vaikuta riittävältä. Sitä paitsi tuskin on yleisen oikeustajunnan kanssa sopusoinnussa se, että tällaisessa intressien välisessä ristiriidassa synnytettäisiin uusi voimakeinojen käyttötilanne, jossa nykyisten säännösten mukaan ei olisi mitään ehdotonta velvollisuutta suorittaa etujen vertailua. Näin jonkin arvokkaan oikeushyvän pelastustoimiin ryhtynyt voisi paitsi menettää tämän etuutensa myöskin kohdata jonkin toisen intressin loukkauksen, jonka aiheuttaa pakkotilatekoa vastaan suoritettu hätävarjelu.

Jotta pakkotilatekoa voisi pitää oikeudenmukaisena olisi pelastettavan ja uhrattavan edun välillä oltava selvä arvoero. Intressien vertailun suorittaminen ei käytännössä ole kuitenkaan aina helppoa. Juuri tästä syystä tulisi olla mahdollisuus jättää pakkotilassa toiminut subjektiivi-

214 *Honkasalo* 1965, 166.

215 Tosin esim. *Rikosoikeuskomitea* (*KM* 1976:72, 102—103) ei ole pakkotilaa käsittelevässä jaksossaan lainkaan puuttunut oikeudenmukaisen ja oikeudenvastaisen pakkotilateon toisistaan erottamiseen. Ks. myös *Majanen & H. Palmén* 1977, 96 ja *Laaksonen ym.* 1978, 136 (Turun hovioikeus).

sista syistä rankaisematta, jos tilanteessa vaaran pakottavuus huomioon ottaen ei inhimillisesti katsoen olisi voitu vaatia toisenlaatuista suhtautumista. Tähän usein liittyy myös virheellinen subjektiivinen arvio ristiriidassa olevien oikeushyvien keskinäisestä suhteesta.

Jos kysymyksessä on samanlaisten oikeushyvien vertailu, on eron tekeminen pelastettavan ja uhrattavan intressin välillä helpompaa kuten esimerkiksi varallisuusetujen välillä. Samoin vertailu voidaan tehdä hengen ja muiden ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvien loukkausten välillä kiinnittämällä huomio seurauksen ankaruuteen. Hengenvaara ja ilmeisesti myös vakavan pysyvän vammautumisen uhka on poistettavissa omaisuusedun uhraamisella menetyksen arvosta riippumatta. Sen sijaan vaikeammin ratkottavissa ovat vähäisempien ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamisten, vapauden ja huomattavien varallisuusetuuksien välinen suhde. Näissä tapauksissa ratkaisu voi yksittäistapauksissa vaihdella.

Jos kysymyksessä on eturistiriita samanarvoisten tai käytännölliseltä merkitykseltään vain hyvin vähäisen arvoeron omaavien intressien välillä, ei yleensä liene perusteltua pitää oikeudenmukaisena toisen intressin uhraamista omansa pelastamiseksi. Sen sijaan usein tekoa ja asianhaaroja arvioitaessa voi menettelyä pitää anteeksiannettavana. Tästä poiketen *Honkasalo* katsoo teon, joka rajoittaa tuhon, oikeudenmukaiseksi, silloin kun molemmat intressit ovat vaarassa tuhoutua, mutta menetys voidaan rajoittaa toiseen jättämällä toinen tuholle alttiiksi vähän aikaisempana ajankohtana kuin tuho ilman pakkotilatekoa tapahtuisi. Tästä hän käyttää esimerkkinä kahta vuorikiipeilijää, jotka ovat kiinnittäneet köydellä itsensä toisiinsa ja toinen putoaa jyrkänteen yli ja toinen voi pelastaa itsensä vain köyden katkaisemalla.[216] Vaikka Honkasalon tavoin voidaan katsoa yhteiskunnan kannalta olevan merkityksellistä tuhon rajoittaminen, on mielestäni henki niin arvokas oikeushyvä, ettei edes tuhon rajoittamistarkoituksessa voi sen uhraamista pitää oikeudenmukaisena. Sen sijaan tilanteen pakottavuus huomioon ottaen tuskin on edellytettävissä norminmukaista menettelyä, vaan subjektiivisista syistä on hyvin perusteltavissa rankaisemattomuus.

Myöskään ei liene tarpeellista kehittää omia erityissääntöjä intressivertailun osalta niitä tapauksia varten, joissa vaara uhkaa vieraan esineen taholta. Tällaiset vaaratilanteet kuten eläimen hyökkäys eivät poikkea

216 *Honkasalo* 1965, 170.

siinä määrin muista pakkotilatapauksista, että niitä varten tarvittaisiin voimakeinoihin turvautuvan kannalta tavallista edullisempia intressivertailusääntöjä.[217]

---

217 Toisin esim. *Honkasalo* 1965, 169—170 ja *Thyrén* 1912, 158—159.

10 §. LIIALLISESTA VOIMAKEINOJEN KÄYTÖSTÄ RANKAISEMINEN

A. Katsaus ulkomaiseen oikeuteen

1. Ruotsi

Ruotsin vuoden 1861 murhaa ym. koskevan asetuksen 58 §:n ja vuoden 1864 rikoslain 5: 10:n mukaan oli, jos hätävarjelu- tai vapaudenriistotilanteissa (asetuksen 55—57 § tai SL 5: 7—9) oli käytetty suurempaa väkivaltaa kuin mitä hätä vaati, tuomarin/tuomioistuimen olosuhteiden mukaan tutkittava, onko rangaistava tahallisesta vaiko vain kuten tuottamuksellisesta rikoksesta. Kuitenkin jos niin pakottava hätä tai vaara oli käsillä, ettei tekijä voinut mieltänsä malttaa, niin silloin hän vapautui rangaistuksesta.[1]

Ruotsissa muutettiin vuonna 1890 hätävarjelun liioittelua koskevaa säännöstä. Se sai lopullisen sisältönsä vasta valtiopäiväkäsittelyssä. Lakivaliokunta katsoi, että säännöstä (nyt SL 5: 9) tulisi muuttaa siten, että tuomioistuimella olisi olosuhteiden mukaan oikeus tutkia, olisiko ja missä määrin alennettava rangaistusta siitä, mitä teosta voi yleensä seurata. Lisäksi subjektiivisiin seikkoihin perustuva rankaisemattomuus olisi käytettävissä, jos olosuhteet olisivat sellaiset, että »han svårligen kunnat sig besinna»,[2] jota lainvalmistelukunta oli perustellut sillä, että kohtuus näyttää vaativan, että puolustus jää rankaisematta, kun sellaiset seikat ovat käsillä, että hän »svårligen, även om han använt vanlig eftertanke, skulle kunnat besinna sig».[3]

---

[1] *Carlén* 1866, 101—102 ja *Hagströmer* 1882, 15—16.

[2] *Lagutskottet* 44/1890 (Proposition 21/1890), 9 ja 27. Ks. myös *Proposition* 21/1890, 6.

[3] *Nya lagberedningens förslag* 1887, 64. Ks. myös *Hagströmer* 1901—05, 149.

Tälle samalle perustalle rakentuu Ruotsin nykyinen BrB 24: 5, jonka mukaan, jos saman luvun 1—4 §:n tarkoittamissa tapauksissa on käytetty suurempaa väkivaltaa tai aiheutettu vaikeampi vahinko kuin asianomaisessa säännöksessä on myönnetty, ei tekijää pidä kuitenkaan asettaa vastuuseen, mikäli olosuhteet olivat sellaiset, että hän »svårligen kunde besinna sig». Muissa tapauksissa voidaan käyttää normaalia lievempää rangaistusta, joka merkitsee mahdollisuutta alittaa säädetty minimirangaistus ja käyttää myös lievempää rangaistuslajia.[4]

2. *Norja*

Norjan vuoden 1842 rikoslain 7: 9:n mukaan hätävarjelun rajojen ylittämistapauksessa tuomarin oli ratkaistava, oliko teko luettava tekijän syyksi tahallisena vaiko vain tuottamuksellisena. Rangaistuksesta voi vapautua, jos oli niin kiireellinen ja pakottava hätä, ettei voinut mieltänsä malttaa.[5]

Vuoden 1902 rikoslain 48[4] §:n mukaan hätävarjelun rajojen ylittämistä ei rangaista, jos »overskridelsen alene har fundet Sted paa Grund af en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevaegelse eller Bestyrtelse». Mielenjärkytyksen laadulla ei ole katsottu olevan merkitystä. Rankaisemattomuus ei poistu, vaikka voimakeinojen käyttäjä olisi tiennyt menneensä niissä liian pitkälle. Teko voi olla yhtä hyvin tahallinen kuin tuottamuksellinen. Säännöksen on katsottu tarkoittavan vain liiallista voimakeinojen määrää, ei sen sijaan hätävarjelutilanteen päättymisen jälkeistä voimakeinojen käyttöä.[6] Hyökkäyksen ja mielenliikutuksen sekä mielenliikutuksen ja liiallisten voimakeinojen välillä tulee olla kausaaliyhteys.[7] Rangaistuksesta vapauttaminen on mainitun säännöksen nojalla pakollista, eikä vain harkinnanvaraista. Se koskee myös hyökkäyksen kohteen ohella apuna olevaa kolmatta henkilöä.[8] Säännöksen soveltuminen rikoslain 48[3] §:n vapaudenriistotilanteissa käytettävien voimakeinojen ylittämistapauksiin on epäselvää.[9]

---

4 *SOU* 1953: 14, 67 ja 417, *Proposition* 1962: 10, B 337—338 ja 390 sekä *Beckman ym.* 1973, 637—638 ja *Blomkvist* 1972, 58—59.

5 *Augdahl* 1920, 9 ja *Hagströmer* 1882, 15.

6 *Andenaes* 1974, 176, *Augdahl* 1920, 87—94 ja *Hagerup* 1930, 201—203.

7 *Augdahl* 1920, 89.

8 *Augdahl* 1920, 94.

9 *Andenaes* 1974, 176.

Rikoslain 56 §:n mukaan voidaan harkinnanvaraisesti alittaa minimirangaistus tai käyttää lievempää rangaistuslajia, mikäli tekoon on ryhdytty jonkun henkilön tai omaisuuden pelastamiseksi, mutta on ylitetty 47 ja 48 §:ssä säädetyt rajat. Lisäksi asteikosta poikkeaminen voi tapahtua, kun tekoon on ryhdytty oikeutetun suuttumuksen vallassa, joka *Andenaesin* mukaan voi soveltua ylitettäessä hätävarjelun aikarajat.[10]

3. Tanska

Tanskan vuoden 1866 rikoslain 40^2 §:n mukaan ylitettäessä sallitun hätävarjelun rajat, oli ratkaistava, oliko teko olosuhteiden mukaan luettavissa syyksi vai eikö sitä ole luettava syyksi rangaistavana tekona hyökkäyksen aikaansaaman pelon tai hämmennyksen aiheuttaman mielenmaltin puutteen takia. Jos teko luettiin syyksi, saatettiin tuomita vähäisempi ylittämisen asteeseen sopiva rangaistus.[11]

Vuoden 1930 rikoslain 13^2 §:n mukaan vapautuu laillisen hätävarjelun rajojen ylittämisestä rangaistuksesta, jos teko on kohtuudella perusteltavissa hyökkäyksen aiheuttamalla kauhulla tai kiihtymyksellä. Kuten vastaava norjalainen säännös edellyttää tämäkin kaksinkertaista kausaalisuutta: affekti aiheutuu hyökkäyksestä ja hätävarjelun liioittelu affektista.[12]

Rikoslain 84^1 §:n mukaan teosta säädettyä rangaistusta voi alentaa, mikäli joku on ylittänyt luvallisen hätävarjelun tai 14 §:ssä tarkoitetun pakkotilan rajat. Asteikosta poikkeaminen merkitsee mahdollisuutta käyttää rangaistuslajin yleistä minimiä tai siirtyä lievempään rangaistuslajiin. Säännöksen 2 momentin mukaan voidaan jättää rangaistus tuomitsematta kin, jos mainituissa tapauksissa olosuhteet ovat muutoin lieventävät.[13]

Tanskassa on katsottu, että mainitut rikoslain 84 §:n hätävarjelua koskevat rangaistuksen alentamista ja tuomitsematta jättämistä koskevat

---

10 *Andenaes* 1974, 176. Ks. asteikosta poikkeamissäännöksestä *Skeie* 1946, 361—362, jossa on selostettu sekä rikoslain alkuperäinen että nykyisin voimassa oleva säännös (muutettu 22. 2. 1929/5). Ks. myös *Augdahl* 1920, 94 ja *Hagerup* 1930, 203. Säännöstä selostaa lyhyesti myös *Lahti* 1974, 226.

11 *Hagströmer* 1882, 15 ja *Torp* 1905, 300—301, 807 ja 812.

12 *Hurwitz & Waaben* 1971, 191.

13 *Greve ym.* 1976, 312—314, *Hurwitz & Waaben* 1971, 191 ja *Krabbe* 1947, 155 ja 286—288. Tästä myös *Lahti* 1974, 226—227.

säännökset eivät ole suoraan sovellettavissa liiallisiin voimakeinoihin, joita käytetään 13[3] §:ssä tarkoitettujen laillisten määräyksien täytäntöönpanemiseksi, kiinniottamisen toteuttamiseksi tai karkaamisen estämiseksi. Säännöksen analoginen soveltaminen näihin tapauksiin kuitenkin hyväksytään.[14]

4. *Saksan Liittotasavalta*

Vuoden 1871 StGB 53[3] §:n mukaan »die Überschreitung der Notwehr ist nicht strafbar, wenn der Täter in Bestürzung, Furcht oder Schrecken über die Grenzen der Verteidigung hinausgegangen ist». Vuoden 1969 lainmuutoksen jälkeen kuuluu vastaava säännös StGB 33 §:ssä seuraavasti: »Überschreitet der Täter die Grenzen der Notwehr aus Verwirrung, Furcht oder Schrecken, so wird er nicht bestraft». Asiallisesti muutoksella ei ole olennaista merkitystä. Hämmennystä kuvaavan sanan muutoksella (Bestürzung—Verwirrung) on haluttu osoittaa hyökkäyksen kohteen sielullista tilaa ja korvaamalla sana »in» sanalla »aus», että täytyy olla sisäinen yhteys tekijän affektin ja loukkauksen välillä.[15]

Saksalaisessa oikeustieteessä puhutaan sekä intensiivisestä että ekstensiivisestä hätävarjelun liioittelusta. Ensiksi mainittu tarkoittaa hätävarjelutilanteessa käytettyjä liiallisia voimakeinoja. Jälkimmäinen puolestaan on hätävarjelutilanteen aikarajojen ylittämistä. StGB 33 §:n on katsottu tarkoittavan ainakin intensiivistä hätävarjelun liioittelua, sen sijaan ekstensiivisen liioittelun osalta on esitetty toisistaan poikkeavia mielipiteitä.[16]

Hätävarjelun liioittelun rankaisemattomuus rajoittuu vain hämmennyksen, pelon tai kauhun vaikutuksesta tapahtuneeseen liioitteluun. Muissa tapauksissa siitä rangaistaan teon täyttämän tunnusmerkistön mukaan. Rangaistus tulee mitata teosta säädetyn asteikon puitteissa. Mitään erityistä asteikon alittamismahdollisuutta ei ole säädetty.[17]

---

[14] *Greve ym.* 1976, 314, *Hurwitz & Waaben* 1971, 193 ja *Krabbe* 1947, 288.

[15] *Entwurf* 1962, 158 ja *Jescheck* 1978, 397.

[16] Hyväksyvällä kannalla säännöksen soveltumisesta myös ekstensiiviseen liioitteluun ovat mm. *Baumann* 1975, 318—319, *Blei* 1977, 188—189 ja *Schönke ym.* 1978, 484. Kielteisellä kannalla mm. *Baldus* 1970, 59, *Eser* 1976, 116, *Jescheck* 1978, 399 ja *Lackner* 1977, 147.

[17] *Jescheck* 1978, 397. Ks. *Entwurf* 1962, 16 (38[1] §) ja 157—158, jossa ehdotettiin asteikon alittamismahdollisuutta hätävarjelun liioittelutapauksissa.

StGB:n alkuperäisten 52 ja 54 §:n mukaan pidettiin rajoitetuin edellytyksin eräitä pakkotilassa tehtyjä oikeudenvastaisia tekoja rankaisemattomina. Vuoden 1969 lain muutoksella otettiin StGB 35 §:ään erityinen anteeksiannettavaa pakkotilaa koskeva säännös, jonka mukaan oman tai läheisen henkilön hengen, terveyden tai vapauden pelastaminen käsillä olevasta vaarasta oikeudenvastaisen teon tekemällä jätetään rankaisematta, jos vaara ei ollut muuten torjuttavissa. Rankaisemattomuus ei koske kuitenkaan itse aiheutettua vaaraa tai henkilöitä, joilta saatetaan asemansa perusteella vaatia vaaran sietämistä. Heidän osaltaan voidaan soveltaa StGB 49 §:n rangaistuksen lieventämisperusteita.[18]

5. *Saksan Demokraattinen Tasavalta*

Saksan Demokraattisen Tasavallan rikoslain 17[2] §:n mukaan ei hätävarjelun liioittelusta tule rikosoikeudellista vastuuta, vaikka teko onkin oikeudenvastainen, jos hätävarjelussa toiminut on joutunut suureen mielenliikutukseen ja sen vuoksi ylittänyt hätävarjelun objektiiviset rajat. Kysymyksessä voi olla sekä intensiivinen että ekstensiivinen hätävarjelun liioittelu.[19]

Pakkotilateoille asetettujen rajojen ylittäminen on oikeudenvastaista ja rangaistavaa. Rikoslain 18[2] §:n mukaan vastuuta vähentää, jos kysymyksessä on kovassa mielenliikutuksessa tai suuressa epätoivossa tapahtunut itseään tai toista uhkaavan käsillä olevan hengen tai terveyden vaaran torjuminen hyökkäyksellä toisen henkilön henkeä tai terveyttä vastaan. Vaaratilan suuruus, tekijän psyykkinen pakkotila ja tehdyn teon vakavuus huomioon ottaen voidaan rangaistusta lieventää rikoslain 62 §:n rangaistuksen lieventämissäännöksen mukaisesti. Säännös mahdollistaa rangaistusasteikon alittamisen ja lievemmän rangaistuslajin käyttämisen. Poikkeuksellisissa tapauksissa on mahdollista jopa luopua kokonaan rikosoikeudellisen vastuun toteuttamista tarkoittavista toimenpiteistä.[20] Myös ns. pakottamispakkotilateoille asetettujen rajojen ylitys

---

18 *Blei* 1977, 185—188, *Bockelmann* 1973, 124—125, *Jescheck* 1978, 391—395 ja *Schönke ym.* 1978, 503—518.

19 *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 112 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 406—408.

20 *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 112 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 412—413.

on rangaistavaa, mutta rangaistusta voidaan rikoslain 62 §:n mukaisesti lieventää.[21]

6. *Itävalta*

Vuoden 1852 rikoslain 2^2 §:n mukaan voitiin hätävarjelun rajojen ylittäminen jättää rankaisematta tai olosuhteiden mukaan tuomita tuottamuksellisesta rikoksesta, jos se oli aiheutunut hämmennyksestä, pelosta tai kauhusta.[22]

Vuoden 1974 rikoslain 3^2 §:n mukaan rangaistaan sitä, joka ylittää puolustuksen oikeutetun määrän tai turvautuu ilmeisen sopimattomaan puolustuskeinoon, mikäli se on tapahtunut hämmennyksen, pelon tai kauhun johdosta, vain mikäli se on aiheutunut tuottamuksesta ja teko on tuottamuksellisessa muodossaan rangaistava.[23] Anteeksiannettavaa pakkotilaa koskevan rikoslain 10 §:n nojalla voidaan oikeudenvastainen teko jättää rankaisematta.[24]

7. *Sveitsi*

Rikoslain (1937) 33 artiklan mukaan oikeutetun hätävarjelun rajat ylittävä puolustus on tuomarin harkinnan mukaan rangaistusta vähentävä peruste. Tällöin tuomari ei ole sidottu asianomaisesta rikoksesta säädettyyn rangaistuslajiin ja määrään (66 artikla). Jos ylitys on tapahtunut anteeksiannettavan mielenliikutuksen tai hämmennyksen vallassa, jää teko rankaisematta. Hätävarjelutilanteen aikarajojen ylitys on aina rangaistava, mutta tilanne voidaan ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa lieventävänä perusteena.[25]

Pakkotilassa ovat tekijän itsensä aiheuttaman vaaran torjuminen ja sellaisten oikeushyvien pelastaminen, joiden osalta olisi vaadittavissa nii-

---

[21] *Heilborn ym.* (Red.) 1970a, 115 ja *Lekschas & Renneberg* (Red.) 1976, 416—417.

[22] *Foregger & Serini* 1966, 22—23, *Malaniuk* 1947, 131 ja *Rittler* 1954, 141 ja 197.

[23] *Entwurf* 1964, 12 ja *Foregger & Serini* 1974, 3.

[24] Ks. edellä 3 §.B.6. ja 9 §.B.6.

[25] *Schultz* 1977, 148—149 ja *Thormann & v. Overbeck* 1940, 142.

den alttiiksi panoa, vain 66 artiklan mukaisia tuomarin harkinnassa olevia vähentämisperusteita. Tämä koskee myös suhteellisuusperiaatetta rikkovia liian ankaria puuttumisia toisten oikeushyviin.[26]

B. Liiallista voimakeinojen käyttöä koskevia säännöksiä

Ensimmäinen yleinen hätävarjelun liioittelua koskeva säännös Suomessa oli vuoden 1866 pahoinpitelyasetuksen 26 §, joka vastasi täysin edellä selostettua Ruotsin SL 5: 10:ää.[27] *Forsman* on todennut säännöksen lähinnä tarkoittaneen tarpeellisen väkivallan ylittämistä, mutta että näytti olleen sopusoinnussa säännöksen hengen ja tarkoituksen kanssa ulottaa se myös hätävarjelun aikarajojen ylitykseen.[28]

Vuoden 1875 ehdotuksen hätävarjelun liioittelua koskeva säännös rakentui aikaisemmalle perustalle. Ehdotuksen 92 §:n mukaan oikeuden olisi tutkittava asianhaarain mukaan, rangaistaanko tahallisesta vai tuottamuksellisesta rikoksesta. Uutta oli se, että tuomioistuimelle olisi annettu mahdollisuus käyttää säädettyä lievempää rangaistusta. »Jos vaara oli niin päälletunkeva, ettei hän kauhistuksen tai hämmästyksen tähden kyennyt miettimään», voitaisiin jättää myös rangaistukseen tuomitsematta. Säännös koski myös vapaudenriistotilanteissa käytettyjä liiallisia voimakeinoja. Jos pakkotilassa on tehty suurempi oikeudenloukkaus kuin hätä vaati, ehdotuksen 95 §:n mukaan noudatettaisiin samoja periaatteita kuin hätävarjelun liioittelun osalta.[29]

Vuoden 1884 ehdotuksen 35 §:n mukaan olisi hätävarjelun liioittelusta ja vapaudenriiston toteuttamisen yhteydessä käytetyistä liiallisista voimakeinoista tuomittava rangaistus. Vain jos niin pakottava hätä tai vaara oli käsillä, ettei hän »för skräck eller bestörtning icke kunde besinna sig», ei rangaistusta tuomittaisi. Pakkotilaa koskevan 36 §:n mukaan olisi tuomioistuimen olosuhteiden mukaan tutkittava, onko teosta rangaistava vai ei.[30]

Hagströmer kritisoi voimakkaasti ehdotukseen Saksan rikoslaista otettua ilmausta »för skräck eller bestörtning», jonka hän ei katsonut mer-

---

26 *Schultz* 1977, 153 ja *Thormann & v. Overbeck* 1940, 147.

27 Ks. edellä aliv. 1 kohdalla lausuttua.

28 *Forsman* 1886, 343—344. Toisin kuitenkin *Forsman* 1930, 151—152.

29 KM 1875: 9, 22 ja 193 ja *KB* 1875: 9, 24—25 ja 173.

30 *KB* 1884: 12, 9. Ks. myös KM 1884: 12, 10.

kitsevän mitään parannusta vuoden 1866 asetuksen säännökseen. Hän viittasi hätävarjelutilanteeseen, jossa rohkea mies ei kauhistu eikä hämmenny, mutta jossa tapahtumat etenevät niin nopeasti, ettei hän ehdi mieltänsä malttaa. Sen sijaan Hagströmer ehdotti, että säännökseen otettaisiin mahdollisuus alittaa teosta säädetty rangaistus.[31]

Valtiopäiville annetut esitykset olivat hätävarjelun liioittelun osalta pääasiassa jo lopullisessa asussaan. Ainoastaan kysymys alennetun rangaistuksen käyttämisestä johti valiokuntakäsittelyssä muutoksiin. Esityksen mukaan rangaistus olisi asianhaarain mukaan vähennettävä alle sen määrän, mikä teosta yleisesti pitäisi seurata.[32] *Rikoslakivaliokunta* halusi rajoittaa tämän samoin kuin ns. vähentyneessä syyntakeisuudessa, kun »liiallisuus hätävarjeluksessa usein tapahtuu juuri suureen määrään kiihtyneestä mielenliikutuksesta, jonka kautta arvostelu- ja mielenmalttamiskyky on vähentynyt». Lisäksi valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että tällainen rangaistuksen alentaminen ei ole pakollinen, vaan »on alennusta tuomittava ainoastaan, jos asianhaarat, erittäinkin syyllisen mielentila, olivat sellaiset, että täysi rangaistus ei olisi paikallaan». »Aivan yhtäläisistä syistä ja samalla tavoin, kuin 9 §:ssä on esitetty, on Valiokunta myöskin rajoittanut sen rangaistuksen vähennyksen *pakkotilassa* tehdystä rangaistavasta toiminnasta», joka RL 3: 10:n nojalla voi tulla kysymykseen.[33]

RL 3: 9 sai seuraavan sisällön:

> »Joka 6, 7 tahi 8 §:ssä mainituissa tapauksissa on tehnyt enemmän väkivaltaa, kuin minkä hätä vaati, olkoon rangaistukseen vikapää; kuitenkin saattaa, asianhaarain mukaan, rangaistuksen vähentää niin kuin 2 §:n 1:ssä momentissa sanotaan. Jos hätä tahi vaara oli niin pakottava, ettei hän voinut mieltänsä malttaa; älköön häntä rangaistukseen tuomittako.»

Pakkotilaa koskevan RL 3: 10:n loppuosassa todetaan vastaavasti »tutkikoon oikeus, teon ja asianhaarain mukaan, onko hän teostaan jääpä rankaisematta, vai onko hän siitä ansainnut täyden tahi 2 §:n 1 momentin mukaan vähennetyn rangaistuksen». RL 3: 10 on edelleen samansisältöinen. Vuonna 1932 lisättiin RL 3: 9:n säännösviittauksiin uusi 8a §

---

31 *Hagströmer* 1884, 53—54.

32 *Esitys* 36/1885, 13 ja 1/1888, 15 sekä *Proposition* 36/1885, 12 ja 1/1888, 14.

33 *Rikoslakivaliokunta* 1/1888, 28 ja *Strafflagsutskottet* 1/1888, 24. Ks. *Lakivaliokunta* 36/1885, 26—27 ja *Lagutskottet* 36/1885, 25—26.

säännöksen muuten säilyessä ennallaan (13. 5. 1932/154). Nykyisen sisältönsä RL 3: 9 sai vuonna 1967 tehdyllä lain muutoksella (29. 12. 1967/621). *Laintarkastuskunta* piti tarpeellisena eri säännöksen säätämistä RL 3: 8:n tarkoittamasta »väkivaltaoikeuden ylittämisestä».[34] Lopullisen muotonsa säännös sai *lainvalmistelukunnan* ehdotuksessa:[35]

> »Jos joku 6 tai 7 §:ssä mainituissa tapauksissa on tehnyt teon, joka ei ole ollut hyökkäyksen torjumiseksi, kotirauhan suojaamiseksi tai omansa takaisin ottamiseksi välttämätön, on tekijä tuomittava hätävarjelun liioittelusta tuomioistuimen harkinnan mukaan joko täyteen tai 2 §:n 1 momentin mukaan alennettuun rangaistukseen. Jos olosuhteet olivat sellaiset, ettei hän voinut mieltänsä malttaa, häntä ei saa rangaistukseen tuomita.
>
> Milloin 8 §:ssä tarkoitetussa tapauksessa on käytetty ankarampia voimakeinoja kuin sanotun pykälän mukaan saatetaan pitää puolustettavina, voidaan niin ikään asianhaarain mukaan rangaistusta alentaa niin kuin 1 momentissa sanotaan tai tekijä kokonaan vapauttaa rangaistuksesta.»

Eräissä rikoslain ulkopuolisissa säädöksissä on liiallisten voimakeinojen käytön osalta viittaussäännöksiä rikoslakiin.

Ilmailulain 25^4 §:n mukaan »jos on käytetty enemmän väkivaltaa kuin tilanne vaatii, noudatettakoon mitä rikoslaissa on sellaisen tapauksen varalta säädetty».

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 4^2 §:ssä säädetään: »Jos on käytetty ankarampia voimakeinoja kuin 1 momentin mukaan voidaan pitää puolustettavina, tekijä on tuomittava noudattaen, mitä rikoslain 3 luvun 9 §:ssä on vastaavan tapauksen varalta säädetty».[36] Joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11^3 §:ssä on täsmälleen saman sisältöinen säännös lukuunottamatta sitä, että tässä viitataan sanotun 11 §:n 2 momenttiin.[37]

---

[34] *Laintarkastuskunta* 2/1965, 8 ja 15.

[35] *Lainvalmistelukunta* 8/1966, 8 ja 14. Ks. myös *HE* 67/1966, 4 ja 10.

[36] Ks. *KM* 1974: 92, liite s. 13 ja 17, *HE* 3/1975, 2 ja 4 ja *HE* 119/1975 II, 2 ja 4, joissa oli, kuten niiden perusteluissakin todetaan, ilmailulain 25^4 §:ää vastaava säännös. Säännös sai lopullisen sisältönsä *Liikennevaliokunnassa* 4/1976 (HE 119/1975 II), 2 ja 3.

[37] *HE* 108/1976, 7 sisälsi myös ilmailulain 25^4 §:ää vastaavan säännöksen, jota perusteltiin nimenomaan sillä, että tapauksessa olisi sovellettava RL 3: 9:n säännöksiä. Ks. myös *HE* 226/1977, 8 ja 11 sekä *Liikennevaliokunta* 3/1978 (HE 226/1977) 3 ja 4. Liikennevaliokunta antoi säännökselle sen lakiin tulleen sisällön.

Merimieslain 74[2] §:n säännös poikkeaa hieman sanamuodoltaan edellisistä: »Jos 1 momentissa tarkoitetussa tapauksessa on käytetty ankarampia voimakeinoja kuin sanotun momentin mukaan voidaan pitää puolustettavina, voidaan tekijä tuomita rikoslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan alennettuun rangaistukseen. Jos olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijä voinut malttaa mieltään, ei häntä saa rangaistukseen tuomita».[38]

Sanamuotojen eroista huolimatta mainituilla säännöksillä tuskin on asiallista eroa. Ilmeisesti ilmailulain 25[4] §:kin tarkoittaa myös RL 3: 9:ää eikä pelkästään rikoslain erityisen osan rangaistussäännöksiä. Ilmailulakia koskevassa hallituksen esityksessä todettiin vain säännösehdotuksesta, että päällikön valtuudet on »määritelty huomioon ottaen rikoslain 3 luvun 6—9 §:n säännökset».[39] Vaikka järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 4[2] §:ssä ja joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11[3] §:ssä sanotaan »on tuomittava», tarkoittanee se paitsi mahdollisuutta tuomita täyteen tai RL 3: 2:n mukaiseen alennettuun rangaistukseen myös RL 3: 9:n mukaista tuomitsematta jättämistä.

Rajavartiolaitoksesta annetun lain 13 §:ssä ja tullilain 54 §:ssä viitataan vain RL 3: 8:ään voimakeinojen käytön osalta. Tämä voitaneen kuitenkin ymmärtää siten, että liiallisten voimakeinojen osalta soveltuu RL 3: 9, vaikka nimenomainen viittaus olisi selventänyt asiaa. Sen sijaan eräissä muissa tapauksissa kuten valtuusrikoslain 11 §:n, UL 3: 30:n ja SRL 38 §:n[40] voimakeinojen käyttötapauksissa, joissa ei ole säädetty muusta kuin rankaisemattomuuden edellytyksistä, ei liene niiden puuttuessa muuta vaihtoehtoa kuin mitata rangaistus asianomaisen tunnusmerkistön täyttävälle rikokselle säädetystä asteikosta, ellei RL 3: 5:n säännöksiä katsota voitavan soveltaa.

C. Tuomitsematta jättäminen[41]

Liiallisia voimakeinoja käytettäessä on kysymyksessä oikeudenvastainen ja yleensä rangaistava teko. Lainsäätäjä on kuitenkin eräissä tapauk-

38 Ks. *HE* 169/1977, 49 sekä *Sosiaalivaliokunta* 6/1978 (HE 169/1977) ja siihen liittyvä vastalause (s. 6), jossa ei hyväksytty lain tuomitsemattajättämissäännöstä.

39 *HE* 61/1963, 7.

40 Ks. *KM* 1972: A18, 41.

41 Tuomitsematta jättämisestä puhuminen on tässä yhteydessä terminologisesti epätarkkaa, sillä kysymys on tapauksista, joissa syytettyä ei ole rangaistavuu-

sissa pitänyt mahdollisena, että teosta tuomitaan normaalia lievemmän asteikon mukaiseen rangaistukseen tai jätetään kokonaan rangaistukseen tuomitsematta.

Ainoastaan RL 3: 9:ssä ja samansisältöisessä merimieslain 74[2] §:ssä on tarkemmin luonnehdittu tuomitsematta jättämisen edellytyksiä. *Forsman* on katsonut RL 3: 9:ssä säädetyn rankaisemattomuuden perustuvan siihen, että sellainen teko, jota tehdessään tekijä ei ole voinut mieltänsä malttaa, on anteeksiannettava.[41a] *Serlachius* puolestaan viittaa siihen, että »sekä objektiiviset että erittäinkin subjektiiviset perusteet» voivat vaikuttaa, että rangaistusta on joko vähennettävä niin kuin RL 3: 2:ssä säädetään tai ettei rangaistus tule lainkaan kysymykseen.[42] *Alanen* osaltaan on katsonut, että hätävarjelun liioittelu voidaan jättää »rankaisematta niissä tapauksissa, joissa sitä ei voida lukea tekijälle syyksi, t.s. tapauksissa, joissa tekoon ei voida kohdistaa syyllisyyskäsitteen pohjana olevaa moitearvostelua».[43] *Honkasalo* on RL 3: 9:ää tarkastellessaan todennut lainsäätäjän »hyväksyneen sen käsityksen, että syyllisyysmoitteen täytyy vaieta silloin, kun yleiseen elämänkokemukseen katsoen keneltäkään keskimääräiseltä ihmiseltä ei voida odottaa oikeudenmukaiseen toimintaan johtavaa motivointia, ts. että syyllisyyteen kuuluu paitsi psykologinen myös ns. normatiivinen aines».[44] Normatiivisen syyllisyyskäsityksen mukaisesti onkin katsottava, että RL 3: 9:n nojalla tulee jättää rangaistus tuomitsematta, jos tekijän suhtautumista ei voida pitää moitittavana.

Jotta RL 3: 9 olisi sovellettavissa, tulee käsillä olla hätävarjelutilanteessa tapahtunut liiallinen voimakeinojen käyttö.[45] Tähän viittasi alku-

---

den poistavan perusteen olemassaolon vuoksi tuomittava rikosoikeudelliseen vastuuseen. Ks. tästä tarkemmin *Lahti* 1974, 58—60.

41a *Forsman* 1930, 154.

42 *Serlachius* 1951, 86.

43 *Alanen* 1925, 140.

44 *Honkasalo* 1965, 163—164 ja 1967, 14. Ks. myös *Hiltunen* 1951, 186—191.

45 *Alanen* 1925, 144, *Anttila & Heinonen* 1974, 79 ja 1977, 131, *Forsman* 1930, 151, *Grotenfelt* 1910—13, 91—92, *Honkasalo* 1965, 164 ja *Jotuni* 1947, 36.

Jonkin verran ongelmia on aiheuttanut kysymys siitä, olisiko RL 3: 9 sovellettavissa ns. putatiivihätävarjelutapauksiin sen jälkeen, kun päätöksessä *KKO 1949 I 19* oli äänestyksen jälkeen katsottu, että RL 3: 9 ei ole sovellettavissa näihin tapauksiin. Tämä päätös sai *Salmialan* taholta useaan otteeseen voimakasta kritiikkiä (1949a, 28—32 ja 1949b, 49—52, 1953, 49—51, 1955a, 123 ja 1955b, 321—322), joka kohdistui samalla myös päätöstä tekemässä ollutta Hakulista ja hänen julki-

peräinen RL 3: 9, jossa puhuttiin enemmästä väkivallasta kuin mitä hätä vaati. Nykyinen sanamuoto on jonkin verran tulkinnanvaraisempi, mutta senkin perusteella voidaan päätyä samaan tulokseen. Jos kysymyksessä on hätävarjelutilannetta edeltävä liian aikainen voimakeinojen käyttö tai hätävarjelutilanteen päätyttyä liian myöhään tapahtunut toimi, rangaistaan tästä sen tunnusmerkistön mukaan, joka kulloinkin on täyttynyt ilman mahdollisuutta soveltaa RL 3: 9:n vähentämisperustetta tai tuomitsematta jättämistä.

Useassa tapauksessa on RL 3: 9:n nojalla tapahtuvaa tuomitsematta jättämistä tyydytty perustelemaan vain lain sanamuotoon tukeutumalla. Joissakin tapauksissa päätöksestä on kuitenkin saatavissa enemmän johtoa omaksutulle kannalle. Päätöksessä *SOO 15. 2. 1912 (JFTB 1913, 55a n:o 50)* todettiin, että vaara V:n väkivaltaiseen esiintymiseen ja hänen rajuun luonteeseensa nähden oli ollut niin pakottava, ettei A ollut voinut mieltänsä malttaa. A ampui V:n kuoliaaksi, kun tämä oli puukko kädessä ahdistanut A:ta. Samoin tapauksessa *KKO 1932 I 74* katsottiin, että M:ää uhkaava vaara varsinkin S:n, jolla oli näytetty olleen puukko mukanaan, ja K:n aikaisemmin lausumien uhkausten johdosta oli ollut niin pakottava, ettei M ollut voinut mieltänsä malttaa ampuessaan K:n ja S:n hengiltä. Tapauksen *KKO 1939 II 517* mukaan V oli hätääntyneenä siitä, että väkivaltaiseksi tunnettu ja V:lle kostoa uhannut ja V:tä kohtaan aikaisemminkin väkivaltaisesti käyttäytynyt P oli jälleen tullut ahdistelemaan ja uhkailemaan sekä heittänyt V:n jalkoihin ison tyhjän maitotonkan ja nostanut lyöntiasentoon täysinäisen viinapullon seinää vasten seisovaa V:tä kohti, ampunut P:n hengiltä. V jätettiin RL 3: 9:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Tapauksessa *KKO 1949 II 435* katsottiin, ettei maahan kaatunut henkilö, jota puristettiin kurkusta, ollut voinut malttaa mieltään ampuessaan ahdistajansa hengiltä. Rankaisemattomaksi RL 3: 9:n nojalla katsottiin myös tapauksessa *KKO 11. 6. 1975 N:o 1100* humalapäissään väkivaltaiseksi tunnetun ja vastoin isänsä tahtoa lukittuun huoneeseen tunkeutuneen ja kädet lyöntiasennossa lähestyneen pojan ampuminen. Myöskään tapauksessa *KKO 28. 1. 1976 N:o 2673/75* ei katsottu syytettynä olleen jalkainvalidin voineen mieltään malttaa pistäessään hänen kotiinsa anastusaikeissa tunkeutunutta ja häntä pahoin-

---

suudessa esittämiään perusteluja vastaan (*Hakulinen* 1949, 88—90 ja 1955, 315—316). Ks. myös *Majanen* 1976, 122—128 ja *Vikatmaa* 1970, 329—331 sekä oikeustapauksia *KKO 1925 II p 136, KKO 1934 II 503* ja *KKO 1948 II 322.*

pidellyttä henkilöä kuusitoista kertaa puukolla aiheuttaen enimmäkseen pintahaavoja, mutta yhden piston katkaistessa pohjevaltimon aiheuttaen hyökkääjän kuoleman.[46]

Hyökkääjän kuolemaan johtaneiden tapausten lisäksi on julkaistu vain muutama lievempiä seurauksia aiheuttanut hätävarjelun liioittelutapaus, joka on jätetty RL 3: 9:n nojalla tuomitsematta. Tapauksessa *SOO 10. 5. 1910 (JFTB 1911, 92a n:o 20)* katsottiin väkivaltaisesti luhtiin tunkeutuneelle toista metriä pitkällä puulla päähän lyömällä hengenvaarallisen vamman aiheuttamisessa käytetyn enemmän väkivaltaa kuin hätä vaati, mutta vaara oli ollut niin pakottava, ettei tekijä voinut mieltänsä malttaa. Samoin tapauksessa *KKO 1938 II 660*, jossa henkilön, jota kuristettiin kurkusta, lyötiin nyrkillä kasvoihin ja työnnettiin tuvan seinää vasten niin, että ikkunaruutu särkyi, ei katsottu voineen mieltään malttaa pistäessään hyökkääjää puukolla neljä kertaa rintaan ja kerran käsivarteen aiheuttaen hengenvaaralliset vammat.[47] Tapauksessa *KKO 1948 II 321*, jossa oli kysymys kotirauhan piiristä poistamisesta, oli poistettavalle aiheutettu vähäisiä vammoja, joiden aiheuttamisen katsottiin tapahtuneen sellaisissa olosuhteissa, ettei tekijä ollut voinut mieltänsä malttaa.[48]

Useimmissa tapauksissa on ilmeisestikin mielenmaltin puutteen syynä ollut uhkaava hengenvaara, jonka johdosta tekijältä ei ole voitu odottaa normin mukaista suhtautumista. Tapausten arvioinnissa voitaneen apuna käyttää myös ulkomaisissa säännöksissä olevia luonnehdintoja pelon, kauhun ja hämmennyksen vaikutuksesta hätävarjelutekoon ryhtyneen suhtautumiseen. Ratkaisu jäänee useimmiten kuitenkin erikseen tehtäväksi kussakin yksittäisessä tapauksessa. RL 3: 9:n tuomitsematta jättämissäännöksen soveltaminen on pakollista, jos tuomioistuin on havainnut moitittavuuden puuttuvan sen vuoksi, ettei tekijä voinut mieltänsä malttaa.

RL 3: 9^2:ssa ja RL 3: 10:ssä on tuomioistuimelle jätetty hätävarjelun liioittelua laajempi harkintavalta. RL 3: 9^2 edellyttää ratkaisua »asian-

---

46 Ks. myös *SOO 27. 11. 1897 (JFTB 1898, 166a n:o 51), SOO 30. 4. 1902 (JFTB 1903, 80a n:o 57), SOO 10. 2. 1915 (JFTB 1916, 27a n:o 31), SOO 19. 11. 1915 (JFTB 1916, 405a n:o 72), SOO 1916 p 310, KKO 1922 II p 727, KKO 1925 II p 783, KKO 1933 II 44* ja *KKO 1934 II 231.*

47 Ks. myös oikeustapauksia *SOO 1916 p 124, KKO 1938 II 416* ja *KKO 1950 II 264.*

48 Selostettu myös *LM* 1948, 721—722.

haarain mukaan» ja RL 3: 10 »teon ja asianhaarain mukaan». *Laintarkastuskunta*, jonka lausunnosta mainittu RL 3: 9^2:n sanamuoto on peräisin, katsoi, että tuomioistuimelle on annettava »hyvin laaja harkintavalta ratkaistaessa kysymystä väkivaltaoikeuden ylittämisestä».[49] Se, mitä on esitetty RL 3: 9^1:sta soveltunee näihin muihin tapauksiin, mutta tuomioistuin voi harkinnassaan ottaa huomioon suhtautumisen moitittavuuden arvioinnin lisäksi myös teon objektiiviseen puoleen kuuluvia seikkoja.[50] Päätöksessä *VHO 2. 6. 1978 R 2031/1977* katsottiin poliisiautoon kannettavaan ja vastaanrimpuilevaan kohdistetut pampun iskut, jotka aiheuttivat mustelmia, liiallisiksi voimakeinoiksi, mutta syytetty poliisimies jätettiin rangaistukseen tuomitsematta. VHO katsoi, että arvioitaessa poliisimiehen menettelyä on otettava huomioon jäljellä olevan kuljetettavan matkan pituus ja se, että hän oli käyttänyt pamppua vain, jotta mainittu henkilö olisi saatu kuljetetuksi poliisiautoon, sekä että olosuhteet ovat olleet tilanteessa sellaiset, että poliisimiehen menettelyn voidaan katsoa johtuneen anteeksiannettavasta kiihtymyksestä.

D. Alennettu rangaistus

RL 3: 9:ssä ja 10:ssä sekä merimieslain 74^2 §:ssä on annettu harkinnanvarainen mahdollisuus soveltaa samaa rangaistusasteikkoa kuin mitä RL 3: 2:n nojalla käytetään henkilöön, joka on tehnyt rikoksensa viisitoista vaan ei kahdeksantoista vuotta täyttäneenä. Mainitun säännöksen mukaan on tuomittava, milloin rikoksesta olisi saattanut seurata elinkautinen vankeusrangaistus, vankeutta vähintään kaksi ja enintään kaksitoista vuotta. Jos rangaistukseksi on säädetty määräaika vankeutta tai sakkoa, on tuomittava enintään kolme neljännestä säädetystä ankarimmasta rangaistuksesta ja vähintään pienin määrä, jonka sitä rangaistusta RL 2 luvun mukaan saa tuomita eli neljätoista päivää vankeutta tai yksi päiväsakko (RL 2: 2^1 ja 2: 4^1). Säännös ei koske muita rangaistuslajeja kuin vankeutta ja sakkoa.[51]

---

[49] *Laintarkastuskunta* 2/1965, 8.

[50] Ks. *Lahti* 1974, 284—286.

[51] Ks. tarkemmin esim. *Anttila & Heinonen* 1977, 211—213 ja *Halinen ym.* 1979, 133—136. Ks. myös *Honkasalo* 1969, 168—172, vaikka hänen esityksensä on osittain vanhentunut kuritushuonerangaistuksen poistamisen jälkeen.

Koska liiallisten voimakeinojen käyttöä koskevissa tapauksissa tuomioistuimella on mahdollisuus tuomita myös täysi rangaistus, jää kysymyksessä olevan rangaistuksen yleisen vähentämisperusteen merkitys vain mahdollisuudeksi alittaa vankeus- tai sakkorangaistuksen erityisminimi ja päätyä aina rangaistuslajin yleiseen minimiin saakka. Näiden säännösten nojalla ei sen sijaan ole mahdollisuutta soveltaa sakkorangaistusta, jos asianomaisen tunnusmerkistön täyttävästä rikoksesta ei ole säädetty muuta kuin vankeutta. Tämä on kuitenkin mahdollista RL 3: 5^2:n nojalla. Sen mukaan saa tuomioistuin, ellei yleinen etu muuta vaadi, erityisistä syistä, jotka on mainittava tuomiossa, tuomita vähimmäisaikaa lyhyempään rangaistukseen tai, milloin ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta määräajaksi ei ole säädetty, tuomita sakkoon. Mikäli säännöksessä mainitut edellytykset ovat olemassa, voidaan sitä soveltaa myös liiallisten voimakeinojen käyttötapauksiin.[52]

Alennetun rangaistuksen käyttömahdollisuutta ei ole laissa tarkemmin määritelty. Ilmeisesti ratkaisun tulee tapahtua tuomioistuimen tekemän kokonaisarvion perusteella, jossa otetaan huomioon yhtä hyvin objektiiviset kuin subjektiiviset seikat.

---

[52] *Lindholm* 1972, 8. Ks. RL 3: 5^2:sta myös *Anttila & Heinonen* 1977, 213—215, *Halinen ym.* 1979, 136—138 ja *Lahti* 1974, 306—321.

11 §. YHTEENVETO LAINUUDISTUSNÄKÖKOHDISTA

Henkilöön kohdistuvien voimakeinojen käyttöoikeus merkitsee usein varsin ankaraa puuttumista muutoin turvattuihin oikeushyviin. Tämä edellyttäisi, että tapaukset olisivat lainsäädännössä selvästi rajatut. Yhteiskunnan intressissä on myös, että äärimmäisen ankarien voimakeinojen käyttö on kiellettyä tai vain erittäin poikkeuksellisesti sallittua. Absoluuttisen hätävarjeluoikeuden perustalle rakentuva voimakeinojen käyttöoikeus ei vastaa nyky-yhteiskunnan käsityksiä. Viime vuosina onkin uusi voimakeinojen käyttöä koskeva lainsäädäntö yleensä perustunut suhteellisuusperiaatteelle. Linja on hyväksyttävä, vaikka suhteellisuusperiaatteen varaan rakentuva järjestelmä jättääkin helposti liikaa sijaa arvostuksille ja saattaa tulla ainakin yksityishenkilön kannalta epämääräisemmäksi ja soveltamiseltaan vaikeammaksi kuin absoluuttisen hätävarjeluoikeuden mukainen säännöstö, ollen siten ristiriidassa edellä esitetyn voimakeinojen käyttötilanteiden selvän rajaamisen vaatimuksen kanssa.

Uudet voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset ovat saaneet yleensä esikuvansa RL 3: 8:stä. Sen käyttämää suhteellisuusperiaatteen luonnehdintaa voitaneen pitää Suomen lainsäädännössä sen verran vakiintuneena ja käytännön tarpeita tyydyttäneenä, että siltä pohjalta voisi myös lähteä hahmottelemaan ehdotusta uudeksi hätävarjelusäännökseksi.

Rikosoikeuskomiteaan voi yhtyä, kun se katsoo, että »kohtuuttomien ja oikeustajuntaa loukkaavien tilanteiden syntymisen estämiseksi on välttämätöntä edellyttää ainakin jonkinlaatuista suhteellisuutta hyökkäyksen kohteena olevan edun ja puolustuksen aiheuttaman vahingon välillä». Komitea korostaa myös kokonaisharkinnan välttämättömyyttä, jossa olisi »otettava huomioon hyökkääjän syyllisyyden aste ja syyntakeisuus, hyökkäyksen kohteena olleen oikeushyvän luonne sekä puolustajan mo-

tiivit ja näin arvioitava hätävarjelun puolustettavuus».[1] Itse asiassa samantapaisilla linjoilla oli jo *Serlachiuksen rikoslakiehdotuksen* 6: 6[1] vuodelta 1920.[2]

Nykyisen lainsäädännön ja näiden ehdotusten pohjalta ottamalla samalla huomioon omaisuuden takaisin ottamiseen oikeutettujen henkilöpiirin laajentamisen tarve sekä epäselvyydet kotirauhan piirin ja siihen verrattavien alueiden rauhan suojelemisessa myös muiden kuin alueelle luvatta tunkeutuneiden poistamiseksi voisi uuden hätävarjelusäännöksen luonnostella seuraavan sisältöiseksi:

> Jos joku, suojellakseen omaa tai toisen henkeä, terveyttä, ruumiillista koskemattomuutta, vapautta tai omaisuutta aloitetulta tai kohta päätä uhkaavalta oikeudettomalta hyökkäykseltä tai ottaakseen rikoksentekijältä verekseltään takaisin omansa tai toisen omaisuuden tai estääkseen jonkun luvattomasti tunkeutumasta omaan tai toisen huoneeseen, taloon, pihaan tai alukseen tai poistaakseen sanotussa paikassa ilman laillista syytä oleskelevan, on käyttänyt voimakeinoja, joita hyökkäyksen vaarallisuuteen, vastustuksen voimakkuuteen, syyllisyyteen, suojeltavan edun merkitykseen ja tilanne muutoin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina, älköön häntä tästä hätävarjelusta rangaistukseen tuomittako.

Hätävarjeluoikeutta ei liene syytä ryhtyä rajoittamaan siten kuin rikosoikeuskomitea esittää, että se olisi sallittua vain silloin, kun ei ole mahdollista turvautua virkakoneiston apuun.[3] Sen sijaan yksityishenkilön oikeutta ryhtyä avustamaan RL 3: 8:ssä tarkoitetuissa tilanteissa olisi perusteltua rajoittaa vain autettavan pyynnöstä tai nimenomaisesta suostumuksesta tapahtuvaksi. Lisäksi auttajalle tulisi asettaa nimenomainen velvollisuus noudattaa autettavan antamia ohjeita.

Rikosoikeuskomitean ehdotuksen mukaisesti rikoslaissa tulisi säilyttää virkatehtävien suorittamiseksi tarvittavia voimakeinoja koskeva yleissäännöstö. Tarkemman sisällön sille antaisivat muualla olevat erityissäännökset.[4] Voimakeinojen käyttöön oikeutetut henkilöryhmät tulisi ilmaista nykyistä lakia täsmällisemmin. Erityisen selvityksen tarpeessa

---

1 *KM* 1976: 72, 104.

2 *Serlachius* 1920, 9 ja 24.

3 *KM* 1976: 72, 104. Tähän on eräissä annetuissa lausunnoissa suhtauduttu kielteisesti (Koskinen, Suomen kaupunginviskaaliyhdistys ja Suomen lakimiesliitto, *Laaksonen ym.* 1978, 132, 149 ja 150—151).

4 *KM* 1976: 72, 106.

olisivat lähinnä sosiaalilainsäädännön piiriin kuuluvien tahdonvastaisten vapaudenriistotapauksien yhteydessä käytettävät voimakeinot. Mikäli halutaan tunnustaa myös yksityishenkilölle oikeus avustaa joissakin näissä tapauksissa, olisi siitäkin saatava selvät säännökset.

Vaikka nykyinen pakkotilasäännös kaikessa avoimmuudessaan tyydyttänee käytännön tarpeita melko hyvin, olisi, niin kuin rikosoikeuskomitea lausuu sitä koskevasta säännöksestä, nykyistä selvemmin ilmettävä, että »teon rankaisemattomuus tai rangaistuksen alentaminen on ratkaistava teon puolustettavuutta koskevan harkinnan perusteella, jossa erityisesti kiinnitetään huomiota suojeltavan ja uhratun edun väliseen suhteeseen sekä teon kiireellisyyteen».[5] Säännöksestä tulisi selvästi käydä ilmi ne edellytykset, joiden vallitessa pakkotilatekoa on pidettävä oikeudenmukaisena. Näistä tapauksista olisi selvästi pyrittävä erottamaan moitittavuuden puuttuessa rankaisematta jäävät tapaukset. Pakkotilan nojalla ei voine koskaan pitää oikeudenmukaisena toisen hengen riistämistä. Sen sijaan sellainen voi poikkeuksellisesti jäädä rankaisematta, kun tekijältä ei ole voitu edellyttää normin mukaista käyttäytymistä. Toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttuminen voitaneen hyväksyä vain poikkeuksellisesti ja silloinkin vain lievässä muodossa muiden oikeushyvien kuin hengen ja terveyden pelastamiseksi. Oikeudenmukaisena pidettävä puuttuminen toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen pakkotilassa tulisi rajoittaa sellaisiin menettelytapoihin, jotka eivät tule aiheuttamaan hengenvaaraa tai pysyvää haittaa toimenpiteen kohteelle.

5 *KM* 1976: 72, 103.

ZUSAMMENFASSUNG

ÜBER DAS RECHT DER PRIVATPERSON ZUR GEWALTANWENDUNG

Eine strafrechtliche Untersuchung

Gegenstand der Untersuchung sind die Fälle, in denen die finnische Gesetzgebung der Privatperson ausdrücklich das Recht zugesteht, in die körperliche Unversehrtheit und Freiheit einer anderen Person einzugreifen. Der Schwerpunkt der Untersuchung liegt auf den strafrechtlichen Fragen, die die Anwendung von Gewalt betreffen. Im Mittelpunkt der Betrachtungen stehen die Vorschriften über die Notwehr und die sogenannte öffentlichrechtliche Notwehr in Kapitel 3 des finnischen Strafgesetzes (finn. Rikoslaki = RL). Da man auch in einigen Fällen bei Notstand gezwungen sein kann, in die körperliche Unversehrtheit und Freiheit einer anderen Person einzugreifen, werden diese Situationen im Vergleich zu den Notwehrfällen behandelt. Zum Bereich der Untersuchung gehören auch einige Sondervorschriften ausserhalb des Strafgesetzes, in denen der Privatperson das Recht gegeben ist, Gewalt anzuwenden. Nicht behandelt dagegen werden die Fälle von Züchtigungsrecht und Einwilligung des Verletzten, weil die diesbezüglichen Grundsätze vor allem auf Gewohnheitsrecht beruhen. In der Untersuchung werden in verschiedenen Zusammenhängen rechtsgeschichtliche Informationen gegeben sowie rechtsvergleichende Überblicke über entsprechende Vorschriften in den Ländern Skandinaviens und Mitteleuropas. In § 1 der Untersuchung werden die Ausgangspunkte geklärt, die Forschungsaufgabe abgegrenzt und die wenigen zur Verfügung stehenden statistischen Angaben gemacht.

In § 2 der Untersuchung werden die durch Notwehr zu schützenden Rechtsgüter betrachtet, als die in Finnland herkömmlicherweise nur das Leben, die körperliche Unversehrtheit, die Freiheit, das Vermögen und der Hausfriede angesehen werden. Ein Vergleich zwischen den Notwehrvorschriften des Strafgesetzes (RL, Kap. 3, §§ 6 u. 7) und der Vorschrift über den Notstand (RL, Kap. 3, § 10) kommt zu dem Ergebnis, dass die durch Notwehr zu schützenden und die durch Notstandshandlungen zu rettenden Rechtsgüter mit Ausnahme des Hausfriedens dieselben sind. In beiden Fällen können ausser privaten auch öffentliche Vermögensinteressen geschützt oder gerettet werden.

Nach der Behandlung der Rechtsgüter werden verschiedene Notwehrsituationen ausführlicher betrachtet und gleichzeitig gegen die Notstandsfälle abgegrenzt. Im § 3 der Untersuchung wird die Notwehrsituation nach RL Kap. 3, § 6 behandelt, der wie folgt lautet: »Hat jemand, um sich selbst oder einen anderen oder eigenes oder eines anderen Eigentum gegen einen begonnenen oder unmittelbar drohenden rechtswidrigen Angriff zu schützen, eine Handlung begangen, die, obwohl sonst strafbar, zur Abwehr des Angriffs notwendig war, so ist er für diese Notwehr nicht zu bestrafen.» Das Vorhandensein einer Notwehrsituation setzt einen begonnenen oder unmittelbar drohenden rechtswidrigen Angriff voraus, während in RL Kap. 3, § 10 über den Notstand von der Rettung aus gegenwärtiger Gefahr gesprochen wird. Da auch ein rechtswidriger Angriff als gegenwärtige Gefahr angesehen werden kann, hat man versucht, den Unterschied zwischen Notwehr und Notstand darin zu finden, dass bei der Notwehr Recht gegen Unrecht steht und beim Notstand Recht gegen Recht, und dass die Notwehr sich als einen den Notstand betreffenden Sonderfall charakterisieren lässt.

Im § 4 der Untersuchung wird das Recht geprüft, sein Eigentum zurückzunehmen, und in § 5 die Notwehr in Fällen von Friedensbruch. Zu diesen Situationen gibt es die Sondervorschrift in RL Kap. 3, § 7: »Dringt jemand unerlaubterweise in eines anderen Zimmer, Haus, Hof oder Schiff ein, oder setzt sich jemand zur Wehr gegen einen, der auf frischer Tat sein Eigentum zurücknehmen will, so ist gleichfalls ein Recht zur Notwehr vorhanden.» Was das Recht zur Zurücknahme von Eigentum betrifft, wird die Vorschrift in RL Kap. 3, § 7 im Verhältnis zu § 6 desselben Kapitels untersucht. Das Notwehrrecht nach § 6 besteht zum Schutz sowohl des eigenen als eines anderen Eigentums vor einem rechtswidrigen Angriff. Dagegen ist in § 7 nur das Recht zugestanden, das eigene Eigen-

tum zurückzunehmen. Ausserdem setzt das Notwehrrecht nach § 7 voraus, dass man auf Widerstand stösst, bevor man Gewalt gegen eine Person anwenden kann, um sein Eigentum zurückzunehmen.

Das Notwehrrecht, wie es in RL Kap, 3, § 7 gemeint ist, umfasst den Schutz des privaten Hausfriedens in einem weiteren Sinne, weil in der Vorschrift allgemein vom Verhindern des Eindringens in Zimmer, Haus, Hof oder Schiff durch Notwehr gesprochen wird. Andererseits erstreckt sich das Notwehrrecht aufgrund dieser Vorschrift offensichtlich nicht auf jede Verhinderung von Hausfriedensbruch. Nicht darunter zu fallen scheint zum Beispiel die Entfernung einer Person, die erlaubterweise in den Bereich des Hausfriedens eingetreten ist, aber einem Befehl zum Verlassen desselben nicht nachgekommen ist.

Im § 6 der Untersuchung wird das Recht der Privatperson zur Gewaltanwendung behandelt, wenn sie den zuständigen Beamten Hilfe leistet. In der die öffentlichrechtliche Notwehr betreffenden Vorschrift des RL Kap. 3, § 8 wird der Privatperson dasselbe Recht zur Gewaltanwendung zugesprochen wie dem Beamten, dem er bei der Ausübung seiner Dienstpflichten Hilfe leistet. Im Gesetz finden sich keine genaueren Vorschriften über die Voraussetzungen der Hilfeleistung. Sie kann ebenso gut auf Wunsch des Beamten als auch aus eigener Initiative erfolgen. Im letzteren Falle muss der Beamte jedoch seine Einwilligung zur Hilfeleistung geben. Es gibt in Finnland keine allgemeine Pflicht, einem Beamten Hilfe zu leisten, ausgenommen einige begrenzte Aufgaben vor allem bei Brandbekämpfung und Rettungstätigkeit. Es handelt sich im allgemeinen darum, dass die Privatperson dem Beamten freiwillig Hilfe leistet.

Das Recht zur Gewaltanwendung ist in RL Kap. 3, § 8 auf bestimmte Beamte und ihre Dienstpflichten beschränkt. Nach der Vorschrift kann es sich um einen Polizeibeamten oder eine zur Aufrechterhaltung der Ordnung eingesetzte Person bei der Erfüllung der Dienstpflichten handeln. Das Recht zur Gewaltanwendung setzt voraus, dass dem Beamten bei der Ausübung seiner Pflicht Widerstand entgegengesetzt wird, ausgenommen den Fall, in dem jemand, der festgenommen oder verhaftet werden soll, dem durch die Flucht zu entgehen versucht. Ausserdem betrifft die Vorschrift auch Fälle, in denen ein Strafgefangener oder sonst ein Festgenommener oder Verhafteter zu fliehen versucht oder sich zur Wehr setzt gegen den Gefangenenwärter oder einen anderen, dessen Aufgabe es ist, die Flucht zu verhindern oder der ihn zur Ordnung anhält. Ausser-

dem ist den Zoll- und Grenzschutzbeamten und den ihnen Hilfe leistenden Personen in besonderen Gesetzen dasselbe Recht zur Gewaltanwendung bei der Ausübung ihrer Dienstpflichten gegeben wie in RL Kap. 3, § 8 den Polizeibeamten.

Im § 7 der Untersuchung wird das Recht eines jeden zur Festnahme behandelt. Jeder Beliebige darf eine Person festnehmen, die ein Verbrechen begangen hat, auf das Gefängnis steht und bei dem sie auf frischer Tat angetroffen wurde. Jeder hat auch das Recht, eine aufgrund eines behördlichen Steckbriefes zu verhaftende Person festzunehmen. Eine Privatperson hat ebenfalls das Recht, falls keine polizeiliche Hilfe erreichbar ist, eine trunkene Person, die durch ihr gewalttätiges oder damit drohendes oder lärmendes Verhalten den öffentlichen oder privaten Frieden stört und die Sicherheit gefährdet, festzunehmen oder zu entfernen.

Im § 8 der Untersuchung werden die Sondervorschriften über Gewaltanwendung im Seemannsgesetz (7. 6. 1978), im Luftverkehrsgesetz (11. 12. 1964, teilweise geändert 19. 3. 1971), im Gesetz über die Aufrechterhaltung der Ordnung in öffentlichen Verkehrsmitteln (17. 6. 1977) und im Gesetz über die Kontrollgebühr in öffentlichen Verkehrsmitteln (11. 5. 1979) behandelt. Nach dem Seemannsgesetz hat zur Aufrechterhaltung der Ordnung auf einem Fahrzeug der Kommandant und die ihm Hilfe leistende Person das Recht Gewalt anzuwenden. Nach dem Luftverkehrsgesetz hat, wenn das Flugzeug in Gefahr ist oder die Not es sonst erfordert, der Kommandant das Recht, alle die Mittel anzuwenden, die notwendig sind, um den Gehorsam wiederherzustellen oder die der Sicherheit des Flugzeuges oder der darin befindlichen Personen oder Sachen drohende Gefahr abzuwenden. Auf die Auffordung des Kommandanten hin hat ein Passagier das Recht, dem Kommandanten die erforderliche Hilfe zu leisten. Ein Passagier hat das selbständige Recht, vertretbare hindernde Massnahmen zu ergreifen, wenn ein berechtigter Grund zu der Annahme besteht, dass die Massnahme unmittelbar notwendig ist zum Schutz der Sicherheit des Flugzeuges und der darin befindlichen Personen oder Sachen. Nach dem Gesetz über die Aufrechterhaltung der Ordnung in öffentlichen Verkehrsmitteln hat der Fahrer (oder eine andere zum Fahrpersonal gehörende Person) das Recht, einen Fahrgast, der eine Störung verursacht hat und trotz des Verbotes des Fahrers weiter stört, aus dem Fahrzeug zu entfernen. Falls der Fahrgast nicht sofort entfernt werden kann, darf er, wenn erforderlich, festgenommen werden, bis die Entfernung möglich ist. Ein Fahrgast hat das Recht, auf die Aufforderung des

Fahrers hin bei der Entfernung oder Festnahme des Störenden Hilfe zu leisten. Gewalt darf jedoch erst angewandt werden, wenn man auf Widerstand stösst. Nach dem Gesetz über die Kontrollgebühr in öffentlichen Verkehrsmitteln hat der Kontrolleur der Fahrscheine das Recht, eine ohne gültigen Fahrausweis fahrende Person, die sich nicht genügend ausweist, festzunehmen. Sie kann auch aus dem Fahrzeug entfernt werden. Auch diese Vorschrift macht den Widerstand zur Voraussetzung der Gewaltanwendung.

In § 9 wird die in der Strafrechtswissenschaft viel erörterte und auch umstrittene Frage nach dem Umfang der in verschiedenen Situationen anzuwendenden gerechtfertigten Gewaltmittel behandelt. Am Anfang des Paragraphen wird ein Überblick über einige ausländische Vorschriften gegeben. Danach werden die finnische Gesetzgebung, Gesetzentwurfsdokumente und Stellungnahmen in der finnischen Strafrechtswissenschaft betrachtet. Besondere Beachtung findet die finnische Rechtsprechung. Die Untersuchung ist getrennt für die Notwehr, die sog. öffentlichrechtliche Notwehr und den Notstand durchgeführt. Das zu benutzende Material bilden die nach Inkrafttreten des gültigen, 1889 erlassenen Strafgesetzes in der Sammlung von Rechtsfällen veröffentlichten Entscheidungen der höchsten Instanz (anfangs der Rechtsabteilung des Senats, von 1918 an des Obersten Gerichtshofes). Ausserdem standen mir aus den 1960er und 1970er Jahren auch unveröffentlichte Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes und aus den 1970er Jahren einige der Appellationsgerichte zur Verfügung.

Die die Notwehr betreffenden Rechtsfälle sind danach gegliedert, auf welches Rechtsgut der Angriff gerichtet war. Bei der Betrachtung der Abwehrmittel war das Hauptaugenmerk auf die dem Angreifenden entstandene Folge zu richten, bei der folgende Abstufung verwendet wurde: Tod, lebensgefährliche oder sonst schwere Verletzung, weniger schwere Verletzung, geringe Verletzung und gar keine Verletzung. Bei der Gliederung sind auch die möglicherweise verwendeten Angriffs- oder Verteidigungswaffen berücksichtigt worden, wie Schusswaffen, Messer usw. Bei einem sehr grossen Teil der behandelten Rechtsfälle handelt es sich um die Abwehr eines gegen das Leben oder die körperliche Unversehrtheit gerichteten Angriffs.

Bei den die sog. öffentlichrechtliche Notwehr betreffenden Rechtsfällen handelt es sich in der Hauptsache um gegen Polizeibeamte wegen übertriebener Gewaltanwendung erhobene Verfahren wegen Amtsdelikts.

Zum Vergleich sind auch einige in den Bereich des Militärstrafgesetzes gehörende Rechtsfälle dabei. Das den Notstand betreffende Material von Rechtsfällen ist sehr begrenzt und für diese Untersuchung von geringer Bedeutung.

Danach werden in der Untersuchung aufgrund des obigen Materials Schlüsse bezüglich der gerechtfertigten Gewaltmittel gezogen. Nach RL Kap. 3, §§ 6 u. 7 gründet sich die Beurteilung auf zwei zentrale Umstände: es muss sich um die Abwehr eines Angriffes handeln, um den Schutz des Friedens oder um das Zurücknehmen von Eigenem und die Tat, die dazu notwendig ist. Die Vorschriften beruhen in ihren Ausgangspunkten auf dem sog. absoluten Notwehrrecht. Sie setzen keine Güterabwägung voraus. Zu einem Problem ist jedoch die vernünftige Abgrenzung des Notwehrrechtes geworden, weil starke Gewaltmittel nicht zum Schutz geringer Interessen gebilligt werden können. In der Untersuchung wird die Ansicht vertreten, dass es nur in seltenen Ausnahmefällen zur Abwehr eines Angriffs notwendig ist, den Angreifenden ums Leben zu bringen oder ihn lebensgefährlich zu verletzen. Das setzt voraus, dass die angegriffene Person in ernsthafter Lebensgefahr schwebt. Bei anderen Rechtsgütern genügen im allgemeinen geringere Mittel, oft sogar solche Gewaltmittel, die nur eine geringe oder gar keine Verletzung zur Folge haben.

Der die sog. öffentlichrechtliche Notwehr betreffende § 8 in RL Kap. 3, der 1967 geändert wurde, beruht deutlich auf dem Grundsatz der Proportionalität. Nach eben diesem Vorbild sind auch die Vorschriften über die Gewaltanwendung im Seemannsgesetz, im Gesetz über die Aufrechterhaltung der Ordnung in öffentlichen Verkehrsmitteln und im Gesetz über die Kontrollgebühr in öffentlichen Verkehrsmitteln erlassen worden. Darin wird vorausgesetzt, dass die gegebene Situation in ihrer Ganzheit berücksichtigt wird. Beim Erwägen von Gewaltanwendung soll u.a. die Art der auszuführenden Aufgabe und die Gefährlichkeit des Widerstandes berücksichtigt werden. Aufgrund der Gesamtbeurteilung soll ein Abwägen der entgegengesetzten Interessen vorgenommen werden, aus dem sich ergibt, ob die angewandten Gewaltmittel als verteidigbar anzusehen sind. Dieselben Grundsätze gelten sowohl für Beamte als auch ihnen Hilfe Leistende oder selbständig handelnde Privatpersonen, die von dem Recht eines jeden zur Festnahme Gebrauch machen.

RL Kap. 3, § 10 lässt offen, wann eine Notstandshandlung gerechtfertigt sein kann. Einer Auffassung nach wäre eine Notstandshandlung niemals gerechtfertigt, und ihre Straflosigkeit wäre nur mit subjektiven Gründen

(der Entschuldbarkeit der Handlung) zu vertreten. Nach herrschender Auffassung gilt jedoch, dass eine Notstandshandlung gerechtfertigt sein kann. In der Definition ihrer Voraussetzungen gibt es einige Unterschiede, aber wenigstens dann wird eine Notstandshandlung als gerechtfertigt angesehen, wenn der Schaden, der dadurch entsteht, wesentlich geringer ist als der, der damit abgewendet wird.

Im § 10 der Untersuchung wird die Bestrafung von übertriebener Gewaltanwendung behandelt. Den Gerichten stehen im allgemeinen drei Alternativen zur Verfügung: volle Bestrafung, gemilderte Bestrafung oder gar keine Bestrafung. Die Straffreiheit eines Notwehrexzesses soll auf subjektiven Gründen beruhen: wenn die Umstände so waren, dass der Täter sich nicht beherrschen konnte, darf er nicht zu einer Strafe verurteilt werden.

Die Anwendung einer herabgesetzten Skala gibt die Möglichkeit, das im Gesetz vorgeschriebene spezielle Strafminimum zu unterschreiten und zum allgemeinen Minimum der Strafart zu kommen. Diese Alternativen stehen nur beim Übertreiben des Umfangs der Gewaltmittel (dem sog. intensiven Notwehrexzess) zur Verfügung. In den Vorschriften über die sog. öffentlichrechtliche Notwehr und den Notstand ist den Gerichten ein grösserer Ermessensspielraum gelassen als beim Notwehrexzess. Die Entscheidung zwischen voller Strafe, gemildeter Strafe und Straffreiheit soll »nach der Tat und den Umständen» erfolgen.

Da im Jahre 1976 ein auf die Gesamtreform des Strafgesetzes zielender Ausschussbericht (1976: 72) erschien und da weiterhin die ganze Zeit Reformpläne anstehen, werden in verschiedenen Zusammenhängen der Untersuchung Gesichtspunkte der Gesetzesreform berücksichtigt. Im letzten, 11. § der Untersuchung werden diese Gesichtspunkte kurz zusammengefasst.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

Senaatin oikeusosasto (SOO)

3. 2. 1897 (JFTB 1898, 11a n:o 2) 86
5. 4. 1897 (JFTB 1898, 69a n:o 17) 286
23. 10. 1897 (JFTB 1898, 147a n:o 39) 284
27. 11. 1897 (JFTB 1898, 166a n:o 51) 340
27. 2. 1899 (JFTB 1900, 26a n:o 46) 292
16. 5. 1899 (JFTB 1900, 75a n:o 33) 279
30. 4. 1902 (JFTB 1903, 80a n:o 57) 340
23. 5. 1902 (JFTB 1903, 86a n:o 21) 86
16. 9. 1903 (JFTB 1904, 126a n:o 19) 281
2. 2. 1905 (JFTB 1906, 16a n:o 1) 277
22. 2. 1906 (JFTB 1907, 32a n:o 30) 284
11. 4. 1906 (JFTB 1907, 85a n:o 30) 279, 289
22. 1. 1907 (JFTB 1908, 14a n:o 30) 287
26. 1. 1907 (JFTB 1908, 19a n:o 43) 280
27. 2. 1908 (JFTB 1909, 54a n:o 65) 284
3. 5. 1909 (JFTB 1910, 126a n:o 6) 292
10. 5. 1910 (JFTB 1911, 92a n:o 20) 340
12. 5. 1910 (JFTB 1911, 94a n:o 23) 284
10. 10. 1910 (JFTB 1911, 201a n:o 20) 279
4. 3. 1911 (JFTB 1912, 85a n:o 13) 86
20. 3. 1911 (JFTB 1912, 111a n:o 53) 285
15. 2. 1912 (JFTB 1913, 55a n:o 50) 278, 339
12. 12. 1912 (JFTB 1913, 380a n:o 29) 278, 291
16. 9. 1913 (JFTB 1914, 192a n:o 37) 289
6. 2. 1914 (JFTB 1915, 29a n:o 9) 285
10. 2. 1915 (JFTB 1916, 27a n:o 31) 340
18. 3. 1915 (JFTB 1916, 76a n:o 42) 284
31. 3. 1915 (JFTB 1916, 95a n:o 100) 32, 51, 299
19. 6. 1915 (JFTB 1916, 202a n:o 77) 280
2. 8. 1915 (JFTB 1916, 265a n:o 3) 284
19. 11. 1915 (JFTB 1916, 405a n:o 72) 340
1916 p 124 340
1916 p 310 340
1916 p 647 282
1918 p 25 279

Korkein oikeus (KKO)

1919 II p 813 49
1919 II p 979 307
1919 II p 1077 284
1920 II p 40 279
1920 II p 360 278
1920 II p 548 284

1920 II p 666 307
1920 II p 779 307
1921 II p 49 299
1921 II p 154 282
1921 II p 332 284
1921 II p 821 284
1921 II p 1048 76, 286, 291
1921 II p 1131 308
1922 II p 694 292
1922 II p 727 340
1922 II p 1075 315
1922 II p 1470 284
1923 II p 380 280
1923 II p 450 277
1923 II p 490 283
1923 II p 554 284
1923 II p 718 293
1923 II p 838 278
1923 II p 1118 284
1923 II p 1169 56, 286
1923 II p 1182 292
1923 II p 1498 292
1923 II p 1625 284
1923 II p 1767 292
1924 II p 295 283
1924 II p 336 284
1924 II p 494 284
1924 II p 723 283
1924 II p 728 307
1924 II p 1003 307
1924 II p 1237 282
1925 II p 136 339
1925 II p 452 292
1925 II p 488 308
1925 II p 780 285
1925 II p 782 280
1925 II p 783 279, 289, 340
1925 II p 831 293
1925 II p 994 284
1925 II p 1204 308
1927 II 308 308
1927 II 352 49
1928 II 249 49
1929 II 69 287, 291
1929 II 207 285
1929 II 262 279
1929 II 510 315
1929 II 746 285
1930 II 158 66
1930 II 371 315
1930 II 544 282
1931 I 68 281
(DL 1932 II, 67—69)
1931 II 345 284
1931 II 391 315
1932 I 74 339
1932 II 392 315
1933 II 44 277, 340
1933 II 404 277
1934 I 26 285
(DL 1934 II, 54—57)
1934 II 160 280
1934 II 231 277, 340
(DL 1935 II, 35—36)
1934 II 233 183
1934 II 503 339
1935 II 495 183
1936 II 410 308
1937 II 131 294
1937 II 236 308
1937 II 281 282
1937 II 428 183
1938 II 358 284
1938 II 416 280, 340
1938 II 549 183
1938 II 606 183
1938 II 660 282, 340
1938 II 669 308
1939 II 79 285
1939 II 121 285
1939 II 165 56
1939 II 418 277
1939 II 517 280, 339
1939 II 562 315
1940 II 14 183
1940 II 246 293
1942 II 172 284
1943 II 266 285
1945 II 121 293
1946 II 86 32, 299
1946 II 89 293
1946 II 166 32, 299
1946 II 191 294
1946 II 199 281
1946 II 231 51, 315
1947 II 96 295
1947 II 115 315
1947 II 169 315
1947 II 178 160
(EOA 1947, 35—36)
1947 II 270 294
1947 II 320 282
1948 II 67 282
1948 II 78 315
1948 II 91 160
1948 II 189 287, 292
1948 II 204 280
1948 II 288 295
1948 II 321 105, 287, 289, 340
(LM 1948, 721—722)
1948 II 322 339
1948 II 415 315
1948 II 466 308
21. 9. 1948 160

(LM 1948, 520)
1949 I 19 338
(DL 1949 II, 28—29, LM 1949, 88—89)
1949 II 9 272, 308
1949 II 63 281
(LM 1949, 87—88)
1949 II 186 286
1949 II 209 280
1949 II 386 277
1949 II 435 280, 339
1949 II 447 284
1949 II 448 315
1950 II 10 315
1950 II 18 274
1950 II 84 307
1950 II 103 315
1950 II 221 274
1950 II 246 340
1951 II 163 168
1953 II 130 308
1956 II 89 183
(DL 1957 II, 55—56)
1957 II 8 183
1959 I 2 183
1959 II 43 293
1959 II 83 294
(DL 1960 II, 18—21)
1959 II 107 274
1961 II 32 283
1961 II 70 294, 315
(DL 1962 II, 41—42)
18. 1. 1961 N:o 152 283
12. 6. 1961 N:o 2046 284
1962 II 47 86
(LM 1962, 542—543)
1963 II 112 52
1963 II 120 66
19. 3. 1963 293
(LM 1963, 668—669)
1964 II 65 161
(DL 1965 II, 57—59, LM 1965, 934—935)
6. 11. 1964 N:o 2344 105, 287
1965 II 81 86
(DL 1966 II, 27—29)
5. 2. 1965 N:o 365 281
17. 12. 1965 N:o 2937 284
15. 3. 1966 N:o 685 294
22. 3. 1966 N:o 786 285
1967 II 15 32
17. 4. 1967 N:o 1020 277
1969 II 98 51, 297
(DL 1970 II, 46—48)
1971 II 60 47
(DL 1971 II, 65—66)
1971 II 95 168
(DL 1972 II, 45—46)
1971 II 101 105
(DL 1972 II, 17—18)
12. 3. 1971 N:o 632 286
10. 5. 1971 N:o 1215 284
1972 I 3 161, 164
(LM 1973, 154—155)
1972 II 44 131
(DL 1973 II, 12—13)
1973 II 6 296, 315
(OKa 1973, 89—90)
1973 II 18 161
1974 II 58 66
4. 4. 1974 N:o 662 281
6. 9. 1974 N:o 1035 282
24. 9. 1974 N:o 1679 16, 284
1975 II 70 66
1975 II 83 307
25. 2. 1975 N:o 2880a/74 295, 310
(OKa 1975, 86—89)
11. 6. 1975 N:o 1100 16, 284, 339
8. 10. 1975 N:o 1985 16, 283
28. 1. 1976 N:o 2673/75 16, 280, 339
21. 4. 1976 N:o 494 16, 288
2. 6. 1976 N:o 872 16, 285
1977 II 31 161
1977 II 55 78
6. 9. 1977 N:o 1623 297
1978 II 94 279, 288
13. 1. 1978 N:o 2604/77 296
(OKa 1978, 62—64)
17. 2. 1978 N:o 3259/77 296
29. 11. 1978 N:o 1717 297, 310, 315
(OKa 1978, 69—74)

Helsingin hovioikeus (HHO)

4. 4. 1974 N:o 239 15, 16
4. 4. 1974 N:o 301 15, 288
5. 9. 1974 N:o 400 15, 280
14. 11. 1974 N:o 1121 15, 287, 289
17. 12. 1974 N:o 1477 15
18. 3. 1975 N:o 1471 15, 285, 288
30. 3. 1976 N:o 441 16

Itä-Suomen hovioikeus (ISHO)

26. 1. 1954 294
16. 10. 1973 N:o 1104/72 15, 281
20. 11. 1973 N:o 1041/73 15
27. 9. 1974 N:o 839/74 297, 315
(EOA 1974, 32)
1. 10. 1974 N:o 851/74 15, 16
19. 6. 1975 N:o 817/75 15, 283

27. 6. 1975 N:o 62/75 15
27. 2. 1976 N:o 2020/75 15
29. 10. 1976 N:o 1686/76 152, 296, 310, 315
(OKa 1976, 76—77)

Turun hovioikeus (THO)

5. 10. 1971 N:o 1060 285
2. 11. 1971 N:o 1297 286, 288
26. 9. 1972 150672-N:o 905 286
2. 10. 1973 040973-N:o 945 15, 284
17. 1. 1974 221073-N:o 1197 15, 16
26. 3. 1975 130275-N:o 351 315
30. 6. 1975 130575-N:o 1223 15, 16
8. 10. 1975 040975-N:o 1938 15, 297
7. 11. 1975 250975-N:o 2212 15, 16
17. 12. 1975 031175-N:o 2699 15
12. 1. 1976 131075-N:o 2425 15, 297, 310
25. 10. 1977 080977-N:o 2047 315
4. 1. 1978 271077-N:o 2712 297, 315

Vaasan hovioikeus (VHO)

23. 4. 1971 RD 1971 N:o 261 285, 288
15. 6. 1973 RD 1972 N:o 396 15, 285
11. 12. 1973 RD 1972 N:o 1029 15, 277, 278, 315
(OKa 1973, 93—96)
14. 12. 1973 RD 1972 N:o 1229 15
25. 6. 1974 RD 1972 N:o 786 15
1. 10. 1974 RD 1973 N:o 324 15
8. 11. 1974 RD 1973 N:o 1587 15
21. 2. 1975 RD 1973 N:o 837 15
9. 9. 1975 RD 1974 N:o 25 15, 16
2. 6. 1978 R 2031/ 1977 315, 341

ASIAHAKEMISTO

Hakemisto on tarkoitettu täydentämään sisällysluetteloa. Tekstissä jatkuvasti esiintyviä tai sisällysluettelossa selvästi esillä olevia hakusanoja on jätetty kokonaan pois.

Ablaatioteoria 65, 67
Apprehensioteoria 65, 67—68
Aseen käyttö 234, 236, 245, 252—253, 255, 259, 260, 262, 264, 268, 270, 277—287, 291, 292—297, 304, 312, 316—318, 319, 320—321
Auttamis(avustamis)velvollisuus 119, 121, 127, 203, 204, 205, 206

Ehdonalainen vapaus 144, 153
Eksterritoriaalioikeudet 51
Enentämisperuste 178—182
Etsintäkuulutus 149, 150, 151, 192—193

Haitanteko virkamiehelle 55, 56, 150, 168, 229
Hallinta 28, 60, 61—64, 65—68, 69
Hallinta-apulainen 63—64, 67—68
Heitteillepano 214, 284
Hengenvaarallinen väline 274
Henkilöllisyyden selvittäminen 134, 152, 173, 175, 186, 218, 219, 222, 226—228, 296

Ilmailulaki 145—147, 151, 205—209, 257—258, 321—323, 336—337
Irtolainen 81—82, 152—153, 157, 164—166, 193
Itseapu 58—59, 80—82, 199—202, 245

Jatkuva rikos 49, 96
Julkinen huvitilaisuus 125, 195
Järjestysmies 125, 131, 194—195

Kapina 21, 118, 119, 239, 255
Karkaaminen 117, 118, 120, 159—162, 164—166, 260, 262, 266, 267, 270, 292
Kavallus 63, 183, 184
Konkurssivelallinen 153—154
Kontrektaatioteoria 65
Kotietsintä 97
Kulkuneuvon pysäyttäminen 127, 187—192, 257, 258
Kulkuneuvosta poistaminen 209—210, 212—220, 225—230
Kunnia 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 57
Kuritusvalta 9—10

Laiminlyönti 36, 38, 41, 42—44
Laiton vangitseminen 55—56, 302—303
Lapsi 52, 156, 173—174, 175, 225—226, 243, 246, 265, 267
Lievä pahoinpitely 182—183, 184, 216—217, 276
Loukatun suostumus 10, 122
Luvaton käyttöönottaminen 65, 184—185
Maistraatti 149, 150

Majoitus- ja ravitsemisliikkeet 126, 195
Meluaminen 197, 211—213, 217, 218, 220
Merimieslaki 144—145, 146—147, 151, 203—205, 256—257, 320, 337, 338, 342
Mielisairas 52, 156, 157, 166, 174—175, 243, 246, 262, 267
Moitittavuus 5, 338

Nimismies 142, 149, 150
Nouto 139, 154—155, 158—159
Näpistys 67, 68, 182, 183, 184, 202

Oikeudenvastaisuus 2, 3—5, 50
Omankädenoikeus 122—123
Oppi negatiivisista tunnusmerkistötekijöistä 4—5

Paikalta poistaminen 138, 194, 212, 259 319—320
Pakeneminen 72, 76—77, 80, 117—118, 120, 132—133, 164—167, 187—192, 260, 262, 266, 267, 270, 292, 304, 305, 316—317
Pakkolaitos 144, 160—161, 162
Petos 182, 183
Poliisimies 123—124, 129—137, 140, 142, 150—151, 152, 156, 159—160, 162—163, 166—168, 175, 190—192, 194—195, 219, 252—255, 258—259, 278, 292, 293—298, 309—311, 312, 314, 341
Puolustettavuus 238—239, 241, 252—257, 259, 309—311, 319, 322
Putatiivihätävarjelu 338—339
Päihtynyt 152, 161, 163—164, 171, 193—198, 212, 259, 317, 319—320

Rajavartiomies 127, 128, 133, 135—137, 142, 143, 152, 337
Rangaistuksen enentämisperusteet 178—182
Rangaistuksen vähentämisperusteet 178—182, 341—342
Rikos 1, 173—176
Ryöstö 45, 46—47, 72
Ryöstöntapainen kiristäminen 45, 46—47
Ryöstöntapainen varkaus 68

Salakatselu 106
Salakuuntelu 106
Siveys 24, 28, 29, 33
Sotilas 118, 119, 125, 126—127, 143—144, 151, 155, 258, 292—293, 312, 337
Suostumus 10, 122
Syyksiluettavuus 5, 176
Syyllisyyden normatiivinen ainesosa 5, 338
Syyllisyys 2, 5, 173—176, 338
Syyntakeeton 3, 52, 173—176, 261, 263—264
Syyttäjä 142, 148, 149—150
Säilö 138, 145, 155, 156, 159—160, 161, 163—164, 194, 259

Takavarikko 81, 97
Tapaturma 15—16, 174, 176, 277, 278, 285, 301
Tappelu 306—308
Tarkastusmaksu 221, 226—228
Teko 2
Todistaja 153, 155
Tullimies 127—128, 133, 135—137, 143, 257, 337
Tullirikos 142—143, 155
Tunnusmerkistönmukaisuus 2—3, 4, 5
Tunnustodiste 60—61, 199—202, 277
Tuominen 139, 154—155, 158—159
Turvallisuus 125, 140, 152, 196—197
Työlaitos 164—166
Työsiirtola 160

Ulkomaalainen 156, 157, 163
Ulosottomies 150, 255—256, 337
Ulosottovelallinen 154

Vaara 44—48, 56—57, 207—208, 214, 228, 266, 268, 321
Vaarallinen rikoksenuusija 144, 160—161
Vahingonteko 65, 89, 91—92, 94, 216
Vallinta 62—64, 65—68
Vallinta-apulainen 63—64, 67—68
Vangin karkaaminen 117, 118, 120, 159—162, 166, 260, 262, 266, 267, 270, 292

Vanginkuljettaja 133, 135, 167
Vangin vapauttaminen 168
Vanginvartija 117, 135, 167, 168, 297—298
Vankilaoikeus 144, 150
Varkaus 63, 65—69, 179—180, 202
Vesiliikennejuopumus 90
Virallinen syyttäjä 142, 148, 149—150
Virka-apu 126, 150, 155—156, 159, 164—166
Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen 53—56, 72, 78, 131, 168, 229
Virkavallan anastus 54, 123
Vähentämisperuste 178—182, 341—342
Väkisinmakaaminen 17, 18, 45—46
Vääryystunnusmerkistö 2, 5

Yleinen järjestys 125, 140, 152, 196, 255
Yleinen kokous 125—126, 195—196
Yleinen tunnusmerkistö 2
Yleiset enentämisperusteet 178, 180
Yleiset vähentämisperusteet 178—181, 341—342
Yleistä järjestystä ylläpitämään asetettu henkilö 123, 125—126, 130, 137, 151—152, 162—163, 168, 311
Yrityksestä luopuminen 68—69

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

36. **MIKAEL LIVSON, Epävarsinainen laiminlyöntirikos.** 1949, nid. 25 mk (13 mk)

37. **OLAVI RYTKÖLÄ, Julkisoikeudellinen sopimus.** 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)

38. **ERIK CASTRÉN, Kansainvälinen oikeusseuraanto.** 1950, nid. 8 mk (4 mk)

40. **JORMA UITTO, Vankien ehdonalaiseen vapauteen päästäminen.** 1950, nid. 6,50 mk (3,25 mk)

41. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II, Bruno A. Salmialalle 24. 8. 1950 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari.** 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)

42. **AARO AHTEE, Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. Asialliset edellytykset.** 1950, nid. 25 mk (nid. 13 mk)

44. **PAAVO HILTUNEN, Syyllisyyskäsite rikoksen uusimisessa.** 1951, nid. 10 mk (5 mk)

46. **E. J. MANNER, Yleiskäyttö vesioikeudellisena käsitteenä.** 1953, nid. 10 mk (5 mk)

48. **LASSI KILPI, Harkintataksoitus.** 1955, nid. 7 mk (3,50 mk)

50. **INKERI ANTTILA, Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät.** 1956, nid. 9 mk, sid. 11,50 mk (nid. 4,50 mk, sid. 7 mk)

52. **SIMO ZITTING, Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa.** 1956, sid. 11,50 mk (sid. 7 mk)

53. **VÄINÖ VIHMA, Suorituksen mahdottomuus varallisuusoikeudellisissa sopimussuhteissa.** 1957, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)

54. **VEIKKO REINIKAINEN, Prosessinedellytyksen puuttuminen oikeusseuraamuksista.** 1958, sid. 14 mk (sid. 8 mk)

56. **SIMO ZITTING, Kaupunkimaan omistuksesta.** 1960, nid. 9 mk, sid. 11 mk (nid. 4,50 mk, sid. 6,50 mk)

59. **OLAVI RYTKÖLÄ, Merenkulkumaksut.** 1958, nid. 8 mk (nid. 4 mk)

60. **OLLI IKKALA, Kunnan yleinen toimivalta.** 1959, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)

61. **TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta erityisesti Suomen oikeutta silmälläpitäen.** 1959, nid. 15 mk, sid. 17 mk (nid. 7,50 mk, sid. 9,50 mk)

63. **K. A. TELARANTA, Erehdys oikeustoimiopin perusongelmana.** 1960, sid. 26 mk (sid. 14 mk)

68. **KAUKO SIPPONEN, Lainsäädäntövallan delegoiminen.** 1965, nid. 32 mk, sid. 35 mk (nid. 16 mk, sid. 19 mk)

69. **ERIK CASTRÉN, Siviiliväestön oikeussuoja maa- ja ilmasodassa.** 1964, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)

72. **TAUNO VESANEN, Valtiontaloutta koskevat eduskunnan ratkaisut ja hallituksen toimivalta.** 1965, nid. 23 mk, sid. 26 mk (nid. 11,50 mk, sid. 14 mk)

73. **TENHO AUTERE, Oikeus ilmatilan käyttöön siviili-ilmailutarkoituksessa rauhan aikana. Erityisesti Suomen ilmailujulkisoikeutta silmällä pitäen.** 1955, nid. 22 mk, sid. 25 mk (nid. 11 mk, sid. 13 mk)

75. **ESKO HOPPU, Rahdinottajan tavaravastuusta.** 1966, nid. 19 mk, sid. 22 mk (nid. 10 mk, sid. 13 mk)

76. **ANTERO JYRÄNKI, Sotavoiman ylin päällikkyys.** 1967, nid. 27 mk, sid. 30 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)

77. **ESKO HOPPU, Valtion oikeudesta luopua saatavistaan.** 1968, sid. 30 mk (sid. 22 mk)

80. **TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta II.** 1969, nid. 24 mk, sid. 28 mk (nid. 17 mk, sid. 20 mk)

81. **TOIVO HOLOPAINEN, Kunnan asema valtiossa. Oikeudellinen rakennetutkimus.** 1969, nid. 36 mk, sid. 40 mk (nid. 27 mk, sid. 30 mk)

83. **TENHO AUTERE, Kansainvälisten riitojen rauhanomaisesta selvittelystä. Erityisesti tuomiovaltaa silmällä pitäen.** 1968, nid. 20 mk, sid. 23 mk (nid. 15 mk, sid. 17 mk)

84. **KAARLO SARKKO, Työrauhavelvollisuudesta.** 1969, nid. 30 mk, sid. 33 mk (nid. 22 mk, sid. 25 mk)

85. **HANNU TAPANI KLAMI, Julius Paulus,** 1969, nid. 20 mk, sid. 25 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)

86. **AULIS AARNIO, Kysymyksiä testamenttioikeuden alalta.** 1969, nid. 20 mk, sid. 25 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)

90. **MIKAEL HIDÉN, Eduskunnan oikeusasiamies.** 1970, nid. 30 mk, sid. 34 mk (nid. 22 mk, sid. 25 mk)

91. **JUHA VIKATMAA, Erehdyksestä. Rikosoikeudellinen tutkimus.** 1970, nid. 44 mk, sid. 48 mk (nid. 33 mk, sid. 36 mk)

95. **ILKKA SARAVIITA, Lakiehdotuksen lepäämäänjättäminen.** 1971, nid. 50 mk, sid. 55 mk (nid. 37 mk, sid. 41 mk)

96. **MIKKO KÄMÄRÄINEN, Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu.** 1972, nid. 38 mk, sid. 43 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)

98. **TERTTU APALA-ARLANDER, Yleislausekkeista.** 1972, nid. 36 mk, sid. 41 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)

99. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III. Niilo Saiovaaralle 13. 10. 1972 omistettu.** 1972, nid. 32 mk, sid. 37 mk (nid. 24 mk, sid. 27 mk)

100. **PIRKKO-LIISA ARO, Ennakkokäyttöoikeus patentinhaltijan yksinoikeuden rajoituksena.** 1972, nid. 32 mk, sid. 37 mk (nid. 24 mk, sid. 27 mk)

101. **ESKO RIEPULA, Eduskunnan perustuslakivaliokunta perustuslakien tulkitsijana.** 1973, nid. 40 mk, sid. 44 mk (nid. 30 mk, sid. 33 mk)

102. **MARTTI CASTRÉN, Liikesalaisuuksien oikeussuojasta.** 1973, nid. 38 mk, sid. 44 mk (nid. 29 mk, sid. 33 mk)

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

103. EERO VILKKONEN, Hallintolainkäytön alasta. 1973, nid. 40 mk, sid. 46 mk (nid. 30 mk, sid. 34 mk)

104. ILKKA SARAVIITA, Kansainvälisen järjestön perussäännön hyväksyminen ja voimaansaattaminen Suomessa. 1973, nid. 46 mk, sid. 51 mk (nid. 35 mk, sid. 39 mk)

105. PEKKA KOSKINEN, Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä. 1973, nid. 44 mk (nid. 33 mk)

106. RAIMO LAHTI, Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä. 1974, nid. 96 mk. sid. 104 mk (nid. 72 mk, sid. 78 mk)

107. LEENA KARTIO, Rakennuksenomistajan oikeusasemasta erityisesti silmälläpitäen maapohjan omistussuhteiden merkitystä. 1974, nid. 52 mk, sid. 57 mk (nid. 39,—, sid. 43,—)

108. MIKAEL HIDÉN, Säädösvalvonta Suomessa. I Eduskuntalait. 1974, nid. 58 mk, sid. 63 mk (nid. 44 mk, sid. 48 mk)

109. TAUNO VESANEN, Vientimaksusta. Vero-oikeudellinen tutkimus. 1974, nid. 32 mk, sid. 38 mk (nid. 24 mk, sid. 29 mk)

110. SEPPO LAAKSO, Hallituksen muodostaminen Suomessa. Tutkimus HM 36 §:n taustasta, genetiikasta, tulkinnasta ja sovellutuskäytännöstä. 1975, nid. 82 mk, sid. 90 mk (nid. 62 mk, sid. 68 mk)

111. ERKKI HAVANSI, Takavarikko ja hukkaamiskielto ulosottolain 7 luvun mukaan. I. 1975, nid. 174 mk (nid. 130 mk)

112. PIRKKO-LIISA ARO, Sattumanvaraiset edut elinkeinotoiminnassa. 1975, nid. 50 mk, sid. 58 mk (nid. 38 mk, sid. 44 mk)

113. ERKKI J. HOLLO, Pilaamiskiellon sisältö vesilain mukaan. 1976, nid. 94 mk, sid. 104 mk (nid. 70,50 mk, sid. 78 mk)

114. PAULI KOSKI, Konserni. 1977, nid. 104 mk, sid. 114 mk (nid. 78 mk, sid. 85,50 mk)

115. EERO BACKMAN, Rikoslaki ja yhteiskunta. 1976 nid. 104 mk, sid. 114 mk (nid. 78 mk, sid. 85,50)

116. ERKKI AUREJÄRVI, Urakkasopimus. Työnsuoritussopimuksia koskevan teorian arviointia. 1976, nid. 88 mk (nid. 66 mk)

117. LARS BJÖRNE, ». . .syihin ja lakiin eikä mielivaltaan. . .» 1977, nid. 131 mk (nid. 98 mk)

118. MATTI NIEMIVUO, Valtionavut kunnille ja kuntainliitoille. 1976, nid. 94 mk (nid. 71 mk)

119. PIRKKO-LIISA ARO, Kasvinjalostajan oikeudellisesta asemasta — kehityskulkuja ja nykynäkymiä. 1977, nid. 48,—, sid. 60,— (nid. 36,—, sid. 45,—)

120. JYRKI VIROLAINEN, »Reformatio in pejus-kiellosta». 1977, nid. 114,—, sid. 126,— (nid. 85,—, sid. 94,—)

122. ILKKA SARAVIITA, Kansainvälisten järjestöjen sanktiojärjestelmät. 1977, nid. 90 mk, sid. 102 mk (nid. 68 mk, sid. 77 mk)

123. ANTERO JYRÄNKI, Presidentti. Tutkimus valtionpäämiehen asemasta Suomessa v. 1919—1976. 1977, nid. 112 mk (nid. 84 mk)

124. PEKKA HALLBERG, Hallinto-oikeudellisen valituksen käyttöalasta. 1978, nid. 134 mk, sid. 146 mk (nid. 101 mk, sid. 110 mk)

125. LAURI HORMIA, Todistamiskielloista rikosprosessissa I. 1978, nid. 114 mk, sid. 126 mk. (nid. 86 mk, sid. 95 mk)

126. VESA MAJAMAA, Toisen maalla oleva rakennus kiinnitysluoton kohteena. 1978, nid. 130 mk, sid. 142 mk (nid. 98 mk, sid. 107 mk)

127. KAARINA BUURE-HÄGGLUND, Irtaimiin esineisiin kohdistuvat reaalivakuudet kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta. 1978, nid. 100,— (nid. 75,—)

128. KAUKO WIKSTRÖM, Oikeuskäytännön tulkinnasta. 1979, nid. 84,—, sid. 96,— (nid. 63,—, sid. 72,—)

129. MARTTI KAIRINEN, Perussuhdeteoriasta työoikeuden yleisten oppien osana. 1979, nid. 120,—, sid. 132,— (nid. 90,—, sid. 99,—)

130. MARTTI CASTRÉN, Vahingonkorvaus immateriaalioikeudessa. 1979, nid. 123,—, sid. 135,— (nid. 92,—, sid. 101,—)

131. KIRSTI RISSANEN, Kilpailu ja tavaramerkit. 1978, nid. 144,— (nid. 108,—)

132. JUHANI WIRILANDER, Rasitteesta maankäyttömääräyksenä. 1979, nid. 288,—, sid. 300,— (nid. 216,—, sid. 225,—)

133. MIKKO TULOKAS, Öljyvahingoista. 1978, nid. 136,—, sid. 148,— (nid. 102,—, sid. 111,—)

134. KARI-PEKKA TIITINEN, Työ- ja virkaehtosopimusten neuvottelulausekkeista. 1979, nid. 144,—, sid. 156,— (nid. 108,—, sid. 117,—)

135. LAURI HORMIA: Todistamiskielloista rikosprosessissa II. 1979, nid. 96,—, sid. 108,— (nid. 72,—, sid. 81,—)

136. ERKKI HAVANSI, Panttioikeus osakkeeseen I. 1979, nid. 170,—, sid. 182,— (nid. 128,—, sid. 137,—)

137. JUHANI WIRILANDER, Käyttöoikeudesta kiinteistöön silmällä pitäen lailla sääntelemättömiä käyttöoikeuksia, tekeillä

138. VIRPI TIILI, Harhaanjohtava mainonta. 1979, nid. 155,—, sid. 167,— (nid. 116,—, sid. 125,—)

139. TIMO KONSTARI, Harkintavallan väärinkäyttö. 1979, nid. 102,—, sid. 116,— (nid. 77,—, sid. 87,—)

Julkaisut ovat **Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen jäsenten myöhemmin tilattavissa** sulkeissa mainittuun erityishintaan, os. Annankatu 16 B, Helsinki 12. (Kirjakauppahinnat ovat ohjehintoja)

ISBN 951-855-014-X nid.
ISBN 951-855-015-8 sid.